III
Же-14850
1937-1-12

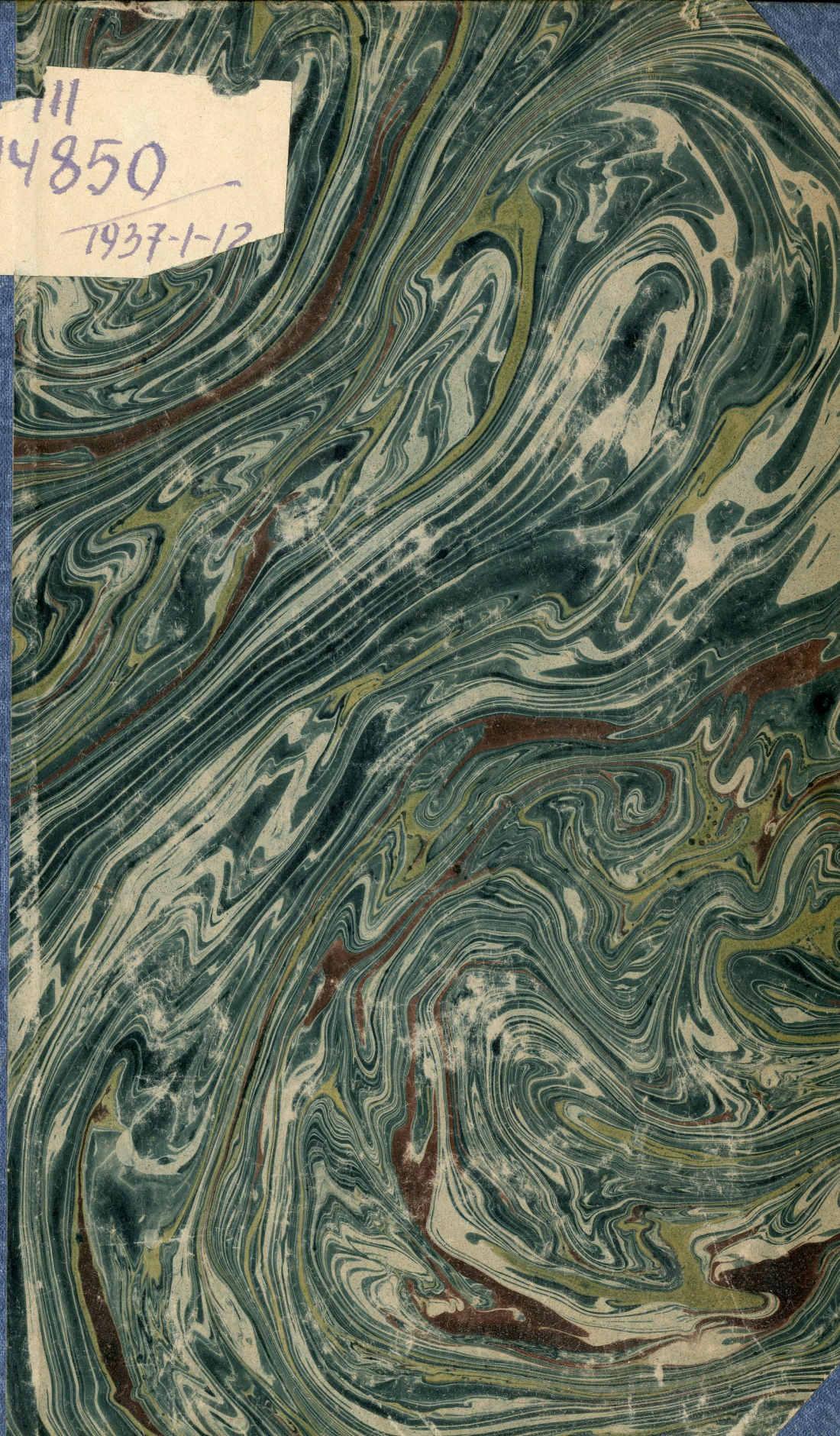

(NN° 11)

X^III 14.850

1937 - N° 1 - 6, 7/8, 9 - 12

07

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
М І С Я Ч Н И К

ДЕСЯТИЙ РІЧНИК
1 9 3 7

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ Ж. 1532 П

Л Ь В І В 1 9 3 7

„Кооперативна Республика“ виходила місячно під редакцією д-ра Карла Коберського. — Накладом Ревізійного Союзу Українських Кооператив у Львові, вул. Техніцька ч. 1. тел. 240-96. — З друкарні Наукового Т-ва ім. Шевченка, Львів, Чарнецького ч. 26/I. Тел. 253-57.
„La Republique Coopéretive“. Redakteur en chef dr. K. Koberskyi. — Edition de L' Union de revision des coopératives ukrainiennes à Lwow (Léopol).

З М І С Т:

стор.

Витанович, І.: Дослід над селом, як передумова кооперативного будівництва 324, 365
Коберський, К.: Ідеольог польської кооперації Е. Абрамовскі . . 135
„ Погляди Е. Абрамовского на кооперацію . . . 198
Мартос, Б.: Доба ґарантизму 255
Павликовський, Ю.: Становище і завдання інструктора в українськім кооперативнім русі 319
Тотоміанц, В.: В память Люджі Люцатті 171
„ Кооперативний світогляд в афоризмах 10
„ Небезпека зматеріялізування кооперативного руху . 351
„ Шарль Фуріє 253

СТОРІНКИ МИНУЛОГО.

Жук, А.: Наші рочдельці 14, 51, 112
Левицький, К.: Провідні думки нашої кредитової політики в минулому й сучасному 359
Мицюк, О.: Позичкова діяльність гр.-кат. церков в половині XVIII. в. . 18

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Іванис, В.: Нафтове господарство на Сході Европи за царату і в перші роки по революції 205
Іванис, В.: Нафтове господарство на Сході Европи за влади СССР . 261
„ Перспективи сільського господарства Сходу Европи . . 104
„ Стан сільського господарства Сходу Европи . . . 43
„ Текстильна промисловість в УССР та на Північному Кавказі 287
Іваницький, Б.: Деревна господарка Европи 292
Йогансен, А.: Картелі і ми 75
Мартюк, І.: Експорт яєць з Польщі в 1936 р. 78
„ Огляд міжнародньої яєчної торговлі в 1936 р. . . . 47
Хто є виновником дорожнечі споживчих продуктів? 173

КООПЕРАТИВНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ.

Витанович, І.: Вишкіл кооперативних працівників 177
Стернюк, І.: Дошкіл продавців 81

КООПЕРАТИВНА ОРҐАНІЗАЦІЯ І ПРАКТИКА.

Мартос, Б.: Кредит в споживчих кооперативах 211
Стернюк, І.: Про орґанізацію кооперативних продавців (крамарів) . 139

стор.

СТОРІНКА ЧИТАЧА.

Ковалишин, Гр.: Розбудова рідного промислу чи монополь? . . 143

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ.

Ви(танови)ч, І.: Кооперація на Закарпатті 145
Гурик, І.: Пять літ праці кооператив для закупу і збуту Тернопільщини 180
Ольховий, І.: Орґанізаційні справи української кредитової кооперації 274, 301
Палій, А.: До яких вислідів може довести »наукове« орудування статистикою 230
Панченко, П.: Місцеві кооперативи в ролі гуртівень 297
„ - Фраґменти з діяльности окружних союзів кооператив за 1934—1936 р. р. 217
Хроніка 160, 186

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТА.

Бородаєвський, С.: »Земка« 54
Бородаєвський, С.: „VOLG" 150
Гурик, І.: Кооперація в Югославії 238
Зїзд МКС в Парижі 307
Коберський, К.: Що нового в кооперативному світі . . . 305, 324
Кооперативні школи в Чехословаччині 120
Лапчук, І.: Вишкіл польських кооперативних орґанізаторів на Волині . 147
Перші польські учнівські кооперативи 117
Складання кандидатських списків у »Сполем« 307
Тотоміанц, В.: Кооперативи для поліпшення сільського життя . . . 84
Французька споживча кооперація 278
Що вариться в польській кооперації 340
Хроніка . . . . . 19, 88—90, 245, 278, 340

НА ОКРАЮ ДНІВ.

Смерть Василя Стефаника 1
Про »китайський мур« та про неподільні господарства 1
»Реконвалєсценція рахітика« 2
Задорогі кошти посередництва 3
Критичні голоси до програми дир. М. Рапацкого 4
Селяни проти бурякового диктату і надмірних оплат 6
Нова знижка цін збіжа 6
Розвиток міжнар. торговлі в часі кризи 7
»Оборона Малопольщі« 7
Чутки про девалюацію марки 8
Мілітарізація всього господарства в Німеччині 8
Враження з поїздок по нашім краю 9
Голос голови РСУК під новий рік 33
Смерть д-ра С. Федака 34
Французька позичка 34
Цифри не знають милосердя 35
У З. Д. А. замкнулися ножиці цін 36
Імпонуючий успіх 37

стор.
По »Спільноті інтересів« — Жирардів 38
»Кому це потрібне« 39
Про що думає крамар 39
В кооперації ми тільки кооператори 40
Про кооперативну пропаґанду 41
Голос голови польського »Т-ва кооператорів« 42
Хлібороб не »поживився« 65
Ініціятива нашого Підкарпаття 65
Про абслугу тільки членів 66
Чого не міг зрозуміти приватний купець 67
Чи існує ще комунізм в СРСР? 67
Польська чотиролітка 69
Фінансові клопоти Франції 70
Німецька чотиролітка 71
Приватна власність і особиста вільність у новій совітській конституції . 72
Котрі держави перевели девалюяцію? 73
Виписки 74
Переломовий рік 97
Проти кольонізаційних намірів 98
Дуже важна справа 99
Треба подбати і про них 100
Дві кооперативи здоровля 101
Стан торговлі в Польщі 101
Селянська голова рахує 102
Господарка для зиску 102
Французька несподіванка 103
Організація чи ліквідація кооператив на Волині 129
Виступ проф. Ґломбінського 130
Галас з нечевя 130
Чи існують ножиці цін? 131
Чи переходити на збіжеву господарку? 132
Туга за свободою 132
До статті проф. С. Бородаєвського 133
Так не годиться! 133
Виписки 134
Так роблять кооператори 161
Міжнародній Кооперативний Конґрес 162
Вакаційний курс у Гребенові 162
»Чи ми свідомі тої катастрофи«? 162
Не даймо себе спровокувати 163
Зменшення ролі жидів у торговлі 164
Нездорові тенденції 165
Питання виплатности рільної продукції 166
Причини розвязання нової серії картелів 166
Кооперативна ґімназія 168
Гістерія на цілій лінії 168
Голос професора Ляура 169

стор.
Цікава ініціятива 193
»Спільні крамниці« 194
Дві протилежні опінії 194
Потрохи вияснюється 195
Спізнений плян 196
Потреби німецького промислу 197
Гуртівня наших сільських кооператив 197
»Сполем« в 1936 році 198
Наше свято кооперації 249
Курс кооперативних інструкторів 249
III. Вакаційний Курс РСУК 249
Урядова акція помочі хліборобству 249
»Господарська рада Східної Малопольщі« 250
Стан на збіжевому ринку 250
»На креси!« 251
Цукровар »Поділля« 251
Боротьба з кризою у Франції 252
Нова внутрішня позичка в Німеччині 252
Боротьба за ціну збіжа у Франції 253
Примус здачі збіжа в Німеччині 253
М. К. С. про обмежування діяльности кооперації 281
Малий нарід — великий нарід 281
Вся увага вишколові продавців 282
Курс кооперативного інструкторства 282
На кого покласти тягар пропаґанди 283
Проф. Кшижановскі знов остерігає 284
Справа членства совітської кооператі. в М. К. С. 285
З думок Т. Масарика 286
На спомин другові — М. Корчинському 313
У 20-ліття смерти Е. Олесницького 314
Ненависть заспіплює 314
Серце кооператорки 315
Res porro traktatur 315
Боротьба з кредитами 316
Консеквентно 317
Що діється зі совітською статистикою 317
З думок М. Корчинського 318
Що на це польські кооператори 345
Протиукраїнська аґітація 347
10 літ »Кооперативної Республики« 348
45 літ громадянської праці 349
Чому безробіття в Польщі не меншає? 350
Про биття жидівських шиб 350

З ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ.

Бородаєвський, С.: Чехословаччина і СССР 152
Військове осадництво на Волині 63

стор.
Волинська Хліборобська Палата 25
К.: Капіталістичний великан в добі кризи 21
Кон'юнктура в Польщі 373
»Наші промислові можливости« 155
Оплатність годівлі безрог при теперішніх цінах 128
По ліквідації кільканацяти картелів 189
Промислові круги і регламентація цін 156
Про ціну вугля й дефіцити копалень 24
Ціни збіж в ріжних краях 189
Хроніка . . . 25, 26, 156, 190 — 191, 245 — 246, 311 — 312, 343 — 344

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ.

»В рідну землю глибоко...« 341
Закарпаття в кліщах лихварства 92
Заходи для поборення сіл.-госп. кризи у Фінляндії 95
Кооперативне число »Станиславівських Вістей« 310
На господарському розпутті 127
Не діждалися спростування 28
Німецьке молочарство в нових умовинах 94
Образок із Закарпаття 341
Під заг.: »Кооперативні наради«... 29
»Приватницька справа« 93
Про задовження й віддовження села 92
Проти клеветницької кампанії 126
Тіні над центральною округою 342
»Торговля і Промисл« 246
Чи можливий розподіл праці? 96
Дрібні замітки . . . . . 61 — 63, 160, 192

СЕРЕД КНИГ.

»Алькоголізм і народнє господарство« (І. Прокопів) 27
Бородаєвський, С.: „Die Tchechoslowakische Landwirtschaft". Berlin, 1935 (Edward Reich) 125
Бородаєвський, С.: Міжнародній щорічник кооперативних орґанізацій . 279
Гурик, І.: „Spółdzielnie rolnicze". Poznań, 1936 (St. Wojciechowski) . . 247
„ Sterdyń: „Spółdzielcze miasteczko na Podlasiu". W., 1937. (Poźniak-Dobrowolska) 373
Іванець, І.: Українське деревляне будівництво і різьба. Л., 1936. (В. Січинський) 158
Іваницький, Б.: Лісова господарка сучасної Европи 121
К.: »Народня Торговля« як учителька працівників торговлі. Л., 1937. (О. Бариляк) 157
К.: Podręcznik spółdzielczości, W., 1936. (Z. Chmielewski). 310
К.: „Spółdzielczość — Zarys ideologji. W.. 1937. (S. Thugutt) . . . 309
К. К.: З книжки комуніста про СССР 267, 330

стор.

Капшій, Е.: Господарська програма (про кн. R. Rybarski: Program gospodarczy. W., 1937.) 123

Капшій, Е.: З-за куліс господарки державних підприємств (про кн. T. Bernadzikiewicz: Mała reforma etatyzmu. W., 1937.) 336

Капшій, Е.: Характер нинішнього банкноту 57

Коберський, К.: »Сільське господарство Галицько-волинських Земель (Е. Храпливий) 26

Коберський, К.: A. H. Enfield: Spółdzielczość, jej problemy i możliwości . 91

Л., А.: Młodzież wiejska w ruchu spółdzielczym. W., 1937, (K. Haubold) . 308

Л., Вт.: Швайцарський католик про етатизм 187

Нові пропаґандивні видання польської кооперації 248

»Приватники чи кооперація« (А. Гаврилко) 60

Стернюк, І.: „Kontrola finansowa" W. 1937 (I. Asenko i A. Grodzicki) . 125

Тотоміанц, В.: Arbietsweise und Arbeitsziele des landw. Genossenschaftswesen. Prag, 1936. (W. Weden) 186

Тотоміанц, В.: — E. O. Ruhmer „Entstehungsgeschichte d. deutschen Geschaftswesens" 90

Всячина 280

Високі курси суспільної аґрономії в Подєбрадах 31

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ
CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
Ч. 1.
СІЧЕНЬ
1937.
РІЧНИК X.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

СМЕРТЬ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА.

6. грудня 1936. року замкнулися на віки очі Василя Стефаника. Писав він мало, а написав так багато! Кожна сторінка його писань має вагу тяжкого металю: раз металю — олова, коли набреніла траґедією покутських селянських душ, то знову металю — золота, коли бє у струни найшляхотніших почувань і кормить взнеслі пориви.

Стефаник, характеризуючи творчість Франка (Дрогобич 1910 рік, повітове свято в честь Ів. Франка) сказав: Франко пишучи, в тяжких матеріяльних умовинах, свої книжки для свого народу, видовбував пальцем золото із закутків свого черепа. Розкидав його між земляків, сам себе виснажуючи, поки не знесилився...

З неменшим правом можемо те саме сказати про самого Василя Стефаника. Видовбував щире золото і формував з нього свої мистецькі нариси. Підливав їх кровю серця. Бо тим саме його творчість виріжнюється з рядів інших мистців слова, що вона наскрізь щира і ділає сильно на почування.

Вона будить любов до людини, як такої, родить співчуття до людського горя, а видвигаючи на перед також позитивні типи борців, вона здібна виховувати здорові покоління тугих будівничих нового життя на українському селі.

Син землі спочив серед рідних покутських піль. У землю ввійшло те, що могутньою силою Титанів її любило. Стефаник переміниться скоро в запах польових квітів і подув сріблистих трав. Легіт вітру розноситиме по всіх усюдах його страшну любов до села, до його людей і до рідної землі.

Подбаймо про те, щоби скрізь були книжки Василя Стефаника і робили своє святе діло!

ПРО »КИТАЙСЬКИЙ МУР« ТА ПРО НЕПОДІЛЬНІ ГОСПОДАРСТВА

В промові члена Сенату дир. О. Луцького, дня 14. грудня м. р. находимо два місця, які нас спеціяльно цікавлять.

Перше відноситься до кооперації на волинсько-поліських землях. Сен. О. Луцький говорив:

»...Такий дивогляд, як китайський мур, створений поміж б. Галичиною і Волинь, існує дальше. Кожній відповідальній політич-

ній людині ясно, що цей експеримент не лише не вдався, але що він є вже смішний. Там, на Волині, не можемо мати ніякої ініціятиви творити наші господарські інституції. Там відібрано нам не лише право центральної орґанізації для кооператив українського народу, але навіть, коли наші селяни хочуть там зорґанізувати конкретну кооперативу, нпр. кооперативу для перерібки овочів і зголошуються з тим пляном до призначеного їм польського союзу, дістають відповідь: нас поляків, є тут на Волині 15 проц., але господарська ініціятива належить тільки до нас; ви можете приступити або ні, але ініціятива та керовництво може бути лише наше, польське«.

»А на Поліссі зник уже наш господарський дорібок, зникла ціла відібрана нам господарська кооперація, так потрібна для цього краю і так тісно звязана з землею і людом тієї землі. Все наше пропало«.

З дальшого уступу промови дізнаємося, що уряд призначив на підпору молочарських інвестицій поважний кредит, з якого на три галицькі воєвідства припадає 1,5 міліона злотих; одначе для українських молочарень, які тут, як відомо, значно численніші, з того має припасти всього в найкращому припадку триста тисяч зл. — Не є також певне, чи вдасться всюди врятувати вільну ініціятиву українського селянства в твореннї своїх молочарських спілок. В закінченні промовець торкнувся урядового законопроєкту про неподільність і непозбувальність ґрунтів, куплених при парцеляції:

»Ще страшнішою річчю є проєкт закону, який під гаслом введення неподільности дрібних господарств, хоче створити у нас таку дійсність, що всі господарства, хочби частинно набуті з парцеляції, вже не на майбутнє, але від вересня 1919 р., має староста безапеляційно зревідувати: має бути зревідований їх кожний поділ чи продаж. З волі старости має бути це все відкликане, знищене і вивласнене, щоби мнимо перевести неподільність, яка не є уґрунтована в господарській політиці, якої не дасться перевести ані жадним папером, ані фондом на родинні сплати«.

Проєкт ревізії від 1919 р. всіх трансакцій обороту землею з парцеляції самий по собі такий монструозний, що прямо не хочеться вірити, що міністерство могло з чимсь таким виступити. Хіба, що має бути до решти знищене всяке довіря до існуючого правного ладу та до охорони законно набутих прав.

»РЕКОНВАЛЄСЦЕНЦІЯ РАХІТИКА«

Так назвав сучасну »поправу господарського положення« в Польщі варшавський економічний двотижневик »Ґосподарка Народова« (ч. 24 за м. р.).

Від кількох місяців промислова продукція в Польщі підноситься — про це нема сумніву. Вправді загальний вказник за вересень 1936 ще не досягає рівня 75% розмірів продукції з 1928 року, але порівнюючи з 1935 роком є зріст на 10%. Підноситься

дещо також спотребування промислових виробів селом, збільшується довіз заграничних сирівців.

Але поправи тієї не відчуває звичайна »людина з вулиці«. Не відчуває її — і, що більше, ніколи в неї не вірить, коли йому доказувати на основі чисел. Бо й в ґрунті річи ніякої поправи нема ні на селі, ні в місті. Урядникові більшої платні не платять, противно, мусить платити дорожчі ціни за деякі продукти. Те саме з робітником. Може там відчув якусь поправу мужик на селі, але до того не признається. Купець більших оборотів не робить. Поправа є, але остає на папері. Як це вияснити?

Кажеться, за останній рік промислова продукція піднялася о 10%. В цьому ж часі число осіб, занятих у промислі, піднеслося на 30.000 душ, себто на 6%. Одночасно природній приріст виносив »як звичайно« 400.000 душ. Можна сперечатися над тим, яке число робочих рук з того »повинен« притягати до себе що року промисл. Але одно є певне: що перенаселення в Польщі існує, та що з року на рік воно не меншає, тільки збільшується. Хочби отже навіть в парі зі зростом продукції йшло рівним кроком приймання нових працівників, то мимо того відсоткове відношення між цифрою занятих у промислі й загальним числом населення буде все маліти.

Це й є причиною, чому загал населення не відчуває на своїм бюджеті тої поправи положення, про яку говорять статистичні вказники.

Польський господарський орґанізм входить по довгій недузі в стадію реконвалєсценції, але остає й на далі таким рахітичним, яким був перед недугою. Пригноблення ослабленого орґанізму, при рівночасних тріюмфальних бюлетенях про поправу його стану здоровля, може мати як наслідок — недовіря до бюлетенів.

Коли недавно тому можна було вказувати на те, що зле є не тільки в Польщі, але є воно так всюди, то нині ситуація вже зміняється. Чому йдемо вперед так помалу, коли Анґлія вже переступила передкрізовий рівень? Чому в Польщі нічого не інвестується, а позбавлена золота Німеччина будує автостради? Відповідь, що Німеччина голодує, Італія сконсумувала на війну майно цілого покоління й теж бідує — не вдоволяє, бо ті суспільства хоч знають, для чого вони голодують, для якої справи терплять недостаток. А в Польщі ніхто нічого не знає.

Такий зміст тверезих рефлєксій автора одної статті в однім польськім журналі.

ЗАДОРОГІ КОШТИ ПОСЕРЕДНИЦТВА

Хлібороб, що продає за безцінь свого веприка, зерно, яйце й т. д., слушно обурюється, коли мусить платити непомірно вищі ціни за ковбасу чи солонину з тої безроги, за хліб чи булку з тої ж пшениці. Він розуміє, що дещо мусить коштувати мелення, печення, перерібка мяса на вуджене й т. д. — але вміє теж дещо

рахувати і знає межі цих видатків. Тому негодування сільського населення проти надмірного кошту посередництва зовсім оправдане.

Правда — калькуляції пересічного громадянина невідомі у с і позиції калькуляції пекаря чи мясаря. З окрема він навіть не припускає, які величезні (відсотково) квоти пожирають ріжні податки й оплати (за торгове, убійне, холодільню й т. д.), які по части відтяжують вину самого посередництва.

(Про ці кошти наші читачі мали нагоду подрібно читати в статті дир. Ю. Шепаровича, Кооп. Республика р. 1925, ст. 350).

Журнал »Ґосподарка Народова« є тої думки, що в останньому році наступила поправа у цих відносинах, остільки, що хлібороб-продуцент дістає до своїх рук трохи більший відсоток з тої ціни, яку платить споживач, як то було передтим. Подає такі цифри:

М у к а п ш е н и ч н а: З кожного злотого, що його платив детайлічний покупець муки в Познані одержував хлібороб-продуцент пшениці: в р. 1935 — 62 ґр., в р. 1936 — 75 ґр.;

ж и т н і й х л і б: в р. 1935 — 43 ґр., в 1936 р. — 49 ґр.;

я ч м і н н а к а ш а: в р. 1935 — 62 ґр., в р. 1936 — 74 ґр.;

с в и н с ь к е м я с о: 68 ґр. і 79 ґр.;

б а р а б о л і: 44 ґр. і 52 ґр.;

м о л о к о: 52 ґр. і 60 ґр.;

я й ц я: 73 ґр. і 76 ґр.

Ті цифри вказували б на те, що кошти перемолу пшениці на муку й продажі її в склепі — зменшилися відсотково; що так само обнизилися релятивно кошти перерібки жита на хліб і продажі його, ячменю на кашу, кошти перепродажі бараболь, молока й яєць.

Яка причина цього явища — ще невідомо й цього питання не ставиться. Не є виключене, що деякий вплив на зменшення відсоткового тягару посередництва має деяке збільшення консумції взагалі; бо при збіжевих оборотах меншає відносно тягар сталих коштів удержання млинів, пекарень, мясарень, крамниць і т. д.

КРИТИЧНІ ГОЛОСИ ДО ПРОГРАМИ ДИР. М. РАПАЦЬКОГО.

»Господарська програма кооперації споживачів«, себто тези дир. »Сполем« п. М. Рапацького була предметом дискусій на осінних конференціях кооператив цього союзу. Мимо деяких засадничих хиб цієї програми (пригадуємо критичний розбір цієї програми в »Кооперативній Республиці« ч. 11. за 1936 р.) — назагал тези дир. Рапацького стрінули прихильне відношення серед кооператорів »Сполем«. Критичних голосів на сторінках союзного орґану появилося мало. Всеж таки й ті голоси, що найшли собі місце на сторінках »Сполем«, видвигають дуже поважні застереження проти деяких точок програмового реферату п. М. Рапацкого.

На конференції у Вильні, що мала місце 18. жовтня м. р. піднесено такі заміти:

Перше всього піддано в сумнів першу точку практичного пляну боротьби з кризою, що його предложив дир. Рапацкі: вимогу підвишки платень державним і самоврядним урядовцям. На думку дискутантів, проти тої точки виступлять як урядові чинники, так приватні. Виступлять проти неї навіть круги рільників, хоч автор програми й обіцює, що та підвишка потягне за собою звишку рільних цін. По перше, не є певне, чи дійсно підвишка платень привелаби до збільшення закупу якраз харчевих продуктів. Вони нині такі дешеві, що за невеликі гроші кожний працівник держави має їх доволі.

Кромі того — підвишка цін рільних продуктів вийде на користь лише тим ґрупам хліборобів, які мають щось взагалі на збут — отже середнім і більшим. Дрібні, малоземельні хлібороби на тім не скористають, скористалиби щойно тоді, якби через аґрарну реформу прийшли в посідання більше землі.

Підвишка платень працівників держави вплинулаб напевно більше на зріст серед них закупів промислових виробів (предметів одягу, обуви, домашнього урядження, і т. д.) — як на зріст консумції рільних плодів; а в такому разі піднеслисяб ціни промислових виробів, і то більше, як сільських продуктів. Ножиці цін, замісць звужуватися, ще розхилилисяб; підвишка цін промислових виробів вдарилаби знову по хліборобах, і то однаково по всіх їх ґрупах. Збільшення доходу урядничої верстви не тільки не потяглоби за собою, в нинішних умовинах, збільшення теперішньої участи сільських господарів у суспільному доході, а навпаки, моглаби привести до його відсоткового зменшення.

Менше переконують арґументи, які видвигалися проти скорочення тижня праці до 36—40 годин. Примінення цього засобу дійсно може в Польщі привести до 18—25%-го збільшення числа потрібних працівників, але, казали, не збільшить загальної суми перепрацьованих годин, себто не збільшиться сума суспільного доходу, тільки той, який є, прийдеться розділювати на більше число працюючих; в результаті дохід на голову зменшиться! Проти цього можна замітити одно: зменшення годин праці має сенс тоді, коли в парі з ним йде заборона зменшувати платні і підвищувати ціни виробів. Сенс цілої реформи є в тім, щоби тягар утримання нових робочих сил перейшов на працедавця, коштом зменшення його зисків. Загальна сума суспільного доходу дійсно не збільшиться, одначе не зменшиться також дохід вже давніше працюючих і буде створена можливість праці для нових кадр працівників. (Це не значить, що перевести таку реформу на ділі легко. Спроба, яку робив в цьому напрямі уряд Рузвельта, не має тривалого успіху через спротив найвищої конституційної власти держави; крім того навіть в реформі Рузвельта працедавцям оставлено фіртку для покриття своєї шкоди:

їм оставлено можливість підвищувати ціни своїх виробів і вони з цього права дійсно користали).

Третій пункт пляну дир. Рапацкого, що підляг теж критиці, це є проєкт випуску »помічного гроша«, як джерела для фінансування підвишки платень, публичних робіт, земельної реформи і т. д. Піднесено закид, що такі бони, якщо мають бути випущені без окремого покриття, можуть мати таке саме значіння, як інфляція банкнотів і підляжуть знеціненню. А коли так, то й платні, виплачуванні такою валютою, матимуть меншу реальну вартість, отже в результаті буде ударемнена ціла ціль реформи.

СЕЛЯНИ ПРОТИ БУРЯКОВОГО ДИКТАТУ І НАДМІРНИХ ОПЛАТ.

Як доносить кореспондент »Курєра Поранного«, на засіданні Ради варшавської Рільничої Палати радники-селяни протестували проти політики приділу континґентів цукрового буряка головно великій земельній власности. Негодували, що зі селян континґенти достаються лише тим, що є задовжені в державних установах. З них стягають довги у формі достави буряків, по означеній з гори ціні.

Також протестували селяни проти надмірних оплат за виконування нагляду над молочарськими заведеннями; жадали, щоби контрольори рільничої палати не сміли одержувати більше, як виносять дійсні кошти переїзду. Засідання погодилося з цим і приняло таку постанову.

(Варшавська Рільнича Палата складається з 36 радників: 12 іменує міністер хліборобства, 12 повітові виділи, а 12 осіб делєґують рільничі тоавриства. Вибір 5 членів управи і членів фахових комісій затверджує міністер).

НОВА ЗВИШКА ЦІН ЗБІЖЖА

Від початку грудня 1936 маємо нову филю звишки цін на збіжжа. Що вона стоїть у звязку з вивозом збіжжа за кордон; про це свідчать донесення з Ґдині і Ґданська про надзвичайне оживлення корабельного руху в цих пристанях. Тим разом нема сумніву, що чимало держав Европи й Америки приступило до громадження більших запасів збіжжа.

Переважає опінія, що ті збільшені закупи — незалежно від того, що в деяких державах цьогорічні збори були слабші, як нормально, а запаси назагал менші, як давнішими роками — що ті більші закупи треба віднести на рахунок воєнної підготовки.

А саме стверджують, що до чотирьох держав, які досі вели явно воєнну господарку — СССР, Німеччини, Італії й Японії — прилучилися тепер ще й держави демократичного бльоку: Вел. Британія, Франція й Злучені Держави. І ці держави теж — якщо вірити журналістичним кореспондентам, почали наставляти всю свою продукцію на воєнний лад. Хвилево це все, очевидно, мусить впливати на звишку цін і взагалі підйом конюнктури.

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНЬОЇ ТОГОВЛІ В ЧАСІ КРІЗИ

Бюро Ліґи Народів для студіювання міжнародньої торговлі подало такі підсумки міжнародніх товарових вимін в добі крізи:

Коли приняти стан з 1929 року за 100 матимемо такий образ:

Вивіз:	В одиницях ваги:	У грошевій вартости
1931 р.	57,9	85,3
1932 „	39,2	73,9
1933 „	35,2	74,9
1934 „	33,9	77,2
1935 „	34,7	79,0

Це значить, що кількостеве »дно« оборотів було в році 1932, а вартостеве — в 1934.

Коли нас цікавлять спеціяльно сільсько-господарські продукти, то загальний світовий вивіз в р. 1933 був такий (1929 р. = 100):

Продукт:	В кількостях	У грошах:
пшениця	80,3	30,2
ячмінь	70,1	24,8
жито	93,1	28,3
масло	110,3	35,1
дерево	68,3	32,4
бекони	107,3	47,1
яйця	71,8	31,7
Загально всі товари	**74,9**	**35,2**

З огляду на те, що в останні роки росте постійно ціна товарів і продуктів, є можливе, що до кількох літ міжнародні обороти товарів вернуть до своїх чисел з 1929 року, не лиш що до кількости, але й що до вартости.

»ОБОРОНА МАЛОПОЛЬЩІ«

Сенатор др. Домашевич забирав слово у сенаті, при ґенеральній дискусії, і його промову тутешня преса назвала — обороною Східної Малопольщі. Ми з зацікавленням прочитали зміст його промови і — о диво — на тему »оборони Східної Малопольщі« від варшавського централізму ми знайшли там лише пару слів. Пан др. Домашевич жалувався, що зі Львова хочуть забрати ще якісь уряди; позатим тільки загально констатував господарський і культурний занепад спеціяльно »південно-східних земель«.

Одначе зараз після того п. Д-ч вважав потрібним виступити з полємікою проти українців, за їх протести проти кольонізації Галичини новими напливовими елєментами. Заявив, що »польська земля мусить перейти лише в польські руки«, а тому, що тих польських кандидатів на землю нема тут на місци, значить, треба їх спровадити з Заходу!

Значить, до тої нужди й мізерії, яку сам промовець порів-

нав з екзотичними країнами, до недоїдання, безробіття, голоду, недуг і епідемій, страшної смертности недолітків — треба додати ще нових поселенців, які відберуть місцевим людям ще й ті нещасні заробітки, які вони досі мали по дворах (не раз протестуючи проти надмірного визиску їхньої праці...). Чи пан Домашевич не розуміє тої простої річи, що збільшення населення утруднює шанси прожиття всього населення, без ріжниці народности?

Це називається »боронити«!

До таких нельогічностей доводить людей очевидно лише націоналістичне засліплення.

ЧУТКИ ПРО ДЕВАЛЮАЦІЮ МАРКИ.

Паризький фінансово-торговельний журнал „Le Capital" містить інформації свого берлінського кореспондента про фінансове положення німецької держави. По словам цього кореспондента положення німецького скарбу дуже тяжке. Дотеперішні величезні видатки на зброєння до краю висилили фінансові можливости державного скарбу. В листопаді переведено підписку чергової внутрішньої позички в сумі 500 міліонів нім. марок. Переведені від 1933 року емісії внутрішніх позичок випомпували всі резерви щадниць. Проголошений 4-літній плян господарської розбудови, який має скріпити господарську самовистарчальність держави стрічає великі труднощі в своїй реалізації. Вичерпання запасів золота і заграничних девіз є головною причиною, чому Німеччина має великі залеглости у виплаті заграничних достав і взагалі не має змоги довезти бракуючих в краю сирівців і засобів поживи (головно недостає товщів і набілу). Тим важким положенням пояснюються такі часті в останніх місяцях заклики Гітлєра, Ґеббельса і Ґерінґа (референта чотирорічки) до німецького народу, щоби був терпеливий і витривав. Ці виступи зраджують від якогось часу деяке зденервування і неспокій.

На такому тлі ведеться в рішаючих національно-соціялістичних кругах дискусія над питанням девалюації марки. Проти девалюації виступає президент банку держави і фінансовий господар Німеччини др. Шахт. Він не мотивує ясно, чому противиться, одначе, здається, він побоюється, чи девалюація не моглаби, при сучасному стані річей, потягти за собою надзвичайної звишки цін, цебто за великого обезцінення гроша. — Зате німецькі промислові круги бажають девалюації марки, обіцюючи собі збільшення експорту їх виробів за кордон. Вказують на те, що через обнижку вартости валют всіх сусідних держав німецький товар став ще дорожчий, як був. Впливи прихильників девалюації мають кріпшати.

МІЛІТАРИЗАЦІЯ ВСЬОГО ГОСПОДАРСТВА В НІМЕЧЧИНІ.

Комісар німецької держави для контролі цін фон Ваґнер виголосив промову, в якій заповів дальшу реорґанізацію всього внутрішнього господарства в напрямі його підпорядкування державі.

Промовець передовсім вияснював конечність недавних гострих заряджень щодо реґляментації цін. Начеркнув відтак якими шляхами буде ця реґляментація відбуватися. Засади національного соціялізму беруть передовсім під увагу інтереси держави та її оборонну силу, підпорядковуючи цим завданням саме питання господарської рентовности.

Виходячи з цього заложення — заявив Ваґнер — є ясним, що цілий тягар і всі жертви не можуть впасти виключно на державу; вони мусять у великій мірі обтяжати господарські сфери. Комісар заявив, що його вмішування в справи підприємств йтиме дуже далеко, а видані ним постанови будуть здійснюватись з цілою послідовністю. Промовець зробив закид господарським кругам (підприємцям), що вони не завше обіймають цілість інтересів держави, нераз обмежуючись до однобічної матеріяльної оцінки, що їм догідне, а що ні.

Головну свою увагу має Ваґнер присвятити промислові. Знаємо — казав він — що в суті річи промисловці є готові виконати свій обовязок, але мені відомі теж їхні побоювання, що зайва інґеренція держави стіснить, або навіть утруднить їм продукцію. Промовець спротивився цій думці й указав, що залишення господарських сфер їх власній долі довело би до необчислимих для держави наслідків, яких кінцевий вислід напевно не підніс би оборонної сили Німеччини.

ВРАЖІННЯ З ПОЇЗДОК ПО НАШІМ КРАЮ.

Хто памятає передвоєнний стан доріг в Галичині і порівняє його з нинішним, той не може не ствердити кольосального їх занепаду. А всім мабуть у памяті, що й перед світовою війною Галичина мала серед коронних країв Австрії славу „Bärenland'y", країни вовків і медведів, цебто некультурної, півдикої, на всіх ділянках занедбаної.

Але направду, те що діється з галицькими дорогами тепер, переходить границі людської уяви. До виїмків належать сяк-так удержані тракти, більшість-же доріг представляє руїну, нелегку для користування для кінних фірманок, небезпечну для моторових поїздів. Попробуйте автом переїхати прим. зі Львова до Стрия без »дефекту«, або навіть зі Львова до Жовкви без симпатичного вигоцкування на вибоях. Не вдасться! Про те, щоби запускатися в слітну пору на бічні (традиційно »польськими« у нас прозвані) дороги, навіть не підносимо розмови.

Які дороги, такі й хати при дорогах, такі ж обдерті люди, виголоджені шкапенята у хлопських возах, обшарпані й брудні найблищі приятелі й повірники мужика — сільські гандлярі. А дітвора серед тої руїни, а підростаюча молодь! Дивитеся на те худе й недорозвинене обличчя, даєте йому 14—15 літ, а воно вам відповідає: маю 20!

Тільки райони подальше »цивілізації«, десь на височинах

Покуття чи Поділля, у більшій віддалі від залізниці, де ще нема надмірного перенаселення, ще задержали більше свіжости й силу, сяку-таку огрядність одягу, здоровий вигляд лиця, принаду здоровля й природної краси. Більшість же нашого народу на очах карловатіє.

Хоч всі сили проти нас — то всеодно супокійно дивитися на це годі — і треба орґанізувати самопоміч. Хай не все врятуємо, хай хоч щось — але супокійно тому всьому придивлятися годі!

Кооперативний світогляд в афоризмах

Тому пару літ назад видав талановитий і відомий англійський кооперативний письменник Т. В. Мерсер (T. W. Merser) брошуру п. з. „Interim Dividends". Вже та обставина, що брошура появилася за власним накладом автора, вказувала би на те, що авторові не вдалося найти кооперативного накладчика для своїх сміливих думок і афоризмів. Що брошура Т. В. Мерсера це незвичайна літературна поява, виходить також з цього, що її ані хвахвалили, ані ганили, і взагалі мало про неї говорили. Тільки проф. Жід похвалив її в окремій передовій статті.

Вміщені у брошурі 83 афоризми або приказки містять у собі цілий кооперативний світогляд. Не багато між ними таких, що викликають заперечення, іменно є це ті, що складені на зразок афоризмів Б. Шоу-а: вони щоправда остроумні, але двозначні або неясні.

Зупинимося наперед перед тими приказками, з якими ми більше або менше годимося та яких знання може принести користь також кооперативам инших країн.

Один афоризм звучить ось так: »К о о п е р а т и в н и й д у х н а й с и л ь н і ш и й т а м, д е т і л о н а й с л а б ш е«. Тим висловом п. Мерсер хоче сказати, що кооперативний рух виявляє більше одушевлення й ідеалізму у своїй початковій добі, як пізніше, коли вже закріпився. Так приміром, англійський кооперативний рух має свою героїчну добу вже за собою; вона була тоді, коли жили Оуен, Кінґ, Рочдельці та християнські соціялісти, що проповідували свої думки.

Инший висказ Мерсера: »Кооперація не є на те, щоби задовольняти бажання спотребувача; вона має стати хрестовим походом на зміну його смаку й його привичок«. Під бажаннями спотребувача автор тут розуміє пересадні й нездорові забаганки. Хоче тим сказати й те, що кооперативи, в протилежність до приватної торгівлі, не повинні заохочувати зо зайвих закупів. Капіталістичне господарство продукує не тільки корисні речі, але й усякий крам, який відтак приватні торгівці накидають покупцеві при вжитті безсоромної реклями, кредиту й ратальних сплат.

Такий самий хід думок формулує п. Мерсер коротко в инак-

шім вислові: »Першим завданням кооперації спотребувачів є повчити спотребувачів, чого вони не повинні спотребовувати. Коли вони йтимуть за цією порадою, то ціль кооперації буде осягнена«.

Дуже цікаві й бистроумні є ті завваги Т. Мерсера, що відносяться до політичних і демократичних орґанізацій. Драстично представляє він розбіжність між словами й ділами у такім афоризмі: »Багато проповідників соціялізму думає, що соціялістична держава ближча, як кооперативна крамниця за рогом«.

»Акція крайної лівиці проти кооперації родиться з переконання, що кооперація буде бастіоном відпору проти комунізму«.

П. Мерсер пригадує відому фразу автора Розбері, що кооперація це держава в державі, на те, щоби відповісти: »кооперація починається там, де держава кінчиться, й існує там, де держава ще не вспіла появитися«. Далі він так розвиває свою думку: »Кооператори мають до держави лиш таку саму просьбу, з якою колись звертався Діоґен до Олександра Великого: відступися від сонця«.

Мерсер не опрокидує конкуренції, а також видвигає вагу індивідуальної ініціятиви: »Кооператори, які відкидають всяку форму конкуренції, ограблюють кооперацію з найживішої рушійної сили її розвитку«. »Коли кооператор матиме доволі нагоди проявляти свою ініціятиву в рямцях кооперативної орґанізації, то не буде ніяких підстав для того, щоби лякатися проявів ініціятиви поза кооперацією«.

Відомо, що між членами великих англійських консумів є також купці. З цього приводу каже Мерсер таке: »крамничники, купуючи в кооперативних склепах, роблять кооперації подвійну прислугу: підпирають її матеріяльно й дають свідоцтво її моральної вартости«.

Дуже скептично відноситься п. Мерсер до балакунства. Він каже, що чим довше триває публичне зібрання, тим більше воно тратить на вартости.

Мерсер приписує велике значіння духовій аристократії, себто високо освіченим одиницям, говорячи: »не може існувати правдива кооперативна демократія без кооперативної духової аристократії«.

Вкінци ще пару уваг про ті вискази п. Мерсера, з якими ми не погоджуємося. Так, приміром, він дивиться на спотребу, як на нижчу суспільну чинність. На наш погляд так не є, бо якраз спотреба людей більше гуртує, ніж виробництво й орґанізація консументів. Це найзагальніша з усіх форм орґанізації.

У Мерсера є такий вислів: »Кооперація, як христіянство, народилася в стайні, а закінчиться мабуть у палаті«. Автор хоче тим сказати, що кооперація це дитина нужди, він думає далі, що кооперативна орґанізація вже не буде потрібна, коли люде стануть багаті, що люди, ставши заможними, занехають спілчанство. Ми думаємо, що так не буде, бо кооперація це вічний принцип

якщо би люди від нього відступили, то мусіли б назад зійти в країну нужди.

Не можемо також погодитися з думками п. Мерсера, що вибрані не можуть бути ліпші від своїх виборців, — бо інакше їх не вибирали б. Щоби вимінути цю прикру можливість, п. М. пропонує — вибрати тих, що не кандидують і тому не можуть бути обрані. Як одначе здійснити таку пропозицію, того п. М. не пояснює. Може кооперація мала би до управління обирати тих розумних людей, що не є її членами?

На цьому кінчимо розгляд брошури п. Мерсера, з її остродумними афоризмами. Одначе, щоби читачеві було лекше зрозуміти його світогляд, ми даємо ще переклад його „Нових текстів до проповідей", які він опублікував в англійському кооперативному місячникові „The Cooperative Official". в травні 1934 року:

1. Кооперація це фільософія людини, що живе в суспільстві — або вона не є нічим.

2. В началі була боротьба, але вона не є метою життя.

3. Розвиток суспільства веде до аристократії. Коли всі стануть аристократами, тоді здійсниться ідеальна демократія.

4. Метою кооперативного руху не є само пожертвування, тільки самодосконалення*).

5. Людина, що консумує, не продукуючи, це злодій або галапас.

6. Як вежа сторчить над будівлею, так мусить кооперативний дух удосконалитися над кооперативною господаркою.

7. Спотреба це перша умовина людського існування, але не його ціль і мета.

8. Робінзон Крузо став аж тоді кооператором, як на його острові зявився Пятниця.

9. Пізнання основної ріжниці між кооперацією й державним соціялізмом (колєктивізмом) це головна передумова для сформулування кооперативної фільософії управління.

10. Видовище кооперативного парляменту, який хотів би одним законодавчим актом завести кооперативний лад, моглоби розвеселити діяволів й засумувати ангелів.

11. Спотреба це перша пружинка продукції, але в ній самій немає нічого творчого.

Також і ці »тексти для проповідей« можна би назвати афоризмами; повно таких фраз у всіх статтях п. Мерсера. Пригадую собі ще одну таку фразу зі щоденника п. М., що його він друкує в названому місячникові. Він каже, і безумовно має рацію, що кооперативні курси потрібні не лиш для робітників і мужиків, але ще більше для міністрів, членів парляментів, високих урядовців і духовників, від яких зависить так багато.

*
**

*) Маємо сильні застереження проти цієї думки, як рівнож проти попередньої (під 3), яка містить у собі самій суперечність. — Ред.

В 1935 році опублікував в Лондоні п. Мерсер нову брошуру п. з. „A trifle on Account„ (»Щось до того«). Вона складається з двох частин. Перша обіймає »Образи«, друга »Стріли«. Образи надаються для використання в кооперативній пропаганді, деякі »Стріли« одначе для цього непридатні.

Наведемо більшість »Образів« і деякі »Стріли«, що мають позитивну вартість. Брошуру відкриває афоризм: »Кооперація це клич світової історії й брама в надходячу еру«.

Далі приходять по черзі такі образи:

»Кооператива це веселка, що на ново будить надію в душах зневіреного людства«.

»Кооперація, як сонце, дає життя й здоровля усьому людству«.

»Кооперація це провідна зоря, видна всім народам землі«.

»Кооперація це єдиний прапор, під яким можуть зійтися всі народи землі«.

»Кооперація як соловейко: співає тоді, як ввесь світ тоне в темряві«.

»Кооперація це не оаза в господарській пустині; це ріка, що зрошує навіть ялову країну«.

»Кооперація перемінює негармонічні противенства еґоїзму в музику взаїмної допомоги«.

»Кооперація як драбина, з допомогою якої народ може вийти з хатин недолі в палати багацтва«.

»Кооперація є як сіяч, що сіє добре зерно, так що збирати може все людство«.

»Капіталізм пробував формувати суспільство мечем конкуренції; кооперація формує суспільство лопаткою взаїмної допомоги«.

»Як вершок вежі царює над будинком, так мусить кооперативний дух уноситися над господарським фундаментом«.

»Як ліхтарня морська додає сили морякам, що їм грозить розбиття, так всесвітня кооперація додає відваги всім народам землі«.

»Кооперація це визов сучасному ладові й віщування нового ладу«.

»Кооперація це природна релігія людини«.

»Кожний кооператор є звеном живого ланцюха, що лучить кляси, народи й держави«.

»Кооперація це наче модерний цар Мідас, що може в золото перемінити всяку річ, якої доторкнеться, не стаючи сам при цьому ослом«.

»Людство ушляхотнюється в міру того, чим більше засвоює собі засад кооперативного думання«.

»Тільки обіймаючи ввесь світ, кооперація перемінить містерію братерства людей у дійсність«.

»Найліпша пропаганда кооперації — це отвертий і обовязковий кооператор«.

З другої частини брошури Т. Мерсера візьмемо лиш одну фразу, як зразок:

»Є завданням кооперації — боротьбу за багацтво перемінити в науку добробуту«.

Більшість »стріл« носить характер критично-афористичний або навіть скептичний. Він не є одушевленим прихильником переваги споживання, першенство дає визволеній та ушляхотненій продукції. Що більше, він думає, що здійснення демократії споживачів не моглоб задовольнити усіх. Воліє гнати за ідеалом, як його здійснювати. На всякий випадок він противний поширюванню влади держави в майбутньому, або державного соціялізму чи комунізму, який у нього виступає під назвою »колєктивізму«. Комунізм не дасться помирити зі свободою, а без свободи людство не може бути щасливе. Самою їдою жити не можна. Одначе свобода майбутнього мусить іти в парі з почуттям обовязку. Наукою майбутнього не буде наука права, тільки наука про обовязки. Хто виконує свої »прокляті« обовязки, цей має добрий характер, а саме кооперації потрібні такі характери. До виховання характерів має змагати кооперативна орґанізація й педаґоґіка. Поправляти людей треба не тільки збірно, але й окремо. Тільки тоді демократія стоятиме вище давньої аристократії, яку зробили неможливою її недомагання. **В. Тотоміанц.**

СТОРІНКИ МИНУЛОГО

Наші рочдельці[1])

Темою мого реферату є відомости з життя і діяльности представників споживчого виду кооперації на українських землях, того виду, що вперше виник в Анґлії в двайцятих роках минулого століття, удосконалену форму прибрав в 1844 р. в постаті споживчого товариства в Рочделі, а на українській землі появився в середині шістьдесятих років минулого століття, отже рівно 70 літ назад. Звідси наголовок мого реферату: — »Наші рочдельці«, це значить: ті українські діячі, що були пропаґаторами або практичними реалізаторами теорій і засад кооперації та метод кооперативної праці, що вийшли з Рочделю.

Буду говорити окремо про В. Україну, окремо про Галичину, бо обидві частини української землі існували й існують в окремих умовах, і розвій в них суспільного життя, а в тім і кооперативного руху, має свої відмінности.

В. Україна.

Ідея кооперації була підхоплена і спопуляризована в Росії, а в тім і на Україні, людьми українського походження, а навіть

[1]) Реферат виголошений на кооперативному курсі в Ямнім 1936 р. — в скороченні.

свідомими українцями, що привязували до кооперації велике значіння також під оглядом національно-суспільним.

Автором першої книжки про кооперацію, що появилася в Петербурзі 1862 р., п. н. »Артѣли рабочихъ для основанія фабрикъ или мастерскихъ«, був Леонид Милорадович, член київського відділу »Русского Императорского Географическ. Общества« в Києві, що було в 70-тих роках осередком українського наукового і культурного життя. Ця книжка появилася другим виданням у Києві 1871 р., при участи М. Зібера, про визначну ролю якого в кооп. русі на В. Україні буде мова далі.

На жаль, я не мав в руках цієї першої в Росії книжки про кооперацію; навіть нігде не зустрічав в літературі переказу її змісту. Тож не можу судити, чи і в якій мірі була узгляднена в ній споживча кооперація й засади цього виду кооперації, що вийшли з Рочделю.

Але перший практичний кооперативний почин, яким було »Общество потребителей« (споживче товариство) в Харкові, основане 1866 р., звязується з іменами людей, що були добре ознайомлені з кооперативним рухом на Заході, знали отже й про рочдельські засади кооперації. Були це Микола Баллін (1829—1903) і Віктор Козлов (1842—1920). Де-які історики кооперативного руху на Україні уважають М. Балліна також першим літературним пропаґатором кооперації на Україні.

В своїй розвідці »Про перших кооператорів і першу кооп. літературу на В. Україні«, друкованій в »Кооп. Республиці« за 1932 р., я напровадив багато доказів, що не можна уважати Балліна і Козлова піонірами українського кооперативного руху. Ані один, ані другий не були основниками першого на Україні споживчого тов. в Харкові, а пристали до праці в товаристві вже по введені його в життя, в характеері членів Ради Товариства. Звідки вийшла ініціятива заснования тов. і хто був його дійсним творцем, це досі лишається невиясненим.

Керівником харківського тов., його душею, як писав сам Баллін, був перші два роки його існування якийсь Брилянтів, постать також цілком не вияснена в літературі. По його смерти справи тов-а значно погіршали, почалися внутрішні роздори, частина членів виступила і заснувала нове товариство. Але це нове товариство було мертворожденним, а старе, проіснувавши ще пару літ, також завмерло. На той переломовий час, по смерти Брилянтова, припадає участь в праці Харк. т-ва Балліна і Козлова. Перший з них був великий фантаст і хаотик, другий, видимо, був більш тверезий чоловік, але обидва вони не виказали необхідної практичности, щоб врятувати товариство від загибелі. Не завоювавши міцних позицій в постачанні товарів покупнями, почали братися до ріжних побічних підприємств; не окріпнувши самі орґанізаційно, захоплювалися орґанізаційними проблємами в державному і навіть міжнародному маштабі; спішили зробити багато і через то зробили дуже мало, — взагалі не виявили необхідної

видержки й постепенности в переведенні в життя своїх плянів, а прецінь ці прикмети є питоменністю рочдельських метод праці.

Не дивлячись, одначе, на те, що Баллін і Козлов не були творцями першого споживчого тов-а на Україні, а їх участь в товаристві, можливо, причинилась навіть до його упадку, — всеж треба признати за ними великі заслуги для кооперативного руху на Україні. Обидва вони були переконаними визнавцями кооперативної ідеї — обидва трактували кооперацію, як широкий суспільно-економічний рух, плянували скликання зїзду споживчих товариств з цілої Росії й утворення союзу товариств. Звязувались з кооперативними орґанізаціями інших народів західної Европи, брали участь в міжнародних кооп. зїздах і взагалі були ідейними й освіченими кооператорами.

Готовлячись до зїзду спож. кооператив Баллін і Козлов зібрали матеріял про їх стан; цей матеріял був опрацьований Балліним і появився друком в Петербурзі 1871 р., п. н. »Первая памятная книга русских потр. обществ«. До цієї книжки була долучена карта спож. тов., опрацьована Козловим. — Зосібна Баллін був очитаною й обізнаною з кооп. рухом людиною. Він обїхав майже цілу західну Европу, із спеціяльною цілию пізнати розвій і стан кооперативного руху, багато сам писав на кооперативні теми, але мало що з написаного появилося друком. По своєму світогляду був він соціялістом, визнавцем реформатських ідей Фурє, а його ідеалом була інтеґральна сільсько-господарська продукційна комуна.

Одначе, признаючи за Баліним і Козловим великі заслуги для кооп. руху на Україні, я не годжуся з тими істориками укр. кооперації, які наділяють їх обох іменами піонірів і батьків української кооперації. Батьківство укр. кооперації губиться в темряві півлеґальности громадського життя в тодішній Росії і нелеґальности українського життя. Воно виявиться хіба пізніше, при вивченні архівів царської охранки про життя і діяльність тодішньої активної національно укр. інтеліґенції, до якої Балліна і Козлова не можемо зачислювати.

До українського визвольного руху Баллін і Козлов ставилися байдуже, не були його активними учасниками. Але не були й ворогами укр. визв. змагань; скорше плятоничними прихильниками. І тому не можемо їх вичеркувати з таблиці історичних постатей української кооперації. За Балліним на завше збережеться ім'я одного з ідейних репрезентантів кооперативного руху на Україні в початковому його періоді.

Другим ідейним репрезентантом кооперації в тому періоді, значно ближчим для українства був Микола Зібер (1841—1888), син українки і німця, кольоніста із Швайцарії, доцент політичної економії на київському університеті (1873—1875), член Української Громади у Києві, близький приятель М. Драгоманова, слідом за яким виїхав на еміґрацію до Швайцарії 1877 р.

Студії над проблємами політичної економії наткнули молодого ученого на молодий тоді ще кооперативний рух в західній Європі, що вказував шлях до практичного розвязання соціяльної проблєми, далеко не згідний з теорією Маркса — визнавцем якої він був. І Зібер являється літературним популяризатором цього руху, а також бере участь в перших практичних кооперативних починах на терені Києва.

Споживче Товариство у Київі було засноване 1868 р. при безпосередній участи Зібера. Він був навіть головою Ради Товариства, а членами Ради були головно члени Української Громади.

В 1869 р. Зібер випускає у Київі книжку »Потребительныя общества«, в якій знайомить читача з їх економічною природою і практичними завданнями та подає інформації про стан споживчої кооперації в західній Европі і в Росії. Була це перша в Росії книжка, присвячена спеціяльно споживчій кооперації. В Росії існувало тоді 40 спож. тов., з того на українських землях 17. Отже близько половини.

Свою закордонну наукову подорож в 1871—72 р.р. використав Зібер головним чином для дослідження самодопоміжних форм орґанізації робітничої кляси і в своєму звіті з цеї подорожі, видрукованому в університетських »Извѣстіяхъ« 1873 р., подає багато матеріялу про стан кооп. руху в західній Европі. В ґазеті »Київський телєґраф«, що до 1876 р. був орґаном Київської Укр. Громади, Зібер умістив ряд статей про кооперацію. Крім участи в київському споживч. тов., брав участь в пробах заснування робітничих продукційних кооператив у Києві й околицях.

Але київське споживче тов., подібно як і харківське, було недовговічне. По трьох роках існування воно зліквідувалось. Така доля спіткала майже всі перші споживчі товариства. Богато причин на це зложилося, а головні з них такі: н е о д н о р о д н і с т ь під суспільно-економічним оглядом членського складу; випливаюча звідси н е о д н а к о в і с т ь консумційних потреб і смаків покупнів, яким тяжко було догоджувати. Була це ріжношерстна уряднича публика, розкидана на території великих порівнюючи міст, яка навіть при добрій волі часто не могла бути вірною для свого товариства й купувати в товариських склепах.

Кооперативи приступали до торговлі звичайно з невистарчаючим власним оборотовим капіталом, тому примушені були кредитуватись і зі своєї сторони продавали в кредит. Рідко де практикувалися звороти від закупна і майже скрізь не було доброї контролі торгу, через що склепи обкрадалися склеповим персоналом. Словом — всі ті причини, через які дуже пиняво розвивається й тепер українська споживча кооперація в східно-галицьких містах. До цього треба додати слабе усвідомлення членами ідеї кооперації і байдуже відношення до її конечних цілей, та вороже відношення до кооперації адміністрації, яка добачувала небезпеку консолідації в кооперативах опозиційно настроєних суспільних сил, що їх вона воліла, очевидно, мати в розпорошеному стані.

Спеціяльно ворожо ставилася адміністрація до всяких проявів українства, а що перші кооперативи на Україні виникали при участи активних діячів українського визвольного руху, тож переслідування цього руху і його репрезентантів, вершком чого був указ 1876 р., посередно відбився й на долі кооп. руху. Завмерло тоді майже на 20 літ українство, завмер і кооперативний рух.

Але ці двацять літ політичної реакції в Росії позначились поважним розвоєм її економічного життя. Не минуло це й України. Побудовано тут значну сітку залізниць, повстали фабрики, появилось міське фабричне робітництво, збільшились кадри урядничої інтеліґенції й утворилися більш сприятливі обставини й для розвою кооперації. Почали виникати кооперативи залізничників, фабричних робітників і відновлятися кооперативи ріжнородної міської публики, виказуючи на цей раз більш тривалий розвій. На жаль ця нова кооперативна филя почалася без участи свідомої укр. інтеліґенції, коли не рахувати М. Левицького, кооперативна діяльність якого торкалася на початку села й виявлялася в твореннї хліборобських артілів. Українська інтеліґенція погружена була тоді в літературно-культурні справи. Початки робітничого руху та відновлення кооп. руху її поминули. Зрештою укр. інтеліґенція почувалася чужою в зрусифікованих містах і жила виключно інтересами села.

Тим часом село було з поліційних причин мало доступне для орґанізаційної в ньому праці та з цеї причини тяжко доходила до села і блага вість про можливість поправи своєї долі через кооперацію. Обставини змінилися на краще аж по революції 1905 р. Але ще за кілька років перед революцією 1905 р. ясніші уми серед укр. інтеліґенції, що боліли долею села, почали нести в село кооперативну ідею і давати почин до основання кооперативних товариств. Серед них на перше місце вибивається Василь Доманицький.

(к. б.)

А. Жук.

Позичкова діяльність гр.-кат. церков в половині XVIII. в.[1])

Окремо, поза релігійно-обрядовою, стоїть позичкова діяльність греко-катол. церков кол. Угорської Руси. Про це довідуємося з протоколів епископської визитації 1750 р.

У деяких церков західних комітатів (Землинщини, тощо) назбирувалася невеличка готівка, яку вони цілком чи частинно по-

[1]) Сторінка з моїх »Нарисів з соціяльно-господарської історії б. Угорської, нині Підкарпатської Руси« т. II (від другої чверти XVI ст. до половини XIX ст.), що підготовлені до друку. — Автор.

Подібну позичкову діяльність провадили в томуж часі також гр.-кат. церкви в Галичині. — Редакція.

зичали своїм парохіянам. У протоколах читаємо, що у Фіяші »церков має в готівці 57 фл., що визичили селянам«, у Бенедиковцях визичено коло 50 фл., у Куримці — 16, у Барадці — 10, у Ціглі — 28, у Блажові частину з 41 фл., у Стельбасі — 15, в Отрутові — 20, у Матяшівці коло 10, у Давидові коло 80, Уйлаку — 20, Янові — поверх 60, нарешті, в м. Токаю — 569.

Записи протоколів лаконічні й загальні. Тільки в протоколах Комлужу зазначено, кому і скільки церковної готівки випозичено, а саме: сільській громаді — 51 фл., парохові — 13, Ів. Чунварові — 3 фл., мад. В. Гаврилишинові — 2 фл., Г. Андричинові — 3 фл., нім. Іону — 5 фл., мад. Ів. Ладзйо — 3 фл. без 6 полтур, Ігнату Глуздці — 2 фл. Крім того в церкві є в заставі один фундушик за 3 фл. Як з наведеного бачимо, невелику свою готівку церкви розпозичали в своїй парохії і то дрібними сумами.

На яких умовах? — З останнього запису вже бачимо й одну, як видно, рідше подибувану в церковній практиці форму позики — під заставу. Нема сумніву, що застава та була тілько антихретичною, тоб то з передачою фундушу кредитодавцеві у користування аж до повернення боргу. Про іншу, частішу форму довідуємося з таких записів протоколу: церкві в Семетківцях »готових грошей довжні 20 фл., від чого дістає (вона) за кожний флорин 4 полтури«; у Млинарівцях церковні »гроші визичені селянам, коло 60 фл., на процент від одного (фл.) 4 полтури«. Отже друга форма позичок — за процент (не виключені й безвідсоткові позички, але прямих вказівок на те не маємо).

Яка же висота того проценту? Щоб відповісти на це питання, треба перерахувати флорин на полтури. В протоколярних записах не сказано, який саме флорин маємо приняти за підставу, і що розходиться про мадярськ. флорин (»куртий«), який виносив 33 полтури (горішньо-угорський »селянський гульден« теж — 33 полтури). Отже від 33 полтур побирано 4, — що становить 12,1%.

Т. ч. церкви, в яких назбирувалася вільна готівка, виконували в половині XVIII в. кредитову функцію, яку, по 150-х літах, зачала перебирати на себе кредитова кооперація.

О. Мицюк.

З ЧУЖОЇ КООПЕРАЦІЇ

Польська кооперація споживачів громадить фонди на власну цукроварню. Останній зїзд союзу »Сполем« ухвалив розпочати акцію для побудування власної цукроварні. Дещо в напрямі призбирання фондів вже робиться. Орган союзу приносить постійно вістки про постанови союзних кооператив що до збирання фондів на ту ціль. В ч. 22 »Сполем« читаємо м. и.:

Кооперативи споживачів: в Миловицях, Сєнній, Славкові, Загірю, Завєрцю й Зомбковіцах оподаткувалися в висоті 1 зл. від кожного мішка цукру на фонд цукроварні (т. зн. при кожному міхові цукру платять союзові 1 зл. більше, як повинні). Окружна кооператива в Бжезінах ухвалила передати до диспозиції союзу 1000 зл. у формі позички. Кооперативи споживачів ґарвалінської

округи на районовій конференції 8. XI. 1936 ухвалили: оподаткуватися від міха цукру; зібрані в цей спосіб гроші залишаться в союзі »Сполем« як зворотна позичка на час 20 літ, з призначенням на будову цукроварні. Окружна кооператива споживачів »Робітник« в Німцях-Поромбці виявила готовість взяти участь в будові цукроварні шляхом виділення на ту ціль з білянсової надвишки що року 2% від роздрібних обротів. Окрім цього ухвалено розпочати пропаґанду між членами в користь індивідуальної ощадности на ту ціль в Банку »Сполем«.

Національно - політичні змагання польських кооператорів. Одною з найбільших робітничих споживчих кооператив союзу »Сполем« є »Консум Сьльонзкі«, давніший »Консум Роздзін — Шопєніце«, з осідком в Шопеницях на горішньому Шлеську. Кооперативу цю оснували робітники й службовики вуглевого концерну Ґіше ще в році 1881. Першим завданням кооперативи було звільнення робітників від прикрої матеріяльної залежности від десятків дрібних шинків і крамниць, які, роздаючи обильно кредит, обмотували їх сітями лихварства й загортали величезну частину заробітків.

Спершу кооператива утримувала 3 крамниці, а в її проводі ввесь час, аж до недавна, були Німці, хоча між членами більшість становили Поляки. Як пише бюлетень Поль. Кооп. Наукового Інституту — причина цього явища лежала головно в тім, що фірма Ґіше впливала на вибори орґанів кооперативи, даючи їй всіляку допомогу. Щойно в 1933 р. кооп-ву опанували Поляки; в наслідок тої переміни Німці — біля 1000 членів — виступили з кооперативи. Кооператива поширила свою діяльність на цілий горішний Шлеськ, придбала нових членів; веде тепер 50 крамниць.

Обороти кооперативи досягли в 1935 р. 3,800.000 зл. Це значить зріст на 35% в порівнанні зі станом з 1933 року, коли наступило спольщення кооперативи. За польського управління кооперативі прибуло 34 склепів. Відкрито два великі товарові доми — в Мурокаx і Ґімовці та велику механічну пекарню.

Два ощадностеві конкурси. Управа польського Союзу Рільничих і Заробково-Госп. Кооператив рішила улаштувати конкурс ощадности серед молоді у шкільних щадницях. Другий конкурс — для дорослих, має відбутися між окремими щадницями, що співпрацюють зі союзними людовими банками й касами Стефчика. На орґанізацію конкурсів призначив союз 2000 зл., таку ж саму квоту жертвує також Центральна Каса Рільничих Спілок. Подробиці конкурсу будуть проголошені в орґанах союзу (Czasopismo Spółdzielni Rolniczych" і „Poradnik Spółdzielni").

Власна продукція союзу »Сполем«. Власне виробництво »Сполем« розвивається в цьому році з великим успіхом. Після тимчасових обчислень продукція фабрики чеколядок досягне в цьому році 100% приросту, переступаючи вперве від свого заложення в 1926 р. вартість 1 міліона злотих. Продукція закладів в Кельцах зросте на 20%. Сума всього виробництва союзу досягне 6 міліонів злотих. У закладах працює 550 працівників.

Розвиток міг би бути ще кращий, особливо в ділянці продукції мила, якби на перешкоді не стояла недостача сирівців заграничного походження; континґенти тих сирівців мають у своїх руках у львиній частині приватні концерни, в яких працює переважно заграничний капітал, найбільше німецький. Це дає тим фірмам перевагу над кооперативним, переважно початкуючим промислом. (Недостачу деяких заграничних сирівців відчуває також український кооперативний промисл).

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

КАПІТАЛІСТИЧНИЙ ВЕЛИКАН В ДОБІ КРІЗИ.

Добування й перерібка нафтової ропи це одна з тих ділянок, в яких закріпилися й утверджуються могутні інтернаціональні капіталістинчі концерни, опановуючи переважну частину нафтодайних теренів земної кулі. Це в першу чергу два великі концерни: „Standard Oil Company" (перевага американських капіталістів) і „Koninklijke-Shell" (голяндсько-британська група). Поза ними, крім маси дрібних підприємств, існує ще тільки один великої міри концерн — це нафтовий трест СССР.

Журнал »Петролєум« в своїому ч. 39 приносить важніші дані з останнього білянсу американського нафтового концерну, славнозвісної „Standard Oil Company" та деякі дати для порівняння цієї фірми з другим великим капіталістичним концерном. Нам цікаво поглянути, як відбилася кріза на господарці одного з наймогутніших капіталістичних підприємств світу.

Світове добуття ропи в році 1935 досягло 1634 міліонів бочок (анґл. бочка біля 570 літрів). З тієї кількости Стендерд Ойль добула у власному заряді 11,8% або 193 міл. бочок, а у своїх рафінеріях переробила 15% (244,8 міл. бочок). Це означає приблизно $^1/_6$ частину світової перерібки нафтової ропи.

Коли прирівняти зі собою продукцію Стендерд Ойль і Кінінкліе-Шел, то бачимо, що перша видобула 26,7 міліонів тон, тоді як друга — 26,6 міліонів тон. Це значить, що обидва концерни стараються йти »в ногу«, не відстаючи один від другого.

Яка ж динаміка розвитку одного і другого концерну?

В часі від кінця 1934 до кінця 1935 року продукція Стендерд Ойль зросла на 7,9%, а продукція її головного конкурента — на 10,5%; це значить, що темпо в цього останнього могутніше, і якби це відношення не змінилося, то анґлійсько-голяндський концерн в ближчому часі має вигляди перегнати славнозвісний рокефеллерівський трест.

Терен праці Стендерд Ойль помалу перекочується в інші краї, поза Злученими Державами. Вже в 1934 році поза межами Злучених Держав добувався вдвоє більше ропи, як на їх території.

Гляньмо тепер, як відбилася велика кріза на розвитку Стендерд Ойль. Роком найбільшого спаду продукції був рік 1931, від того року помітна поправа:

1931 р.	видобуто ропи	100,1 міл. бочок
1932	„	126,1 „
1933	„	156,2 „
1934	„	179,3 „
1935	„	193,5 „

На поправу впливав головно зріст продукції поза межами Злучених Держав.

В подібний спосіб формувалися також цифри перерібки ропи; від 1931 року помітний похід вгору.

Від 1931 року рушила теж дальша розбудова власних транспортових засобів тресту, руротягів і фльоти:

1931 р. було руротягів довготи	4003	миль
1933 „	4204	„
1935 „	4162	„

Власна фльота представляла ось яку силу:

1931 р. мала поємности	1548	тисяч тон
1933 „	2057	„
1935 „	2099	„

(Рахуючи пересічно по 12 тис. тон на один ропновозний корабель, це дає около 176 кораблів власної фльоти).

Господарський вислід за пятиліття 1931—1935 можна оцінити на основі наступних дат:

рік	дохід бтто	кошти завід.	податки	чистий зиск	дивіденди
		мільонів долярів:			
1931	1084	928	24	8,7	51,2
1932	1080	914	26	0,2	50,6
1933	779	595	28	25,0	31,9
1934	1017	795	44	45,6	31,9
1935	1076	825	51	62,8	32,3

В цьому зіставленні дивує нерівнобіжність зисків з дивідендами: в парі з малим зиском в рр. 1931/1932 йдуть високі квоти виплаченої дивіденди. В наступних роках відношення обертається.

Стендерд Ойль це акційна спілка, номінальна висота одної акції це 25 долярів. Висота акційного капіталу не підлягла в останніх роках зміні: в обігу було кругло 25,7 міліонів акцій по 25 долярів. Курс акцій держався завше доволі високо, доходячи до 52 долярів за штуку; щоправда — в роках 1931—1933 підлягав сильним ваганням, знижуючися іноді до 19 долярів. Від 1934 року курс стало держиться границь між 39 і 52 долярів за штуку.

Виплачена дивіденда давала: в роках 1931 і 1932 (найгірші роки!) — 2 доляри за штуку акції (= 8% від номінальної вартости), а від 1933 р. менше, 1,25 дол. на акцію (= 5% від номіналє). Коли ж взяти під увагу того акціонера, що купив акції Стендерд з другої руки, по біржевому курсі, прим. за 50 дол., то для нього дивіденда рівняється на половину меншому відсоткові, отже не 8% а 4%, не 5%, тільки 2,5%.

Як бачимо, останні роки були »худими роками« для власників акцій концерну. (Хоч не треба забувати, що в практиці капіталістичних акційних спілок формальна дивіденда на акції не буває високою; головною формою »збирання сметанки« є високі винагороди директорів, членів надзірних рад та їх найближчого круга

співробітників; сіра-ж маса держателів акцій звичайно мусить вдоволятися тільки окрушками зі стола...) .

Стан недвижимостей концерну видний з ось таких цифер білянсу (вартість у 1000 долярів):

	У Злуч. Державах:	За границею:
зем. парцелі	177.286	215.845
рафінерії і под.	913.531	710.430
фльота	6.946	12.751
інші	13.378	6.074
разом	1,185.671	1,028.184
амортизац. фонди	622.823	571.081
	562.848	457.103

З того бачимо, що в білянсі вартість сталого майна показана сумою 1,019.951 тисяч долярів, цебто кругло 1 міліярда долярів; одначе 61% первісної ціни вже відписано.

Що правда, вартість нафтових теренів в міру їх експлоатації безсумніву зменшується, так само фабричн. забудовань і фльоти, одначе, як твердить фахівець з „Petroleum" — не в такій мірі, як поступила амортизація в Стендерд Ойль.

Яким капіталом працювало підприємство? Сума оборотових капіталів, що находилися у володінні Стендерд Ойль в році 1931 була 585,2 міл. долярів; в р. 1935 ця квота зменшилася до 425,3 міліонів дол. На зменшення вплинула головно сплата довгів. Сума фундованих, цебто твердо забезпечених довгів була в 1931 р. 173,4 міл. долярів; в 1932 році зросла до 207,7 міл. долярів, відтак падала, доходячи в 1935 році до 82,7 міліонів долярів.

Неуфундованих кредитів мала Стендерд Ойль 216 міліонів долярів. Разом чужих капіталів кругло 300 міліонів дол.

Коли до оборотового дочислити ще й сталий капітал, то одержимо білянсову суму капіталів, якими працює підприємство — 1894 міліонів долярів. З цієї суми припадає: кругло 1500 міліонів на власний і 300 міліонів на чужий капітал.

Як бачимо, Стендерд Ойль працює переважно власним капіталом і може це й є головною причиною, чому вона легко перебула крізу.

Між позиціями власного капіталу на перше місце вибивається »акційний капітал в руках« (цебто в руках керманичів підприємства, властивих його володарів) — 664 міліонів долярів. Між публікою є акцій на суму 334 міліонів долярів. Відносно незначні позиції в білянсі займають запасні і спеціяльні фонди.

В році 1936 обороти Ст. О. сильно збільшилися (мабуть через воєнні закупи Італії й інших воюючих держав). Зросли також ціни — отже піднеслися й зиски фірми. **Подав К.**

Про ціну вугля й дефіцити копалень. Впертий опір володарів копалень вугля в Польщі удержує ціни цього важного промислового сирівця й опалового матеріялу на такій висоті, яка гальмує розвиток промислу й піддержує дорожнечу життя. Перед громадянством оправдується ця політика тим, що, мовляв, навіть при тих цінах копальні приносять дефіцити. В році 1935 сума дефіцитів вуглевого промислу давала біля 10 міліонів зл. До теми цих дефіцитів пише варшавський »Дзєннік Популярни« так:

»Під рубрикою ‚Коштів завідування' фіґурують в рахунках втрат і зисків величезні суми розходів, які спричинюють ‚дефіцити' або щонайменше поважне зменшення доходів копалень.

Що таке ‚кошти завідування'? Не є це видатки на удержання копалень в русі, бо ті видатки є окремо під назвою ‚коштів експльоатації'. Не є це платні інжинерів, бо ці мають окрему рубрику (‚технічний персонал'). Не є це торговельні кошти (продажі), бо ці фіґурують особно. Що ж воно таке, ті ‚кошти завідування'? Коротко кажучи, це є передовсім побори членів надзірних рад, дирекцій та инших упривілеєних високих урядовців. Число тих високогонорованих осіб дуже значне. В спілках вугляного промислу, на основі публікації державної Анкетової Комісії для досліду стану промислу, був в 1935 р. ось такий стан:

фірма	членів надз. рад і зарядів.	директорів
Ґрупа Доннерсмарк	36	13
Гогенльоге	21	1
Плєсс	1	—
Шнайдер	17	5
Де Нойфліце	36	3
Кредіт-Інж.	13	7
Спільнота Інтересів	32	—
Гарріман	12	1
Скарбоферм	16	2
Инші великі	56	17
Разом	240	49

З перечислених тут фірм Скарбоферм і Спільнота Інтересів це державні підприємства, инші — приватні. Разом цей список обіймає кругло 300 осіб, національности в більшости німецької, почасти французької, американської. Це переважно члени відомих родин вуглевої аристократії. Є там одначе й польські родові призвища. Є двох ґрафів Потоцьких, Павло кн. Сапіга, ґр. Коморовскі; є голова Левіятана п. Вєжбіцкі; є політики: б. амбасадор Тит Филипович, »направяч« Хмєлєвскі, відомий діяч п. Голиньскі, »ендек« Вольни, командант союзу шлеських повстанців п. Вітчак і т. д. Разом є 40 родів щасливців, що обсіли вуглеві фірми.

Члени »надзірних рад« акційних спілок побирають за свої чинности горендальні дієти і презенційні марки (від засідань). Сума »коштів завідування« в білянсах вуглевого промислу виносить кругло 30 міліонів злотих.

Це є квота тричі більша, як вказані формальні дефіцити всіх вуглевих фірм. Ясно отже, що дефіцити копалень є фіктивні, вмисне конструовані для укриття зисків — які присвоюють собі керманичі підприємств під ріжними видами.

Не треба забувати, що власники акцій підприємств (ними є по більшости тіж самі люди з надзірних рад і дирекцій) побирають ще дивіденди від акцій. Вони ж окрім того є часто вірителями своїх фірм, з титулу уділених цим фірмам кредитів (часто це є кредити з непідняти тантіем та инших гонорарів). Титулом відсотків від цих кредитів вони пібрали в 1935 році 20 міліонів злотих.

Разом з повищими »коштами завідування« це робить 50 міліонів злотих. Очевидно, що при такому помпуванні живої крови з підприємств вони можуть формально вказувати дефіцити.

Перечисливши на 300 осіб лише першу рубрику, 30 міліонів злотих, дістанемо квоту 100.000 зл. як пересічний річний дохід одного члена надзірних рад і дирекцій. Коли би взяти лише половину з того, припустивши, що друга половина була зужита на якісь инші, не особові, видатки на завідування, дістанемо квоту 50.000 зл. пересічного річного доходу названої ґрупи людей.

При таких доходах — функція члена надз. ради в акційній спілці дуже проста. Про це писав орґан

б. міністра Матушевского »Політика Ґосподарча«:

»Хто був членом якої небудь надзірної ради, той знає добре, що рада попросту нічого не робить. Дирекція предкладає свої внесення, а рада з правила без глибшого входу в справу внесення ті приймає. В практиці надзірна рада це чисто паперовий орґан, а членство в ній є синекурою«*).

Відома річ, що в нечисленних сферах керманичів капіталістичного світу одна особа лучить в своїх руках з правила по кілька, або й по кількацять посад в ріжних надзірних радах.

Не даремно найзаможніші люди Польщі рекрутуються із західних промислових округів. (Осіб, що виказали річного доходу понад 80 тисяч злотих, було в Польщі в 1935 році 1334. З того 298 осіб припадає на Шлеськ і Келєцьке воєвідство).

Булоби дуже повчаюче, якби якийсь авторитетний орґан прослідив ґрунтовно відносини в усіх ділянках картельної господарки. Тоді показалобися, на скільки виявився успішним відомий декрет президента проти надмірно високих платень, та яку участь у надмірних доходах мають ті особи, що в тій чи іншій формі мають вплив на публичні справи.

Не так бо давно тому, як ми читали у часописах про подорожні дієти одного достойника з Ходорова у висоті 400 зл (чотириста зл.) денно.

Продукція шкір в Польщі. На терені корінної Польщі найстаршим осередком гарбарського промислу є місто Радом. У 18-ому і 19-ому столітті ним тут займалися Німці, передаючи з роду в рід і варстати і виробничі тайни (рецепти). Пізніше увійшли в цей промисл Жиди і нині вони в ньому переважають. Найбільшою фабрикою, опертою на польських капіталах є гарбарня »Новосць«, з якою стоїть у сталих торговельних взаєминах союз »Сполем«, відбираючи річно на 60.000 зл. товару. Гарбарня »Новосць« виробляє підошвові шкіри (крупони). Мягкі шкіри, верхові, робить інша польська фірма п. н. »Шнит« (»Сполем« 10. XI. 1936).

*) Посадою без праці. — Ред.

Волинська Хліборобська Палата. Луцька »Українська Нива« реферує про звідомлення волинської »Рільничої Палати« з її діяльности за 1935/36 рік. Реферат є критичний.

Зі звідомлення дізнаємося м. і., що рільнича палата »виробила плян сітки збожевих (?) магазинів у районах, що мають найбільше збожових лишків та відповідні комунікаційні умови«.

У ділянці молочарства »опрацьовано сітку, що закреслює відповідний район праці для молочарень існуючих і для тих, що мають повстати. У цьому пляні взято під увагу потреби та господарські умови цих районів (тут »Укр. Нива« замічує: »що це не зовсім так, доказує історія з українською молочарнею в Княгинінку«).

Далі йде мова про ріжні пляни на майбутнє, а з доконаних робіт є згадка про орґанізацію збуту овочів, збуту худоби, безрогих і дробу. Палата вела свою роботу через прибудівки: „Przysposobienie Rolnicze, Koła gospodyń wiejskich, Kółka rolnicze і Kółka młodzieży wiejskiej„. Не названо ані одної української орґанізації, навіть »Просвітянських Хат«. У звідомленні Р. П. подано, що ті ріжні »Кола« і »Кулка«, які вона підпирає, обєднують разом 2—3 проц. всього сільського населення. На одного зорґанізованого хлібороба, члена названих орґанізацій, видає Р. П. пересічно 35 зл. річно у формі ріжних чинитьб.

(Треба думати, що названі, а так обильно підпирані орґанізації обєднують хіба одних тільки осадників на волинській землі).

»Укр. Нива« нагадує, що в управі палати на 7 членів є всього 1 українець. У Раді, на всіх 49 членів, є лише 13 українців самих, мало відомих селян. На загальне число 69 службовців Палати є всього 3 українців і то на дуже підрядних ролях. »У. Н.« невдоволена, що в Палаті немає нікого з »українського проводу«, під яким, треба думати, вона розуміє мабуть свою ґрупу.

Каси безпроцентового кредиту для ремісників. Анальоґічно до жидівських кас безпроцентового кредиту польські круги зорґанізували низку подібних кас »для християнських ремісників«. В грудні м. р. відбувся у Варшаві зїзд представників і прихильників тих кас. На зїзді ухвалено: оснувати союз кас безпроцентового кредиту, обєднуючи в ньому і ремісничі і купецькі каси цього характеру. Там де це можливе, ухвалено основувати каси ще більше спеціяльного типу (»бранжеві«). Де ремісництво менше численне, там ухвалено основувати мішані, ремісничо-купецькі каси.

Обрано тимчасову начальну раду кас безпроцентового кредиту.

На жаль — у часописних інформаціях не подано, кілько нині існує »християнських кас безпроцентового кредиту«, якими вони оперують капталами та звідкіля їх беруть.

Акція віддовження самоуправних тіл. Центральна комісія для справ віддовження самоврядних тіл на своїому 72-ому засіданні в початку грудня 1936 устійнила остаточно пільги в сплаті довгів самоуправних тіл до держави. Комісія признала пільги для 590 тіл, в тім є 158 повітових самоуправ, 46 виділених і 383 невиділених міст, 3 міжкомунальні союзи.

Комісія має ще полагодити другу частину зобовязань: до приватних вірителів.

На яких основах відбудеться віддовження, які будуть відсотки і рати при сплатах — про це ще не оголошено блищих даних.

Плян воєнної господарки в Злучених Державах. Дня 10. грудня уряд З. Д. подав до відома мобілізаційний плян господарства держави на випадок війни. Воєнна орґанізація американського господарського життя буде полягати м. и. на підпиранню продукції сирівців, потрібних в разі війни, на веденні статистики запотребування засадничих матеріялів.

З пляном мобілізації господарства звязаний теж проєкт закона, на основі якого влада матиме на випадок війни право реквірувати не лише предмети й товари, але й послуги. Він матиме також право стислої контролі цін, важніших товарів а в разі потреби зможе їх сам призначати.

СЕРЕД КНИГ

Е. Храпливий: »Сільське господарство галицько-волинських земель«. Львів 1936. Накладом фонду »Учітеся брати мої«. Стор. 348 16-тки. 229 статистичних таблиць, 17 діяґрам, 3 мапи.

Рахуючися з цим — правда невеселим — фактом, що український народ все ще, на які 90 проц., нарід сільський, нарід рільників, або рільного пролєтаріяту — маємо в цій книжці образ господарки більшости нашого народу.

Правда, автор не обхопив усіх ділянок нашої сільської економіки; дав, покищо, образ п р о д у к ц і ї галицько-волинського села. Після короткого вступу, в якому подані відомости з ґеоґрафії та етнольоґії українських земель, що опинилися під Польщею, — перед нашими очима пересуваються статистичні таблиці й дотепно складені діяґрами про: управу всіх родів збіж, пашних ростин, городини і садовини, промислових культур, про годівлю всіх родів великих і малих господарських тварин, про лісове господарство галицько-волинських земель. Скрізь подаються можливо подрібні дані про окремі воєвідства (даних після повітів польська статистика не публікує, зрештою тоді книжка мусілаби бути вдвоє грубшою). Правда, сама ця обставина, що дані є після воєвідств, а межі воєвідств не покриваються з гряницями української етноґрафічної території, приневолюють зробити деяке заокруглення рахунку. Автор розвязує це питання в можливо доцільний спосіб: подає повні дані за воєвідства Львів, Тернопіль, Станиславів, Волинь, при

чому Лемківщина пропадає за рахунок західних повітів Львівщини, які є польські; з люблинського воєвідства, за рахунок Холмщини, він бере третину абсолютних даних. В той спосіб в книжці обговорюється територія що обіймає кругло 138.000 км², отже небагато понад те, що прийнято вважати обємом укр. етноґрафічної території в Польщі. Отже дані, що подані в книжці, хоч очевидно не можуть вважатися цілком точними, є приблизно правильні, що автор сам зазначує.

Автор працьовито й совісно зібрав й використав усе, що можна було з офіційних публікацій польських статистичних установ: річники і квартальники Гол. Статистичного Уряду, окремі розвідки на спеціяльні теми, так, що його книжка це солідний інформатор про хліборобську продукцію на нашій території. Часто сягає порівнанням до передвоєнних відносин, особливо коли розходиться про ріжні переміни (прим. в годівлі коней, овець); не його вина, що відносно Волині й Полісся трудно мати докладні дані з передвоєнної доби, так як під Польщу перейшли тільки частини відповідних російських адміністраційних одиниць, отже і статистичні дати за ті области мусять носити лише приблизний характер.

Автор, як аґроном по званню, чується в цій книжці »в своїм сосі«; він не вдоволяється наведенням сухих цифер статистичного уряду, вчить їх читати, додаючи скрізь фахові завваги з ділянки суспільної аґрономії: про наші недомагання й можливости в ділянці продукції збіж чи окопових, про перетяження деяких районів годівлею коней, а недостачі поголівля корів, про досягнення нашої контролі вжитковости худоби (молочности), про наші можливости в ділянці цукроварства і т. д.

Працю Е. Храпливого треба привитати як першу частину більшого дослідчого труду, якому на імя повинно бути: Сучасне українське село. За цим оглядом продукційних відносин треба би опрацювати дальші партії: відносини обміну товарами і продуктами, кредит, лихва і боротьба з нею, бюджети українських селян, сільські заробітки й безробіття, податки, оплати й подібні тягарі, санітарно-гігієнічні відносини на українському селі, проблєма упромисловлення села, вплив крізи на село, вплив кооперації на село.

В нормальних умовинах таку всесторонню моноґрафію про стан сучасного українського села повинно видати Наукове Товариство ім. Шевченка. На жаль — це безнадійна річ, коли навіть праця Е. Храпливого, хоч була реферована на економічно-статистичній секції Н. Т. Ш. — мусіла собі шукати притулку в іншій установі і то в серії популярних видань, хоч сама вона носить характер більш спеціяльно-науковий.

Книжку інж. Е. Храпливого мусітиме нераз розгортати кожний кооператор, аґроном, взагалі кожний, хто працює над господарським піднесенням села.

Мова книжки гарна, видно добру руку редактора, коректa бездоганна. Всеж таки, чи не за багато радикалізму в таких мовних і правописних новизнах, і як прим. споживок зам. спожиття, квасоля замість фасоля, довідок зам. дослід, верстат зам. варстат, птаство зам. пташня?

Кілька побажань маємо — хоч і запізних.

У вступній частині, де мова про населення, чується брак порівнання з другими пол. воєвідствами і іншими краями густоти сільського населення на одиницю р і л ь н и ч о ї п л о щ і (це потрібне нераз для поборювання аґументу, що у нас мовляв, нема аґрарного перенаселення). — При виказі посілости союзів публ. права не від речі булоби подати подрібні дані, скільки припадає на громади і мертву руку та які зміни.

К. Коберський.

Інж. Іван Прокопів — »Алькоголізм і народнє господарство«. Видання Українського Протиалькоґольного Товариства »Відродження« у Львові, ч. 25, Львів 1936, 40 стор. 16⁰.

Обговорюючи питання алькоголізму й нікотинізму, автор опрацьовує найновіші статистичні дані Польщі, подає характеристику алькогольного промислу, наводить цифри продукції й споживання алькоголю та тютюну. Головну увагу звернено на українську територію в Польщі. Споживання алькоголю й тютюну ілюструють багаті діяґрами, мапи та статистичні зіставлення. Населення українських земель пє й курить менше від населення західньої частини Польщі, бо воно менше заробляє, одначе, мимо нужденних заробітків Українці в Польщі всетаки видають на алькоголь 44 міліонів зол. річно а на курення тютюну — 70 міліонів, або разом 114 міліонів зол. річно! Книжка інж. Івана Прокопова цікава не лише для абстинентів, але перш за все для дотеперішніх ворогів тверезости, культурно-освітніх діячів та наших кооператорів - економістів. Книжка написана приступно, має популярно-науковий характер й тому надається до масового поширення. Її не сміє ніде забракнути! Кому дорога доля рідного народу, мусить цю книжку набути й прочитати! Ціна книжки 40 сот. Замовляти: Т-во »Відродження«, Львів, вул. Чарнецького ч. 25.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ

НЕ ДІЖДАЛИСЯ СПРОСТУВАННЯ.

Преса донесла, що у Львові перестав виходити тижневик »Голос Нації«, орґан одної української політичної ґрупи. Справа ця інтересує нас остільки, що свого часу, літом 1936 р. (в 10. числі) цей часопис пустив у світ статтю, якою болюче скривдив наш журнал і його начального редактора. А саме у згаданій статті було подано, буцім то »Кооперативна Республика« своєю рецензією з липня 1935 р. на орґан станиславівської ґімназійної молоді »Світ перед нами« спричинила була ... закриття цього орґану дирекцією ґімназії, виделення з ґімназії його редактора, а навіть у звязку з цим арештування якоїсь иншої, неназваної людини. Цих усіх негромадських вчинків мала »Кооп. Республика« допуститися тим чином, що звернула увагу на досить претенсійний, а навіть крикливий тон передовички названого журнальчика; не згадано одначе у »Голосі Нації«, що, позатим, ми з признанням видвигнули всі инші статті журналу, особливо ті, які будили конструктивну громадську думку (статейку про кооперацію, про Шевченка, про спорт, про алькоголізм і т. д.). Наші ваги були написані в тоні прихильної товариської поради; вони були подиктовані журою за правильне виховання нашої молодої інтеліґенції.

Одначе часопис »Голос Нації« представив нашу рецензійку малощо не як донос до властей за протизаконну пропаґанду! Очевидно, ми, заскочені таким замітом, постаралися провірити на місци в Станиславові стан річи. Показалося, що: 1. журнальчик був дійсно припинений дирекцією ґмназії, але ще на місяць перед виходом дотичної »Кооп. Республики« і то припинено його не за його зміст, а в звязку з иншою зовсім справою; 2. Припинення журнальчика й видалення зі школи його редактора наступило в наслідок ревізії в нього і найдення нецензурних видань, зрештою навіть не »націоналістичних«; 3. арештована стороння людина (п. Шавель) не мала ніякого відношення ні до журнальчика »Світ перед нами«, ні до його редактора; арештовано її під замітом звичайних кримінальних проступків; 4. згаданий ґімназист, редактор журнальчика зовсім не просив редакторів »Голосу

Нації« о оборону своєї особи перед »Кооп. Республикою«, а навпаки, був до краю обурений кривдячим нас виступом »Голосу Нації«, який, як показалося, був опертий на зовсім неправдивих інформаціях.

Зібравши ці всі відомости, ми вислали відповідне, згідне з вимогами закона, спростування до редакції »Голосу Нації« — вона його одначе не надрукувала.

Заки справа могла найти своє закінчення відповідною дорогою, »Голос Нації« перестав виходити, як подають »Українські Вісти« з дня 16. грудня 1936 р. — з причини сварки і навіть »виміни поличників« між його редакторами й видавцями.

Це значить, що наше спростування таки не дійде до неправильно поінформованих читачів »Голосу Нації«. Ця обставина приневолила нас забрати дещо місця в »Кооп. Республиці« для цієї справи. Може хоч цією дорогою дехто з б. читачів »Г. Н.« дізнається, як справа представлялася в дійсності.

Під заголовком: »Кооперативні наради«, ч. 46. »ГКЧ« за мин. рік містить статтю п. П. Миговича, яку в цілости передруковуємо, **як таку, що** подає богато цікавих деталів і річевих завваг до них.

»Хто їх тепер не робить? Кожний вид української кооперації скликує представників своєї підбудови і на таких нарадах установи інформують присутніх про свої осяги, про плян праці на найближчий час, про недомагання в орґанізації і под. На наради у Львові приїзджають представники із повітових міст, на кооперативні наради до повітових міст зїзджаються знову представники кооперативних установ із сіл.

Після рефератів на таких нарадах йде дискусія — часом дуже довга — й учасники розїзджаються до своїх місцевостей для дальшої буденної праці, щоби знову за три місяці або пів року приїхати на подібну нараду.

І так воно повтаряється, так мусить бути, бо кооперативний рух, це народній рух, якого робітники час до часу мусять обмінюватися своїми осягами, чи недомаганнями.

Не підлягає ніякому сумнівові, що кооперативні наради є конче потрібні і доки наш кооперативний рух буде спиратися на демократичних основах — кооперативні наради будуть і мусять відбуватися.

Та добачуємо в їх орґанізації одно недомагання. Річ у тому, що присутні на них мало, або й нічого не записують, а коли вже говорити про кооперативні наради, уладжувані Окружними кооперативними осередками, на котрі приходять представники сільських кооператив, то там, може один чи двох сільських кооператорів мають нотес чи зошит та олівець в руках та щось нотують. Решта ніби слухає, або вдає що слухає, в дійсности дрімає — а то буває, що й спить.

На цю ненормальність треба звертати на будуче увагу. І то звертати увагу присутним на кооперативних нарадах центральних установ — а ще більше представникам місцевих кооператив на нарадах у повітових містах. Особливо повинні ми вишколювати сільських кооперативних працівників, щоби вони на всі наради привчалися приносити собі записники і цікаві справи, що торкаються кооперативної праці, здобутків, недостач, побажань і под. можливо точно записували. Освітній стан сільських кооперативних працівників є уже на загал такий високий, що сміло цього від них можна і треба жадати. На що? — подумає дехто.

Тому, що сільський кооперативний робітник, вернувши із кооперативної наради з міста (або міський працівник із наради зі Львова), повинен і обовязаний здати звіт про те, що чув на нараді, — про справи, про які була там мова, своїм това-

ришам праці. Скажемо виразно: представники Окружних Осередків, які були присутні на якійсь краєвій кооперативній нараді, повинні сейчас по повороті зібрати усіх працівників кооперативного осередка і все, як найдокладніше — цілий перебіг рефератів і дискусії їм переповісти. Таке звідомлення з поїздки впливатиме виховуючо на працівників кооперативного осередка. Хтось замітить, що кооперативна преса подає звичайно звіт про хід таких нарад. Пресових звідомлень для кооперативних працівників абсолютно замало. Працівники цікавляться (а принайменше повинні) точним перебігом кооперативних нарад. Адже з таких нарад дуже часто приноситься прим. найновіші і найцікавіші статистичні дані що до членства в кооперації, про висоту уділового капіталу, резервових фондів, довжників, вірителів і чимало других цікавих справ. Такі речі мусять близько інтересувати людей, що чинно працюють у кооперації. Тому такі звідомлення із краєвих кооперативних нарад необхідні. А щоби їх добре і докладно переповісти, треба, щоби дотичний представник на нараді робив собі записки. Без записок такий інформативний звіт з поїздки буде зовсім нецікавий.

Ще більше треба вимагати таких звідомлень з поїздок сільських кооператорів. Ці представники по повороті з міста на село, повинні на засіданні Управи і Надзірної Ради переповісти, про що була на нараді розмова.

І тут знову замітимо, що без записок, хочби скорочених — таке звідомлення буде не займаюче. Члени, що такого звідомлення слухають, наберуть пересвідчення, що шкода на такі наради на будуче видаткуватися, бо їхній представник не вміє нічого цікавого сказати.

Тому всі представники, — сільські, чи міські, які беруть участь у якихнебудь кооперативних нарадах, повинні записувати собі можливо докладний хід рефератів та цікаві думки дискутантів.

Кооперативні працівники, що розпоряджають такими записками і користуються ними у своїх рефератах на місцях, стають цікавими для слухачів. Вони завше зуміють сказати своїм слухачам щось нового, щось цікавого-займаючого. А прецінь наша кооперація у своїх осягах є інтересна — і члени та взагалі слухачі слухають радо про такі справи.

Отже від тепер слідкуймо, щоби на всіх кооперативних нарадах усі слухачі робили собі записки.

На ще одну справу треба звернути увагу. Кооперативні наради відбуваються звичайно у невеликих салях, часто при значній кількости присутних. Слухачі денервуються довшим сидженням на нарадах і несамовито курять, а наради тривають часто по кілька годин. Курять нервово папіроску за папіроскою. Повстає на салі туман диму, такого густого, що просто за очі щіпає — все одно курців і некурців. Кооперативна нарада у таких димах робиться неповажною. Адже на нарадах є богато некурців і для тих висидіти й вислухати цілий хід нарад у димах, це одно страхіття. Але й курці по паругодинному сидженні в такій атмосфері почувають завороти голови і не можуть вже так інтенсивно думати, як треба.

Тому проводи кооперативних нарад повинні з уряду заборонити на салі курити. Хто хоче курити — нехай собі вийде. (Так є на всіх нарадах в европейських країнах). Впрочім не треба виходити, бо дві-три години до найближчої перерви може кожний курець видержати.

В той спосіб на салі буде свіжий воздух, слухачі не будуть перемучуватися ані нервуватися і ціла нарада матиме поважний характер, як кооперативним нарадам пристоїть.

Так отже відтепер вводимо на кооперативних нарадах дві новости: записуємо і не куримо.

П. Мигович.

Високі курси суспільної аґрономії в Подєбрадах

Дня 17-го жовтня 1936 року Сенат Українського Технічно-Господарського Інституту позаочного навчання (УТГІ) в Подєбрадах ухвалив негайно урухомити Високі Курси Суспільної Аґрономії, на які будуть приймати в характері дійсних студентів лише осіб, що закінчили високі та середні сільсько-господарські школи, — решту осіб — лише в характері »вільних курсантів« — без видачі їм свідоцтва про закінчення курсу.

Курси суспільної аґрономії мають своїм завданням дати можливість діячам та працівникам ріжних галузей суспільної аґрономічної праці поповнити свої знання, а також поглибити та усвідомити методику суспільної аґрономії, як спеціяльної роботи над поліпшенням масового сільського господарства. Разом із тим цими курсами мається на увазі задовольнити потребу діячів суспільної аґрономії у фаховім порадництві.

З огляду на такі завдання курси ці розраховані в першу чергу на таких клієнтів, що мають уже попередню високу аґрономічну освіту, або своєю загальною підготовкою та умовим розвитком дорівнюються таким освітнім вимогам.

Система курсів суспільної аґрономії виходить з тієї основної передпосилки, що студенти вже ознайомлені зі суспільною аґрономією, як окремим предметом, теоретично й практично. Тому вона не ставить собі метою послідовне знайомство зі суспільною аґрономією та окремими її галузями в такому вигляді, як це мусить бути в академічному курсі. Програма цих курсів навязує поперед усього до реальних обставин практичної діяльности аґрономічного працівника. Вона старається відповісти на ті питання, що повстають при приложенню до дійсного життя теоретичних засад суспільної аґрономії; поможе кожному з тих працівників уложити конкретну програму праці та систему аґрономічних заходів на відведеному йому полі діяльности.

Кожному аґрономічному робітникові за теперішнього розвитку суспільної аґрономії доводиться виступати: а) в ролі в ч и т е л я та пропаґатора нових метод господарювання, який повинен розуміти своїх слухачів, знати, як можна і треба на них впливати та володіти технічними засобами для здійснення цього впливу. Для переборення перешкод в цьому напрямі йому необхідно визнаватися у тих спеціяльних п о б у т о в и х та с о ц і я л ь н и х чинниках, що затримують доступ до масового господарства, нових думок про поступове господарювання; б) другим, неменш важливим, завданням спеціяльного аґронома є о р ґ а н і з а ц і й н а п р а ц я, де він виступає в ролі дорадника окремих господарських підприємств, їх керівника та провідника й будівничого ріжних товариських господарських інституцій. Тож йому, окрім щойно згаданих умов суспільного та побутового порядку, загальних способів пропаґанди та аґітації, треба опанувати спеціяльні, додаткові відомості та способи орґанізації як цілого дрібного господарства, так і окремих його галузей. Разом із тим в організаційній роботі суспільному аґрономові постійно доводиться стикатись з вимогами »найдоцільнішого« (в умоавх селянського господарства), обчислення продуктивности його, себто організації в ньому рахівництва; в) нарешті третім постійним завданням суспільного аґронома є робота д о с л і д н и к а місцевого господарства, що має дати наукове обґрунтування його діяльности. Знову таки й тут, в додаток до підготовки, що її має кожний аґрономічний діяч, приходять потреби спеціяльного, практичного порядку щодо способів вивчення району діяльности, складання програм праці, реєстрації її та обчислення її видайности.

Відповідно до зазначених завдань, що мають свій ґрунт у практичній, безпосередній праці суспільного аґронома й що постійно повстають перед ним у дійсности, уложена програма курсів суспільної аґрономії. Вона відповідає на всі ті

занятя й допоможе вирішити ті з них, які ніяка програма передбачити не може.

Вона представляє собою цикль розділів окремих наук, що звязані одною ідеєю та в свойому змісті підпорядковані спільному завданню всебічно висвітлити діяльність суспільного аґронома.

Зважаючи на те, що головний склад студентів курсу мають творити аґрономічні діячі з Галичини та Волині, лектори курсів у своїх лєкціях користуватимуться переважно матеріялом з господарства та громадського життя цих країв.

Щодо способу викладу окремих тем лекторами, то він має бути точний та конспективний з перенесенням всіх необхідних детайлів до покажчиків літератури. Це надасть збірнику лєкцій (підручникам) курсів характеру довідкової (настольної) книги.

Підручники відповідно до двох частин курсів, яких намічено тринадцять, творитимуть два томи (частини): частина І. — »Підстави та загальна методика праці суспільної аґрономії« — 26 лєкцій (208 стор. 4⁰). До написання цієї частини запрошено вісім фахівців з краю та з еміґрації. Частина ІІ, — двадцять окремих малих курсів у спільній обгортці під загальною назвою: »Спеціяльна методика праці суспільної аґрономії« — 34 лєкції (272 стор. 4⁰). До написання цієї частини запрошено дальших 10 фахівців.

Разом підручники цих курсів мають складатися з 60 лєкцій (біля 480 стор. 4⁰), або 60 аркушів друку. Всіх авторів має бути вісімнадцять.

Не дивлячись на розміри цієї праці та великі видатки на її технічне переведення, оплата призначена дуже поміркована. Такса за навчання (з підручниками) — 175 Кч., самі підручники (без навчання й порад) — 125 Кч. Якщо взяти під увагу девалюацію чеської валюти та зміст викладів, то доводиться признати ці оплати дуже низькими. До того ж адміністрація УТГІ дозволила вплачувати належитості за курси суспільної аґрономії ратами.

Наприкінці треба зазначити, що ця культурна акція УТГІ може мати значіння не лише для самих аґрономів та суспільних аґрономічних діячів. Справа в тому, що методи праці в інших ділянках громадської діяльности, як от: діячів »Просвіт«, кооператорів, діячок жіночого руху, священиків, лікарів, адвокатів, тощо, — в багатьох рисах подібні до метод праці суспільного аґронома; — лише в суспільній аґрономії ці методи більш розроблені, випробовані й систематизовані, ніж в інших ділянках громадської праці (за виключенням ділянки педагогіки та дидактики).

Тому належить з цілою щирістю привитати цю нову акцію УТГІ. Українська інтеліґенція повинна ближче зазнайомитися з нею.

Проспекти висилає УТГІ та Т-во »Сільський Господар« у Львові (Ринок 10. ІІ пов.). На ширші інформації — прикладати міжнародній поштовий купон. Адреса:

Святкуйте без алькоголю! Тільки тверезі й ощадні свята можуть бути щасливі й веселі! Проганяйте отруту зі святочного стола! Хати Ваші хай будуть вільні від тютюневого чаду й алькогольного похмілля! Алькоголь і тютюн нищать здоровля й руйнують майно! Вони наші вороги й ми не дозволимо їм нарушити святість Різдвяних Днів!

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ
CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
Ч. 2.
ЛЮТИЙ
1937.
РІЧНИК X.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

ГОЛОС ГОЛОВИ РСУК ПІД НОВИЙ РІК

На грані 1936/1937 забрав слово в офіційному орґані централі нашого кооперативного руху голова Ревізійного Союзу Українських Кооператив п. інж. Юліян Павликовський (ГКЧ ч. 1—2 з 10. січня 1937). Кілька важних справ порушив чоловий провідник нашого спілчанства.

Перш за все він сконстатував відрадне явище, що болючі обмеження, які принесла спеціяльно для української кооперації новелізація кооперативного закона — не зломили її духа. Мимо всіх обкроєнь наш рух робить, що може, для свого дальшого поступу і не тратить надії, що дочекається знову кращих днів.

Автор каже:

»В боротьбі за свободу людини й свободу її орґанізацій, в боротьбі за вольности, яких потребує кооперація до повного свого розвитку, вміли ми в достойнім спокою витривати до кінця. Витривали ми одинокі. Не минули й два роки, як ті, що стояли у влади, і безпосередно вводили в життя новелю до кооперативного закону, самі прилюдно стали в обороні свободи розвитку кооперативного руху, наводячи на її оборону... наші арґументи!«

»Не минули й два роки, як механічний крій ревізійних союзів показав світові, що після цього на наших землях пішла не розбудова, а нівеляція кооперативного життя«.

Як позитивний факт, підчеркує голова РСУК, що українські кооператори на північно-західніх землях видвигнули вже домагання самостійного кооперативного осередку для своєї території, протестуючи тим проти насильного їх приділювання до варшавських центрів.

В дальших увагах інж. Ю. Павликовський натякає на критику кооперації з боку українського приватницького світу, критику, що так змагається з року на рік. Він згадує найбільш популярні закиди з того боку: що, мовляв, кооперація переціню̀є свої можливости, що хоче собі присвоїти монополь на розбудову рідної торгівлі й промислу і т. п. Він відповідає:

„Засади добровільности в будові нашої орґанізації хіба не свідчать про кастовість нашої кооперації та про зазіхання її на монополь.

Демократичний наш устрій і єрархічна наша орґанізація свобідно вибираного і на довірї мас опертого проводу певно не сприяють отамнії та

анархії, але на те нема ради. Ведемо за поважну і за відповідальну працю, щоби пускати її на крутіж антисуспільних течій«.

»Кажуть нам, що нами володіє демон ненависти! Чиж би ненависть могла стати двигуном творчости в ділянці економічно-суспільній? Чи не простіше бачити справу такою, як вона є по правді? Чи не слід доглядіти, що чинна любов ближнього, перекована у кооперативний солідаризм, веде нас крізь жертвенний труд до успіхів?«

Голова РСУК закінчує указанням на моральні якости кооперативної ідеольогії. Не з ненависти родиться кооперативна думка, а з любови й бажання мира. Це є наскрізь конструктивні, а не розкладові сили.

СМЕРТЬ ДР. СТЕПАНА ФЕДАКА

Дня 6. січня ц. р. помер у Львові один з визначніших діячів нашого господарського відродження др. Степан Федак. Окрім великої заслуги як один з фундаторів і довголітній директор асекураційного товариства й банку »Дністер«, Покійний був між тими, що оснували РСУК і був довший час членом його Ради; працював теж у Надзірній Раді Народної Торговлі, Центробанку, не числячи живої діяльности на інших ділянках громадського життя. Похоронено др. Федака при величезному здвизі українського населення, бо відійшов Він від нас, як один з чолових людей нашого життя. Прогалину, яка сталася через Його смерть в наших рядах, мусять заступити інші, молодші робітники — коби тільки виконали цю роботу так, як Покійний!

ФРАНЦУЗЬКА ПОЗИЧКА

Це одна з наймаркантніших подій останнього часу в Польщі. Дістати сьогодня міжнародню позичку як нормальну господарську трансакцію — річ майже виключена. Це можливе тільки в порядку політичного акту.

Такий характер носить і позичка уряду Блюма — урядові Польщі. Не скривають її властивої мети: на дозброєння Польщі. Дозброєння — проти кого? Очевидно проти тих, хто може бути рівночасно небезпечний і одній і другій стороні. Хто це такий — не трудно догадатися.

Наближення політичне Польщі до Франції не мусить означати наближення щодо внутрішньо-устроєвих форм. Польща по цій позичці не мусить бути більш демократичною й парляментарною державою, як була Польща перед позичкою (так само, як французько-совітський союз не потягнув за собою якоїсь совєтизації Франції). Це треба добре запамятати, щоби не переживати розчарувань.

Та все таки позичка може мати — навіть мимо свого мілітарного характеру — й господарські позитивні наслідки. Чисто

готівкова частина позички має дати Польщі 1000 міліонів франків, біля 260 міліонів злотих. Ця квота, прийде вона в девізах чи в золоті, означає скріплення емісійної здібности Банку Польського на суму рівну 810 міліонам франків (бо така квота франків вплине готівкою до Банку; решта має прийти в товарах, у формі ріжних інсталяцій при публичних будовах, головно при викінченні залізниці Шлеськ—Ґдиня).

Нема отже сумніву, що польський емісійний банк зискує нову »площину відскоку« для живішого випуску гроша, чи то на публичні цілі, чи на кредитування.

Чи французька позичка обтяжить полське господарство? Її пересічний кошт буде 5,25%. Як на міжнародні трансакції, це не дешево. Все ж таки — стабілізаційна позичка з 1928 року обтяжувала бюджет держави відсотком 9,47%, сірникова — 9.43%, перша транша французької позички на згадану залізницю — 9,41%, отже є значний поступ. Він, ще одним доказом, що позичка має політичний характер.

ЦИФРИ НЕ ЗНАЮТЬ МИЛОСЕРДЯ

Коли люди, що мали отверті очі, звертали увагу на те, що єдиною причиною великої кризи є недоспоживання широких мас, нерівномірний поступ потреби з поступом продукції — то оборонці капіталістичної системи називали це постійно демаґоґією, »большевизмом« тощо.

На щастя, є статистичні уряди, які ведуть, в деяких державах навіть зовсім добру, числову евіденцію господарських явищ, між ними продукції й консумції дібр.

Французький економіст Жак Дюбоен видав саме книжку, в якій дає аналізу причин кріз і безробіття. Ось деякі з неї факти й зіставлення.

За останніх 13 літ до вибуху світової війни світова продукція вугля подвоїлася, бавовни — зросла улятеро, каучуку — потроїлася.

За 20 літ до світової війни продукція металів (без золота й срібла) — подвоїлася.

За час до світової війни вся промислова продукція в Злучених Державах Америки зросла 17 разів. За 15 літ до світової війни виріб промислових товарів в Злучених Державах потроївся, а виріб сталі збільшився 20 разів! Цей шалений розгін промислової розбудови став ще могутнішим в часі світової війни, коли Америка стала доставцем воюючих держав.

Щож натомісць діялося в ділянці спотреби? Хто й як закуповував ту величезну масу товарів?

Світова війна знищила, »сконсумувала« все, що було нагромаджене до того часу. Але прийшли повоєнні роки. Поки ще Европа була виголодніла на товар, поти закуповувала, стягаючися з останнього й відбудовувала своє господарство. Росли ціни, як-

так трималася продукція, але нарешті прийшов край і не стало вже чим платити за дорогий товар.

Рік 1929 виявив по складах величезні запаси не тільки вже промислових товарів, але навіть і харчевих продуктів, на які вже не ставало покупців.

Дня 24. жовтня 1929 року счинилася паніка на нюйорській біржі. Це був сиґнал до крізи цін паперів, крізи фінансової, за якою прийшла руїна цін сільських продуктів і промислових виробів.

За знижкою цін іде спад продукції — бо фабрика не знає що діяти. Коли приняти продукцію з років 1923—1925 за 100, то в червні 1929 був покажчик продукції 114, а в половині 1932 року всього 52 (в Злучених Державах).

І яка ж цьому причина? Бо в парі з розгоном продукції не йшов такий самий розмах спотреби; бо не були ціни так докроєні, щоби населення могло викупити всю випродуковану масу товарів, а друге, що з а р і б к и н а с е л е н н я н е й ш л и в г о р у в парі з ростом продукції.

Продукувалося щораз більше — але щораз більше машинами, а щораз менше людьми. Говорять знову цифри:

Приймім стан продукції Злучених Держав у 1914 році за 100, а також за 100 візьмім число робітників занятих при цій же продукції. Що показується?

В 1919 році вартість продукції виросла до 137, а число затруднених робітників лише до 129. Приріст продукції отже много більший, як приріст робочих рук.

За дальших 5 літ, в році 1924 продукція виросла до 147, а число робітників навіть зменшилося — до 116.

В році 1927 маємо стан продукції 170, а число робітників ще менше — 115.

Що це все каже?

Це числове потвердження того, що називається науково: м е х а н і з а ц і я й р а ц і о н а л і з а ц і я виробництва. Машина витискала з праці людину, відбираючи їй зарібок.

Хтож мав отже купувати вироблені товари? Кріза мусіла прийти.

І тому, коли уряд президента Рузвельта у своїй великій програмі направи господарства має точку про примусове збільшення числа робочих рук у промислі — через зменшення часу праці при незменшених заробітках — то це не є ніяка примха, ані прояв якої небудь суспільної демаґоґії.

Це льоґічна конечність.

У З. Д. А. ЗАМКНУЛИСЯ НОЖИЦІ ЦІН

Рік 1936 приніс в Злучених Державах важну господарську подію — замкнення цінових ріжниць між продуктами рільництва і промислу. Коли ціни з довоєнного часу, а саме з доби 1909—1914 приняти за 100, то в 1933 році ті ціни розійшлися були найбільше.

Саме в цьому році спад цін сільських продуктів осягнув найнижний рівень — 53% довоєнного рівня. В цьому ж часі ціни промислових виробів, що їх купує село, в долярах рівнялися цінам з довоєнного пятиліття. (В добі 1928—1929 рр. були значно вищі, доходячи пересічно до 157%).

В р. 1936 ціни рільних продуктів досягли покажчика 120 і в такому ж місці найшлися ціни промислових виробів, які купує село.

Цей великий успіх протикрізової акції уряду президента Рузвельта в значній мірі пояснює виборчий успіх його партії при останніх виборах.

Також в Анґлії рівень цін має уже майже нормальний довоєнний вигляд.

ІМПОНУЮЧИЙ УСПІХ.

Скільки то часу пройшло, заки вдалося публичній опінії переконати рішаючі чинники в Польщі про те, що ціла цукрова політика як цукрового картелю, так і міністерства торгівлі й промислу — є погубна, помилкова, що руйнує вона не тільки кишені споживача, але й самий промисл, бо веде до зменшення продукції Скільки то прийшлося зужити чорнила і друкарської фарби, щоби доказати ненормальність такого стану, коли консумент в краю мусів переплачувати приблизно 1 зл. на кільоґрамі цукру на те, аби заграницею міг хлібороб кормити безроги польським цукром!? (В р. 1931 узискано при експорті за 1 кґ цукру 24 ґроші, в 1933 р. — 17 ґрошів, а в 1935 році рекордову ціну **11 ґрошів**).

Власні кошти цукру мають тепер, від грудня 1935 р. виносити біля 35 ґрошів. Значить — ріжницю між 11 і 35 ґрошами покривав краєвий консумент, для якого, особливо на селі, цукор став в більшости випадків люксусом. Вислід такої анти-природньої й антисуспільної політики картеля і тих, що її толєрували, був прямо приголомшуючий: спотреба цукру в краю злетіла до компромітуючої цифри нижче 9 кґ. на душу населення (в четверо менше, як прим. в Данії). Вслід за тим і загальна продукція цукру злетіла на половину проти продукції з років 1909—1913. (З 686 тис. тон до 343 тис. тон).

Найбільш притім всім компромітувало справу те, що при всіх зусиллях підносити експорт — він катастрофічно летів все нижче. Аж в 1935 р. упав до мізерної цифри 107 тис. тон, тоді як ще в 1931 році переищував 300 тис. тон.

Мабуть аж це — не крик обурення громадянства — протверезило опірних керманичів картеля. Грозило завмирання промислу — хоча фінансово, мимо всього, він давав ще найкращі зиски з усіх галузів промислу в Польщі.

Від грудня 1935 року обовязує друга з черги знижка ціни цукру. Цукор коштує тепер в детайлю 1 зл., в гурті 96 ґрошів. По відчисленні акцизи (37 ґр.) і других оплат остає для цукроварні

51,5 гр. Коли зважити, що кошт сирівця і роботизни виносить тепер коло 30 грошів, то квота 21,5 гр., яка припадає цукроварні на покриття адміністрації й зиск — є ще прегарним зарібком. (Якби так не було, то цукровий промисл не мігби нині платити таких височенних платень своїм щасливим управителям, як це він робить на глум усій кризі).

Але навіть та, зовсім невистарчаюча обнижка ціни цукру зробила революцію у відносинах. По році — з кінцем листопада 1936 року — показалося, що спотреба цукру в краю піднеслася і то відразу на 31%! За 11 місяців 1935 року продано в краю **271** тисяч тон, а за такий самий протяг часу в 1936 році — **356** тисяч тон! Хоч рівночасно експорт за границі дізнав дальшої поразки — зменшившися до смішної цифри 42 тисяч тон, то мимо того в загальному підсумку продукція дала цукроварням — не страту, як пророкували оборонці старої цінової політики картеля, а навпаки, зріст зиску на нових 3 мільони злотих!

Ось так правда вийшла, як то кажуть, знову на верх, як олива. Показалося, що економічну рацію мають не речники картеля, а його критики. Нічого не помогла »наукова« поза, яку вони завше прибирали, обставляючи свої арґументи препарованими цифрами з біляпсів цукроварень. Дійсність доказала, що рацію мали ті, які виголоджуючу край цінову політику картеля не вагалися називати дійсним іменем: короткозорою політикою дрібного ґешефтяра, який поза цифрою негайного зиску не бачить дальшої дійсности: умог ринку, — який зовсім не розуміє ролі закупочної сили населення в народньому господарстві.

Цей новий приклад з цукром, побіч недавного подібного з цементом (по розвязанні цементового картеля) — увійде в історію польської економічної політики, як клясичний примір антисуспільної діяльности картелів.

Громадянство ж повинно використати цей факт для підняття нового наступу на картелі і їх експльоататорську діяльність, що гальмує розвиток продукційних можливостей краю.

Мусить ще подешевіти цукор!

Мусять подешевіти залізо, вугіль, нафта, сіль, сірники, помічні погної, дерево, металеві вироби!

Мусять замкнутися ножиці цін!

ПО »СПІЛЬНОТІ ІНТЕРЕСІВ« — ЖИРАРДІВ

У висліді політичного наближення між Польщею і Францією, як рівнож в ході уділення Францією позички Польщі вирішено також відомий конфлікт за Жирардів. Жирардів — одно з найбільших у Польщі текстильних підприємств, засноване за царату французькими фінансістами (на чолі з п. Буссаком) — був дійною коровою своїх акціонерів, а рівночасно податкові власти

піднесли проти нього заміт за укривання зисків перед оподаткуванням. У висліді — втеча головного власника й примусовий заряд фабрики, встановлений державою.

Тепер справу наладнано: пан Буссак одержує відшкодування за свій пакет акцій фірми, держава польська стала власником більшости акцій підприємства, себто його фактичним господарем. За свій пакет п. Буссак одержує квоту 45 міліонів (у франц. франках) — з позички, яку саме уділив уряд Франції Польщі. (Як бачимо, влада Франції, хоч »людово-фронтова«, мимо того боронить приватних інтересів своїх фінансістів).

До залізно-вуглевого концерну »Спільнота Інтересів«, набутого титулом податкових залеглостей, доходить ще один промисловий великан на власність польської держави.

»КОМУ ЦЕ ПОТРІБНЕ!«

В »Ділі« появилася заява, підписана двома громадянами в характері управи промислової секції Союзу Укр. Купців — в якій ця секція осуджує змагання деяких (неназваних) чинників до заведення режіму вільної ініціятиви й конкуренції в розбудові рідного промислу.

Ми також уважаємо, що режім вільної ініціятиви ще може у нас передчасний, бо є ще доволі ділянок, в яких наш промисл не заступлений ані одним підприємством, а мігби там працювати. Тому приєднуємося до заяви пп. Рижевського і Ониська, припускаючи, що вони мали на думці такі прояви, як оснування приватної фабрики мила в Сокалі, другої приватної фабрики пасти (»Блиск«) в Станиславові, союзу приватних молочарень у Львові і под. Як бачимо всі ці випадки завинені не кооперацією, а приватними особами, над якими, як показується, централа наших приватників не має ніякої екзекутиви. Тоді як кооперація здисциплінованно підпирала приватне виробництво — приватна ініціятива одиниць, не визнаючи ніякого обовязку льояльности супроти кооперації, розпочала розбудову на власну, доволі анархічну руку.

Сумніваємося, супроти того, чи й цей заклик промислової секції СУКУП матиме які реальні наслідки. Скоріше всього нинішні й евентуальні завтрішні ініціятори конкуренційних підприємств скажуть, що заклик пп. Рижевського і Ониська відносився не до них, а до... кооператорів.

ПРО ЩО ДУМАЄ КРАМАР...

Заочні Курси РСУК. Купка письменних виробів, що принесла ранішня почта.

Відкриваємо один виріб і око паде на питання:

»Що думаєте про продаж товарів тільки за готівку?«

Відповідь цікава й небуденна. Ось уривок з неї (заховуємо стиль оригіналу без змін):

»Отже я яко крамар маю переконання, що торги тільки за готівку є добрі, але довгий час переховувані у касієра не мають гаркого висліду, бо наколиби були переховувані в касі Повітового Союзу то за місяць принеслиби відсотки кооперативі. Отже маю таке переконання, бо проваджу як крамар крамницю не боргуючи...«

Читаєш і приємно тобі робиться. Ось до чого ми вже доходимо! Здорова безкредитова господарка по наших крамницях доводить вже до того, що виринають такі проблєми, як ця, яку ми вище позволили собі замаркувати розбитим друком. І починається вже турбота кооператорів — не за долю розборгованого гроша, а за долю того гроша який марнується в касієра, бо капатіл кооперативи, уторгований протягом місяця, не вміщений на умовах опроцентування!

Читаємо й радіємо. Направду великий скок від того часу, як кооперативному журналістові приходилося бити алярми з приводу »первородного гріха«, яким є в нас боргування. Не можна не радіти, що маємо вже таких крамарів-громадян, правдивих кооператорів, які думають не лише про свою ляду й лядовий денник, але й за такі справи, як саме та, про яку мова.

А позатим: може й справді вже пора почати думати про те, як найкраще використовувати ті капітали, що тепер вже громадяться по здорових, не боргуючих кооперативах, і що далі будуть все більше нагромаджуватися?

В КООПЕРАЦІЇ МИ ТІЛЬКИ КООПЕРАТОРИ

Множаться знов явища, які нас заставляють задуматися ще раз над тим, чи ми як слід засвоїли собі кооперативну засаду партійної невтральности.

Читаємо в однім часопис':

»Наші товариші на засіданні (таксму-то й такому — очевидно кооперативному) обстоювали думку про потребу ощадностевої господарки«.

Прощаємо редакції цього політичного орґану цей ляпсус з »нашими товаришами«, але на всякий випадок булоби добре по змозі уникати таких форм вислову, бо в кооперації є (принаймні повинні бути) лише кооператори, а не »наші« і »не наші« люди.

Другий, далеко прикріший випадок: на кооперативному курсі в Н. учасники курсу дають себе одному партійному осередкові заґітувати до того, щоби зажадати від проводу курсу зміни одного вчителя, бо, мовляв, він є членом іншої, як їм подобається, політичної ґрупи. При цьому не наводять і не в силі навести, ані одного факту, з якого би виходило, що прелєґент цей виступав як партійна людина, що прим. аґітував за своєю політичною програмою, або взагалі — виходив поза рямці кооперативних справ та кооперативної ідеольоґії.

Безумовно, чимало в цій справі можна віднести на рахунок того, що учасники кооперативного курсу — це ще не коопера-

тори, це тільки кандидати на кооператорів, крім того це легковірна й недосвідна молодь і т. п. Це все правда — але все таки не можна пройти біля такого явища мовчки. Множаться теж випадки особистих конфліктів між кооператорами на тлі позакооперативних справ.

Справа варта поважної застанови. Ми мусимо дійти до того, що в кооперації сходитимуться люди тільки як кооператори, а людину в кооперації цінитимуть виключно тільки як кооперативного робітника.

В противному разі мусілоб у нас помалу йти до розбиття кооперації після політично-партійних, а може навіть і віроісповідних ключів — а це рівналосяб розвалові спілчанського руху.

ПРО КООПЕРАТИВНУ ПРОПАҐАНДУ

Вести добру кооперативну пропаґанду можуть лише люди, які

1. самі наскрізь пересякли кооперативним світовідчуванням і кооперативним способом думання, особи наскрізь ідейні й моральні;

2. працювали довго в ріжних ділянках кооперативного будівництва й знають наскрізь його мінуси й плюси (бо до пропаґандиста ставлять слухачі ріжні запитання й нераз виходить комічна ситуація, коли інтерпелянт »загинає« приїзшого пропаґандиста в якій небудь справі більшим знанням справи);

3. солідно ознайомлені з теорією, історією й практикою кооперативного руху. На завше відложім до архіва старі уяви про те, що масі можна заімпонувати гомінкою загально-патріотичною промовою та загальними лише фразами про єднання; навіть найсильніший дотепер і, як декому здається, рішучо успішний, козир — расова струна — нині вже часто заводить, бо нині на місцях часто маємо вже й своїх приватних купців чи кредитодавців, які ставляться ворожо до кооперації. Позатим маса наша хоче нині вже соліднішої аналізи економічних явищ. Не забуваймо, що майже в кожному селі нині є вже особи, що кінчили які небудь кооперативні курси, устні або заочні, що нераз вистудіювали всю нашу кооперативну літературу, що роками читають кооперативну пресу й можуть легко засоромити знанням річи поверховного пропаґандиста чи пропаґандистку;

4. врешті пропаґандистами мусять бути люди, які до глибини душі передумали кооперативну засаду про партійну й віроісповідну толєранцію й не дадуть себе ніколи вжити для будь якої ґрупової аґітації проти іншої української національної ґрупи. Признаємо, що не легка це річ і вимагає глибокого вдумання в надпартійну й надконфесійну суть кооперативного руху — але це абсолютно необхідна річ. Тут не може бути якихось »вийімків від засади« чи відступлень від лінії — якщо кооперація наша не має розпастися після партій чи віроісповідань.

ГОЛОС ГОЛОВИ ПОЛЬСЬКОГО »ТОВАРИСТВА КООПЕРАТОРІВ«

В новорічному числі популярного орґану союзу польської споживчої кооперації »Спульнота« забрав слово голова польського Товариства Кооператорів, відомий діяч п. Станислав Туґут. У статті п. з. »Під обстрілом« він дає супокійну але річеву відправу тим орґанам польської преси, які від якогось часу улаштовують собі спорт оклеветування кооперацію й кооператорів. (Про цю кампанію реферували й деякі українські часописи, м. і. і орґан наших приватників, на жаль, не зазначуючи чомусь, що заміти ці походять з кругів засадничо ворожих кооперації й... Українцям, бо з кругів ендецьких).

П. С. Туґут пише:

»У відповідь на всю туметушню працюємо й будемо працювати до останніх наших сил і можливостей. Більше зрештою в тім усім диму, як шкоди. Але якби навіть якийсь неймовірний оборот справ знищив нам нашу роботу, то зачнемо її знова вдруге, так як ми розпочинали від нового по війні й будемо ставити з окрухів нашу будівлю, глибоко пересвідчені, що це є робота і потрібна і чиста«.

Далі автор розглядає по черзі окремі закиди.

»Отже передовсім з а к и д б о л ь ш е в и з м у... На перший мент можна лише сплюнути з огидою; мало хіба в Польщі орґанізацій, яких усе життя, ціла діяльність лежалаби так на долоні, джерела доходів, розвиток ідеольоґії, одним словом уся діяльність, як у Союзі »Сполем«. Кооперація не веде чинної політики, не провірює політичних »вірую« своїх членів — але не сходить зі своєї дороги т в о р ч о ї г о с п о д а р с ь к о ї д е м о к р а т і ї. Вона навіть не може зійти з цієї дороги, якщо не хоче заперечити ціле своє минуле.

»Чи є в нашім русі комуністи? Хто хоче, хай про це питає по черзі усіх наших членів. М и т а к о ю р о б о т о ю н е з а й м а є м о с я. Нам вистарчає, що ми не дозволилиби спихати нашого руху до ролі знаряддя комунізму, як зрештою і будь якої іншої політичної ґрупи. К о ж н о м у о с т а в л я є м о в і д ч и н е н і д в е р і д о п р а ц і н а с п і л ь н о в с т а н о в л е н и х в а с а д а х. Але на цьому й кінчиться наша толеранція.«

Другою чергою п. Туґут відповідає на пропаґанду основування по селах селянами п р и в а т н и х к р а м н и ц ь і »с т р а ґ а н і в«. (Як відомо, »страґанову« дискусію розпочаз орґан молодих дідичів »Бунт Млодих«, протиставляючи її кооперації, як рухові, що мовляв, ставить собі радикальні суспільні ціли). П. С. Туґут не вірить в успішність страґанової акції. Вона не може стати тим, чим її хотілиби зробити її ініціятори, а саме радикальним засобом на перелюднення сучасного польського села, а вже в ніякому разі вона не може причинитися до оздоровлення торгівлі.

На тему програми кооперації, що тепер дискутується в »Сполем«, п. Туґут висловлюється так:

»Це є типова е в о л ю ц і й н а програма, програма ступневого розвитку. Вона стверджує лихі сторони капіталістичного устрою і шукає на них ліку. Але-ж до біса хто їх нині не бачить, хто їх не шукає? Шукають їх учені, політики, суспільні діячі, з яких деякі носять епископську інфулу...«.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Стан сільського господарства Сходу Европи

Аґрарна політика колишньої Росії та її спадкоємця СРСР мала і має на оці лише загальноросійські інтереси, головно північні. Потреби ж окремих частин цієї території, так званих окраїн, є ігноровані, або на них зважається в незначній мірі. Основні напрямні розвитку с.-господарства визначаються лише загально для цілої території Росії (зглядно СРСР). Навіть статистичних даних що до стану сіл. господарства окремих частин частіше треба шукати у звідомленнях про цілу територію СРСР. Через це у нашому досліді ми змушені розглядати територію цілого Сходу Европи, зупиняючись, де є потрібні матеріяли, зокрема на теренах заселених українським народом та на тих окраїнах, що підчас революції відділилися від Московщини.

Стан сільського господарства тієї чи іншої держави міриться перш усього відсотком орної площі та кількістю продуктів, що їх одержується з одиниці площі (врожайністю). Остання ж залежить, крім природніх умов (підсоня, характер ґрунту тощо), від рівня механічної обрібки ґрунту та раціонального використання й поповнення так званих біоґенних складників ґрунту. Наше завдання головно лежатиме в дослідженні останнього процесу, стану хемізації сільського господарства.

Досить поширена думка, що колишня Росія й сучасний СРСР являються шпихлірем (житницею) Західної Европи. В економічній літературі, особливо російській, часто зустрічаються твердження про к. Росію й її спадкоємця СРСР, як про надзвичайного велетня не лише щодо розміру території, а й площею орної землі та надміром товарового збіжжа. Цим останнім ніби СРСР легко може конкурувати з заокеанськими експортерами зерна (як Арґентина, Канада, СДПА). Щоб мати вірну уяву про сільсько-господарські можливості СРСР, треба насамперед памятати, що це не є монолітна держава, а що до неї збройно приєднано низку територій, що являються цілком окремими економічними орґанізмами. Завойованим територіям штучно згори накинуто економічну й сільсько-господарську політику центру. Треба уважати, що посівна площа й збір зернових продуктів в СРСР розподіляється не рівномірно по території, а зосереджується головно на так званих окраїнах.

В 1933 р. головніші с.-г. продуценти світу мали такі площі орної землі (в 1000 га)[1]):

СДПА — 134991, СРСР — 129700, Арґентина — 25930, Канада — 23737, Франція — 21546, Німеччина — 20412, Польща — 18557, Еспанія — 15922, Румунія — 13190.

---

[1]) Социалистическое строительство СССР. Статистический ежегодник, 1934, ст. 178—179, 188—191; УСРР в цифрах, 1936, ст. 190, 191.

Отже СРСР площею орної землі займає друге місце серед держав світу, але у тому ж 1933 році із загальної площі посіву в 129.687.600 га припадало[2]): на УСРР — з Кримом — 27.300000 га, або 21,0% (у р. 1935 посівна площа самої УСРР зменшилася на 590.000 га), на Північний Кавказ — 11.401.400 га, або 8,8% і Уральську область з Західним Сибіром — 14.725.000 га, або 11,3%. Себто ці країни, що після революції відділилися від СРСР та лише збройно ним переможені, розпоряджають 41,1% посівної площі. Самі вони із 898.043.000 квінталів зернових продуктів, зібраних у тому ж році в СРСР, постачили 421.419.000 квінт., або 47%, а зокрема УСРР — 222.965.000 кв., коло 25%[3]).

Пересічна врожайність збіж (за 1927—1930 рр.) у головніших державах (у сотнарах з 1 га)[4]) була ось така:

СДПА — 10,9, Аргентина — 8,7, Канада — 11,8, Франція — 13,8, Німеччина — 19,2, Данія — 24,5, Бельгія — 26,5.

Пересічна врожайність в к. Росії була 7,4 кв. з 1 га, в СРСР — пересічна за роки 1928—1932 р.р.) була у 7,5 кв., а за 1935 р. — 8,7 кв. з 1 га, по УСРР — 7,1 та 11,2 кв. (1933 р.). П. Кавказ — 7,1, Уральська обл. — 6,9 кв. і З. Сибір — 6,7 кв.[5]). Дані про врожайність свідчать, що сільське господарство к. Росії в цілому за влади СРСР не поліпшилося та що інтенсивністю воно відстає навіть від заокеанських країн (подекуди наближуючись до Аргентини) де велитенські простори дозволяють не поспішати з інтенсивними способами, заступаючи останні збільшеням орної площі. При порівнянні ж з сільським господарством держав Західної Европи мусимо сконстатувати, що к. Росія, як і СРСР наблизилися лише до стану тут в кінці XVIII віку (1785 р. в Німеччині). Це означає, що к. Росія інтенсивністю сільського господарства відставала від зах. Европи на 130 років, а СРСР уже пішов взад на 150 років.

Як уже ми згадували, заокеанські країни екстенсивність свого сільського господарства компенсують збільшенням заораної площі, а як к. Росія загалом, так і СРСР при низьких врожаях одріжняються ще й дуже малою площею орної землі на душу сільського населення. Так, за імперії на 1 особу сільського населення припадало 1,1 га (в північній Україні навіть 0,6 га) посівної площі, а за СРСР в рр.: 1927 — 0,93 га, 1930 — 0,98 і 1933 — 1,03 га, по УСРР (за влади СРСР) пересічно 1,0 га, на П. Кавказі — 1,6 га[6]). Оскільки ці числа малі, про це свідчать такі дані: в СДПА на селянина припадає посівної площі коло 5 га, в Данії коло — 3 га,

---

[3]) Социалистич. строит. СССР. Статист. ежегодн. 1934, ст. 206—267; Народне Господарство УСРР, 1935, ст. 245.

[4]) Плановое хозяйство, 1935, ч. 3, ст. 67.

[5]) Социалистич. строит. СССР. Статист. ежегодн. 1934, ст. 204, 205; Плановое хозяйство, 1936, ч. 7, ст. 18; УСРР в цифрах, 1936, ст. 209.

[6]) Плановое хозяйство, 1935, ч. 3, ст. 69; Народное хозяйство СССР, Ста-

в Німеччині й Франції по 1,4 га[7]). Навіть імпортуючі зерно країни мають на 1 особу сільського населення більше площі засіву, ніж в СРСР чи й на його окраїнах. І ця недостатність посівної площі в к. Росії чи СРСР не є наслідком браку землі, придатної під посіви, а лише вислідом специфічної тут господарки, що приводить до надзвичайно малої кількости зораної площі. За царату — селяни мали мало землі, а за СРСР повернене кріпацтво під різними гучними назвами вбило ініціятиву до більшої оранки. В к. Росії (в европейській її частині) засівалося лише 25% цілої площі, а від усієї території (з Сибіром і Середньою Азією, не враховуючи непридатної для хліборобства тундри) це складало лише коло 9,5%, в північних же районах европ. Росії коло 12—15%. За СРСР засівалося (р. 1933) коло 6 1% цілої території і коло 10% в европейській частині. В УСРР з Кримом оралося коло 58% цілої території, на П. Кавказі — коло 32%, в Уральській Області — коло 12% і в Зах. Сибірі — коло 10,5. У той же час в Зах. Европі посівна площа часто займає 40% (Франція, Німеччина, Бельґія), а інколи й 60% (Данія, Чехословаччина), в СДПА — 17,2%, в Арґентині — 9,2% цілої території країни. Отже відсотком зораної землі СРСР відстає також і від заокеанських країн, а проти Зах. Европи в 4—6 разів. Лише УСРР та П. Кавказ за цею ознакою дорівнялися до европейських країн.

При такому відставанні від інших країн світу врожайністю й посівною площею к. Росія й СРСР одержували з ріллі дуже мало зерна на душу населення, як це видно з таких даних (в квінталах на 1 особу)[8]):

Імпортери зерна

Роки	Данія	Швеція	Німеччина	Франція
1908–1913	7,0	5,0	4,6	4,3
1933	6,5	4,1	3,7	4,3

Експортери зерна

Роки	Канада	СДПА	Арґен.	Росія	СРСР	УСРР	П. Кав.	З. Сиб.
1908–1913	19,0	10,3	10,0	4,0	—	—	—	—
1936	13,5	7,2	13,1	—	5,4	7,1	7,6	10,7

За цими даними, як к. Росія в цілому, так і сучасний СРСР по збору зерна на душу населення мали б належати до країн, що ввозять його, а не до експортерів збіжжя. Лише УСРР, Півн. Кавказ та Зах. Сибір по праву займають місце серед експортерів збіжжя, одначе й вони мають відносно значно менші лишки товарового зерна, ніж заокеанські країни. Якщо ж ми прирахуємо (пе-

тистич. справ. 1932, ст. 402—403; Социалист. строит. СССР. Статист. ежегодн. 1934, ст. 178—179, 188—191; 1935, ст. VIII—XX—III.

[7]) Плановое хоз. 1935, ч. 3, ст. 69.

[8]) Ібідем, ст. 69; Социалист. строит. СССР. Стат. ежегодн., 1934, ст. 206—207; 1935, ст. XLVIII—Л.

ревівши на еквівалєнт зерна ділення на 4) і врожай бараболі за р. 1933, то це піднесе збір в СРСР лише до 6,2 квінталів (збільшення на 0,8 кв.), тоді як в Німеччині, наприклад, збір зерна по доданню бараболі підвищується до 5,4 кв., або на 1,7 кв. на душу. З наведеного ясно, що СРСР при нормальному відживленню свого населення міг би лишки збору на окраїнах давати тільки на внутрішній, а не на зовнішній ринок. Експорт хліба з к. Росії чи з СРСР пояснюється надзвичайно низьким рівнем життя населення, яке примушене задовольнятися напівголодовим пайком вегетеріянської страви. У той же час зерно вивезене з окраїн СРСР уможливлює населенню европейських країн відгодовувати для себе збіжжям, свиней і мати нормальну мясну страву. Головними районами експорту збіжжа в СРСР є[9]): УСРР з Кримом, яких частка за 1929 — (1930—1932) — 1933 рр. складала 56,5% цілого експорту, а в 1933—34 р. з них вивезено кругло 130 міл. сотн., або 58,8% цілого експорту, Півн. Кавказ з експортом у 1933—34 р. — 37,5 міл. сотн., або 17,1% експорту, та Нижневолзький край, з якого вивезено тоді ж — 16 8 міл. кв., або 7,5% експорту.

Отже бачимо, що більше $^3/_4$ експортового зерна в СРСР береться з південних окраїн — УСРР та П. Кавказу. У останніх-же на вижившлення їхнього населення й насіння у р. 1933/34 залишалося по 3,6 й 4,4 сотн. на 1 особу, себто менше пересічного збору в цілому СРСР і в країнах, що і м п о р т у ю т ь збіжжа.

Якщо тепер звернемося до основних аґротехнічних покажчиків, то й за ними і колишня імперія і сучасний СРСР лишаються далеко позаду Західньої Европи. В останній велику ролю в плодозміні грають збирачі азоту (метеликоцвітні ростини), під якими буває до 32% (наприклад у Данії) посівної площі. В колишній Росії питома вага їх не підносилася вище 2,5—3,0%, а в 1933 р. в СРСР всі кормові й бобові давали 7,4% посівної площі, в УСРР вони ж робили 8,6% на П. Кавказі — 8,0%. В Зах. Европі на 1 га посіву дається 3—6 кв. мінеральних угноєнь, за царату вносилося їх лише біля 0,01, за СРСР (1932 р.) — 0 03 кв. на 1 га. Натурального гною в Зах. Европі вивозиться по 10—20 тон на 1 га, а в СРСР лише коло 3 тони. З цих коротких порівнань бачимо, що влада УССР і в аґротехніці особливих поступів не зробила в порівнянні з к. Росією. При порівнянні ж з Зах. Европою всі досягнення СРСР ледве помітні.

ВИСНОВКИ.

1. Станом інтенсифікації с.-господарства як к. Росія, так і СРСР займали і займають одне з останніх місць серед держав світу. У порівнанні ж зі станом сільського господарства в передових країнах зах. Европи к. Росія відставала на 130 років, а СРСР, не виявивши належних поступів, збільшив цю відстань до 150 років.

[9]) Економика и организация международной хлебной торговли, 1935, стор. 133.

2. Площа орної землі загально в СРСР становить 9,5—6,1% цілої території (виключенням з УСРР з 58% орної площі та П. Кавказ з 32%), а з Зах. Европі цей відсоток хитається між 40 й 60.

3. На 1 особу сільського населення посівної площі в цілому СРСР припадає коло 1,0 га (теж в УСРР), а в зах.-европейських державах 1,4—3,0 га.

4. В СРСР на 1,0 га дається тільки 0,03 сотнарі мінерального угноєння проти 3—6 кв. в державах Зах. Европи.

5. Натугального гною в СРСР дається на 1 га коло 3 т., а в Зах. Европі 10—20 тон.

6. Під збирачі азоту в Зах. Европі засівається 10—32% цілої площі посіву, а в СРСР наблизилися до 5%.

7. Збір зернових (пересічно за десятки літ) в СРСР складає 7,5 сотнарів (в УСРР — 11,2 кв.) проти 18—27 кв. в Зах. Европі і менше ніж в заокеанських країнах.

8. На 1 особу населення в СРСР збирається 4—5,4 кв. зернових продуктів, а в імпортуючій зерно Данії 7—6,5 кв. (Виключенням є УСРР, де збирається 7,1 кв. на особу населення. П. Кавказ з 7,6 кв., З. Сибір з 10,7 кв. З цих частин вивозиться більше 3/4 цілого експорту зернових збіж з СРСР і через це в них на особу населення лишається значно менше, ніж в країнах, що імпортують зерно).

В. Іванис.

Огляд м'жнародної яєчкої торговлі в 1936 р.

В 1936 р. не наступила в загальних політично-господарських відносинах в Европі ніяка зміна на краще. Контінґенти та девізові обмеження не тільки не зменшилися, але, що більше, поширилися, бо в 1936 році нові держави сконтинґентували імпорт та завели нові девізові обмеження.

Опираючись на статистичних зіставленнях, які вже оголошені, можна ствердити, що, на загал, ситуація в обороті яйцями покращала. Торговля яйцями виказує не тільки кількостеве збільшення, але також поважну звишку в цінах.

Мимо того, що в біжучому році деякі експортові краї виказають і обнижку вивозу, і фінансові страти, мимо того, що відпала майже цілковито Еспанія, загальний білянс покращав, і тому можна припускати, що яєчна торговля перебула вже найтяжчі часи, що в цій ділянці вже почалася нормалізація відносин, або, що держави починають вже в'ідходити від політики господарських експериментів у цій ділянці продукції і торговлі.

Найголовніші краї консумції і продукції виказали в 1936 році такі осяги:

Анґлія: Це найбільший споживач яєць в Европі. Завдяки в першу чергу Анґлії, а властиво її величезному збільшенню поємности устабілізувалася дещо загальна ситуація яєчної торговлі.

З весною вона побрала дуже поважну кількість товару при досить добрих цінах і створила сприятливу ситуацію в Європі. Однак осенею запаси оказалися завеликі, а це спричинило поважну депресію, яка була не без впливу на загальну ситуацію в Європі. Як сказано, майже вся надвишка всіх вивозових країв найшла уміщення на анґлійському ринку, при чім належить зазначити, що збільшення ввозу йшло в першу чергу в добро европейських країн. Заморські краї мало що свій ввіз збільшили.

Австрія: Поважно зменшила консумцію яєць. В слід за тим зменшено і ввіз при незмінній власній продукції. Товаю спроваджувано з Польщі, Югославії, Мадярщини та Болгарії. При кінці сезону показалися на австр. ринку яйця з Туреччини, які не викликали для себе доброї марки. Марка »польського« яйця піднеслася дуже поважно.

Аргентина: через еспанську домову війну стратила свойого головного відборця. Навіть до Анґлії вивезли ледви половину кількости з 1936 р. Вивіз і до Німеччини був мінімальний.

Австралія за те сильно збільшила свій вивіз до Анґлії (за 10 місяців 50.178 скринь по 1.440 шт.). І хоч нема ще даних з цілого року, можна припускати, що її вивіз збільшився на около 40% у відношенні до 1935 р. Матеріяльний вислід вивозу некорисний, бо більша частина товару прибула до Анґлії в часі дуже низьких цін та знижкової тенденції.

Бельґія. Поменшила свій вивіз. Грошево вивіз значно побільшився, але тут належить мати на увазі девалюацію бельґійського франка. В 1936 р. стратила Бельґія свойого кращого відборця Еспанію, хоч з початком року ще зовсім правильно з тим краєм працювала. Найбільше вивезла до Німеччини. Дальша, поза Еспанією, слідує Анґлія і з невеликою кількістю — Швайцарія (4008,25 скрині).

Болгарія поважно, бо о 30%, збільшила вивіз до Німеччини. До Швайцарії, яка дуже радо імпортує її товар, вивезла таку саму кількість, як в 1935 р. Поза тими двома ринками, більшого вивозу до інших країв не виказує.

Бразилія враз з іншими краями південної Америки зменшила вивіз з причини еспанської авантюри; загально її білянс є сильно пасивний.

Голяндія. Маючи до недавна не здевалюовану валюту, не могла видержати конкуренції свойого природного противника Данії і тому лише дещо збільшила свій вивіз. По переведеній обнижці курсу голяндського ґульрена належить сподіватися дальшої успішної конкуренції з Данією, і може знова їй дорівняє, або й пережене. Вивозить в першу чергу до Анґлії, а позатим — до всіх країн західної Европи.

Данія вибилася в експорті яєць знова на перше місце. Вивіз, в порівнанню з 1935 р., збільшився кількостево о 16%, вартостево о 9%. Збільшення було в доставах до Анґлії і Німеччини.

Зате зменшився дещо вивіз до Швайцарії, а до Еспанії не вислано і половини кількости з 1935 р. При кінці 1936 р. вартостево поніс данський експорт поважні втрати, за те перші 9 місяців були правдоподібно матеріяльно вдоволяючі.

Е г и п е т. Стративши італійський ринок, випав майже зовсім з міжнародної торговлі. Свою продукційну надвишку збував в більших кількостях в Анґлії і Палестині, де сильно конкурував з яйцями з Польщі.

Е с п а н і я, — великий консумент яєць ріжного походження, через домову війну майже перестав існувати. Доривочні достави то одному, то другому урядові, не можна трактувати, як нормальні торговельні обороти. На втраті цього ринку збуту потерпіли перш за все краї південної Америки, а дальше — Туреччина, Польща, Бельґія та інші.

Е с т о н і я. Зменшила вивіз о 10%. Відборцями естонського товару були: Німеччина (майже половину вивозу), дальше — Анґлія та Чехословаччина.

І т а л і я. Через санкції майже цілий рік яєць не спроваджувала. По знесенню санкцій почала на ново, з одної сторони, навязувати торговельні зносини, а з другої, уряд підняв кроки для відновлення і навязання нових торговельних договорів. Ті почини однак показалися на 1936 р. вже запізні й великих вислідів в оборотах не принесли. Невеликі кількости впровадила Італія з Югославії і Польщі. Належить припускати, що у слідуючому сезоні тамошня міжнародня торговля розвинеться краще, як що знова впроваджений там на німецький зразок обовязок максимальних цін не спричинить нових перешкод. На всякий випадок, всі ввозові мита на яйця значно там обнижено.

К и т а й не грає так великої ролі у вивозі до европейських країн яєць в шкаралупі, як консервованих жовтків у пушках. Все-таки вивіз цілих, свіжих яєць поважно збільшився. На першому місці стоїть вивіз до Анґлії. Зате до Німеччини вивіз поважно зменшився. Немало вийшло китайських яєць через Анґлію до Еспанії.

Л и т в а вспіла рівнож поважно вивіз збільшити, вправді не так високо, як Литва. Збільшення виносить коло 50%. До того збільшення причинився відновлений вивіз до Німеччини. Позатим вивозить до Анґлії і Чех.

Л о т в а виказує в 1936 р. найбільше експанзію в торговлі яйцями зі всіх европейських країв, бо в четверо збільшила свій вивіз. Вивозить до Анґлії, Німеччини і Чех. Розуміється, що навіть вчетверо побільшений її вивіз не може мати більшого впливу на хід яєчної торговлі в Европі (за цілий рік вивезла 6.295 скринь — стільки, що півтора наших кооперативних союзів).

М а д я р щ и н а стратила поважно на кількости вивозу до Німеччини та Австрії. Ці втрати старалася вирівняти вивозом до інших країв, що однак їй вповні не вдалося.

Мароко. Як кожнього року, є головним доставцем товару до Франції. Вивіз дещо збільшений.

Німеччина. Збільшила дещо свій ввіз. Через внутрішню реорґанізацію яєчної торговлі, завдяки чому при помочі холодільнь наладнано рівномірну подачу товару кожного часу, удержала ціну яйця на протязі цілого року на одній висоті (10—12 фенїків штука). Ввіз збільшено з Данії, Голяндії, Бельґії та Болгарії. По довгій павзі допущено дещо і яєць з Польщі. Спроби побільшити поголовя власного дробу, а з тим і продукцію яєць, хоч не маємо в тій ділянці ще докладних даних, здається заломалися. Брак власного корму для курий не дає тим спробам позитивно розвинутися.

Норвеґія. Зцентралізувала цілу яєчну торговлю і тим способом довела імпорт яєць до мінімальних границь, а натомість свій вивіз побільшила більше, як удвоє. Тому і білянс її яєчної торговлі є сильно активний.

Полуднева Африка (британські кольонії) доставляє товар лише до Анґлії і свій вивіз незначно збільшила.

Румунія. Головні відборці румунського товару Анґлія і Чехословаччина. До Німеччини вивіз дуже помітно зменшився. Правдоподібно вивіз за 1936 рік не осягнув кількости з 1936 р.

Совіти і дальше не вивозять і нема виглядів, щоби їх товар показався на европейському ринку.

Туреччина за браком еспанського ринку мала в експорті дуже тяжкий рік. Старання заступити Еспанію іншими ринками не довели до бажаних успіхів. Товар на нових ринках викликував більше негодування, ніж якийнебудь товар іншого походження

Уруґвай через події в Еспанії не відограв ніякої ролі у світовій торговлі.

Фінляндія експортує і дальше впершу чергу до Анґлії, однак не дасться заперечити, що її вивіз до Анґлії, в порівнанню до 1935 року, замітно зменшився. Зменшення вивозу до Анґлії вирівнює дещо вивозом до Німеччини й Чехословаччини; та все таки в порівнанню до 1935 р. загальний вивіз менший.

Франція веде і далі давно приняту політику в імпорті яєць. Майже ціле своє запотребування на імпортовий товар покриває в кольоніях, передівсім в Мароко. Весною і літом з европейського чужого товару майже не користає. Доперва осенею і зимою спроваджує дещо товару з Бельгії і Польщі. При кінці 1936 р. облегчила дещо контінґентові оплати і мито на товар з Польщі, за те ввела припис, який майже унеможливлює вивіз яйця з Польщі тяжчого понад 53 ґр. штука.

Чехи збільшили консумцію, а притім і ввіз чужого товару — на около 15%. Головні доставці — це: Польща, Югославія і Румунія. Інші краї, як: Данія, Фінляндія, Лотва, Литва — висилають сюди лише невеличкі кількости.

Швайцарія мало що змінила кількість імпорту. Зменшився ввіз з Данії в користь яйця з Югославії. Збільшено, хоч і непомітно, ввіз товару з Мадярщини. Треба зазначити, що тамошні імпортери мають дозвіл на ввіз чужого товару тільки на основі виказів збуту товарів власної, краєвої продукції. З переведеною девалюацією франка знесено мито на яйця, проти чого дуже сильно реаґують хліборобські орґанізації.

Швеція зменшила майже на $^1/_4$ свій вивіз. Продає товар Анґлії й Німеччині. Ввіз яєць недозволений.

Югославія. Як довго мала полекші в анґлійському миті (рекомпензата за санкції), висилала поважні кількости товару на льондонський ринок і вела небезпечну конкуренцію для яєць з Польщі і Румунії. Позатим висилала свій товар до Швайцарії, Німеччини та Чех. Зменшення експорту до Німеччини старалася надолужити висилкою товару до Швайцарії. З початком року навязала вперше блищі торговельні зносини з Еспанією та цю нову експанзію перервала домова війна у тій державі. На загал, рік 1936 не був гірший, як 1935.

І. Мартюк.

СТОРІНКИ МИНУЛОГО

Наші рочдельці[1])

Василь Доманицький родився 1877 р., син священника с. Колодистого, Звениг. пов. на Київщині. Скінчив історично-фільольоґічний фак. київ. унів. Спеціяльністю історик, учень Антоновича. Попри історично-дослідницьку працю в области літератури (під його ред. вийшло крит. вид. Кобзаря, він зредаґував, і в значній части сам написав Історію України Аркаса) цікавиться екон.-суспільними справами і вже 1901 р. на зїзді представників укр. громад у Київі звертає увагу на велике значіння кооперації, а зїзд, на його пропозицію, ухвалює резолюцію, в якій дорадживалось укр. інтеліґенції ставати до практичної кооперативної роботи.

В. Доманицький був другим, по М. Левитському, кооперативним діячем новіших часів, що в кооп. русі вбачав засіб не тільки до направи соціяльно-економічних відносин рідного краю, але і до національно-політичного визволення рідного народу.

Слабий здоровлям, хорий на сухоти, В. Доманицький перебуває постійно на селі та приступає до практичної кооперативної праці. В 1902 р. закладає в Колодистому щадничо-позичк. т-во а в рік пізніше споживче тов. і поза науковою роботою віддає кооперації своє серце, свій ум і свою кипучу енерґію. Обидві кооперативи, під безпосереднім проводом В. Дом., прекрасно розвиваються, і по кількох літах існування в селі появляється велича-

[1]) Продовження. Початок гл. в 1 ч. »Кооп. Респ.« за б. р.

ений поверховий дім, збудований коштом кооператив, стаючи центром економічного і культурного життя села і прикладом до наслідування для інших сіл.

Перестудіювавши досить вже багату в ті часи кооп. літературу в рос. мові і набувши практичного досвіду при веденні справ обох своїх кооператив, Доманицький своє знання і свій досвід робить достоянієм широкого загалу і видає ряд популярних брошур для народу про кооперацію, маючи на цілі поширення кооп. руху в цілому краю.

В 1904 р. виходить його прекрасний популярний підручник про »Товариські крамниці«, видання якого було кілька разів повторене, в 1906 р. брошура »Про сільську кооперацію«, а в 1908 році поважніша книжка п. з. »Як хазаїнують селяне в чужих краях«, перевидана у Львові 1930 р., в якій популяризує успіхи кооперації серед хліборобського населення в ріжних краях зах. Европи. Крім того пише статті на кооперативні теми в період. виданнях — київській »Раді«, львівському »Економісті« і пр.

Завдяки книжкам В. Доманицького ідея кооперації взагалі, а спеціяльно справа споживчих кооператив була спопуляризована в широких народніх масах і споживчі кооперативи почали масово виникати на селах Київщини, а відтак і в сусідніх ґуберніях, по обидва боки Дніпра, особливо по революції 1905 р., яка принесла деяку свободу укр. слова і можливість громадської самодіяльности.

Повстання значного числа кооператив висунуло потребу утворення для них закупочного центру, що ставби й ідейно-орґанізаційним осередком руху для цілої ґубернії, а відтак і цілої України. Так повстав в 1907 р. з ініціятиви В. Доманицького Союз споживчих тов. у Київі, котрий, одначе, не довго існував самостійно, через ріжні блуди орґанізаційного і торговельного характеру, і примушений був перемінитися у філію московського »Союзу потребителей«.

І тут за скоро все робилося, без утривалення низової сітки кооператив, без вистарч. оборотових капіталів і досвідчених практ. робітників. Велике тоді значіння привязували до кооп., як до форми орґаніз. широких народніх мас і це наставлення кооп. робітників часто шкідливо відбивалося на кооперативах, як торговельних підприємствах.

Працюючи серед народу і для народу, В. Д. здобув велику популярність і ця популярність була причиною його примусової еміґрації, та заслання на Сибір його найближчих співробітників селян. В 1908 р. Доманицький виїзджає до Галичини й оселюється в Закопаному. Тяжка хороба робила своє і стан його здоровля був дуже кепський. Але чим менше йому оставалось жити, тим більше він працював і для науки, і для кооперації, і для національного освідомлення свого народу. В Закопаному Доманицький написав м. ін. свої брошури про Галичину і Буковину, що мали велике нац. освідомлююче значіння для російських українців.

Звідси він подавав свої писемні поради однодумцям на Україні, підтримував зносини з укр. кооперативними кругами у Львові і від часу до часу дописував до »Економіста«.

У Львові і я запізнався з В. Доманицьким. Було це під час Просв.-економіч. конґресу в лютому 1909 р., на який він приїздив з Закопаного. Був це незвичайно милий, живий і житєрадісний чоловік, якому, одначе, доля не судила довго радіти життям і радувати окруження своїм великим умом і добрим серцем. Потім ще пару разів він приїзджав до Львова. Я вже тоді сам почав працювати на кооперативному полі, як редактор »Економіста« і між нами встановилися ближчі відносини, як кооперативними однодумцями.

В один із приїздів до Львова Дом. попросив у мене всі річн. »Економіста«, щоб використати його при зладженні бібліоґрафії кооперативної літератури, але мало встиг для цього зробити. Хороба почала приймати катастрофічні розміри, лікарі порадили йому виїхати на південь Франції. Перед відїздом переслав мені Доманицький пакуночок карток розпочатої ним бібліоґрафії кооп. літератури, які досі зберігаються в бібліотеці РСУК. В Аркашоні у Франції помер Доманицький в серпни 1910 р., проживши всього 33 роки.

Правильно про його сказано — мало прожив, але богато зробив. Зробив богато для укр. культури і немало для піднесення економічного добробуту народу та його національного визволення. З іменем В. Доманицького звязаний д р у г и й п е р і о д укр. споживчої кооперації — від 1901 до 1917 р.

Тіло Доманицького перевезено на Україну і поховано в його рідному селі Колодистому. Серед численних вінків на могилі був вінок від місцевих селян, який коротко, але повно і правдиво характеризує постать В. Доманицького і його значіння для укр. народу: »Дорогому порадникові, незабутньому вчителеві, славному борцеві за долю рідного народу«.

За прикладом Доманицького пішло в кооперацію багато інших свідомих українців, а кожний з них відчував потребу обєднання українських кооператорів, щоб внести в свою роботу певну пляномірність, спеціяльно в справі укравлення кооперативного руху на Україні, або автономізації, через утворення краєвих українських кооперативних центрів, незалежних від Москви. Так повстає в 1912 р. у Київі Товариство »Наша Кооперація«, котре видає кооп. орґан під тоюж назвою, за редакцією П е т р а П о ж а р с ь к о г о, що часто підписувався »Краєвий«, для зазначення цим свого автономічного становища. Це була найяскравіша фіґура серед українських кооператорів передреволюційної доби, в центрі кооперативних заінтересовань якої стояла споживча кооперація.

Завдяки гурткови людей, що обєдналися в »Нашій Кооперації«, ще перед революцією були здобуті деякі автономічні позиції в кооперативному рухови на Україні. Сам кооперативний рух

значно змігся, в усіх його видах, а по революції 1917 р. він остаточно був зукраїнізований і прибрав величезні розміри, ставши найповажнішим чинником українського економічного і культурного життя. Споживча галузь кооперації чисельно вибивалась на перше місце, але під оглядом економічним більше значіння мала кредитова і сільсько-господарська.

Висунулося тоді й багато нових кооперативних сил (напр. Мартос, Коліух, Сербиненко й інш.) та до укр. кооп-ції пристало багато людей, що перед тим працювали в Росії (між інш. визн. учений економіст і теоретик кооп. Туган-Барановський і інш.). Але ці українські кооперативні сили розігнала по цілому світу большевицька диктатура, а саму кооперацію большевики удержавнили, а потім знищили. (Кінець буде).

А. Жук.

КООПЕРАТИВНЕ ЖИТТЯ З ЗАКОРДОНОМ.

„Земка"

I.

Під цією назвою повстало в році 1924 в столиці Чехословаччини сільсько-господарське підприємство, в характері спілки з обмеженою відповідальністю (т. зв. »Ґ. м. б. Г«) та по своїй істоті — кооперативного характеру.

Метою повставання ЗЕМКИ було передовсім утворення спеціяльної орґанізації, яка стаяла б на сторожі інтересів хліборобів при закупі та збуті худоби. Також важною причиною до заснування ЗЕМКИ було бажання сільських кругів заховати підприємство колишнього Чеського Сільсько-господарського Товариства, утвореного під час світової війни, яке посідало монопольне право скупу худоби, призначеної на заріз.

Кооперативний характер ЗЕМКИ виявляється передовсім у тому, що солідним учасником цієї орґанізації є Союз сільських кооператив у Чехословаччині (Центральний Союз — „Ustredni Jednota"). Крім того, цей Союз, якому належить в ЗЕМЦІ значна більшість закладового капіталу, розпоряджає на загальних зборах не нормальною (коли б мова йшла про капіталістичне підприємство) кількістю голосів (1855 з 3000), а всього лишень тисячою голосів.

Окрім центрального союзу с.-г. кооператив учасниками ЗЕМКИ є: чеський відділ сільсько-господарської Ради, Краєвий союз повітових товариств для плекання худоби, Союз асекураційних товариств і плекання худоби та Торговельна спілка молочарських кооператив.

Такий склад спілки надає їй характер суспільної установи аґрикультурного значіння. Правна структура спілки ось така: кожна

тисяча корон закладового капіталу дає право на один голос, але ніхто з членів не може мати більше тисячі голосів. 20% чистого прибутку щорічно відраховується до запасного фонду, поки він не дійде до висоти половини закладового капіталу. Одначе перед встановленням білянсової надвишки нараховується 4% дивіденди на уділовий капітал.

Своєрідною особливістю ЗЕМКИ є стремління надати її діяльності характер орґанізації, що одночасно служить інтересам і хліборобів і споживачів. Завдання це не легке; в кожному випадку значно тяжче, ніж завдання німецьких та данських кооператив для збуту худоби і продуктів скотарства.

Що торкається Данії, то тут з 80-х років минулого століття почали, як відомо, розвиватися кооперативи для продажі худоби та продуктів скотарства, при чому свині продавалися спочатку в живому стані. Але з кінця 80-х років данські кооперативні різні почали експортувати, головним чином бекон (тобто просолені половини свиней без голів, ніг та хребта). Иншими словами, данська кооперація виробляє та продає, головним чином, бекон, тобто о д и н рід продуктів скотарства, тоді як в цінниках ЗЕМКИ можна нарахувати поверх 100 сортів ріжних продуктів перерібки мяса.

В Німеччині кооперативи в царині скотарства зачали повставати в 90-х роках минувшого століття, та спочатку вони продавали свинину в битому вигляді; пізніше ж, з огляду на вимоги внутрішнього ринку, почали продавати виключно в живому вигляді. Звідсіль ясно, що й у Данії, й у Німеччині завдання скотарської кооперації були значно простіші, ніж завдання ЗЕМКИ. Остання представляє першу поважну спробу обєднаних хліборобів в напрямі збуту продуктів скотарства в п е р е р о б л е н о м у вигляді. І теоретично й практично подібні орґанізації не можуть існувати довший час, та анальоґічні орґанізації, що повстали в Чехословаччині слідом за ЗЕМКОЮ, незабаром після свого відкриття припинили своє існування й зазнали тяжких страт. В сучасний мент з них існує лише одна ЗЕМКА. Про характер її діяльности та про її розміри наведемо тут деякі цікаві дані на основі статтей пана Лєґера, що близько стоїть до цієї орґанізації, які були уміщені в »Земедельскіх Дружстевніх Лістех« 1936, №№ 26—28

II.

Головна царина діяльности ЗЕМКИ це перерібка та продаж мяса. Для цієї мети ЗЕМКА має в Празі три фабрики мясних продуктів, де працює 330 люда, незалежно від 49 осіб, що зайняті в канцелярії. Щорічно переробляється поверх 424 ваґонів (по 100 квінталів) мяса. За 12 років діяльности ЗЕМКА закупила для своїх фабрик 510 тисяч голів ріжної худоби (410.000 свиней) на суму майже 407 міліонів Кч. Це складає 1% всього споживання мяса в Чехословацькій Республиці, це значить, що 100 таких під-

приємства, як ЗЕМКА, могли би задовольнити потребу в мясних продуктах населення республики (між тим, їх є біля 23.700). Що торкається Праги, то мясні продукти, що їх тут продає ЗЕМКА, представляють 6% всього споживання столиці, чи иншими словами, 17 таких підприємств, як ЗЕМКА, моглиб задовольнити цілу потребу Праги (між тим, тут мясних підприємств нараховується біля 1650). Таке множество підприємств здорожує, звичайно, ціну мяса та несприятливо впливає на розміри його споживання. Спотреба мяса в Чехословаччині, порівнюючи з иншими державами, не велика: вона складає біля 28 кґ на особу на рік, в той час як в Німеччині вона досягає 60 кґ та в Анґлії навіть 70 кґ.

Другою — найтруднішою — цариною діяльности ЗЕМКИ є посередництво між сільськими господарями, що плекають худобу, з одного боку, та тими, що купують худобу для споживання її, з другого. Трдність завдання в тім, що приходиться примирювати протилежні інтереси двох категорій самих хліборобів з яких одні бажають одержати за свою хдобу як мога найбільше, а другі бажать заплатити по можливости менше. З важкою в таких умовинах ролею посередника ЗЕМКА справилася остільки успішно, що за 12 років свого існування вона закупила у хліборобів біля 30.000 штук худоби для пореб населення, на суму 68,5 міліонів Кч.

Нарешті, ЗЕМКА не відмовилася також від ролі комісіонера при продажі худоби. Одначе, операції цього роду були незначні: хлібороби неохоче передають ЗЕМЦІ худобу для комісійної продажі та дають першенство продажі на певний рахунок. Різники ж не бажають купувати худоби від ЗЕМКИ з конкуренційних міркувань, а також тому, бо думають, що ЗЕМКА використовує найліпші партії худоби у своїх власних підприємствах, а лише гірші викидає на ринок.

ЗЕМКА, як орґанізація, що стремить одночасно примирити інтереси продуцентів і споживачів, без сумніву заслуговує на увагу не лише теоретиків, але й практиків. Здійснення подібних орґанізацій — справа не легка. Але, вже на основі прикладу ЗЕМКИ, можемо твердити, що при зручнім керуванню та при добрій волі, уведення в життя навіть складних підприємств, яким їх керовники стремлять надати кооперативний характер, може уквітчатися успіхом.

С. Бородаєвський.

Читайте — поширюйте — передплачуйте — наш одинокий суспільно-економічний місячник.

СЕРЕД КНИГ

ХАРАКТЕР НИНІШНОГО БАНКНОТУ.

На грані XVII. і XVIII. ст., спершу в Анґлії, а відтак в інших країнах Европи і Америки зявляється банкнот, яко рівнорядний зі золотою монетою середник заспокоєння зобовязань й грошевих виплат. Банкнот в практичнім розумінні слова є нічим іншим, як тільки зобовязанням емісійного банку до виплачення кожночасному власникові банкноту репрезентованої банкнотом суми золотих чи срібних монет.

Як відомо, банкноти емітували державні банки, або більші приватні кредитові підприємства (така їх діяльність стала по більшій части предметом дбайливої опіки і контролі зі сторони держави). Кождий міг одержати за банкнот означену ним суму золотих чи пак срібних монет дорогою виміни в емісійнім банку, — але тільки до світової війни.

Кілька літ після підписання версайського диктату зайшли значні зміни в ділянці валютової політики держав европейського континенту. Самозрозуміло, що ті всі характеристичні переміни післявоєнного банкноту не відбувалися без якихсь блище неозначених причин, вони чергувалися на часовім просторі в тісній лучбі і залежності від економічної політики поодиноких держав. Цеж були часи, коли переможені шукали доріг до уздоровлення і піднесення своїх країв, а переможці посередно спішили їм з матеріяльною та фаховою підмогою, щоби тим робом наблизити якнайскорше реченець сплати воєнних відшкодовань, затягнутих позичок і т. д.

Цікаві думки з цього приводу видвигає проф. Ст. Ґрабскі в третім розділі своєї праці п. н. »Треба шукати дороги до виходу« при обговорюванні перемін, які переходив після війни, аж до сьогоднішних часів — банкнот. Постараємося зреферувати найбільш характеристичні місця з праці вище згаданого автора, які кидають жмуток світла на ту справді цікаву проблєму.

В більшості европейських держав, аж до вибуху світової війни, курсувало о много більше золотих монет, як банкнотів. Нікого не можна було приневолити до принимання банкнотів. Навпаки всі емісійні банки були правно обовязані вимінювати на кожде бажання власника банкноти на золоту монету. В тих часах вартість банкнотів була забезпечена золотом досить високо (від 70%—80%). Свідчить о тім хочби такий факт. В 1911 р. банк Німеччини емітував банкнотів на загальну суму 1.663 міліонів марок, при рівночаснім забезпеченню їхньої вартости в золоті на 1.350 міліонів марок.

З того бачимо, що тоді існувала дійсно золота валюта. Більшість виплат робилася в золоті. Тільки для менших виплат в краях т. зв. латинської унії (Франція, Бельґія, Італія, Греція і Швайцарія)

були срібні пять франкові монети, в Австро-Угорщині срібні ґульдени, а в Німеччині срібні таляри.

З вибухом світової війни емісійні банки воюючих держав перестають автоматично вимінювати свої банкноти на золото, впроваджуючи водночас їх примусовий курс. З метою сплачування конечних заграничних зобовязань, кожна держава, всіми їй доступними способами громадить в своїх банках золоті монети.

Кожна війна пожирає величезні грошеві засоби. Сума золотих монет з кожним днем зменшувалася, а на внутрішних грошевих ринках курсувало щораз більше банкнотів. Такий стан мусів значно зменшити золоте забезпечення банкнотів. Для ілюстрації останнього твердження наведемо слідуючі цифри: емісія банкнотів Німеччини в 1913 р. виносила 2.593 міль. марок при покриттю в золоті 81%, а в 1919 р. емісія доходить до 22.187 міліонів при рівночаснім спадку покриття до 7%.

Золото і срібло зникли цілковито з обігу. Банкнот стався невимінним на золото кредитовим папером, котрого курс в кількох тільки процентах був забезпечений засобами золота емісійного банку.

Рік 1924 — це важний момент в історії валютової політики чолових держав Европи. Більшість держав, які брали активну участь у світовій війні, носиться з заміром повороту до золотої валюти й остаточно усталює курс усіх банкнотів, забезпечивши їхню вартість відповідним покриттям в золоті.

Анґлія осягає це через піднесення до номінальної вартости в золоті обезцінених вже дещо банкнотів фунта. Іншим шляхом зміряє до тої самої цілі Франція, обнижуючи номінальну вартість франка, щоби в цей спосіб вирівнати його реальну вартість відносно золота і доляра. Водночас обі ті держави привернули виміну банкнотів на золото. Одначе до обігу не вернули вже золоті монети. Банки Анґлії і Франції вимінювали свої ноти на золото в штабах — виключно для міжнародніх між банками розчислень.

В уяві поодиноких суспільностей і урядів ця обмежена виміна банкнотів на золото мала бути перехідним явищем. Поширювався погляд, що завдяки міждержавній співпраці під моральним проводом Ліґи Націй всі держави Европи повернуть знова до золотої валюти. Одначе ті всі передбачення показалися на разі нездійснимими мріями.

З розмислом переведена девалюація доляра, перебрання цілого краєвого засобу золота в УСА, брак виміни банкнотів на золото, відсутність золотих монет в обігу, забезпечення банкнотів золотом, не сягаючим навіть половини їх емісії, а в деяких випадках опадаючим до 100% — це на думку автора основні причини, які положили кінець суто теоретичним міркуванням і плянам що до повороту золотої валюти, заповідаючи появу нового, досі незнаного гроша.

Монетарна реформа през. Рузвельта зміряла до створення гроша о можливо сталій силі набування (т. зв. товаровий доляр).

Рузвельт добачував головну причину сьогоднішної кризи в загальнім спаді цін. Шляхом до оздоровлення економічного життя має бути привернення передвоєнних цін. Рузвельт уважав, що клялою безпеки проти вибуху в будуччині нових криз мавби стати новий, щойно повстаючий гріш, о змінній вартости в золоті, але незмінній в товарах, який зможе знищити вагання цін, себто їх неправильний зріст або спад.

Теоретичною підставою сучасної валютової політики Злучених Держав є одна з теорій вартости гроша, яка уважає, що одиноким джерелом вартости гроша є те, що він є правним засобом вирівнювання платничих зобовязань; тому за гроші можна набути будьякі добра.

Ідея спільної валюти для цілого світа є покищо лише „pium desiderium". Колиж кожна держава має під сучасну пору окрему валюту і якщо в її границях правним середником для сплати зобовязань є тільки державою установлений гріш, тоді для міжнародніх обчислень потрібно гроша, котрий, з огляду на вартість матеріялу з якого він зроблений, бувби для всіх однаково вартний. Таким грошем є очевидно золота монета.

Як довго не буде всесвітної монетарної унії, так довго золото і срібло останеться знаряддям міжнародньої виміни.

Окрім льоґічних виводів — каже автор є інші досить поважні застереження щодо монетарної реформи Рузвельта. Передовсім воля емісійного банку не є одиноким рішаючим про розмір кожної нової емісії банкнотів чинником. Рішає тут радше воля загалу господарств і підприємств. Не має також емісійний банк підстави до твердження, що збільшений випуск банкнотів буде використаний в цілости на закуп товарів. Дуже часто львину часть емісій зуживається на сплату затягнених давніше позичок, спекуляцію теренову, будівельну і т. д. Навіть колиби всі ті застереження наразі не мали більшого практичного значіння, то всежтаки можливість нових криз пересталаби бути актуальною доперва тоді, якби ціни на всі товари рівномірно зростали і упадали.

Нинішний банкнот не є звичайним паперовим грошем, таким як була пр. польська марка, його не емітується в необмеженій кількости, на кожде бажання держави. Він є нині зобовязанням банку, але не реальним, з якого можна булоб випровадити право власника банкноту на виплату означеної суми золотих монет. Нинішний банкнот є невимінний.

Ще перед світовою війною німецький економіст Ліфман пропонував впровадити замісць золотої валюти »валюту о золотім ядрі (Goldverwährung). Повоєнний розвиток грошевих відносин ненароком довів до валют о дійсно золотім лише ядрі. Ядро це буває нераз величезне (пр. у французькім банкноті при кінці 1932 р. виносило 97%), пересічно виносить 40%, а в деяких випадках зменшується до 7%. Найбільше може характеристичне для того рода валют є це, що їх курс є однаково сталий і тоді,

коли мають покриття в золоті 97%, як і тоді, коли воно доходить заледве до 7%.

Забезпечення золотом невимінного банкноту має значіння тільки при реґуляції дефіцитів платничого білянсу. Забезпеченням вартости нинішних банкнотів є довжні зобовязання підприємств і господарств, котрі одержали від емісійного банку кредити у банкнотах.

Нинішний банкнот є передовсім кредитовим грошем, і це — немовби жиро емісійного банку для платних зобовязань фірм, які есконтували в банку свої векслі, будь віддали в застав обліґації.

Сьогодні, коли у всіх майже державах курсують невимінні на золото банкноти, котрих вартість навіть в половині не є забезпечена золотом, коли після монетарних реформ през. Рузвельта власник не може сподіватися, щоби він колинебудь в будуччині одержав за банкнот золото — теорія Ліфмана набирає спеціяльного значіння.

Подав **Е. Капшій.**

А. Гаврилко: **Приватники чи кооперація.** Львів 1936. Кооперативна Бібліотека ч. 12. Накладом автора. Стор 16 ін 8⁰.

Антін Гаврилко взявся знова за перо, щоби сказати своє слово до живої теми: відношення кооперації до приватної торгівлі (промислу він не торкається). Брошурка має: а) історичну частину, б) сучасно-актуальну. В історичній автор скіцує початки торговлі та тяжкі часи, які вона переживала в добі февдально-княжої самоволі і неустійнених правних форм. У другій частині центр уваги притягають до себе два розділи: про доброго купця і про кепську кооперативу. Автор показує нам сильветку так званого порядного пересічного купця і підчеркує, що навіть т. зв. порядний купець вже по своїй природі, з конечности свого звання є наставлений на роблення як найбільшого зиску; зиск цей можна зробити тільки через покривдження того, кому продає і того, від кого купує. У висліді автор доходить до тої кінцевої характеристики, яка викликала вже критику орґану наших приватних купців:

»Коли помірає в наших часах добрий приватний купець, то бють у всі дзвони. А загал найчастіше каже так з приводу сумної церемонії: »Нехай з Богом спочиває... І стане вже на суд Його праведний... Скільки то нашої крови напився!«

(Орґан наших приватників мавби рацію обурюватися за таку ґенералізацію хиб купецтва, якби в А. Гаврилка зараз вслід за тим не йшов уступ, в якому він застерігається, що є й серед купців світлі одиниці, є винятки з правила. Нехай кожний скаже по совісти: чи в цім пункті не має рації Гаврилко? Чи правилом є чесні й солідні приватні купці, а несолідні лише виїмком, чи на жаль, якраз навпаки?)

У розділі про »Кепську кооперативу« нагромаджено на конто одної кооперативи всі можливі прогріхи, які лише автору, як ревізору, приходилося в житті зустрічати. Там і манка, і безконтрольна господарка, і неохайна управа і дрімаюча надзірна рада і торговельна нездарність вкупі з браком якоїнебудь освідомлюючої роботи серед членства — і у висліді того всього автор мимо всього констатує ось які »актива«:

1. кооператива мимо всього це місце щоденних сходин, це товариський клюб села;

2. кооп-ва це пробний камінь моральности;

3. лихий її стан провокує громадську ініціятиву до направи;

4. на ній вчаться принаймні, як не треба вести громадських діл, а й це має значіння;

5. мимо всього кооп-ва реґулювала ціни на своїм терені;

6. мимо всього по її смерти — за нею жалують, а це доказ, що вона була таки добром громади.

У висновках автор каже:

»Якщо у щоденній практичній діяльности приватники хотілиби нам розбивати чи підважувати добре орґанізовані ділянки кооп. підприємств, тоді обовязує тільки один наказ: всіми доступними засобами боротися з приватниками.«

Як видно з тексту брошури, автор має на думці головно сільських приватників-крамарів, з якими як ревізор, мабуть в практиці часто стрічається, і які тепер появляються на селі вже не одиницями, а іноді десятками. Але і міським купцям-українцям автор робить поважні заміти, зокрема під національним оглядом:

»Скільки то є українських купців по містах, що не важуться промовити у склепі рідним словом до власної дружини чи до дитини! Вони оправдуються: »Панове, таж інтерес того вимагає, таж я хочу жити!«

»Так кажучи, ішли наші купці довгі віки за вірою і національністю клієнтів та довели до того, що їх нащадки сидять нині по міщанських стрільницях і у виділах торговельних палат та подають там розумні й найдоцільніші пляни на те, як боротися з »рущенєм« міста«.

Звертає увагу автор і на те, що купецтво, навіть українське, з рації своїх професійних інтересів часто іде в союзі з купецтвом інших народів (Жидів, Поляків, Німців — як він каже — з купецьким »інтернаціоналом«), і бере разом з ними участь в укладанню плянів на шкоду покупця — що до усталювання високих цін. — Хоч сам національно хитки, він любить часто бити в патріотичну струну, бо це хапає за серце. Супроти-ж кооперативи він з правила є її противником і орґанізатором кампаній проти неї.

Автор признає, що на певній стадії розвитку нар. господарства купецтво було чинником поступу, навіть часто передовим загоном в підбою нових територій. Але з часом купецтво ставало тягарем і викликало спроби населення орґанізувати товаророзподіл суспільним способом, без приватного посередництва.

З ПРЕСИ і ЖИТТЯ

Розважний голос. Під заголовком »Обережно з закидами комунізму« містить львівське »Діло« з дня 28. січня 1937 довшу статтю на тему деяких нездорових проявів в українській дійсности останнього пів року. На думці має легкодушне кидання деякими людьми на ліво й право закидів большевизму й комунізму; дуже часто предметом тих напастей є люди давно відомі зі своїх різко антикомуністичних поглядів і діл. Наслідки такої легкодушної аґітації вже були фатальні (»Діло« називає »вбивство Богу духа винних людей на Маківці й Білій Горі«), а якби так мало йти далі, то це погрожує повною анархізацією нашого життя (крім того, що така робота є найкращою прислугою правдивому большевизмові, бо робить йому рекляму). »Булоби жалю гідним явищем, коли б хтось закидав другому комуністичну роботу — сам у це не віруючи« — каже »Діло«.

На жаль, випадки неслушного обвинувачування в комунізмі — і то навіть дуже відомих зі своїх антикомуністичних поглядів — трапляються вже й у нашому внутрі кооперативному житті. Проти таких нездорових проявів треба рішучо виступати.

Наші приватні купці й рідний промисл. Дня 26. XII. м. р. появився в **»Новім Часі«** текст розмови, яку мав член редакції цього щоденника з дирекцією кооперативної фабрики »Суспільний Промисл«. У цій вивідці находимо м. і. таке місце:

»Сільська кооперація зєднана через повітові осередки в Центросоюзі покриває в 100 відсотках своє запотребування в нашій фабриці. Мі-

ська не доходить навіть до 50 проц. Гірше стоїть справа з приватним купецтвом. **Воно закуповує ще менше наших виробів, чим міська споживча кооперація і то значно менше.** — І тут також є певне зріжничкування. Є приватні купці зорґанізовані в Союзі Купців, що утворили вже навіть кілька своїх гуртівень по більших містах і ці стараються збувати наші вироби, але багато приватних купців, **головно сільських, стоїть ще поза орґанізацією й ці наших виробів майже не ведуть«.**

Це кидає світло на національну вартість особливо сільських купців-Українців.

Дальші голоси над програмою. В 10. числі „Spółdzielczego Przeglądu Naukowego" відомий польський кооп. діяч З. Хмєлєвскі містить свої дискусійні уваги в справі проєкту кооперативної програми проф. М. Рапацкого.

Автор підчеркує деякі недостачі програми в ділянці аґрарних справ. Звертає увагу на односторонність чисто-споживчого наставлення в діяльности прим. анґлійської кооперації. Хоче звернути більшу увагу на психічну перебудову суспільства в дусі демократії, свободи й незалежности громадян від держави. Мірилом вартости державного ладу є сума суспільної праці **добровільно виконуваної** суспільством. Отже: **обмеження інґеренції держави** в працю добровільних суспільних орґанізацій — до границь тісно правом означених.

Статтю редактора нашого журналу на цю саму тему (1936. XI) передрукував варшавський **»Сполем«** (ч. 1 за 1937) п. з. „Głos ukraiński o tezach programowych prof. M. Rapackiego" в повнім перекладі.

Нестор польських письменників про кооперацію. »Сполем« ч. 1/37 реферує про пресову вивідку одного щоденника з найстаршим сучасним польським письменником, відомим соціольоґом і фільософом Александром Свєнтоховским. У своїй заяві на актуальні біжучі теми письменник торкнувся і кооперації, говорячи:

»Якщо ходить про устрій суспільства, то після мене його найближчою розвоєвою формою буде кооперація, яка розповсюдниться на всі ділянки суспільного життя. Не вірю, щоби принялася й закріпилася будь яка орґанізація в роді фашизму або большевизму, які намагаються всіх людей підстригати після якогось взору та знести ріжниці між ними. Це є насильство проти природи і вона його переломить«.

Занепад ремісництва в Галичині. В львівському „Przeglądzie Ekonomicznym" появився огляд стану ремесла в »Східній Малопольщі« пера інжинера Станислава Татарчука на основі матеріялів ремісничої палати.

Перед війною було на терені 3-ох галицьких воєвідств 4,9 міліонів мешканців. По війні це число зросло на 24%, до 6,2 міліонів. Одначе, число ремісничих варстатів (лєґально реєстрованих) збільшилося ледви на 8%, виносить воно тепер 43.000 варстатів (окрім того є ще до 20.000 тайних »фушерських« варстатів). Притім по війні збільшилося число карликуватих варстатів. В тернопільськім воєвідстві в 1935 році зареєстровано 8253 варстатів, з яких тільки 1752 викупило промислові свідоцтва; решта працює без челядників і навіть без учнів.

На таке збідніння ремесла вплинув передовсім факт матеріяльного занепаду села, головного клієнта нашого ремесла, відтак рівнож інтеліґенції. Після даних ремісничих палат спад затруднення ріжних родів ремесла вагається між 20 а 80 процентами.

Не менше, а навіть більше діймаючо відбилися на ремеслі такі факти як: централізація публичних достав (на цьому добре вийшли ремесла коло Варшави), етатизація промислового виробництва, конкуренція тюрем і шкільних заведень, врешті, як подають з правила ремісничі круги — конкуренція нелєґальних варстатів (т. зв. фушерів).

Перед війною військовість давала

тутешнім ремісникам зарібки що доходили річно 4,5 міліонів корон; при цих роботах було занятих 3000 ремісників. Нині галицькі ремісники не мають ані одної достави. Тюремні заведення мають варстати: столярські, кравецькі, кошикарські, щіткарські, тапіцерські, бляхарські і римарські, в яких працює понад 1200 вязнів. Ці заведення звільнені від усіх податків, соціяльних обезпечень, мають майже безплатного робітника і майже ніякі кошти завідування. В гімназіях молодь вчиться ручних робіт і притім часто виконуються замовлення з поза школи (переплетничі праці прим. у Львові).

Ремесло терпить від лихви. Тільки Банк Господарства Кр. дав до його розпорядження 1/4 міліона зл. у формі зорганізованого кредиту. Автор кінчає висновком, що дальша судьба десятків тисяч ремісничих варстатів залежить виключно від негайної допомоги, якщо така прийде.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

Військове осадництво на Волині. Останні повні відомости про польських осадників на Волині були ті, що їх оголошено в третьому томі „Rocznika Wołyńskiego" (Рівне 1933). На основі тих даних, як також приблизних оцінок за дальші роки, варшавський »Курєр Поранни« (21. XII. 1936) дає такий образ нинішнього стану:

Разом в 11 повітах Волині є 3.432 осади, створені за Польщі. Разом вони займають 57.120 га землі. Коли відчислити ділянки, що служать публичному вжиткові, на школи, церкви, суспільні заведення — остає пересічно 15 га землі на одну особу; очевидно є між осадами ріжниці, що зависять від якости ґрунту та загальних господарських умов. Утворено теж деяке число т. зв. повних ділянок, які дістали законне максімум землі; ті приділи засаднично одержували рільники з вищою освітою. Всі осадники — це бувші військові. В пляні було створити 40.000 осад; отже виконано з того покищо ще менше десятої частини.

Найбільше осад є в повітах: кремянецькому, рівенському, дубенському. Найбільше скупчення осад є в районі Шубкова, є там 250 осад на терені давної площі військових вправ. Там повстали дві католицькі парохії, і дві рільничі школи: хлопяча і дівоча; окрім цього є там людові доми, шпиталь, школи народні і т. д. За Шубковом що до численности осад ідуть дві ґрупи: на добрах Дубна (113 осад) і Охнівок в повіті Володимирським (99 осад). Інші ґрупи осад вагаються в межах 20—30, часто менших. Лише на Кремянеччині є ґрупи по 50—60 кольоній.

80% осадників господарять особисто. Кріза не вплинула на погіршення цього стану річи. Дальших 12% осадників віддали осади в користування своїм свояком. Всього 8% осадників відпустили землю в аренду. »Курєр Поранни« втішається тим, що осадники не повтікали; мовляв неправдиві є алярми з цього приводу. З поміж цих 3,5 тисяч осадників вийшло аж 2 послів до сойму; один з них, що »репрезентує« володимирсько-ковельську округу »одержав«, як нас впевняє дописувач »Курєра« найбільше число голосів з усіх волинських послів. Про »популярність« осадників серед українського населення має свідчити теж участь осадників в громадських радах. На 2.056 радних »вибрано« — мовляв — 192 з поміж осадників; ще вищий відсоток осадників в зарядах громад, бо 82 на всіх 507 місць.

Деякі трудности є з вихованням дітей, яких є 12.000. Союз Осадників подбав — очевидно за публичні гроші — про кілька фахових шкіл (у Варшаві, Бересті, Рівному, Гродні, Вильні). У Рівному якраз ставиться величава будівля пансіонату для дітей осадників.

Який є матеріяльний стан осадників, про це автор, п. Сітауер-Бонковіч не подає майже нічого, поза

ствердженням, що держава прийшла з великою допомогою, конвертуючи осадницькі довги на довготермінові і нижче опроцентовані, та відписуючи цілих 50% довгу кожного осадника. (Відоме зарядження уряду в звязку з »віддовженевим« законодавством).

»Детайлічні гуртівні«. Такі написи множаться на вивісках склепів, які давнішими часами займалися виключно гуртовою торгівлею і вважалиби навіть свого роду самопониженням продавати клієнтові пару панчіх, метер полотна чи кільо муки. Це явище нині загальне — вийшло воно з провінції і вже дійшло й до велих міст.

Як жалується якийсь купець детайліст в »Ґазеті Гандльовій« — від довшого часу північні дільниці Варшави гостять в себе таку публіку, яка давніше туди не заходила. Скепи, що давніше витали в ролі клієнтів тільки самих купців, які тут закуповували більші партії товару, (на те, щоби їх пізніше продавати в роздріб), — нині гостять в себе клієнтелю, яка сюди приходить за дрібними злотовими орудками. Іде ощадна пані на Налєвки за парою панчіх, сорочкою, матеріялом на сукню, а персонал, що давніше був тільки експедієнтом великих посилок, тепер танцює годинами коло пані, яка торгує пару панчіх... В споживчих »гуртівнях« можна нині дістати деко грибів, пачечку перцю. Те саме діється в ґалянтерії, мануфактурі і інших бранжах.

Гуртівні починають відбирати працю детайлістам. Консументи радо вишукують такі »детайлічні гуртівні«, потішаючи себе вірою, що тут купують по ревеляційно низьких цінах. Чи так воно є, чи ні, годі збагнути; на всякий випадок твердять це детайлісти, що гурт пускається на таку нельояльну проти них конкуренцію. Зноваж гуртівники боронять себе тим, що їх примушує братися до роздрібу загальний спад оборотів.

Але і гуртівникам робить нині несподіванку їхній доставець-продуцент. Продуценти (фабрики головно) стараються щораз частіше обходитися без посередництва гуртівників. Вони розбудовують власний збут через аґентів, через яких шушукають звязку прямо з детайлістом. Значить — годяться продавати невеличкими партіями, заощаджують притім ту провізію, яку мавби взяти гуртівник. Дають товар на догідних кредитових умовах.

Як бачимо — переміни в господарській структурі, що їх провокує господарська скута, ще не закінчилися. Що рік щось нового.

Зиски і страти нафтових акц. спілок. »Вядомосці Статистичне« ч. 33 (листопад 1936) принесли зіставлення зисків і страт тих акц. спілок, які закінчили свої річні білянси в 2-ім півроці 1935 року. Серед того виказу окрему ґрупу становлять нафтові підприємства.

Два підприємства з капіталом закладовим в збірній сумі 12.750.000 зл. і білянсовою сумою 29.963.000 зл. виказують разом зиск в сумі 410.000 зл.

Сім підприємств о закладовім капіталі 46.590.000 зл. і з білянсовою сумою 101.721.000 мають разом 6.076.000 страти.

В загальному підсумку девять нафтових підприємств, при білянсовій сумі 130 міліонів зл. виказали страту понад 5,5 міліонів злотих, це є 9,5% у відношенні до закладового капіталу.

Коли порівняти цей стан нафтових акц спілок зі станом інших галузів промислу, то виходить, що нафтовий промисл, в найтяжчому положенні. Загальна пересіч білянсів всіх всіх акц. спілок дає зиск, а саме 0,4% у відношенні до закладового капіталу.

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК

в статі О. Мицюка »Позичк. діяльність гр.-кат. церков...«, що її вміщена в кн. І. »К. Р.« за 1937 р.: на ст. 19 в рядках 10—11 згори розходиться про 3 флорони мадярськ,і 3 флорони німецькі, 5 флоронів мадярських; на ст. 19 ряд. 8—7 здолу має бути: »Тому що в протоколярних зазначеннях не оговорено, який саме флорин, маємо підставу приймати, що розходиться...«.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ
CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
Ч. 3.
БЕРЕЗЕНЬ
1937.
РІЧНИК X.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

ХЛІБОРОБ НЕ „ПОЖИВИВСЯ".

Значна звишка цін збіжа, особливо жита і пшениці в останніх тижнях викликає у деяких кругах опінію, що „замикаються ножиці цін", хлібороб збільшує свої доходи і т. д. Мовляв, „так є добре, що може зачатися зле" — найкращий доказ це те, що уряд вже був примушений видати заборону вивозу жита за границі і т. д.

Отже пора звернути увагу, кому слід, на один факт: остання звишка цін прийшла в порі, коли величезна більшість хліборобів давно уже визбулася була зерна. Заробили на цій, до речі дуже великій, звишці переважно посередники, які мали накуплене в осени збіжа. Нещасна, і досі ще незмінена, практика скарбових властей, які стягають податки на селі в осени, заставляє постійно 90% хліборобів випродувати свій продукт тоді, коли він найдешевший. Отже не хлібороб „поживився" на звишковій коньюнктурі.

Це ще один арґумент за тим, що треба з ґрунту реформувати хліборобський збут продуктів. Це почесне завдання кооперації — хоч, признаємо, національна реформа вимагає значних капіталів на зачетування збіжжа і його маґазинування.

ІНІЦІЯТИВА НАШОГО ПІДКАРПАТТЯ.

Акція оснування кооперативного млина, яку започаткував Окружний Союз Кооператив Стрий, у порозумінні з іншими союзами Підкарпаття — це справа першорядної ваги. Досі було її тяжко зрушити з місця, коли цілий орґанізм нашої господарсько-споживчої кооперації був в стані реконвалєсценції. На почин союзів Стрия, Станиславова, Калуша і Дрогобича відгукуються живо підкарпатські кооперативи, деклярyючи свої вклади на „фонд кооперативного млина".

Як живо відчуває цю справу наше село, доказом цього може бути „обрахунок" одного з учнів Заочних Курсів Кооперації при РСУК. Цей курсант, на запит: кілько приблизно заробляють посередники при збуті продуктів вашого села, дав таку відповідь:

„В нашому селі найбільше на нас заробляють млинарі за перемелення збіжа на муку. У нас є 240 господарств, які разом мелять пересічно що року 1400 сотнарів збіжа. З того 600 метрів на

вальци, по 2 зл. робить 1200 зл., а разівкою по 1 зл. дає 800 зл. Разом отже заробляють за мелення 2000 зл.".

„Також телята і безроги продаємо через посередників".

Наші підкарпатські союзи зроблять перелома ваги діло, коли твердою волею доведуть до кінця розумно задуманий плян.

ПРО ОБСЛУГУ ТІЛЬКИ ЧЛЕНІВ

Стара рочдельська засада, що кооператива обслуговує торговельно лише своїх членів, в нашій кооперативній дійсности доси, як то кажуть, пасла задніх. Тільки молочарська кооперація з кредитовою придержуються її з 100%-ах, мабуть тому, що від доставця молока можна легко дістати уділ, так само, як від позичаючого гроші в кооперативній касі. Але велика більшість наших закупочно-збутових спілок цю засаду нехтувала і нехтує й доси. Як причину подається цю обставину, що уділ не легко здобути, а кооператива, особливо в перших початках, коли ще має небагато членів, не може обмежитися до господарського звязку з самими членами; торговельне підприємство в початках мусить шукати покупця без огляду на те, чи він є членом чи ні.

Можна сумніватися про те, чи таке обоснування правильне; якби так було справді, то славнозвісна рочдельська кооператива не моглаби була взагалі повстати, бо вона продавала товар лише членам. Те саме можнаби сказати і про більшість англійських кооператив, про всі німецькі кооперативи (там здавна правно недозволена продаж нечленам); таке саме діло з кооперативами в Данії і деяких ще других державах. Для того, щоби вже в самих початках мати вистарчаючий круг другів і покупців, кооперітива приступає до торговельної діяльности аж тоді, як уже приєднала вистарчаюче число членів (в Анґлії таким числом вважають 200 родин). Так основувані кооперативи мають від самого початку тверду господарську базу, не лиш в мобілізації покупців, але й уділових капіталів.

Нових кооператив тепер у нас основується вже не багато; говорити приходиться головно про вже існуючі. Роблячи уступку старим навикам, іноді дуже сильним, не будемо тут говорити про ті кооперативи, які в наслідок лихої своєї політики находяться у фінансових труднощах. Але ті, які вже вийшли з крізових турбот, вже не продають на кредит — повинні зробити другий крок вперед: заперестати обслугу нечленів.

Коли одночасно даватимуть товар солідний і по корисних цінах, тоді до них приступлять в члени усі ті особи, які доси ними не були, хоч піддержували з кооперативою господарські взаємини.

Це буде, побіч товарових зворотів і надплат, найкраща аґітація за вступом у члени кооперативи.

ЧОГО НЕ МІГ ЗРОЗУМІТИ ПРИВАТНИЙ КУПЕЦЬ.

У „Нашім прапорі" з 27. січня ц. р. читали ми „Розмову з укр. купцем". В розмові цій не мало місця заняла оцінка кооперації. Є там деякі уваги, які відзеркалюють доволі у нас поширене хибне розуміння мотивів кооперативної діяльности. Ось одна з таких уваг:

„Я особисто маю жаль до кооперативного союзу! — каже купець.

— Ов! щож таке між вами зайшло?

— О така простенька річ! От частенько їде до Союзу наш справник п. М. за товарами для кооперативи, тай я через нього все передавав, щоби й мені купив мила, пасти, цукру, кілків, цукорків та інших товарів. За привіз я йому платив. Аж раз він сказав мені, що там якийсь урядничина зганив його за те, кажучи: „Як ви можете приватників, своїх конкурентів, спомагати, та ще товари їм возити?" Ну й скажіть, чи це мудро, по купецьки? Я гадаю, що навіть якби Жид замовив ваґон мила Центросоюзу то можна йому продати.

— Я теж думаю, що так — додає автор статті в „Н. Прапорі".

І тут ми доходимо до слизького місця. Купецька льоґіка, яка думає виключно катеґоріями зиску, очевидно не в силі зрозуміти кооперативної льоґіки, яка крім чисто економічних міркувань мусить мати на увазі ще й інші, суспільні, національні і т. д. моменти. Хто думає тільки про хвилевий успіх і зиск, той очевидно бунтується проти кооперативної засади: обслуговувати тільки членів, тільки своїм членам робити доступними користи з гуртового закупу і власного виробництва. Бо тільки тим способом можна ділом переконати загал про те, що кооперація це добра і потрібна річ; словесна пропаґанда не вдіє багато, коли в парі з нею йдуть конкретні діла. Бо вище від хвилевої користи ставить кооператор загально-суспільні, ідеалістичні завдання й цілі цілого свого руху.

А громадянин-купець думає, що все це примха, як він згірдливо висловлюється, „якогось урядничини" (!) з союзу!

Ці справи треба нашим людям терпеливо вияснювати, бо у нас ще, ой як багато примітивізму в думанню!

ЧИ ІСНУЄ ЩЕ КОМУНІЗМ В СРСР?

Чергова масова екзекуція найвизначніших большевиків з наказу Сталіна приневолює поставити ясно питання: чим є по суті сучасний режім у СРСР?

Чи є це ще комунізм, хоч велика більшість тих, які його творили, його найвизначніших ідеольоґів — впала його жертвою?

Знаємо, що неодин альхемік загинув від тих отруйних ґазів, які сам вигадав. Не буде, здається, великою пересадою, коли

скажемо, що й Зіновєва з Каменєвим і Пятакова з Радеком постигла доля подібна до тих альхеміків: їх знищила „диктатура пролєтаріяту", яку вони викохали і теоретично обґрунтували. Вони самі собі винні, що не передбачали льоґічних консеквенцій свого збірного винаходу. Вони ж повинні були розуміти, що коли раз заведено „диктатуру", то вона врешті решт мусить стати диктатурою о с о б и. Диктатура, виконувана цілою суспільною клясою, чи хочби навіть „комуністичною партією", як пізніше говорилося — це нонсенс, це суперечність сама в собі; нонсенсом була також дальша консеквенція: „диктатура політбюра комуністичної партії". В с а м о м у п о н я т т і д и к т а т у р и л е ж и т ь п о с л і д о в н е ц е н т р а л і з у в а н н я в л а с т и, а ж п о к и в о н а н е о п и н и т ь с я у 100%-ах у р у к а х о д н о ї о д и н и ц і.

Так воно нарешті й сталося. І з комунізму виріс — с т а л і н і з м, а невдоволені тим фактом пішли гризти землю. Ще раз кажемо: винні вони самі.

Сталінізм — це первородна дитина комунізму-большевизму; але кожний відчуває, що нині вже н е м а к о л и ш н ь о г о б о л ь ш е в и з м у в Р о с і ї. Закінчилася доба правління колєктивної диктатури над СССР. (Скінчилася ф а к т и ч н о. Коли буде зліквідована й формально, себто коли буде розвязана ВКП — це лише питання часу).

Хто такий нині Сталін — Робеспієр чи Бонапарте? Нема ще нині даних на те, щоби його вважати Наполєоном російської революції, а сучасні й найближчі московські розстріли — Термідором цієї революції. Наполєон був, як відомо, чистий військовий карієрист, які небудь соціяльні чи політичні програми були йому і чужі й байдужі. Сталін, покищо принаймні, більше нагадує Робеспієра, себто людину, опутану соціяльною манією, доктриною в кожному разі не особистої натури. У своїй діяльности внутрі СССР він продовжує лєнінську програму воєнного комунізму, з як найбільшою централізацією. Правда, робить це нині вже не як добровільно кимсь вибраний вождь, а як володар-самодержець, але робить.

Як бачимо: економічно-політична суть большевизму, покищо принаймні, остає в силі, зміна досягла покищо формальної сторінки. Нема вже большевицької партії, з її, якимиб вони там не були бюрократичними, але все таки хоч позірно самоуправними тілами. Лишився тільки — по больвешицьки думаючий диктатор.

Чи він остане на завжди большевиком — не берімся твердити ані „так", ані „ні". Є деякі познаки (прим. кілька характеристичних параґрафів у новій сталінівській конституції), які можна би викладати, як охоту наподібнюватися (хоч на папері) — до демократичних держав. З другого боку сильний зріст останніми часами в СССР, при очевидній прихильности уряду, московських націоналістичних тенденцій, плекання культу Пушкіна, навіть Петра Ве-

ликого і т. д., не виключають можливости, що сталінізм покотиться шляхами, вдечім подібними до фашизму або гітлєризму.

В кожнім разі в Европі помітне нове охолодження симпатій до СССР навіть у тих кругах, де вони ще були: лівих робітничих. Помітно зростають там впливи „троцкізму", як того напрямку, що далі хоче вірити у світову пролєтарську революцію й... диктатуру.

Очевидно, що для вільного економічного будівництва дорога так само зачинена при „сталінізмі", як була при большевизмі. Але довго вже та страховинна ніч кровавого танцю не потриває. На історичному годиннику вказівка опять посунулася: скінчився большевизм. А „сталінізм" не потриває уже так довго, як тривав його родитель. Темпо подій приспішується.

ПОЛЬСЬКА ЧОТИРОЛІТКА

Бюджетова дебата в соймі й сенаті дала урядові нагоду зясувати свою господарську програму. При цьому найшла собі місце теж 4-літня програма інвестицій, яка є найбільшою польською новістю в економічному житті останнього року.

Віцепремєр і водночас міністер скарбу Е. Квятковскі представив у загальних рисах начерк цього господарського пляну. Він не скривав, що начальна мета 4-літки це воєнна підготовка держави. З огляду на те, що головні осередки польського гірництва і промислу положені не в центрі держави, а більше на окраїнах (головно вугіль, залізо, цинк, нафта) — журою уряду є побудувати великий промисловий басейн в осередку держави, в трикутнику Сян-Висла (район Сандоміра). Там мають повстати нові великі обєкти воєнного промислу; засобом енергії для цих фабрик має бути головно ґаз, який сюди мають провести з Підкарпаття. На комплєтне переведення тих робіт буде потрібна сума кругло 3000 міліонів злотих. Протягом найближчих 4 літ уряд задумує видати на інвестиції що найменше 2400 міліонів злотих. В самому 1937 році уряд має надію змобілізувати на всі взагалі інвестиційні роботи 800 міліонів злотих. З цих робіт на українські території припадають однак мінімальні квоти.

Це — як на польські фінансові можливости і дотеперішню практику дуже великі суми, і кожного мусить інтересувати, звідки уряд думає узяти ті гроші. Отже що до 1937 року, то плян фінансування такий: а) льокати зі „штивного ринку" (мабуть з інвестиційної позички та з установ соціяльних обезпечень) мають дати 150 міл. зл.; б) з французької позички в цьому році — 136 міл. зл.; в) державні банки дадуть — 10 міл. зл.; г) випуск скарбових білєтів коротко- і середньо- речинцевих 150 міл. зл.; д) з Фонду Праці 40 міл. зл. — разом 486 міл. зл. Крім того з біжучого державного бюджету мається видати на ріжні інвестиції 175 міл. зл., а яких 85 міл. зл. прийде із заграниц-

ного товарового кредиту. Разом з інвестиціями шлеського автономічного бюджету в році 1937, як сказано, в Польщі буде видано 800 міліонів на ріжне будівництво.

Це, як на бідний край, величезне зусилля. Міністер запевняв, що воно не потягне за собою захитання валюти ані державного кредиту.

Одначе — чи в решті решт це не приведе до збільшення податкових тягарів? Бож від затягнених позичок і кредитів треба буде платити відсотки і тягар цих відсотків буде обтяжувати щорічні бюджети держави. З огляду на військовий характер усіх майже проєктованих будівництв з них край не буде мати безпосередніх господарських користей — поза працею для певного числа людей з центра держави. Загал населення відчує дуже скоро тяжкі фінансові наслідки так задуманого пляну господарської розбудови.

Зовсім інакші булиби наслідки, як прим. замість 2 міліонів на меліорацію — видано на ту ціль прим. 200 міліонів в однім році. Якби замісць будувати нові фабрики зброї — побудовано у нас на сході кращі дороги, або хоч парусот шкіл там, де їх нема, якби зреґульовано ріки, що нищать селянські поля і т. д.

ФІНАНСОВІ КЛОПОТИ ФРАНЦІЇ.

Франція проголошує нову внутрішню позичку, Франція клопочеться про позичку в банках Льондону. Це два факти, які говорять про те, що урядові Блюма, мимо зовнішніх політично-моральних успіхів, тяжко приходиться санувати розхитані фінанси держави. „Франція ще далі богата, але держава французька бідна" — так схарактеризував внутрішню ситуацію недавно п. Лямеґр Ді Ґрейль, член Ради Банку Франції. Постійний від довгих літ дефіцит державного бюджету в цьому році ще більший, саме через надзвичайні видатки у звязку з новими зброєннями. Впливи з усіх джерел можуть дати скарбові в цьому році найбільше 43 міліярди франків, тоді як видатків передбачується на суму 70 міліярдів.

В сумі 70 міліярдів передбачених видатків міститься 16 міліярдів на надзвичайні публичні роботи і зброєння, і 8 міліярдів на покриття дефіциту залізничих товариств і пошти.

Це один бік справи — стан державного скарбу. Другий бік — це стан кешені французького громадянина. Переведена у вересні девалюація наполохала публіку, яка мала які небудь ощадности в банках і касах, — з початку безпідставно, бож гроші були ульоковані у себе в краю і номінальна девалюація не мусіла вплинути реально на зменшення купної сили франка, а тим самим зменшити субстанцію ощадностей. Але тепер, по упливі пів року, ситуація інша. На цілому фронті зросли ціни товарів і услуг, піднеслися також дещо заробітні платні, отже реальна набувча сила франка тепер вже значно менша, як була перед реформою. Ось

це є причина чому у Франції зросло занепокоєння дрібних і великих ощадників, взагалі посідачів капіталів у грошах.

Проти цих неґативів стоять позитиви білянсу господарки нового уряду: безперечне зменшення безробіття (наслідок заведення 40-годинного тижня праці), поправа ситуації на селі в наслідок підвишки цін с.-г. продуктів, велике оживлення в торгівлі і в промислі, чого проявом є зріст курсів акцій, (іноді на 200% і навіть більше).

В кожнім разі валютова реформа у Франції має інший перебіг, як мала в Анґлії або у Злучених Державах Америки.

НІМЕЦЬКА ЧОТИРОЛІТКА

На норимберзькому конґресі німецької „націонал-соціялістичної" партії канцлєр уряду і голова партії Гітлєр проголосив, що з 1. січнем 1937 року Німеччина приступає до розбудови свого господарства після пляну, розложеного на 4 роки. Метою 4-літки має бути: 1) зробити Німеччину вповні самовистарчальною в ділянці сирівців; 2) досягти повної воєнної готовости. Німеччина має в цілости звільнити себе від конечности набувати що небудь за границею. Усі сирівці, усі продукти потрібні до спожиття, одягу і узброєння мається продукувати в краю.

Вже давніше було відомо, що почасти в Німеччині, почасти в інших країнах були пороблені винаходи, які дають змогу продукувати штучно, з европейських сирівців кавчук і ґуму, вовну, бензину, їдомий товщ з рибячого трану та ще дещо. Одначе дотеперішні технічні засоби не були ще такі досконалі, щоби давали змогу робити ґуму чи навіть вовну в такій ціні, щоби вони могли рівнятися цінам природної ґуми. Завданням 4-літки малоби бути здешевити кошти продукції до тої міри, щоби винаходи ці могли мати масове прикладення.

Уряд приступив уже до реалізації 4-літнього пляну. В проєкті є, крім названих сирівців, фабрикувати ще штучний корок (дуже потрібний у воєнному промислі), цукор і мід з дерева, підошвову шкіру з молока, з паперу сорочки. Має бути збільшена продукція марґарини, а з ростинних відпадків мається робити підмінку яєць. (Якби це все здійснено, то м. і. це бувби удар по експорті масла і яєць, нафти, льону і конопель з Польщі).

Над усіми цими змаганнями домінує клич: „до зброї!". Бож сказав диктатор 4-літки, премієр Ґерінґ: „гармати Німеччині потрібніші як масло". Перед продукцією засобів споживання ідуть потреби узброєння. В цілости очевидно 4-літка означатиме величезне зусилля цілого народнього господарства на продукцію засобів воєнного матеріялу.

В Німеччині по всіх площах, по прилюдних домах видніє тепер напис-гасло: „В кожнім смітнику котлєт!". Це заклик до якнайбільшої ощадности у витраті матеріялу і сирівцю,

так дорогого тепер в Німеччині. Держава зорґанізувала загальну збірку відпадків: металю, текстилю, дерева, харчів. Розтягнено спеціяльну опіку над сміттям, яке тепер вживається для промислових цілей. Про вартість відпадків і говорить згаданий клич.

Як бачимо, Німеччина живо нагадує тепер воєнний табор; громадянин цього краю переживає вдруге добу „воєнної господарки" (Kriegswirtschaft або Kriegssocialismus).

Як відомо, воєнні приготування Німеччини вже викликали, як відповідь, величезні зброєння Франції і Великої Британії. Все це разом мусить у своїх наслідках загальмувати господарську поправу, яка була помітна від деякого часу. Франція оглядається за новою великою позичкою. Ухвалила на днях величезну внутрішню позичку на зброєння також Анґлія. Воєнна забава коштує.

ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ І ОСОБИСТА ВІЛЬНІСТЬ В НОВІЙ СОВІТСЬКІЙ КОНСТИТУЦІЇ.

7. стаття ухваленої 5. XII. 1936 нової конституції СССР признає членам колхозів

„особисте ужиткування куска поля коло хати („приусадебного участка"), з правом вести там своє власне господарство, право на власний мешкальний будинок і живий інвентар (не робочий), як також право держати птицю, згідно з законом про хліборобські артілі".

10. стаття тоїж конституції ще раз підтверджує повищі права, поширюючи їх ще на

„особисту власність громадян, яку становлять доходи придбані з праці або з ощадности, мешкальний дім і допоміжне господарство з приналежними до нього предметами, домашнім урядженням, як також предмети, що призначені для особистого спожиття і вигоди".

Коли хто думає, що ці дві статті означають відступлення від дотеперішніх правних засад СССР, то є в блуді, бо дотеперішнє право допускало приватну власність у ширших розмірах. А саме: 52-га стаття цивільного кодексу СССР вичисляла такі предмети приватної власности:

„продукційні знаряддя і засоби... гроші... інші вартісні предмети, між ними золоті монети і заграничні валюти".

Таким чином нова конституція звужує дотеперішні правні норми, а не навпаки, як спершу була опінія в Европі (чит. статтю Ст. Ґлясса в „Пшеґль. Ґоспод." ч. 2/37).

Вступивши до колхозу, селянин фактично і правно працює з усім тим своїм майном, що вніс до нього. В разі викинення його з колхозу ані земля, ані робоча худоба, ані знаряддя продукції — йому не повертаються (ст. 2. і 3. статуту колхозів з 17. II. 1935). Людина, що її викинули з колхозу, не може з правила

найти праці ніде, бо всюди вимагають паспорта, а сільському населенню паспортів не видається.

Таким чином в СССР маємо діло з фактичним примусовим прикріпленням хлібороба до колхозу, в ролі новочасного кріпацтва. Мужик є власністю колхозу, а не навпаки, як це твердить большевицька пропаґанда за кордоном. Це кидає властиве світло на вартсіть тих кількох параґрафів на вступі конституції, в яких говориться про „особисту недоторканість громадян СССР, про охорону мешкання, листову тайну" і подібні неймовірні річи.

В меншій мірі, як сільська людина, є прикріплена до свого місця побуту й праці також людина міста. Робітник прикріплений до підприємства вже не відмовою паспорта, тільки радикальнішим способом: відмовою кватири і всякої опіки бюра приділу праці в разі самовільного відходу з праці. Він не дістане нового заняття і втратить мешкання. А цього досить, щоби тероризувати людину.

Хто прибуває до якоїсь місцевости, мусить предложити доказ вимельдування в попередній місцевости і доказ нормального звільнення з праці; коли цих паперів не представить, то не буде принятий в реєстр жителів і негайно відставлений назад на місце попереднього побуту.

Так виглядає „особиста свобода" громадян при „найдемократичнішій" конституції світа.

КОТРІ ДЕРЖАВИ ПЕРЕВЕЛИ ДЕВАЛЮАЦІЮ!

	Коли?	% девалюації
Арґентина**	осінь 1929	53
Австралія**	17. XII. 1929	52
Нова Зеляндія**	1930	51
Вел. Британія**	21. IX. 1931	40
Данія**	26. IX. 1931	51
Швеція**	28. IX. 1931	43
Норвеґія**	28. IX. 1931	44
Португалія**	вересень 1931	39
Брит. Індія**	1931	40
Канада**	1931	41
Фінляндія**	жовтень 1931	48
Австрія	грудень 1931	21
Японія	13. XII. 1931	65
Греція	1932 і верес. 1936	56 і 30
Півд. Афр. Унія**	19. IV. 1933	41
Злуч. Держави Ам.*	28. XII. 1932	40
Югославія	червень 1933	33
ЧСР*	17. II. 1934 і 8. X. 1936	17 і 15

* Країни з новим законним курсом золота;

** Штерлінґовий бльок;

Бельґія*	30. III. 1935	28
Данціґ*	2. V. 1935	42
Італія	28. XI. 1935 і 5. X. 1936	18 і 40
Франція	25. IX. 1936	са 30***
Швайцарія	26. IX. 1936	са 30***
Голяндія	27. IX. 1936	20—25***
Латвія	28. IX. 1936	40***
Туреччина	28. IX. 9136	са 30***

ВИПИСКИ

„На заміт, що кооперативні орґанізації витискають приватні підприємства, можна сказати лише одно: кожний новий винахід приносить деяку шкоду старому... Залізниці виперли диліжанси, нині самоходи витискають залізниці. Кожна нова машина робить зайвими стільки то й стільки робітників. А мимо того ніхто не береться твердити, що не треба нових винаходів. Тільки — так, як мимо залізниць не вигибли цілком фірманки, а залізниці працюють далі мимо величезного розвитку автомобілізму, так само добрі приватні підприємства, як довго сповняють свою ролю з користю для суспільства, зможуть існувати побіч кооперативних підприємств. Кооперативи це вільні добровільні орґанізації і д л я т о г о в о н и н е м а ю т ь н і ч о г о с п і л ь н о г о з д е р ж а в н и м п р и м у с о м. До держави вони не мають жадних претенсій, опріч одної: щоби їм дозволено свобідно розвиватися. В цій точці вони є представницями л і б е р а л і с т и ч н о ї засади свобідного розвитку й вільної конкуренції, засади, яку визнає також приватно капіталістичний світ. Якжеж хтось може твердити, що це є твори марксистівського духа, це значить твори примусового, державного соціялізму?" **Бернард Ерґі (Швайцарія).**

„Підчас як плянова господарка кладе натиск на примус з боку держави, кооперативна господарка має довіря лише до свободи. Перші кооператори так дбали про свою незалежність, що відмовлялися від якоїнебудь помочі з боку держави. Нині майже в усіх державах плянова господарка накладає на кооперацію залізний ґорсет, якого утиск на довгу мету не буде до витримання".

„Є глибокі причини, задля яких кооперація мусить обстоювати свободу. Творячи свої правила на базі інтересів покупця, кооператори твердять, що підставою вартости всіх предметів є їх пожадання. Отже, тому, що людські пожадання зміняються, то державна орґанізація ніколи не буде досить гнучка, щоби узглядннти капризні запотребування публики. З того отже виходить ясно: устрій, в якому покупець має бути осередком, мусить у великій мірі узгляднювати свободу й добровільність".

Бернард Лявернь.

*** П р и б л и з н е обниження.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Картелі і ми

Виїмок з реферату визначного провідника шведської кооперації п. Альбіна Йогансена виголошеного 1936 р. на літній кооп. школі Міжнар. Кооп. Союзу у Сальтйебаден (Швеція).

Доба, що її переживаємо, цікава також тим, що постійно ростуть нині професійні орґанізації. Професійною орґанізацією називаю кожне обєднання якоїсь господарської ґрупи з метою оборони своїх інтересів. Є такими орґанізаціями союзи робітників, але є ними також союзи підприємців, які мають ціли, якраз протилежні тамтим і ставлять всякі перепони орґанізаціям робітників.

Союзи підприємців не зазнають від нікого ніякої перешкоди, хоч змагають вони до як найвищих цін за свої вироби і нищать конкуренцію. Ці союзи купців і промисловців відомі найбільше під назвою картелів. Картель обєднує підприємців якоїсь одної ґрупи (бранжі). Підприємці, що обєдналися, вибирають собі президію, уряджують сходини, на яких ділять між собою ринки збуту і встановляють ціни, по яких члени картеля мають продавати вироблені ними товари. Притім беруть під увагу ті фабрики, які мають найвищі кошти виробництва (себто найгірше загосподарені). Отже ціни, що їх установляє картель, є завжди вищі, ніж булиби тоді, якби ціну товару визначала свобідна конкуренція між підприємствами.

Чи високі картельні ціни є небезпечні для суспільства? Деякі люди думають, що так; інші є погляду, що картелі є потрібні, щоби ціни не падали занадто та щоби фабриканти, саме ті найдорожчі, могли також жити. Приклонники картелів виходять з цього становища, що конкуренція вимагає від промисловців і купців забагато праці. Картелі, мовляв, занадто улегшують їм життя. Воно робиться вигідне, турбота за долю підприємства стає менша. Бо-ж і кепська фабрика може існувати.

Але противники примусової орґанізації господарства твердять, що картелі є шкідливі, бо високі ціни потурають марнуванню продукційної сили. Вони кажуть: це річ природня, щоби ті фабрики, які працюють негосподарно й неінтенсивно, уступали місця тим, що краще виконують свою ролю.

Нелегка це річ вирішити цю справу цілком обєктивно, бо майже кожна людина є членом якоїсь господарської орґанізації. Попробуймо одначе трактувати це питання як найзагальніше. Чи це добра розвязка — удержувати високі ціни, для того, щоби забезпечити життя тим, що займаються виробом і росподілом товарів? Коли йде про мій особистий погляд, то мушу на це питання відповісти слівцем „ні", — бо високі ціни означають малу спотребу. Кожна досвідна господиня знає, а знає також і кожний, хто продавав коли небудь у склепі, що так воно

є дійсно. Коли напр. пані дому йде купити шинки, а довідається, що шинка подорожіла, то почне думати, чи би не далося шинки заступити чим іншим. Можливо, що й найде якийсь інший товар, що його купить замісць шинки. Якби і другого тижня ціна шинки була висока, може господиня й купить її, але купить менший кусок, ніж купувала звичайно. Вона удержує видатки на харчі в однаковій висоті як передтим, але робить це так, що купує менше.

Товаром, який прекрасно показує вагу ціни, є яйця. Весною і з початком літа, коли яєць доволі, ціна паде і господині їх купують багато. „Яйця тепер такі дешеві" — говориться тоді — „що можемо собі їх позволити". Спотребовується більше яєць так довго, поки вони дешеві. Але як прийде осінь і холодніє, продукція меншає і ціни йдуть вгору. Тоді вже родина не може споживати стільки яєць. Якби ціни яєць були однакові як літом, так зимою, тоді требаби хіба силою примушувати людей, щоби літом їли більше яєць, як зимою. Отже лише ціна є причиною, яка реґулює спотребу після продукції.

На прикладі яєць я хотів дати очевидний доказ на те, що виробництво, ціна і спотреба це річи тісно зі собою повязані. Є в інтересі як продуцента, так і консумента, щоби ціни були знижені, коли є велика продукція, на те, щоби споживач міг з неї користати. Але є річи, які не залежать так від природи, як яйця. Причиною ріжниць у продукції яєць протягом року є природні закони. Але є чимало річей, виріб яких не залежить від тої чи іншої пори року, від тепла чи холоду, дощу чи посухи. В тих ділянках легко картелям зговоритися що до удержування високих цін. Але що значить висока ціна? Згадайте про яйця в зимі! Коли це є промислові вироби, то підвищена ціна означає зменшену спотребу, а вслід за тим і зменшене виробництво. Продукція достосовується до спотреби. Коли-ж мова про яйця, то спотреба достосовується до продукції.

Я міг би перечислити більшість продаваних товарів і сказати, що їх ціни в більшій або меншій мірі означують картелі. Як приклад, візьму ціну картеля електричних лямпок (жарівок). Пару літ тому взад ціна звичайної жарівки була у Швеції 1 корону і 35 ерів, а тепер така жарівка коштує 80—85 ерів! Зниження ціни спричинило більшу спотребу жарівок, а дякуючи тому в електричному промислі найшло працю більше людей. Спотребувачі заощадили кілька міліонів корон, які обернули на закуп інших товарів. Спричинила цю зміну споживча кооперація, яка підняла війну з картелем, основуючи власну фабрику жарівок і збила ціни, як це усі знаємо. Якби не те, то ціни жарівок булиби ще навіть пішли вгору, так як пішли угору всі інші електричні матеріяли і жарівка булаби коштувала не 80—85 ерів, а приблизно 1,60 кор. себто у двоє більше. При такій ціні спотреба жарівок булаби зменшилася значно, а число занятих

в цьому промислі осіб знизилосяб, замісць того, щоби підрости так сильно, як це тепер має місце.

Діяльність споживчих кооператив у многих ділянках заставляє купців — не надуживати своєї сили шляхом порозуміння і устійнювання одностайних цін. Внаслідок тої конкуренції консументи отримують за свої гроші більше, незалежно від того, чи купують в кооперативних складах чи у приватних купців. Опріч того у виробництві находить працю більше осіб, а це має значіння для зросту праці також у розподілі дібр, бо спотребувачі можуть більше купувати. Співпраця кооператив споживачів у виді союзу "Kooperativa Verbundet" дає змогу контролі над картелями продуцентів. Скрізь у промислі, де усадовився союз кооператив з власними фабриками, він т и с н е ц і н и в н и з. Але й інші виробничі картелі додержують більш-менш можливих цін, бо знають, що консументи вміють боронитися і можуть оснувати і в цих галузях свої власні виробництва. Отже і тут кооперативний рух в цілій державі реґулює ціни і так причинюється не тільки до збільшення спотреби, а й зросту місць праці. Навіть ті, що стоять з боку, мусять признати, що ця к о н к у р е н ц і я м і ж п р и в а т н о ю і к о о п е р а т и в н о ю ф о р м о ю в и р о б н и ц т в а в и х о д и т ь с у с п і л ь с т в у д у ж е н а к о р и с т ь.

Очевидно, коли дивитися на річ з погляду інтересів окремих суспільних ґруп, то оцінка може випасти неоднаково. Уявім собі тільки, що продавець ел. жарівок заробивби на одній жарівці подвійно, якби ціна не була здавлена. Річ природна, що він бувби різким ворогом кооперації, котра змагалаби до обниження ціни. Одначе в душі він мусить все таки признати, що поступок споживчих кооператив ішов по лінії інтересу загалу. Та мала користь, яку він мавби з високої ціни — булаби побудована на зменшенні місць праці для робітників. Що приватні купці дивляться нерадо на кооперативи, які не дають їм тягнути користи з картельних обєднань — це річ зрозуміла, бо люди мало коли дивляться на справи не через окуляри своїх особистих інтересів. А що ті особисті інтереси не є інтересом загалу, це також кожному ясно.

Якщо ціна впливає на спотребу і число місць праці, то і фабрикант, якби вглибився у справу, прийшовби до думки, що в його інтересі є удержувати ціну в такій висоті, щоби як найбільше людей могло мати працю. Тоді і продавці мають більше роботи. В часі, коли так дуже розросталася шведська кооперативна орґанізація, у вільнім змаганні з приватниками підприємцями, в торгівлі і комунікації прибуло в державі нашій 100.000 занятих осіб. До того причинилися споживчі кооперативи одною пятою частиною (20 тис.). Через те, що нині громадянин зі свого доходу може закупити більше як колись, зросла спотреба товарів взагалі, а це вийшло на користь торгівлі і комунікації до такої міри, що число занятих осіб у цих двох ділянках від того часу п о д в о ї л о с я.

Небезпечна це річ для громадянства, коли хтось свої власні інтереси ототожнює з інтересами суспільства, отже з інтересами усіх громадян. Інтереси кожної одиниці і кожної господарсько-суспільної ґрупи мусять підчинюватися інтересам суспільного загалу. (Це стара кооперативна засада). Коли так станеться, то щойно тоді як найбільше число людей досягне як найбілького щастя.

А до тої цілі повинен змагати кожний чесний мущина і кожна чесна женщина. **А. Йогансон.**

Експорт яєць з Польщі в 1936 році

По огляді яєчної торговлі в Европі та деяких позаевропейських країв („Кооп. Респ." ч. 2 з лютня 1937) не від річи буде запізнатися докладніше з експортом яєць з Польщі. Ця ділянка торговлі тим більше для нас інтересна, що входить в круг торговельних оборотів нашої кооперації. А далі, яйця, як рільничий продукт, відограють у нашому економічному житті немалу ролю. Цим продуктом заінтересований весь загал нашого селянства, як артикулом торговлі, якого продукцією на збут займається кожне без виїмку сільське господарство. Понадто це одинокий продукт, який до заграничної торговлі приходить у 70 відсотках з українських земель в Польщі.

Перед війною, коли до Галичини був вільний довіз яєць з Вел. України, Галичина відограваля домінуючу ролю в міжнародній торговлі яйцями. Тоді Галичина була головним доставцем цього продукту на ринки Австрії, Чех, Німеччини, Бельґії та Франції. Галицьке яйце, а з ним і пограничні галицькі міста, як: Броди, Підволочиська, Гусятин, Скала, а на Буковині Новоселиця, були знані в цілій майже західній Европі. І нині стрічаємо ще немало великих імпортових фірм, які повстали з ініціятиви галицьких купців — Жидів.

По війні богато дечого в Европі змінилося, а з тим зайшли великі зміни і в яєчній торговлі. В Польщі з самих початків її повстання ніхто тою ділянкою серіозно не інтересувався. В міжчасі краї з чисто промисловим наставленням стали не тільки підсилювати годівлю дробу для власних потреб, але і на вивіз до чужих країв (Німеччина, Австрія, Бельґія, Франція і т. п.). Ще до 1926 року приватна ініціятива мимо великих перешкод в одержуванні дозволів на вивіз яєць могла в яєчній торговлі себе сяк так проявляти. В тому році дійшов вивіз з Польщі до кульмінаційної точки, бо осягнув аж 8500 ваґонів. У тім році стала Польща першим експортером в Европі. Однак зі стратою німецького ринку, з початку через наложення високого мита в Німеччині, а пізніше через митну війну з Польщею, зачинається в Польщі занепад екс-

порту. Німеччина в часі правильних торговельних оборотів забирала 50% цілої надпродукції з Польщі. Експортери з Польщі шукають за новими ринками і поширюють свою експансію на старі ринки (Анґлію, Австрію, Чехи). З нових ринків здобувають Італію, Швайцарію, вкінці Еспанію. Однак ні поширення збуту на старих ринках, ні здобуття нових ринків не дає рекомпенсати за страту німецького ринку. Експорт Польщі паде з року на рік і вкінці Польща опинюється на 5 місці між европейськими експортерами. Та це не найважніше. Важніше для нас те, що експортери Польщі для здобуття нових ринків і запевнення собі збуту на старих ринках ведуть сильну конкуренцію з іншими краями, коштом сільських продуцентів, бо чим рік, то більше обнижують ціни яєць в закупі. В тих конкуренційних змаганнях доходило до того, що ціна в закупі доходила навіть до $1^{3}/_{4}$ ґроша, що означувало цілковиту катастрофу для годівлі дробу. Тоді під напором вже невеликого числа експортерів (бо в міжчасі більша їх частина побанкротувала) та при сильній співучасти нашої кооперації, в тому часі вже експортера більшого розміру, уряд прийшов з матеріяльною допомогою для експорту на тих ринках, які стало платили стратні ціни за товар з Польщі, та на зовсім нових ринках, як Ґібральтар, Палестина, Злучені Держави Америки і т. д.

Державна матеріяльна допомога з одної, а старанніша селєкція товару з другої сторони поправили ситуацію о стільки, що ціна в закупі не мала причини зійти нижче 3 ґр. за штуку. Остра держана контроля всіх посилок до Анґлії увінчалася вкінці таким успіхом, що ціна польського яйця посунулася з послідного на третє місце поміж всіми експортуючими краями. За прикладом нашої кооперації і приватні експортери централізують подачу товару на закордонних ринках, що причиняється немало до добрих вислідів. При тім стисле придержування добровільних постанов між самими експортерами що до однозгідного висилання усталених кращих стандартів на деякі ринки принесло офіціяльні заяви імпортерів чужих країв (Австрія, Чехи, Швайцарія, Німеччина), що товар з Польщі дорівнує якостево навіть голяндським та данським яйцям.

В 1936 р. продукція яєць зачалася несподівано скоро підноситися. Вже в січні була продукція така обильна, що навіть і в тому місяці доходить до експортових трансакцій. В тому часі через відсутність більших запасів на чужих ринках, ціни держаться досить добре, бо навіть на анґлійському ринку доходять до 117 зл. за 24-копову скриню франко корабель Ґдиня. В перших місяцях 1936 р. є великий попит на яйця з Еспанії, але на жаль через тамошні валютові реґлямантації купці не спішаться з офертами.

Цю резерву до еспанських трансакцій оправдує те, що з Еспанії не можна діждатися належитостий ще з 1935 р., а банки, не маючи ніякої певности, коли взагалі можна сподіватися гроший, відмовилися від фінансування еспанського експорту.

Зі збільшеною продукцією дається дуже відчувати брак еспанського відборця, а на ринку найбільшого наставлення експорту з Польщі та інших країв — Анґлії, ціни заломлюються і доходять на товар з Польщі до 57 зл. франко корабель. Ринки Австрії, Чех та Швайцарії справді досить рентовні, але обмежені тамошні контінґенти не приносять великого відтяження. До того ще і товар Бельґії та Данії не дає спромоги осягнути добрі ціни у Швайцарії, а Фінляндія, Литва та Естонія спричинюють обнижку цін і в Чехах. Ситуація стає чимраз тяжчою. Доперва навязання на ново товарообміну з Німеччиною приносить деяке відпруження. В Німеччині удалося усталити при перших транспортах ціни рівні цінам яєць з Данії. Та приділи до Німеччини були дуже обмежені, а при високих цінах приділи ті в грошах, а не в кількостях товару, показалися далеко не вистарчаючі. Щоби заставити експортерів не занедбувати і анґлійського ринку, видає уряд примус висилки 3 ваґонів яєць до Анґлії за 1 ваґон до Німеччини. Так-то коштом досить рентовного експорту до Німеччини підсилено загальний, навіть нерентовний експорт. В міжчасі торговельний світ призвичаївся до домашньої війни в Еспанії і купці зачинають навязувати перервані війною звязки. Звязки ті, хоч з природи річи дуже ризиковні, навязано, і Польща вспіла деяку надвишку, головно захолодженого товару, умістити в Еспанії.

При кінці сезону відновлено торговельні зносини з Італією і там приміщено велику частину вапнованих яєць.

У висліді цілорічних змаґань вислано з Польщі 328.279 скринь яєць вартости около 30.000.000 зл. Тим самим Польща осягнула третє місце між европейськими експортуючими краями. Перед Польщею стоїть Данія і Голяндія. Наша кооперація вислала між згаданою кількістю 21.600 скринь вартости около 2.000.000 зл. або 6.6% цілого польського експорту. Відсоток, хоч більший, як котрого небудь року, ще не великий з таких причин:

1. Українська кооперація на всіх около 140 маґазинів в Польщі має всього 8 маґазинів. Реєстрації нових маґазинів в практиці не переводиться, щоби не роздроблювати і так малих континґентових приділів (За 1936 рік зареєстровано лише два нові маґазини на фірму братанка президента Польщі).

2. Наша орґанізація і дальше прикладає як найбільшу вагу докладній селєкції товару. Це конче потрібне, бо таким способом удержується на ринках своєю доброю маркою, а дальше змушує тим і конкуренцію, приватних експортерів до стараннішої перерібки товару. З причини такого наставлення, наш товар офіційно узнаний за найкращий, а проте ми з наших достав до експортових маґазинів вивезли за границю лише около 40%. Інших 60% збули ми в краю, та 4850 скринь в Данціґу. Тут ми стали найбільшим доставцем з цілої Польщі.

3. Захолоджування товару наша кооперація уважає чисто спекуляційною справою і з тої причини не складає товару у холо-

дільнях, а в часі перерви в продукції не висилає товару за границю. У вапні законсервовано в минулому році всего 300 скринь і то з конечности, а тим самим ми не мали відповідного товару пізною порою для Італії.

Матеріяльний вислід експорту був вдоволяючий і наші експортери зможуть виплатити кооперативам, згідно з умовами достави, всі належні надплати. Біжучий сезон заповідається можливостями збуту незле. Є надія, що до Німеччини вивезеться замість 190 ваґонів около 400, та до Італії около 600 ваґонів, що в порівнанні з минулим роком дасть відпруження на около 700 ваґонів.

І. Мартюк.

КООПЕРАТИВНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ

Дошкіл продавців

Проєкт під дискусію.

Минули вже ті часи, коли у нас покутувало переконання, що продавцем у крамниці може стати перша ліпша людина, коби лиш вміла трохи читати та рахувати. Сьогодня також вже наші села поволи приходять до того переконання, що, коли хочеться, щоби кооперативна крамниця добре розвивалася, то треба доброго крамаря, хочби навіть з поза даної громади. Крамарем не стається з уродження, а дотичні відомости набувається дорогою кількалітньої теоретичної і практичної науки.

Добре вишколений крамар зуміє приєднати всіх односельчан, як покупців і як членів, до кооперативи та зуміє добре повести повірену йому крамницю. Цим він і собі приспорить добру винагороду й дохід кооперативі, та ніколи не допустить до того, щоби повірене йому майно не було згідне з товаровою книжкою; або, — щоби на кооперативу сипалися адміністраційні й податкові кари за бруд і за зле ведені лядові денники. Такий крамар звичайно є правою рукою завідуючих орґанів і ініціятором неодного почину та поширення аґенд кооперативи.

А які наслідки від обсади посту фахово невишколеним крамарем, є зайвою річчю описувати, бо всі, що зблизька до цеї справи стоять, аж надто добре їх знають.

З власної обсервації знаю, що за страти, які понесла наша кооперація по війні, можна би було поставити кілька великих фабричних підприємств. Втрати ці досягають міліонів, які навіть цим крамарям в більшости не вийшли на користь.

Ці причини заставили наші кооперативні чинники зірвати з дотеперішньою безчинністю в цій справі. Повстають одно- і більшемісячні курси для вишколу кандидатів на крамарів; Р. С. У. К.

веде від кількох літ заочні курси; тут і там окружні осередки влаштовують кількагодинні (однодневі) виклади й відчити для крамарів. Це все, що робиться в цій справі, взяте разом, не було би зле, якщо б прелєґентами були люди, що самі перейшли правильний вишкіл з цієї ділянки; а далі — якби все це не обмежувалося до теоретичного навчання, яке може принести користь лише слухачам технічно вже підготовленим.

На жаль, воно так не є, бо слухачами всіх цих наук є люди практично неприготовлені. Стягнути всіх крамарів на довший дошкіл до окружних осередків є річ неможлива, а заміна їх новими, вишколеними і не так легка. Бо для цього треба би мати тисячі готових заступників, а з другого боку — серед дотеперішніх працівників є люди, що бездоганно рахунково вивязуються й уже мають сяку-таку практику, набуту в кооперативних крамницях. Вишкіл крамарів-продавців вимагає довшого часу й мусить відбуватися під доглядом фахівця. Та крім нормальної крамарської 3—4 літньої практики треба закінчити вечірню торговельну школу. А за границею по скінченій практиці кожний визволений крамар ще доповнює своє знання і спеціялізується на спеціяльно для них уладжуваних доповнюючих курсах. Такі курси подекуди відбуваються й у нас (ц. р., напр., урядив Союз Укр. Купців). Як бачимо, набути знання доброго продавця не так легко й просто. За мало мати лише охоту й замилування для цієї ділянки праці.

Полишити такий стан, як нині, це значить, ніколи не мати певности щодо одної з важніших основ, на яких розбудовуємо дальші кооперативні підприємства, бо кожної хвилі ці працівники можуть загамувати наш розвій.

Як дошколити занятих крамарів по кооперативах? Щодо цього в мене зродилася думка, якою хочу поділитися з заінтересованими чинниками нашої кооперації та просити в дискусії цією дорогою висказати свій погляд.

Ось цей проєкт: окружні осередки, що піклуються місцевими кооперативами, заанґажують одного чи більше нормально вишколених продавців. Якщоби показалася потреба, то їх відомости з обсягу кооперації й окремих кооперативних вимог, можна би доповнити коротко-речинцевим дошколом і відповідною лєктурою. В цей спосіб окружні осередки розпоряджатимуть мандрівними учителями з ділянки крамарства. Перебуваючи означений час і в установленій черзі по кооперативах даного району, вони мали би займатися практичним, прикладовим вишколом крамарів.

Завданням цих учителів-продавців було би: разом з крамарем співпрацювати в обслузі покупнів, та при цім звертати крамарям увагу на технічно правильну обслугу: завивання, важення, пакування й т. п. У вільних хвилях — відбували би дискусії на теми, звязані з кооперацією, походженням товарів, про їх ужиткову вартість, та примінення їх в домашньому господарстві. До

обовязків згаданих інструкторів належало би показувати, як вести книжки, поручені склепареві, а саме: лядовий денник, передавник, записник відписів і впливу нефактурованих товарів, перебирання товарів за фактурами. Припильнували би вони й упорядкування склепу внутрі та зовні щодо чистоти й щодо укладу товарів та їх консервації. Коли б заходила потреба, то намічували пляни уладження склепу, вивісок і вигідного доступу до склепу. Звертали б увагу на торговельну дисципліну, а вечорами, коли сходяться громадяни на балачку, ініціювали би дискусії на теми, звязані з кооперацією, зокрема про членство, шкідливість довгів для обох сторін, про надбання нашої кооперації та евентуальні вигляди на будуче.

Дуже важно, щоби такий учитель не виступав в ролі якогось диктатора чи комісаря, а був тим, до чого він є призначений, цебто приятельським дорадником-учителем. Також не міг би без виразної згоди крамаря заступати його, щоби відтак крамарі не мали причини своїх рахункових недотягнень звалювати на нього.

Потрібний для того рода дошколу час, що його я обчислюю приблизно на 15—30 днів, залежав би від індивідуальних прикмет крамаря та їх підготовки. По скінченню дошколу списується звідомлення з того, що зроблено, разом з оцінкою, рівнозначною зі свідоцтвом для крамаря.

За додержуванням крамарями даних їм поручень і поучень слідили б або ці самі вчителі шляхом одно- до дводенної провірки, або інструктори окружних осередків. На протязі одного року один такий учитель вспів би вишколити 15—20 крамарів і упорядкував би 15—20 кооператив.

При змінах крамарів ці вчителі впроваджували би нових крамарів у їх обовязки, а в наглих випадках, які досить часто трапляються, могли би на короткий час виручувати крамарів.

В звязку з усім цим — питання, хто мав би поносити кошти удержання цих учителів? Тому, що користи з добре наладнаних кооперативних крамниць плинули би для обох сторін, тобто окр. осередків і кооператив, мусіли би ці кошти обі сторони й поносити. А саме, кооперативи зобовязані були би дати харч і нічліг на протяг цілого часу побуту вчителя в кооперативі, а окр. осередки давали б сталу платню (40—50 зл. місячно, що разом представлялоби вартість около 100 зл. в місяць). Думаю, що ніхто не заперечуватиме, що при помочи добрих крамарів буде можна неодну підупавшу кооперативу поставити знову на ноги, а другі — зробити більше рентовними. Все це мусить врешті решт додатно відбитися на оборотах окр. осередків, котрі з огляду на це повинні взяти ініціятиву й саму справу пропонованого мною дошколу крамарів у свої руки.

Вложений в це діло капітал принесе обом сторонам гарний відсоток доходу та положить триваліші основи під наші кооперативи.

Іван Стернюк.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Кооперативи для поліпшення сільського життя

I.

Злучені Держави Америки є не тільки батьківщиною університетів, удержуваних з приватних засобів; це країна, якої сільська культура виросла трудами орґанізацій, що їх створила суспільна ініціятива сільського населення. Перше таке товариство повстало в 1853 році в малому селі Стокбрідж у стейті Мессачусет. Бачучи сьогоднішній Стокбрідж — гарне купелеве місто, годі собі уявити те вбоге, брудне село, яке тут колись було. Цей поступ — це заслуга згаданого товариства; щоби собі уявити його велич, для того треба навести опис цього села, пера одної його жительки, яка його покинула була, а відтак вернула назад по 40 роках. Вона оповідала, що при її відїзді в селі не було, здається, ані одної деревини, а про якісь бруковані дороги й стежки не було й мови. В середині села був цвинтар, оточений огидним плотом, який служив пасовиськом для худоби. Сьогодня це кладовище оточене гарним живоплотом, усюди дерева й кущі, дороги й стежки всі бруковані. Колись неохайне місце — нині представляє цвитучий і принадний город, окрасу села, яке в міжчасі виросло в місто. Дороги затінені чудовими деревами мають славу найкращих у цілій Новій Анґлії. Церква стоїть посеред гарного парку, ратуш перебудований; це найкраща будівля міста. Колишній деревляний двірець уступив місця модерному, будованому з каменя; побудовано його спільним коштом залізничої компанії і згаданого товариства для піднесення культури села. Воно насадило гарний ліс, де мешканці находять віддих і розвагу.

Користуючись книгою „Village improvement" виданою п. П. Фарвелль-ем у Ню-Йорку 1918 року, познайомимося з цим товариством. Почин до його оснування це заслуга одної жінки, пані Мері Гопкінс; до кінця свого життя вона живо інтересувалася його долею. Їй вдалося зацікавити цим товариством усіх, навіть дітвору. Товариство дістало назву „Товариство Льорел Гілл" — від назви горбка в поблизу села, покритого піском. Міс Гопкінс запросила до товариства усіх мешканців, дорослих і дітей, багатих і бідних, і всі пішли за цим покликом. Дітей нижче 14 літ приймали за оплатою вкладки 25 центів, цю суму можна було також вплатити не готівкою, а працею. Кожна особа поверх 14 літ мала право стати членом під умовою, що або посадить одно дерево й його доглядатиме, або заплатить готівкою 1 доляра, або виконає певну працю, яку вкаже управа товариства. Протягом першого року члени вплатили 600 долярів, в тім 100 долярів у формі праці. З цих грошей товариство давало премії за правильне посадження де-

рева в місці, вказанім товариством. За перший рік посаджено 423 дерев. Загальні річні збори відбувалися по закінченні робіт при великому святі під голим небом; у святі тому брали участь також мешканці сусідніх осель. Чимало своїх успіхів, особливо матеріяльних, завдячує товариство тій обставині, що приймало до свого виділу спеціялістів.

Вислід праці над піднесенням культури оселі був такий, що відвідувачі місточка мали враження, що тут нема бідних і це було дійсно так. Дякуючи товариству, навіть найбідніші люди прибрали гарний і чистий вигляд. Ціле місто було горде на свою опінію найгарнішої й найчистішої оселі і привязувало велику вагу до того, щоби не втратити цієї слави. Коли надійшла пошесть на рослини, товариство поборювало її розповсюднюючи поучення, як поборювати цю недугу.

Товарство дбало теж про бібліотеки й читальні.

Нині місто поділене на 5 округів, а в кожнім є комітет, що дбає про порядок і про добробут. Окрім того є спеціяльні комісії: для фінансових справ, для зрошування вулиць і прятання снігу, для опіки над парками, санітарна комісія, комісія загальних зборів і звязаного з ними народнього свята.

В наслідок діяльности цього товариства піднеслася вартість нерухомостей цього міста на 40—50%, хоча само товариство ніколи не посідало великого майна. Товариство поширило також звичай садження дерев дітьми, при чому дерева носять імена дітей.

За прикладом цього товариства основано подібні у многих містах — деякі з них злилися у своїй роботі з міськими самоуправами.

II.

Між ріжними родами кооперативної праці варта уваги також та, що змагає до піднесення сільського життя. Села й його мешканці у многих державах призабувають, коли ходить про плекання гиґієни. Не дивлячись на свіжий воздух села, сільське населення у многих державах живе в дуже незавидних санітарних умовинах.

Щоби цьому зарадити, селяни в Індії почали орґанізуватися, маючи при цьому на увазі піднесення також і морального рівня життя.

Тому 20 років уперве, в провінції Пенджабі, були основані перші товариства або кооперативи для поправи сільського життя. Сьогодня таких орґанізацій є біля 590 з загальним числом 30.000 членів.

Більшість таких кооператив має завданням давати членам допомогу в випадках народин, весілля, або смерти в родині, зменшуючи їх видатки на ту ціль. Члени 14 кооператив у Голюмдур видали всього 14.000 рупій на повищі церемонії, тоді як давніше

видавали річно 40.000 рупій. Члени 7-и кооператив у Монґомері заощадили в цей спосіб при 32 весіллях 16.000 рупій. Деякі товариства заборонюють навіть видатки на святочні прикраси (цяцьки). Замість того члени при нагоді видання заміж дочки вкладають вкладку до кредитової кооперативи. Ці кооперативи дбають також про вигляд села, про гиґієну, щеплення недуг, про провітрювання мешкань, поборюють курення опіюму й незаконний виріб алькогольних напитків. Інші кооперативи продають хініну, мило і т. п., дезинфікують керниці. Дві кооперативи парій (найнижчої суспільної верстви) заборонюють членам уживати мясо здохлих звірят, а одна кооператива в повіті Ґурґаон обовязує своїх членів — прати щонайменше раз у тиждень одіння. Дуже звертають увагу на поборювання малярії, а спотребні кооперативи в Пенджабі продукують і продають для тієї цілі дешеві а тривалі сітки на вікна проти комарів. — Капітал кооператив для поправи життя твориться з вступного, дарів і кар, які платять члени.

Пригляньмося ближче роботі кооперативи для поправи життя в Аравад у провінції Бомбей. Вона завдячує свою появу ані ентузіястичним пропаґандистам, ані впливові доброзичливого начальства, тільки це є етап у поступі самих селян цього села. Основано її тоді, як закладалося й просвітне товариство. Скоро по її появі прийшла черга на кредитову кооперативу (1925). По трьох роках молоді люди села утворили товариство для плекання тіла, воно займалося не тільки ґімнастичними вправами, але веде й боротьбу з лихими обичаями, шкідливими загальному добру. Провідники цього товариства вкупі з кооператорами склали в 1931 році ось таку програму праці:

1. Про всякі спори, що могли б виникнути на ґрунті справ землі, мешкання чи інші рішає товариський суд;
2. В разі весілля платиться 2 рупії до каси кооперативи;
3. Члени обовязуються обмежувати видатки на весілля;
4. Заборонюються жертвування через вбиття звірят;
5. В разі випадку хороби члени зобовязуються звертатися о пораду до лікаря, а не до знахорів або фушерів;
6. Члени мають чисто удержувати свої мешкання та місця постою звірят;
7. Родичі членів обовязані посилати свої діти до шкіл.

Щоби влегшити виконання цієї програми, для того створено пять комісій: освітню, рільничо-господарську, санітарну, судову й щадничу. Найбільший успіх мала освітня; їй пощастило поправити навчання хлопців і дівчат та збільшити число школярів.

Рільничо-економічна комісія завела деякі нові методи господарювання та урядила спільний маґазин паші, віддалений від помешкань.

Санітарна комісія, якщо судити по вигляді села, мала не менший успіх. Село стало значно чистіше; ґрупа молодих людей завжди замітає його вулиці. Крім того дбають про те, щоби село

мало чисту воду. До їх розпорядження є також середники поборювання заразливих недуг.

Судова комісія полагодила чимало важних спорів та безліч дрібних сварок, які були би спричинили людям великі судові кошти.

Щаднича комісія боролася з приватним і публичним марнуванням гроша та дала почин до оснування щадничо-позичкової каси.

Кооператива для поправи сільського життя в Аравад приєднала до співпраці також кілька жінок. Має в пляні садження корисних дерев, поправу наводнення, каналізацію, розбудову ремесла і т. д.

III.

Кооперативи здоровля в Югославії повстали майже в тім самім часі, як подібні орґанізації в Індії.

Перша кооператива було основана 21. листопада 1921. В 1923 році заложено союз таких кооператив і це дало товчок розвиткові руху: в цьому ж році число кооператив здоровля дійшло до 13 з 5.049 членами. Правну підставу дав закон про здоровельні кооперативи з 1921 року.

В році 1934 союз обєднував 114 кооператив з 44.973 членами (головами родин); значить, рух обняв уже 270.000 осіб. Власні фонди союзу досягли 6 міл. дінарів, позичений капітал 2,6 міліонів. Уділ члена виносить 10—100 дінарів. Щоби покрити евентуальні зобовязання кооперативи, кожний член приймає на себе ще додаткову відповідальність у висоті двох уділів. Одначе члени мають право розраховуватися з кооперативою також продуктами (доставляючи молоко, сир і ін.) Ці продукти продаються через сільсько-господарські кооперативи.

Кооперативи дають своїм членам лікарську опіку й ліки по низьких цінах. В кооперативах, яких фінансовий стан на це дозволяє, є „санітарні фонди", з яких деякі члени одержують б е з п л а т н у лікарську опіку.

Вплати членів за лікування дають ще одну користь. Пята частина з цих вплат відходить у спеціяльний допомоговий фонд, з якого член може дістати короткоречинцеву позичку в разі недуги або смерти в родині.

Станиця кооперативи здоровля складається: з лікаря, іноді також доглядачки й одної акушерки. Лікар мусить очевидно проживати на селі.

В домівці кооперативи є: комната порад, аптика, звичайно ще дві комнати для сходин і нарад, іноді ще купальня. Кооператива посідає ще одну або дві комнати для хорих з двома-трьома ліжками для тяжко хорих.

Як довго це можливе, обходяться з примітивним орудуванням, яке відтак стараюся постійно удосконалювати. Але в бу-

дуччині мають повстати будинки, домірені до потреб сільського населення. Вони будуть величатися в селі, як символ збірної жури за здоровля села.

Будова домів здоровля почалася щойно в 1926 році, у Баніяні й Лазаревац. У році 1934 було вже їх 14. Лічниці кооператив обіймають мешкання лікаря і його родини, вповні уряджену салю порад, почекальню, аптику, іноді також лабораторію, кілька кімнат для хорих, якщо можна, то комнати для доглядачів, їдальню і амбуляторію, обовязково туш і майже завше купальню. Деякі доми здоровля мають теж поліклініки для студіювання медицини, приюти для матерей і для дітей і т. д. Усі здоровельні кооперативи мають природно одну або більше саль для засідань і зборів з урядженням для навчання і дуже часто невелику бібліотеку. Майже усі мають філії для фахового навчання (садівництво, годівля худоби). Кооператива в Беліна удержує плаварню під голим небом. В домах здоровля часто мають приміщення також інші кооперативи села (кредитова, для годівлі худоби, для збуту збіжа і т. д.).

Будинок кооперативи здоровля в Лазаревац, один з найбільших і дійсно імпонуючий своєю простою, а шляхотною архітектурою, коштував міліон дінарів. Нерухомости коштують в ньому 3.240.863 дінарів.

Окрім матеріяльної діяльности займаються кооперативи здоровля також народньою освітою. В кінці року 1933 було 33 секцій молоді зі 743 членами у віці 16—18 літ. Їх теоретичний і практичний плян навчання обіймав: загальну науку про кооперацію, плекання здоровля, піднесення сільського господарства і годівлі. Цілком нову ділянку діяльности творять ветеринарні відділи, покликані до життя з почину хліборобів.

Після книжки п. М. Кольомбен, автора брошури „L'Hygiéne rurale et les coopératives sanitaires en Jugoslavie", Женева 1935, кооперативи здоровля ставлять собі ціль: „створити сільську кооперативу, яка булаби доволі широка, щоби могла виконати свої завдання і доволі вузька, щоби не затрачати господарського й морального звязку з членами". **В. Тотоміанц.**

Плян навчання »Сполем« на 1937 рік. Зі статті п. І. Д. у »Сполем« ч. 1. за 1937 рік довідуємося:

В 1937 р. Союз польських кооператив споживачів передбачує ось такі кооперативні курси:

1) 5-денні курси для робітничих освітніх і професійних діячів, по змозі в усіх промислових округах по одному;

2) 5-денні курси для орґанізаторів кооператив споживачів в тих повітах, де рух ще слабий;

3) 7-денні курси для рахівників кооператив в тих округах, де повстало більше нових кооператив споживачів;

4) 8-денні курси для працівників кооператив в усіх можливих округах;

5) 1-денні конференції-курси для членів надзірних рад.

Крім того далі мається форсувати кооп. кореспонденційні курси при союзі »Сполем«. Ці курси одержать в 1937 році від шкільної влади

управнення кореспонденційної школи і матимуть право видавати формальні шкільні свідоцтва своїм абсольвентам.

При кореспонденційних курсах хочуть згуртувати теж самоосвітні гуртки орґанізацій молоді.

Вакаційних курсів союз передбачує в цьому році аж 20. З них 5 загальнодержавних відбудеться на Гуцульщині, а саме для управителів кооператив, для працівників, які уже перейшли курс 1-го степеня, для учительства, для жінок і студенства і врешті курс для освітніх діячів.

Крім тих пяти є в пляні льокальні курси: 3 у домі відпочинку професійного союзу кооперативних працівників у Буковині (Шлеська верховина). Це будуть: курс для діячів кооперативних книгарень і два курси для робітників кооператив споживачів; два курси під Бабиною Горою для кооп. діячів Шлеська і Домбровського басейну; 2 у Свентокшиських горах для кооп. працівників і жіноцтва; 3 курси над морем: для працівників кооператив Познанщини, Поморя, для учительства Познанщини і для провідників кооператив з цілої Польщі; 4 курси в Устроню під Лодзею: два для робітничих діячів і два для членів сільських орґанізацій молоді; 2 курси над озером Нароч на Виленщині: для працівників кооператив і для жіноцтва.

Оплати за участь будуть як в 1936 році. Кошти прелєґентів бере на себе Союз. Кооперативи по змозі покриють ученикам курсів кошти приїзду.

Данія — успіхи кооп. для збуту яєць і дробу. За достави яєць в минулому році дістануть члени кооперативи для збуту яєць по 13 ерів за кільоґрам (в Данії панує в збутових яєчних операціях система річних розрахунків, себто пулінґова). Союз для збуту яєць має надвишку у сумі 2,4 міл. корон. В 1936 році зарізано в цілій Данії 5 міл. штук птиці, З того припадає на 4 кооперативні централі 2 міліони. Перша з тих централь була основана в 1932 році і гуртує 40.000 годівців птиці (10 проц. всіх годівельників). Кооперативи ще не мають достаточних поміщень для передержування птиці; буває, що птицю треба передержати і кормити.

Невдала спроба притиснути кооперацію. Круги детайлістів-купців в Анґлії дали почин до внесення законопроєкту про обмеження діяльности кооператив, зокрема про заборону основування філій. Цей законопроєкт занепокоїв свого часу анґлійських кооператорів. Законопроєкт відкинула палата громад в другому читанні. Внескодавці жалувалися, що кооперативи привели чимало купців до банкроцтва. Для улегшення собі справи внескодавці виступали одночасно також проти великих капіталістичних »товарових домів«. Противники законопроєкту вказували на те, що банкроцтва досягають звичайно лихо ведені купецькі підприємства; банкроцтва бували вже тоді, коли на світі ще не було кооператив і товарових домів.

Стан кооперації в Італії. Кооперація в Італії починає двигатися вперед, хоч що правда, число кооператив не досягло ще того стану, в якому находилася перед переворотом 1922 року. Після зіставлення, що його подає „Le Coopérateur Suisse" на день 31. грудня 1936 було в Італії разом усіх родів кооператив 15.647 (після зіставлення проф. Бородаєвського в році 1921 було всіх кооператив понад 18.000). Все ж таки є поступ проти стану з 1929—30 рр. коли в Італії було всіх кооператив 13.130 (гл. „Informator Spółdzielczy" St. Thugutta з 1932 р.). Стан кооперації по окремих ґрупах такий (на 31. XII. 1936):

Нац. Союз сіль. госп. кооп-в (артілі спільної обрібки землі) — 350 кооперат. Нац. Союз с. г. кооп. для перерібки і збуту — 3570 кооператив молоч., 20 кооп. олієнь і 84 кооп. сушарень. Нац. Союз кооператив праці (головно будівельні робітники) — 1.200 кооп-в. Рибальські кооп-ви — 106 кооп-в. Нац. Союз будівельних кооп-в — 1.352 кооп-в. Нац. Союз транспортових кооп-в — 344 кооп-в. Нац. Союз сільських закупочнозбутових кооп-в — 800 ко-

оп-в. Нац. Союз споживчих кооп-в — 3.500 кооп-в. Нац. Союз кооп-в для обезпечення худоби — 753 кооператив. Разом 12.079 кооп-в.

(Решта кооператив є очевидно незорґанізована, поза союзами).

З усіх родів кооперації найгірше поводиться споживчим кооперативам. Центральний союз цих кооператив замісць підноситися підупадає. Це вяжеться з політичними умовинами — які не сприяють самоорґанізації робітничого елєменту.

Розквіт скандинавської фабрики жарівок. Відома шведсько-дансько-фінська кооперативна фабрика жарівок »Люма« продала в 1936 році 4,53 міліони жарівок, проти 3,67 міліонів в попередньому році. З того 1,83 міліони закупили споживчі кооперативи, решту державні і самоуправні установи.

Зріст кооперації в Японії. Після звідомлення центрального союзу японських кооператив кооперативи Японії мали в 1936 році 5,967.110 членів (проти 5,824.496 в попередньому році). Вкінці року було всього 15.013 кооператив проти 15.024 в році 1935. Уділових капіталів було 338,9 міліонів єн проти 338,6 в мин. році, але оборот товарами злетів з 412 міл. єн до 214 міліонів єн. Кооперативи мали 1.055 міліонів єн кредитів.

Успіхи коопер. пралень в Анґлії. В 1912 році був оснований союз. кооп. пралень в Менчестері. Оборот цього союзу виніс за 2. піврік 1936 р. 295.117 фунтів шт. За 25 літ існування обороти зросли 50 разів. Число робітників зросло з 100 на 4050. Союз обєднує тепер 49 пральняних кооператив, має 4 пральні у Менчестрі, 2 в інших містах і понад 100.000 клієнтів. Платні персоналу вищі від тарифи профес. союзів.

СЕРЕД КНИГ

E. O. Ruhmer; „Entstehungsgeschichte d. deutschen Genossenschaftswesens". Hamburg, Krögersverlag 1937. Gen. u. Soziale Bücherei.

У виданні під керівництвом відомого теоретика кооперації Роберта Шлєссера появилася повища студія др. Румера про початки німецького кооп. руху. Книжка Румера говорить з окрема про перші кредитові і ремісничі кооперативи. У другій частині є список кооператив, що 1866 року були відомі Шільце-Деліч еві (ремісничих, споживчих, кредитових, продукційних, закупочних і ін.) на терені Німеччини, німецької Польщі, Чехословаччини і Австрії. Книжка представляє, як німецькі люди боронилися від господарської заглади і находили рятунок в кооперативах. Бачимо теж великих провідників цього кооперативного руху, які виходили зі середовища ремісників і робітників.

По зясуванні середовища, з якого росло спілчанство, автор описує **оснування перших кооператив**, їх надії, змагання, труднощі. Так як кооперація для нас нині є самозрозуміла річ, такою новістю вона була в початках. Консервативний елємент стирається з революційним, що його видала на політичному полі революція 1848 року; це саме змагання повторяється в господарській ділянці — боротьбою за кооперативи. Якби були перемогли противники, то німецький середній стан бувби здесяткований, німецьке робітництво ніколи булоб не зробило такого поступу.

Боротьба за кооперативи була велика. Наведемо тільки один приклад з книжки Румера. Дотичний розділ носить заголовок: »Фанатичний противник перших німецьких кредитових кооператив«. Цим фанатичним противником був краєвий радник округи Деліч, в районі якого находилися перші кредитові кооперативи Німеччини — в Айлєнбурґ і Деліч. Цей добродій звався фон Раухгавпт. В письмі до влади він називає кредитові спілки »протизаконними«. »Прямо погубною« видається йому Айлєнбурська позичкова

каса, яка »навіть аґентів розсилає, які вишукують для неї вкладки і кредити«. Гостро критикує він солідарну відповідальність членів, що була заведена вперве у цій кооперативі. Він вказує на те, що в протилежність до інших грошевих установ народні банки не мають ніякого власного капіталу, та що єдиною забезпекою для вірителів є сума майна членів. Ляндрат (радник) округи Деліч, яка відтак зробилася славною, не забуває додати ще й те, що така забезпека, це ніяка забезпека, бо члени кооператив находяться переважно в кепських матеріяльних відносинах.

Так само критикує пан ляндрат відсоткову стопу 5%, яку айлєнбурська каса платила своїм вкладникам від їхніх ощадностей. Тим вони »заманюють малих людей«, вміщувати все своє майно в касі. На іншому місци пише Раухгавпт: »щоби покласти кінець люкративним грошевим інтересам народніх банків«, жадає він, щоби »неограничені грошеві операції кредитових кооператив звести до дійсної потреби«. Ця богато ілюстрована, та все таки дешева книжка (6 нім. марок) повинна найтися у кожній кооперативній бібліотеці, може бути гарним дарунком особливо для заслужених працівників кооператив.

В. Тотоміанц.

A. Honora Enfield: „Spółdzielczość, jej problemy i możliwości. Autoryzowany przekład M. Orsetti. Wyd. „Społem", Warszawa, 1937. st 110, 8.

Покійна секретарка Міжнародного Союзу Кооператисток Гонора Інфільд написала цю книжку з любовю до діла, якому все життя служила. Написала її при цьому так живо, що її прочитає з найбільшим зацікавленням навіть той, хто знає »на память« усі підручники кооперації. Бо річ у тім, що п. Інфільд не писала »підручника«, себто книжки переладованої іменами, датами і цифрами. Вона дає характеристики чолових постатей кооп. руху і насвітлює мотиви їх діяльности; даючи інформації про головні кооперативні орґанізації не обмежується, звичаєм деяких Англійців, до своєї лиш батьківщини, а узгляднює й інші країни, навіть далекоазійські. При цьому представляє весь рух кооперативний в динамічній перспективі, не як зациленілі цифри й дати, не як рух о сталих уже формах і методах. Видно, що авторка дійсно вросла в кооп. рух і оберталася в його проблємах; якби його обсервувала із зовні, професорським дослідчим оком, то праця її вийшлаби може більш нашпікована цифрами й діяґрамами, але не зачіпалаби стільки живих проблєм, питань до вирішення, як це зробила. Авторка сміливо піддає під дискусію або й сумнів такі прим. ніби устійнені погляди, як потреба існування окремої кооперативної партії в Анґлії, як »співпраця« кооперації з професійними союзами, нахил Лєйбур Парті до удержавнювання і т. д.

Є деякі думки Г. Інфільд, з якими ми не конче погодилися б (прим. про публичний характер кооперації на рівні з державою, про бажаність передати кооперації законодавчим шляхом всіх функцій товаророзподілу та ще дещо). Зате є дуже багато глибоких і розумних думок — а найголовніше це те, що авторка ніде не накидає своєї думки, найчастіше вдоволяється лише інтеліґентним поставленням проблєми. Тим вона заставляє читача — думати.

Це, як слушно завважує перекладчиця, діяльна кооператорка п. др. Орсетті, найбільша цінність у книжці.

Думаємо, що ця вартісна книжка жінки-кооператорки найдеться у всіх наших бібліотеках, а вже обовязково її прочитають усі наші жінки-орґанізаторки кооперації.

К. Коберський.

З ПРЕСИ і ЖИТТЯ

Закарпаття в кліщах лихварства. »Діло« з 17. лютня 1937 містить репортаж з українського Закарпаття. Виймаємо з нього те місце, що з'ясовує господарське положення країни:

»Закарпаття... все ще є тою відсталою, бідною країною зі щорічним голодом на Верховині, бідняцтвом на низах і господарською всевладою Жидів. Їх там найбільший відсоток з усіх земель Чехословаччини; на 8 родин арійського походження на Закарпатті припадає одна жидівська родина. Населення Закарпаття у своїй масі бідне і не в силі власними засобами протиставитися господарській жидівській мафії краю. Тут моглаби допомогти хіба лише стихійна і здорова кооперація (в першу чергу збутова), але чи можлива вона без національно свідомого елєменту села?...

»Правда, тут мігби хтось сказати, що розвалюю відчинені двері. Бо кооперація на Закарпатті є, вона існує. Егеж існує. Закарпаття, за офіційними даними, мало аж 168 кредитових кооператив, з фатальною, до речі, кредитовою господаркою (напр. великі льомбардові кредити на вино, якого нема кому продати і т. д.) і ...ледви 89 споживчих кооператив. Ті кооперативи мали 10.576 членів, які вложили паїв на 1,552.447 корон ч. і водночас набрали на борг всякого краму на 2,428.417 корон чеських. Цеж кримінал, а не кооперація! І при тому всьому пан др. Еміліян С. Бачинський пише з фантазією у репрезентаційнім »Сборнику: Подкарпатская Русь 1919—1936« (Ужгород 1936 р.):

»Результаты кооперативной дѣятельности за истекшіе годы т. е. от 1919 года и по 1936 год нужно признать удачными (!!) кооперація послѣ переворота получила новыя основы для своей дѣятельности и при поддержкѣ государства (!) создана сильная кооператывная организація (?), которая в данное время является уже одним из важнѣйших факторов экономической жизни на Подк. Руси«.

»...Тверджу дальше: кооперація, яка моглаб створити господарську самостійність населення Закарпаття — не існує. На нашому селі Закарпаття дальше панує експльоататор чужинець. Це не злобний дотеп, коли скажу, що мафія жидівського купецтва поділила Підкарпатську Русь на 5 експльоатаційних областей, визначених бігом рік. На чолі кожної такої области стоїть жидівський капіталіст купець, що має своїх обєктів старших і молодших. Вони диктують ціни на худобу, садовину, хліб і нема нині на українському селі Закарпаття втечі від цієї диктатури цін. Всі аґенти, коршмарі, згінники чи купці детайлісти на місцях тримаються строго встановленої своїми торговельними диктаторами купівельної норми, а коли треба, то й встановлюють репресійну знижку цін для опірних селян«.

Висновок з цього стану річи може бути тільки один: українське сільське населення на Закарпатті треба підготовити освітньо й економічно до господарської самоорганізації. Всі надії на поміч від кого небудь, на »зміну в трактуванні Українців« і т. д. треба покинути.

Про задовження і віддовження села. В 5. ч. »Громадського Голосу« пише д. Микола Репен (господар з Бобреччини) на тему сучасного задовження хліборобів (стаття п. з. »Числа говорять«). Стаття оперує виключно даними урядової статистики, а висновки з неї доволі цікаві.

Отже передовсім автор, зіставляючи число хлібор. господарств в Польщі зі сумою управної землі приходить до висновку, що якби все сільське населення розмістити рівномірно по всій управній землі держави, то випалоби на кожне господарство по 6,5 душ, а на кожну душу по 0,425 гектара засівної площі. (Пропускаємо подрібні обчислення автора).

На основі звідомлень про працю роз'ємчих урядів для справ віддовження, д. Репен подає, що тих 129.867 господарств, які скористали з віддовженевого закона є задовжені на суму 126.743.000 зл. Це робить пересічно на господарство 876 злотих. З огляду на те, що тими цифрами обняті лише довги з часу до 1932 року, автор припускає, що ціле обдовження буде зо два рази більше.

Вартість сільських господарств на терені трьох галицьких воєвідств, перед 1928 роком була:

а) з інвентарем і запасами:

пересічно на 1 га. найліпш. землі 4286 зл., середн. землі 3000 зл., найгіршої землі 2170 зл.

б) за саму землю:

пересічно за 1 га найліпшої землі 3570 зл., середньої — 2396 зл., найгіршої — 1020 зл.

У 1933 році вартість була така:

а) з інвентарем і запасами:

пересічно 1 га найліпшої землі 1936 зл., середньої — 1568 зл., найгіршої — 1650 зл.

б) сама земля:

пересічно 1 га найліпшої землі 1486 зл., середньої — 1176 зл., найгіршої — 690 зл.

Пересічно у всіх воєвідствах загальна вартість сіль. господарства обнизилася о **50**%, а вартість самої землі о **57**%. Це є пересіч, а в окремих випадках розхилення більші або менші.

Тим цифрам автор протиставить факт, що сума довгів хліборобів, після »віддовженевих законів« не підлягла зменшенню. Він пише: »Коли б віритель селянина був перед кількома рокамк купив один гектар ґрунту, то до нині той гектар не вродив би йому другого гектара! Але коли він позичив селянинові гроші на купно одного гектара землі, і діставав щороку свій зиск у формі відсотків, то по якому справедливому закону він може тепер вимагати від свого довжника двох гектарів? Чому саме на крізі довжник має руйнуватися, а його віритель наживатися?

»Справедливість теж вимагає, щоби у відношенні до обниження вартости майна селянина і тим самим і поменшення доходів з того майна, поменшити його чинитьби на публичніцілі — державні й самоврядні податки й данини«.

»Принатницька справа«. »Торговля і Промисл« ч. 4 у статті »Нам пишуть:« негодує на пропаґандистку Окр. Союзу Кооп-в Стрий, котра в рефераті у Гребенові »накинулася на приватне купецтво. Мовляв, приватник не дає ніякої користи українському народові, бо збогачується сам один і більш нічого, а кооперація дає працю богатьом людям, тощо...«. »Кооперація дає великі грошеві підмоги на українські народні цілі, а приватники дають по 15 сотиків і то кидають їх, як собаці від напасти«.

Дописувач »Т. і П.« вважає таку пропаґанду шкідливою. Взагалі він бажавби, щоби приватне купецтво було поза всякою критикою. Тимчасом кооперація є за критикою і не протестує, коли її роботу річево критикують другі.

В тому-ж числі Редакція »Т. і П.« негодує, що »Кооперативна Республика« не тільки не відреклася брошури А. Гаврилка п. н. »Приватники і кооперація«, а навпаки ще її »похвалила«. Брошуру ревізора РСУК »Т. і Пр.« називає »писаниною«, а факт, що »Кооп. Республика« брошури не осудила — пояснює тим, що, мовляв, „schöne Seelen finden sich", Мовляв — найшлися два негодяї.

Такий рівень полєміки звільняє нас від реаґування.

„Prot. Oberländer twierdzi..." Економіст варшавського »Курєра Поранного« п. М. І. (17. лютня 1937, стаття „Czy reforma rolna stwarza gospodarstwa żywotne?") подає зіставлення вислідів парцеляційно-кольонізаційної акції. Це зіставлення, цікаве само по собі, подаємо окремо. Тут нас цікавить інша річ. Автору треба вияснити, чому пересічний розмір господарств, потворених при урядовій парцеляції, в Галичині значно менший, як у інших районах Польщі. Він пише дослівно:

„Znamienny wyjątek stanowią 3 województwa południowe (z czwartego brak danych). Jest zrozumiałe, dlaczego właśnie te województwa wykazują niższe normy. Są to terytoria o największym przeludnieniu w Polsce. Prof. Oberländer twierdzi, że stan agrarnego przeludnienia Galicji porównać można jedynie do najbardziej przeludnionych okolic Japonji i Chin. Trzeba więc było w woj. południowych tworzyć gospodarstwa nieco mniejsze, aby w części przynajmniej zaspokoić ogromny głód ziemi tych okolic".

Ми подали повищий цитат без найменших змін; грубо підчеркнене місце відзначив сам автор.

»Курєр Поранни« це ґазета, яку повинні читати ті польські посли і сенатори, що в соймі і сенаті так горяче доказували потребу і навіть конечність кольонізації східних і полудневих воєвідств свіжо спровадженим з заходу польським елєментом, бо, мовляв, »там є ще місце«. Коли-ж читали, то як назвати їх поведінку?

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

Німецьке молочарство в нових умовинах. В ході господарської кризи німецьке хліборобство, як і в інших державах, найшлося в тяжкому положенні. Але не краще велося й молочарням, як приватним, так і кооперативним. За журналом „Molkerei-Zeitung" (ч. 15 за 1936 рік) подаємо низку інформацій про молочарський монополь, що його завів у 1933 році уряд націонал-соціялістичної партії.

Міністер хліборобства Дарре предложив кабінетові вже в 3 тижні по своїй номінації проєкт закона про примусову картелізацію в ділянці молочарства. На чолі того картеля поставлено державного урядовця, який дістав титул держівного комісаря молочарства.

Вседержавний картель молочарства складається тепер з 15 провінціональних молочарських обєднань, а ті мають під собою 69 окружних молочарських союзів. Членами молочарських союзів є всі особи, заінтересовані в торгівлі молочними продуктами: отже хлібороби-продуценти, торговці молоком і маслом та молочарські кооперативи.

Орґанізації потворено згори, по наказу і в дуже швидкому темпі. Які завдання мали ці »молочарські обєднання«?

В першу чергу установляти ціни за сирівець (молоко) на місцях, далі розмежування теренів праці окремих молочарень (кооперативних чи приватних), щоби одна не робила конкуренції другій. В третю чергу малося розмежувати також райони праці продавців молочарських продуктів.

Як бачимо, реформа пішла в напрямі заведення монополю на перерібку молока, примусового назначування цін (знесення вільної конкуренції) і заведення концесійної системи в перерібці, а навіть у торгівлі молочними продуктами.

Коли вже машина пішла в рух і назначені комісарем молочарства місцеві комісари посклеювали на місцях »молочарські обєднання« з хліборобів, купців і кооператив, приступлено до уділювання концесій на перерібку молока і до розграничування районів між окремими концесіонованими молочарнями. З огляду на те, що рішено давати першенство кооперативам перед приватними молочарнями, а у многих районах таких ще не було, рішено приступити до будови нових молочарень і правного основання кооператив. Ця робота до нині ще не закінчена, що й зрозуміле. Перевагу кооперативам признано тому, бо їх господарка легко надається до державної контролі (явність книг і діловодства), а ціла реформа мала на меті передовсім: дати державі в руки керму молочним і товщевим господарством. Монополь заведено тому головно, щоби можна було зго-

ри призначати ціни і у бажаний спосіб регулювати збут. Референт молочарства в міністерстві (автор згаданої статті у Molkerei-Zeitung) подає, що для дійсного панування над ринком, над цінами і збутом потрібно було мати у своїх руках 4/5 всього молока і масла.

Районізація молочарень привела до ліквідації многих закладів, там, де вони були густо розсіяні. Що зроблено з їх власниками — автор не подає. Так само з торгівлі вилучено чимало осіб, яким не уділено концесії під закидом нефаховости. Автор признає, що часто пришлося вживати »аж драконських засобів«. (Очевидно, викинені з праці збільшили число безробітних).

Як на цілій реформі вийшли продуценти молока, себто, чи одержали вищі ціни, стаття не подає. Підчеркує тільки вагу заведення сталих цін молока і масла протягом цілого року, згадує теж, що піднеслися ціни масла. Що ціни плачені за молоко по молочарнях не мусять бути добрі, видно з цього, що накладено спеціяльний податок на те молоко, яке хліборобби продають поза молочарнею, у себе з двора або у свіжому стані в місті. (Про це пише автор другої статті, де описана діяльність райнсько - майнського молочарського картеля). Коли й це не помагало, тоді у більшости районів взагалі заборонено продавати молоко поза молочарнями. Очевидно, що ці зарядження звернені лише проти хліборобів-продуцентів. На загал ціни молока в цьому районі, який вважають найліпшим, є о 3—6 пфеніґів вищі за 1 л. свіжого молока, як були перед реформою. (Одначе треба взяти під увагу, що від 1933 року ціни в Німеччині взагалі пішли дещо в гору). За свіже молоко платиться офіційно в цьому районі 15 до 18 пфеніґів за 1 л., неофіційно, »з під поли« очевидно більше, коли треба видавати заборони такої продажі.

Автор другої зі згаданих статтей подає, що через пляномірнішу районізацію зменшилися кошти достави до молочарень, а коли додати ще фінансову поміч орґанів самоуправи і банків, то на загал молочарні сануються. Очевидно, вони втратили свою господарську незалежність.

Заходи для поборення сільськогосподарської кризи у Фінляндії. (Др Е. Пеннанен, Гельсінґфорс, Osteuropa Markt, 4, 1936).

Початок кризи у Фінляндії помітний уже 1928 р., в першу чергу в деревнім промислі. Потім прийшов недорід, він приніс 750 міл. фінл. марок втрати. Великі суми заморожено в будівельнім промислі і на меліораціях. Очевидно ціни впали, головно на с.-г. продукти; в порівнанні з 1926 р. — 100, ціни були 1932 — 82, 1931 — 70. В парі з тим пішов зріст безробіття і банкротств.

Сільське господарство грає у Фінляндії велику ролю як джерело доходу населення. Отже акцію боротьби з кризою розпочато тут. Експортери дістали право вивозити яйця і свинське мясо без вивозних оплат. Рівнож жито і ячмінь.

Коли 1928 р. вивезено яєць на 152.400 ф. м., а ввезено на 1,122.076 ф. м., то 1933 р. вивезено яєць на 132,5 міл. ф. м. Свинського мяса вивезено 1933 на 33 міл. м., а ввезено на 7,3 міл.

Для пожвавлення вивозу масла й сира введено вивозні премії, а іменно 3 ф. м. від кґ. масла, при ціні 23 м., для сира 2 ф. м., при ціні 13 ф. м.

Очевидно висота премій безупинно змінялася в залежности від потреби.

В цілости видано у 1934 р. на премії 95 міл. ф. м. Ці премії втримали ціни масла, сира, свинського мяса і яєць на одній висоті. В 1935 р. видано 135 міл. ф. м. для стабілізації цін усіх с.-г. продуктів. Але при вивозі беконів, яєць і сира до Анґлії, Німеччини та Сп. Д. премій не було.

Щоби охоронити власну продукцію, наложено мито на марґарину і пашу. Мито дорівнувало експортовій премії. Зате знесено податки на марґарину (при обмеженій кількості продукції). Ці всі заходи спинили привіз. Навіть у 1934 р. прийшлося зовсім заборонити довіз свинського

мяса, смальцю, олео-маргарини, масла, кокосового і пальмового оліїв для їди.

Збіжевий промисл піднесено рівнож охоронними митами і законом, на основі якого при меленні чужого збіжжя (жита, ячменю) млини мусіли додавати 5—65—95% краєвого. Це так піднесло власну продукцію, що вже незадовго Фінляндія вповні покриє власне запотребування. Криза довела до того, що Фінляндія навіть почала сіяти пшеницю.

Задовження сільського господарства 1929—30 дорівнувало 5920 міл. ф. м. Процентова стопа виносила в торг. банках 10,9, при державних позичках 5,1%. При рентовности хліборобства в 1929—30 р. 2,9% про сплату довгів не могло бути мови. Це довело до тяжких ліцитацій. Держава мусіла замінити короткоречинцеві позички на довгоречинцеві, видаючи на це 200 міл. м. державних обліґацій. Відсоткова стопа була 6,5%. Обліґації були без податку. Віритслі були примушені приймати обліґації або згодитися на безвиповідну мораторію. На уздоровлення с. господарств видано разом 457.434.000 ф. м. Уряд пішов ще далі і зліцитовані землі призначив на поселення для попередних власників, якщо вони мали для цього кваліфікацію.

В той спосіб уряд замінив короткі, дорогі кредити на довгі, значно дешевші.

Окрім того перевело правительство ще й інші заходи для злагіднення кризи, а іменно:

На самі меліорації пішло 1928—35 р. 228,5 міл. ф. м., чим значно поширено посівну площу; сотворено варстати праці для 200.927 хліборобів на 224.253 га рілі і 33441 га пасовиськ. Селяни одержали 187,4 міл. ф. м. премій. Рівнож призначено премії на нові будівлі.

В цей спосіб оброблена поверхня з 2.160.072 га 1927 р. зросла на 2.467.882 1934 р., що становить 8,2% управної поверхні на 30 міл. га цілої Фінляндії.

Чи можливий »розподіл праці«! Нарікання українських приватницьких кругів на кооперацію, що вона не хоче ділитися з ними тереном праці, що хотілаби мати монополь і т. д. не устають. — При цьому вони якось дивним дивом ідуть в парі з появою щораз нових приватних підприємств, які роблять конкуренцію анальоґічним підприємствам кооперативним. До довгого реєстру таких фактів, що його навели п.п. О. Луцький і Ю. Шепарович у своїй відповіді секції укр. промисловців (гл. ГКЧ ч. 5/37) треба додати ще два нові факти з самого Львова. Це є виріб порошку до печива »Ароза« (конкуренція порошкам »Пласту«) і відкриття у Львові приватного ґалянтерійного склепу (конкуренція кооперативі »Базар«, що існує ледви рік).

Не наводимо цих фактів тому, щоби ми боялися за долю названих кооперативних підприємств, бо їх солідна праця аґітує за собою сама. Реєструємо їх для того, щоби колись можна було на них покликатися.

Бо наш приватницький світ постійно підносить жалі з цього приводу, що мовляв кооператори підривають ґрунт приватним українським підприємствам. Досі вони, що правда, не могли назвати ні одного факту, щоби кооперація свідомо хотіла відбирати покупців якомусь існуючому, а солідному українському приватному промисловому підприємству, а мимо того чуємо з їх боку постійні жалі, що кооперація не хоче »плянового росподілу праці«. Дійсність каже, що такої доброї волі бракує якраз з боку приватницького світу.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC

Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland

Ч. 4.
КВІТЕНЬ
1937.
РІЧНИК X.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

ПЕРЕЛОМОВИЙ РІК!

Рік 1936 може стати зворотною точкою в розвитку нашої сільської кооперації. В цьому році вдалося зробити поважний крок вперед в ділянці, яка досі вважалася найбільш недоступною для кооперативної орґанізації: в ділянці збуту хліборобських продуктів, передовсім збіжжя.

Факт, що місце скромної цифри 200 ваґонів зерна, скупленого Окружними Союзами Кооператив у 1935 році і перепроданого будьто в своїм крузі ділання, будьто через Центросоюз у Львові — заняла у білянсі за 1936 рік вже доволі поважна цифра 2105 ваґонів — говорить сам за себе. Чотирнацять Окружних Союзів, не рахуючи їх централі, є вже членами львівської біржі продуктів, а що силою своєю вони не уступають іншим членам цієї біржі, приватним ґуртівникам, на це вказує ця обставина, що тих 14 союзів доконало 15% оборотів біржі. Усі союзи, що провадять збіжеві операції, влаштували збіжеві маґазини, деякі вже у власних будинках.

Такий наглий скок, при ще недавній мізерії наших збіжевозбутових операцій, має очевидно свої причини. Не буде воно компліментом, коли ствердимо, що рішаюче значіння тут мала свідома воля наших кооперативних чинників, які в осени 1935 року на зїзді представників окр. союзів, ухвалили вважати орґанізацію збуту с.-г. продуктів ударним завданням 1936 року. Правда, не без значіння було те, що рік 1936 був конюнктурально для збуту збіжжя надзвичайно щасливим (великий попит на збіжжя від літа 1936 р., постійна звишкова тенденція цін, легкий і майже певний збут). Але якби це були єдино рішаючі моменти, то, очевидно, в такім самім розмірі, як у нас, повинні були би зрости обороти також у приватних торговців і наш відсоток оборотів на біржі не міг би був піднятися до 15%.

З того треба зробити висновок на будуче: що солідарність і пляновість в торговельній роботі так само важні й доцільні, як у всякій іншій.

Перед нами завдання: закріпити ті позиції, які вже здобуті. Хочби навіть у ближчих роках і не вдалося досягти вищого відсотка оборотів, а тільки удержати те, що вже здобуте, то це вже буде успіх. Позиції будуть закріплені, якщо ділом, при нагоді річних білянсових розрахунків, союзи і Центросоюз засвід-

чать, що збут збіжжя через кооперацію дає хліборобові кращі умовини, як збут через приватника. На думку приходять отже: 1. надплати за доставлений членами (на всіх 3-ох ступнях орґанізаційної драбини) продукт; 2. скріплення аґрономічної обслуги села, з метою поправи якости доставленого зерна; 3. постепенне вводження системи контрактів з членами кооператив на доставу, з евентуальною пулінґовою розплатою; 4. постепенний перехід до приймання збіжжя тільки від членів кооператив.

Безперечний поступ, що його має наша закупочно-збутова кооперація за 1936 рік також у інших ділянках (зріст закупу споживчих товарів на 44%, домашньо-господарських на 89%, збуту живини на 72%, яєць у грошевій вартости на 77%, продукції мила Центросоюзу на 73%) — треба віднести очевидно в деякій мірі на рахунок поправи закупочної сили села; але ця поправа не була аж така велика, щоби пояснити в цілости зріст оборотів сільської кооперації. Здається, не помилимося, коли скажемо, що багато тут причинився факт значного оздоровлення господарки місцевих закупочно-збутових кооператив, головно через поборювання продажі на кредит. Цей перший поважніший успіх повинен для всіх кооператорів бути заохотою до того, щоби вперто продовжувати намічену лінію цілковитої зміни давних, передкрізових метод праці.

Не сміє бути повороту до давніх помилок!

ПРОТИ КОЛЬОНІЗАЦІЙНИХ НАМІРІВ.

Закон про приспішену парцеляцію — мимо всіх спротивів з українського боку — ухвалений соймовою більшістю. Хоч поважно зменшено квоту призначених під парцеляцію на бюджетовий рік гектарів землі, то все таки не відпала тенденція — зробити спеціяльно Галичину тереном кольонізації напливовим елементом. На бюджетовій комісії Сенату його член інж. Ю. Павликовський виголосив довшу промову проти законопроєкту, з якої виймаємо одно місце:

»Виринає питання, чи польська держава, маючи аґрарне перенаселення на землях корінно польських, немає часом **господарської конечности** шукати землі поза корінно польськими землями?

Отож слід згідно з дійсністю ствердити, що такої господарчої конечности корінна Польща не має.

Аґрарні відносини в корінній Польщі загострені на міру подібну до нашої батьківщини тільки в воєвідствах краківському і келецькім! Зате запаси землі у воєвідствах центральних і західних під цю пору є о півтора рази більші, чим на українських землях в цілости, а чотири рази більші, як в країні найгострішого голоду землі: Галичині... Стан такий є наслідком досі на наших землях

переведеної цивільної і військової кольонізації. Захід шановано і далі шанується. Струю кольоністів кермується на схід...

Який же господарський ефект кольонізації українських земель?

Розгляньмо його з двох боків!

Скарб держави витрачує — зі шкодою для акцій, що зміряють до оборони, зі шкодою для демократизації освіти, від 1919 року великанські суми на вдержання кольоністів на чужій землі. В останнє тільки маєток фонду оборотового земельної реформи, змалів у наслідку відписання зобовязань кольоністів о 200 мілінів золотих і далі маліє...

Передбачується нові суми на кольонізацію з нагоди »інвестиційного пляну«!

Само ж хліборобство на нашій батьківщині дуситься на несамостійних рільничих варстатах, які дробляться через природний приріст населення сіл. Господарства ті щораз більше прибирають характер голодового самозасоблювання, відчахуються від ринку, бо мінімальний доплив готівки на села поглитує податок, примусова асекурація, адміністраційні кари... Падає село, а з ним і місто на нашій батьківщині.

Шириться голод, хороби тіла й душі серед безприкметної нужди і безнадійности...

Чому ж держава, яка все заявляє, що »рускєму людкові« не дасть вчинити кривди, не змінить і не зупинить кольонізаційної струї?

Чиж може кольонізацією здобуде для себе політичні вальори великої ваги?

На мою думку здобути їх — не здобуде!

Не може ж кольонізація, яка би опанувала і ввесь запас землі, на загал змінити українського етнічного обличчя нашої батьківщини. Про це пишуть і відповідальні польські політики.

Не потребую згадувати, як шкідливо ділає кольонізація на загострення суспільного і національного спору польсько-українського в Польщі! Як сприяє вона роздмухуванню вогня боротьби, як облегчує аґітацію висланників Комінтерну, як дає тематику большевицьким радіостаціям!«

(Далі промовець говорить про недоцільність кольонізації з точки інтересів оборонности держави).

ДУЖЕ ВАЖНА СПРАВА...

У звязку з акцією охорони і підпирання дрібного виробництва, яка тепер ведеться на терені парляментарних тіл у Варшаві, появляється розпорядок, яким будуть звільнені від обовязку плачення соціяльних боезпечень усі домашні промисловці а крім того також »кружлівкарі«, себто робітники при ручних молочарських сепараторах.

Цей розпорядок не погіршить положення сільських працїв-

ників, бо сільська людина на ділі й так майже зовсім не могла користати з чинитьб обезпечалень. Зате м. і. молочарські кооперативи будуть звільнені від обовязку плачення соціяльних обезпечень за своїх звичайно, доходячих робітників.

Це одначе не значить, що молочарні від тепер вільні від обовязку дбати про своїх робітників. Було би дуже недобре, якби молочарні попросту »заінкасували« те, що досі платили за своїх людей. Це було би неморально й несуспільно.

Значить — гроші ці є власністю робітників і мусять такими остати. Але не було би добре, якби ми хотіли дочислити цю квоту до платні персоналу — бо в той спосіб ці гроші розплилися би без сліду. Єдино правильне буде; складати ці гроші щомісячно у найближчій кредитовій установі на рахунок працівника, як його відправний фонд, який він мав би право підняти аж по відході з праці в кооперативі.

Крім того, що працівник в той спосіб прийшов би по якомусь часі до якогось капіталу, він дорожив би своїм місцем праці більше, як досі, бачучи, що про нього памятають і він помалу стає теж посідачем якогось майна. Маючи ж своє конто в касі, він в неодному випадку почав би докладати ще дещо на ощадність і з власних засобів.

А для цілого нашого господарства з того виросли би в короткому часі поважні вкладкові капітали.

ТРЕБА ПОДБАТИ І ПРО НИХ!

Як виходить із звідомлень кооперативних ревізорів та люстраторів, білянси за 1936 рік випадуть у наших кооперативах та союзах краще, як за попередній рік. У многих кооперативах та союзах будуть поважніші надвишки і то реальні надвишки, коли взяти під увагу, що роздача товарів на кредит на загал припинена (а ця позиція ставить завше під сумнів паперові білянсові зиски).

Очевидно, що згідно з кооперативним духом, поза скріпленням власних фондів та дотаціями на культурні й суспільні цілі, будуть ухвалюватися на Загальних Зборах товарові звороти. Це все в порядку. Але при тім усім не забуваймо ще про одну річ: про тих, що стоять безпосередньо при кооперативній роботі, про персонал кооператив. Не закриваймо очей на факт, що розвиток кооперації в нас у великій мірі був можливий коштом недокормлення, недоодягнення, взагалі безприкладно низького винагороджування наших робітників (умових та фізичних). Хто мав коли небудь нагоду інформувати чужинців про стан нашої кооперації і назвав при цьому платні, що їх одержують працівники нашого кооперативного апарату, як в місцевих кооперативах, так і в союзах, той знає, яке зчудування викликують ці інформації у чужих людей. Їм трудно навіть зрозуміти, як можна працювати при таких умовах винагороди праці.

Це, що було необхідне в добі тяжкої крізи, не може тяг-

нутися в безконечність. Ті установи й союзи, які вже вповні висановані, нехай уважають тепер точкою своєї чести поправити і матеріяльне і правно-професійне положення своїх працівників. (Під правним, розумію, забезпечення добрим і оправдавшимся працівникам постійности їх становища шляхом відповідних службових договорів, так як це принято в усій заграничній кооперації).

ДВІ КООПЕРАТИВИ ЗДОРОВЛЯ.

Ініціятива орґанізаційного виділу РСУК стрінула в краю зрозуміння: за першою кооперативою здоровля в Реманові (пов. Львів) прийшла друга в Боднарові (пов. Станиславів). Очевидно, проте , чи задумане діло вдасться, чи не розібється воно на яких небуть технічних труднощах, буде рішати не тільки добрий орґанізаційний плян »гори« (РСУК і Лікарського Товариства у Львові), але й наявність відповідних людей до ведення діла в обидвох місцевостях, які вибрано на перші пробні станиці. Хочемо вірити, що і в Ременові і в Боднарові така сильна воля найдеться у загалу місцевого громадянства та що стоїмо на порозі розвитку ще одної ділянки спілчанської праці.

Це ділянка, що до якої вже хіба ніхто не захоче закидати, що тут ходить про »роблення зисків« та про »інтерес«. Цією роботою кооперація повинна остаточно переконати всіх, що вона служить не кешені — а ідеї!

СТАН ТОРҐІВЛІ В ПОЛЬЩІ.

В Польщі має бути під цю пору близько 450.000 торговельних підприємств, які викупили промислові свідоцтва; окрім того, як припускають знавці терену, є ще найменше 50.000 нелеґальних продавців, головно похатніх і вуличних. Разом отже є пів міліона підприємств.

Між тою армією посередників є одначе дуже мало більших купців. 400.000 підприємств викуповує свідоцтва 3-ої і 4-ої категорії, отже це все малі крамниці і крами, малі згінники або »фатори«.

Слабість торґівлі це наслідок убогости сільського й міського населення, недорозвитку промислу.

Між купцями 55% находиться в руках жидівського населення. Найнижчий відсоток Жидів є в західніх воєвідствах (8%), відтак іде Галичина 65%, врешті східні землі (75%). По містах жидівський елємент сильніший як на селі (60% проти 43%) — це цікаве явище. Цікаве є й те, що відсоток Жидів сильніший у дрібних як у великих підприємствах (I і III категорії). В четвертій категорії вони мають 63%, в I—III всього 37%. (Це трохи суперечить принятим поглядам на цю справу).

СЕЛЯНСЬКА ГОЛОВА РАХУЄ...

На одному з кооперативних курсів (в Олешичах любачівського повіту) автор цих рядків дав учням завдання: обчислити рентовність годівлі безріг при нинішних цінах. З більшого числа виробів вибрано два, що відзначалися особливою точністю обрахунку й поміщено у хронікальному відділі цього числа нашого журналу.

Характеристичне, що всі автори обрахунків виявили багато життєвого досвіду і вміння конкретно думати, прийшли до однакового висновку: що годівля безріг при теперішних цінах не поплачується, якщо у видатки вкалькулювати й винагороду господаря за обхід безріг, або дає тільки мінімальну надвишку.

В кожнім разі є відрадним, що між присутними курсантами найшлося поважне число таких, які зуміли випрацювати це завдання, яке вимагало фахового знання: зробили це скоро й солідно, деякі навіть з приміненням бухгальтерійної форми обрахунку.

Так, наше село вже не те, що колись було...

А що буде за дальших 10—20 літ? Чи не залишить воно за собою й усієї т. зв. дипльомованої інтеліґенції?

Висновок: інтеліґенції треба більш працювати над собою, особливо ж привчатися до к о н к р е т н о г о д у м а н н я!

ГОСПОДАРКА ДЛЯ ЗИСКУ.

Коли кооператори вимагають перебудови господарства ради зиску на господарство для заспокоювання суспільних потреб, то оборонці капіталізму звичайно збувають це як беззмістову фразу.

Що однак »господарка для зиску, а не для потреб« це не видумка, а реальний факт, про це свідчать хоч би такі факти, що їх наводить відомий проф. В. Тотоміанц у швайцарськім „Genossenschaftliches Ideeblat":

У 1931 році бразилійський уряд, по довгім ваганню, зробив пропозицію австрійському про подарування частини з тої кави, що була призначена на знищення, безплатно для віденського бідного населення. Але австрійський уряд під тиском віденських купців відкинув цю пропозицію, щоби »не зруйнувати« купецтва обнижкою цін.

По день 15. вересня 1935 знищив бразилійський »кавовий інститут« 35.254.525 мішків кави.

В Лос-Енджелес торгівці молочних консерв виляли у 1935 році 200.000 літрів молока у канали, щоби не допустити до обнижки цін.

У Злучених Державах зарізано 1933 р. 600.000 коров, в ціли зменшення подачі молока.

В Єгипті знищено багато бавовни. В Канаді вживають ячменю на топливо; в Румунії якийсь час по вибуху кризи робили це саме з кукурудзою.

В Чілє викинено 225.000 овець на жир супам. На Цейльоні недавно знищено 30.000 тон чаю, а в голяндській Індії сотні коріння.

Для приватного купця чи промисловця рішаючим моментом є ціна й зиск; коли, через »надмір« продуктів ціна мала би впасти й він мав би менший зиск, то він волить знищити частину товару, аби тільки не зменшилася його квота зиску.

Французький письменник Гомберґ жадав у брошурі про крізу, щоби Ліґа Народів вглянула в нищення господарських дібр. Одначе, як каже проф. Тотоміанц, це за далека дорога. Швидше повинні в цю справу вглянути національні уряди та передати прим. споживчій кооперації, як представникові консументів, розділ між населення тих засобів, що мали би піти на знищення з яких небудь причин. Очевидно, що також добродійні установи могли би робити цю роботу.

ФРАНЦУЗЬКА НЕСПОДІВАНКА.

Від якогось часу Франція робить прилюдній опінії одну несподіванку за другою. Такою був наглий зворот від правого уряду Ляваля (лівиця звала його фашизуючим) — до сильно лівицевого уряду Блюма; не меншою несподіванкою була нагла децизія з вересня м. р. про девалюацію франка і знесення вільного обороту золотом; розчарування приніс людово-фронтовий уряд тим усім, які предсказували большевизацію Франції, коли обмежився тільки соціяльними реформами, не нарушуючи правних основ ладу: приватної власности і свободи торгівлі.

Черговою несподіванкою, майже ревеляційною, була остання постанова французького уряду, з половини березня — про поворот до вільного обороту золотом; а вже найбільшою сенсацією був небувалий успіх підписки національної позички на зброєння, якої перша транша, у висоті $5^1/_2$ міліярда франків, була субскрибована вповні протягом одного дня, до год. 7. вечером.

Тих усіх подій не можна зрозуміти інакше, тільки як прояв тяги французького народу до консолідації в обличчі загрози німецького реваншу. Як довго буде ця загроза існувати — так довго Франція буде перемагати всі внутрішні соціяльні труднощі, одним гаслом: la patrie en dangère! (батьківщина в небезпеці).

Даремні одначе сподівання »приятеля зі Сходу« на політичну революцію у Франції та захоплення влади в цій країні своїми аґентами. Хід подій у цьому краю вказує радше на щораз більше еманципування його з під впливів СССР на внутрішню політику Франції.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Перспективи сільського господарства Сходу Европи

Як відомо, піднесення врожайности до сучасного стану (18—27 квінталів з гектара) в Західній Европі перейшло два періоди: повільне і швидке піднесення. Перехід від трьохпілля до плодозміну (з великою участю конюшини, яка засвоює азот з повітря) постепенно підносив урожайність з кінця XVIII до 80-х років XIX століття. Вживання ж штучних мінеральних угноєнь (початок—кінець XIX століття) давало найвищі врожаї вже на початку XX віку. Наприклад у Німеччині період біольоґічного підношення врожаїв тягся майже сто літ (від 1785 до 1855 р.р.) і при цьому врожайність зросла з 7 на 15 кв. з 1 га. Піднесення ж урожайности до 23 сотнарів, при вжитті мінеральних угноєнь, осягнено за яких 25—30 років. Подібні ж висліди з хемізацією сільського господарства одержано й по інших країнах Зах. Европи. Закінчення першого періоду розвитку припадає коло 1840 р., коли питома вага посіву конюшини дійшла до 27%, а врожаї досягли 15 кв. з гектара. Дальше піднесення врожайности відбувалося майже виключно коштом додавання мінеральних угноєнь. Судячи по тому прикладу Зах. Европи, треба би і для СРСР більше століття для хемізації й інтенсифікації його сільського господарства. Такий шлях, звичайно, дуже довгий для сучасного темпа життя в СРСР. Але з другого боку такій бідній на капітали країні, як СРСР, не вільно ігнорувати того факту, що технічний азот з мінеральних угноєнь, поминаючи інші його хиби, є завжди дорожчий, ніж азот біольоґічний (через метеликоцвітні) і з натурального гною. Коли ж видатки при управі конюшини чи люцерни покриває скотарство, то біольоґічне громадження азоту з повітря приходить даром. Зважаючи на все це, в СРСР плянується швидко поширити конюшину, інтенсифікувати скотарство і розбудувати в найкоротший час продукцію мінеральних угноєнь.

За старої Росії систематичних дослідів над впливом угноєнь на ґрунти не переводилося, а задовольнялися окремими спорадичними дослідженнями. За СРСР цими дослідженнями в широкому мірилі почав з 1925 р. займатися науковий інститут для справ угноєння. Він сконстатував, що найпотрібнішим угноєнням для СРСР є азот, за ним слідує фосфор, а на останньому місці стоїть калій (потас). Найбільше угноєнь всіх родів потребують північні ґрунти. На південь потреба угноєнь зменшується. На чорноземлях впливу калійних угноєнь для більшости полевих культур не відчувається. Виключенням з цього є культура бурякового цукру і деяких овочевих. Праці названого інституту, як також дореволюційні досліди Енґельгардта вказують, що деякі підзолисті (зашкірні) ґрунти й чорноземні СРСР можна угноювати фосфоритним борошном без хемічного оброблення. Площу таких ґрунтів обчи-

слено в 50% усієї орної землі в СРСР. Фосфоритне борошно на цих ґрунтах ніби може заступати суперфосфат при подвійній дозі під усі сірі збіжжа, озиму пшеницю, бараболю, цукровий буряк, конюшину та коноплю.

Запаси сировини для мінеральних угноєнь в кол. Росії досліджувано на території головно европейської частини. За СРСР, з початком створення промислової бази і на сході, розвідки поширилися й на азійські райони. На 1. I. 1934 р. ґеоґрафічне розміщення й ґеоґрафічні запаси фосфатів в СРСР такі (в 1000 тон)[1]):

	Карелія	Чуванська й Уральс. Татарс. обл.	АСРР	УСРР	П. Кавказ	Козацька АСРР	БСРР	Решта СРСР (европ. частина)
	Апатити	Ф о с ф о р и т и						
Запаси	701357	102954	543341	41360	2561	849049	10357	1702377
% P_2O_5	18—29	13—14	12—18	12—32	14,1—22	12—19	16—17	12—25

Отже вся апатитова і майже половина фосфоритової сировини знаходяться в родовищах на далеких окраїнах СРСР. Крім цього більшість цієї сировини має малий відсоток фосфору. Фосфати ж з 24 і більше % P_2O_5, придатні на виріб звичайного суперфосфату складають лише 1,5% усіх резерв і всі вони знаходяться в Карелії та УСРР — на окупованих СРСР територіях. Таким чином для орґанізації виробу звичайного суперфосфату запаси сировини в СРСР взагалі не є великі, а в Московщині є відсутні. Через це промислових фосфорових угноєнь в СРСР мусить застосувати й дорожчі способи перерібки фосфоритів (з одержанням подвійного суперфосфату й преципітатів), або звертатися й до імпортованої сировини. Родовища апатито-нефелітових порід в Карелії уможливлюють орґанізацію тут виробництва дешевого суперфосфату, але треба імпортувати для цього сировину для добування сульфатового кисня і рахуватися з віддаллю до хліборобських районів в тисячі кільометрів. Калієві угноєння у вигляді родовищ сильвініту й карналіту, знайдено в районі Соликанська й Березників на Уралі. Запас калія в них обчислюють приблизно в 15 млрдів тон, що перевищує в 6 разів відомі перед війною світові запаси.

За академиком Д. Прянишниковим та проф. А. Лебедянцевим[2]) СРСР при сучасних розмірах його посівної площі потребує угноєння на 70.000.000 га. А це значить, що при найменших европейських нормах (3 кв. на 1 га) потрібно 21.000.000 тон, а при вищих нормах — 42.000.000 тон угноєнь. Ці кількости майже дорівнюються світовим продукціям мінеральних угноєнь у 1933 р. (29.800.000 т.) та в 1929 р. (46.100.000 т.). При таких потребах продукція всіх мінеральних угноєнь СРСР у 1933 р. досягла лише коло

[1]) Минеральные удобрения и инзектофунгисиды, 1935, ч. 4, ст. 48—57.

[2]) Плановое хозяйство, 1935, ч. 3, ст. 79.

1.146.80 т.[3]), або коло 5% найменшої европейської норми. В тому ж році мінеральних угноєнь виробили: Німечична — 3.890.000, Франція — 2.793.000, ЗДПА — 2.753.000, Бельґія — 1.158.700, Голяндія — 824.600, Канада — 114.900 тон. Отже найбільший посівною площею і з найбільшою потребою Радянський Союз щодо виробництва мінеральних угноєнь ще й досі займає дуже скромне місце, між найменшими — Бельґією й Голяндією. Після пляну розбудови промисловости мінеральних угноєнь (2-га пятилітка) в 1937 р. СРСР має виробитих вже 8.290.000 т. (рахуючи в цьому лише перемелення фосфоритів на борошно). Цією кількістю СРСР перевищила би продукцію всіх держав світу навіть в оптимальний для них 1929 р.). Однак коли б і такий проєкт зреалізувався (проти чого є обєктивні умови), то сільське господарство СРСР дістало би лише коло одної третини потрібних йому угноєнь, рахуючи найменшу норму.

Сучасна промисловість фосфорових угноєнь СРСР обмежується лише до суперфосфатових фабрик. Їх існує лише сім: три в УСРР (потужність їх становить 49,5% цілого виробництва), 2 в Московській області (з 17,6% виробництва) 1 в Ленінградській області (27,7% цілої продукції) та 1 на Уралі (з 11,2% всього виробництва). Загально їхнє виробництво виносить річно 1.150.000 тон[4]). Азотові угноєння виробляють на фабриках: в Березниках на Уралі та в Горловці в УСРР, що разом у 1932 р. виробили 22.200 тон. За пятилітнім пляном будуються ще фабрики азотових угноєнь в Магнітогорську й Богомолово на Уралі та в Каменському в УСРР. Потасові угноєння тимчасом добуваються лише на Соликамській сільвінітовій копальні та збагатній фабриці, що працюють від 1932 року. Плянують також збудувати карналітову копальню.

Натурального гною за підрахунками акад. Д. Прянишникова й проф. А. Лебедянцева в 1933 р. ніби зібрано в СРСР 407.000.000 тон. Однак І. Кукса зазначує, що ще і в 1935/36 році можна було би зібрати лише коло 400.000.000 тон гною. За названими авторами в 1937 р. плянується зібрати 680.000.000 т. натурального гною, а І. Кукса уже в 1936 р. зазначує: »Пятилітнім пляном намічено одержати в 1936/37 р. 439.000.000 т. гною[5]). Очевидно, що ця друга цифра імовірніша. Але візьмім далі ак. Д. Прянишникова й проф. А. Лебедянцева й визначім кількість 3-х головних речовин: азоту, фосфору й калія в натуральному й мінеральному угноєнні, що одержані й плянуються до одержання, — тоді матимемо такі кількости (в міліонах тон)[6]):

---

[3]) Социалист. строит. СССР. Статист. ежегодн., 1935, ст. 200; Народнохозяйственный план, 1935, ст. 152.

[4]) Минеральные удобрения и инзектофунгисиды, 1935, ч. 2, ст. 10.

[5]) Плановое хозяйство, 1935, ч. 3, ст. 84; Социал. реконструкция с.-хоз. 1936, ч. 9, ст. 91.

[6]) Плановое хозяйство, 1935, ч. 3, ст. 84.

	Натуральний гній		Хемічна промисловість
	1933 р.	1937. р.	1937. р.
Азот	2,0	3,4	0,3
P_2O_5	0,8	1,4	0,7
K_2O	2,4	4,1	0,2

Після цих даних хемічна промисловість СРСР за цілковитої реалізації розбудови її після другого пятилітного пляну ще й у 1937 році постачатиме лише коло $^1/_{11}$ азоту, $^1/_2$ фосфору і $^1/_{20}$ калію проти того, що можна одержати з натурального гною. Цей останній таким чином набуває особливо великого значіння в хемізації й інтенсифікації с. господарства СРСР. Крім цього натуральний гній, як відомо, є універсальним угноєнням. Ним, як зазначує В. Шейдевінд, можна угноювати всілякі ґрунти за виключенням низових торфових, які надзвичайно багаті гумусом та активними сполученнями азоту. Гній як в нечорноземі, так і в чорноземі причиняється до піднесення врожаїв. Він поліпшує фізичні властивості ґрунту. Фосфор і калій з натурального гною засвоюються рослинами значно ліпше ніж з відповідних мінеральних угноєнь. Комбінування натурального гою з мінеральним теж сприяє піднесенню врожайності. Як відомо, зменшення врожайности підчас світової війни в Німеччині (ще досі не зрівнялося з довоєнним станом) є наслідком упадку скотарства і зменшення натурального угноєння.

В СРСР скотарство значно винищено й за його плекання почали братися лише останніми роками. В 1934 р. у порівнанні з 1928 р. в СРСР поголівя худоби зменшилося так: у коней — в 2,2, у рогатої худоби — в 1,5, у овець і кіз — 2,3 і у свиней — 1,1 рази. В УСРР ми простежимо це зменшення за такими даними (в 1000-ах голів)[7]):

Роки:	Коні	Рог. худоба	Вівці й кози	Свині
1916	5477,2	7706,6	6379,4	4629,4
1935	2549,3	6279,3	2756,2	4734,7

За останньою гіпотезою на 1937 р. плянується піднести поголівя приблизно на дореволюційний рівень, що подвоїло б і кількість натурального гною. Щодо збирання й переховування його, то І. Кукса[8]) зазначає, що орґанізація використання орґанічних угноєнь »у нас перебуває в надзвичайно незадовільному стані. На практиці часто виявляються прямі тенденції недбальства в орґанізації гнойового господарства... В совхозах справа з користанням гноєм стоїть дуже зле. Між тим конкретних заходів для полагодження цієї справи не вживається. В наслідок цього на початок ярової сійби (1. 4. 1936 р.) по всіх совхозах вивезено на поле лише 23,5% гною. В Азово-Чорноморському краєві — 1,2%,

[7]) УСРР в цифрах, 1936, ст. 239.

[8]) Социалист. реконструкц. сельск. хозяйства 1936, ч. 9, ст. 92, 93.

в Північно-Кавказькому — 1,5%, в Криму — 2,2%«. Звичайно, що коли плян на 2-гу пятилітку зреалізується, то натурального гною вистачить не на 1 міліон га, як у р. 1933, а на коло 17 міл. (при повній нормі 40 т на 1 га). Однак треба до цього завважити, що половину натурального гною ще й досі в УСРР і на П. Кавказі спалюють. Не зважаючи на плянування й передачу майже всієї худоби до совхозів і колхозів, які легко контролювати державним апаратом з центру, радянські економісти ще й сьогодня примушені констатувати, що в УСРР і на П. Кавказі половина гною витрачається на паливо. І це в районах, звідки вивозиться мінеральне паливо!

Через таке марнотратство натурального гною в УСРР та на П. Кавказі його і в загальному балянсі СРСР вистарчало лише на 5, а не на 10 міліонів га, за пляном же, коли буде виконаний, вистарчить на 8,5 міл., а не на 17 міліонів га. Якщо ж уважати, що натуральний гній підтримує нормально родючість ґрунту протягом 6 років, то в СССР ним угноювалося 30 міліонів га, а плянується забезпечити 51 міліонів. Загальний же рівень забезпечення с. господарства СРСР натуральним гноєм видно з такого порівнання з деякими державами (в тонах на 1 га)[9]):

Данія	Бельґія	Німеччина	Франція	СПДА	Канада	СРСР
19,6	14,8	10,8	8,3	5,1	4,5	3,0

З наведеного слідує, що СРСР мінеральними угноєннями, при найменшій в З. Европі нормі (3 кв. на 1 га) в 1933 р. спромігся угноїти лише 3,8 міл. га, або коло $^1/_3$ самих лише технічних культур, під посівом яких тоді було 12.029.000 га. Разом же з натуральним гноєм в СРСР могло би угноюватися 33.800.000 га, або коло половини площі, що конче потребувала угноєнь і менше $^1/_4$ загального посіву. На 1937 рік гостру недостачу на фосфорові угноєння плянується в СРСР полагодити додачею фосфоритового борошна, виріб якого легше й дешевше орґанізувати. В умовах СРСР розмелення на борошно фосфоритів вимагає втричі меншого, ніж суперфосфатове виробництво, інвестування капіталу і коштує самозрозуміло дешевше. При подвійній же проти суперфосфату дозі це борошно, згідно з дослідами, про які уже згадувалося, може заступати на деяких ґрунтах хемічно приправлені фосфорові угноєння. Через те бідний технічно й капіталами СРСР плянує в 1937 р. виробляти 8.290.000 т. угноєнь з великою участю в ньому фосфоритового борошна. При цьому на 1 га плянується давати по 5,9 квінталів. Така велика пайка, крім значної участи фосфоритового борошна, викликана ще й тим, що угноюватимуться лише ґрунти під технічні культури. При цьому способі можна буде угноїти коло 14 міл. га, або площу лише під технічними культурами. Загальна ж площа, яку можна було угноювати всіма засобами,

[9]) Плановое хозяйство, 1935, ч. 3, ст. 84.

якщо плян буде виконаний вповні, становитиме коло 65 міл. га, себто коло половини тодішньої посівної площі.

Отже бачимо, що при 100%-ім виконанні планів, після 1937 року в СРСР промисловість (включаючи до неї й механічне перемелювання фосфоритів на борошно) з напруженням може забезпечити лише ґрунти під технічні культури. Зернові ж культури й надалі лишатимуться на натуральному гною та біольоґічному азоті. Із 14.900.000 га технічних культур в 1937 р. окремі ґатунки мінеральних угноєнь діставатимуть: азот та калій лише 2,5—2,8 млн. га, фосфор — 4.700.000 га. А треба додати, що крім технічних в 1937 р. в СРСР плянується засівати 9.570.000 га городинно-баштанових культур, що матимуть перевагу на мінеральне угноєння перед зерновими. Це ж говорить про те, що ще не одна пятилітка мине в СРСР, аж можна буде давати мінеральні угноєння і під зернові культури. Особливо ж гостро відчувається недостача азотового угноєння.

Треба однак пригадати, що і в З. Европі і тепер азот в більшій частині (75—80%) до ґрунтів вноситься біольоґічним процесом. Відношення поміж азотом технічним і біольоґічним по ріжних країнах звичайно не є однакове. Там, де є багато землі (на 1 душу населення), збільшується біольоґічний азот, в бідних землею країнах, з густим населенням і промислово розвинутих зростає значіння технічного азоту. СРСР під цим оглядом дуже відстає від З. Европи, розпоряджає ще дуже слабенькою хемічною промисловістю та дуже великою площею землі, яка могла би бути зораною. Так в европейській частині СРСР земель, придатних під оранку, є коло 11 га на душу населення, а з Сибіром ця цифра могла би піднестися до 100 га, тоді як у Німеччині можна ще заорати лише 0,7 га, у Франції — 1,35 га[10]).

Питання азотового угноєння теоретично радянські автори й розвязують по лінії інтенсивного сіяння конюшини й інших кормових та швидкого збільшування поголівя скотарства. Однак фактично ще й у р. 1934 площа всіх кормових в СРСР складала 7.116.600 га[11]), або 5,4% посівної площі тоді ж, проти 11—32% лише збирачів азоту в З. Европі. Скотарство ж, як уже згадувалось, тоді ж знизилось до половини (кругло) поголівя проти дореволюційного часу. Само собою зрозуміло, що мусять пройти десятиліття, поки стан посіву збирачів азоту і поголівя худоби в цілому СРСР дійде до сучасного рівня в З. Европі. Остання ж натурально за цей період зробить дальший поступ. Отже дігнати З. Европу по хемізації й інтенсифікації с. господарства СРСР буде дуже й дуже важко, якими б безоглядними способами він не користувався. Варто тут навести постанову Ради народніх комісарів Союзу СРР і центрального комітету ВКП(б) від 29. IX. 1932 р.,

[10]) Там же, ст. 89.

[11]) Социалист. строит. СССР. Статист. ежегодн. 1935, ст. 326—327, 334—339.

а саме[12]): »1. Припинити дальше поширення площі технічних і пашних культур за пляном 1933 р. і визнати доцільним розширення площів лише зернових (головним чином по пшениці, вівсі й ячменю)«. Як бачимо, збирачів азоту поширювати не збираються, хоч, як це обстоюють фахівці. Очевидно, що такі постанови не можуть не гальмувати переведення в життя тих намірів, які відповідають прискоренню хемізації й інтенсифікації с. господарства в СРСР.

Якісним станом промисловість мінеральних угноєнь СРСР, не зважаючи на переведені реконструкції й розбудови, похвалитися також не може. За період кризи в капіталістичних країнах виробництво азотових угноєнь знизилось на 60%. Але якісно ці фабрики (в ЗДПА, Франції, Німеччині, Бельгії й інших) надзвичайно удосконалилися. Добування синтетичного амоняку на них лучиться з виробом метілевого спірту. При цьому від одного виробництва на друге переходиться за декілька годин, змінивши для цього лише склад ґазу й каталізатор. В Німеччині на підприємствах Leunawerke, чи в Англії на Billingham азотові угноєння одержують при виробництві синтетичної бензини. Такі комбінування дозволяють раціонально використати могутні і найраціональніше побудовані аґреґати. У цей же час в СРСР амонячна, наприклад, салітра, що є тут найбільш поширеним азотовим угноєнням, ще досі приходить до хліборобства в надмірно вохкому злежалому стані і вимагає розтирання перед ужиттям. Сульфонітрат та сульфат амонію одержують в дуже розпиленому стані, що причиняється до страт як при транспорті, так і при зуживанні. Калієві солі із Соликамську також через спорошкованість і дрібно кристалічний стан легко злежуються. Як зазначує Б. А. Соколовський[13]) суперфосфатні фабрики СРСР теж дуже слабо озброєні апаратурою. Відділи розмелювання здебільшого мають малопотужні кільцеві млини, як Кента, Мексикону тощо. Сировинних та експедиційних стацій на цих фабриках або цілком не буває, або вони в початковій стадії механізації. Апаратура старих фабрик так зносилася, що вимагає негайної заміни. Лише три нові суперфосфатові фабрики (Костянтинівська в УСРР, Воскресенська в Москві й Невська в Ленінграді) своїми розмірами й станом відповідають фабрикам З. Европи та ЗДПА. До виробу приципітатового фосфорового угноєння з містотою 28—35% P_2O_5 в СРСР щойно (в 1934 р.)[14]) приступають, хоч більшість сировини надається саме до цього процесу.

Очевидно, що окраїни СРСР, якими фактично являються УСРР та П. Кавказ, підлягаючи всім плянуванням центральної

[12]) В. В. Килосадзе, Важнейшие решения по сельскому хозяйству, 1936, ст. 250, 251.

[14]) Народно-хозяйственный план на 1935 год, 1935, ст. 152.

[13]) Мінеральные удобрения и инзектофунгисиды, 1935, ч. 2, ст. 10, 13.

влади, не можуть мати ліпшого стану хемізації й інтенсифікації с-господарства ніж цілий СРСР. Перевагою їхньою є лише природні умовини, їхні на великих просторах ґрунти чорноземлі, що майже не потребують азотових і калієвих угноєнь.

Висновки.

1. Влада СРСР плянує дуже швидке інтенсифікування с.-господарства, зокрема через його хемізацію (через поширення площі посіву азотозбирателів, піднесення скотарства й уживання натурального гною та інтенсивне розбудування промисловости мінеральних угноєнь). Тимчасом усі ці заходи мають здебільшого декляративний характер, бо реалізація їх находиться в початковій стадії.

2. Коли б усі пляни другої пятилітки в галузі с.-господарства зреалізувалися, проти чого говорять обективні умови, то в 1937 р. був би такий стан с.-господарства в СРСР:

а) поголівя скотарства ледве дорівнялося б до дореволюційного стану;

б) мінеральних угноєнь ледве вистарчало б для площі під технічні культури;

в) угноєння, по нижчій нормі, діставала б ледве половина засівної площі. Зенові ж культури ще не одну пятилітку лишатимуться без мінеральних угноєнь.

3. Промисловість штучних угноєнь в СРСР також перебуває ще на початку своєї розбудови. Базується вона головно на старих підприємствах і постачає не тільки недостатню кількість готових виробів, а й низької їх якости. До виробу концентрованих угноєнь лише приступається.

4. При такому стані хемізації с.-господарства, розмірі зораної площі й рівні врожайности експорт збіжа з СРСР є ненатуральним явищем. Експорт зерна з СРСР закордон можна пояснити лише цілковитим нехтуванням інтересів власного населення, яке не спиняється навіть перед його вимиранням з голоду.

В. Іванис.

СТОРІНКИ МИНУЛОГО

Наші рочдельці*)

Галичина.

В Галичині першим »рочдельцем« серед українців був Василь Нагірний (1847 — 1921), котрий запізнався з кооперативним рухом у Швайцарії, перебуваючи на студіях в Циріху. Було це в 70 роках минулого століття, коли Циріхське споживче товариство належало до найкращих кооператив в Зах. Європі. В склепах його Нагірний напевно купував товари і не міг не зацікавитися орґанізаційною формою цих торговельних підприємств та їх ідеєю. Повернувши по закінченню студій до краю з дипльомом архітекта, пошукуючи поля для примінення своїх сил в службі для народу, пригадав собі Нагірний циріхське споживче товариство і взагалі модний тоді в Західній Европі серед народолюбної інтеліґенції кооперативний рух та познайомив з ним галицько-українську суспільність, очевидно з ціллю викликати якийсь відрух серед неї на цю ідею, що привів би до якогось практичного почину. Це був ряд статей, п. з.: »Як собі люди в нужді помагають«, — уміщених на сторінках »Діла« в 1882 р.

В рік пізніше В. Нагірний являється співосновником першої української споживчої кооперативи, п. н.: »Народна Торговля«, стає директором цього товариства, яке скоро виростає в поважну торговельну установу. Але з перших же років існування »Народня Торговля« бере не цілком правильний напрям діяльности. Сама назва товариства — »Народна Торговля« — говорить, що його основникам і провідникам, в особах Нагірного і Ничая, ходило про ународовлення торговлі, що вся знаходилася в чужих руках, а вищі соціяльні ціли, які привязувано до кооперації на Заході, відразу відійшли на задній плян і взагалі мало були усвідомлені. Сам Нагірний в своїх нечисленних виступах в пресі ніколи не вертався до теми, порушеної в статях »Діла« 1882 р., а свої досить великі орґанізаційні здібности зужив не на створення масового кооперативного руху за західньо-европейськими взірцями, а на творення національної (народної) торговлі, на орґанізацію ремісників і т. ін.

І нічого не можна мати проти такого підходу до справи; навпаки, треба все памятати і підкреслювати наші національні еманціпаційні змагання на економічному полі, але при цьому не повинні ми забувати, що великий суспільно-економічний рух мусить мати свою вищу внутрішню ідею, без якої він буде кволим, немічним. І нерозумно експериментувати в практичній роботі, замісць покористуватися досвідом інших народів і засвоїти випробувані вже суспільні форми орґанізації торговлі та методи праці.

*) Кінець артикулу друкованого в лютневім числі »Кооп. Респ.« за б. р.

Нагірний і тов. про це забували. Тому їх праця не дала таких результатів, які могла дати. »Нар. Торговлю« вони пристосовували до обслугування українських торговельних підприємств взагалі, без огляду на їх характер. Але тяжко було сполучити роздрібний торг з гуртовим, тим більше, що гуртовий відборець був припадковий і непевний. Тому »Народна Торговля« виросла у многосклепове торговельне підприємство роздрібної торговлі, з розкиданими по цілому краю склепами, клієнтелею яких є не так члени товариства, як взагалі покупні, отже припадкові люди; а в цих умовах важко було додержуватись рочдельських ідей і засад, стати притягаючою силою для українського населення й осередком його суспільно-національних змагань.

З заснованням »Народної Торговлі« у Львові почався торговельний рух на провінції. Почали закладатися українські крамнички при церквах, при читальнях а також приватні. На початку цього століття було їх коло тисячки, але вони не створили національної торговлі, бо їм не просвічувала велика ідея зміни суспільного устрою і створення економічної підстави для національного визволення. Приватні українські крамарі показалися менше оборотними від своїх конкурентів — жидів і не виросли в поважну силу, а церковним і читальняним зовсім не повелося, бо була це хибна орґанізаційна форма; провадились вони безконтрольно і, крім деморалізації та знеохочення до громадських починів на економічному полі, нічого іншого по собі не лишили.

*

З безпощадною критикою цього стану річей в нашій національній торговлі в Галичині виступив на початку цього століття Іван Петрушевич (* 1875). Побував він довший час в Анґлії, познайомився там основно з цілістю кооперативного руху, його історією, провідними ідеями, орґанізаційними формами і методами праці та відбув довшу практику в одній з найкращих в Анґлії споживчих кооператив в Гартлєпуль. Переходячи з бюра до бюра, з одного відділу до другого, пізнав до подробиць всю техніку торговлі, бюрову маніпуляцію і т. п. Попри те поповнив своє загальне образование, спеціяльно з економічної области, та повернув до краю повний реформаторських замислів й енерґії до праці на полі кооперації. Передовсім поділився зі своїми земляками тим, що він бачив в Анґлії кооперативного і чого навчився.

На сторінках »Економіста« появилася в 1905 р. незвичайно цікава і повчаюча моноґрафійка Ів. Петрушевича про спілкову крамницю в Гартлєпуль, в якій відбував він кооперативну практику. В ряді статей в тому ж »Економісті« й інш. орґанах преси знайомить він земляків з кооперативними осягами інших народів, із засадами ведення кооперативних підприємств та розкриває краєвим діячам очі на безплодність їх дотеперішної праці на економічному полі, спеціяльно в области торговлі, через те, що вона

ведеться безпляново, що їй не присвічує вища ідея, що їм не знані випробовані де-інде раціональні методи праці, без приміннення яких їх квазі кооперативна діяльність була і остане товченням води в ступі. Всі статті Петрушевича зраджують у автора глибоке знання предмету, про який пише, і велику віру в кооперативну ідею та кооперативну форму орґанізації, а недостачі нашого економічного життя підмічені так остро і описані так яскраво, що деякі його статті не втратили на своїй актуальности і для теперішнього часу, бо багато з тих недостач з перед 30 літ лишилося й до нині.

Петрушевич дістав посаду в »Н. Т.« в характері секретаря. Становище підрядне і не отвирало йому великого поля до попису. А всеж він на цім становищі почав був переводити деякі реформи в нашій торговельній кооперації. — Занявся опрацьованням статутів для споживчих спілок, форм книговодства, поучень і написав прекрасний практичний підручник ведення кооперативних спілок систем. Рочдель, з незрівнано ясним і переконуючим викладом основ рочдельської системи торговлі. В своєму селі Єзуполі пов. Станисл. закладає в 1906 р. першу правильно зорґанізовану споживчу спілку, в якій запроваджує рочдельські засади торговлі — купно і продаж за готівку, чекова система торговлі, звороти пропорціонально закупу. По Єзуполі приходить ряд подібних спілок в інших місцевостях. Справа, здавалося, малаб далі йти гладко, але тут прийшлося наткнутися на ряд перешкод, як недостосованість »Народної Торговлі« до ролі орґанізаційного і закупочного центру, як соломяний огонь, що скоро спалахує і також скоро гасне, інертність і т. п. — і то не тільки на низах, але і на верхах. Не знаю ближче причин, через які Петрушевич по кількох роках відійшов з »Народної Торговлі« і обняв провід в дирекції »Достави«, — позиція під кооперативним і суспільним оглядом не впливова, а праця там була для нього не цікава й безплодна. Знаю тільки, бо сам безпосередно від нього це багато разів вислухував, як він нарікав на »тупі рутенські голови«, з якими нічого — мовляв — доброго не можна зробити, та що реформу требаб починати з гори, але він в цьому безсильний. І зрезиґновано опускав руки.

Заложені ним перші споживчі кооперативи на селах якийсь час придержувались рочдельських засад, а потім поволи почали про них забувати, не відчуваючи строгого натиску на це згори. Число кооператив з кождим роком збільшалось і перед війною було їх вже поверх сотки, але не знаю, чи хоч одна кооператива вповні придержувалась рочдельських засад. Всеж завдяки статутовій формі орґанізації і ревізіям Союза Ревізійного ці кооперативи, хоч не були ідеалом, але представлялись далеко краще, як церковні або читальняні склепи.

Особисто пізнав я Петрушевича в перший рік свого побуту у Львові, то зн. 1908 р. Він мене запросив якось до себе до Єзу-

поля, подивитися на його спілкову крамницю, описану мною тоді в київській ґазеті »Слово«. Я щойно почав тоді, за спонукою пок. К. Паньківського, цікавитись кооперацією і студіювати кооперативну літературу та писати на кооперативні теми в »Економісті«. Тож знайомство з Петрушевичем було для мене важною находкою. Він багато знав, був всесторонно освічений й очитаний чоловік і з ним інтересно було поговорити. Діяпазон його заінтересовань був дуже широкий, від торговлі перцем до літератури і штуки.

На просвітно-економічнім конґресі в лютому 1909 р. Петрушевич зголосив реферат про потребу основання спеціяльного товариства для пропаґанди і орґанізації спільництва і предложив проєкт статуту такого товариства п. н.: »Єдність«, зреферований в »Пропамятній Книзі« Конґресу. Цей виступ Петрушевича говорив сам за себе, а саме, що для української суспільности недоставало кооперативного освідомлення, і що існуючі центральні економічні і культурні (»Просвіта«) орґанізації негодні цеї люки заповнити, що для цього потрібна окрема орґанізація. Посередньо це був виступ проти проводу »Народної Торговлі« і »Союза Ревізійного«; тому проєкт Петрушевича далі сторінок »Пропамятної Книги« не пішов. Він навіть не був відчитаний на кооперативній секції Конґресу, як і багато інш. рефератів, бо цілий цей Конґрес був, вправді, показною маніфестацією, але що до ділової сторони — низче всякої критики. Те, що кооперативні круги проєкт утворення нового ідейно-орґанізаційного осередку кооперації зустріли повною мовчанкою, ще більше вразило Петрушевича. Він засклепився в »Доставі« і майже перестав інтересуватися кооперативними справами.

Не знаю, коли саме Петрушевич знова виїхав до Анґлії, ще перед війною чи в часі війни. Знаю тільки, що він підчас української державности повнив якусь дипльоматичну службу в Льондоні, і там, здається, вже на завше остав. В його особі українська суспільність втратила висококультурну людину, а українська кооперація дуже цінну теоретичну і практичну силу.

*

Значно раніше, як Петрушевич, почав працювати в кооперації покійний Кость Паньківський (1855 — 1915), як директор Краєвого Союза Кредитового (тепер »Центробанку«), але писати на кооперативні теми почав майже одночасно з Петрушевичом, в редаґованім ним »Економісті«, що почав виходити в 1904 р., як орґан Союза Ревізійного. Писав пок. К. Паньківський на найрізнородніші економічні і господарські теми (по освіті він був аґрономом), менше під власним імям, а більше під ріжними псевдонімами. Найбільш улюбленими темами були кооперативні, а з усіх видів кооперації найбільше його притягав споживчий вид. З-під його пера вийшло чи не найкраще вияснення природи і зна-

чіння споживчої кооперації. Є це стаття у віденському альманаху »Січ« з 1908 р., що зложилася з двох статей, первісно друкованих в »Економісті«. Цікаві можуть познайомитись з уривком з цеї статті в хрестоматії: »Ідеольогія кооперації«, виданій Р. С. У. К.

З відійшовших від нас у кращий світ українських кооператорів покійний К. Паньківський був може найбільш ідейним суспільним діячем, велико прислужився він для культурного (довголітня праця в »Просвіті«) і економічного піднесення рідного народу і заслужв на те, щоб його шляхотна, добросердна натура і його праця не забулися...

*

Опозиційний настрій Петрушевича передавався й деяким молодшим кооператорам, серед яких великі надії подавав покійний Сидір Кузик (1885 — 1925). В часі студій на аґрономічному факультеті краківського університету, наткнувся він і на кооперативну справу, а прочитавши якийсь твір французького кооператора Жіда, став гарячим приклонником його кооперативної доктрини і почав сам цю доктрину пропаґувати на сторінках »Економіста«. Шукав місця для практичної праці і попав з початку до »Селянської Каси« в Чернівцях, а відтак до »Просвіти« у Львові, на посаду учителя господарства.

Кузик написав цікаву книжку »Про кооперацію її ідею і значіння для нас«, яка вийшла в 1909 р. перед Конґресом »Просвіти«, коштом Костя Паньківського. Крім аґрономічної праці багато уваги звертав і велике значіння надавав кооперації, багато читав з цієї области, часто писав на господарські і кооперативні теми в »Економісті« й інших орґанах. Мабуть у звязку з аґрономічною діяльністю перемінив свої симпатії від кооперації споживачів до кооперації продуцентів хліборобів. Дуже критично ставився до праці наших кооперативних центрів і часто виступав в устній а навіть писемній формі з ріжними проєктами реформ, які не завше лишалися без уваги. Обставини так склалися, що по війні Кузик пустився на приватного купця, йому фортуна якийсь час служила, але вмер, здається, бідаком. По нім лишилася згадана книжка про кооперацію, написана в дусі рочдельської ідеольоґії, зі становища наших національно-визвольних завдань, і сучасному кооператорові не зашкодить іноді заглянути до цієї книжки.

——o——

Оце булиб і всі »наші рочдельці« в минулому. Під їх ідейним впливом виховались значні кадри кооперативних працівників, що на Великій Україні створили були правдиву кооперативну республику в роках української державности, а в Галичині ще перед війною поклали поважні основи для пізнійшого, повоєнного розвою української кооперації, в більш совершенних формах і з більшими наслідками. Має цей рух багато ще недостач і щоб їх усунути, не завадить частіше згадувати про жертвенну працю та-

ких кооператорів, як Доманицький і заглядати до писань таких знавців кооперативної справи, яким був Петрушевич. Годилося б, щоб були перевидані важніші писання наших рочдельців, щоб появилися їх біографії; хай би наш теперішній кооперативний світ знав, хто промощував для нього дорогу. **А. Жук.**

З ЧУЖОЇ КООПЕРАЦІЇ

Перші польські учнівські кооперативи

Коли я орґанізувала для дорослої міської молоді у Пщеліні освітню станицю у 1900 р. (урядово — »практичні городничі 11-місячні курси«), я оперла виховну сторінку на кооперативній ідеї та товариській самоуправі. Обі ті квестії з виховної ділянки були зовсім нові, як новою була рівнож справа виховання зрілої сільської молоді загалі. Відгомін кооперативної ідеї доходив до нас із заходу та будив великі надії у кругах поступової молоді у був. Конґресівці. Маркс чи Оуен? — ведено поміж собою стало дискусії. Маркс, — казали, — бажає змінити до теперішний капіталістичний устрій дорогою кривавої революції, легковажучи духове переродження людей до нового устрою.

Оуен любовю до людей та працею над їхнім вихованням бажає приготовити нових людей до нового устрою після упадку капіталізму. Обі дороги провадять до одної мети: — усунути кривду народніх мас.

Обі методи, і Маркса і Оуена мали серед мас своїх прихильників. На одно ми всі однозгідно годилися: треба стреміти до освідомлення та перевиховання молоді для нових форм життя, з невільників зробити людей вільних, з почуттям особистої гідности та рівних прав, громадян, які були б у кожній хвилі готові до жертв працею та життям для спільної ідеї. Це були наші молодечі мрії, які кожний з нас переводив у життя.

З таким наставленням, я почала орґанізувати Пщелін. Серед громади своїх учеників, я стрінулася з неменшим ентузязмом, як серед тодішньої тайної ґрупи моїх варшавських однодумців. Ідея співпраці ішла поруч з товариською самоуправою. Уже по упливі кількох місяців ми творили зєдинену ідейну ґрупу, людей — які знали до чого стремлять. Довгі зимові вечорі минали серед гутірок та дискусій. Молодь з великою цікавістю слухала, як гурток бідних анґлійських робітників, ідучи за вказівками Оуена, переводила його ідеї в чин; завдяки праці жертвенних одиниць в імя громадського добра, не жалуючи труду, сотворила орґанізацію спільного закупу продуктів першої потреби без помочі посередників.

*) Переклад ст. Z. Dziubińska - „Pierwsze spółdzielnie uczniowskie“ (Społem ч. 9, 1936 р.).

Дальший розвиток цієї кооперативи, зріст числа членів, повставання нових філій, як пекарень та різні із власного кооп. фонду, та здобуття тою дорогоюкрім особистих ощадностей, ще й відсотків від закупів, які члени призначалина загальні виховно-просвітні цілі — усе те імпонувало молоді. Вона здавала собі справу із нужди на селі, із браку орґанізації збуту сільських продуктів, — тому бажала поширити і в себе ті гарні думки. Це бажання стало ще більше реальним, коли молодь довідалася, що ідеї ці не є вже у Польщі чужими, що у пруським заборі є вже кредитові орґанізації, які дають можність рільникам здобути кредит потрібний кооперативною дорогою.

При кінці курсу 1900/01 рік з ініціятиви учнів повстав у Пщеліні перший товариський склеп на кооперативних засадах. Хлопці поскладали по 10 сотиків вписового і по 50 сот. на уділ — решту я дозичила, щоби гуртом закупити книжки та шкільне приладдя. Створили ми орґанізацію, опрацювали статут, взори до ведення книг, та поділили функції управи. Це було приготування для слідуючого курсу, для якого полишено крім статуту товариської самоуправи, щей статут та правильник кооперативного склепу. Усе майно склепу містилося на одній полиці нашої бібліотечної шафки.

Слідуючий річник уже від початку приступив до орґанізації та зложив по 10 сот. вписового та 1 рубель уділу. Нова орґанізація переняла довги враз із товаром від попередників. Праця ішла вже справніше, та склеп був відчинений два рази тижнево.

Кооперативна ідея входила помалу у життя громади; взаємовідношення, оперте на співпраці і розбудженню самостійної думки та ініціятиви у самоуправи, усе те посуває нас вперед, вказуючи великі завдання, які ждуть на сільську молодь. Недільні приїзди Едварда Абрамовского, його цінні ради й довгі гутірки з хлопцями заохочували до студіювання відносин поміж людьми та до шукання нових доріг, до дорогої цілі. У своїй вірі в людей Абрамовський ворожив велику майбутність польському селу, судячи по здібностях та ентузіязмі Пщеліняків. Тодішний сільський часопис »Заранє« часто порушував справу кооперації у господарських справах, а враз із нею змінявся і ввесь напрям виховання.

Далі я приступила до зорґанізування дальшого осередка, яким стала рільнича школа для дівчат у Крушнику. Тут уже кооперативна крамничка була відразу зорґанізована на більшу скалю. Це значить, що вже не одна полиця містила товари, але ціла шафа з поділом на товари писарські, ткацькі, споживчі та ин. Ученици вкладали по 20 сот. вписового та по 5 рублів уділу. (Цей уділ дівчата брали із шкільного вписового, яке привозили до школи; з кінцем року цей уділ звертався і за нього купували книжки і докл. антички та везли до дому). Обороти у крамничці збільшалися з кожним роком. Крім членичь учениць купували у крамниці і ученици з дооколичних сіл. З початком кожного року роблено гуртові закупи до крамниці, щоби виказати ученицям поплатність набування товарів з першого джерела.

Надвишки йшли спочатку на покриття довгів, а коли довг сплачено, надвишки ішли на ріжні суспільні цілі.

У 1909 р. з ініціятиви членів перероблено стару кузню на дошкілля для околичних дітей, якими учениці опікувалися та виховували.

Склеп був отворений 2 рази в тижні. Сходини управи відбувалися раз на тиждень а Надзірної Ради раз в місяць. Раз в місяць відбувалися також ширші сходини членичь, щоби учениці вправлялися у веденню дискусії, провадженню протоколів та ин. Загальні Збори відбувалися чотири рази до року, щоби учениці зазнайомлювалися зі складанням білянсу.

Обороти в крамниці виносили в рр.:

1914	1052 „ 64 „	1909/10	4275 „ 75 „
1905/6	868 руб. 40 коп.	1910/11	4682 „ 50 „
1906/7	1681 „ 45 „	1911/12	3505 „ 65 „
1907/8	2840 „ — „	1912/13	4963 „ 50 „
1908/9	3938 „ 35 „	1913/14	5790 „ 20 „

Резервовий капітал у товарі виносив 2.650 рублів, в готівці було коло 1.000 рублів — при розїзді учениць з початком війни у серпні 1914.

Для більшого заінтересування учениць кооперацією ми робили прогульки до сусідних споживчих кооператив, які повставали з кожним роком. На дальших прогульках ми відвідували кооп. молочарні, які селяни провадили у власних будинках. Вони звичайно розвивалися дуже добре. Молочарні давали значні користи селянам — ціни на молоко були добрі, завдяки молочарням підносилася годівля корів і череди, що було підставою дрібного доходу рільника. Адміністраційні видатки при провадженню молочарні були тоді мінімальні. Централі не стягали усього доходу молочарні і з доходів будовано народні доми, уділювано стипендії членським дітям і ин.

Так менше більше представлялася кооперативна праця у Пщеліпі та Крушнику перед війною.

Назагал кооперація в формі крамниць у народніх школах, ніколи не мала попертя своїх влад, будучи наперед під опікою Міністерства Рільництва а одночасно Міністерства Віроісповідань та Народ. Освіти.

Не було стремління, щоби приготовити учительство до вмілого провадження кооперативи, ані ніхто не влекшував у перших роках здобуття фондів на гуртовий закуп товарів. Так отже ведена кооперація, як її ведеться нині, не може захопити умів молоді. Не береться під увагу при вихованню і д е ї с п і в п р а ц і. Вина лежить не по стороні вчительства, але шкільної влади. А шкода, бо нині школи достарчають по кілька тисяч освіченої молоді, яка могла би при відповіднім поставленню справи багато зробити для пропаґанди кооперації на селі.

Пер. **І. К.**

Кооперативні школи в Чехословаччині

Чеська і словацька Кооперація подбала про розбудову власного шкільництва; правда, акція ця не є зосереджена, а веде її окремо у своїому крузі ділання кожний відлам кооперативного руху. Цей рух в ЧСР, як відомо, пливе трьома руслами. Два русла широкі і масові, це є кооперація аґрарних кругів і кооперація робітничо-споживча, а третє русло вужче, це »Унія чехословацьких кооператив«, яка гуртує кооперативи ріжного типу, що ідеольоґічно тяготять до національно-соціялістичної партії (партія Кльофача — Бенеша).

Небавом після оснування держави, у 1919 році, з почину празького чеського хліборобського союзу „Ustřední Jednota hospodářskích družstev“ за підмогою міністерства хліборобства була основана в Празі вища сільськогосподарська кооперативна школа. Вона тепер приміщена в »Домі Хліборобської Культури« дуже добре і доцільно. Установою завідує куратория, в якій побіч трьох заступників міністерства хліборобства і чеської секції ради Краєвої Культури засідають представники »Центрокооперативи« (торговельної централі чеської і німецької с.-г. кооперації та трьох краєвих союзів сільсько-господарської кооперації). Школа удержується з власних приходів та з підмог міністерства хліборобства і кооперативних союзів. Учні складають оплату у висоті 450 корон ч. за цілий рік; незаможні можуть узискати звільнення. Навчання тягнеться від 1. вересня до 28. червня. Крім того в рямцях школи відбуваються окремі курси, як 14-денний курс для рахівників кредитових кооператив, окремі реферати, екскурсії і т. п. Число учнів на річному курсі обмежене до 32 осіб. Приймають абсольвентів середніх шкіл, вищих господарських і торговельних шкіл, далі урядовців і працівників кооператив з найменше 2-літньою кооперативною практикою.

Предмети навчання: а) кооперативні: історія кооперації, кооп. право, сіль. госп. кооперація, кооп. ревізія, наука про сіль. господарство; б) торговельні: книговедення, кореспонденція, стеноґрафія, писання на машині, товарознавство, торговельні рахунки і наука про торгівлю; в) економічні: наука сусп. економії, статистика, гроші і кредит, біржевництво, податки і оплати; г) мови: німецька мова і листування.

Метою школи є виховати відповідних працівників для місцевих сільсько-господарських кооператив, а також і практичним хліборобам дати потрібні знання про кооперацію. Натиск головний не на знання торговельної техніки, а в першій мірі на виховання учнів у правдиво кооперативнім способі думання. Отже особливу вагу привязується до кооперативної ідеольоґії. Від 1923 р. школа має права прилюдних шкіл.

Словацька с.-г. кооперативна школа. В осени 1936 р. основано в Братиславі, заходом словацьких с.-г. кооп. со-

юзів вищу кооперативну школу зі словацькою викладовою мовою. Це теж 1-річна школа, побудована на зразок празької. На удержання цієї школи дає субвенції теж край, Словаччина, маючи за те заступництво в кураторії школи. Окрім краєвої самоуправи в кураторії є ще заступники словацьких кооп. союзів: кредитового, сільськогосподарського і купецької централі »Нупод« ( ).

Чеська школа робітничої кооперації. Ця школа існує від 1929 року при центральнім союзі чеських робітничих кооператив (споживчих та інших) п. н. „Ustřední svaz čsl. družstev". Ця школа не веде річного курсу, а тільки улаштовує що року ряд робітничих спеціяльних курсів, деякі з них на провінції. Деякі курси є вечірні, в порі найбільш відповідній для міського працюючого населення, деякі відбувають свої виклади лише по неділях. В Празі є тільки центральна управа курсів. За науку не платиться нічого, учасники поносять тільки кошти побуту і харчування.

Такаж сама словацька школа находиться у м. Сіллейні.

Обидві ці школи не мають прав прилюдних шкіл.

»Унія чехосл. кооперації« (національ-соціялістичні кооперативи) удержує в Празі власну »Центральну робітничу школу«, а при ній є кооперативна школа. Вона веде два курси: один 2-річний і один 8-місячний, обидва курси є вечірні, получені з семінарами. Курси є в руху лише тоді, як є достаточне число слухачів.

Той самий союз зорганізував від 1935 року »вищу кооперативну школу« в Братиславі. Вона приміщена в будові братиславського університету. Наука триває 2 роки, навчання вечірнє; в році є 220 годин науки. Окрім того семінарі, та спеціяльні курси ріжного типу. Число учасників обмежене до 50 осіб. Установа не має ніяких субвенцій, утримується з оплат учнів.

Німецька кооперація в Чехословаччині не зорганізувала доси своєї кооп. школи; також не має такої школи і наше Закарпаття.

(За „Deutsch. Landw. Genossenschaftsblatt").

СЕРЕД КНИГ

Лісова господарка сучасної Европи. Не тільки для спеціяліста-лісівника, але для кожного, хто цікавиться явищами сучасного господарського життя, розподілом природних багатств між країнами і народами та культурно-технічною інтенсивністю їх використання, — не може не бути цікавою одна нова книжка. Маємо на увазі повний статистичний річник видання Міжнародного Аґрікультурного Інституту в Римі —

Ціла низка цифрових даних характеризує надзвичайну ріжноманітність стану лісового господарства й лісового забезпечення европейських країн. Коли лісова площа Фінляндії і Швеції виносить 73,5% і 56,5% всієї території цих країн, то в Голяндії й Англії вона прирівнюється лише до 4,8% і 5,4%. Дуже неоднакова й сучасна продукційність лісів ріжних країн, що її можемо вирахувати на основі розмірів лісового користування: від 4—4,80 (Ні-

меччина, Данія) до 0,38—0,16 (Еспанія, Греція) куб. метрів на 1 гектар річно. Ці та інші дані характеризують як природні можливості лісового господарства окремих країн, так і ступінь лісогосподарської дбайливости урядів та населення.

Дуже цікаві також цифри, що з них можна робити висновки про кон'юнктуральні зміни в стані лісового торгу, а, почасти, й промисловости. Нині, як то було і перед війною у 1914 р., найчільніші місця серед европейських країн, довозячих дерево, займають Англія (40%) і Німеччина (25%), а серед вивозячих дерево — Московщина, Фінляндія і Швеція (25, 20, 15%). З цифрових даних випливає, між іншим, що Польща в 1934 р. дала 7,8% европейського деревного експорту, хоч інші дані (щодо заліснення і лісового приросту) зовсім не говорять на користь її експортової позиції: за всіма коефіцієнтами лісового забезпечення вона не малаб належати до країн деревного експорту.

На европ. лісовім торзі не могла не відбитися загальна економічна криза: після осягнення максимум (100) в рр. 1927—29 (про що можна довідатися з Річника за р. 1932) показник деревного торгу став падати і в р. 1932 спустився до мінімум (60—63); але від р. 1933 він починає зростати (74) і в р. 1934 підіймається до 84—86. До пожвавлення деревного торгу спричинилися, зосібна: Англія, що в 1934 р. вже перевищила свій деревний імпорт за рр. 1927—29 на 23%, та Німеччина, яка значно збільшила зосібна деревний експорт паперового дерева (що йде на целюльозу) — мабуть у звязку із зброєннями.

Цифри деревного експорту показують дуже виразно раптовий зріст експорту дерева з СССР по 1928 році — з 2.987 в 1928 р. до 7.422 тис. тон в 1930 р.

Про величезні загальні лісомеліораційні перспективи свідчить незаліснена лісова площа в Европі — коло 100 міл. га на 368 міл. га загальної лісової площі.

Не мало інших цікавих даних можна знайти в цім новім Річникові Міжнароднього Агрономічного Інституту. Складаючися з таблиць »сухих« цифр з дуже скупими, лякончними нотатками, він дає багато матеріялу, на основі якого можна не тільки створити ясний образ природніх лісових ресурсів окремих країн та стану европейського деревного ринку, але й завважити деякі загальні й локальні тенденції економічного порядку.

Поза короткою передмовою Річник поділяється на дві основні частини: загальні і спеціяльні таблиці. В першій знаходимо: 1) загальну статистику лісів і 2) статистику торговлі деревом за сортиментами і за країнами; у другій — 1) детальну статистику лісів ріжних країн і 2) детальну статистику торговлі деревом цих країн. Примітки подано у французькій і англійській мовах.

Лісова статистика ще й досі перебуває в дуже недосконалому стані. Причина цього полягає, головно, в надзвичайній ріжноманітності основного обєкта лісового господарства — лісу. За ліс уважають і гори, і прирічні левади, і болота, і кущі, і непоповнені зруби та ріжні пустки та ялові землі і лісову рідину, і ліс — однаково який — і густий, і рідкий. У деревнім торгу існують найріжніші номенклатури, найріжніші сортименти та ріжні одиниці міри. Тому дуже нелегко подавати світову лісову статистику в такому вигляді, щоб її дані були добре порівняльні між собою. Інша трудність при складенню лісостатистичних відомостей полягає у неоднаковій здеталізованості та повноті лісових статистик окремих країн. Очевично, і в даній праці відбилися хиби й недосконалости лісової статистики: неоднакові вартости або й відсутність цифр лісового приросту, дані заліснення — за ріжні роки від 1919 до 1934), а деякі з цих даних і зовсім не мають дат, бо подаються лише дати самої анкети; неоднакова повнота даних щодо складу лісу, очевидно — велика приблизність деяких даних щодо лісових резерв, і т. ін. Це щодо статистики лісів. Значно докладніша статистика деревного торгу. Для ріжних країн тут подано докладні відомости за 1930—34 рр. для кіль-

ких десятків сортиментів лісового торгу із зазначенням лісових порід і екзотичних.

Редакція і співробітники поклали значну працю на впорядкування матеріялу та на проведення його до загальних одиниць, давши цим можливість порівнювати всі головніші моменти лісової господарської дійсности Европи. У цьому відношенні Річник 1933—35 р. корисно ріжниться від попереднього (1932). В статистиці головніших категорій торговельних сортиментів наведено аж потрійні дані: за вагою, за дійсним обсягом і за обсягом тої сировини, з якої вироблено ті чи інші фабрикати чи півфабрикати. Це значно полегшує використання матеріялів для тої чи іншої праці. Усі перерахування зроблено на основі певних коефіцієнтів. — Серед табличного матеріялу є деякі відомості і про Україну. З них довідуємося, що продуктивна площа лісів загального значіння на 1. I. 1934 на Україні виносила 2.277 тис. га, але з того вкрито лісом було лише 1.804 тис. га і відсоток заліснення, віднесений до лісів загального значіння, рівнявся 4.

З передмови довідуємося, що цю працю виготовлено під редакцією Ернста Пальґрена, головного редактора статистичного бюра, та за участи Нестора Смаль-Стоцького, аташе при цім бюрі. З великою приємністю приймаємо до відома, що ця праця є заслугою і нашого земляка п. Нестора Смаль-Стоцького. З цікавістю чекатимемо II. тому цієї змістовної праці — про позаевропейські країни.

Б. Іваницький.

»Господарська програма«. В січні ц. р. появилася на ринку економічної літератури книжка Романа Рибарського п. н. „Program gospodarczy"), в якій автор старається виказати, що суспільно-господарський лад Польщі вимагає всестороннього розгляду в обличчі великих змін, які зайшли в останніх часах не тільки у всіх ділянках внутрішнього господарства, але й цілого світа.

В однім з розділів своєї праці автор довше задержується біля питання: чи слід оперти цей суспільно-господарський лад Польщі на власности приватній чи публичній, виказуючи водночас мізерні висліди пересадного етатизму, котрий вкрадається сьогодні в найменшу щілину народнього господарства.

Цей черговий опозиційний голос знаного в польськім громадянстві економіста проти безмежної інґеренції держави в ділянку економічного життя позволимо собі тут коротко зреферувати.

Засади державної економічної політики, якщо вони мають справді причинитися до відродження народнього господарства, мусять бути до певної міри відзеркаленням погляду громадянства на існуючий суспільно-господарський лад. Той лад на часовім просторі, в своїм розвоєвім ході, вагається між двома бігунами: приватною власністю і удержавленням.

Якщо підставою суспільно-господарського ладу є приватна власність, то народнє господарство є тоді комплєксом проваджених на власний рахунок господарств, а ціни є випливом змінчивої ринкової кон'юнктури, при існуванні приватно-господарського зиску. Інакше мається справа в ладі, побудованім на публичній власности, коли то ціна є згори узалежнена від державного примусу, а адміністрація поодинокими господарствами спочиває в руках держави.

З ріжних, густо часто політичних причин, заводять держави в себе один або другий лад. Провідною зіркою на тім шляху може бути для них ідея соціяльної справедливости, або тверда конечність скріплення оборонної сили держави.

Стан посідання держави в гірництві, у вуглевім, нафтовім, сільнім, желізнім копальництві, в хемічнім промислі, текстильнім і деревнім з кожним днем зростає. Удержавнення кредиту робить також значні поступи. Видавалося би, що змагання держав до опанування щораз інших промислових ділянок є по-

---

R. Rybarski: „Program gospodarczy". Warszawa, 1937, str. 150, ціна зл. 4.—.

диктоване якимись казковими прямо приходами тих підприємств, котрих продукти є заосмотрені в державно-монополевий знак.

Так воно не є. Залишаючи на боці крикливі випадки короткозорого, до певної міри марнотравного ґаздування в публичних підприємствах, треба підчеркнути, що по більшій части ті підприємства дефіцитові і не дають навіть достаточного опроцентування їхнього основного оборотового капіталу. Внаслідок такого стану річи нема наразі підстав до твердження, немов би публичні підприємства були збірником здорових, творчих, продукційних сил; вони ті сили радше ослаблюють безпосередно через дефіцити, посередно через затіснювання і підкопування приватної підприємчивости.

Кошти виробництва в публичних підприємствах є о много вищі, ніж у приватних, з огляду на труднощі послідовної контролі. Приватний підприємець працює на своїм, день і ніч береже свойого майна; урядник завідує чужим добром, його треба пильнувати, творити коштовний контрольний апарат, щоби поставити на якийсь час греблю проти ріжного роду надужиття[1]).

А дальше, отяжілість, брак ініціятиви — це два невідлучні товариші публичного господартва. Приватна одиниця, кермована жадобою зиску більш ризикує, хапається інтересів, на яких може багато заробити, або всьо стратити. Державний урядник дрожить мов осиковий лист на саму можливість утрати посади, боїться відвічальности, а звідсіль випливає брак рішучости в полагоджуванні негайно сприяючих справ.

Держава як орґанізація влади — це орґанізація політична. Без огляду на те, який буде в державі правно-політичний лад, завсігди добір людей на чолові місця в публичних підприємствах є зависимий від чинника суто політичного. Аджеж ходить про те, щоби там сиділи »свої« люди, безогляду навіть на їхню фахову освіту й особисті кваліфікації.

Все те промовляє за влучністю твердження, що дійсно державні підприємства не творять безпосередно нових капіталів з уваги на їх нерентовність. Навіть дохід монополевих публичних підприємств може бути квестіонований, бо ж правдиве його джерело лежить нігде інде, як тільки в оподаткуванні.

Не можна сказати, щоби польська держава мала зректися ведення яких будь публичних підприємства. Таке домагання не видержує критики (пр. хто купить залізниці? і т. д.). Автім існують деякі ділянки продукції, в котрих господарство держави є навіть бажане (прим. ліси).

Дуже часто в обороні етатизму видвигається думку про залежність великого промислу від заграничної фінансієри. Тому в імя економічної независимости держави, вона є зобовязана взяти керму великого промислу в свої руки. Не є вже таємницею, що того рода акція вимагає величезних капіталів і то в чужих валютах. Хочби й держава перейняла чужі підприємства за безцінь, всежтаки була би змушена признати на оборотовий капітал цілі сотки міліонів золотих.

Звідки їх взяти?! Якщо їх нема в краю, то треба затягнути заграничну позичку і платити в таких випадках солені відсотки. В тім випадку нічого не зміниться у залежности держави від чужого капіталу.

Твердження, що одинокою дошкою ратунку в тій ситуації є удержавнення чужого промислу — на думку автора — це ознака слабої віри в господарські сили народу. Сьогодні в цілім світі ведеться затяжна боротьба за ринки збуту. Позаевропейські потуги (пр. Японія) зраджують в тім напрямі величезну підприємчивість. Хто в тій борні не здобудеться на максімум екстензивних сил, той мусить капітулювати.

Не можна погодитися з думкою, щоби державний промисл, виключаючий приватну ініціятиву, після такого сумного досвіду минулого й сучасного, міг відограти ролю пі-

[1]) Цей старий аргумент можна би вже залишити: нині всі більші приватні підприємства послуговуються урядничим персоналом на рівні з державними, кооперативними, муніципальними і т д. — Редакція К. Р.

оніра в процесі творення нового господарського ладу в Польщі.

Суспільно-господарський лад, обоснований на приватній власності — кінчить свої міркування проф. Рибарскі — мимо своїх життєвих недомагань, котрі треба на кожному кроці поборювати, може бути найкращою формою творення нових капіталів, які Польщі такі потрібні.

Ми передали вірно хід думок автора, не входячи в їх оцінку й розбір. **Е. Капшій.**

I. Aseńko і A. Grodzicki: Kontrola finansowa. Warszawa 1937. Накладом міс. »Банк« у Варшаві (Новий Світ, 7) появилася поважна праця названих авторів, призначена головно для ревізорів; однак є вона варта, щоби зі змістом її познакомилися всі, кому є повірене яке небудь підприємство — торговельне, промислове чи банкове.

Автори перебуваючи в Анґлії як експерти-ревізори банків і торговельно-промислових підприємств, вложили в це видання багато праці, щоби поширити і в Польщі ті методи, якими працює захід. Зібраний ними матеріял є обильний, кожна рахункова орудка, яка приходить в книговодстві чи білянсі, є в приступній формі, фахово, обговорена й насвітлена так з додатної, як і відємної сторони.

Після вказівок авторів, кожна контроля або провірка підприємства чи товариства не повинна обмежуватися лиш до механічної провірки, а повинна бути річева, фахова й безоглядна та входити в суть справи; бо лиш така контроля може причинитися ев. до оздоровлення підприємства чи охоронити його від злих наслідків. Так ставляться до провірок на Заході, не вважаючи їх за щось примусове, як немилий тягар, а навпаки дивлячись на неї як на авторітативну співпрацю. Її високо цінять і поважають.

Щоби завданням так зрозумілої контролі відповісти, повинні всі, що мають до діла з тими справами, своє знання доповнити і поширити. І ось тут з видатною допомогою прийде їм без сумніву праця, про яку в нас мова.

Не мусимо хіба ще зайвий раз підкреслювати, що лише озброєні всестороннім знанням справи ревідуючі орґани можуть здобути бажаний авторитет і послух для своїх компетентних і річевих завваг. В противному випадку — всі їх поміченння ніколи не будуть позбавлені прикмет аматорства, що лише обнижуватиме вартість цілої їх праці

Переповідати цілий багатий зміст, наводити, хоч би для прикладу, з цілого багатства практичних вказівок і примірів найбільш характеристичні й переконуючі — річ немислима та й зайва; тим більше у такій короткій згадці, як ця, завданням якої є лише: звернути увагу наших заінтересованих чинників на працю пп. І. Асенка й А. Ґродзіцкого. Ми певні, що всі особи й установи заінтересовані справами фінансової контролі постараються набути названу вгорі пожиточну книжку, видану солідно, на доброму папері та в тривалій полотняній оправі. Про вартість рідкої на книгарському ринку того роду новинки говорить і те, що, видана в початку цього року, вона в протягу кількох місяців була вже розібрана; рештки видання на вичерпанню. Треба сподіватися, що незабаром появиться нове дешевше й тому приступніше для ширшого круга читачів видання.

І. Стернюк.

Ing. Dr. Edward Reich: Die Tschechoslowakische Landwirtschaft. Berlin, Verlagbuchhandlung P. Parey, 1935.

У названій книзі автор подрібно розглядає всі питання сільського господарства в Чехословаччині, починаючи від природних та господарських умовин виробництва та кінчаючи даними про розвиток сільського господарства Чехословаччини і вартість його продукції в повоєннім часі.

У відділі про природні господарські умовини виробництва автор говорить м. ін. про розподіл земельної власности в республиці та детайльно зупиняється на наслідках земельної реформи в країні.

Автор наводить дуже цікаві порівнюючі дані щодо цін сільськогосподарських та промислових ви-

робів. Цікаві його міркуваннння відносно сільського населення; а звертають на себе увагу теж його міркування про хатнє виробництво в сільському господарстві, про перенаселення і його значіння для сільського господарства в звязку з робітничим питанням на селі. Автор зупиняється далі на приватних сільсько-господарських організаціях, що провадять господарку, згадує про ріжні системи виужиткування землі в чехословацькій республиці; подрібно трактує і оцінює ролю в господарстві ріжних рослин, які культивуються в сільському господарстві Чехословаччини; намічує шляхи провадження бажаної політики в ціли заведення в майбутньому продукції поодиноких плодів земних. Окремо говорить автор про ролю скотарства в сільсько-господарській промисловости. Він уважно досліджує дані, що дозволяють судити про наявність чи відсутність конкуренції між заходом та сходом в сільському господарстві республики, при чому приходить до висновку, що ці дві частини республики не конкурують між собою в царині продукції та збуту, але майже у всіх галузях економічного життя взаємно доповнюють одна другу.

Спеціяльний розділ автор присвятив основам поступу сільського господарства в Чехословаччині, між якими головне місце займає сільсько-господарська освіта. Це останне питання розроблено автором надзвичайно ретельно, майже з любовю. Слід признати, що наслідки, які осягнула Чехословаччина в царині сільсько - господарської освіти дійсно заслуговують на увагу; вони далеко випереджують те, що можна констатувати в цій царині в инших високо культурних країнах. Автор підкреслює також поважні успіхи, осягнуті чехословацькою сільсько-господарською кооперацією; застановляється над її великанською ролею в розвитку сільського господарства республики та наводить дані, що свідчать про швидкий зріст ріжних видів сільсько-господарської кооперації в Чехословаччині протягом останніх 10—20 років.

Скорочення, переведені автором у німецькім виданні, не торкаються, одначе, змісту основних відділів книги, а є лишень наслідком бажання сконцентрувати у німецькім виданню все, що є найважніше для швидкої орієнтації і для вироблення собі ясного погляду на предмет в найкоротшому часі.

Книга д-ра Райха заслуговує пильної уваги всіх тих, що цікавляться сільським господарством і його успіхами в Чехословаччині. Побажаємо ж щиро їй широкого розповсюдження. **С. Бородаєвський.**

З ПРЕСИ і ЖИТТЯ

Проти клеветницької кампанії. Систематичне оклевечування кооперативної орґанізації, що було насущним хлібом ґазети п. В. Воробця »Нове Село«, буде мабуть — хоч на якийсь час — задержане. Процес, що його виточили кооперативні установи редакторові »Нового Села« за клевету, покінчився його засудженням. Кооперація мусить хапатися навіть такого засобу самооборони, коли з нею воюють такими неетичними засобами.

Пригадуємо, що у відомій серії своїх статтей на тему »Кооперативний капіталізм чи приватники«, та »Хто руйнує кооперацію«, **»Нове Село« закинуло — без наведення** ніяких доказів — цілий ряд громадянських прогріхів, як кооперації як цілости, так особливо її »проводові«.

Окрім наведених інсинуацій про (видумані) причини »замалої« інтенсивности в розбудові кооперативних централь, які дали безпосередню притоку до процесу, у статтях Н. С. ми читали ще такі грубо демаґоґічні вигуки, як те, що за манкарство на »низах« винен провід на горі (!) — що рівнялося моральному виправдуванню злодіїв народнього добра; демаґоґію, що, мовляв, тільки (бідних, нещасних) сільських манкарів переслідується, а на верхах їх покривається і т. д.

Читали ми там і таке: »у наших

кооперативах дбають не про те, щоби члени мали користь з кооперативи, але щоби кооператива мала користь з членів«. Великі, мовляв, капітали, що їх нагромадили »собі« централі — це »кривда села« і т. д.

Не залишено без ласкавої уваги, очевидно, й преси, зокрема »Кооп. Республики«, теж одного з »руїнників кооперації«. Про »Кооп. Республику« ми довідалися з »Нового Села«, що вона: »місячник цей так редаґований соціялістичним аґітатором, що товчеться в ній мов у ступі воду жидівські соціялістичні теорії«.

Усякі сотворіння ходять по світі...

На господарському розпутті«. Це господарське розпуття — це відома українська ділемма: кооперація чи приватництво? (Кажемо — українська, бо де інде такої дискусії взагалі не ведеться. Там є кожному самозрозуміле, що для того, хто чує себе як небудь визискуваним, є дорога до кооперації відповідного типу, а хто шукає зарібку чи зиску шляхом оснування приватного підприємства, той його відкриває, без яких небудь довгих теоретичних розважань).

Отже на тему »на господарському розпутті« появилася стаття п. Зиновія Книша в львівському тижневику »Голос« (ч. 9 і 10). Ця стаття замітна тим, що займає в цій справі здецидоване становище (чого не можна сказати прим., про серію статтей п. О. Бойдуника). Її автор дає кооперативній формі першенство перед приватницькою, коли ходить про наш загально-національний інтерес та розбудову народньої культури. Зокрема розглядає це питання під кутом: котра форма краще надається для українізації міст, бо цю справу він уважає в теперішній час найбільш пекучою.

Автор аналізує мниму перевагу приватного підприємства над суспільним, яка, мовляв, коріниться в особистім заінтересуванні купця своїм підприємством (момент еґоїзму — відсутний в кооперативній формі). Він пише:

»Та невже ж тільки еґоїзм був рушійною силою в людській історії? Невже ж тільки йому можна завдячити поступ у людській історії? Невже ж нічого не значить посвята, жертва життям і майном во ім'я не власного вузького інтересу, але за краще майбутнє цілої національної спільноти? Киньте оком назад, а побачите, що саме найбільш героїчні вчинки довершувалися не з еґоїстичних, а з глибоко ідейних мотивів«...

»...Голий еґоїзм зажене людину завжде туди, де матиме можливість лекшої наживи, всміхатисьме принада легкого, вигідного життя, або лекшого поборення життєвих труднощів. Ось чому купець не вивісить жовтоблакитної вивіски, не дасть чисто-української вивіски, не вивісить двомовної вивіски, а вишукуватиме всякі „Genève", »Вікторія«, Ата, Атмо, Мота, Тамо, Отам, Мата і т. д., бо він шукає зиску і тільки тим вяжеться«.

»..Але кооперація має в собі отой невидний, одначе самозрозумілий етос, що не дозволяє їй посунутися дальше поза означену межу«.

Автор вірить в те, що кооперація, хоч тепер хвилево занята головно селом, поверне назад у місто; мусить повернути і крий нас Боже, коли б не мала повернути«, бо »кожне кооперативне діло в місті, це животворне впорскнення здорової крови в наш національно- господарський орґанізм«.

Закінчує таким узагальненням, яке вже виходить поза проблему українізації міст:

»На здоровій кооперативній базі щойно можливе творче й успішне змагання одиниці: без цього вона метеор, що блисне, красою своєю захопить, але вкінці безслідно пропаде в просторі«.

Автор не брав під увагу того великого діла, що його робить кооперація б е з п о с е р е д н ь о — підносячи господарсько наші збідовані народні маси, даючи їм почуття більшої матеріяльної певности та скріплюючи їх покупну силу, як консумента дібр культури; не згадав також величезного виховного значіння кооперації як масової школи господарської (та й чи тільки господарської?), самоуправи народу, як щоденного тренінґу суспільних орґанізаторів і т. д.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

Оплатність годівлі безріг при теперішніх цінах. (Два вироби учасників кооп. курсу в Олесничах, пов. Любачів). Подано у тій формі, в якій учасники курсу задачу виробили).

І. Обчислення.

Зміст:	Прихід.	Розхід.
куплено 10 поросят		100,—
бульба за І. піврік (по 40 кґ. денно)		218,40
опал за І. піврік (по 20.— зл. сяг)		60,60
опал за ІІ. піврік		90,90
бульба за ІІ. піврік (по 75 кґ. денно)		409,50
ґрис і полова (по 4 сотн. на штуку)		440,—
обслуга по 0,90 денно		292,—
стелення (3 вози)		45,—
за помиї і т. д.		15,—
продано 10 свиней по 165 зл.	1650,—	
гній	140,50	
разом	1790,50	1671,40
достава і ріжні видатки		85,—
чистий дохід		34,10
	1790,50	1790,50

Увага: Автор обрахунку не поставив між видатки $^0/_0{}^0/_0$ від вложеного капіталу!

ІІ. Обчислення.

	Прихід.	Розхід.
1. І. 1936. господар позичив	100,—	
1. І. заплатив $^0/_0{}^0/_0$ за рік		12,—
1. І. купив 10 поросят		88,—
обслуга за рік		288,—
картофлі, 5 кґ. денно по 3 ґр. кґ.		547,50
ґрис по 2 кґ. денно по 12 ґр.		876,—
Опал денно 20 ґр., за рік 2 сяги дров		73,—
продано: 5 шт. свиней а 150 кґ. по 0,80 зл.	600,—	
продано: 5 шт. свиней а 180 кґ. по 0,90 зл.	810,—	
зворот позички		100,—
страта	474,50	
	1984,50	1984,50

ІІІ. Обчислення.

господар купив порося	10,—
21,60 сотн. бульби по 3,— зл.	64,80
4 сотн. ґрису по 12,50 зл.	50,—
хід коло безроги по 20 ґр. денно	72,—
разом видатки	206,80
по році продав за	193,20
страта	13,60

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ
CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
Ч. 5.
ТРАВЕНЬ
1937.
РІЧНИК X.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

ОРҐАНІЗАЦІЯ ЧИ ЛІКВІДАЦІЯ КООПЕРАТИВ НА ВОЛИНІ.

Часопис »Новий Час« дня 16. квітня ц. р. приніс велику статтю про долю українських кооператив на Волині. У статті находимо ряд фактів про те, як ті польські кооперативні союзи, що мають авторизацію на Волинь, трактують українські кооперативи.

Кооперативні »районівки« союзу п. Волошиновського, хоч носять національно-мішаний характер, то на ділі є переходом до чисто польської форми. Чолові становища в цій орґанізації займають не-Українці.

Другий союз — »Кооператив рільничих і зарібково-господарських«, до якого перейшли всі українські сільські кооперативи РСУК, з початку ніби толєрував українську мову в діловодстві та Українців у проводі кооператив. Сьогодні це вже пройшло. Прим. Луцький Окружний Суд, на внесення Союзу, покарав членів управи районової молочарні в с. Жидачині карою по 10 зл. за подання білянсу на друку видання РСУК (з українською мовою). Сам же союз, мимо ухвали своїх Заг. Зборів — українських друків не видав!

Той самий союз відмовив згоди на оснування садівничо-городничої кооперативи в Луцьку, а управі кооперативи дали таку відповідь:

»до заложення українських кооператив не допустимо, бо нас тут є менше 20% і ми розпорошені, і т. д. Зголосіть статут у польській мові, викиньте з нього, що діловодство вереться в українській мові, введіть до Надз. Ради й Управи Поляків, тоді побалакаємо«.

Таким тоном говорили (колись) за царату з Поляками ісправники і ґубернатори. Нині в Польщі — навіть в устах орґану адміністраційної власти така мова є надужиттям власти. Що ж сказати про »кооператора«, який говорить такою мовою?

Ці факти подаємо на відповідальність луцького кореспондента »Нового Часу«.

Ми думаємо, що Союз Рільничих і Зарібкових Кооператив у Варшаві вияснить ту несамовиту справу, прослідивши, що роблять його урядовці на місци в Луцьку, куди їх післано для того, щоби кооперувати, себто обєднувати в добровільних асоціяціях місцеве населення, а не робити політику і то політику найбільш неморальну — винародовлювання.

ВИСТУП ПРОФ. ҐЛОМБІНСЬКОГО

Виміна прилюдних листів між головою Ради РСУК і професором економії львівського університету др. Ст. Ґломбінським з приводу його відомого відчиту у Варшаві — покищо закінчена. (Чит. ГКЧ, офіційний орґан РСУК). Вона вияснила, здається, доволі наглядно, що навіть високе звання професора університету не завше хоронить людину від скоку в необєктивність, іноді навіть у демаґоґію. Справу погіршує ще й те, що професор Ґломбінський не сам; він тільки приєднав свій голос до анальоґічного алярму другого польського професора — др. Ромера, який також шукав слави в робленні настроїв про суто »політичну місію« української кооперації. Як стверджує у своїй відповіді голова РСУК інж. Ю. Павликовський, підібрані наскрізь ненаукові цифрові матеріяли проф. Ромера використовує вже шовіністична вулиця (ріжні ІКЦ, Експреси, ба навіть... товариства гарцерські) для вульґарної нагінки проти українського руху.

Думаємо, що така діяльність професорів високих шкіл розминається з їх завданням і принятими в світі науки засадами обсоолютної обєктивности, нетенденційности й безпристрастности.

ГАЛАС З НЕЧЕВЯ.

Галас добра річ, коли його підняти вчас і вміло режисерувати. Старі й повні досвіду орґанізації утримують для тої ціли й рутинований апарат (преси, аґентури і т. п.), який у нормальнім ході річей дає звичайно добрі результати.

Так думали й круги Лєвіятана, коли з початком нового року підняли, спершу дискретно, кампанію за підвишкою цін скартелізованого виробництва. Спершу скромний шум, голоси нарікань на »нерентовність промислу«, »страти через звишку цін заграничних сирівців« — ріс у силу crescendo прибираючи нарешті вигляд справжньої єреміяди, ба навіть погроз занепаду промислової продукції, що може мати — як найтяжчі консеквенції для оборонности краю (випробований страшак!) і т. д.

Але сталася дивна річ. Випробована десятками літ метода — цим разом щось не давала результату. »Чинники« цим разом оставали глухі на всі алярми. Не давали й не дають згоди на підвишку цін вугля, заліза, нафти, цинку, цементу. Ба, що більше — з кругів близьких до »чинників« почали вилітати в світ стріли, убійчі стріли в бік опанцированого Лєвіятана. Мовляв, панове, не дуже гарячіться, бо про »страти« ваші ніхто не вірить, коли є між вами й нині маґнати з платнями по 20.000 зл. місячно. Не кажіть про подорожіння сирівцю, бо цю »страту« вам вирівнює збільшення самого виробництва, яке є вже незаперечним фактом. До бою з картелями вийшла сама ...»Ґазета Польска«, з боку якої Левіятан такої неприємности рішучо не сподівався.

Певна річ — урядові чинники мають свої оправдані причини боятися звишки промислових цін. Вони ж щойно перевели в соймі ухвали про інвестиційний плян розбудови, про »чотиролітку«. Вся вона побудована на цінах з 1936 року. Плян вимагає маси заліза, бетону, нафти цинку і т. д. Зміна якої небудь позиції в калькуляціях цих планів рівняється його редукції, не кажучи вже про орґанізаційний хаос.

На цінах з 1936 року побудовані теж усі бюджети: держави, воєвідств, громад.

Отже не було нічого неприроднього, коли урядові чинники рішили »показати пястук« схвильованим картелевим кругам. Прийшли нові розвязання картелів — правда знову не тих найбільших, а дрібніших. Цим разом впала анатема на 13 картелів (між ними більше господарське значіння мають 3 картелі цинку). Іншим знак: майтеся на осторозі!

Це троха протверезило уми. Забрав врешті слово сам головний інспіратор »Центральний Союз Польського Промислу«, проголошуючи тих, що пруть до звишки цін »елєментом неспокою і спекуляції, які розсаджують конюнктуру«. — Правда, надії таки не покладає, що »компетентні чинники візьмуть на увагу звишкуючі ціни сирівців«.

Так скінчилася покищо офензива картелів.

ЧИ ІСНУЮТЬ НОЖИЦІ ЦІН?

Круги великого промислу приняли з великим вдоволенням прилюдний виступ директора Інституту Конюнктури п. Е. Ліпінського, який піддав під сумнів дотепер практиковану (ним самим) методу обрахунку індексів цін (промислових і аґрарних). Думали, що тим самим повалено й »ножиці цін«, себто ріжницю між доходами села й міста.

Та це марна надія. Щоб не зміняти в методі обрахунку індексів цін — кожний селянин без великої освіти знає, кілько він мусів віддати свого продукту взаміну за промислові вироби колись і нині. Бо звишка збіжевих плодів тільки в малій мірі вирівнює ножиці; а до того вона торкнулася тільки частини сільського населення, яке має збіжжа на продаж.

Який є тепер рівень цін? Індекси Інституту Конюнктури виглядали в лютні ц. р. таким чином: загальний індекс промислових ґуртових цін 61,9 (1928 = 100). Індекс же тих виробів промислу, що їх купує село був вищий: 66,1. А індекс с.-г. продуктів, що їх село продавало, був 51,3.

Як бачимо, до вирівнання цін, хочби до стану з 1928 р., ще далеко.

І коли в таких умовинах промислові круги намагаються ще дістати дозвіл на підвищення своїх цін — то такі вимоги носять виразно антисуспільний характер.

ЧИ ПЕРЕХОДИТИ НА ЗБІЖЕВУ ГОСПОДАРКУ.

В цілій Польщі завважено тенденцію хліборобів до збільшування засівної площі зернових продуктів. Не минув цей відрух і нашого села, як стверджують відомости з місць. Це зрозуміле явище, як наслідок хвилевої звишки цін збіж. Воно спирається також на (хибній) уяві, що у світі є недостача збіжевих продуктів.

Ще раз треба підкреслити причини хвилевої звишки: 1. магазинування зерна державами на випадок війни; 2. слабі жнива в Америці, по части й Европі.

І перша і друга причина не є такими, щоби носили характер т р и в а л о с т и. Магазинуванню є границі, жнива можуть поправитися. В результаті може прийти знижка цін (познаки є вже тепер). А коли до того приєднається ще збільшення площі засіву збіж — то може бути навіть зле.

Ці всі причини кажуть бути обережними з переходом на переважно збіжеву хліборобську продукцію, тим більше, що є надії на поправу цін якраз не збіжевих, а годівельних продуктів.

Наше сільське господарство не може мати односторонного характеру. Мусить держатися лінії гармонійної розбудови ріжних видів продукції побіч себе.

ТУГА ЗА СВОБОДОЮ.

Направду зачинає викликувати підозріння новий стиль совітських часописів і видань. А саме впадає у вічі манія вбиратися в »европейське« піря, позувати на демократів, гуманістів і т. д. В ділянці права й економіки це змагання проявляється у прикрашуванні нової (»сталінської«) конституції фразами про »свободу слова, совісти, листової тайни і т. д.«, про пошанування приватної власности (!) — фразами без ніякого реального змісту.

Коли читаєм таку промову (»Вісті« Київ, 3. XII. 1936):

»Радянський лад — найдемократичніший у світі. Сталінська конституція іде шляхом дальшої демократизації радянського ладу, завершує цю демократію, зміцнюючи разом з тим в нашій країні диктатуру робітничого класу, яка є і т. д. Нова конституція ще більше підносить СРСР як опору і світоч демократизму« — то знаючу людину, крім »сміху пустого«, огортає ще передчуття якогось великого шантажу в тій цілій неприродній історії.

Чи не є це просто спроба накормити с л о в а м и про с в о б о д у (бо демократія — це свобода, очевидно в межах права — жаждущі вже тієї свободи народні маси?

До того висновку доходять вже також деякі знавці совітських відносин на Заході.

Коли так — то, здається, світанок на Сході уже не за горами. Бо с л о в а м и кормити довго не вдасться. Досі большевизм був настільки внутрішньо сильний, що дозволяв собі кепкувати з »гнилої демократії« — нині нею хоче прислонити свою огиду. Що буде за рік—два? Прийдеться щось дати реальнішого крім слів, або капітулювати.

ДО СТАТТІ ПРОФ. БОРОДАЄВСЬКОГО.

Звертаємо увагу шан. читача на цікаву статтю проф. Бородаєвського в цьому числі К. Р. Зі статті, яка є рефератом книжки чеського кооператора п. Двожака, виходить ясно, що марні сподівання комінтернських чинників на те, що Чехословаччину вдасться зєднати для Москви не тільки політично, а й ідеольоґічно. Чехословаччина піддержує з СРСР тільки конюнктуральний політичний контакт — а внутрі остає собою.

Підтверджують цей факт також заяви офіційних чинників ЧСР. Ось один з них: дня 16. квітня ц. р. почалася в празькій палаті послів дебата над проєктом зуніфікованого для цілої ЧСР цивільного кодексу. Реферуючи урядовий законопроєкт міністер судівництва др. Дерер вважав потрібним підкреслити не-комуністичний, а приватноправний характер цього основного закона ЧСР. Ось дотичний уривок з цієї заяви:

»Цим законом ми опрокидуємо також наклепи, що проти нас ширять, про т. зв. большевизацію. Предкладаємо основний закон про нинішні і будучі підвалини приватного господарського життя ЧСР, а робимо це після випробованих засад, які є основами цивілізації усіх західноевропейських народів. Чехословаччина цим законом дає собі приватноправний устрій, не дає собі большевицького ладу, тільки лад впорядкованого західноевропейського цивілізованого господарства. Цей кодекс спирається на правний лад, яким Европа отрясла із себе февдальний устрій, який уможливив їй великий розквіт господарський і культурний. Цей правний лад уможливив новітнє промислове виробництво, але і створив здоровий рільничий стан, доспіле ремесло, та свідому, зорґанізовану робітничу верству. Цей правний лад дав підставу не тільки для фінансового великого капіталу, але уможливив теж великий розмах людового спілчанства, тої надійної основи для піднесення малої людини. Цей правний лад уможливив і велике соціяльне законодавство цивілізованих народів«.

ТАК НЕ ГОДИТЬСЯ!

У часописі »Нове Село« з 11. і 18. квітня ц. р. редакція цього орґану переповідає ще раз історію упадку »Спілки Аґрономів«; вона намагається доказати, що виновниками упадку тої кооперативи була ґрупа »хліборобів« на чолі з п. Мироном Луцьким, яка, мовляв, проволікала справу перебрання кооперативи. Одночасно ця ґрупа, мовляв, заборонила дирекції »Спілки Аґрономів« редукувати персонал і ліквідувати маґазин, а з того й вийшли недобори кооперативи. Отже — за страти і за упадок кооперативи вину поносять усі, тільки не дирекція і Надзірна Рада »Спілки Аґрономів«.

Редакція »Нового Села« числить мабуть на малий критицизм своїх читачів, коли так насвітлює сумну справу. Чинниками, що одиноко управнені нормувати видатки і бюджет коопера-

тиви, є управа і Надзірна Рада кожної кооперативи. Коли навіть це все, що оповідає »Н. С.« про пертрактації ґрупи хліборобів, точна правда, то й тоді відповідальність за те, чому вчас не обмежено видатків кооперативи, не може бути знята зі статутових орґанів кооперативи.

Не є також імовірне, щоби нормальні кошти адміністрації за 2 місяці (від 8. XII. 1930 до 10. II. 1931) могли виносити квоту 24.000 зл., як твердить Нове Село. Яка ж би це мусіла бути установа!

Ці всі обставини не дають права директорам »С-ки Аґр.« скидати вини на когось другого — тим більше на... Ревізійний Союз Укр. Кооператив! Ці спроби роблять просто несмачне враження.

ВИПИСКИ.

»Щораз виразніше кристалізується опінія, що — серед многих трудностей на дорозі до розвитку держави і добробуту одиниць — найбільші трудности пливуть від політики картелів; що — серед многих ворогів — найбільшим ворогом держави і кожного з нас це картелі. Нехай-же буде моєю і нас усіх відповідю на інтерпеляцію Лєвіатана оклик: Геть картелі! Картелі — ось неприятель!«.

(»Ґазета Польска« 23. III. 1937. Допис підписаний: »Сіра Людина«).

»Дисципліна, яка обовязує членів тої самої орґанізації, так само не сміє виродитись у сервілізм з колодкою на устах, як мужня оборона своїх поглядів — у пайдократичну демаґоґію... У нашому громадянському житті грозить небезпека, що кожна інша думка, ніж думка проводу даної орґанізації буде підтягана під знаменник »диверсії« або »отаманії« зі санкціями проти таких бунтівників. Це речі абсолютно недопускальні. Внеможливлювання свобідного вислову думки на відповідному громадянському форумі, у рямцях даної орґанізації, це простий шлях до параліжу думки й маразму волі. Навіть у монопартійних державах, з громадянською єрархією, взорованого на військових зразках, унутрі даної, сильно здисциплінованої провідної орґанізації можливі, допускальні і неминучі гострі суперечки: бо як з одної рушниці неможливо віддати два ідеально тотожні стріли, так само у найбільших однодумців неможлива ідеальна тотожність думок. Демаґоґія, анархічна отаманія та вибуалий індивідуалізм, що не признає орґанізаційної дисципліни, це так само шкідливі явища, як зацуканість, нещирість, сліпий і мовчазний послух всупереч голосові своєї совісти чи еґотизм, що не допускає поруч себе іншої думки. Ріжниця думок — це саме доказ громадянської живучости; рефлєксія — це саме доказ критичного сприймання фактів; постійна згідливість — це доказ безкритичности; мовчанка — це символ смерти«.

»Діло« з дня 13. квітня 1937. (передова).

Ідеольоґ польської кооперації Едвард Абрамовскі

Між духовими батьками польського кооперативного руху одно з найвидатніших місць польські кооператори відводять для Едварда Абрамовского. Він є тим, що клав ідеольоґічні підвалини під цей рух; практична його діяльність на терені б. Королівства не могла бути велика, бо більшу частину життя він перебув на еміґрації. Вчитуючися ближче в праці Абрамовского на соціольоґічні й економічні теми, треба признати, що в особі Абрамовского має не тільки польська, але й взагалі світова кооперація дійсно одного з найглибших мислителів. Кожний суспільний рух, якщо має стати направду великим, мусить мати сильні і наскрізь здорові думкові фундаменти; мусить бути свідомий того, звідки він сам береться і до чого змагає; одним словом мусить мати сильну, ціпку і д е о л ь о ґ і ю та реальну практичну програму.

Глибшу фільософічну підставу дав польському спілчанському рухові — за свого життя покищо тільки для Конґресівки — Е д в а р д А б р а м о в с к і. Безумовно ані ідеольоґічна робота о. Венґжиняка в Познанщині, ані Стефчика в Галичині, ані навіть Мєльчарского, а відтак Войцєховского в Королівстві не могли що до наукової глибини, та чуттєвого насилення мірятися з тим, що дав Едвард Абрамовскі. Деякі партії з його кооперативних писем посувають вперед кооперативну думку, відкриваючи для неї нові горизонти, особливо в ділянці духових завдань руху (в сфері духового життя людини, мистецького заповнення життя та моральних функцій людини).*)

Життя Е. Абрамовского.

Юзеф Едвард Абрамовскі — це з типу таких людей, що їх одні вважають чудаками й ексцентриками, другі — святими. Народився на Київщині в маєтку своєї матері-поміщиці, року 1868. Батько мав наукові уподобання, показну бібліотеку та домашню хемічну лябораторію. В блищій і дальшій родині були учасники недавного польського повстання (1863 р.) та живі польські патріотичні тенденції. Не диво, що Абр-кі змалку пересяк польськими державницькими стремліннями. Спомин про рідний дім залишився в його душі на завше — хоч, на жаль — не йшло з тим впарі привязання до тої спеціяльно країни, де цей дім находився — до України.

Україну Абр-кі до кінця свого життя уявляв собі як складову частину єдиної Польщі — хоч і з деклярацією повної, мовляв, свободи розвитку національних окремішностей. Одначе яко-

*) Писання Е. Абрамовского видала польська кооперація у 4-ох великих томах (наклад Союзу »Сполем« у Варшаві).

їсь спеціяльно політичної акції проти Українців чи Литвинів Абрамовскі ніколи не вів, так як взагалі сконцентрував всю свою увагу на науковій праці і кооперативній пропаґанді.

Абрамовскі це була душа богата, чутлива і отверта для всього, що гарне, тепле, з глибоким зрозумінням для того, що називаємо реліґійним відчуванням вічности і таємниць буття. Найпростішим шляхом »для вдоволення людської жажди зближення з Вічністю, з природою, тим, що звуть Богом« — вважав життя у службі для д о б р а і п р а в д и, та як найтісніший контакт зі світом мистецтв.

Коли Е. Абрамовскі мав 10 літ — батько його перенісся з родиною до Варшави, для виховування дітей. До московської школи його не посилав, а тільки держав домашніх учителів. Едвард не складав за ціле своє життя ніяких іспитів. У Варшаві його вчителями були м. і. Конрад Прушиньскі і Марія Конопніцка, яка певно немало причинилася до запліднення думок малого хлопця рефлєксіями на суспільні теми. Одначе у хлопця була дуже самостійна вдача і змалку вже він умів впливати навіть на своїх учителів. »Коли він підлягав всеціло якомусь впливові — так це впливові землі і тих простих людей, що їх найтайніші тужби він висловив у своїх працях. — Земля, річи на ній, і в с і люди — комунікувалися з ним в особистий спосіб, повіряючи йому тайни свойого буття, кажучи по тиранськи себе любити і собі служити«. Так пише про його умовий розвиток Марія Домбровська, нині визначна письменниця — лявреатка, притім горяча пропаґандистка кооперації.

Абр-і вмів спостерігати живе життя довкола себе. Приміром, образ пароха родинної громади Стефанина на Київщині о. Блажеєвского залишився в його памяти до смерти, як людини, що науку Христову приняв до серця на те, аби її д і л о м реалізувати. Пише про нього: »Не було в ньому ніщо з теольоґа ані аскета, чи містика, ніякого доктринерського реліґійного фанатизму, навіть ніякого вищого книжного образування. Кохав життя, сонце, веселість, дітей — і всіх покривджених. Був батьком всієї округи; його плєбанія була безнастанним приютом і захистом; збирав до себе усі опущені діти, усю місцеву бідноту. Шляхта ходачкова, хлопи, жиди приходили до нього в кожній потребі, а ніхто не відходив без поради й помочі. Віддавав усе. Хоч парохія була велика й багата, а церковний маєток рівнявся добрій шляхотській фортуні, то по його смерті не найдено навіть стільки гроша, аби покрити кошти похорону. Цю свою любов до людини приплатив навіть життям: їдучи раз зимою, напіткав по дорозі перемерзлу жінку з дитиною; аби їх розігріти, зняв зі себе футро і так довіз до дому. Перестудився і помер на запалення легенів. За його домовиною йшли тисячі народу, жиди, католики, православні. Цей, якого тіло відводили до гробу, переконав їх, що є тільки один Бог для всіх і одна церква загальна, — церква братерства«.

Такі слова теплої згадки присвячує Аб-кі (»Життя і слово« 1915) тій постаті зі свого молодечого оточення. Хто інший може й не запамятав би о. Блажеєвского; але Е. Абрамовскі був з природи своєї натурою в стилю згаданого священика.

Не дивуймося, що в його душі вже змалку прозябає ростинка, яка пізніше розвивається у розкішний квітник: в ідеольогію широко задуманого, всеобіймаючого людського братерства, реалізованого через кооперацію в усіх ділянках людського життя: не лиш господарській, професійній, а в області духового життя та почасти навіть політичного.

Маючи 14 літ і живучи в оточенні пишучих людей — Е. А. почав писати. Дещо навіть помістив часопис »Зоря«. Писав без тої надутости, що звичайно характеризує початкуючих авторів (також у нас) — писав просто і щиро. Деякі речення цього 14-літнього молодця ясніють піднеслою покорою і зворушливою серіозністю. Ось примір: »Отже все я маю від людей: життя, добробут, науку. Це все я їм довжний«. (Як далеко звідси до тої психольогії деяких молодих людей, яка їм каже а пріорі дивитися згори на всіх старших...). Через часопис »Зорю« Абр. увійшов в контакт з т. зв. »християнськими господами«, товариствами для поборювання алькоголізму. Пробував їх перемінити на осередки суспільної праці взагалі, освіти, пропаґанди братерства. Нераз підкладав книжки на столиках одної каварні на Маршалківській вулиці, а коли його власничка звертала увагу, що книжки гинуть, казав: »Хай крадуть, але нехай читають«.

Як 18-літній хлопець, виїхав до Кракова, а потім до Женеви. Студіював на тамошніх університетах природу й фільософію, певно теж історію й суспільні науки, весь час яко вільний слухач. 1889 року вернув до Варшави і небавом оженився зі Станиславою Моцівною, відомою діячкою серед робітництва. Тоді увійшов в блищі зносини з першими кругами польських соціялістів. Пізнався зі Стан. Войцєховским (нині лідер польського кооперативного руху) і другими. Пише до »Бібліотеки Пол. Соціяліста«, що виходила за границею.

В тім часі Абр. є правовірним марксистом, не мавши ще часу й змоги поставити своїх власних тез і проревідувати те, що в марксизмі було очевидно помилковим. Але вже тоді мав відвагу шукати власних доріг: у праці про американських фармерів перший раз звернув захоплений зір на вільне спілчанство. Це свідчить, що марксівська концепція ущасливлення народу тільки через всесильну державу (хочби й демократичну) лягла тільки дуже тонкою верствою на його умовости.

Смерть коханої дочки, а відтак жінки потрясає його психічною системою до основ. Западає у нервову недугу, з якої його виліковує аж славний Август Форель, від цього часу його щирий друг і приятель.

В тім часі в 1892 р. Абрамовскі, як визначний теоретик ППС був уже політичним еміґрантом, за яким ішли стежні листи царського уряду. У Швайцарії та в золотім сонці Франції відбудував здоровля. Писав спершу політичні брошури для партії, співпрацював біля її програми, причинився до включення в її домагання постуляту незалежної пол. держави. Коли російський уряд добився від французького виселення політ. еміґрантів, переїхав в Анґлію, але мусів з огляду на стан грудей вертати до Швайцарії.

В 1897 р. має змогу вернути до краю, збогачений досвідом. наочною обсервацією життя культурних країн, поглибивши свої знання в ділянці соціольоґії і психольоґії. Вже 1895/6 рр. видав поважний твір: »Теорія психічних одиниць« та »Про основи суспільних явищ«. Найшов свою власну дорогу і світогляд. Нема в ньому вже ані сліду доктринерства, тісних вирозумованих, особисто не перевірених формул. Час аж до 1907 р. переводить між Варшавою, Женевою, Закопаним і рідним домом у Стефанині. Це доба його найплодовитшої праці над теоріями соціялізму, етики, держави, та психольоґічних проблєм (»про душу й тіло«).

В цій добі він виразно відкидає марксівську теорію історичного матеріялізму та всесильної диктатури держави, хочби й при режімі загального голосування. Посувається у критиці так далеко, що допускає можливість устрою цілком без державного апарату, опертого на самих добровільних асоціяціях (спілках). Базою для перебудови суспільства має бути вже не якась зовнішня сила, не якийсь автоматичний розвиток подій, тільки сама людина; для того одначе треба, щоби ця людина заздалегідь була підготована до такої великої реформаторської роботи; треба перебудувати особисту етику людини.

Для тої ціли основує студентські братства — громади (так їх називає) в Женеві, в структурі яких бачимо наче відгомін громад Овена або Фуріє. У Варшаві дає почин до заснування »Кружка Етиків«. Кружок, не щадячи у своїй критиці нікого і вимагаючи від членів партії не тільки визнавання на папері партійної програми, а й особистого життя після вимог етики соціялізму, скоро увіходить в конфлікт з партійним проводом. Гурток Абр-го опинився поза партіями взагалі.

В добі революції (1905 р.) писав інструкції, як бойкотувати рос. школу, як заводити польське урядування по громадах, пропаґував загальну змову проти царського уряду; брав чуасть в орґанізації людовецьких ґруп, писав програми для тих і инших більше або менше демократичних та революційних орґанізацій, укладав пляни польської держ. конституції. Орґанізує »духові громади«, оперті на духовім братерстві членів і спілчанстві в праці. Ця ідея проникає врешті всю його істоту наскрізь — в ній він врешті находить те, до чого рвалася його душа від самої дитини.

З 1907 р. виходить його невеличка книжечка: С у с п і л ь н і і д е ї к о о п е р а т и з м у«. Як пише згадана вже Марія Домб-

ровска — прочитавши цю невелику брошуру, не можете опертися вражінню, що величавий, бурями киданий корабель нарешті причалив до пристані — а муки і біль шукання розблисли соняшним образом кооперативної республики«.

Продовжуючи свої оригінальні психольогічні студії, Абр-кі в цій добі увіходить в близькі зносини з варшавськими кооператорами, працює в редакції »Сполем«, орґанізує кооп. зїзди, пише більший популярний підручник кооперативної науки п. н. „Kooperatywa jako sprawa wyzwolenia ludu pracującego". Крім того величезну масу енергії вкладає в орґанізацію у Варшаві майже власними засобами Психольогічного Інституту, якого відтак став директором.

Не занехує своїх теоретичних писань з ділянки етики, за якими, як завше, йде практичне діло: орґанізує »Союзи Приязні«, задумує творити доволі ексцентричне товариство п. н. »Рицарів Польщі«, має звязки з подібними орґанізаціями за границею.

Не всі ті його почини стрічаються з признанням, чимало з них сам їх творець означував як »утопії«. — Під цим оглядом нагадує Овена і Фуріє. Задля його впертої послідовности у вимогах моралі і альтруїзму в щоденному житті, вимогах, які ставив не лиш до других, а й до себе, задля його некомпромісовости у правдах, які раз визнав за правильні — його одні ненавиділи і поборювали усіми засобами, інші кохали. Звали його »маґом« задля великої сили духа, та того суґґестивного впливу, що мав на людей.

Працюючи вперто на тих постах, хоч здоровля щораз недомагало, помер у 1918 р. у 50 році свого оригінального життя.

Погляньмо, що дав Абрамовскі для розвитку кооперативної думки — бо тут він нас цікавить тільки з цього боку своєї діяльности. (Про це буде в окремій статті).

К. Коберський.

КООП. ОРҐАНІЗАЦІЯ І ПРАКТИКА

Про орґанізацію кооперативних продавців („крамарів")

Ціла наша кооперативна будівля опирається на місцевих кооперативах т. є кооперативах 1. ступня.

Все зусилля йде в цьому напрямі, щоби ці підставові клітини уґрунтувати на трівких матеріяльних основах, як також вивінувати їх відповідно підготовленим людським матеріялом для їх ведення.

В 3. числі »Кооп. Республики я подав свій проєкт, як належалоби повести дошкіл продавців, занятих по цих кооперативах. І цій статті хочу цю думку розвинути ширше і поглибити.

В наших місцевих кооперативах працює около 3.000 працівників, по більшій части за марну винагороду. Самі вони не почуваються на силах, щоби створити свою власну орґанізацію, котра заняласяби їх матеріяльними справами. До тепер я не читав нічого на тему орґанізації продавців у нас. А прецінь поміж цими працівниками є великий відсоток таких, які є варті того, щоби про їх долю подумати.

Тому, що нема досі такої їх станової орґанізації, яка вщіплювалаби в них гідність і пошану до свого становиська, богато з них свої заняття вважають, як щось перехідне і хвилеве, а на цьому тратить та установа, в якій вони працюють. В дальшій консеквенції терплять від цього і надбудови (союзи).

В інтересі цих працівників і всіх наших кооперативних установ є з а н я т и с я з о р ґ а н і з о в а н н я м п р а ц і в н и к і в м і с ц е в и х к о о п е р а т и в.

Скільки цих працівників є, не можу точно означити, однак приблизно числю, сільських і міських склепарів, а відтак молочарських помічників і инших подібних працівників поверх 3.000 осіб.

Якщоби цю масу працівників вдалося звести до одної спільної орґанізації, — булаби вона дуже численна і поважна. Щоби започаткувати акцію в цій справі, подаю під дискусію проєкт кооперативної орґанізації цих працівників. Кооператива, заложена цими працівниками, числилаби около 3.000 членів, які титулом вписового і уділів (разом 11 зл. від особи) вплатилиб 33.000 зл. Якби крім того кооперативи згодилися дати по 10 зл. вкладу на основний капітал, тоді кооператива зібралаби 63.000 зл. оборотових фондів). Всі члени кооп. працівники зобовязалибися складати на свої ощадности по 5 сот. від кождого 1 зол. своїх поборів (5%). А що всі разом побирають річно около 800—900.000 зл. то річна ощадність винеслаби около зл. 45.000[1]). На протязі 10 літ існування такої кооперативи сама ощадність моглаби досягти 0,5 міліона злотих. В цей спосіб установа така малаби постійний і правильний приріст оборотових фондів, орудуючи якими можнаби зробити неодно добре діло в користь членів, та рівночасно привчалобися їх думати про своє майбутнє. Ощадність мусілаби бути примусова і невпинна, т. є, як довго член не виступив, або не бувби виключений з цеї кооперативної орґанізації, то не мігби цієї ощадности винимати. Так вже тепер є по наших орґанізаціях працівників більших наших установ і союзів.

Зібрані в цей спосіб фонди не смілиби безчинно лежати на льокаціях. Вже по одному році збарання фондів мусілобися урухомити кредитову акцію.

Кредитова діяльність кооперативи ішлаби в цьому напрямі,

[1]) В і д Р е д а к ц і ї: Ласкавий читач зволить заглянути при цій нагоді у 4. число »Кооп. Республики« ц. р. ст. 99 замітка п. заг. »Дуже важна справа«.

щоби підносити матеріяльний стан своїх членів. Тому позички моглиби іти на закуп живого інвентаря (корови, кози, вівці, свині і кури і т. п.), відтак на купівлю нерухомостей, а саме на купно землі і будинків або їх будову.

Вже по першім році існування такої кооперативної орґанізації можнаби дати: около 500 позичок по 50 зл., 300 поз. по 100 зл., 100 поз. по 200 зл., 100 поз. по 300 зл., — разом тисяча працівників-членів можнаби було обділити позичками, т. є $^1/_3$ членів кооперативи.

В дальших роках існування кооперативи автоматично збільшалобися число позичок і їх висота, через річний приріст з примусової ощадности на около 45.000 зл. і зі сплати старих позичок.

Малі позички служилиби на збільшення рухомого майна, а більші на збільшення або купівлю нерухомого. Спосіб сплати позичок мусівби бути примінений до спроможности кожного члена відповідно до його сталих поборів так, щоби по потрученнях примусової ощадности і рат на позичку, полишалося членові-працівникові часть поборів на його біжучі видатки і потреби.

Опроцентовання позичок булоби тісно звязане з опроцентованням ощадностей. Ріжниця поміж одними відсотками, а другими моглаби виносити $^1/_2$—1% на адміністрацію. Так, що ця ріжниця булаби лиш тягарем позичаючого, бо друга часть відсотків поверталабися позичаючому через опроцентовання ощадностей.

З опроцентовань власних фондів кооперативи, т. є запасного фонду і уділів, можнаби було створити допомоговий фонд, для родин померших членів, для допомог в нещасних випадках чи давати премії для довголітних совісних працівників.

Приблизно цих власних фондів булоби около 70.000 зл., а опроцентовані по 5—6% річно далиби зл. 3.500—4.000. Одноразовими підмогами по 100 зл. можнаби було річно обділити 35—40 працівників-членів, а по 50 зл. два рази стільки. Або можнаби цим фондом (доходом з власних фондів) оплачувати премії в »Карпатії« за збірне обезпечення (людове) членів.

Незалежно від цього, якщоби ця орґанізація показалася корисною у своїм діланню, моглаби поставити домагання до установ, щоби вони рік-річно якоюсь квотою дотували її фонди прямо або через РСУК, як якійсь відсоток від плачених вкладок. Приміром кооператива платить місячну вкладку 10 зл., а крім цего доплачує 2%, т. є 20 зл., на орґанізацію працівників, що річно моглоби дати около 10.000 зл.

Осідком кооперативи мусівби бути Львів. А що всіх членів около 3.000 не можнаби було стягнути до Львова, тому перед кожними зборами мусілиби відбуватися передзбори по повітах, на яких крім вибору делеґатів члени булиби інформовані про стан і розвій кооперативи та збираноби всі побажання членів, які на зборах у Львові зводилосяби до спільного знаменика. В цей

спосіб завідуючі орґани кооперативи малиби безпосередній звязок зі своїми членами.

Для легшої екзекуції зобовязань членів (працівників кооператив) требаби притягнути до співпраці завідуючі орґани кооператив і окружних осередків. Вони мусілиби стати інкасентами ощадностей і сплат позичок-рат та мужами довіря кооперативи. Крім статута мусівби бути випрацьований у всіх подробицях правильник діловодства для кооперативи.

Все що дотепер сказане в цій статті, це є загальний плян, який при реалізованню требаби подрібніше обдумати.

Я здаю собі справу з того, що зорґанізування такої маси в одну цілість не буде легкою річчю. Однак, якщо ця форма орґанізації в дискусії виявиться доцільною і корисною та далабися в початках зреалізувати на 50% наміченого мною пляну, то уважаю, що вже це булоби варте, щоби присвятити цій справі більшу увагу та вложити працю в її реалізування.

Вступом до реалізації цього булиби конференції по повітах з кооп. працівниками, яким виложеноби плян тої орґанізації, а від них, як безпосередньо заінтересованих, зібраноби їх опінію, яка булаби міродайною вказівкою для дальшої акції.

Справу орґанізації повиненби взяти в свої руки РСУК, як найвища наша кооперативна централя, яка при цім розпоряджає відповідним апаратом і засобами. **Іван Стернюк.**

СТОРІНКА ЧИТАЧА

Розбудова рідного промислу чи монополь?

(Голос у дискусії).

Від якогось часу ведеться пресова дискусія на тему: монополь в нашому промислі чи вільня розбудова? З комунікату в »Ділі« дня 3. січня ц. р. ґрупи промисловців при Союзі Укр. Купців і Промисловців у Львові видно, що ця ґрупа є за монополем. Зі статті в »Торговлі і Промислі« з 1. січня бачимо, що на конференції приватних і кооперативних промисловців в дні 26. вересня 1936 р. промавляло по двох кооперативних і приватних промисловців за вільною конкуренцією. Тому, що вже тепер наших приватних фабрик цукорків, пасти, свічки і т.п. є по 2, а навіть по 3, то ходом самого життя справа монополю є вже пересуджена. В комунікаті »ґрупи промисловців« здається висловлюються за монополем ті промисловці, від котрих кооперація купує виключно їх товар і цим самим за них промишляє та своїм широко розгалуженим апаратом впроваджує їх товар по всіх закутинах нашої батьківщини до дрібної продажі, а свої зобовязання вирівнує дуже пунктуально, так що ці промисловці мають готовий ринок, який в иншому разі дуже важко здобути, а при цім не поносять най-

меншого ризика. За таку опіку ці промисловці повинні бути лиш вдячні нашим економічним централям, а не виступати проти їх провідників. Це все, що ці промисловці до тепер осягнули, мають завдячити виключно нашій кооперації, бо повинні памятати, що вифабрикувати товар є далеко лекша штука, чим товар продати без клопоту і найменшого ризика; вониж не продають, бо їх товар продає їм наша кооперація. Якби не кооперація, вони ніколи не осягнулиб при нинішних відносинах того, що вони виключно завдяки кооперації осягнули, а стоялиби там, як це було перед війною (приклад: деякі фабрики, що існують ще з перед війни). До 1932-го року про якийсь »монополь« чи конкуренцію в нашій пресі й не говорилося, а виринула в пресі справа нашого промислу щойно тоді, коли один рухливіший союз створив фабрику з виробом такого самого товару, який до цього часу вирабляв приватний підприємець. З цього часу починається нагінка зі сторони тих промисловців, з яких бранжі творяться нові підприємства, бо ними кермує виключно еґоістичний інтерес, а не національний чи економічний. Чи ми повинні бути за монополем в нашому промислі і торговлі, — напрямну для вирішення цього питання можемо найти в статті сеніора Д-ра Костя Левицького, поміщеній у »Ділі« з дня 7. січня ц. р. Там сказано, що там, де витворюється суперництво, не допускається до монополю і до заморожування громадської думки. Це відноситься і до промислу і до торгівлі. Змусити якусь нашу фабричку, щоби виробляла товар для сім і пів міліона Українців в Польщі, це утопія. Такий фабрикант уважавби, що він при системі монополю робить ласку, що витворює і доставляє. В разі упадку (з будь якої причини, що завше можливе) такої фабрички, ми знова цофнулибися з продукцією даного товару на десяток літ назад. Це саме стрінулоб нас, якби даний фабрикант розтратив здобуте завдяки монополеві майно або записав нагромаджене ним майно в чужі ворожі нам руки. На нашому загумінку ми вже мали такий випадок, а саме: був у Львові наш репрезентаційний мануфактурний склеп, в якім Українці покривали свої запотребування в мануфактурі. Власник умираючи записав понад 300.000 зол. зовсім чужій, навіть ворожій нам людині, а ми знову остали без мануфактурного склепу і наш гріш поплив проти нас[1]). Були часи, коли на ціле наше Поділля був тільки один наш адвокат, мав монополь, хотяй його не хотів, а кілько сьогодня маємо на терені Поділля адвокатів і чи думаєте, що вони є противні тому, щоби доступ до адвокатури був замкнений тому тільки, що вони повкладали в це своє професійне підприємство дуже поважні капітали? Якщоби ми заявилися за монополем, то це означалоб, що ми замикаємо нарід

[1]) На нашу думку цей випадок прямого відношення до теми статті не має. Він однак підкреслює ріжницю між приватною і кооперативною формою; такий випадок в кооперації неможливий. — Ред. К. Р.

на все до клітки, бо монополь убиває всяку ініціятиву. Треба памятати, що в переважаючій части ініціятиву дають молоді люди, тому при монополі мусілаб повстати між старшою і молодшою ґенерацією безвихідна прірва, бо до промислу бувби здержаний доплив молодих підприємчивих людей. При монополю зацарилаб виключно фамілійна система, а фамілійна система, як це добре знаємо, в короткому часі лізлаби нам боком. Якби у вільній професії зацарив монополь, то ми на якийсь певний округ малиби тільки по 1-му представникові з даної професії, а це вийшлоб не нам на користь, а нашим ворогам, бо вони силою факту мусілиб нас в короткому часі виперти. При монопольній системі мусівби здержатися і природний приріст українського населення зі шкодою для нашої нації, бо одні малиби понад їх потреби, а інші требаби хіба повистрілювати, бо вони загрожувалиб існуванню монополів. Тому ми нашого елєменту, що напливає до міст і творить тут свої варстати праці, не сміємо убивати враз з їх ініціятивою, бо вони є двигунами нашого промислу і торгівлі та українізації наших міст в майбутньому.

В СУК і Пр. обсервуємо цікаве явище. Ґрупа торговельників є проти монополю, а частина ґрупи промисловців за монополем. Ґрупа промисловців монополістів для оборони свойого монопольового становища все виїзджає з інвестиційним капіталом (який вони вложили). Знова ґрупа торговельників виступає найостріше проти монополю, а головно проти »торговельного монополю нашої кооперації«. І ми є наочними свідками, як безустанно повстають все свіжі торговельні підприємства наших приватних торговельників, інвестуються щораз нові капітали, мимо цього, що такі торговельні підприємства вже є, і ніхто не журиться, що їх інвестиційні капітали можуть змарнуватися. Цим самим основною причиною монополістичного становища горстки з ґрупи наших промисловців не є ані національний, ані економічний інтерес, а виключно еґоїстичний[2]). І ця ґрупа все буде обстоювати тільки монополь, хотяйби навіть не в силі були заспокоїти запотребування нашого ринку, бо так їм наказує особистий інтерес, а впрочім годі від них вимагати, щоби вони були проти себе.

Польські купці і промисловці, як це стверджує п. В. Несторович у статті »Діла« з 7. січня ц. р., йдуть цілою навалою на наші землі, щоби їх опанувати промислово і торговельно, а горстка наших промисловців веде еґоїстичну боротьбу за монополь, який у других пішов в забуття. Це саме бачимо у Жидів.

---

[2]) Льоґічно не звязане з попереднім ходом думок. Головна думка шан. автора — про шкідливість монополю — в засаді є й нашою думкою. Чи існує чи не існує у нас »кооперативний монополь«, про це можуть ріжні ріжно думати; на наш погляд такого монополю нема і не буде, коли побіч кооперативних існують та існуватимуть колись анальоґічні українські приватні підприємства. А життя до того веде, хочемо ми того чи ні. — Редакція.

Монополь — це труп і тому цілком правильно наша кооперативна верхівка виступила проти монополю, бож вони суспільники, а не еґоїсти.

Тому також ціле наше громадянство повинно виступити рішучо проти монополю, бо монополь допровадивби нас до такого стану, як це було перед війною, коли то в нас в торгівлі-промислі працювали тільки одиниці та й ті заледви животіли, клигали. Жива нація потребує все допливу живих творчих сил, а ті творчі сили можуть дати тільки молоді люди, бо тільки до молодих належить наше завтра. Тому мусимо дати молодим людям з ініціятивою можність творення нових варстатів праці без огляду на те, чи такі вже існують чи ні, як це бачимо в инших ділянках нашого життя. Не сміємо творити прірви між молодою а старшою ґенерацією. Тоді не будуть нам страшні чужі навали, бо само життя наше буде протиділати. Життя — це боротьба, а побідить живий, творчий, а ніколи труп. **Мґр. Гр. Ковалишин.**

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

Кооперація на Закарпатті

Користаємо з публікації[1]) про розвиток суспільного й господарського життя Закарпатської Русі за останні 17 літ, виданої з нагоди підготувань до вступу в нову автономічну фазу, щоби подати декілька інформацій про кооперацію на Закарпатті.

Чисельні статті книги з усіх ділянок життя й господарства (всіх 51) підсумовують досягнення на полі хліборобства, висліди земельної реформи, меліораційних і суспільних робіт, електрифікації, територіяльної й господарської самоуправи, банкових справ, лісової господарки, риболовства, пасішництва, тютюнництва, туристики й літовищ, шкільництва загального й фахового та освітних справ, мистецтва, журналістики, шпитальництва й санітарних відносин, церковних, популяційних відносин, коротенько представлений стан промислу, пожарництва і т. д.

Очевидно на таку кількість і ріжнородність відомостей годі вимагати вичерпуючої повноти й циферної докладности кожної теми.

Для нас зокрема цікава стаття сенатора Е. Бачинського, головного редактора книги, про кооперацію на Закарпатті.

До війни кооперативні початки українського Закарпаття звязками своїми спиралися о будапештенські централі. Тому зі

[1]) Подкарпатская Русь за годы 1919—1936, вид. Р. Н. Г., Ужгород 1936, ст. 204 ін 4⁰. — Прикре враження робить книга своєю московською мовою й штудерними вихилясами редактора у вступній статті.

зміною політичних умовин, знищені війною й повоєнними інфляційними відносинами, не могли скоро відродитися. Щойно в 1926 р. окремий кооперативний закон уреґулював кооперативну справу на Закарпатті. Йшло передусім про оживлення кредитової кооперації, щоби вирвати вбоге верховинське населення з лабет численних, як нігде в світі, лихварів. До обнови закарпатської кредитової кооперації причинюється держава і Центрокооператива (торг. централя хліборобської кооперації) у Празі. Три дотогочасні закарпатські кооп. союзи обєднуються в один: Краєвий Дружественний Союз в Ужгороді, що є не лише ревізийною й організаційною установою, але й кредитовою централею. В 1925 р. твориться теж централя для споживчої кооперації: Торговельний союз господарських дружеств, який щойно в 1933 р. відчиняє складницю для спож. кооператив.

Під кінець 1935 р. обєднував Краєвий Кооп. Союз в Ужгороді 357 кооператив, в тому лише 293 діяльних. В тому числі було:

Кредитових кооператив з необмеж. відпов.	139
Кредитових кооператив з обмеж. відпов.	29
Хліборобських кас взаїмної помочі	4
Разом кредитових кооператив	172
Споживчих кооператив, всіх	89
Господарських кооператив	1
для домашнього промислу	1
овочевих	1
лісових	1
для хову худоби	1
молочарських	2
виробу вина	6
будівельних	5
ріжних інших	12
Разом всіх	**293**

168 кредитових кооператив з кінцем 1934 обєднували 47.013 членів, з уділовим капіталом 3,140.649,31 ч. к. Їх запасні фонди виносили 2,076.527,50 ч. к., сума вкладок 9,539.326,14 ч. к., уділених пожичок 36,668.227,69 ч. к.

4 каси взаїмної помочі — в Мукачеві, Берегові, Тячеві, Хусті й експозитура берегівської Севлюші з кінцем 1935 р. — мали 6.837 членів з 8.399 паями на суму 839.900 ч. к., їх запасні фонди доходили до 324.671,50, вкладки й біжучі рахунки до 22,164.304,75, уділені позички до 25,240.513,25 ч. к.

Споживчі кооперативи мали за 1934 р. обороту на 9,511.757,76 ч. к., обєднували 10.576 членів з уділовим капіталом 1,552.447,50 ч. к., зап. фондами 1,198.627,88, власними капіталами 2,412.766,42, недвижимостями й інвентарем вартости 2,775.876,20, запасом товарів лише на суму 830.092,52, натомість довжників мали аж на 2,428.317,69 ч. к.

Обороти закупочної централі з кооперативами виносили в 1935 р. — 3,001.985,40 ч. к.

Краєвий Кооп. Союз, як кредитова централя, мав за 1935 р. оборотів на 793 міліони, біляисова сума виносила 45,6 міл. Капітал власний 1,467.006,63, сума достарчених кредитів 32,5 міл. ч. к.

Немає в статті даних щодо діяльности й стану інших кооператив, що мабуть не грають помітнішої ролі.

Після впровадження в Чехословаччині збіжевого монополю, Торговельний Союз Господ. Кооператив став уповноваженим комісіонером »Чехослов. Збіжевої Спілки« для скупу заявленого продуцентами на продаж збіжжя на Закарпатті по встановлених цим публичним органом цінах. Кредитові кооперативи достарчають йому кредитів на скуп збіжжя і на заставні листи замагазинованого збіжжя в модерних збіжевих магазинах в Ужгороді, Мукачові й Севлюші. Кредитова кооперація постачає теж кредит під застав вина в державних пивницях.

Як бачимо, то закарпатська кооперація не лише розвивається поволи, але головне спочиває на не дуже то здорових основах, сперта головно на державних і інших чужих капіталах, з надмірними, як це видно зі згаданої статті, надіями на співпрацю з монополем.

Діяльність Союзу надзирає й щорічно переводить ревізію визначений міністерством хліборобства урядовий комісар, а так само переводить щорічну ревізію ревізор празької Центрокооперативи, від яких закарпатська кооперація реально залежить.

З тону автора статті вичуваємо забагато вдяки за зовнішну поміч закарпатській кооперації, а замало віри в орґанізовану самопоміч, а відтак не маємо, так як це є в деяких інших статтях цеї публікації, ніяких конкретних напрямних на майбутнє.

Кооперація це найкраща підготова до автономічного життя, тимто й повинна стати його головною основою.

Подав І. В-ич.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Вишкіл польських кооперативних орґанізаторів на Поділлі

В пляні розбудови фахового шкільництва на терені Східної Галичини є між іншим основання середньої кооперативної школи в Загробелі коло Тернополя на дотеперішньому досвідному господарстві Малопольського Товариства Рільничого. Підготовкою до такої школи є постійне влаштовування там тим Товариством курсів для вишколу орґанізаторів і провідників господарських і кооперативних установ на селі та для вишколу повітових орґанізато-

рів-люстраторів і керівників Окружних Товариств Рільничих та повітових гуртівень кулок рільничих.

Польські господарські чинники, головно на Поділлі прийшли до переконання, що для розбудови хліборобських і кооперативно-торговельних установ мусять мати відповідно вишколених провідників на селі і по містах. З браку відповідних для тих завдань шкіл, Малопольське Товариство Рільниче, що є не тільки господарською установою, але рівночасно патроном і орґанізатором сільських кооператив п. н. „Kółka Rolnicze", приступило при значній допомозі Львівської Хліборобської Палати вже в 1934 р. до зорґанізування рільничо-орґанізаційно-кооперативних курсів в Загробелі. Як подає „Rolnik" за 1935 р., в 1934/35 р. відбулися три курси для провідників на селі. Вони тривали по 2 місяці кожний.

Метою тих курсів було вишколити провідників для „Kółek Rolniczych" на селі, так тих, що ведуть аґрономічну роботу, подібно як наші кружки »Сільського Господаря«, як і тих, що ведуть торговельні аґенди подібно, як наші низові кооперативи. На програму курсів склалися такі відділи: загальний, природничо-рільничий, орґанізації сільських господарств, кооперативно-торговельний, орґанізаційно-господарський, рільничо-освітний і господарської самоуправи. Головну увагу клали на кооперативно-торговельний діл і збут с.-г. продуктів у звязку з розбудовою збіжевих маґазинів.

Як виходить з програми курсів, то завданням їх було запізнати кандидатів з загальними основами сільсько-господарського знання, основами господарського, суспільного і торговельного життя на селі та познакомити їх з методами праці господарських, суспільних і кооперативно-торговельних установ на селі.

Вимогою приняття на курси було укінчення принайменше 4. кляс вселюдної школи. На покриття коштів навчання, приміщення і удержання одержало Малопольське Товариство Рільниче підмогу від Львівської Хліборобської Палати, так, що курсанти складали тільки по 5 зл. одноразово вписового.

Курси покінчило 123 передовиків села, які обняли провід польських господарсько-кооперативних установ на селах Поділля.

За тими курсами слідували три 6-тижневі курси, що відбулися в 1935. і 1936. р. в Загробелі. Це були курси для вишколу люстраторів »Кулок Рільничих«, з яких опісля найспосібніші обняли заряди повітових гуртівень »Кулок Рільничих«. По кожному курсі абсольвенти пішли на безплатну або частинно платну щонайменше 3-місячну практику в повітових установах у ріжних повітах.

Передумовою приняття на ті курси було укінчення принайменше середньої загальної, рільничої або торговельної школи.

Завданням тих курсів було вишколити повітових орґанізаторів-люстраторів »К.Р.« так господарських, як і кооперативних в та-

кій кількости, щоби принайменше по двох було в кожному повіті. Найздібніших, з уже відбутою практикою, приділили до новоосновань гуртівень »Кулок Рільничих« і маґазинів збіжжя. В цей спосіб Малопольське Товариство Рільниче вишколило понад 120 суспільно-господарсько-кооперативних орґанізаторів для Поділля.

У висліді тих курсів скріпилася і розбудувалася протягом 2. останніх років господарсько-кооперативна праця Окружних Товариств Рільничих на Поділлі. Ціла низка свіжо основаних »Кулок Рільничих« і молочарських кооператив по селах, новоосновань або відновлених повітових гуртівень, склепів »Кулок Рільничих«, збіжевих маґазинів, масова акція будови »людових домів«, насилення суспільної праці так культурно-освітнього, як і господарського змісту — це висліди праці в значній мірі абсольвентів тих курсів.

Централею тих господарсько-торговельних станиць є Торговельний Союз Кооператив, Складниць і Склепів Кулок Рільничих у Львові, а для збуту с.-г. продуктів Синдикат Рільничих Кооператив у Львові, що стисло співпрацюють з Малопольським Товариством Рільничим.

Коли до того додати, що до їх услуг є цілий фаховий апарат всіх повітових виділів і в значній мірі Львівської Хліборобської Палати (інструктори вишколу молоді, прикладних господарств і т. п.), а в додатку з тих самих джерел мають і матеріяльні засоби, то зрозуміємо, чому повища акція так розвинулася в останніх роках на Поділлі.

Тепер виринула думка на постійно створити в Тернополі кооперативну школу ліцеального типу, замісць рільничої школи, проєктованої Шкільною Кураторією в Загробелі.

Нашому проводові господарсько - економічного життя, в першу чергу проводові Ревізійного Союзу Українських Кооператив, »Центросоюзу« і »Маслосоюзу« спільно з »Сільським Господарем« треба застановитися над закладанням в краю господарсько-кооперативних шкіл для вишколу не тільки передовиків села, але провідників і орґанізаторів господарсько-економічного і суспільного життя в краю. Цього не заступлять вже вповні курси позаочного навчання. В першу чергу треба вплинути на свої орґанізаційні клітини, щоби заповнили своїми кандидатами існуючі наші рільничі і торговельні школи, головно Хліборобський Ліцей в Черниці для заповнення необсаджених місць аґрономів при Філіях »Сільського Господаря«, господарських референтів Союзів Кооператив і Рай. Молочарень. Дальше треба подбати про орґанізування довших курсів в краю для орґанізаторів господарсько - економічно - суспільного життя і орґанізаторок сільських господинь, подібно, як їх зараз провадить »Сільський Господар«. Ці курси повинні в найкоротшому часі перемінитися на того роду фахові школи ліцеального типу.

Час летить, господарське життя розвивається, а у нас щораз то більший брак фахових сил, підчас коли інші в тому напрямі працюють зі здвоєною енергією. **Іван Лапчук.**

V o l g

(З нагоди його 50-літнього ювилею; засади його кооперативної праці).

Починаючи від 70-х років минулого століття швайцарське сільське господарство почало відчувати величезні труднощі, завдяки сильному спаду цін (часами до 50%, порівнюючи з цінами попереднього десятиліття) продуктів хліборобства під впливом конкуренції дешевих заморських продуктів та торговельної й промислової спекуляції. Щоб допомогти селянству, за ініціятивою відомого сільського діяча Шенкеля, засновано в році 1874-м в Ельсау (біля Вінтертуру) товариство для накупів і захисту інтересів десятків анальогічних кооператив. У 1886 році шіснацять тих кооператив утворили Союз сільсько-господарських кооператив Східної Швайцарії (Volg). Цей Союз недавно відсвяткував ювилей свого 50-літнього існування. З історією цього Союзу та з сучасним його положенням знайомить нас незвичайно цікава та чудово видана книга дра Ернеста Дуртші: Verband ostschweizarischen landwirtschaftlicher Genossenschaften (VOLG). Festschrift zum fünfzigjährigen Bestehen 1886—1936 (in 6° S. 385). Winterthur.

Ця велика праця читається з незвичайною цікавістю; всі епізоди довголітньої праці Союзу, всі детайлі проходять перед читачем та примушують його переживати спільно з Союзом усі радощі та смутні хвилини...

А нині, після 50-ти літ свого існування, VOLG є солідним кооперативним підприємством, до складу якого входить 314 місцевих кооператив (з них 229 — споживчі товариства) з 24.000 індивідуальних членів (80% селянства) та з оборотом в 1935 році 38 міліонів швайцарських франків. З цієї суми 17 міліонів франків одержано від продажу продуктів споживання; 12 міліонів вплинуло за предмети, спроваджені для потреб господарства, та 9 міліонів — за збут виробів членів. Запасовий капітал — 1,7 міліонів франків; нерухомість (склади, фабрики, заводи) — більше ніж 6,3 міліони франків; рухомість (автомобілевий парк) — коло 3 міліонів франків (усе амортизовано)...

Якіж оті засади, що їх поклав Союз в основу своєї діяльности, приміненням яких пояснюється його успішний розвиток. Головні з них такі:

1. Готовість культурніших представників селянства жертвувати своїми інтересами для добробуту ширших верств населення. Гуманне відношення Союзу до всіх службовиків (відпустки з платнею; пенсійна каса).

2. Ведення Союзом ріжнородних операцій та постепенне включення нових опорацій у сферу діяльности Союзу. Останній провадить, хоч і в меншому розмірі, всі операції (крім банкових), анальоґічні до тих, що виконуються між іншим такими великими орґанізаціями, як „КООПЕРАТІВА" та Центральний Союз сільськогосподарських кооператив у Празі.

3. Уможливлення населенню купувати необхідні йому предмети в залежних від Союзу центральних і провінціональних осередках продажи (таких є 438) через широко розгалужену мережу споживчих кооператив та влаштовання пропаґандових вистав зі зразками ріжних предметів.

На початку своєї діяльности Союз був лишень комісіонером; він купував товар за рахунок та на замовлення місцевих кооператив, що, по одержанню замовлень від доставців, розділяли їх між членів кооператив. Але така система не задовольняла селян. Вони хотіли бачити закупований ними товар. Тому прийшлося перейти до влаштовання сталих вистав зі зразками ріжних предметів. Такі вистави зразків знаходяться близько населення, як і товар, що продається в сільських споживчих товариствах.

Ця система орґанізації сільських споживчих кооператив пригадує дуже цікавий приклад Словаччини (Чехословаччина), де є понад 800 подібних товариств. До 1934 року того роду словацькі кооперативи належали разом з товариствами інших катеґорій до Центрального Товариства в Братіславі, яке їх обслуговувало. І тільки перед двома роками основано спеціяльний Союз для накупу (НУПОД), що занявся обслугою виключно сільських споживчих кооператив.

VOLG поки що справляється успішно з покладеним на нього завданням та обслуговує сільські споживчі товариства без спеціяльного закупочного Союзу.

4. Продаж товару не лише членам союзних кооператив, але й усім бажаючим.

5. Продаж товару за готівку та виплата премій за переведені накупи.

Ця засада дуже практична не лише для кооператив, але і для їх членів. Продаж за готівку спонукує членів купувати лише необхідні предмети та не купувати того, що вони купують, коли йому дають товар на борг. Що торкається премій, то їх реальну вартість можна бачити з того, що VOLG за 50 років свого існування видав премій від закупу предметів споживання на суму понад 20 міліонів швайцарських франків.

6. Продаж товарів по цінах трохи нижчих (о 5—10%) супроти так званих середніх риночних цін. З приводу цього прінціпу слід завважити, що селянин є реаліст. І, коли він купує щось в кооперативі, він бажає платити ціну, бодай троха нижчу від середньої риночної. Премія — річ добра, але — в кожному випадку прийде

не скоро, аж по замкненню адміністраційного року. Ось чому, прінціп продажи за готівку слід визнати практичним.

7. Набуття Союзом товарів, які не вироблюються самим Союзом, безпосередньо від фабрикантів.

8. Гонорування завідуючих крамничками, коли вони не весь свій час присвячують праці для Союзу, провізією з обороту, а не сталими поборами.

9. Відповідальність членів в кооперативах, що належать до Союзу, необмежена; відповідальність кооператив перед Союзом — обмежена (тепер до 3 міліонів франків).

10. Пропаґанда кооперації та доброго ведення операцій в кооперативах енерґійно провадиться ревізорами (кожна кооператива підлягає ревізії принаймні раз на рік) інструкторами, друкованими орґанами преси, рефератами на Загальних Зібраннях, необхідними книгами та формулярами.

Примінення в діяльности Союзу вище згаданих засад дало, безсумніву, добрі економічні висліди. Але цим роля Союзу не обмежується. Союз сповнює ще й величезну суспільну ролю. Треба памятати, що швайцарське селянство (як і селянство в інших країнах, тобто у Франції, Німеччині, Чехословаччині тощо) чисельно зменшується, становлячи тепер трохи більше, ніж $^1/_4$ загального населення Швайцарії. Дальше зменшення представляє вже небезпеку для країни. Належні заходи, що протидіють тому зменшенню, належать до царини соціяльної політики уряду. Але й Вінтертурський Союз, зі свого боку, виконав протягом 50 літ великанську роботу з наміром охоронити та зміцнити ядро швайцарського народу, звязане з землею — селянство.

Побажаймо ж Союзу східношвайцарських сільсько-господарських кооператив, з нагоди його 50-літнього ювилею, довгої та плідної праці на кооперативній ниві. **С. Бородаєвський.**

З ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ.

Чехословаччина і СССР.

Нещодавно вийшла у чеській мові цікава книга відомого чеського кооператора та економіста д-ра В. Ф. Двожака під заголовком »Внутрішня економічна політика Чехословаччини«.

Тема цієї праці заслуговує сама по собі на увагу. Але брошура ця набуває ще особливої цінности тим, що вона обіймає багатий статистичний матеріял, який дозволяє дати відповідь на пекучі питання міжнароднього характеру: — чи Чехословаччина це прилагідний обєкт для застосування економічних експеріментів комуністичної Росії? Чи можна її рахувати за вартового економічних інтересів Союзу Радянських Соціялістичних Республік в Середній Европі?

На підставі даних вищезгаданої брошури та на основі тих засад, що на них спочиває внутрішня політика Чехословацької Республики, відповісти на ці питання можна тільки неґативно.

Спиняємося на головніших царинах економічної політики Чехословаччини та зробимо потрібні порівнання. Передовсім, земельна реформа в Чехословацькій Республиці була здійснена (в головній своїй часті реформа ця вже закінчена) шляхом зменшення кількости власників дуже дрібних та великих земельних участків (до 1-го гектара та понад 100 гектарів) і одночасно — шляхом збільшення кількости середних господарств та кількости господарств, що працюють на власній, а не на винаймленій землі. З цілої кількости господарств 1,613.000 — дрібні власники складали в році 1921-м 32%, а в році 1930-м тільки 28%. Кількість же середних господарств піднялася з 68% на 71%. Далі, дількість осіб, що працювали на власних ґрунтах зросла на Чехах з 57,5% в році 1910-м до 71% в році 1930. Одночасно кількість найманих робітників зменшилася з 42,5% до 29%.

Ось основні прінціпи політики Чехословаччини в царині земельних відносин. А тимчасом в законодавстві Радянського Союзу ми бачимо не тільки повну неґацію приватної власности на землю, але й переведення політики примусової колєктивізації селян для зосередження сільської господарки в руках державної влади.

Що торкається ремесла, торгівлі та банківництва, то від року 1902 аж до року 1930-го в Чехословаччині помітне збільшення кількости таких підприємств з 446.000 до 530.000, а кількість найнятих в цих підприємствах осіб з 1,673.000 до 2,569.000. З цієї кількости на дрібні підприємства, що працюють без найманої праці та з технічних причин є найменш вигідними підприємствами, припадає 43% всіх підприємств, тоб-то збільшення за 30 років є цілком незначне. Але у відношенню до середніх підприємств (до 20 робітників) вони збільшилися з 43% аж до 48,7% та кількість працюючих в них осіб з 782.000 до 934.000. Підприємства вище середніх (до 300 робітників) також кількостно збільшилися; особливо зросла кількість працюючих в них осіб (з 118.000 аж до 159.000). При цьому слід відмітити, що протягом 30 років ці підприємства середньої категорії обіймають дві третини (2/3) осіб, що працюють взагалі в цій царині економічного життя країни, що мусить бути признано за здорове співвідношення робітничих сил.

Зате в Радянському Союзі (що стверджено й його новим конституційним законом) самостійне приватне виробництво дозволене лише в тому випадку, коли його веде одна особа, тоб то, коли »визиск« чужої праці виключений. Всі ж інші категорії підприємств, що застосовують найману працю, а тому можуть бути поставлені в технічному відношенню на досконалішу скалю, як відомо, в Радянському Союзі знаціоналізовані (удержавнені). Та це, звичайно, не може приваблювати до Радянського Союзу чи-

сленної кляси ремісників, промисловців, торговельників та банкових робітників, часто-густо людей, що повні енергії та ініціятиви.

Дальшим важним прінціпом орґанізації економічного життя Чехословаччини є тяготіння її населення до засад кооперації. Кооперативна форма орґанізації виробництва, збуту, закупу сировини, спотреби та кредиту широко розповсюджена в Чехословаччині між хліборобами, ремісниками, робітниками промислових підприємств та, навіть, торговельниками. Поруч з цими симпатіями населення до кооперації є тут також незмінно доброзичливе відношення урядових кол до розвитку кооператив. Дякуючи такому тісному контактові уряду з населенням, кооперація від часу здобуття Чехословаччиною своєї незалежности проявила надзвичайну силу розвитку. Від року 1902-го аж до року 1934-го кількість кооператив в країні піднялася з 11.000 до 17.000, а кількість членів в цих кооперативах зросла з 2 до 3,6 міліонів осіб. Власне майно кооператив зросло з 400 міліонів чехословацьких корон (Кч.) аж до 1.138 міліонів Кч., а сума всіх фондів зросла з 5,8 міліярдів Кч. аж до 29 міліярдів Кч. Обороти (»торги«) в році 1919-м в некредитових кооперативах досягли 2,7 міліярдів Кч., а в році 1934-м — 6,4 міліярдів Кч. Ми вже згадували вище, що такі успіхи пояснюються широкою свободою руху, що її має кооперація в Чехословаччині, відсутністю якого будь натиску на кооперацію з боку урядових чинників, врешті довірям цих останніх до кооперативних діячів.

А рівночасно в Радянському Союзі законодавець трактує кооперацію, як одну з допомогових сил для переведення в життя державно-комуністичних засад; адміністрація втручається у напрям діяльности кооператив, керовники Союзу одним почерком пера замикають тисячі споживчих та кредитових кооператив, припиняють їх діяльність так брутально, що навіть з боку давних прихильників комуністичної влади в СРСР підносяться обережні протести...

Таким чином, і в цій царині економічного життя між Чехословаччиною й Радянським Союзом нема духового єднання. Навпаки, між ними є повне розходження і в оцінці предмету і у відношенню до нього. Розходження це остільки поважного характеру, що у тих міліонів населення, що в Чехословаччині прихильно відносяться до кооперації, не може бути найменшої охоти симпатизувати зі системою господарства Радянського Союзу, бути тим передовим вартовим, під охороною якого в економічному житті Чехословаччини малиби бути застосовані прінціпи, якраз протилежні тим, що на них тепер спирається добробут їх країни.

З усього вище сказаного випливає, що усі, навіть найбільш енергійні старання большевизму завоювати мирним шляхом Чехословаччину засуджені наперед на повний неуспіх. Ті прінціпи, ті ідеали, що ними живе населення Чехословаччини, викликають

неґативне відношення Чехословацької Республіки до економічної політики Радянського Союзу та не сприяють дружньому єднанню (на економічному полі) цих двох країн між собою.

С. Бородаєвський.

»Наші промислові можливости«. Дня 1. ц. м. відбулась анкета для представників преси на »виставі можливостей українського промислу«, влаштованого »Комісією Розбудови Українського Промислу« при Українському Технічному Товаристві у Львові. П. інж. Р. Білинський, орґанізатор вистави, в дуже змістовнім і добре оформленім рефераті зясував ціль вистави: причинитись до піднесення в українському народі ініціятивности в розбудові рідного промислу, зорієнтувати в можливостях запотребування українського ринку. Під тим кутом і зааранжована вистава, де на першому пляні показано ті вироби, які при теперішніх умовинах можнаби робити українськими силами, а які досі в реєстрі нашого промислу не заступлені.

Продукти українського виробництва приміщені окремо в останній кімнаті представляються солідно й гарно та вони заспокоюють лиш у мінімальний спосіб запотребування українського консумента. З порівнання того, що вже маємо, з тим, що жде своєї черги, можна наглядно оцінити, які ми ще бідні і який безмір праці отвирається перед нами. Є велике поле для ініціятиви й вона після слушних завваг референта повинна виходити передвсім від спеціялістів з даної ділянки промислу, бо тільки вони можуть перевести калькуляцію і приблизний обрахунок рентовности. Колиж ініціятиви виходять від нефаховців, належить подбати про притягнення до співпраці спеціялістів. Заощадність на фахівцях з правила треба пізніше дорого платити. На загал немає ще в нас відповідної активности, тому й трудно о потрібні капітали, бо як що вони у людей і є, то ті не привикли їх уміщувати у промисл. Байдужність Українця до господарських справ є і в першій мірі перепоною нашого господарського розвою. Тому велике поле для вихідної праці, щоби розбудити у нашої молоді те промислове наставлення, яке в інших народів перебирає вона вже з обстановки свого окруження. Розбудова рідного промислу вяжеться тісно з найбільш пекучим питанням нашого життя, — безробіттям. Тому нагальне господарське завдання, це отворити нові джерела заробітків, збільшити запотребування на працю. Мусимо довести до того, щоби хліборобські продукти збувати у переробленому виді, отже продавати не лиш буряки, але й цукор, муку, декстрину, дошки, меблі, полотна і т. п. Належить подумати теж і про перерібку сирівців, яких ми самі не продукуємо, тоді наш гріш лишатиметься в руках нашого робітника і фахівця.

Черговий референт Інж. А. Сербин обговорював стан й вигляди нашого ремесла. Він зясував значіння ремісництва взагалі і у нас зокрема. Ремесло було і є підстава для розвитку промислу і тому слід звернути як найпильнішу увагу на його розвиток, орґанізацію й поширення. Наше ремесло надзвичайно слабо розвинене як у містах, так само і по селах. В деяких ділянках виробництва не маємо зовсім працівників. Не маємо в деяких місцевостях навіть своїх ковалів, кравців, шевців і т. п.

Перед Технічним Товариством стоїть завдання зясувати, які ремісничі фахи у першу чергу належить пропаґувати та означити місцевости, у яких немає наших ремісників, занятися орґанізацією ремісників і їх фаховим вишколом. Дальше належить подумати про орґанізаційні форми, застановитися над твореннням цехів. У звязку з тим відкривається велике поле для кооперативної праці, для розбудови кооператив чи то для спільного закупна сирівцю чи збуту у спільних магазинах і галях.

Вистава можливостей розбудови українського промислу була зорґанізована добре й фахово. У дуже культурний спосіб були змонтовані

показові скринки з зразками виробництва українських фірм. Вмілі пропаґандивні плякати українського виробництва виконані »Комерцією« не лиш прикрашували стіни, але й добре виконували своє аґітаційне призначення. Трівким документом вистави і цінним засобом пропаґанди є гарно видана книжка »Розбудовуймо промисл«. Вона орієнтує про запотребування українського ринку на окремі вироби і про те, на який початковий збут може числити добре поставлене виробництво.

Орґанізаторам вистави належиться признання за їх ініціятивність та діловість. З прикрістю належить ствердити замалу фреквенцію публики.

Рідкий випадок: самоліквідація картеля. Картель паперу »Центропапір«, при нагоді загального зібрання дня 20. III. ц. р. рішив — розвязатися. Опінія заходила в голову — що за причина спонукала паперові фабрики до такого — на погляд вельми благородного — кроку. Але відповідь дали скоро самі круги »Центропаперу«. Вони бо прилюдно простують, що, мовляв, не була причиною та обставина, що урядові чинники відкинули вимогу »Центропаперу про підвишку цін паперу. Коли картель щось заперечує — значить так воно дійсно було.

Значить — демонстрація? Може так, може й ні. Може панове прийшли до висновку, що в таких умовинах картель — просто тягар для членів, коли не дає того, для чого його основувалося. Картель коштує (бюро, урядовці, репрезентація і т. д.). А чейже ніхто ніколи не трактував серіозно балачок усіх картелів про інші, мовляв, і куди вищі завдання картелів, як... шрубування цін (»ушляхотнювання продукції«, »раціоналізація метод виробництва«, »суспільні завдання« і т. д.).

Можеби так урядові чинники притисли й інші картельні обєднання, щоби і їм дати до зрозуміння, що життя можливе і без них, ба, що більше, що воно без них може бути куди веселіше (для загалу суспільства, очевидно)?

Промислові круги і реґляментація цін. Встановлення комісії реґулювання цін при президії ради міністрів в Польщі викликало безперечно вражіння. Бо коли пригадати постійні від якогось часу претенсії промислу до підвишки цін — то цей крок уряду треба вважати відповіддю цим кругам, в дусі: ні!

(Очевидно, все залежить від того, на скільки серіозно буде поставлена робота цієї комісії; бо комісії були вже в Польщі ріжні...).

Отже не завадить для анальоґії заглянути трохи у те, що діється в Німеччині, де, як відомо, ґенеральна реґляментація цін уже існує від 4-ох літ, а від осени 1936 року була загострена. Для цієї мети послужимося інформаційною кореспонденцією »Ґазети Гандльової« з 24. березня ц. р., пера доброго знавця німецького господарства, др. К. Талера (співробітника »Пшеґльонду Ґосподарчого«).

При кінці 1936 року новоіменований комісар цін Німеччини підприняв оригінальну стабілізацію цін. Він обрав один день, саме 18. жовтня м. р. за підставовий рівень цін і наказав всі ціни привернути до того самого рівня, що були того дня. Це було механічне стримання росту цін („Preis-Stop"). Промисловець, чи голяр, купець чи адвокат, всіх підпорядковано механічній реґляментації тариф. Ця форма реґляментації розкриває нам заслону — як далеко посунувся в Німеччині вплив держави на життя громадян.

Від заборони звишки вилучено заграничний оборот та »виїмкові випадки«, коли на окреме прохання комісар цін може дати диспензу на звишку.

Отже таких подань в останніх часах впливає щораз більше, а всі вони переважно покликуються на звишку сирівців, імпортованих з заграниці.

Комісар цін досі відкидав усі такі прохання, погрожуючи навіть карними дохожденнями.

»Як з того видно, господарське положення в Німеччині з точки погляду рівня цін і рентовности є не до позавидування. Імпортована за-

гранична вовна коштувала імпортера в році 1933 — 124 мар. за 100 кг., в році 1936 — 172 м. Бавовна звишкувала з 70 на 91, шкіри з 69 на 95, каучук зі 42 на 88, будівельне дерево з 38 на 61 (за тону).

»Вправді промисл від того часу (1933) збільшив свою продукцію, через що обнизилися кошти виробу одиниці. Але від половини мин. року цю вигоду невтралізують нові інвестиції, які вже показалися необхідними, отже замість деґресії коштів, є вже проґресія (зріст). Це потверджують рахункові підсумки доходів підприємств. За рік (1933—1934) доходи промислу в сумі зросли з 0,2 міліярдів м. до 1,5 міліярдів м.; в часі 1934 до 1935 зросли тільки з 1,5 на 1,9 міліярдів м. Отже темпо росту звільнилося значно, що потверджується також у 1936 р.

»Не треба однак думати, що ціни в Німеччині низькі. Нема про це мови, бо звишкова тенденція існувала в Німеччині вже доволі давно (в Німеччині не було девалюації, отже ціни в порівнянні зі світовими мусіли бути дещо вищі). Одначе звишка цін від 1933 до початку 1937 була на $^1/_3$ слабша ніж у Вел. Британії, і більше як на $^1/_2$ слабша, як у Злучених Державах Америки. А платні взагалі не змінилися від 1933 р. Зрештою ціла акція реґулювання цін в Німеччині переводиться під кутом удержання низького рівня платень, бо в противному разі це викликалоби лявіну звижок всіх інших цін.

Кошти удержання від 1933 до 1937 піднеслися з 67,8 на 82,1 (1928 = 100). Зокрема рільні продукти з 64,6 на 77,1. Зате вказник цін засобів виробництва обнизився, з 83,4 до 82,6 (лютень 1937). З огляду на те, що в німецькому промислі важнішу ролю грає виріб засобів продукції, як предметів спотреби — факт звишки цін сирівців натискає виразно в напрямі звишки цін виробів.

До звишки пре також виробництво нових підмінок (прим. штучний каучук коштує в четверо дорожче, як природний).

»Звільнення ринку від реґляментації цін потяглоби за собою неймовірні перегони у підвищуванні цін. Легко собі уявити, як на те мусілиб зареаґувати ті, що живуть з заробітньої платні. Вже тепер з трудом вдається затримати їх давній рівень, тим паче, коли події в інших країнах, де йдуть підвишки платень, скорочення часу праці, річи не бажані з точки погляду міродатних німецьких чинників.«

З усього виходить, що реґляментація цін в Німеччині буде на далі задержана.

СЕРЕД КНИГ

Д-р Ол. Бариляк: »Народна Торговля« як учителька працівників торговлі. Львів 1937. Накладом Нар. Торговлі. Стор. 48 вел. 8⁰. — »Коли 8. грудня 1883 р. отворено першу крамницю »Народної Торговлі« у Львові при вулиці Вірменській ч. 2, то через недостачу фахового персоналу директор Ничай, який мав уже кількалітній досвід, бо будучи ґімназійним учителем, провадив рівночасно »Руську Крамницю« в Станиславові — мусів станути сам за ляду до обслуги покупців — а йому до помочі в кольоніяльно-споживчому склепі принято молоду людину, що практикувала досі у склепі з... біллям!«

Так починає свою цікаву книжку д-р О. Бариляк, член дирекції Н. Т. і з її доручення референт справи вишколу працівників Н. Т.

»У таких обставинах основувати споживчу кооперативу — без капіталу і без відповідно вишколених людей — було, замало сказати відвагою чи підприємчивістю; це було геройство революціонерів нової думки і то думки, що передбачувала мету на сотки літ наперед«.

Чи не за »великих слів« вжито тут, говорячи про »геройство«, »революціонерів нової думки«, »сотки літ«? — Отже нема в них ніякої пересади, коли пригадаємо собі, де ми були з торгівлею тому 50 літ, де

ми є нині, дякуючи у значній мірі піонірській роботі перших орґанізаторів нашої національної торгівлі, і де ми, треба думати, будемо колись. Треба було бути направду »ексцентриком«, чудаком в опінії наших людей з 80-х літ, щоби, як це зробив утитулований »професор ґімназії«, Аполлон Ничай, покинути учительство з доброю і певною платнею, для того, щоби станути за лядою скромного склепику при тихій, Богом і людьми забутій Вірменській вулиці у Львові.

Автор розповідає докладно, як доводилося нар - торговельщикам боротися з одною з головних перепон у роботі: з недостачею фахово вишколених людей до роботи. Вичислює курси, які улаштовано, підручники і інструкції, які видано, зїзди працівників НТ з відділів у краю, які доповнювали теоретичний вишкіл. Бо молода установа виявила в першому періоді такий орґанізаційний розмах, що вже у 1898 році, по 15-ти роках існування, було 15 складів НТ в ріжних кінцях Галичини, а в 1900 році вже всі місця начальників складів були обсаджені власними вихованцями, вишколеними у власному заряді.

Цю книжку повинні прочитати ті всі кооператори, які мають діло з вихованням працівників для кооперації. З неї вони довідаються, що навіть ще нині, по пару десятках літ, ми під деяким оглядом є позаду тих метод, які у нас практикувалися вже перед війною. Де у нас нині на кооперативних курсах є проєкції, не кажемо кіна, але хоч би чарівного ліхтаря? А в Коломиї у 1906 р., заходом Н. Т. був »крамничний курс«, для вишколу сільських і міських склепарів, де для навчання товарознавства була колекція зразків товарів, а навчання історії кооперації ілюстроавалося діяпозитивами (чарівною ліхтарнею). Вже в 1894 році Н. Т. завела заочне навчання свого персоналу по складах, шляхом виробу і пересилки до централі поданих задач. Курс цей відновлюється по світовій війні і практикується, під проводом др. Бариляка, аж до 1930 р., цебто до часу, коли законною дорогою заведено для торговельних учнів без середньої освіти, оскільки хочуть набути права умових працівників, примус ходження на »доповнюючу науку« в торговельній школі.

»Від грудня 1883 до 31. грудня 1936 перейшло нормальний практичний вишкіл в Н. Т. **1711 осіб**, а коли додати ще крамничних практикантів 377 і вакаційних 112, то Н. Т. за 53 роки своєї праці дала нагоду 2200 особам обого полу познайомитися з торговельною справою у кольоніяльно-споживчій ділянці«.

З тих людей частина остала працювати в кооперації, частина стала приватними купцями — що не перечило інтенції Н. Т., бо рішучий перелім в напрямі суто кооперативного будівництва датується в цій установі аж від 1923 року.

Цю виховну роботу мусіли робити люди з Н. Т. з великою любовю до справи і до самої молоді, з якою мали діло. Свідчить про це теплий і не бюрократичний тон наведених у книзі інструкцій, поучень і текстів задач для учнів. Ось приклад такого письма в товариському тоні:

»На цьому закінчуємо заочний курс, бо в літі підчас відпусток годі такий курс вести. Хто хоче образуватися, для того нема ні відпустки ні свята. Він завсігди читає, думає і чимраз більше поширює своє знання. А знати — це такий скарб, якого ніякий ворог не зрабує, не спалить!«

В книжці подані теж нині обовязуючі правила, які стадії вишколу мусить перейти кандидат у працівники чи начальники складу Н. Т. — правила, що увійшли в текст обовязуючого від 1930 року збірного договору працівників Н. Т. Там є чимало такого, що може придатися прим. авторам службових договорів для наших союзів, районових молочарень і т. д. **К.**

Володимир Січинський, Українське деревляне будівництво і різьба. Вступ в анґлійській мові Марії С. Ґамбаль. Львів. Накладом Українського Робітничого Союзу в Зєднаних Державах Північної Америки. 1936. 4^0, 32 стор. + IX тб. — Проф. Володимир Січинський має від давна славу вдумливого дослідника мистецтва та критика. Сам з фаху

архітект, дав вже богато цінних праць з ділянки українського будівництва. Остання книжка зі серії українське ужиткове мистецтво, видана старанням В-ва »Нова Хата«, крім прикмет серйозної монографічної праці, має ще велику скількість добірного ілюстраційного матеріялу та відзначається солідністю редакційно-технічного виконання.

В передмові автор зовсім правильно, на нашу думку, устійнює термін »ужиткове мистецтво« на означення тих галузей мистецтва, що залишаються поза архітектурою, різьбою і малярством, а саме ріжних виробничих галузей з дерева, глини, металю, шкіри і т. п. Досі панує термінольогічна плутанина, говориться про »мистецтво прикладне«, »декоративне«, артистичний промисл. Всі ці означення не означують у належній мірі властивостей.

Автор при розгляданню окремих ділянок не виділює в окрему ґрупу т. зв. народнього мистецтва. На його думку відірваність українського сільсько-людового мистецтва від мистецтва »вищих« соціяльних верств настала щойно в часах новіших в XIX ст., як наслідок соціяльно-політичних відносин. Що до людового мистецтва, то студії над ним виявляють міцний його звязок з так званими »великими« світовими стилями. Це правда, та все таки належить не забувати, що людове мистецтво має свої питоменні властивости, а передовсім ті, що його розвій йде з долини й постепенно, з правила повільно й дуже орґанічно перетворюється під впливами мистецтва вищих соціяльних верств.

Українське деревляне будівництво розглядає автор, починаючи селянсько-хатнім. Він устійнює його відміни в залежности від топоґрафічних та побутових особливостей і за проф. Вовком та іншими дослідниками вважає т. зв. гуцульський »оседок« за прототип хати й селянського двору на цілій Україні. Після устійнення поодиноких відмін загального типу української хати, який по суті є загальний для всіх частин української території, автор присвячує увагу внутрішньому розположенню і виглядові хати. Дуже інтересний є другий розділ моноґрафії про деревляне міське будівництво. На рисунках бачимо характеристичні зразки нашого міського будівництва, що розвинулося було найінтензивніше в XVI ст. та під впливом зовсім інших умовин і впливів витворило свої особливости. На превеликий жаль мало вже остало тих прегарних будинків з мальовничими піддашями і ґалерійками. Їх знищили у великій мірі пожари війни.

Дальші розділи інтересної праці це: Вежі дзвінниць, Релігійне будівництво, Архітектурні деталі, цвинтарні та інші хрести й фіґури, меблі народнього виробу, селянське виробництво в дереві, гуцульська вишивання. Крім ілюстрацій у самому тексті книжки автор додав на окремих сторінках крейдяного паперу доволі богато добре підібраних світлин й рисунків.

Книжка В. Січинського видана коштами Українського Робітничого Союза в Зєднаних Державах північної Америки. Має вона в анґлійській мові резюме п. Марії С. Ґамбаль, української діячки з Трентону. Книжка користає через те на своїй пропаґандивній вартости. »Українське деревляне будівництво й різьба«, це, як зазначено в передмові, перший огляд ширше задуманої праці про українське ужиткове мистецтво. Дальші огляди будуть про кераміку, шкляні, металеві вироби, ткацтво і вишивки, писанки і вироби з паперу. Ми їх очікуємо.

Книжка проф. В. Січинського є цінним вкладом до нашого культурного дорібку. Вона й повинна бути належно використана при розбудові будівництва наших кооператив й уладженню саль та домівок.

І. Іванець.

Від редакції. »Нариси з історії українського промислу«. В книжковому додатку до місячника »Кооперативна Республика« друкується саме праця проф. В. Січинського п. з. »Нариси з історії укр. промислу«. По цікавому нарисі розвитку папірництва іде тепер історія ґутництва, в першу чергу

шкляного. По черзі підуть: історія порцелянового виробництва, шкіряного промислу, цукроварства і т. д. Праця цінна тим, що обіймає всі наші етнографічні землі. Нариси писані живо, місцями ілюстровані. Напевно причиняться до зацікавлення громадянства справою рідного промислу, тим більше, що чимало людей не знає, які ми вже мали роди промислу, а котрі у нас завмерли.

ЯК РЕФЕРУЄТЬСЯ »КООП. РЕСПУБЛИКУ«.

Орган СУК »Торговля і Промисл« любить обвинувачувати кооперативну пресу, що вона, мовляв, розятрює відносини між кооперацією і приватним купецтвом. Таке твердження треба чимсь доказати. Яких »доказів« вживає »Т. і Пр.«, можна бачити з нижче приведеного прикладу, як ця редакція »Т. і Пр.« передає слова і думки кооперативних часописів.

В 4. ч. »Кооп. Республиці«, стор. 127 надруковано:

»На господарському розпутті«. Це господарське розпуття — це відома українська ділємма: кооперація чи приватництво? Кажемо — українська, бо де інде такої дискусії взагалі не ведеться. Там є кожному самозрозуміле, що для того, хто чує себе як небудь визискуваним, є дорога до кооперації відповідного типу, а хто шукає зарібку чи зиску шляхом оснування приватного підприємства, той його відкриває, без яких небудь довгих теоретичних розважань«.

В 8. ч. »Торговлі і промислу« це передано так:

»Кооп. Республика« в квітневому зшитку, виявляючи велике зацікавлення статтями п. Книша в »Голосі« (ми ними не займались, бо все в них сказане давно ми чули від кооператорів), називає питання »кооперація чи приватництво« суто-українською ділємою, бо скрізь є так, що хто чується визискуваним — іде в кооперацію, а хто хоче визискувати — той іде до приватників (подаємо суть думки)«. (Підкреслення наше. — Ред. »Кооп. Республики«).

Таким »реферуванням« редакція »Торг. і Промислу« помагає собі там, де боїться навести дослівно слова кооперативного орґану. Такою передачею хочеться викликати в читача враження, що кооп. орґан називає кожного приватника визискувачем. Де тут мораль і журналістична честь?

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ »МАСЛОСОЮЗУ« Й »ЦЕНТРОБАНКУ«.

Заг. Збори Ц. Б. відбулися 25. III. б. р. Начальний директор Ц. Б., сеніор кооперації, др. Кость Левицький повідомив, що Ц. Б. вступив уже на шлях нового розвитку. Свідчить про це саме порівнання оборотів: в р. 1935 — 10,7 міліонів зл., в р. 1936 — 28,8 міліонів злотих. Зросли уділи, а також запасний фонд. Потішаючим є явище, що кооператори вступають жвавіше в члени Ц. Б. Під конець 1936 їх було 1108. Очевидно це ще не вдоволяє і в тому напрямі повинна йти дальша акція. Серед вкладок, що ними оперував банк — на загальну суму 1,540.000 зл. (кругло), кооперація зложила кругло 600.000, решту приватні особи. Це вже поступ великий, але ним не треба вдоволятися. Від державних банків мав Ц. Б. кредитів в сумі всього 905.000 зл. Банк уділив кредитів на заг. суму 2 міліони зл. (кругло).

21. квітня ц. р. відбулися Загальні Збори »Маслосоюзу«. Це збори Ювілейні, бо як відомо, у 1907 році був оснований М. С. — отже перед 30 літами. Стан нашої молочарської централі зовсім вдоволяючий, а також і її членів — молочарських спілок. Вправді звишка цін збіжжа — при нашім марнім стані годівлі тварин і продукції молока — спричинила в останніх місяцях зменшення достави молока до молочарень — одначе це явище переходове. Добра господарка і солідна виплата доставцям за молоко переборе ті труднощі.

У всіх показниках господарки Маслосоюзу за минулий рік був зріст. Технічне урядження молочарського заведення самої централі належить до найліпших. Цілий ряд молочарень має вже взірцево урядженін будинки й інсталяції, інші є в ході розбудови.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
ul. Technicka, 1.

Ч. 6.
ЧЕРВЕНЬ
1937.
РІЧНИК X.

- 8. VI. 1937 Львів

НА ОКРАЯХ ДНІВ

- 8. VI. 1937 Львів

ТАК РОБЛЯТЬ КООПЕРАТОРИ.

В наше кооперативне життя вдираються останніми часами тертя, що виростають на некооперативнім, партійно-політичнім підложі. Це бачить і констатує всякий, хто вдумчиво приглядається нашій щоденній дійсності. Що явища такі ослаблюють темпо кооперативної розбудови, що вони відводять чимало суспільної енергії в бік непродуктивних сварів, іноді навіть — не скриваймо того соромливо — доводять до сумних ексцесів, це теж не підлягає сумніву. Найчастішим мотивом терть є погубне, занесене до нас з чужого поля змагання до партійности, до захоплювання кооперативних установ одною політично-ідеольоґічною ґрупою, в цілях очевидно не кооперативних, а з метою скріплення при допомозі кооперації суспільної позиції своєї ґрупи.

Про те, що кооперація мусить бути тереном співпраці усіх без виїмку українських ґруп чи партій, що при виборі людей до проводів кооперативних установ треба кермуватися тільки оглядом на їх кооперативні кваліфікації, про те, що кооперація має обєднувати, а не розєднувати людей ріжних політичних чи віроісповідних напрямків — теоретики монопартійної доктрини не хочуть чути. Наскрізь чужі кооперативній ідеї солідаризму, вони вносять своїми теоріями розпад і хаос у спілчанську працю.

Ми були недавно свідками на більшу скалю закроєної політичної кампанії кругом одного з найбільших кооперативних союзів в краю — ПСК в Тернополі. Кругом цієї установи розвелася широка і гамірлива полєміка в політичних орґанах, в якій говорилося дуже мало про кооперацію, а богато виливалося злости на політичних противників. Це йшла підготовка до загальних зборів...

Одначе — на радість усім кооператорам — загальні збори цієї установи дня 6. травня перейшли на загал супокійно і під гаслом консолідації всіх направду кооперативно думаючих елєментів. Склад нової надзірної ради цього союзу дібрано з кооператорів ріжних політичних ґруп, чим дано приклад, як повинно йти наше кооперативне будівництво. Ідеольоґія »однопартійности«, себто диктатури якоїсь одної політичної ґрупи над

всіми інакомислящими, не найшла послуху; верх узяла думка про згоду і співпрацю усіх, як рівних з рівними.

Так роблять правдиві кооператори і тільки така дорога веде до обєднання сил. Все інше веде до розєднання, гризні і руїни.

МІЖНАРОДНІЙ КООПЕРАТИВНИЙ КОНҐРЕС.

Цього року припадає знову черга на Зїзд Міжнароднього Кооп. Союзу. Він відбудеться в Парижі, підчас міжнародньої виставки в часі від 6—9. вересня. З програми нарад звертають на себе увагу такі проблєми-реферати: 1. звідомлення МКС про положення світової кооперації; 2. реферат президента МКС, фінського кооператора про „кооперацію, плянове господарство і вплив держави на господарські справи; 3. реферат секретаря МКС пр те, як тепер примінюються рочдельські засади в кооперації; 4. реферат про міжнародній обмін витворами кооперативних підприємств.

Про те, хто з укр. кооперації візьме участь у конґресі, досі не рішено.

ВАКАЦІЙНИЙ КУРС У ГРЕБЕНОВІ.

Літні табори-курси, де товариські розмови-наука лучаться з розвагами, прогульками й відпочинком, поширюються в нас за прикладом культурних народів чимраз більше. Вони завойовують собі симпатії так само скоро, як спорт, який нині відбуває свій тріюмфальний похід по Европі.

Наші вакаційні курси-табори для »провідників та прихильників кооп. руху«, що їх уряджує від 3 літ РСУК, мають вже свою добру славу. По перше, вони дають нагоду кооператорам пізнати себе ближче в приватному житті, поза урядовою оболонкою, вони наближують людину до людини. Є доброю нагодою пізнати гарніші закутки нашої країни. А при тім усім, єднаючи приємне з пожиточним, курси такі подають кооператорам біжучі інформації про розвиток економічних і кооперативних справ у світі і в нашій країні та є пригожим місцем для товариської виміни досвіду між робітниками кооперації з ріжних сторін. Цьогорічний курс (в Гребенові коло Сколя), що призначений на час від 10. до 29 липня, заповідається ще краще, як два попередні курси. Курс продовжено цього року на час 20 днів, йдучи на стрічу однодушним побажанням двох перших курсів.

»ЧИ МИ СВІДОМІ ТОЇ КАТАСТРОФИ«!

У »Рідній Школі« (ч. 8—9) пише проф. В. Кузьмович:

»Напр. в Товмачі підчас військового побору 65% рекрутів зголосило неграмотність, хоч у товмацькому повіті кожна місцевість має школу. А в тім ось які аномалії: у повіті Камінка Стр.

є поверх 60 молодих людей не лише безробітних, але й без усякого заняття, та проте там нема кому поїхати на село з викладом. В самбірському повіті є села, в яких животіє (не живе!) на ласці родичів по 20 молодих людей, які те й роблять, що »ждуть на посаду«...

У звязку з тим автор запитує: скільки ми заложили приватних шкіл, щоби зменшити наслідки неграмотности? Чи скріпили ми боротьбу з нею, чи збільшили домашнє навчання? Чи ми свідомі катастрофи, яка йде на нас?

Ці обсервації, завваги і запити діяча нашого шкільництва не повинні пролунати без відгомону. Вони повинні стати товчком до дискусій, а в слід за тим до якоїсь акції. Нехай заінтересуються цією справою також робітники кооперації — бо безграмотність населення, це певний гріб також для кооперативних установ району.

Ставмо на порядку наших кооперативних нарад, зїздів, свят питання навчання письма і розбудови бібліотек, найкращого заборола проти забування молодими людьми письма. Впливаймо на духове переродження тої нашої дітвори, яку батьки посилають до шкіл, у місті, в тому дусі, щоби вона ставила собі за мету життя — поворот на село, і працю над його піднесенням (старе, творче, а нині деким так висміване гасло »в народ«!). Борімся з нездоровим явищем відчужування молоді, що вийшла зі села, від рідної стріхи. Поборюймо появу на селі »паничиків« з-під хлопської стріхи, які від села відстали, а місто їх не приняло і живуть на селі окремою кастою. Бо на наше село йде направду катастрофа, а її загроза стає з року на рік більша, у звязку зі щораз більшим переповненням шкіл та відчуженням самого офіціяльного навчання від нашої мови і потреб нашого села.

НЕ ДАЙМО СЕБЕ СПРОВОКУВАТИ!

Трапляються у нас все ще непорозуміння на ґрунті відношення до Жидів. Є фактом, що торгівля у нас все ще у великій мірі опанована Жидами, з якими кооперативам доводиться конкурувати. Отже, коли кооператори чують кругом себе змагаючіся — на щастя не нашими людьми вигадані — гасла »фізичної боротьби« з жидівством, та коли доходить щощраз частіше до погромницьких ексцесів — моглаби в неодного несвідомого кооператора зродитися симпатія до таких метод »боротьби«.

Ніколи не завадить ще раз повторити, що кооперація не має і не може мати нічого спільного з такими виступами. Ані явно, ані навіть скрито. Йдемо дорогою чесного конкуренційного змагання з усяким визиском, культурними, леґальними господарськими методами. Крім того і незалежно — ані у вибиванні жидівських шиб, ані у підпалюванні жидівських стирт не бачимо нічого ро-

зумного, навпаки вважаємо це найгіршою помилкою; у своїх наслідках такі методи ведуть до о с л а б л е н н я наших позицій, до репресій на нашому населенні, до можливого стосування засади збірної відповідальности з усіми її консеквенціями.

На жаль — у нашій загальній пресі про ці такі важні речі майже не пишеться. А відомо — що хто мовчить, того мовчанку можуть розуміти як згоду! Длятого відмічуємо, як позитивне явище, статтю в »Ділі« дня 14. травня п. з. »Нові акти антисемітизму в Польщі«, яка кінчиться такими висновками:

»Зокрема слід звернути увагу всім нашим землякам, що не слід утотожнювати антисемітської акції у цілій Польщі з українськими господарськими змаганнями чи рідним нашим гаслом »свій до свого«. Всім тим землякам, які радіють з приводу обмежування жидівських прав у Польщі, слід з притиском пригадати, що така акція відібється не тільки на Жидах, але й на нас, Українцях: і безпосередньо і посередньо. Безпосередньо вона відібється негайно через зменшення значіння українських представників у спільних державних орґанізаціях, де Українці автоматично опинюються в ролі малозначної меншини, до якої так само торкається принцип, що можуть займати у даному званні лише стільки місць, скільки допускає пропорціональне відношення української людности до цілого населення держави. Однак на місце Жидів ніде Українці не прийдуть: прийдуть лише Поляки! І в дальших наслідках, після моди расизму, прийде мода на польську національну однородність усіх станових орґанізацій, прийде зачинювання Українцям доступу до звань, до варстатів праці. Треба це мати на увазі і не примітивізувати проблєм, що тісно зазублюються з нашою проблємою — проблємою недержавної нації«.

ЗМЕНШЕННЯ РОЛІ ЖИДІВ В ТОРҐІВЛІ.

Статистичне бюро при Централі Союзу Купців (жидівських) перевело науковий дослід над станом торґівлі на польському селі. Опубліковані результати того досліду констатують два важні факти:

1) зріст загальної кількости склепів на селі;

2) спад числа жидівських склепів (абсолютний і відсотковий).

Дослід вівся анкетним способом; відповіди надійшли з 1475 сіл. В тих селах було у 1914 році 2187 крамниць, а в 1935 році це число піднялося до 3715. Найбільший зріст, бо аж 96% був у східних воєвідствах, в центральних 80%, в південних — 40%. Відразу видно, що число населення в тім самім часі не піднялося в такій мірі, як число крамниць.

Найрідша є сітка крамниць на Виленщині (1040 людей на 1 крамницю), найгустіша на Краківщині (250).

Відсоток жидівських крамниць в році 1914 був 72%, в році

1935 вже лиш 35%. Найсильніший спад (відсотковий) жидівської торгівлі був у центральних воєвідствах (з 65% на 27%), найслабший — у східних (з 80% на 55%). Це м. і. досить загадочне явище, бо населення в королівстві і на »східних кресах« — це доволі до себе подібний тип, вихованці б. царського режіму. Очевидно заважив тут психольоґічний здвиг польського населення, у власній державі та прихильність властей до польських склепів.

Перед війною Жиди мали безоглядну перевагу в усіх воєвідствах окрім Лодзі, їх участь доходила на терені Станиславівського воєвідства до 96%. В році 1935 Жиди мають перевагу вже лиш у воєвідствах: Волинь, Станиславів, Тернопіль. Найбільший відсоток Жидів має Волинь (60%).

Як пише орґан Централі »Пшеґльонд Гандльови«, новий польський купецький стан на селі рекрутується, поза рееміґрантами села, з: бувших залізничників, урядників, учителів, кооперативних робітників, з молодих селян, які відбули військо і вміють читати, писати й рахувати.

Форми тої нової не-жидівської торгівлі не дуже високі. »Ведення склепика це доволі легка річ« — пише »Пшеґльонд«. Тому величезна більшість нових крамниць — це споживчі. Прим. на Поліссі на 692 нежидівських крамниць аж 607 або 88% належить до тієї катеґорії. Зате в ґрупі жидівських склепів є споживчих 77%.

Майже безконкуренційно панують Жиди в мануфактурі, будівельних матеріялах, топливі, залізі і залізних виробах, в готелях і нічлігарнях.

НЕЗДОРОВІ ТЕНДЕНЦІЇ.

В 1928 році сотнар жита коштував на львівській біржі (пересіч цін за рік) кругло 38 зл., а кільоґрам житнього питльованого хліба в тім самім часі у Львові 61 ґрошів. Ціна хліба виносила **160**% ціни жита.

В 1934 році сотнар жита коштував в пересічі нотувань 12 злотих, кільоґрам питльованого хліба, знову пересіч цін за рік — 29 ґрошів. Це дає **241**%.

В році 1935 жито коштувало у Львові пересічно 11 зл., а кільо житнього хліба 29 ґрошів, себто **264**% ціни зерна.

Зіставлення чисел: 160%, 241% і 264% говорить про нездорову тенденцію постійного здорожування коштів перерібки зерна на готовий хліб та посередничих операцій, які виступають в цій ділянці.

Який оборот справа взяла в 1936 і 1937 році — цього ще не можна сказати, поки не опубліковані статистичні цифри цін за ті роки. На всякий одначе випадок є безсумнівне, що в роках господарської депресії покупець готового хліба мусів оплачувати

мало що не двічі більшу дань млинам, пекарям і торговельним посередникам, як у 1928 році. Шкоду від того має одначе не самий тільки споживач хліба; відчув прикро цю аномалію також і продуцент збіжа, хлібороб, бо вища ціна хліба мусіла вплинути на зменшення його консумції, а тим самим підсилювала знижкову тенденцію в цінах збіжа.

Це нові доказові арґументи, що промовляють за кооперативацією торговлі збіжам, млинарства і пекарства. — Порівн. далі ст. під заг.: »Хто є виновником дорожнечі спож. продуктів«.

ПИТАННЯ ВИПЛАТНОСТИ РІЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Хоча капітали, вміщені в рільні господарства в Польщі, невеликі, то й їх опроцентування неможливе при теперішнім стані доходовости сільських господарств. Доказують це щорічні публікації дослідів Пулавського Інституту над рентовністю селянських господарств.

Звідомлення за господарський рік 1934/35 потверджує цей факт. Коли би опроцентувати капітал 6%-ою річною ставкою, то на оплату праці рільника та його родини не лишилося б нічого, а навіть ще треба би, аби вони доплатили. Щойно при нижчому опроцентуванні остається дещо за працю працівників селянського господарства.

Коли зважити, що господарства є у великій мірі задовжені, значить, від капіталу, що в них вміщений, господар платить відсотки, і то відсотки куди вищі як 6% річно, то зрозуміємо всю траґедію сільського господарства, яку воно переживало останніми роками. Воно заходило у чимраз більші довги.

Поправа цін зернових, а по части годівельних продуктів в році 1930, по доволі докладним обчисленням побільшила готівкові впливи села в Польщі на загальну суму кругло 200 міліонів злотих; (з того 120 міліонів припадає на продукти годівлі). По відношенні до загальної суми доходів рільників це робить не більше як 15%. Здається, що тих 200 міліонів ще не роблять виплатним рільного господарства в Польщі (хоч деякі чинники твердять уже, що так).

Очевидно, що вся льоґіка каже, що тих 200 міліонів злотих повинні би піти на залатання тієї діри, якою є не заплачена досі праця самого рільника й його родини, себто на кількісне збільшення його особистої консумції й на деякі вклади в саме господарство. Тимчасом вимоги промислу на збільшення цін його виробів вдаряють саме в цей збільшений дохід села, бажаючи його присвоїти собі. Тоді хлібороб нічого не скористав би кількосно на підвищці цін продуктів села.

ПРИЧИНИ РОЗВЯЗАННЯ НОВОЇ СЕРІЇ КАРТЕЛІВ.

З нагоди розвязання нової серії 10 картелів з урядових кругів, які ведуть кнтролю діяльности картелів, подано до прилю-

дного відома декілька фактів з діяльности саме тепер розвязаних картелів.

Був собі картель продуцентів ріжних прилад і в потрібних для залізниць, як шини для розїздів, шини для перехрещування шляхів і под. Він обєднував 8 фірм. Але одна фірма була поза змовою й саме ця доставляла товар на 5% дешевше, як картель, роблячи при тих нижчих цінах ще добрі інтереси. Це доказ, що ціллю картеля було тільки підбивання вгору цін.

11. XII. 1936 повстав картель фірм, що виробляли шпаґат. По заснуванні картеля ціни шпаґату пішли вгору, при деяких ґатунках навіть на 40%.

2 варшавські фірми, що продукували перерібки з вівса, скартелізувалися, але так, що одна фірма мала далі продукувати, а друга зперестати фабрикацію, одержуючи за те відшкодування (»постійне«). Очевидно, що цей зайвий видаток спричинив звишку цін виробів.

Але найбільш характеристичне було поведення картеля дроту і цвяхів. Епопея цього обєднання така цікава, що її варто всім знати, як приклад цинічного визиску. Картель цей повстав ще в 1927 році; у 1930 р. розвязався. Через дальших 5 літ працювало в Польщі кільканацять вирібень дроту й цвяхів, 7 постійно й 8 сезоново. Ціни були при вільній конкуренції тих фабрик відносно невисокі. Перед двома літами продуценти постановили знову злучитися в картель. І що ж діється з цим моментом. Ціни дроту і цвяхів починають рости як на дріжджах. Звишка доходить до 40 процентів... Чому росли ціни? Між іншим через створення бюра спільної продажі. Це бюро само коштувало 740.000 зл. річно. Хто мав покрити кошти такого бюра, пенсії директорів? Очевидно — консументи, крім того, що й піднеслися також претенсії самих фабрик щодо ціни.

Длячого, мимо доволі значної обнижки ціни сирівця (»вальцівки«) в грудні 1935, картель цей, при натиску уряду, обнизив ціни виробу всього на 10%, та й це не на довго, бо вже в листопаді 1936 р. підніс свої ціни назад на 10%, а для державних установ на 20%. (Це й було безпосередньою причиною його розвязання).

Картель продуцентів ланцюхів і вудил до уздечок повстав дня 24. IV в 1934 р. в Катовицях. З кінцем 1936 року почав підносити ціни.

Картель продуцентів вентилів до роверів — завязався в грудні 1936 р. і відразу підняв ціну свого роду продукції на 90%.

Картель продуцентів ґлязурованих стінних пластинок — завязаний в лютні 1937, відразу почав підносити ціни того продукту без господарського оправдання.

(»Польска Ґосподарча« ч. 18).

КООПЕРАТИВНА ҐІМНАЗІЯ.

Польська кооперативна школа у Варшаві (ім. Мєльчарського) від нового 1937/38 року переорґанізовується на 4-літню »кооперативну ґімназію« — (досі було 3-літкою).

Умовою приняття є закінчення 6 кляс вселюдної школи. Програма навчання, окрім загальноосвітніх предметів, обіймає: історію й ідеольоґію кооперації, техніку торгівлі, техніку пропаґанди, товарознавство, господ. ґеоґрафію, торгов. рахунки, книговедення загальне й кооперативне, машинописання.

Осередком навчання є кооперативне підприємство. Дуже важе місце в навчанні займає шкільна кооператива і шк. щадниця, та учнівська самоуправа, відтак практичні вправи й семинарі.

Отже польська кооперація має вже й свою власну ґімназію, де молодь буде не тільки вчитися кооп. техніки, але й виховуватися в кооперативному крузі думок.

Це річ величезної ваги, бо, як відомо, техніки можна від біди довчитися в житті, але душі — коли раз зіпсована, вже не направити... Навпаки ж »раз добром налите серце — в вік не прохолоне«.

Тому кооперація добре робить, коли хоче собі своїх робітників виховувати сама, у своїх власних школах, де формує душі молодого покоління на свій лад, в дусі суспільницьких змаганъ і солідаризму.

На жаль — у нас ще не всі це розуміють.

ҐІСТЕРІЯ НА ЦІЛІЙ ЛІНІЇ.

Те, що діється в СССР під цю пору, є безсумніву проявом психопатії. Нема тижня без якоїсь нової сензації: нині розкривається »шпіонів« в Ґ. П. У., завтра в професійних союзах, передучора в Аакдемії Наук, завтра в організації письменників. Один за другим найвидніший діяч партійної верхівки посипує голову попелом і виголошує самобичуючу заяву каяття і самоопоганення. Скрізь, де не глянеш — примари заговірництва, підплаченої шпіонажі, зрадництва. СССР та його вожд живуть під знаком страху.

Недавно між єретики попав сам Демян Бєдний. А попав не ізза недостачі большевицького темпераменту, а навпаки — за переборщення в ньому. Коротко кажучи — висміяв у театральній пєсі... хрещення Руси. І хтоб-то міг сподіватися, що якраз це не сподобається Йому. Як-би то знаття...

Трудно нині жити правовірному совітському громадянинові. Головно, що ніяк не вгадаєш, який курс треба нині взяти, а який завтра.

Знавець совітського права був професор Пашуканіс. був до недавна авторитетом в розяснюванні усіх Його декретів і взагалі духа »революційної законности«. Написав томи учених

творів, в яких розвивав теорію совітського права. Але прийшла на нього черга. Пашуканіс проголошений троцкістом і шкідником.

У московській »Правді« його »раздєлал« сам Вішінскій, відомий прокурор з троцкістівських процесів (бувший меншевик). Він розяснив роззявленим з диву ротам злочини пана Пашуканіса.

Річ у тому, що Пашуканіс захотів брати буквально слова Лєніна про відумирання держави. (Відома теорія з книжки »Держава і революція«). Коли, як каже Лєнін, держава є переходове явище, і колись її зовсім не буде, то очевидно такий самий характер має і право. Право, правний устрій — це ж фундамент державної будівлі.

І тут саме найдено зерно злобної єресі Пашуканіса. Якто — все, що робив »улюблений вождь Сталін« — має проминути? Його декрети, його ґеніяльні розпорядки і все і все?!

Тепер розуміємо, чому попав в неласку найбільший світоч совітського »права«, та чому для його повалення вжито аж самого Вішінского.

При цій нагоді попало дещо й іншим ревнителям, які подвизалися в дусі дотеперішної школи. Єретиком став проф. Гойхбарґ, бо деклямував, що право — це буржуазний предразсудок (не він зрештою був винахідником цієї благоглупости!). Дісталося і проф. Райснерові, бо писав що »право — це відбиток клясової ідеольоґії«. Не пощадив прокурор і самого сверхюриста Стучки, який доказував, що пролєтарського права не може бути, бо метою пролєтарської революції є знесення всякого права.

»Пашуканіс шварцував в науку права підлі троцківські клевети на совітський лад« — заключив прокуратор відомим елєґантним тамошнім стилем. — Лиш так далі, а щось з того вийде...

ГОЛОС ПРОФЕСОРА ЛЯУРА.

Один з передових авторитетів науки про орґанізацію сільських господарств (з окрема селянських) — це відомий швайцарський професор Др. Е. Ляур. Він є постійним секретарем швайцарського »Союзу селян«. Недавно пошанувала його французька Академія с. господарства почесним титулом.

Проф. Лявр популяризує економічну науку між селянами. Недавно видав брошуру п. н. »Економічні основи економії с. господарства«, зі спеціяльним узглядненням господ. політики селянства. У цій брошурі в розділі про „господарську крізу і ощадність« читаємо м. і.:

»Капіталізування доходу або вжиття частин майна для зарібкової діяльности називаємо щадженням. Щадження зменшує споживання та підносить продуктивність господарства. За велика ощадність може вести до надпродукції, вслід за тим до безробіття і крізи. При добрій конюнктурі є небезпека завеликого щадження

та надмірної розбудови продукційного апарату. Ця небезпека тим більша, що надзвичайні зиски з доброї конюнктури попадають більше в руки власників капіталу, як в руки робітників. Колиж відтак приходить перелім, то платні і пенсії зменшується, також і люди вільних звань обмежують свої видатки. Це все загострює лихі наслідки занадто розбудованого продукційного апарату. Криза проявляється наперед у тому, що виробляється богато менше нових продукційних засобів. Відтак резиґнує споживає з довше триваючих предметів, як мешкальні доми, прикраси, одяг, а особливо предмети люксусу.

Але врешті приходиться час, що чимало машин треба знова заступити новими, будинки вимагають направи і поширення. Через обмеження продукції ціни рільних продуктів починають підноситися. Селянин відкуповує в промислі сирівці і машини, направляє і поширює будівлі. Коли тільки є більше праці, підносяться також платні, чим вирівнюється підвишка цін сільських продуктів. Отже зростає попит за виробами промислу й ремесла. Підйом іде одначе ліниво тому, бо в часі кризи багато щадників повиймало свої капітали з банків і держить їх поукривані. Щойно тепер, в парі зі зростом довіря, гроші повертають до банків. В таких ситуаціях мусить держава допомагати через випуск грошевих знаків і так допомагати оживленню господарства. Врешті машина народнього господарства починає знову йти, криза проминула.

Це все указує на те, що головний спосіб охорони перед госп. кризами це правдивий поділ народньогосподарського доходу і йоговжиття з одного боку на спотребу, а з другого на капіталові вклади. Треба дбати про те, щоби апарат виробництва не виріс понад потреби. Для того треба, по перше, своєчасно збільшувати потребу, по друге, відповідно гальмувати і реґулювати виробництво. Як довго буде воля погоні за зиском і грошем в добрих часах без огляду на спотребу, так довго кризи не переведуться. Окремий підприємець не доріс до завдання боротьби з кризою. Ним мусить кермувати держава та орґанізації продуцентів.

Звичайно ті самі люди, які в добрих часах помагали в безглуздий спосіб збільшувати апарат виробництва, відтак в часі кризи репетують за обнижкою платень та »ощадним життям«. Не розуміють того, що безробітність і лихі зарібки можна усунути в першій мірі через збільшення спотреби, що відтак дає нагоду і до корисних капіталовміщень.

Нема сумніву, що хитання конюнктури можна змягчувати заходами держави і орґанізацій. Діяльність окремих підприємців не може дати ніяких вислідів. Лишені собі самим, вони переміняють кожний підйом конюнктури в скорому часі в нову кризу«.

В память Люїджі Люцатті

Люїджі Люцатті родився у Венеції 11. березня 1841 року. Помер у Римі 29. березня 1927 року. Десять літ отже минуло від часу смерти Люїджі Люцатті, батька італійської кооперації і державного мужа. Він був професором політичної економії в ділянці фінансів й конституційного прова. Пять разів був міністром скарбу, міністром рільництва, почт; був теж головою ради міністрів і міністром внутрішніх справ. Але, не зважаючи на свою довгу й блискучу політичну карєру, ніколи не забував за кооперацію. В характері міністра скарбу Л. Люцатті виголосив 27. лютня 1904 року в палаті послів промову про кооперацію. Ця промова була першою кооперативною промовою, проголошеною міністром перед таким високім політичним збором.

Його кооперативна карієра починається у Венєції. Свої перші досвідні кооперативні проби він роспочав від 1862 року, як був ще двадцятьлітнім молодцем, у рідній Венеції, що була тоді під зверхністю Австрії, започатковуючи там кооперативу ґондолієрів. Тому, що ця кооператива мала патріотичний підклад, це дуже скоро потягло за собою поліційні переслідування, так що сам її промотор мусів невдовзі вивтікати до Міляно.

Тільки тут могла початися його свобідніша пропаґанда за кооперацією — на курсі викладів, що їх він мав в 1863 році в »Головному товаристві взаїмної допомоги« мілянських робітників, та своєю клясичною книжочкою: „Поширення кредиту і популярні (людові) банки«.

Перший в Італії людовий (популярний) банк заложив Люцатті в Льоді в 1864 р. В слідуючому (1865 р.) він оснував людовий банк в Міляні з 27.000 лірів основного (початкового) капіталу; а першим приміщенням його був льоакль, відступлений даром місцевою державною владою. Сьогодня цей банк є найбільшим людовим (популярним) банком у світі.

Л. Люцатті з запалом пропаґував не лише людові банки, але й майже всі види кооперації. Від 1869 року він помагає при основанню споживчих кооператив (міських пекарень і сільських печей до випіку хліба). Його правою рукою при здійсненню тих замірів був Люїджі Буффолі, основник мілянського Кооперативного Союзу, улюбленого теж твору Л. Люцатті, що завше тішився його прихильністю.

У 1902 році він здвигнув у Міляні продукційну кооперативу »Золоті зорі«, що призначала зиски на користь товариств заробників, працюючих в капіталістичних підприємствах.

В Реджіо Еміліа в 1907 році, з нагоди відкриття кооперативної залізниці, розбуджуючи здорового еманципаційного духа кооператорів, він говорив: я знаю два роди кооператорів: тих, що здалеку люблять кооперацію, читаючи про неї в книжках, і які кі-

нець-кінцем практикують фальшивий лібералізм, та тих, що їх можна би на звати щирими, які воліють, справді, дійсну, практичну кооперацію, тому що бачать у ній боротьбу з усякою лихвою, включно з політичним лихварством. Я належу до цеї, другої категорії, до категорії тих, що не питають, куди веде кооперація, бо знають, що вона приведе до увільнення від усякої форми визиску. Ви скажете: »клясова кооперація«. І це є питання, щодо якого треба порозумітися. Мені видиться радше ось яка формула: капітал, що вдоволяється зиском, праця, що стає капіталістичною. Мене не лякає ваша кооперація. Ваші установи ріжняться від наших тільки духом радости, життям і ентузіязмом. Ми старі! Поділені тенденціями ми одначе обєднані вірою в піднесення тих, що терплять«.

Л. Люцатті був великий промовець. Його інавґураційна промова на Міжнародньому кооперативному конґресі, що відбувся у вересні 1907 р. в Кремоні, була найкращою кооперативною промовою, яку я чув впродовж 40-ка літ мого кооперативного життя. Ось деякі слова з тої його промови: »Майбутність богатьох держав мало залежить від урядів і парлямєнтів, цих ефемерних проявів проминаючих тенденцій. Справжня майбутність народу виростає, як із зародка, з його кооперативних інституцій і нових проб, що приготовляють розвязку соціяльного питання«.

Гріхом є, що промови і статті Люцатті не появилися окремою публікацією. Вийшли тільки у видавництві Дзанікелі (Zanichelli) в Больонії його »Спомини«, але ці дуже цікаві спомини описують майже виключно політичну діяльність Люцатті.

Останнім його кооперативним почином було основання в серпні 1922 року Вільного Кооперативного Університету в Римі, першого в свому роді. Приведемо тут малий уривок з його інавґураційної — одної з останніх — промови: »оповідання про ті перепони, в ріжних середовищах, що відкриватимуть поставу робітників при їх переборенню чи уляганню їх наслідкам, становитимуть нову історію, що має вповні розгорнутися може вперше в цьому університеті, де викладатимуть визначні особи, а між ними один з наших старих учителів і знавців — Тотоміанц. Ця історія могла би мати своє вимовне значіння під таким титулом: аналіза й синтеза фізіольоґії й патольоґії кооперативних установ...«.

»Але ще більше блищать славою скромні робітничі асоціяції, що висушують стільки незнаних сліз, розсипають сяйво милосердного покріплення в ізбавлені й розсміяні хати, де заузлені священні родинні звязки. Вони здійснюють моральний поступ людства ще більше, ніж помножують капітали і наближують континенти... вони зближують до себе і збогачують душі всіх терплячих, що підносяться взаїмно гідністю праці і опіки«.

»О! Якщо завзятою і щирою поміччу всіх товариств італій-

ських робітників, що зійдуться з усіх усюдів і застрінуться тут одні з одними, наша інституція зможе, поза і понад усіяною відзначеннями урядовою дипльоматією, піднятись цієї ініціятиви виключно силою науки, переміненої в добро, я кликнув би вдоволений перше ніж вмерти:

»тепер, о Господи! відпусти раба твого в спокою, бо очі мої бачили твоє спасіння, тобто загальну вселюдську кооперацію«.

Для автора цих рядків Л. Люцатті був не лише учителем, але теж добрим і великим приятелем. У 1920 році, коли Люцатті почув, що я майже стратив зір, написав мені таке письмо: »Внутрішній вогне, світи тепер живіще« — так сказав Мільтон, кажучи про свою фізичну сліпоту — і я віщую своєму великому другові Тотоміанцові, що внутрішній вогонь його красної душі, світитиме теж повним світлом його очей«.

В. Тотоміанц.
(З італ. пер. Вт. Л.).

НАРОДНЄ ГОСПОДАРТСВО

Хто є виновником дорожнечі споживчих продуктів*)

Богато причин склалося на те, що ціни збіж почали було від літніх місяців 1936 року йти вгору; а за найголовнішу з них уважається минулорічний світовий неврожай і в звязку з тим — вичерпання запасів збіж. Відгуком цього була звишка тихже цін на краєвих ринках Польщі. Таким чином причиною тої звишки не була в ніякому разі спекуляція, і всі цього роду обвинувачення по адресі хліборобів слід уважати за безпідставні. — Зате з другого боку сталося фактом, що передминулорічна урядова акція за знижкою цін деяких позахліборобських виробів потягнула за собою вниз й ціни хліборобських продуктів — і то як ростинних, так і годівельних. Та не зважаючи на це — з нагоди звишки с.-г. цін на світових ринках — зачали підноситися в Польщі ціни муки, печива, рівнож, які ціни мясних виробів, мимо того, що живина виказувала противну тенденцію. І ця звишка мала вже всі прикмети спекулятивного підшрубовування цін. Одначе всі користи від цієї звишки минали хліборобів-продуцентів сирівця, а множили собою зиски посередництва.

*) Вільний реферат статтей: „Próba analizy kosztów pośrednictwa i przerobu produktów rolnych". та „Próba analizy kosztów pośrednictwa w obrocie żywcem i mięsem". — („Wiadomości Lwowskiej Izby rolniczej", № 7. за 1936 р. і № 3. за 1937 р.). — Ред. »К. Р.«.

Правдивість цього ствердження — щодо муки та виробів з неї — підтверджує порівнання цін хліба, муки і коштів випіку. З такого порівнання цін випливає незбито, що на ціну готового споживчого продукту (хліба) впливали найбільше кошти посередництва і випіку — тим, що на початку 1936 року не виказали, порівнюючи до цін з 1927 року, такої знижки, як ціни муки.

А саме:

	1927 22. I	1936 3. I	% до ціни 1927 р.
	(в злотих за 100 кґ).		
ціна житньої муки виносила	68.00	21.00	30.90
кошти випіку виносили	19.80	14.00	70.07

Бачимо, що кошти випіку знизилися всього лиш до 70.7%, тоді як ціна муки за той час впала аж до 30.9% (ціни 1927 р. = 100%).

Як кошти випіку впливали на ціну хліба бачимо з такого зіставлення вислідних калькуляції випіку хліба зі 100 кґ. житньої муки, переводженої львівським пекарським цехом в тому ж відступі часу:

	1927 22. I	1929 26. I	1933 10. IV	1936 3. I	1936 30. X
кошти випіку	19.80	17,71	15.95	14.00	14.00
мука	68.00	60.00	32.60	21.00	26.00
хліб	87.80	77.71	47.95	35.00	40.00

Коли ціну готового хліба приняти за 100%, то відсоток муки і коштів випіку становитимуть в тій ціні ось які дані:

	1927 22. I	1929 29. III	1933 10. IV	1936 3. I	1936 30. X
кошти випіку	22.55	29.79	32.26	40.00	35.00
муки	77.45	77.21	66.74	60.00	65.00
хліб	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Виказані тут кошти випіку покрили частинно хлібороби, а в значній теж частині споживачі хліба.

Погляньмо тепер на ролю посередництва в ділянці творення цін живини і перетворів з неї. В цій ділянці товар переходить цілий ланцюг посередників. Поки він дійде від продуцента-рільника до споживача, то проходить щонайменше через руки чотирьох ріжного роду купців, з яких кожний мусить »заробити своє«. До цього зарібку долучаються у міжчасі ріжні оплати й свідчення на річ держави і самоврядування, кошти транспорту, платня робітників, зарібки доставців і т. д.

Всі ті складники ось у якій мірі партиципують в ціні напр. свинних мясних виробів, що її платить споживач (дані з 1934 року):

рільник одержує	34,4%
залізниця	4,7%
державний скарб	0.6%
місто (самовряд.) побирає	2.4%
платня робітників	5.1%
ремісники-детайлісти	12.6%
посередники (всі разом)	41.2%

Відносини на мясному ринку від 1934 до 1937 року не змінилися, а так само не змінився і вищенаведений поділ ціни (калькуляція) мясних виробів.

Коли з другого боку глянути на детайлічні ціни живини і мяса в 1937 році та порівнати їх з цінами в 1933 році (принявши ці останні за 100), то побачимо, що в той час, коли ціни живини (1 кґ. жив. ваги) не змінилися, ціни мяса (плачені за 1. кґ.) зросли більше, як на 8%, виказуючи й в міжчасі (з виїмком 1934 р.) сталу звишкову тенденцію.

Ілюструють це ось які показчики відношення між згаданими цінами 1933 року і 1937 року за даними центральної міської торговиці у Львові:

	1933	1937
корови	100	100.0
свині	100	100.0
воловина	100	108.5
свинина	100	108.8

При незміненій ціні живини, коштів достави і перерібки та свідчень найправдоподібнішим буде припущення, що джерело звишки ціни мяса треба шукати в зисках посередників — дарма, що о прямі докази на це тяжко, з огляду хоч би на брак нотувань цін живини у рільника.

Ту саму, якщо не більш разячу картину маємо й при порівнанню гуртових цін живини з гуртовими цінами мяса у тих-же роках (1933 і 1937). В той час, як ціни коров навіть впали (в січні напр. 1935 року виносячи 34—41 зл., а в томуж місяці 1937 р. — 29—39), ціни волового мяса піднеслися з 76 до 102 зл.; свині, що правда, пішли за той час вгору — з 52 до 84 зл., а ціни свинини — з 77 зл. до 119 зл. (в лютні 1937 аж до 124 зл.). І тут звишку ціни — при незміненню всіх інших складників — треба віднести на рахунок посередництва; причому при свинях вони задоволялися меншим зиском, як при свинині.

Ще більше відтінюють цю ріжницю відсоткові покажчики розвитку тих-же цін. І так, в 1937 році ціни коров, телят і свиней

та їх мяса стояли в ось якому відношенню до тих же цін з 1935 року, принятих за сто:

	Корови	Волове мясо	Телята	Телятина	Свині	Свинина
I. 1936.	104.1	100.5	92.7	96.5	120.9	107.5
I. 1937	92.7	117.5	123.6	117.5	129.2	118.4
II. 1937	98.1	113.8	105.9	108.6	123.6	128.4

Тенденція на живину за цілий той час була знижкова, а на мясо навпаки — звишкова.

Наведена табличка ілюструє не тільки розіпяття цін в часі (доземо), але й ріжницю в цінах між дотичною живиною і мясом з неї (поземе розіпяття). Тільки при телятині помічаємо дещо лагідніше розіпяття цін в обох відношеннях.

Цікаво теж приглянутися, які в тому самому часі були ціни живини і мяса в гурті і в детайлю у Львові.

Цікаво представлялася у Львові ріжниця між гуртовими цінами живини і мяса. Розіпяття між цінами 1 кґ. живої ваги і мяса вагалося протягом років 1935—1937 ось як:

для волового мяса між 40 і 76 ґр. понад ціну живини, виносячи в січні, наприклад, 1935 року 123,5%, а в січні 1937 р. аж 251.7% — до ціни коров у томуж часі; для телятини вагання тої ріжниці були не менші: в межах 32—68 ґр. понад ціну 1-го кґ. живини, виносячи, наприклад, в січні 1935 р. 85.3%, а в січні 1937 року 72.1% до ціни телят; для свиней — ріжниці між гуртовими цінами живини і мяса (в користь цього останнього) вагалися в межах 18—50 ґр. понад ціну 1-го кґ. живої ваги, виносячи в січні 1935 року 48,1% а в січні 1937 р. 38.4% понад ціну безрог.

Наведені ріжниці вказують на вагання зисків, що ними задовольнялися — раз в більшій, а іноді в меншій мірі — гуртівники в торговлі мясом і живиною.

Остається порівняти ще гуртові ціни з детайлічними цінами мяса у Львові в 1935, 1936 і на початку 1937 року. Ріжниця між гуртовою і детайлічною ціною вепрового мяса вагалася тоді в межах 12—20% в користь детайлю, виходячи часом поза горішню й долішню границю тих вагань. В грошах ця ріжниця виносила нормально 10 до 20 ґр., — зіступаючи (в липні 1935 до 0., і осягаючи максимальну висоту в листопаді тогож року — 56 ґр., або 53.8%). В лютні 1937 р. вона виносила 6 ґр., або 4.6%, тоді як на початку 1935 року — 33 ґр., або 42.8%.

Щодо ріжниці між гуртовими і детайлічними цінами волового мяса у Львові від початку 1935 року і аж до лютня 1937 р. — то тут бачимо поважні скоки: в перших 4-х місяцях 1935 р. ця ріжниця вагалася між 18 і 27 ґр. в користь мяса (в проц. між 21.9—37.0); три слідуючі місяці виказали різкий її спад до 7 і 4 ґр (7.5%, 4.2%), щоби в серпні 1935 року знова підскочити до 24 ґр. (25.0%) і в грудні тогож року осягнути 26 ґр. (30.9%). Цілий 1936 рік ха-

рактеризує відтак низький рівень ріжниці між гуртовою і детайлічною ціною воловини: в більшости місяцях вона вагалася між 2 і 9 ґр. 2.0—11.2%), знижуючись до — 2 ґр. (в некористь мяса) і підносячись до 12 ґр. (13.6%) в зимових місяцях. В січні 1937 р. ріжниця та виносила — 2 ґр (в некористь мяса), а в лютні 2 ґр. в його користь. **Вт.**

КООПЕРАТИВНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ

Вишкіл кооперативних працівників

(Які є проєкти їх формальних кваліфікацій).

Нова шкільна реформа в Польщі старається так перебудувати шкільництво, щоби воно відповідало більше вимогам господарського життя. Її орґанізаційна схема дає багато можливостей фахового спеціялізування шкіл від найнижчого до найвищого типу. Недовіря до реформи, про яке тут і там чується, походять, на нашу думку, від непорозуміння незорієнтованих, від привички до старого й остраху перед новим і вкінці від того, що підготова умов до створення якоїнебудь школи, хочби й найнижчої господарського типу вимагає деякої напруги енерґії й більше засобів, як орґанізація загальноосвітньої школи, для якої вистарчало кілька мап, стіл, лавки, вчитель, що міг від біди вчити й більше предметів.

Зрештою успіх усякої реформи в великій мірі залежить від того, як її переводиться і з якими засобами — моральними й матеріяльними. Як не як постава нашого громадянства мусить бути до неї активна, не пасивно вижидаюча — ми ж можемо орґанізувати приватне шкільництво й можемо мати все таки деякий вплив на орґанізацію державних шкіл. Зокрема більше уваги треба нам присвятити справі орґанізації фахових шкіл, і то таких, що відповідають не лише нашим сучасним вимогам, а й нашим плянуванням майбутньої суспільно-господарської розбудови.

Знова з чисто формально-практичних оглядів треба нам числитися з фактом поширювання щораз дальше від початкових народніх шкіл примусу формального образування. Законні вимоги формального вишколу, підготовка до фаху небаром можуть обняти всі ділянки праці. Незадовго матимемо законні приписи щодо формальних кваліфікацій і в торгівлі, яка досі була найбільш свобідним призванням.

Почалася теж нещодавно акція за встановлення кваліфікаційних норм для кооперативних службовиків. Як би її розглядати докладно з усіх сторін, то певно найшли б ми теж неодно засте-

реження до неї, але матиме вона напевно й позитивні наслідки теж і для наших умов.

На зібранні Державної Кооперативної Ради 2. XII. 1936 р. поручено Комісії Кооперативного Навчання Наукового Кооперативного Інституту виготовити напрямні щодо кваліфікаційних вимог фахового й загально-освітного вишколу кооперативних службовиків. На підставі переведеної анкети згадана комісія виготовила вже проєкт*), що має: а) засновні вимоги, важні для всіх типів кооператив і б) такі, що мають значіння для службовиків поодиноких видів кооператив і виконуваних у них функцій.

Проєкт, визнаючи вимоги шкільних кваліфікацій для кооперативних службовиків, спирається на новому устроєві фахових шкіл.

Основна вимога проєкту постановляє, що кожний кооперативний службовик має виказатися передусім кооперативним вишколом.

І. високошкільне (академічне) образування мають мати: а) Начальники (провідники) відділів господарських централь, начальники канцелярій тих централь і секретарі ревізійних союзів; б) директори великих, орґанізаційно й економічно розвинених споживчих кооператив; в) директори більших народніх банків (у нас Українбанків); г) директори більших торговельних хліборобських кооператив (для закупу й збуту).

Які ж високі школи вимагаються для тих провідників більших (III евент. II ст.) кооперативних орґанізацій? — Вища торговельна школа з кооперативною спеціялізацією в споживчо-збутових кооперативах і кооп. банках, вища хліборобська школа з торговельно-кооперативною спеціялізацією в сільсько-господарських кооперативах, вища технічна школа (відповідний виділ політехніки) доповнена кооперативним курсом в більших кооперативах, що ведуть продукційні відділи в молочарських, ремісничих, в кооперативах праці й ін.).

II. Школи ліцейного типу мають мати покінчені члени управ середніх кооператив кредитових, споживчих і ін.

Для них найвідповідніші будуть кооперативні ліцеї з потрібною господарською спеціялізацією, також купецькі ліцеї, доповнені кооперативним курсом для споживчих і кредитових кооператив, а хліборобські ліцеї (в яких обовязково навчається кооперації) для сільсько-господарських кооператив.

III. Фахову ґімназію треба буде мати: а) управам (провідникам) однокрамничних кооператив, чи радше більших крамниць, що належать до одної кооперативної орґанізації; б) на-

*) Передаємо за інформаціями статті Ф. Домбровського в міс. „Głos Szkoły Zawodowej„ 1937 № 4—5 і дискусій на одній конференції учителів фах. шкіл.

чальникам крамниць і маґазинів торговельно-хліборобських кооператив; в) помічним силам в канцеляріях господарських централь, ревізійних союзів і більших кооператив. Для тієї категорії службовиків найліпшою буде спеціяльна к о о п е р а т и в н а ґ і м н а з і я (4-літня), евент. також купецькі й хліборобські ґімназії, доповнені кооперативними курсами, орґанізованими в ревізійних союзах кооператив.

IV. Ш к о л и ф а х о в о ї п і д ґ о т о в к и 1. с т у п н я (одноріччу кооперативну, торговельну, хліборобську й ін., після скінчення народньої школи 1. ступня — тобто й сільської) повинні покінчити: помічні сили в більших кооп. крамницях і складницях, крамарі сільських кооператив, рахункові службовики в сільських кредитових кооперативах.

Окремо нормується справа п р а к т и к и учнів абсольвентів шкіл та кооп. курсів. Диспонувати практикою будуть ревізійні союзи й Кооп. Ради, видані будуть спеціяльні норми про час і винагороду за працю в часі практики. Рівночасно вирішено створити окремі фонди на практику при Кооперативних Союзах і Державній Кооперативній Раді. До практики в кооп. установах будуть мати першенство учні й абсольвенти кооп. шкіл і курсів.

Згадати треба, що шк. реформа допускає орґанізацію ріжнородних спеціяльних господарських курсів і досвідних шкіл.

В частих тепер усних і писемних дискусіях про вишкіл кооперативних службовиків підкреслюється з одного боку частий брак кооперативної ідейности та освідомлення у торговельних і виробничих фахівців, що працюють в кооперації, з другого боку клопіт, що часто вишколені ідейні кооператори тяжко дають собі раду в справах спеціяльних господарських чинностей. Нині особливо в нас видно це в організації ділянки кооперативного збуту. На вишкіл кооперативних службовиків у цьому напрямі велику увагу звернули саме польські кооперативні круги. Так у них як і у нас помітна дотогочасна однобічність у підготові кооперативних службовиків, що зводилася в більшій мірі до підготови канцелярійного персоналу — книговодів, кореспондентів, відтак крамарів і т. д. Натомість у організації програми шкіл і курсів менше було чисто господарської, торговельної (в ширших розмірах), в нас зокрема збутової, виробничої спеціялізації.

Про таку спеціялізацію треба тепер конечно подбати й довести до доцільної синтези в навчанні й вихованні кооперативного нарібку.

І. Витанович.

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

Пять літ праці кооператив для закупу і збуту Тернопільщини

В часі корисної господарської конюнктури в літах 1926/28 кооперативи для заг. закупу і збуту тернопільської округи виказують щодраз більший розвиток. Торговельні обороти постійно зростають, білянси виказують поважні надвишки. Зростають й оборотові фонди. Рівночасно щедро боргується, кооперативи вичерпують щораз більше плинний капітал і тому змушені затягати щораз свіжі кредити.

Приходить господарська кріза, а вкінці — події 1930 р. Підірвані матеріяльно внаслідок цих подій, а рівночасно позбавлені оборотових фондів через надмірне розборгування та відмову кредитів зі сторони П. С. К. й приватних фірм — починають кооперативи хилитися до упадку, а деякі з них, навіть великі кооперативи, як в Купчинцях, Денисові, Богатківцях зовсім припиняють свою діяльність. Це захитує й Подільським Союзом Кооператив, що опиняється над берегом пропасти. Здавалобися вже все пропало, — ще якийсь час — і готова розвалитися кооперативна будівля в окрузі, збудована великим накладом енергії всього громадянства. Однак ненадійно пробуджується енергія в селах, активізується кооперативний осередок і наступає перелім та зворот на краще. Був це 1931 рік. Завдяки жертвенній праці передусім організаційного відділу та богатьох сільських кооператорів в літах 1931/34 вдалося не тільки врятувати П. С. К. і кооперативи перед упадком, але спрямувати їх на такий шлях розвитку, що сьогодня тернопільська округа на протязі 5 літ постійно виказує розвиток на всіх ділянках.

*

Пригляньмося тепер праці кооператив для заг, закупу і збуту за останніх пять літ себто від 1932 р. Як вже вище зазначено, в 1931 р. наступив зворот на краще, бо не тільки що здержано дальший занепад кооператив, але вже денеде й появляється оживлення кооперативного руху; щойно згодом в 1932 р. наступає повне оживлення всіх кооператив для заг. закупу і збуту цілої округи.

Членство.

В тернопільському районі під цю пору є всего 22.197 рільних господарств, з чого 15.563 українських господарств, або 70.11%, а решта припадає на польські (26%) і жидівські. На кількости польських і жидівських господарств заважили деякі села (Ходачків великий, Забойки, що мають ледве 15% українських господарств, Бірки великі, Буцків, Баворів 50—60% українських

господарств; решта польські господарства) і містечка (Кізлів і Озірна, що мають поважний відсоток жидівського населення). Стан посідання за останні 3 роки незначно змінився, і то на нашу некористь, бо в 1934 р. наші господарства творили 70.40%, а в 1936 р. 70.11%, себто зменшення стану посідання на 0.29%.

Українських кооператив для заг. закупу і збуту було 81, що обєднювали 10.560 членів, або 67.85% українських господарств; в 1934 р. скооперування було 65.60%.

Рух членів представляється так:

Рік	Членів	Приріст членів	%
1932	7.325		
1933	8.117	792	10·79
1934	9.094	977	12.04
1935	10.038	944	10.38
1936	10.560	522	5.20

На протязі 4 літ прибуло 3.235 членів! Коли взяти під увагу кількість членів на 1 кооперативу, то в 1936 р. вона виносить в пересічи 130 членів, а в 1932 р. було лише 100 членів.

Участь жіноцтва в членстві дуже мала, бо в 1936 р. було ледви 1.670 жінок або 15.82% всіх членів. На протязі 3 літ прибуло тілько 485 жінок в члени кооператив.

Оборотові фонди.

Рівночасно з приростом нових членів, збільшенням торговельних оборотів і активізацією білянсів кооператив зростали і їх власні фонди, а рівночасно зменшувалися чужі фонди. І так, оборотові фонди в 1934 і 1936 представляються ось як:

в 1934 р.:

а) власні: уділи	49.079 зл.	б) чужі: кредити	
запасний фонд	213.201 „	готівк.	44.169 зл
зиски	14.058 „	кред. товарові	36.705 „
Разом	276.338 зл.	інші фонди	34.308 „
від цего страти	7.705 „		
Разом	268.633 зл.	Разом	115.182 зл.

в 1936 р.

а) власні: уділи	56.346 зл.	б) чужі: кредити	
запас. фонд	227.957 „	готівк.	40.275 зл.
зиски	23.522 „	кред. товарові	25.718 „
Разом	307.825 зл.	інші фонди	35.160 „
від цего страти	6.539 „		
Разом	301.286 зл.	Разом	101.453 зл.

З повищих зіставлень бачимо, що на протязі 2 літ власні фонди зросли на 32.656 зл., або 12.16%, а чужі зменшилися на 13.729 зл., або 11.92%.

Візьмім тепер відношення власного майна до чужого за останніх 6 літ; воно представляється так:

в 1931 р.	виносило як	1:0,69	в 1934 р.	виносило як	1:0,41
„ 1932 „	„ „	1:0,55	„ 1935 „	„ „	1:0,38
„ 1933 „	„ „	1:0,45	„ 1936 „	„ „	1:0,33

Протягом 5 літ кооперативи значно поправили це відношення на користь власних фондів.

Унерухомлені фонди:

1. Рухомости: Білянсова вартість рухомостей з кінцем 1936 р. виносила 115.588 зл., а така сама їх вартість з кінцем 1934 року, себто в році, коли кооперативи мусіли перевести переоцінку рухомостей і нерухомостей, виносила 123.735 зл., з чого вартість машин була 57.716 зл.; отже стан їх тільки незначно зменшився.

2. Нерухомости: Білянсова віртість нерухомостей з кінцем 1936 р. виносила 64.825 зл., а в 1934 р. виносила 58.735 зл., себто їх вартість збільшилася на 6.090 зл., тому що деякі кооперативи почали будову.

3. Льокації: Внаслідок поважних білянсових страт П.С.К., на покриття яких не вистарчив запасний фонд, і покрито їх частинно уділами, — кооперативи в 1931 р. втратили частину своїх льокацій в П. С. К. Починаючи від 1932 р., льокації кооператив постійно зростають, в першу чергу тому, що кооперативи вивіновують П. С. К. Стан льокацій в поодиноких літах преставляється так:

Рік	Разом зл.	Зріст на зл.	%
в 1931	18.470		
„ 1932	39.748	21.278	115,02
„ 1933	63.556	23.808	59,97
„ 1934	80.052	16.496	25,94
„ 1935	90.241	10.189	12,73
„ 1936	95.865	5.624	6,23

З повищого зіставлення бачимо, що на протязі 5 літ льокації збільшилися на 77.395 зл. або 419%, при чому треба зазначити, що майже 94% льокацій — це уділи кооператив в П. С. К. Рівночасно це зіставлення вказує, що зріст льокацій в кооперативах з кожним роком постійно маліє, і то все понад 50% в порівнанні до попереднього року. Це явище пояснюється тим, що, в міру скріплення П. С. К., ставиться до кооператив щораз меньші вимоги відносно дальшого його вивіновування.

Торкнемося тепер найбільшої болячки наших кооператив а саме боргів.

Борги.

Починаючи від 1925 р., борги в кооперативах постійно зростали. Хоч кооперативи по 2 чи 3 роках побачили, яке лихо гро-

зить їм в наслідок цего марнування гроша, то майже ніодна з них не старається запобігти цему лихові і видати безоглядну боротьбу боргам. Щойно сильне потрясення і заломання багатьох кооператив в 1930 р., опамятало кооперативи, і вони приступають до стягання боргів, обмежуючи рівночасно уділювання нових боргів. Пригляньмося, як представлялася справа боргів в тернопільщині від 1930 р.:

Рік	Лядових боргів зл.	Спад на зл.	в %
1930	97.269		
1931	72.826	24.443	25.12
1932	60.900	11.926	16.37
1933	48.247	12.653	20.76
1934	39.644	8.603	17.83
1935	34.156	5.488	13.85
1936	27.461	6.664	19.59

На протязі 5 літ кооперативи стягнули 69.808 зл. боргів, тому стан боргів від 1930 р. зменьшився на 254.2%. Однак не всі кооперативи виказують спад боргів, бо деякі з них й дальше боргують та виказують зріст боргів. Одночасно інші кооперативи — а є вже їх 12 (в 1934 р. було тільки 6) або 14.8% кооператив тернопільщини — в своїх білянсах не виказують боргів.

Стан боргів з інших років (борги за с.-г. продукти, артикули с.-г. потреб і т. п.) постійно зменьшується; і так:

в 1932 р. спад виносить 25.60 %
„ 1933 „ „ „ 54.17 %
„ 1934 „ „ „ 20.73 %
„ 1935 „ „ „ — брак точних даних,
„ 1936 „ „ „ 40.65 % або на 18.717 зл.,

так, що з кінцем 1936 р. остало тих боргів ще на 26.578 зл. Як бачимо, справа ліквідації боргів представляється досить корисно.

Торговельна діяльність.

Торговельні обороти кооператив постійно зростають, мимо поважної знишки цін товарів в 1934/1935 р. Вправді деякі кооперативи виказують спад торгів передусім в 1934 і 1935 р. р., то все-таки зріст торгів значно перевищує спад їх, що його виказували деякі кооперативи.

А. — Коли візьмемо під увагу торги за товари, то вони представляються так:

Рік	торг на кооперативу виносив	отже зріст в %
1933	13.870	
1934	16.053	15.74
1935	16.212	1.00
1936	17.183	6.00

Загальна сума торгів за товари в 1936 р. виносила 1,409.046 зл., тоді як в 1935 р. була 1,280.721 зл.; отже є зріст на 228.324 зл. або 15.2%. Беручи під увагу господарства, одержимо пересічний річний торг на 1 господарство 63.64 зл., а на 1 українське господарство річно 89.96 зл., в той час, як у 1934 р. пересічний торг на 1 господарство виносив 61.90 зл., а на 1 українське господарство 88,00 зл. Бачимо, що торг на 1 українське господарство від 1934 р. збільшився на 1,96 зл., а на 1 господарство взагалі — на 1.74 зл. Це вказувалоби, що українське населення щораз більше горнеться до кооперації.

Відносно торговельної вірности кооператив що до закупна товарів до П. С. К. то вона також з кожним роком поправляється, бо в 1934 р. вона виносила 57,24%, в 1935 61.18%, а в 1936 вже 63.21%. Рівночасно зменшується відсоток закупів у приватних фірм, що в 1934 р. виносив ще 39.04%, а вже в 1936 р. — тільки 32.50%, з чого неоправданих закупів було на 18%.

Рівночасно зі збільшенням оборотів зменьшуються й кошти достав, що в 1934 р. виносили 1.58%, а в 1936 р. 1.13% загального закупна.

Б. — В ділянці с. г. продуктів є вагання що до торгів і кількости с.г. продуктів. І так, прим., в 1934 р. зазначується спад торгів на 1.15%, а рівночасно є зріст збуту кількости яєць на 28.9%, а збіжжа на 14.2%. Знову в 1936 р. торги за с. г. продукти виказують зріст на 9.72%, а рівночасно є спад кількости яєць на 13.81%. На зріст торгів за с. г. продукти влинула поважна звишка цін, що зазначилася в другій половині року.

Збут с. г. продуктів кооперативами представляється так:

	а) Яйця к-ви продали:	з чого до ПСК доставлено:
в 1932 р.	137.697 кіп	123.074 кіп або 89 %
„ 1933 „	120.391 „	112.234 „ „ 93 „
„ 1934 „	155.204 „	144.110 „ „ 92 „
„ 1935 „	149.080 „	146.710 „ „ 98 „
„ 1936 „	126.447 „	126.447 „ „ 100 „

Повище зіставлення вказує, що кількість яєць, доставлених до кооператив, починаючи від 1935, зменьшується, на що вплинув спад продукції в районі, а рівночасно збільшилася вірність до П. С. К.

	б) Збіжжа кооперативи продали:	
в 1932 р.	8.044 сонт.	
„ 1933 „	7.458 „	
„ 1934 „	8.517 „	з чого ПСК 34.14 %
„ 1935 „	109.870 „	
„ 1926 „	260.199 „	з чого ПСК 51.77 %

Як бачимо, від 1935 р. збут збіжжа значно збільшується. Однак не все збіжжа доставляється до П. С. К., бо ледви 51.67%. Причиною цего явища є недостача оборотових фондів П. С. К., а в першу чергу брак збіжевих магазинів в районах Купчинці — Денисів і Микулинці, що значно утруднює доставу збіжжа кооперативами тих районів до П. С. К.

Висліди господарської діяльности.

Візьмемо під увагу доходи кооператив з рку товарів, рку с. г. продуктів і рівночасно кошти завідування, а вкінці кінцеві висліди господарської діяльности за час від 1931 р. — 1936 р.

Справа ця так представляється в поодиноких роках:

Рік	дохід з торгів в зл.	дохід з с. г. продуктів в зл.	кошти завід. зл.
1931	109.805	30.995	128.654
1932	109.252	22.848	110.493
1933	104.117	16.826	99.211
1934	106.211	18.763	110.229
1935	112.406	24.051	121.714
1936	118.824	27.640	119.945

З повищого зіставлення бачимо, що товаровий відділ не покриває коштів завідування, за виїмком одного 1933 р., в якому дохід товарів перевищив кошти завідування на 4.906 зл. В інших літах частина доходу за с. г. продукти мусіла піти на покриття коштів завідування.

Кінцеві висліди господарської діяльности кооператив за останніх 6 літ ось такі:

Рік	кооператив		білянсова надвишка зл.	кооп.	стратили зл.
1931	47	виказали	21.002	28	30.509
1932	50	„	19.697	23	20.497
1933	52	„	16.250	21	8.985
1934	59	„	14.058	17	7.705
1935	51	„	16.173	28	6.737
1936	68	„	22.779	13	6.464

З повищого зіставлення бачимо, що в 1931 р. надвишка страт над білянсовими надвишками виносила 9.507 зл.; в 1932 р. ця надвишка страт над білянсовими надвишками виносить вже тільки 800 зл., а в 1933 р. наступає значна поправа, і ми вже бачимо додатне сальдо на 7.665 зл. Воно зменьшується в 1934 р. до квоти 6.353 зл., щоби знову піднестися в 1935 р. на 9.436 зл., а в 1936 р. аж на 18.315 зл. Рівночасно завважуємо, що страти кооператив від 1931 року постійно зменьшуються, а при чому й число стратних кооператив також маліє, за виїмком 1935 р., в якому кількість коопера-

тив, що виказали страти, значно збільшилися. Відносно кооператив, що їх білянси виказали надвишки, треба зважити, що число їх постійно зростає — знову за виїмком 1935 р., в якому переведено відписання поважних квот сумнівних довжників та інших активів, при чому сума білянсових надвишок від 1931 р. постійно меньшає, щоби в 1935 р. знову піднестися.

Поданий нами цифровий матеріял щодо кооператив для заг. закупу і збуту тернопільської округи виказує, що, завдяки спільним зусиллям П. С. К. і цих кооператив, здобуто протягом кількох літ поважні досягнення на господарській і організаційній ділянках. І треба побажати тільки, щоби цей розвиток дальше поступав тими кроками, що ними він йшов до цієї пори, а тоді напевно тернопільська округа осягне такі успіхи, про які й не снилося нікому тому кілька літ.

Іван Гурик.

Наукова праця українського професора на сторінках міжнароднього кооперативного журналу. — Відомий квартальник „Révue des Etudes Coopératives орган союзу французьких кооперативів, помістив у книжці за перший квартал 1937 року працю професора Української Господарської Академії Бориса Мартоса під заголовком: „La classification des Sociétés coopératives" — про клясифікацію кооперативних обєднань. Праця займає 22 сторінки друку, в якій подана критика ріжних клясифікаційних схем, що зустрічаються в дотеперішній науковокооперативній літературі, докладно проаналізовано ознаки, на основі яких має будуватися клясифікація кооперативних підприємств, побудована відповідно до соціяльноекономічної природи кооператив, їх цілевих завдань і організаційного звязку. — Узгляднено клясифікації: Г. Шульце-Деліча, Г. Кауфмана, Е. Якоба, Р. Ліфмана, Ф. Оппенгаймера, В. Виґодзінского, М. І. Туган-Барановського. По критичному розборі цих проб автор дав свою, нову клясифікацію на основі проаналізованих ним ознак.

СЕРЕД КНИГ

Dr. M. Weden: Arbeitsweise und Arbeitsziele des landwirtschaftlichen. Genossenschaftswesens. Prag. 1936. — Голова центрального союзу с. г. кооператив Чехії, др. Моріц Веден, прислав мені оце свою вищеназвану брошуру. На цю тему вже написано богато брошур і дійсно нелегко сказати до цього щось нового. Та проте д-р Веденові вдалося зробити її цікавою навіть для пересиченого читача. Деякі думки він висловив так ядерно, що малосяби охоту їх навести.

На 1. стор. він пише: »Трудна фраза, жадне ділєтанство не всилі посунути вперед кооперації. Кооперація це також боротьба з ділєтанством і з фразою, боротьба з голими теоріями без практичних господарських основ«.

На 6. стор. він пише знов: »Заки основувати кооперативу, треба собі здати з того справу, чи можливе виконати ті завдання, які до неї ставиться і тут грає першу ролю ось яка правда: що найвищою вимогою кооперації є не нагромадження капіталу, тільки співділання членів. Кооператива не може існувати без капіталу. Але капітал це тільки помічний засіб для того, щоби ство-

рити основу для кооперативних діл«.

Автор сам перед літами висловився, що кооперація є засобом боротьби з капіталізмом, але тепер він думає, що є дещо правди і в такім сказанні: »кооперація не є засобом боротьби з капіталізмом, тільки засобом оборони від його переростів«.

Рацію має автор у такому вислові: »є завше небезпека — хотіти розвивати кооперацію при допомозі державного впливу. Як досвідні кооператори, мусимо від того боронитися. Це однак не значить, що ми не маємо нічого вимагати від держави для кооперації. Це бувби блуд. Мусимо вимагати від держави для хліборобства, що лише можливе. Платимо досить податків і мусимо дбати про те, щоби ті великі податки у великій частині плили туди, звідки вони прийшли. Мусимо вимагати, щоби держава підпирала кооперацію розумним законодавством та доцільною адміністрацією. Одначе мусимо відхилити кожний вплив на ведення і господарку кооператив; з цієї причини не треба добиватися субвенцій для кооператив. Одначе субвенції на уряджения кооп. шкіл, досвідних стацій, підмог на уводження нових продуктів мусимо жадати — оскільки через те не попадаємо в неволю. Кооператива не сміє також попадати у залежність від політики та від партій.«

На кінець наведемо ще одно місце з книжки др. Ведена, в якій він підкреслює моральну вартість кооперації:

»Визначною ціллю кооперації є вкінці уведення і удержання чесности і вірности у господарських зносинах. Вірність і чесність мусять бути в кооперації, вони мусять звідси перекидатися також на окремі (приватні) господарства«.

Бажаємо цій брошурі успіху в часі, коли так мало читається поважного, а ще менше купується.

В. Тотоміанц.

Швайцарський католик про етатизм*). Теперішній етатизм видається, на перший погляд, проминаючим явищем. Цим ми хочемо сказати, що, оскільки це явище відповідає конечности, то ця конечність є проминаюча. Треба сподіватися — і я є перебільшений оптиміст — що зубожіння, економічне й суспільне безладдя, повоєнна і сьогоднішня політична несталість не тривативуть довго, і що вмішування держави в абсолютно чужі для неї ділянки стратить помало рацію свого буття.

Якщо ні, то невідклично станеться ось що: Або вибухне проти самої держави революта податників чи інших суспільних ґруп, націй. Але ця революта ризикує закінчитися анархією. Вона вже проявляється в утечі від політики, в усякого роду хитрощах задля уникнення податкових доходжень, у збайдужілости до держави, збайдужінню, що звертається іноді проти самої батьківщини. В кожному разі констатуємо в демократичних народів почуття ворожости до держави. Держава це ворог, проти якого є законним боронитися всіми способами. Поняття держави має нахил розлучитися від поняття батьківщини, а так само від поняття уряду. Воно втрачає таким чином свій зміст. Держава тратить свій престіж. Вона виглядає, як тіло без душі, як труп. Або — коли хочете — держава стає нічим іншим, як скомплікованою машинерією, що скрипить, псується, пожирає забагато палива й кінчає тим, що стає неужиточною. Це чиста розтратність.

Друга можливість, коли живі люди, само громадянство сильно ослаблене, коли суспільні витвори надто розпряженін, розпилені, то сучасний етатизм виродиться, більше або менше скоро, як у своє льоґічне завершення, в комунізм. Збіднілі маси, що їх політична сила сильно зросла, всіми засобами етатистичних інтервенцій штовхається до комунізму. Прецінь яким правом бажається ще, щоби пролєтаріят, котро-

*) Виїмок з праці: Gonzague de Reynold: „L'Europe tragique". Paris, Spes, 1934 p. 150—153.

го тягар безустанно збільшують позбавлені посідання і здеклясовані, живив почуття й потребу власности?

Я здефініював би отже етатизм, у якім загрузла демо-ліберальна держава, як: анонімний і колєктивний абсолютизм.

Цей абсолютизм є заразом слабий і могутній. Він є могутній саме тому, що він без голови. Не відомо, де саме його вдарити. Не відомо, як опанувати цю, заразом важку й аморфну масу. Він є орґанічно слабий, тому що цей абсолютизм робить державу нездібною правити, тому що він позбавляє її свого центра тяжости. Держава, дуже сильна а одночасно й дуже слаба остає таким чином без відклику й піддержки супроти самої себе. Влада є всюди, а відповідальности немає ніде: уряд скидає її на парлямент, парлямент на виборців, виборці її знова скеровують на уряд, який вже не діє інакше, як тільки через своїх урядників. Етатистична надорґанізація загрожує в кожнім моменті провалом від свого власного тягару. Вистарчає, щоби вона надпсулася в одному якомусь місці, щоби станути цілковито. Це є лихою прикметою всіх надорґанізацій, коли вони є чисто матеріяльні.

Далі, етатизм є чисто матеріяльною концепцією держави. Він позбавляє державу душі й цим він її вбиває. Ми є так нині опановані машиною, технікою, нашою механічною й індустріяльною цивілізацією, що після цього моделю ми виображаємо собі й розуміємо державу.

Етатизм це є отже складна система, відповідаюча простій, навіть упрощеній ідеї. Це ж бо є упрощена ідея все звірювати державі; і ось тут саме, у стремлінні до найменшого зусилля є психольоґічна основа модерної революції. Це ідея лінивих і слабих. Покажчик втоми й вичерпання так поодиноких осіб, як і суспільних ґруп. У політиків це брак уяви й повна нездатність знайти нові рішення. Етатизм є з другого боку блудним колом, бо, замісць лікувати від загального зубожіння й лінивости духа, він їх збільшує.

Етатизм став у багатьох містикою. Проста ідея, в дійсности, легко сває містичною ідеєю. Тому що вона проста, вона має подих правди: фальшива ідея — ясна. Вона зводить поверховні дмші, яких є більшість: вона їх принаджує. Вони вкладають у неї надію на краще завтра. Це є містика, вложена в ідею, що її екзальтує і перетворює у свого роду релігію.

Отже, є в тім якась релігія держави. Поруч релігії людськости, котрої та релігія є посестрою, вона є найбільш разячим покажчиком від родження поганства. Держава стає цілею в собі, принціпом, втіленням божескости: ми відкриваємо тут пантеїзм, що ним затроєна наша доба. Але як тільки держава стає сама для себе ціллю, вона проголошує себе чимось вищим від моралі; більше того, вона сама творить мораль; так повстають національні моралі, що випливають зі сучасного релятивізму.

Всі абсолютизми, преці, приходять з конечности до того, що вірять або у своє божеське походження, або походження з божеського права. Ми мали вже божеське право королів. Ми одержали теж разом з демократією божеське право народів. І ми маємо ось божеське право держави. Можна ще говорити про божеське право першого виду остільки, що князі, представники Бога на землі, чулися відповідальними перед Богом і своїм законом: божеське право королів у своїй суті було християнське. Таксамо й право народів було божеським, бодай у своїх початках; але незадовго воно розтопилося в блуднім народньо - гуманістичнім ідеалі романтизму й ляїцизму. Той ідеал, що на нього спирається нині держава, не є отже християнський, реліґійний: він є суто — соціольоґічний.

І дійсно, оскільки він іще на чімсь основується, то це є або націоналістична доктрина, або комуністична, або врешті звироднілe демократичне почуття. В кожному з цих випадків він вироджується в примус над особою й духом, у панування матеріяльної сили.

Але, коли якийсь режім доходить до того, що приписує собі божеське право і стає цілею в собі,

вірить, що він є остаточною, досконалою й непереступимою межою у політичному розвитку — то це свідчить про те, що він близиться ко свого кінця. Він є близький до свого кінця, бо він перебільшив свої власні принципи. Тоді він згине, але скільки разом з ним згине і людських вартостей і людського життя!

Пер. Вт. Л.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

Ціни збіжа в ріжних краях. Для того, щоби оцінити вагу теперішньої звишки цін збіжа в Польщі, подаємо нижче порівнюючу таблицю цін з головних світових збіжевих ринків і Варшави:

Ціни 1 сотн. пшениці були (в зл. п.):

Пересіч	Н. Йорк	Ліверпуль	Гамбурґ	Варшава
в р. 1933/34	20,28	15,03	17,32	20,35
„ 1934/35	20,43	15,56	19,25	18,44
„ 1935/36	21,60	18,32	20,22	20,25
„ 1936 (V)	21,13	18,04	19,13	23,45
„ 1937 (V)	28,90	28,60	30,41	31,00

Ціни жита (за 1 сотн. в п. злотих):

Пересіч	Н. Йорк	Гамбурґ	Ліверпуль	Варшава
в р.	1933/34	12,66	10,07	14,33
„	1934/35	13,77	12,22	14,73
„	1935/36	12,40	11,23	13,15
„	1936 (V)	12,92	11,89	14,65
„	1937 (V)	26,47	27,83	24,25

З того порівнання цін бачимо, що гуртові ціни збіж в Польщі на загал держаться вище, як ціни в Злучених Державах, Англії або в Гамбурзі. (Вони зате нижчі, як в Чехословаччині або у Франції). Цікаве, в нинішних часах конкуренції за ринки збуту, є те, що Англія (Ліверпуль!), яка є довозячою країною, має на загал завжди нижчі ціни, ніж країни, що вивозять збіжа. Але це одно з чудних явищ сучасного господарства (демпінґ).

Факт, що звишкова тенденція останнього року є загально світова, а те, що в світі іде тепер взагалі до поправи конюнктури, каже думати, що високі ціни збіжа можуть удержатися на довгий час.

По ліквідації кільканацяти картелів. Розвязання серії картелів владою приняла орґанізація промисловців в Польщі з негодуванням. Їх орґан »Пшеґльонд Ґосподарчи« віщує від таких потягнень держави ні менше, ні більше, як... занепад рентовности промислу взагалі, а тим самим і завмирання охоти вкладати гроші в промислові підприємства. Мало того — він лякає нас ще... зростом лихварства: мовляв, з розвязанням картелів розгуляється вільна конкуренція, а та потягне за собою зріст посередництва, а посередництво коштує і т. д. Найбільше орґан заступається за синдикатом дроту і цвяхів, який, мовляв, розвязано не із господарських, а з політичних мотивів. Урядові ходило о те, щоби заманіфестувати, що він серіозно думає протиставитися звишці цін та що не цофнеться перед ніякими перешкодами на тій дорозі.

Так то виглядає скандальна історія господарки розвязаних картелів в освітленні лєвіатанської преси. Лєвіатан, стаючи в обороні визискувачів, тим самим дав характеристику цілій своїй орґанізації. Платні по 20, 30 тисяч злотих місячно виплачуються саме в тих кругах. Суспільна опінія вимагає вичищення цих Авґієвих стаєн, якими є нині орґанізації великого промислу.

Білянс I. G. Farbenindustrie. Наймогутніше промислове підприємство в Німеччині, це без сумніву хемічний концерн I. G. Farbenindustrie Справи цього підприємства стояли кепсько в часі кризи, але пішли в гору з хвилею, коли новий уряд розпочав великі воєнні інвестиції. На долю I. G. F. припала вся хемічна частина воєнних приготувань. За 1936 рік концерн виказав зиск у висоті 55,43 міліонів марок; в попередньому році зиск був трохи менший: 51,44 міліони м. З цього зиску ухвалено виплатити акціонерам 7% дивіденду. Зиск мусів бути одначе фактично значно більший, бо квота, призначена до амортизаційного фонду, в останньому році більша від 1935 року на 19 міліонів м. (81 міліонів проти 62 міл.). — Звідомлення не подає висоти оборотів концерну, тільки загально інформує про зріст оборотів окремих галузей виробництва: хеміка-ліїв, дроґів, штучного шовку, нітрату і т. д. Не подає ніяких даних про стан продукції нових сурогатів як штучна вовна, ґума і бензина. Взагалі, знавці оцінюють це звідомлення I. G. F. як дуже загальникове і здержливе.

Міжнародня цукрова конференція. На черговій міжнародній цукровій конференції (квітень, Льондон) устійнено знову експортові континґенти для окремих продукуючих держав, які беруть участь в міжнародним цукровім порозумінню. Передовсім обмежено квоту Вел. Британії цифрою 618.000 метр. тон сирого цукру; Америка має лишитися при своїм імпорті. Обмежено в дечому вивіз з кольоній В. Британії: Австралії, Півд. Африки й Індії. Вивозовий континґент ЧСР був предметом спорів, що грозили розбиттям конференції; остаточно його устійнено квотою 340.000 тон в першому році порозуміння, 310.000 тон в другому, 275.000 в третьому, а 250.000 тон в дальших роках. (Первісно був проєктований о много менший континґент). Континґенти інших держав також вищі, як спершу були проєкти, а всі ці підвищення зроблено в надії на зріст спотреби цукру в найблищих літах у звязку зі сподіваною поправою конюнктури.

Порозуміння входить в життя 1. вересня 1937 року, на 5 літ.

Плян цукрової господарки в З. Д. А. Вашинґтонському парляментові предложено черговий законопроєкт зі серії реформаторських законів уряду Рузвельта. Це проєкт реґульованої цукрової господарки. Спотребу цукру в З. Д. А. обчислено квотою 6,514.00 тон річно. Цю потребу мається покрити таким способом: краєва продукція бурякового цукру: 1,550.000 т.; тростового: 441.000 т. Довіз з Філіпін 956.000 т., з Гаваї 925.000 т., з Пуерто Ріко 788.000 т., з Дівочих островів 8.000 т., з Куби 1,821.000 т., з чужини 25.000 т. Цукор мається довозити переважно в сирому стані, рафінуючи його в З. Д. А., при чому обовязує податок $^3/_4$ цента за кґ. (приблизно 4 польські ґроші; в Польщі, як відомо податки виносять понад 10 разів більше на 1 кґ. цукру).

Що зі штучною вовною? В ріжних державах рівночасно ведуться тепер проби й досвіди з фабрикацією штучної вовни.

Одна французька текстильна ґрупа набула від „Snia Viscosa" (італійська фірма) право фабрикації вовни з казеїни на Францію й Бельґію. Для тої ціли основано підприємство „Lanital Française" з продукційною здібністю 10.000 кґ денно. Фабрикація має розпочатися у вересні.

В промислових кругах є ріжні думки про вону з молока. На загал переважає погляд, що цей сирівець за дорогий, щоби міг конкурувати з природною вовною. Це ствердили м. і. промисловці в Чехословаччині, які працювали теж після італійської рецепти. Вони почали проби з голяндським патентом. Акційна ска Свіфт, що належить до концерну Баті, продукує на Закарпатті штучний шовк і цельофан з деревної целюльози і задумує розпочати виріб штучної вовни на тій самій сирівцевій підставі. Фірма має надію довести продукцію до 20.000 кґ денно.

В справі штучної вовни. В анкеті »Ґазети Ґандльової« на повищу тему заслуговує на увагу опінія бувшого міністра хліборобства пана Юрія Ґосціцкого.

Супроти значного довозу заграничної вовни продукування в Польщі підмінки вовни є само собою бажане. Одначе тільки тоді, коли потрібна для того казеїна буде вироблятися в краю і з краєвого молока.

Хлібороб-же буде давати мопоко на ту ціль тільки тоді, коли дістане за нього ціну ліпшу, як вартість того ж молока, коли його консумується в дома, на прохарчування і на корм для телят і поросят.

Годі думати про те, щоби штучна вовна могла заступити вовну природню, бо природній волос є збудований циліндрично, ц. є руркою, внутрі якої є тонесенька рурочка повітря. Це надає природній вовні відому властивість злого провідника тепла. Штучна-ж вовна (ляніталь) тої прикмети не має.

Про вигляди збільшення краєвої продукції природної вовни автор висказується скептично. Головна трудність: нема де збувати мяса з овець і баранів. Одинокий більший ринок для баранини в Европі, це Франція, але довіз туди обмежений континґентами. Окрім того експорт спинюють високі митні ставки у Франції.

Сорокгодинний тиждень праці у Франції. У звязку з законом про 40-годинний тиждень праці видав французький уряд нові декрети, якими цей закон поширюється на нові галузі промислу й торгівлі. Споживчі склепи (з віктуалами) можуть мати склепи відчинені через 6 днів в тижні, під умовою, що кожний продавець може працювати денно тільки 8 годин, і мусить мати пів дня вільного перед або по дні святочного відпочинку (неділя?). В загальній сумі склеповий персонал не може бути в праці довше, як 46 годин в тижні. Для того, щоби поробити потрібні для тої реформи підготовчі роботи, цей закон увійде в життя аж 1. жовтня 1937 р. 40-годинний тиждень буде обовязувати також в ґуртовій торгівлі. Ґуртівні могтимуть працювати або 5 днів по 8 годин або 6 днів по 6 годин і 40 мінут. Це річ порозуміння між працедавцями і працівниками.

Арґентина етатизує нафтовий промисл. Арґентинська влада рішила знову збільшити контролю держави над продукцією нафти. В 1934 р. державні копальні добували 835.000 куб. метрів, а приватні 1,394.000. В 1935 році державні вже 943.000 к. м., а приватні 1,329.000 к. м.; в 1936 році продукція держави зрівнялася вже майже з приватною (1,141.000 проти 1,316.000). Уряд задумує викупити поступно усі приватні копальні. Початок зроблено недавно з заведеннями Стандард Ойль-Комп., яка ще у 1930 році мала 12% продукції країни. Викуп копалень улекшує закон з 1935 року. Арґентина не має копалень вугля, отже нафта це єдиний засіб топлива і уряд хоче тому його змонополізуваіи. Також імпорт нафти вже змонополізовано, а в майбутньому мається його по змозі зменшити.

Само купецтво проти продажі на кредит. Мимо всіх заходів для встановлення в Німеччині »господарського миру« в торгівлі і промислі, в дусі теорії правлячої партії, як стверджує союз німецького купецтва, розгулюється несолідна конкуренційна боротьба між купцями. Одним з найпопулярніших засобів боротьби є уділювання товару на кредит, чим купець думає »перетягти« покупця до себе. Союз подає, що під теперішній час річно продається в Німеччині за 3 міліярдів н. марок товарів на кредит, що робить 13% цілого обороту роздрібної торговлі. Перед війною, у 1913 році, на кредит продавалося всього 1%.

Супроти таких невідрадних відносин державний союз детайлічного купецтва виступив з проєктом реґуляції торговельної практики. В проєкті дирекції цього союзу обмежується передовсім реєстр товарів, які можна давати покупцям на кредит в роздрібній торгівлі. Від кредиту виключаються: харчеві продукти, дроґерійні матеріяли і под., а навіть опалове вугля. Що до інших товарів, то обмежується реєст-

нець кредиту; при текстильних товарах прим. до 6 місяців.

Далі вимагає проєкт, щоби при продажі на кредит явно була подана готівкова і кредитова ціна. Це має запобігти непорозумінням, а кромі того тим способом мається усунути можливість, щоби готівковий покупець платив вищі ціни, цебто платив і за ратального покупця.

З ПРЕСИ і ЖИТТЯ

У варшавському »Курєрі Пораннім« якийсь п. Й. Стриєвскі подає свої враження з поїздки до Злучених Держав Америки (ч. 57 з 1937). Загальна характеристика країни у нього виходить так:

U. S. A. мимо стандаризації усього, що їздить літаком, залізницею по землі, під нею і над нею, автом або автобусом, усього, що служить для гиперпродукції і гиперконсумції, остає вічно ще невисихаючим джерелом цікавости, є, а принаймні повинні бути темою для глибшої застанови, предметом поважних студій.

»Факт, що біля 130 міліонів людей, що живуть на просторі між двома океанами, успішно перебродило через крізу, що живучі в поросі, димі і бруді великих міст людські громади, вганяючися вічно за зарібком, будують найбільші твори техніки у світі; хоч про них кажеться, що думають не мозком, а шкірою — здобувають щораз більше рекордів в ділянці науки; хоч живуть серед одностайности, без глибших драм і переживань — то все таки чуються щасливі і вдоволені Новим Світом; нарешті той факт, що без кровавої різні, без »реліґійних« чи »світоглядових« фронтів, без божевільного вирізування себе во імя штудерно придуманих доктрин — дають собі раду доволі успішно з переростами капіталістичної гієни, під проводом лагідно усміхненого, в оксамитових рукавичках діючого, лєґально обраного президента, той факт або ті факти варті того, щоби їх передумати.

U. S. A. це країна, де працююча людина, робітник живе в добробуті, про який в Европі навіть не снилося. Це країна, в якій, як мені сказав один занґлізований, в Америці народжений поляк, ціла фантастично мінлива життєва карієра вічно діяльної людини, зводиться до одного висліду: зїдження страви тричі на день, і то у великому поспіху.«

Очевидно, як усі подорожні враження, так і ці можуть бути в більшій або в меншій мірі однобічні, субєктивні.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ
CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
ul. Technicka, 1.

Ч. 7—8.
ЛИПЕНЬ-СЕРПЕНЬ
1937.
РІЧНИК X.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

ЦІКАВА ІНІЦІЯТИВА.

Майже одночасно виникла на двох місцях: в нашій і польській кооперації анальоґічна ініціятива. Є це курси для підготови провідників кооперативно-освітньої праці на селі.

У нас ініціятиву цю підняв Окружний Союз Кооператив в Золочеві, влаштовуючи такі курси у двох місцях: в Бродах (1—5 червня ц. р.) і в Золочеві (7—12. червня ц. р.) — з підмогою ревізора РСУК п. А. Лобачевського. В програму цих, правда за коротких і трохи в ненаручний час скликаних, курсів увійшли головно такі предмети як: ведення самоосвітніх гуртків при кооперативах і методика кооперативної виховної праці на селі (включно з пропаґандою, веденням бібліотек, хорів, аматорських гуртків і под.). Метою курсу було: виховати для наших сіл орґанізаторів позагосподарської діяльности кооперативи, щоби таким чином втягати наші кооперативи до культурно-освітньої діяльности. Перше конкретне завдання вихованків таких курсів було би: навчити сільських кооператорів, що в селі мусить бути бібліотека кооперативних та господарських видань та що кожного року в кожнім селі мусить відбутися кооперативне свято, власними силами поставлене.

Курси в Бродах і Золочеві повинні знайти наслідувачів в цілому краю.

Як сказано, майже в один час відбувся подібний курс заходами польських кооперативних кругів. Пише про це орґан „Сполем" (ч. 7—8) п. з. „З досвядчень акції кшталценьовей пшодовнікуф зесполуф пшиспособєня спулдзєльчеґо". Курс відбувся в місті Ліда, обсягом для 3 повітів, з ініціятиви: Позашкільної Освіти і Окр. Ради Сполем. Участь взяли, окрім представників кооператив, ще члени Звйонзку Млодей Всі, Звйонзку Стшелєцкіеґо, католицьких т-ств молоді і Кулок Рольнічих. Учасників було 38 осіб. Програма була ширша, як на наших двох курсах, бо окрім методики освітньої і пропаґандивної роботи обіймала ще навчання самої кооперації. Через те польський курс тревав довше (не подано, як довго). У висліді курсу учасники складали письменний іспит у формі реферату на означену тему. Учасники дістали завдання виробити собі плян своєї праці у своїм районі.

„СПІЛЬНІ КРАМНИЦІ".

Деяке зацікавлення викликує думка ведення торговельних підприємств у спільних льокалях. (Гл. відділ „З преси" в цьому числі К. Р.). У Львові маємо перший випадок такої спілки: кооператива „Пласт" (спортове приладдя) веде свою крамницю у спільній домівці з кооперативою „Базар" (ґалянтерія мужеська і жіноча). Тягар оплати чиншу, освітлення, опалу і обслуги паде по половині на обидві кооперативи, які тим відтяжують доволі поважно свої бюджети.

Сама думка спільних торговельних льокалів добра і варта поширення. Очевидно однак, що для сільських відносин, де покищо вся торговля товарами концентрується в одному підприємстві, вона не актуальна.

Але і в місті треба мати згори на увазі — при яких передумовах справа є можлива до реалізації. Передовсім, що до спільників, добре є, коли це є підприємства розмежовані що до свого асортименту товарів ,щоби не було між ними „компетенційних" терть що до того, хто що може продавати. Правда, є у Львові „Трест" (в ринку), де спільним льокалем користуються ріжні купці з конкуренційним асортиментом; не знати одначе, чи нема там між ними внутрішніх терть на цьому тлі.

Друга передумова, це згідливість спільників. При спільній домівці є аж надто багато нагод до конфліктів, а при недостаточній вирозумілости вони можуть вибухати за будь яку дрібницю.

Далі прийдуть технічні подробиці: для того, щоби не було ґрунту для взаїмних підозрінь, муситься установити норму, що входити до льокалю мусять що рана обидві сторони нараз (для того потрібно мати подвійні замки), так само треба управильнити вихід з льокалю; також інвентури товарів прийдеться робити в однім часі, щоби друга сторона не тратила марно часу, пересиджуючи у склепі в часі інвентури спільника. При добрій волі обидвох сторін це все вдається улаштувати як слід.

Для наших міських відносин, де дорогі чинші льокалів нераз путають ініціятиву молодих кооператив і окремих купців спільні домівки можуть стати у великій пригоді.

ДВІ ПРОТИЛЕЖНІ ОПІНІЇ.

Наша вступна замітка в 6. числі »К. Р.« п. з. »Так роблять кооператори« викликала відгук з двох сторін. Її зміст передав коротко орґан нашого приватницького світу »Торговля і Промисл« (ч. 12), а в щоденнику »Українські Вісти« їй присвячено цілу передову статтю, за підписом ред. І. Гладиловича. І сталася дивна річ: хоч у господарськім ідеольоґічнім наставленню цих двох орґанів ми принаймні не бачимо засадничих розходжень, то в оцінці на-

шоїшої статейки вони розійшлися на 100 відсотків. »Торг. і Промисл« пише:

»Спроби захоплення кооперативних установ одною політично-ідеольоґічною ґрупою с л у ш н о представлені, як спроби внести розпад і хаос у спілчанську працю« (підкреслення наше. — Ред. »К. Р.«).

Зате п. редактор Гладилович оцінив нашу статтю як прояв... партійництва та... »соціялістично-радикальної ідеольоґії«. Запитує, від коли це орґан, видаваний кооперацією, має право голосити радикальні кличі і т. д.

На жаль — не будемо служити відповідю на цей запит, бо його автор очевидно не досить уважно читав нашу замітку і зробив з неуважно прочитаного зовсім протилежні висновки, як треба було. В такій ситуації годі полємізувати.

Коли хтось виступає проти захоплювання установ партіями і проти якоїсь одної ґрупи, то — як можна це звати партійництвом?

ПОТРОХИ ВИЯСНЮЄТЬСЯ.

Як відомо, від довшого часу помітний рух польського купецтва з Познанщини і Поморя до еміґрації на »східні креси«. Чимало таких іміґрантів-купців поселилося на Волині, Поліссі та на Поділлі. Спершу здавалося, що це є рух ніким некермований, ані тим більше не інспірований згори. Тимчасом так не є.

З оголошеного в „Codziennej Gazecie Handlowej“ звідомлення Ради Т-ва Поль. Купців у Варшаві дізнаємося дещо про куліси тої торговельної кольонізації »кресів«. У тому звідомленні читаємо між іншим:

»Згадати треба також про поселенчі кредити Б а н к у К р а є в о г о Г о с п о д а р с т в а, уділювані за посередництвом банку »Звйонзку Спулек Заробкових«, а призначені для купців торунських, ґрудзьондських, познанських і бидґоських, які малиби заложити підприємства на східних землях«.

(Далі говориться про субвенції, які дав Банк Польські для дрібного християнського купецтва, з призначенням зокрема на каси безпроцентового кредиту; також про збільшення приділів тютюну і спірту для купців-християн).

Отже кольонізаційна акція великопольського купецтва була і є підпирана урядовими кредитовими установами, з публичних грошей. Очевидно, що маючи такі фонди в руках, можуть польські купці з Заходу побивати конкуренцією місцеве купецтво на сході — жидівське, польське, українське, а також в деякій мірі українську кооперацію. Чи таке преферування одних купців проти других згідне з засадами здорової господарської політики — про це дуже сумніваємося.

Найгірше положення в цьому випадку — Українців. Бо-ж

відомо, що жидівське купецтво дістає великі грошеві засоби (на кредитування, в цьому і безвідсоткове) від своїх національних орґанізацій в краю і за морем; мають піддержку у ріжних формах і польські купці. Тільки українські купці і українські кооперативи лишені на свої власні сили.

Але це не сміє нас зневірювати. Це нас загартує до тяжких життєвих змагань за свою екзистенцію. Обмежимо свій рівень життя до мінімум та збільшимо нашу торговельну солідність у двоє і таки мусимо видержати на позиціях.

СПІЗНЕНИЙ ПЛЯН.

Господарський плян СССР на рік 1937 появився щойно 30. березня ц. р., отже, що найменше на три місяці запізно. Три місяці господарилося без пляну, та чи тільки три? Бож ясно, що такої величезної машини, якою є совітська державна господарка, не можна переставити на нові рейки за тиждень — два; отже коли річні пляни опубліковано щойно на 1. квітня, то ясно, що уводити їх в життя почали хіба десь у травні-червні, це значить, що цілих пів року господариться без пляну.

Для країни, яка хоче всьому світові імпонувати своїм »плянізмом« — це очевидна компромітація, якщо вже не ознака заломання самої засади плянування і »плянової господарки«. Так і виходить, що всі ті »пляни« — це просто самообман і паперова творчість, з якою вже й самі совітські чинники перестають числитися.

Пляни на 1935 і 1936 рік були оповіщені заздалегідь і то у формі грубих еляборатів. Здається, пише знавець совітських відносин, п. С. Ґляс, що уряд совітський, з огляду на непевну конюнктуру та грізне заломання рільництва, вертає до практики найбільш непевних і переломових літ доби упромисловлення — 1933 і 1934. Воліє оголошувати спізнені загальні нариси і уривчасті пляни без подрібної обрібки та ширшого узасаднення.

На загал плян на 1937 рік є скромніший, як попередні. Він наказує збільшити видайність промислу на 20%. В 1936 році збільшення було на 28,4%. Очевидно, ті всі обчислення і збільшення треба приймати дуже обережно, бо всі вони залежні від цін, якими обложено виробництво в окремих роках. В році 1936 ціни промислових виробів піднесено майже у всіх галузях. Катастрофічний стан хліборобства тягне за собою спад збуту промислових виробів, а це знову діляє в напрямі звишки їх цін.

Все це, в парі зі зменшенням купної сили рубля — складається на те господарське тло, на якому власне відбувається черговий акт совітської драми: кровава розправа з чоловими партійцями.

ПОТРЕБИ НІМЕЦЬКОГО ПРОМИСЛУ.

Рейнсько-вестфальський союз промисловців в Німеччині предложив урядові меморіял, в якому представляє тяжке положення тяжкого промислу Німеччини. (В рейнсько-вестфальськім районі зосереджені найбільше копальняні і машинобудівельні заводи).

Три моменти — так голосить меморіял — обмежують тепер можливости розвитку промислу в Німеччині. Перший — це відома недостача сировин для фабрикації. Дефіцит виносить 40—60% продукційної спроможности заводів. Німеччина мусить довозом покривати 50% своєї потреби заліза, 65% цинку, 45% цини, 15% міді.

Другий момент — це недостачі деяких засобів прохарчування (набіл, товщі то-що), що разом робить 25—30% всієї харчевої потреби держави; третій — відсутність ринків збуту для краєвої продукції. Експорт мігби і повинен відбирати товарів на 10—12 міліярдів нім. марок, замісць теперішніх 4 міліярди, що робить 6—8% внутрішньої продукції. Колись, за доброї конюнктури експорт забирав з Німеччини 20—25% всієї краєвої продукції.

Меморіял звертає проте увагу на зростаючу небезпеку ізоляції держави від світових ринків. Тому меморіял дораджує, крім інших засобів, як ощадність у видатках на цілі держави і партії, — звернутися до Злучених Держав Америки з пропозицією господарської співпраці.

Як відомо, круги німецького тяжкого промислу жиють у повній гармонії з теперішнім урядом — отже їх трудно підозрівати о якусь тенденційність в насвітлюванні ситуації.

ГУРТІВНЯ НАШИХ СІЛЬСЬКИХ КООПЕРАТИВ.

Звідомлення Центросоюзу за 1936 рік, що саме появилося, приносить такі цікавіші цифри.

Наша сільська кооперація перепродала через ЦС в 1936 році 22.629 тон сіль. господ. ростинних продуктів, у вартости 3,93 міліона злотих; живини на 1,8 міл. зл., яєць 26.562 скринь на 2,4 міл. зл., мясних виробів ЦС продано на 0,45 міл. злотих. Разом отже збут продуктів через ЦС досяг у цьому році 8½ міліона зл. п.

Порівнюючи з роком 1935 є великий скок вперед у збуті ростинних продуктів (22.629 тон проти 2.475 тон в 1935 р.), менший у збуті безріг (19,6% ваги), поважний у збуті яєць (26.562 скринь проти 15.697 скринь).

Мила власної продукції продав ЦС за 1 міліон зл. Зріст у кількости на 35%, у вартости на 57%. Навивальня ниток збільшила продукцію на 24%.

Предметів рільничої потреби (насіння, погноїв, дрібних госп.

приладів) ЦС доставив союзним кооп. організаціям на суму **290.588 зл.**, що зає 37,4% зросту проти 1935 року.

Вугілля, цементу, вапна, дахівки, бляхи і цвяхів доставлено селові за **3,35 міл. зл.** (проти 1,4 міл. в 1935 році — зріст на 238%). Нафта (2.427 тон), як комісовий товар не врахована.

Споживчих товарів доставлено Окр. Союзам в році 1936 на суму **4,9 міліонів зл.**, проти 2,4 міл. з 1935 року, це дає зріст на 44%.

В загальній сумі обороти ЦС в ділянках збуту і постачання досягли (без нафти) суми кригло **18 міліонів злотих.**

1936 рік приніс значне оживлення діяльности нашої централі сільської закупочно - збутової кооперації. Білянс ЦС виказує 124.300 зл. надвишки, яка вказує на здорову і зрівноважену господарку.

»СПОЛЕМ« В 1936 Р.

Саме відбувся річний заг. збір союзу польської споживчої кооперації. Союз виказав в 1936 році приріст кооператив (248 нових кооп-в на селі.). Обороти гуртівні досягли суму 79 міліонів зл. (зріст на 9% проти 1935 року). Збут виробів власної продукції збільшився на 32% (виносить $5^1/_2$ міліона зл.). Союз виказав білянсову надвишку в сумі 850.000 зл., з чого половину призначив на відписання сумнівних позицій в білянсі. Гуртівня »Сполем« це найбільше нині торговельне підприємство в Польщі.

Погляди Е. Абрамовського на кооперацію*)

Для Абрамовського кооперація — це не квестія хліба, не розбудова варстатів праці, не само лиш піднесення добробуту і т. д. Ці, матеріяльні функції кооперації — це тільки д р у г е завдання цього руху. Ось як він формулував ціль кооперації на селі в письмах з 1905 р. в справі кооп. зїзду:

1. Уважаємо, що рільничі спілки можуть статися для люду знаменитою школою виховання в напрямі д е м о к р а т і ї і с а м о у п р а в и, розвиваючи суспільну с о л і д а р н і с т ь, почуття збірних інтересів та вміння самому керувати своїми господарськими і культурними справами...

2. (Тут говориться про піднесення добробуту селянства, його рільної культури та загальної освіти);

3. (Тут говориться про п е р е х і д д о в и щ о г о е к о н о м і ч н о г о у с т р о ю. шляхом загального спілчанства і федерування обміну, продукції і збуту).

До завдань кооперації с п о ж и в а ч і в зараховує автор

*) Чит. життєпис Е. А -ого в 5 ч. К. Р. — Ред.

розвиток власної продукції, поборення всякого визиску та усуспільнення підприємств і доходів.

В окремих точках вичислює засоби, якими можна йти до здійснення намічених цілей. І тут крім звичайних доріг (ведення підприємств), стрічаємо такі річи, як полюбовні суди для полагоджування спорів між членами (аби оминати в цей спосіб державні суди), далі лікарська допомога членам, ведення читалень і клюбів, та взагалі освітної роботи. До кооперації автор числить теж професійні союзи працівників та хліборобські синдикати селян (прим. французські) — чим значно поширює саме розуміння кооперації та заступає думку братерської сполуки усіх форм суспільної праці, опертої на добровільнім членстві, правдивій самоуправі та демократичнім устрою. Одначе Абрамовського розуміння завдань кооперації не було би повно зясоване, якби ми поминули основну річ: питання про те, для чого саме треба творити кооперативи? Яка в тім всім фільософічна ідея й се ж, як належить сформулувати властиву ціль життя кооператора? Чи він живе для того, аби добре заспокоїти свої матеріяльні потреби? Чи може крім того він ще має мати й інші річи на оці, може трохи вищої категорії?

Змагаючи до зміни устрою — з окрема господарсько-суспільного, бажаємо так чи інакше скинути зі себе тиранію турбот за фізичне прожиття, за харч, одяг, помешкання для себе і своєї родини. Ходить про це, аби ці анімальні турботи своїм щоденним тиском не приголомшували в людині всіх інших, вищих поривів і бажань. Йде про це, щоби урвати як найбільше часу також для чогось іншого, вищого.

Очевидно, що кооператорові ходить про те, щоби це все не дісталося привільованому гурткові одиниць, але усім, всьому загалові, на основі устрою, що, як сказано, буде братерством людей.

Що зробить людина зі здобутим в цей спосіб вільним часом? На що його потребує? Абрамовські відповідає: людина вже знатиме, що з ним зробити. Не треба тратити віри в людину, в її добрі нахили. Ми це можемо поредбачувати, догодуватися. Можемо і повинні впливати на те, в якому напрямі мають іти мрії людини про використання майбутнього вільного часу. Абрамовські це й робить. І тут ми входимо в його властиву етично-психольоґічну лябораторію — в якій він працював найбільш інтенсивно в останній добі своєї діяльности.

Хід його думок такий.

Мрією життя кожної людини було, є і завжди буде — здобути і споживати як найбільше щастя.

Одначе те щастя не всякий розуміє однаково. Абрамовські ставить твердження, що з усіх родів людських відчувань роскоші, блаженности, — найсильнішим, найбільш інтенсивним є те почу-

вання, що пливе з пізнаня таїни Буття. Немає в світі такого простого, невченого чоловіка, що не бажав би хоч іноді наблизитися до тої таємничої сили, яка світ творить, до того, що релігія зове Богом, фільософія — річю самою в собі, а поети — Абсолютом. Ми хотіли б переконатися, що це »щось« існує як реальна дійсність.

Шануємо глибоко сучасну науку. Особливо в студіях над таємничими силами Природи маємо тисяч-кратну нагоду відчувати велич таємничих сил, що формували і формують Буття, мертву і живу дійсність. Одначе наука досліджує і пояснює тільки те, що виступає, як вище, себто дається обсервувати змислами, зміряти числами. Що-ж до Абсолюту, річи самої в собі — і наука і фільософія однозгідно заявили, що ті річи з під їх компетенції усуваються. Вони для них недоступні. Не можемо того »Щось« ані зміряти, ані хемічно заналізувати, ані визначити його початок чи кінець.

Не можемо підійти до цієї Суті з науковим апаратом. Та чи, мимо того, людина не відчуває вічної тяги до того »Щось«? А коли так, то чи не є фактом, що те щось існує — існує може в самих людських бажаннях, але існує? І чи не є фактом, стверженим неодноразово психольоґами, що є певні психічні стани, коли людина відчуває, що вона наблизилася до того »щось«, мимо того — що вона присутствує може навіть з ним зливається? (містики, релігійні фанатики, аскети, великі творці мистецтва).

Існує в людині, окрім сил Розуму і Пізнання — ще одна, велика і елєментарна сила, про існування якої мало говорилося в добі скрайнього раціоналізму, сила інтуіції. Від часу епохальних праць французького психольоґа і фільософа Берґсона (конець 19. і початок 20-го століття) світова наука приймає інтуіцію, як безсумнівний факт. В Польщі ту саму теорію розвивав Абрамовскі і робив практичні досліди над силою інтуіції у своїм Психольоґічнім Інституті. Тільки в назві, термінольоґії ріжниця: те, що Берґсон називає інтуіцією, підсвідомим відчуванням, Абрамовскі зове позаумовою свідомістю.

Навіть в найзвичайнішому способі життя є духові стани, що в них сильно грає струна підсвідомости, інтуіції. Це є прим. спогади давних пережить і подій. У спогадах минуле життя нам здається завше кращим, якесь соняшне, тепле. Це є хивилини захоплення коханням — чи то коханням матері до дитини, дитини до матері, чи двох молодих істот до себе. Це є гарні почуття при слуханні музики, при оглядании гарного малюнка чи різьби. В таких хвилинах навіть усі ми звичайні, пересічні люди стикаємося з Абсолютом, з Богом, зі субстанцією світу.

Такі хвилини є підпорою нашого життя — хоч нераз нам самим вони видаються наче моментами слабости, якої нераз соромимося, хоч нераз їх силою проганяємо з душі. А однак —

з них черпає людина задушевну міць, силу до дальшої борні з твердим життям.

У чому ж завдання суспільного реформаторства?

Абрамовскі відповідає: в тім, щоби дати людині як найбільше часу і засобів для таких переживань, а до того ще й виховати в них внутрішнє бажання таких високих зворушень.

З усіх засобів наближення людини до абсолюту Абр-і найбільше значіння приписує мистецтвам, які своєю привабливістю мають найбільше змоги притягати маси до вищого духового життя, ушляхотнювати душі. Другою такою силою — це життя людей в скупченнях братерства і солідарности, що є вищим степенем етичного життя. Отже властива ціль кооперації — це не виплекування ситих фізично, добре підкормлених, анімальних істот. Ні. Відповідне матеріяльне положення, здорове мешкання, гиґієнічне життя — це все тільки перші, правда необхідні, але все таки тільки передвступні завдання кооператора.

Властиваж робота кооперації і кооператорів, починається в другій сфері — в области орґанізування культурного життя суспільства, в плеканні духового життя, наук і мистецтва. Без обиняків і ані трохи не побоюючись заміту, що кидає »великі слова», Абрамовскі у своїй засадничій брошурі про »Суспільні ідеї кооперативизму« заявляє:

»Ви повинні творити передовсім нову людину, направду нову, це значить нетільки з новим поняттям, але і зновим сумлінням. Бо не канцелярії міністрів і префектів, але воно (сумління), є володарем світу; з нього родиться нове життя, нові форми і новий устрій«...

»Дозвольте, щоби душі ваші приняли в спосіб простий і ясний, оту прадавню ідею »братерства людей«, якщо хочете віднайти ціль і красу життя, якщо хочете в собі самих дійти до Відвічної Річи. Ця ідея не зносить теоретизування, вона більша, чим міркування. Її береться безпосередньо, яко дар, що не має ні ціни ні надгороди«.

Так має виглядати Надлюдина, до якої має змагати людство.

* * *

Переходимо до ще одного питання, в яке Абрамовскі кинув чимало світла, завше своїм блискучим літературним стилем. Це є питання про кооперацію і державу, соціялізм і державу, взагалі про ролю новочасної держави.

Вже вище ми натякнули на еволюцію Абр-ого від державного колєктивізму (марксизм) до кооперативного колєктивізму, опертого на вільнім федеруванню осіб і спілок. Критиці концепції колєктивізму, опертого на примусі Абр. присвятив багато місця, часу і енергії. До цього питання він повертав постійно і справи тої не поминув ані разу, коли тільки говорив на кооперативні

теми. Видно — віщим оком передбачував можливість такої державної тиранії, хочби навіть під вивіскою гарних народолюбних гасел, якої свідками ми є. Видко, що ніяк не довіряв добрим інтенціям московських соціялістів, тих панів Росії ін спе, з якими нераз йому приходилося зустрічатися на еміґрації, в Женеві, Парижі, Лондоні.

Також майбутню самостійну Польщу уявляв собі не як поліційну державу, а як вільну федерацію громадян, таку демократію, що випливалаби не лиш з писаних законів, а з цілої вдачі і всіх щоденних нахилів громадян. Хотів такої демократії, яка як найбільше справ полагоджує сама, на місцях і через добровільні центральні союзи, все з власної ініціятиви громадян, не вижидаючих аж ініціятиви або наказу згори.

Примус, з окрема державний, особливо коли йде проти волі людини — ніколи не викликав засадничої перебудови людської психіки, моральности, ані не поширив свободи, ані не розмножив радости життя. Противно, держава штрихує індивідуальности, придавлює ті, що вибиваються, накидає ріжним »меншинам« один шабльоновий модель життя і пильнує поліційно, щоби його всі придержувалися.

Хоч в деяких ситуаціях така роля держави й конечна, та у всякому разі не можна такого модусу вважати ідеалом, до якого треба змагати.

У своїй книжці »Соціялізм і держава«, так само й обидвох більших працях про кооперацію, Абр-і піддає різкій критиці концепцію тотальної держави, яка є всім і всім сама кермує. Мусів це зробити з огляду на ту величезну популярність, яку мала в тім часі також між польською поступовою інтеліґенцією марксівська концепція держави, особливо коли цю концепцію розвинув і льоґічно розбудував віденський професор Антін Менґер (в працях »Політика народу« і »Держава народу«).

Деякі місця з критики Абр-ого такі влучні і так блистять своїм стилем, що не можна опертися покусі їх зацитувати. Зазначуємо, що критика Абр-ого відноситься до держави, кермованої демократично, з парляментом обраним у загальному голосуванні. Якже ж гострішою мусіла б вона бути нині, якби авторові довелося бачити, у що виродилася ідея »диктатури пролєтаріяту«, по здавленні всіх форм демократичного устрою!

Абр-і пише (стор. 313):

»В державі демократичній, колєктивістичній, де уряд буде господарем землі і промислу, така велика частина населення буде безпосередньо зависіти від уряду, така маса людей буде урядовцями держави чи працівниками її підприємств, вихованими в дисципліні бюрократії, що при кожному голосуванні, чи то на послів чи над новими законами, уряд буде мати запевнену величезну моральну перевагу і могтиме далеко лекше як нині перево-

дити своїх кандидатів до парляменту, свої законопроєкти і давити опозицію. Ми це бачимо вже нині у демократичних державах, що ціла уряднича верства, державні арендатори ріжних монополів і концесій, служба магістратів, залізниць, пошт, учительство і т. д. — це елєменти найбільш несміливі в конфліктах з урядом, що бояться наразитися своїй зверхности і привиклі до сліпого послуху, елєменти, що не тільки у виборчому голосуванні, але навіть у своїм приватнім і товариськім життю ідуть за директорами своїх шефів та достосовуються до урядового вітру. Уявім собі, що та кляса державних службовиків є 10, 100 разів численніша як нині, — що мусіло б мати місце в колєктивізмі — і дійдемо легко до висновку, що в такому суспільстві, наскрізь демократичному, здобутися на опозицію проти уряду й успішне перевести таку опозицію було би нечувано трудно. В такій важкій, касарняній атмосфері, в тому житті, наскрізь пересякненому елєментом урядничої дисципліни й сервілізму — виконування громадянських свобід було би майже утопією. Моральний вплив держави, її власть, слідкуючи за людиною від колиски до самої смерти, втискаючися у всі щілини життя, у виховання, науку, працю, в родину, господарство — мимо всіх гарних конституцій, паралізувала би найпростіший відрух свободи, дусила би його зародку, в самій душі людини, не потребуючи навіть відкликуватися до помочі збройної сили«.

»Ясна річ, що так поставлена справа „визволення" працюючих кляс стається іронією, що бичує ці кляси по лиці, фальшуванням їх ідеалів та історичних змагань. Спільнота господарська, спільність богацтв і культурних здобутків, роблячися ділом поліційної держави, стає одночасно знаряддям неволі, так незгідним з потребами й розвитком сучасної людини. Можливо, що люди зискали б тоді на певності завтрішнього дня, на ситості, на годинах вільних від праці, але це все діялося б коштом свободи й коштом душі. Людина, від дитинства аж до старости підчинена розпорядкам держави, нею виховувана й кормлена, якій урядовець визначає фах, працю й спосіб життя, не була би здібна ані користати зі здобутків культури, ані її творити. В ній була б убита вона сама, її індивідуальність, творець«.

Підзорливе відношення Аб-го до держави взагалі випливало з одної сторони з ліберальстичного світогляду того мислителя, але з другої — його підсичувала тодішня реальна дійсність: положення польського народу. Признати якісь широкі компетенції державі — це на ділі тоді значило боротися за поширення компетенції держав російської, німецької, австрійської на пол. землях! Якби Абр. був остав ортодоксом і доктринером, то стояв би твердо все життя при марксівсько-енґельсівсько-ляссалівській тезі, яка на ділі оправдувала бісмарківську політику і російську політику централізму й поліційної держави. Але діло в тім, що Абр-ий,

силою власного інтелєкту — визволився від всякого доґматизму в думанні. Слідкуючи за ґенезою його завше недовірчивого холоду до держави взагалі — приходимо до твердого переконання, що джерел того холоду треба шукати саме в реальнім тодішнім положенні польського народу (під цим оглядом є повна анальоґія між думками Абр-ого й Українців М. Драгоманова та кооперативного теоретика проф. М. Тугана-Барановського).

Що так було, доказом цього є становище Абр-ого до питання держави в добі першої революції (1905 р.). Тоді він один з перших видвигає вимогу створення польської держави, укладає плян її устрою (правда, завше думає про державу неполіційну, зі сильною самоуправою на місцях). В брошурі з цього приводу з 1905 р. писав він: „Nadeszła ta chwila, kiedy musimy powiedzieć sobie i światu to nowe a ważne słowo: wypowiadamy walkę. Wypowiadamy walkę rządowi rosyjskiemu o w o l n o ś ć P o l s k i, i o wolność każdego człowieka w Polsce".

Свою книжку „Kooperatywa, jako sprawa..."; на яку склалася низка статтей, що друкувалися у »Сполем« в рр. 1907—08 Абрамовскі закінчив ось такими словами:

»Для інших народів кооператизм є тільки силою дальшого суспільного розвитку в напрямі справедливости; для нас він є ще чимсь більше, бо є також силою національної оборони, силою, що нас може встерегти від заглади й знищення«.

Коли стан державного рабства мав би бути ідеалом соціяліста, то такий соціялізм Абр-і р і ш у ч е п о б о р ю є. Зате закликає до »визволення ідеалу« з неволі, в яку його запроторила доктрина удержавлення. Це визволення уявляє собі, як розбудову саме к о о п е р а ц і ї, як поворот до первісних ідей Овена і Фурїє, — вільного й ідеалістичного соціялізму і союзного будівництва, до тих ідеалів, які пізніше осміяно, як утопійні. Закликає вернути до тої віри, яка завданням суспільної реформи вважала не тільки перебудову відносин між людьми, але й духове перевиховання с а м о ї л ю д и н и, шляхом знову народження в його душі б е з с м е р т н о ї р е л і ґ і ї п р а к т и ч н о г о б р а т е р с т в а (ст. 41).

В релиґії братерства і спільноти бачив Абр. майбутність свого народу й цілого людства. Вірив в цю справу і у здібність людей приняти цю релиґію до свого серця. Задля цієї великої віри й став фанатиком кооперації.

Не мав Абрамовскі завеликого успіху зі своєю пропаґандою серед свого народу — хоч, треба признати, цей відломок кооперації, серед якого він безпосередньо працював, дістав, дякуючи йому, Мєльчарекому, Войцєховскому і др., сильні ідейні, а за тим і правильні орґанізаційні підвалини. Зате по інших дільницях вплив його думок засягав менше; зокрема не дуже популярною була його думка — будувати все т і л ь к и н а в л а с н и х

с и л а х, не прибігаючи до помочі держави й її засобів. Як дуже це пімстилося на польській кооперації по війні, особливо ж в добі сучасної кризи — це річ загально відома. І тому не всю польську кооперацію можна вважати духовою дитиною Абрамовского; а й там, де його вплив слідний, він не був інтеґральний, цілостний.

К. Коберський.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРТСВО

Нафтове господарство на Сході Европи за царизму і в перші роки по революції

З кінця XIX століття роля нафти в світовому народньому господарстві так виросла і ця сировина захопила такі міцні позиції, що в сучасному житті вона стала чи не найважнішою підставою господарства. Двигун внутрішнього горіння не тільки витискає стареньку парову машину, він в багатьох випадках є взагалі незаступимий. При цьому найповажнішу ролю відограють саме двигуни, що працюють на рідкому паливі. Вистачить тут пригадати такі галузі як от: авіація, автомобілізм, танки і трактори, підводні човни і взагалі військова фльота і т. інш. Для всіх їх душею є ріжні форми рідкого палива. Спроби унезалежнитися від нафти (особливо держав, що на власній території не посідають нафтовищ) привели до чисельних винаходів добування рідкого палива з вугілля (Берґіус) чи інших сортів твердого палива, з ріжного походження ґазів (Фішер) і інші. Але у висліді всі ці способи приводять або до рідкого палива якісно ґіршого ніж нафта, або це штучне паливо дорожче ніж нафтові продукти. Через це цілком зрозуміло, що володіння джерелами нафти при міжнародніх конфліктах відограє неабияку ролю. У недавній італо-абісинській війні, найнебезпечнішою санкцією, до якої так і не дійшло, була б заборона імпорту нафтових продуктів до Італії. При визначенні шансів при військових конфліктах тієї чи іншої країни поруч з питанням металів зважається завжди на те, оскільки вона розпоряджає нафтою. Держава, що володіє промислово активними джерелами нафти, має не лише стале й міцне фінансове опертя, але й добру оборонну базу. Економічний розвиток тієї чи іншої країни основується на стані насамперед її транспортових засобів, включаючи й автомобільний. Сільське господарство все більше спирається на працю тракторів, що тимчасом є порушувані переважно, коли не виключно, продуктами перерібки нафти. Отже і не дивно, що навіть підчас останньої кризи, коли добування вугілля, виробництво залізних та будівельних і інших матеріялів падало, світове добування нафти зростало. За останні 15 років (1920—1935) світове споживання нафти піднеслося

з 688.884.000 тони до 1.579.160.000 т.[1]), або більше, ніж подвоїлося. Все це говорить, що знайомість з нафтовим господарством Сходу Европи, — цим завтрішнім сфінксом, що збройно посів і терени, заселені українським народом, є до певної міри конечна.

На 1. січня 1934 р. потенціяльні засоби нафти по всіх районах СРСР були такі (в 1,000.000 тонн)[2]):

Азербайджан	Грузія	Грозний	Майкоп	Комі	Схід	Далекий Схід	СРСР
1,325·2	113·7	138·8	81·8	13·2	939·7	210·7	2823·0

Коли взяти оцінку світових запасів нафти за В. А. Ґарфіасом з 1932 р. в 3,495.000.000[3]) т., то резерви СРСР складають 4/5 світових, ставлячи цю країну по цій ознаці на перше місце. Аналізуючи наведені числа, ми мусимо сконстатувати, що ґеоґрафічно всі нафтовища знаходяться на далеких окраїнах, заселених не Москвинами, а лиш окупованими народами. Зокрема в татарсько-вірменському Азербайджані знаходиться — 49,8% всіх запасів, в ріжнонародному Сході й Д. Сході — 40,7% і в не-московських Грозному й Майкопі — 8,1%. Отже всі велитенські ґеольоґічні нафтові скарби СРСР належать всім іншим народностям крім московської.

Однак для промислової експлуатації не вистарчає самої ґеолоґічної наявности нафти. Потрібне певне дослідження цих родовищ. У цьому відношенню найліпше дослідженими є райони: азербайджанський — досліджений для промислової експлуатації на 8,3%, грозненський — на 26,9%, майкопський — на 22,5% і Комі — на 12,5%. Решта перебуває на світанку свого промислового дослідження; це ще терени всіляких несподіванок. Наприклад за академіком І. Губкиним ґеольоґічні запаси самого Ембо-Уральського району сягають до коло міліярда тонн, але запаси, досліджені тут для промислової експлуатації, визначаються скромним розміром у 47,500.000 тонн. При такому степені дослідження за царизму промислово експлуатували майже виключно кавказькі родовища. Влада СРСР, видавши директиву про створення якнаймогутнішого промислового центру на Сході, намагається заснувати тут і власну нафтову базу. Через те найбільші інвестиції, щодо розвідочних праць і розбудови нафтопромислу, керовництво СРСР призначає на Сході.

Нафтова промисловість взагалі, а особливо добуваюча, вимагає великих вкладів капіталу. Це — її прикмета. В ЗДПА, наприклад, в нафтову промисловість інвестовано 5 разів більше капіталу, ніж в металюрґійну. Від 1914 по 1927 р. річні вклади в наф-

[1]) Petroleum 1931, ч. 20, ст. 364, 365; 1936, ч. 2, ст. 9.

[2]) Социалистическое строительство СССР. Отатистический ежигодник, 1935, ст. EX.

[3]) Petroleum 1933, ч. 34, ст. 57.

тову промисловість тут виносили 500 міл. долярів, а в металюргійну лише по 100. міл. д.[4]). До цього треба додати, що витрата на верчення (одна з основних робіт) завжди звязувана з ризиком повної втрати (не одержати нафти). Так за 12 років в ЗДПА на верчення так званих »сухих« (що мало продукційні) — та свердловин втрачено 1,250 міл. крб.[5]). Така потреба капіталу для кол. Росії була не під силу, а через це вона розвивала нафтову промисловість в міру того, як припливав до неї капітал з закордону. За імперії разом в нафт. промисловості було вкладено 256,995.000 карбованців, або 12,8% всіх інвестицій в російську промисловість[6]). Англійські капітали домінували в нафтовій промисловості: на їх частку припадало 67,2% загальних інвестицій. По головніших районах англійські капітали розподілялися так (в 1.000 крб.): в азербайджанський та челекенський — 779.118,7, в грозненський з майкопським — 49.668,2 крб і в емба-уральский — 31.287,6 крб. Ці власне райони під контролею англійського капіталу до революції й розвинулись. На 1914 р. в азейбайджанському й грозненському районах було інвестувано 286.3 міл. крб. англійського капіталу з загальної вкладеної тут суми — 566.1 міл. крб., або 50,5%[7]). Тоді ж в Майкопі самі англійські капітали добували 88,6% всієї нафти[8]).

По революції довший час нафтова промисловість обходилася лише деякими невідкладними ремонтами, користаючи головно зі старого капіталу. Через це до початку першої пятирічки її основний капітал змінився дуже мало. Так на 1. X. 1928 р. він виносив 628.2 міл. крб. в цінах 1926/27 р., або коло 314 міл. крб. в ціні 1913 р.[9]). Коли ж були зужиті надбання з часів імперії, влада СРСР була вимушена щедріше інвестувати капітал і в нафтову промисловість (це якраз припало на початок загальних пляновань). Через це на 1. І. 1934 р. вся нафтова промисловість уже розпоряджала 1.414.1 міл. крб. основного капіталу в цінах 1926/27 року.

В кол. Росії головними районами добування нафти були: азербайджанський (Баку), грозненський, майкопський та ембоуральский. В Азербайджані розробляли так звані »старі« площі, коло сіл: Балахани, Сабунчі, Рамани і Бібі-Ейбату та »нові« в Су-

---

[4]) Плановое хозяйство, 1936, ч. 2, ст. 63.

[5]) Petroleum, 1930, ч. 37, ст. 928.

[6]) П. В. Оль, Иностранные капіталы в России, 1922, ст. 175—179, 190, 191, 150—151, 198—199, 218—219, 222—223, 235—237, 238—239.

[7]) Л. Я. Євентов, Иностранны капиталы в русской промышленности, 1931, ст. 54.

[8]) П. В. Оль, Иностранны капиталы в России, 1922, ст. 58.

[9]) Социал. строит. СССР. Отатистич. ежегодн., 1935, ст. 16—17; Економический бюлетень кон'юнктурного института, 1927, ч. 11, 12, ст. 114, 115.

раханах й Бінаґади. Останні взято до експлуатації перед самою війною. Нафтовища Грозного теж ділилися на: »Старо- й Новогрозненські«. Майкопські знаходилися коло м. Майкопу й ст. Хадижинської, хоч до них же відносили малодосліджену нафтомістку смугу від ст. Калузької через ст. Кримську аж до Таманського півострова. Ембо-уральский район, хоч і розкинувся на велетенській площі в 70.000 км^2, то промислово більше-менше дослідженими тут були та ще й зараз лишаються — Дос-Сор і Макат.

Для раціонального використання нафтовища при його експлуатації нормально вживають всіх заходів, щоб якнайповніше вибрати з нього нафту. Це ж осягається у найбільшій мірі тоді, коли нафтовище найдовше та найбільше заховує в собі тиснення ґазу, який нафту примушує притікати до верчоної діри. Через це при раціональній експлуатації намагаються якнайдовше не випускати всіх газів з нафтовища і хоронити його від заливання ґрунтовою водою з горішніх верств. Остання осягається через бетонування простору поза рурою (томпонаж).

Як відомо, перед революцією експлуатація нафтовищ к. Росії перебувала в руках приватного і то в більшій частині чужоземного капіталу. Останній само зрозуміло відносився до нафтових теренів як до кольоніяльних дібр, прагнучи добути з них в найкоротший час як найбільшу дивиденду, при найменшій витраті капіталу. Це приводило до того, що верчення провадилося неглибоке, до верхніх верств; кожний власник у першу чергу поспішав закласти свердловину на межі з сусідою й насамперед з його дільниці висмоктати якнайбільше »чорного золота«; це приводило до нераціонального розміщення на площах свердловин; експлуатація велася з уникáнням більшим витрат на добре верчення, або й взагалі на закриття припливу води до свердловини. Через те, хоч гірниче законодавство й приписувало певний спосіб експлуатації нафтовищ, але ці приписи приватний капітал як міг обходив та ігнорував. За царату глибина верчення в Азербайджані і в Новогрозненському районі хиталася між 700 і 900 метр., на Старогрозненській площі доходила до 900—1.000 м., а в Ембо-Уральскому не переходила 190—210 м. Вертілося в Азербайджані майже виключно ударним способом зі штанґою, що оріжняється надзвичайною примітивністю, але відповідає сонливому й нерухливому робітникові; при цій системі є великий початковий промір рур (в 90—100 цм). Грозний стосував модернізовану американську линвову систему верчення, яка дозволяла починати свердловину з меншого проміру й проходити її швидче. По інших районах уживали уже зазначених способів, не переходячи на модерніші, як от ротаційні тощо, якими вже тоді працювали в ЗДПА.

При всій примітивности цих засобів експлуатації всеж в ній стало можна було констатувати певні поступи. З кожним роком

поліпшувався тампонаж верчення, переводилися стало розвідкові праці, які відповідно підготовляли терени до експлуатації, в самому піднесенні нафти не надуживалося нафтометів, подекуди впроваджуючи смокове й повітряне закрите вибирання нафти. На значній висоті уже перед революцією стояла електрифікація добування нафти. На азербайджанських промислах, наприклад, електромотори складали 56% двигунів, які тут працювали. На початок революції припадає початок експлуатації найбогатіших нафтовищ — Сурахам в Азербайджані й Нової площі та Солоної Балки з Старої площі в Грозному. Все це новій владі СРСР дісталося в спадщину з часів капіталістичного періоду. Особливою прикметою нафтової промисловости к. імперії була її повна залежність від внутрішнього примітивного російського ринку, бо за кордон її продукти діставалися в незначній кількости. Період війни майже закрив зовнішній ринок для нафтопродуктів з к. Росії. В міру розхитання транспорту уже підчас війни почалося накупчування нафтових продуктів на місцях їх добування. В перші роки по революції це накупчування швидко зростало, бо всі нафтові райони одірвалися від головного свого споживача — внутрішнього російського ринку. Коли ж окраїни знову були окуповані, то запаси нафтопродуктів були такі, що транспорт не міг швидко їх вивести до зголоднілої на них Московщини. Так, на 1. XI. 1914 р. в Азербайджанському районі було коло 767.000 т. нафти, а на 1. XI. 1920 р. назбиралося уже 3,567.000 т. і т. д.

Після окупації нафтових районів влада СРСР в перші роки напружувала зусилля до вивозу готових запасів на північ та до експлуатування найпродуктивніших теренів. За 1920 рік по самій Волзько-Каспійській артерії вивезено 2,634.000 т. нафтопродуктів, а в Грозному згоріло пожежами коло 2 міль. тон[11]) нафти. В Азербайджані верчення у цей час велося головно в Сурахонах та Бінагади, де ще можна було одержувати найбільше нафтометів. В 1924 р. в Сураханах нафтометові свердловини становили 12%, в Бінаґади — коло 2%, а в Баханах і Сабунчах лише 0,2%[12]). В Грозному тоді ж також працювалося головно на Новій площаді з меншою глибиною до нафтомістких верств; вона давала найбільше нафтометів. Коли цей район ледве животів (працювали 33 свердловини з наявних 627), в ньому із 590.000 т. нафти нафтомети постачали 190.000 т., або 33%. Треба тут ще додати, що нафтова промисловість, як дуже вражлива на вогонь, підчас визвольної боротьби й воєнного комунізму надзвичайно потерпіла. На П. Кавказі, наприклад, місяцями не вгавали пожежі. Через це значно постарівше і й без того зношене за війну устаткування до-

[10]) Тяжелая индустрия в СССР, 1926, ст. 181, 206.

[11]) Тяжелая индустрия в СССР, 1926, ст. 182; 205, 189.

[12]) Там же.

нищував вогонь. Владі СРСР в більшості районів нічого іншого не лишалося, як заводити нові урядження. Ясно, що впроваджувалися новіші конструкції — модерні. Замість ударного верчення застосовувалось ротаційне й турбінове, замість »тартання« нафти вибірницями ставилися глибокі смоки й повітряне та ґазове піднимання нафти. Одним словом, все те, що почалося ще до революції, повільно заводилися тепер раптово у великому мірилі.

При такій значній перебудові нафтової промисловості влада СРСР мусіла збільшити і вкладання капіталу. На 2-гу пятирічку запроєктовано інвестувати цілу нафтову промисловість 4.700 міл. крб. (в цінах 1933 р.), або 3,5% вкладів у ціле народнє господарство СССР. З цих інвестицій на участь ЗСФРР (головно Азержайджану) припало — 32%, П. Кавказ дістав — 20,8%, Схід — 13,9%, Д. Схід — 4,3%[13]). Як бачимо Східні райони що до інвестицій майже дорівнялися до П. Кавказу.

До революції реґіструвалося верчення лише на Кавказі та в Емба-Уральскому районі. Верчення по всіх районах перевищило довоєнні розміри на 30% лише у 1928 р. Аналізуючи верчення по призначенню, констатуємо, що і в 1933 р. радвлада по головних кавказьких районах користалася переважно з дослідів теренів, зроблених за капіталістичних часів; сама уділювала незначний відсоток на розвідкове верчення (4, 7—8, 6). У східних же районах розвідковому верченню присвячується від 90 до 100%. За способами в 1933 р. переведено верчення на інтенсивне (переважно ротаційне). Очевидно, що і швидкість верчення піднеслася. Так, в 1933 р. пересічна швидкість експлуатаційного верчння в бакинському районі була 187 м., в 1934 р. — 216 м., в 1935 р. — 300 м., а в першій половині 1936 р. уже коло 500 м. за місяць. У тресту ім. Азізбекова пересічна швидкість верчення дійшла приблизно до 700 м., в тресті »Орджонікідзенафта« — до 480 м., в тресті »Грознафта« — до 750 м., а в 1-му кварталі 1936 року — до 1.118 м., в тресті »Майнафта« установилась швидкість більше 1.500 м. на верстат-місяць[14]).

ВИСНОВКИ.

1. В СРСР всі нафтовища знаходяться на окраїнах, заселених ріжними народами крім московської нації. Загальні геольогічні ресурси нафти тут складають коло 4 5 світових.

2. Для промислової експлуатації найліпше дослідженими є кавказькі родовища. Головними районами добування нафти в СРСР є Азербайджан та П. Кавказ, які самі постачають кругло 95 проц. тут нафти.

---

[13]) Второй пятилетний план развития народного хозяйства СССР (1933—1937 гг.), 1934 ст. 268—273.

[14]) Обговорення сучасного стану господарки СССР буде предметом окремої статті в К. Р.

3. Нафтова промисловість в к. Росії базувалася на закордонному головно англійському (67,2 проц.) капіталі.

4. Добувалася нафта в к. Росії примітивними способами, що значно відставали від европейських та американських. Переважно свердлилося ударним екстенсивним способом, а вибиралася нафта майже виключно відкритим способом — вибірницями.

5. Після революції, окупації й експропріяції всіх нафтових підприємств влада СРСР, зруйнувавши старі урядження, почала впроваджувати модерні способи добування нафти (переважно ротаційне верчення і закриті способи вибирання нафти).

В. Іванис.

КООП. ОРҐАНІЗАЦІЯ І ПРАКТИКА

Кредит в споживчих кооперативах*)

Питання про продаж товарів споживчими товариствами на кредит є одним із найважливіших питань кооперативної практики. Власне кажучи, його слід би було вважати за давно вирішене, бо ще в 1844 р. основоположники рочдельського товариства приняли як засаду продавати членам виключно за готівку, і додержання цього правила на протязі 90 літ привело до блискучого розцвіту рочдельського товариства, так що воно віддавна служить зразком для споживчих кооператив цілого світу. Одначе в практиці споживчих кооператив багатьох країн зустрічаємо недовіря до можливости додержання цієї засади. Споживчі товариства, особливо ті, на чолі яких стоять недосвідчені керівники, часто порушують цю засаду, починають продавати в борг і тільки аж тоді визнають свою помилку, коли прийде до тяжкої ситуації, з якої врятуватися дуже й дуже тяжко.

На останнім зїзді Мімнароднього Кооперативного Союзу знову порушено питання кредиту в споживчих товариствах. Цікаво, що його порушили саме англійські кооператори, спадкоємці рочдельських піонірів. Питання не було остаточно вирішене і буде знову поставлено на порядок денний на ближчому міжнародньому кооперативному зїзді.

Це примушує ще раз докладно спинитися над цим питанням і розібрати аргументи за і проти.

---

*) Друкуючи цю статтю головно як інформацію про практику споживчого кредиту в деяких державах, звертаємо увагу, що РСУК і Центросоюз стоять на засадничому становищі, що споживчий кредит не є допустимий під ніякими умовами. Кожна фіртка вилому з під цієї засади, навіть на позір дуже скромна, грозить завше заломанням цілої лінії і катастрофою.

Редакція »К. Р.«.

Найчастіше причиною продажу в кредит є добродушність керівників товариства, бажання прийти в поміч малозаможним членам. Таке гуманне відношення до малозаможних ніби-то відповідає засадам кооперації. Але не слід забувати, що споживча кооп-ва не є добродійною установою і поміч малозаможним не є її прямим завданням. Опріч того, людині малозаможній кредит багато не поможе. Дійсною допомогою для неї є або підшукання заробітку, або допомога беззворотна. Коли товариство членів, а зі своїх зисків може дати заробіток більшій кількости членів, а з своїх зисків може уділити більшу суму на видачу допомог особам, що попали в скрутне матеріяльне становище і це є дійсна поміч, тоді як кредит на споживчі ціни є поміччу дуже сумнівною, яка дуже часто погіршує становище довжника. Матеріяльне положення основоположників рочдельського товариства було досить тяжке. Серед перших його членів було багато безробітних, але це не перешкодило їм приняти засаду продажу виключно за готівку. І тепер, в часи тяжкої кризи, ми можемо знайти дуже багато товариств, які послідовно дотримуються цієї засади.

Коли придивимось до практики тих товариств, що допускають продаж товарів в борг, побачимо, що дуже часто поруч з малозаможними використовують кредит ті, матеріяльне становище яких зовсім не таке зле. З практики споживчих кооператив на Великій Україні пригадую, що там найбільше використовували кредит сільські інтеліґенти (вчителі, лікарі), матеріяльне становище яких було значно ліпше, ніж становище, на приклад, малоземельних селян. Так само в Англії засаду продажу за готівку найбільше нарушують в кооперативах, закладених урядовцями. В Чехословаччині кредит дуже поширений в кооперативах залізничників, оплата праці яких значно вища, ніж у инших катеґорій робітників.

Засадничо мусимо відріжнити кредит споживчий від продукційного. Коли говориться про господарське значіння кредиту, то мається на увазі кредит не споживчий, а продукційний. Позичений капітал, вкладений у зарібкове господарство (купівля живого чи мертвого інвентаря або сировини) рано чи пізно повертається у вартости виробів і дає господареві можливість сплатити борг. Коли ж позику вкладено в хатнє господарство, чи зужито на задоволення особистих потреб (купівля меблів, одежі, їжі і т. п.), то нові цінности з того не витворюються, витрачені гроші до господаря не вертаються, і він не має можливости сплатити борг. Кредит продукційний збільшує можливість піднести продукційність праці кредитоємця; споживчий кредит дає таку можливість лише в рідких випадках.

Деякі сільські споживчі товариства постачають своїм членам не лише предмети призначені для особистого вжитку. Деякі з них, напр., продіють штучне угноєння, насіння і т. п. господарські потреби. Отже, здавалось би, що в такім випадку можна про-

даж на кредит визнати доцільним, бо предмети цього роду зужиті в господарстві дійсно творять нові вартости.

Одначе не можна рекомендувати споживчим кооперативам продаж на кредит і цих предметів. Це діло краще віднести до обсягу діяльности кредитових кооператив. До цього спонукує декілька причин.

Насамперед, продаж на кредит річей потрібних для господарства вимагає вкладення значних капіталів і то на довгий термін (півроку й більше), то може бути під силу кредитовій кооперативі; споживче ж товариство мусіло б для цього знайти окремі фонди, щоб не довелося брати для цього засобів, призначених для инших оборотів.

Далі, при продажу в кредит споживче товариство повинно дотримуватися тих засад, яких дотримується кредитове товариство при позичках, і які обумовлюють правильне ведення справи та забезпечують товариство від втрат. До таких засад відносяться правильне визначення розмірів кредиту окремим особам, встановлення ручителів, догляд за своєчасним сплачуванням кредитів, установлення відсотків за уділені кредити. В споживчих товариствах на все це не звертається уваги і фактично кредитом завідує сам продавець, а йому ходить насамперед про те, щоби продати як найбільше.

Орґанізація окремого відділу у споживчій кооперативі, який розпоряджав би окремими фондами і в своїй діяльности керувався б окремими правилами, в значній мірі змінила б характер кооперативи; і вона перестала б уже бути чисто споживчим товариством; це бувби складний тип кооперативи: одночасно споживча і кредитова. Це ускладнило б її діловодство і рахівництво; а тому виникає питання, чи не доцільніше передати кредитування членів споживчого товариства до кооперативи кредитової, яка би дбала уже й про те, щоби знайти потрібні для цього засоби. Тоді споживча кооператива лише закуповувала би відповідні предмети і продавала би їх за готівку своїм членам чи видавала би їх на асиґнати кредитової кооперативи тим особам, що потребують кредиту, в тій висоті, яка відповідає кредитоздатности кожної. Такі відношення між кредитовим і споживчим товариством можна лише вітати.

Продаж товару на кредит, як вона практикується звичайно в споживчих товариствах, завжди має для кооп-ви дуже шкідливі наслідки, а часом приводить і до катастрофи.

Кожне кредитування звязано з ризиком, а тому споживча кооп-ва, що широко практикує продаж в борг, мусить постійно списувати безнадійні борги, а це часто доводить її до втрат. Немало споживчих кооп-в загинуло через такі втрати.

Але навіть тоді, коли члени акуратно сплачують свої борги, споживче товариство часто попадає в дуже тяжке положення.

Починається здебільшого від того, що споживче товариство дозволяє продавати в борг лише малозаможним членам і то в обмеженому розмірі. Але скоро заявляють свої права на кредитування і більш заможні; тоді кооп-ва, а фактично продавець, не знаходить підстав відмовити їм кредиту, так що борги членів невпинно зростають. Можна вказати на споживчі кооп-ви, де борги перевищують внесені членами паї в кілька разів. Можемо зустрінути також споживчі кооп-ви, у яких борги членів перевищують два-три рази запас товарів у крамниці. Якби ці товариства не продавали членам на кредит, вони могли б поширити свою діяльність в кілька разів.

Продаючи на кредит, товариство само мусить купувати на кредит або затягати позички. В першому випадку воно мусить платити за товар дорожче, бо попадає в залежність від гуртівника. В другім випадку воно мусить платити відсотки, які часом непосильно обтяжують адміністративні видатки товариства.

Між тим, раз завівши продаж в борг, потім вже дуже тяжко від цього відступити. Навіть зменшення кредитування або тільки унормування його завжди буває звязане з дуже великими труднощами. Особливо тяжко направити справу там, де самі члени управи і надзірної ради використовують можливість купувати на кредит. В такім випадку товариство мусить дійти до загину, якщо тільки своєчасно не будуть змінені орґани управління.

Якщо ми бачимо, що приватні крамарі досить широко практикують продаж на кредит, то це легко можна пояснити тим, що вони мають потрібний для того капітал і що методи їх праці інші ніж у кооперативі. Вони компенсують втрати на боржниках тим, що продають гірший крам, або продають його дорожче; часом навіть дозволяють собі приписувати до рахунку боржника зайві суми; а головне, вони більше зацікавлені в стяганні боргів, ніж продавець у споживчій кооп-ві, а тому уважніше стежать за боржниками, не допускаючи надмірного заборгування та вимагаючи своєчасної сплати боргів.

Часто доводиться чути, що споживча кооп-ва мусить продавати в борг, бо инакше не витримала б конкуренції приватних крамарів. Говориться також, що коли кооп-ва продає як за готівку, так і в борг, то обороти її будуть більші, ніж коли б вона продавала виключно за готівку.

В дійсности справа стоїть инакше. Кооперативна практика знає дуже багато споживчих товариств, що зовсім не продають в борг або допускають це в дуже незначній мірі. Так, напр., німецькі товариства, якщо й допускають продаж в борг, то в такій незначній сумі, що не перевищує їх спеціяльних капіталів; це видно із наступної порівнюючої таблиці (цифри подано в тисячах нім. марок):

Роки	борги членів	запаси товарів	резервовий капітал	спеціяльні капітали	уділові капітали
1903	1.018	17.871	3.531	1.457	11.838
1919	882	41.364	8.365	7.907	18.957
1929	7.347	127.717	33.330	23.022	56.128
1932	7.797	84.922	42.256	24.432	72.457

(„Jahresbericht des Zentralverbandes Deutscher Konsumvereine f. 1932". ст. 408 і 419).

Як бачимо, сума боргів членів не тільки ніколи не перевищувала спеціяльних капіталів, а найчастіше не досягала й третини їх, про резервові ж, а тим більше про уділові капітали нема що й говорити. В порівнянні ж з запасами товарів ці суми зовсім незначні. Навіть у 1932 р. вони не перевищують десятої частини запасів товару.

В Чехословаччині можемо зустріти також багато кооп-в, які зовсім не продають на кредит, і розвиваються дуже добре. Студійна комісія Центрального Союзу Чехословацьких Кооператив*) перевела дослід над впливом продажу на борг на розвиток діяльности крамниць. Вислід цього досліду надзвичайно цікавий.

Між обслідуваними крамницями є цілий ряд, в яких борги членів за рік виросли вдвоє а то й в $2^1/_2$ рази, а в одній крамниці — навіть у $3^1/_2$ рази. А поруч з тим знаходимо дуже багато крамниць таких, що в них заборгованість членів за цей же рік значно зменшилася: є випадки, що за рік заборгованість членів зменшилася у 3 рази, а в одній крамниці борги майже зникли. Це показує, що причина збільшення чи зменшення заборгованости членів лежить не стільки в зовнішніх причинах (криза), як у внутрішніх, як от: недбайливість продавця, неуважне відношення місцевих членів надзірної ради або відсутність усвідомлення того, яке зло приносить товариству продаж у борг.

При статистичнім опрацьованні зібраного матеріялу крамниці були розділені на ґрупи відповідно до того, чи збільшилася чи зменшилася заборгованість. Дехто з кооперативних практиків ще й доси запевняє, що крамниця не може розвиватись, коли не продає на борг. Інші, хоч цього не твердять, то все ж запевнають, що та крамниця розвивається ліпше, яка продає в борг. Наступна таблиця переконує нас у протилежному:

Ґрупи крамниць	Пересічна кількість членів	Пересічна продаж товару	
		На 1 крамницю	На 1 члена
Крамниці, в яких сума боргів зменшилася . .	204	360.527	1.768
Крамниці, в яких борги збільшились на 25-49%	186	310.488	1.665
Крамниці, в яких борги збільшились на 50% і більше	157	228.964	1.460

*) Автор статті був сталим референтом цієї комісії.

Як бачимо, якраз у тих крамницях, де заборгованість зменшилася, і членів більше і їх пересічний закуп більший, тому й оборот крамниці значно більший. Навпаки, в тих крамницях, де товар продається вільно на борг, так що заборгованість членів за рік виросла більше, як у $1^1/_2$ рази, — і членів мало, і члени накуповують менше. З цього видно, що поширення продажу в кредит не сприяє розвитку крамниці, і можна навіть твердити, що затримує його.

Це можна пояснити тим, що члени, які накуповують на кредит, заборгувавшись на велику суму, перестають купувати в кооперативній крамниці; опріч того, крамниця, що продає на борг, не може своєчасно поповнити запас товару, а це викликає незадоволення у тих членів, що накуповують за готівку.

Як зясовано тою ж статистикою, у кожній крамниці є завжди кілька таких членів, що в ній закуповують дуже мало, або навіть не купують зовсім нічого. Вони пояснюють це ріжними причинами, але характеристичним є, що відсоток членів, що мало купують у кооперативі, є якраз найвищий у тих крамницях, де продаж на кредит практикується найширше, а саме: в тих крамницях, де заборгованість членів зменшилася, не закуповує 22% членів; в тих же крамницях, де заборгованість збільшилась на 25—49%, відсоток членів, що не купують у кооперативі, рівняється 25%, а в тих, що заборгованість зросла більше, як на 50%, не купує в кооперативі 35% членства.

Треба думати також, що члени, які купують за готівку, не охоче купують в тій кооперативі, де широко практикується продаж на кредит: вони розуміють, що всі втрати від продажу на кредит в решті решт падають на них, відбиваючись відємно на ціні товару і на висоті відсотка товарового звороту.

За останні роки цілий ряд споживчих кооп-в у Чехословаччині зробив спробу зліквідувати старі борги членів за товар, а на майбутнє обмежити продаж товару на борг. Здебільшого ця спроба привела до дуже добрих наслідків. В усякім разі побоювання, що припинення продажу на борг матиме за наслідок виступлення членів з кооперативи та зменшення обороту, виявились безпідставними.

Тому а зїзді 1936 року (Чехосл. союзу спож. кооператив) була принята засада, що при переведенні десятилітнього пляну споживчі товариства мають дійти до продажу виключно за готівку та зменшити давню заборгованість членів. Якщо у виключних випадках не можна буде зовсім обійтися без продажу на борг, то це буде робитись на підставі особливих норм, що їх має випрацювати Центральний Союз. В усякім разі загальний кредит членам не сміє перевищувати 20% уділів (паїв) і продаж на кредит може переводитись тільки на підставі окремого дозволу управи.

Безперечно, цю постанову треба визнати дуже доцільною і напевно, вже в ближчих роках на розвитку споживчих товариств виявиться її корисність. Авсеж вона нам видається дещо компромісовою. Боротьба з заборженістю членів споживчих товариств вимагає більш рішучих заходів.

Там, де продаж товару на кредит дуже поширилася і практикується вже багато років, можна приняти наступний плян направи. Насамперед кооперативний зїзд повинен приняти засадниче рішення, що продаж товару на кредит у споживчих кооперативах визнається шкідливим. Потім має бути постановлено, що всі товариства, що вже продають на борг, повинні обмежити продаж на кредит і приступити до стягання боргів так, щоб загальна зоборженість членів не перевищувала резервового капіталу товариства, а заборженість кожного окремого члена щоб не перевищувала його уділу.

З чистих надвишок кооп-ви треба виділити частину для заснування окремого фонду, на рахунок якого має переводитись кредитування членів.

На протязі двох років справа має бути направлена так, щоб продаж товару на борг дозволявся тільки у випадку, коли член без своєї вини попав у тяжке матеріяльне положення. В такім випадку окремою постановою управи має бути йому визначений кредит до певної суми, яку не сміє ніколи перевищити його борг. Загальна ж сума заборгености всіх боржників не сміє перевищувати суми фонду, призначеного для кредитування.

В такій формі кредитування може бути допущене без шкоди для розвитку кооперації.

Проф. Б. Мартос.

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

Фраґменти з діяльности окружних союзів кооператив за 1934—1936 рр.

Минулий 1936 рік був роком дальшого поліпшення господарської кон'юнктури, роком, в якім де-що зменшилися ціни промислових виробів (під натиском держави) та стала помітною тенденція до звишки цін продуктів сільського господарства.

В тіснім звязку з цією кон'юнктуральною поправою економічних відносин в краю і торговельна діяльність наших кооперативних торговельно-орґанізацийних центрів піднеслася, зміцнилася та стала врешті на твердім ґрунті.

Постійний натиск РСУК і ЦС, скерований в бік опанування через ОСК (Окружні Союзи Кооператив) також і ділянки збуту сільсько-господарських продуктів — в 1936 році почав давати

потішаючи висліди. Як побачимо далі, в 1936 році маємо велику звишку торгів рільничими продуктами, в порівнанню зо 1935 р. Основування збіжевих маґазинів при ОСК стало нині ґаслом дня, знаходячи з боку кооператив для загального закупу і збуту повне зрозуміння та матеріяльну й моральну підтримку.

В напрямі опанування цієї дуже важливої ділянки кооперативної праці зроблено тільки перші кроки. Брак спеціялістів-фахівців від цієї бранжі, величезна, і як правило, дуже несовісна конкуренція з боку рутинованих приватних скупщиків і старих, много десятків літ існуючих збіжевих фірм, а також брак потрібних капіталів — на початках у великій мірі гальмували цю діяльність, часами приносячи навіть поважні матеріяльні страти союзам.

Однак, цей перший, такби мовити, експериментальний період діяльности ОСК в цій ще зовсім новій для них галузі праці вже є поза ними. Перші труднощі поборено, і наші Окружні Союзи кооператив вже твердою ногою вступили на шлях усунення дотеперішніх в цій справі орґанізаційних недотягнень, маючи перед собою мету: повне скооперування збуту продуктів сільського господарства своїх членів.

І. Матеріяльний стан ОСК[1]).

На день 31. XII 1936, в торговельних звязках з »Центросоюзом« було: 27 окружних союзів кооператив (скорочення — ОСК) на 28 з 1935 року і 15 ґуртівень[2]).

Огляд діяльности ОСК за 1934—1936 рр. охоплює собою працю тільки 26 ОСК і 5 ґуртівень, які крім торговельної обслуги також і орґанізаційно обслуговують свої кооперативи.

Протягом 1936 р., заходами РСУК і ЦС, зфузіовано 2 ОСК (Чортків і Копичинці) в один Союз. З тої причини ОСК в Чорткові в цей огляд не ввійшов, як не ввійшов сюди також і огляд праці ОСК в Ковлі (який знаходиться в торговельних звязках з ЦС), через брак в РСУК потрібних про його діяльність відомостей. Огляд цей не охоплює також праці роздільні ЦС, як і праці 10 дрібніших ґуртівень. Праця роздільні ЦС становить інтеґральну частину праці самого ЦС, а обороти 10 дрібніших ґуртівень, розміром дуже незначні, навмисне опускаємо.

26 ОСК на день 1. І. 1937 р. нараховували 1954 членів-кооператив для загального закупу і збуту на 2.026 всіх кооператив цього типу (членів і нечленів ОСК) в їх районах праці. Коли ж взяти під увагу райони праці 26 ОСК і 15 ґуртівень, а також район

[1]) Дані на підставі звітів з ревізій.

[2]) Кооператив І ст., що в районах своєї праці сповняють ролю ОСК, торговельно обслуговуючи сусідні кооперативи. Деякі з цих ґуртівень виконують також орґанізаційно-люстраторські чинности.

праці роздільної ЦС. — тоді загальна скількість всіх кооператив для загального закупу і збуту (членів і нечленів) в їх районах праці дасть 2.383 кооператив для загального закупу і збуту.

З кінцем 1935 року 27 ОСК нараховували в членах 1887 кооператив для загального закупу і збуту. Отже, протягом 1936 року ОСК придбали 67 нових членів, що свідчить про працю орґанізаційних відділів ОСК також і в цім напрямі.

Як в минулих роках, так і в 1936 році торговельно-орґанізаційна обслуга ОСК обіймала не тільки своїх членів, а поширювалася також і на нечленів, яких приготовлювалося до приняття в члени РСУК і ОСК через усунення тих чи інших орґанізаційних недомаганнь.

Щоби заспокоїти потреби такої великої скількости кооператив під торговельним оглядом, треба було мати відповідно вишколений технічний персонал та належно оборудовані місця гуртової продажі (складниці).

26 ОСК з кінцем 1936 року мали 488 осіб добре вишколеного сталого персоналу (на 405 осіб з 1935 року), з якої то скількости 70 осіб працювало в орґанізаційних відділах ОСК (в 1935 році — 68 осіб), а решта (418 осіб) у бюрах, крамницях дрібного продажу та складницях ОСК (в 1935 р. — 337 осіб).

Отже, в порівнанню до 1935 р. персональний склад ОСК збільшився о 83 особи, з якої скількости на збільшення орґанізаційних апаратів ОСК припало тільки 2 особи. Коли ж взяти під увагу всі орґанізаційні центри (ОСК, гуртівні, Кок) — тоді скількість всіх люстраторів в 1936 році побільшилася о 10 осіб.

Збільшення персоналу ОСК о 83 особи є виразним покажчиком збільшення в 1936 році торговельно-орґанізаційної діяльности Союзів. Це збільшення, як бачимо, майже в цілости відноситься до бюрово-торговельного персоналу ОСК.

26 ОСК нараховували в 1936 році 50 пунктів гуртової продажі (на 52 пункти в 1935 р.), 8 урядово зареєстрованих експортових маґазинів, 35 збіжевих складів та 30 детайлічних крамниць на 40 крамниць 1935 року. Зменшення в 1936 році скількости детайлічних крамниць о 10 одиниць — наглядно показує, що ОСК, придержуючись загально-орґанізаційного пляну РСУК і ЦС, звивають свої детайлічні склепи, в міру повставання на місцях кооператив міського-споживчого типу.

Для ілюстрації розміру торговельних оборотів ОСК (обороти всіх відділів) за 3 останні роки наводимо слідуючу порівнюючу табелю їх торгів, а саме: (гл. стор. 220 табл. 1).

Як показує наведена табеля, загальна сума торгів 26 ОСК (торгів всіх відділів) в 1935 р. побільшилася о зол. 804.012, що дає 4.9% зросту торговельних операцій ОСК, в порівнанню до 1934 р. В 1936 р. торги ОСК збільшилися о 9.694.137 зол., що дає 59.2% збільшення, в порівнанню до 1934 р. Коли ж порівнаємо торги

Табл. 1.

Обороти ОСК (торги всіх відділів) в 1934—1936 рр.

Роки	Торги всіх відділів	Збільшення торгів	
		в абс. цифрах	в % %
1934	16,378.648	—	—
1935	17,182.660	804.012	4·9
1936	26,072.785	9,694.137	59·2

ОСК з 1936 р. до торгів з 1935 р. — дістанемо збільшення торгів о зол. 8.890.125, що дає 51.7% збільшення до 1935 року.

Про розмір поодиноких ОСК свідчить слідуюча клясифікація їх річних торговельних оборотів (торгів всіх видів):

Табл. 2.

Торги (всіх видів) поодиноких ОСК.:

Роки 1935	1936								
7	2	ОСК мали	річного	обороту	від	200.000	до	300.000	зол.
3	3	„	„	„	„	300.000	„	400.000	„
4	2	„	„	„	„	400.000	„	500.000	„
1	3	„	„	„	„	500.000	„	600.000	„
4	1	„	„	„	„	600.000	„	700.000	„
1	1	„	„	„	„	700.000	„	800.000	„
1	2	„	„	„	„	800.000	„	900.000	„
1	2	„	„	„	„	900.000	„	1.000.000	„
5	3	„	„	„	„	1.000.000	„	1.500.000	„
—	4	„	„	„	„	1,000.500	„	2.000.000	„
—	3	„	„	„	„	2.000.000	„	2,300.000	„

Збільшення торгів ОСК в 1935 і 1936 рр. спричинило, головним чином, поширення операцій ОСК на збут продуктів сільського господарства своїх членів. Збутова акція ОСК, під натиском РСУК і ЦС, набрала вже свого значіння в 1934 р., поширилася в 1935 р. та сильно зміцнилася в минулім 1936 р.

Як побільшувалися торги ОСК продуктами сільського господарства своїх членів протягом останніх 3 літ, — показує слідуюче зіставлення, а саме: (гл. табл. 3).

Як бачимо, торги за продукти сільського господарства ОСК в 1936 р. збільшилися о 6.017.185 зол., що дає 135.5% збільшення, в порівнанню до 1934 р. В порівнанню до 1935 р. — торги збільшилися о зол. 5.119.959, що дає 96.1% збільшення.

При такім темпі росту торгів за продукти сільського господарства є надія, що в 1937 році ці торги займуть домінуючу

Табл. 3.

Торги ОСК за продукти с. господарства в 1934—1936 рр.

Роки	Торги за продукти	Збільшення торгів	
		в абс. цифрах	в % %
1934	4,438.548	—	—
1935	5,335.774	897.226	20·2
1936	10,455.733	6,017.185	135·5

ролю в оборотах всіх ОСК. Покищо, в 1936 році, тільки 6 ОСК виказали більше торгів продуктами, ніж торгів споживчими товарами, а саме:

Табл. 4.

Зіставлення оборотів в ОСК в 1936 році.

ОСК	Торги за споживчі товари	Торги за продукти	% заг. суми торгів	Збільшення торг. прод.	
				в абс. цифрах	в % %
Бучач . . .	507.900	801.136	61·2	293.236	57·7
Теребовля .	376.441	592.485	61·1	216.044	57·4
Борщів . .	904.648	1,368.229	60·1	463.581	51·2
Збараж . .	612.520	736.380	54 5	123.864	20·2
Городенка .	344.037	406.594	54·1	62.557	18·2
Тернопіль .	906.737	907.270	58·1	533	0·06

Повище зіставлення вказує на те, що ОСК вже починають сповняти своє завдання, а саме — орґанізувати збут продуктів сільського господарства своїх членів*).

Найголовнішими збутовими артикулами сільського господарства членів ОСК були: збіже, яйця, живина і клочя. Для експорту яєць 26 ОСК мали 8 урядово-зареєстрованих експортових магазинів. Експорт яєць в 1936 р. головним чином відбувався до Чехії, Англії, Німеччини, Еспанії і Франції.

В якій мірі збільшилися в 1936 році торги ОСК цими головними продуктами, показує слідуюче зіставлення (в золотих і скількостях) проданих продуктів, а саме:

*) Тут мала неточність: покищо ОСК скуповують продукти від своїх не-членів, а навіть взагалі й від не-членів союзних кооператив; ця проблєма ще чекає своєї розвязки. — Редакція »К. Р.«.

Табл. 5.

Торги за с. г. продукти в скількостях (тони, скрині, кґ) в 1935—1936 рр.

	1935 р.	1936 р.	Збільшення торгів	
			в абс. цифрах	в % %
1. Продано скринь (разом з експортом за кордон)	49·021	59.202	10.181	20.72
1. Експортовано за кордон скринь яєць . .	(15.485)	(21.562)	(6.077)	(39·2)
1. % % експортованих скринь яєць до загального збуту яєць.	(31·5)	(36·4)	—	—
2. Продано тон збіжа .	8.648	31.700	23.052	266·5
3. Продано живини . .	брак	даних		
4. Продано клоча в кґ.	40.914	82.498	41.584	101·6

Табл. 6.

Торги за с. г. продукти в золотих в рр. 1935—1936.

	1935 р.	1936 р.	Збільшення торгів	
			в абс. цифрах	в % %
1. Торги за яйця. . .	3,587.081	4,362.730	775.649	21·6
2. „ „ збіжа . .	1,250.314	5,431.370	4,181.056	334·4
3. „ „ живину .	434.941	1,092.273	657.332	151.1
4. „ „ клоча . .	35.779	62.706	26.927	75·2

На загальну суму торгів ОСК за яйця в 1936 р. (4.362.730) через ЦС продано: за кордон 21.562 скрині яєць на суму зол. 1 міл. 954.548, до Данцігу — 5.000 скринь яєць на зол. 387.275, в краю — 3280½ скринь яєць на зол. 224.193. Решту — продали ОСК у власнім заряді. Скількість виекспортованих за границю скринь яєць в 1935 р. (15.485 скринь) становила 31.5% загального збуту яєць в тім році, в 1936 р. процент експорту яєць зріс о 4.9%, в порівнанню до 1935 р. і дав 36.4% експорту у відношенню до загального збуту яєць 1936 р.

На загальну суму торгів ОСК за збіже (5.431.370) через ЦС в 1936 р. було продано 21.534 тон рослинних продуктів на зол. 3.835.423. Це збіже продано частинно на заграничних ринках, частинно — на біржі у Львові. Решту збіжа продали ОСК у власнім заряді (без посередництва ЦС).

На загальну суму торгів ОСК за живину (1.092.273) [3]) — через ЦС продано в 1936 р. на краєвім ринку 676.719 кґ (безріг — 634.578 кґ, дробу — 26.497 кґ, рогатої худоби — 15.644 кґ) на зол. 541.776; експортовано через ЦС — 602.465 кґ на зол. 550.497.

На загальну суму торгів ОСК за прядиво в 1936 р. (62.706 зол.) через ЦС продано 54.791 кґ на зол. 47.007.32.

Як протягом 1934—1936 рр. змінювалися відношення доходів б-тто, коштів завідування і річних надвишок до всіх торгів ОСК, показує слідуюча табеля:

Табл. 7.

Відношення доходів Б-тто, коштів завідування і річних надвишок зо всіх торгів ОСК.:

	1934 р.	1935 р.	1936 р.
Торги всіх відділів . .	16,378.648	17,182.660	26,072.785
Доходи btto від торгів	911.903	945.194	1,379.159
% доходів btto до торгів	(5·57)	(5·50)	(5·29)
Кошти завідування	836.974	827.187	865.263
% к. завід. до торгів	(5·11)	(4.81)	(3·32)
Ріжні надвишки . . .	3.115 [4])	72.914	228 869
% до торгів.	(0·02)	(0·4)	(0·8)

Як бачимо, в міру зросту торговельних операцій ОСК, доходи б-тто з них дещо маліють (з причини зниженої калькуляції товарів), дуже помітно також зменшуються кошти завідування союзів і в значній мірі ростуть їх біляисові надвишки. Все це разом свідчить про добру господарку ОСК, їх ощадну адміністрацію і торговельну справність.

Торговельну вірність ОСК в 1936 р. до своєї надбудови ЦС показує слідуюче зіставлення, а саме:

Табл. 8.

Торговельна вірність ОСК до ЦС в 1936 році:

2	ОСК	зберегли	вірність	до	УС	від	19%	до	39%
8	„	„	„	„	„	39	„	„	55	„
7	„	„	„	„	„	55	„	„	69	„
9	„	„	„	„	„	69	„	„	80	„

Ці два зіставлення пояснень до себе не вимагають. До них треба хіба додати, що більші розмірою союзи, як правило, вика-

[3]) Дані з ЦС. (обороти ОСК і С. Госп.).

[4]) По відтягненню страт.

зують більшу торговельну вірність до ЦС. Причина цього явища почасти в тім, що дрібним союзам часто не калькулюється спроваджування товарів з ЦС у малих кількостях.

Висліди річної торговельної діяльности ОСК показує слідуючий їх збірний рахунок страт і надвишок, а саме:

Табл. 9.

Збірний рахунок страт і надвишок 26 ОСК з днем 31. XII. 1936 р.[5]):

Страти:		Зиски:	
Кошти завідування . . .	865.263	Торги	1,376.109
%% і провізії	47.651	Виробничі (мясарня) . .	3.050
Амортизації	80.790	Нерухомости	1.866
Страти на довжниках . .	76.148	Інші доходи	88.845
Інші страти	171.149		
Надвишки	228.869		
	1,469.870		1,469.870

Наведений збірний рахунок страт і надвишок 26 ОСК за 1936 р. замкнено білянсовою надвишкою у висоті зол. 228.869, яку надвишку спричинили всі 26 ОСК.

Висліди річної діяльности ОСК за три роки ілюструє слідуюча табеля, а саме:

Табл. 10.

Матеріяльний вислід праці ОСК за 1934—1936 рр.:

Роки	Білянсові страти	Білянсові надвишки	Збільшення	
			в абс. цифрах	в %%
1934	47.597	50.712	—	—
1935	—	72.914	22.202	43·8
1936	—	228.869	178.157	351·3

Як показує табеля, ні один ОСК за останні два роки своєї праці не закінчив свого ділового року білянсовою стратою. Рік 1936, завдяки поліпшеній господарській конюнктурі, у великій мірі побільшив білянсові надвишки ОСК, які з 72.914 зол. 1935 р. виросли до зол. 228.869 у році 1936, що дає збільшення о 351.3% у відношенню до 1934 р. і — збільшення о 213.9% у відношенню до 1935 року.

Загальний матеріяльний стан 26 ОСК з кінцем 1936 р. представляє слідуючий їх збірний білянс, який тут подається з рівно-

[5]) Дані на підставі звітів з ревізії.

часною аналізою його поодиноких складових частин, а саме:

Табл. 11.

Аналіза збірного білянсу 26 ОСК з днем 31. XII. 1936 р.):

АКТИВА			% відношення 1936 р.	1935 р.
1. Ліквідність:				
Каса	90.003			
Льокації	87.004			
Цінні папери	8.138			
Запас товарів і продуктів	2,387.891	2,578.036	52·76	39·46
2. Ліквідність:				
Довжники	497.885			
Переходові	419.974			
	917.859			
По потрученню редукційних фондів (резерва на сумнівні належитости)	30.459	887.400	18·16	27·26
3. Ліквідність:				
Уділи — льокати	354.731			
Рухомости	299.654			
Нерухомости	1.071.852			
	1,726.237			
По потрученню редукційних фондів	305.453	1,420.784	29·08	33·28
Білянсова сума		4,886.220	100·00	100·00

ПАСИВА			% відношення 1936 р.	1935 р.
1. Ліквідність:				
Вірительности:				
а) доставці	693.528			
б) банки	176.429			
в) векслі	1,150.855			
г) готівкові віритслі	694.514	2,715.326	55·57	52·56
2. Ліквідність:				
Переходові	326.818	326.818	6·69	11·91
3. Ліквідність:				
Власні фонди:				
а) уділи	1,096.037			
б) заплачені фонди	490.109			
в) інші спец. фонди	29.061	1,615.207	33·06	33.72
Білянсова надвишка	228.869	228.869	4·68	1·81
Білянсова сума		4,886.220	100·00	100·00

Коли ми порівняємо поодинокі позиції збірного білянсу 26 ОСК за 1936 рік з анальогічними позиціями збірного білянсу 27 ОСК за 1935 рік — то знайдемо слідуюче:

[6]) Дані на підставі звітів з ревізії.

Табл. 12.

Власні фонди ОСК:

	1934 р.	%%	1935 р.	%%	1936 р.	%%
Уділи	934.500	70·3	937.533	65·3	1,096.037	60·4
Зап. фонди. . .	392.463	29·5	425.058	29·6	490.109	27·0
Надвишки . . .	3.115[7]	0·2	72.914	5·1	228.869	12·6
Разом . .	1,330.078	100	1,437.505	100	1,915.015	100

Табл. 13.

Чужі фонди ОСК:

	1934 р.	%%	1935 р.	%%	1936 р.	%%
Доставці. . . .	565.020	21·3	629.490	24·2	693.528	22·8
Банки	143.152	5·4	157.169	6·0	176.429	5·8
Векслі.	763.440	28 9	727.964	27·9	1,150.855	37·8
Гот. кред.(вклади)	840.762	31·8	609.367	23·4	694.514	22·8
Інші (перех.) . .	333.209	12·6	481.319	18·5	326.818	10·8
Разом . .	2,645.583	100	2.605.219	100	3,042.144	100

Табл. 14.

Сума капіталів:

	1934 р.	%%	1935 р.	%%	1936 р.	%%
Власні фонди . .	1,330.078	33·5	1,435.505	35·5	1,815.015	37·4
Чужі фонди . .	2,645.583	66·5	2,605.219	64·5	3,042.144	62·6
Разом . .	3,975.661	100	4,040.724	100	4.857.159	100

Наведені табелі показують:

1. Збільшення власних фондів 26 ОСК на зол. 484.937, що дає 36.1% збільшення, в порівнанню до 1934 р., а в порівнанню до 1935 р. — збільшення виносить зол. 379.510, то є 26.4%.

Коли ж до суми уділів, зап. фонду і білянсової надвишки ОСК за 1936 рік дочислити зол. 29.061 (власні фонди спеціяльного призначення), тоді все власне майно союзів винесе зол. 1 міл.

[7]) По потрученню білянсових страт.

844.076, що дає 37.7% білянсової суми і виказує збільшення, в порівнанню до 1935 р. — у висоті 28.4%.

2. Збільшення чужих фондів на зол. 396.561, що дає 15.0% збільшення до 1934 р., а в порівнанню до 1935 року це збільшення виносить зол. 436.925, то є — 16.8%.

3. Збільшення всіх оборотових фондів ОСК о суму зол. 881.498, що дає 22.2% збільшення, в порівнанню до 1934 р., а в порівнанню до 1935 р. збільшення виносить зол. 816.435, то є — 12.0%.

Збільшення оборотових фондів ОСК (власних і чужих) пояснюємо поширенням збутових операцій в 1936 році.

Слідуюча табеля дає картину зміни в стані довжників, вірителів, запасу товарів, рухомостей та нерухомостей 26 ОСК, в порівнанню до 1934 і 1935 рр., а саме:

Табл. 15.

	1934 р.	% до біл. суми	1935 р.	% до біл. суми	1936 р.	% до біл. суми
Запас товарів . .	1,267.647	31·5	1,507·230	37·3	2,387.891	48·9
Довжники . . .	1,036.835	25·8	676.416	14·3	497.885	10·2
Вірителі	2,312 374	57·5	2,123.900	52·6	2,715.326	55·6
Рухомости . . .	300 688	7·5	292.173	7·2	299.654	6·1
Нерухомости . .	981.962	24·4	1,006.150	24·9	1,071.852	21·9

Як бачимо, запас товарів 1936 року зріс в порівнанню до 1934 р. о зол. 1.120.244, що дає 88.4% збільшення. В порівнанню до 1935 р. запас товарів зріс о зол. 880.661, що дає 58.2% збільшення.

Довжники 1936 року змаліли в порівнанню до 1934 р. о зол. 538.950, що дає 51.9% зменшення. В порівнанню до 1935 року довжники змаліли о зол. 178.531, що дає 26.4% зменшення. Треба зазначити, що в 1936 році довжники в значній мірі змаліли коштом відписання нестягаємих довжників. В 1936 році було відписано нестягаємих довжників на суму зол. 101.706, що становить 56.9% цілого зменшення.

Вірительности ОСК в 1936 р. збільшилися о зол. 402.952 в порівнанню до 1934 р. (17.4%) і о зол. 591.426 (27—28%) — в порівнанню до 1935 р.

Збільшення вірительностей пояснюємо браком власних капіталів на поширення збуту продуктів сільського господарства членів. Як було вже зазначено — торги зі збуту с. г. продуктів зросли в 1936 р. о 135.5%.

Повищі табелі дають підставу твердити, що окружні осе-

редки вже нарешті стали на шлях правильного господарського розвитку. В 1936 році, як бачимо, вже осягнено богато, але далеко ще не все. Перед ОСК ще стоять такі найголовніші завдання: побільшити й поглибити в дальшій своїй праці скооперування збуту продуктів сільського господарства своїх членів, побільшити власні фонди, стремлючись до повної самовистарчальности, остаточно припинити боргову систему в своїй торговельній політиці та перевести працю в напрямі заснування нових кооператив та санування підупавших, а також подбати про поширення кооперативної свідомости в районах своєї праці.

II. Орґанізаційна праця ОСК в 1936 р.

26 ОСК з днем 31. XII. 1936 р. затруднювали в своїх орґанізаційних відділах 70 осіб, які протягом 1936 р. витратили на орґанізаційно-інструкторську працю 19.001 днів (в 1935 р. — 13.424 днів). З цієї скількости днів витрачено: на люстрації і виготовлення біляньсів — 7.289 днів (3.076 люстрацій і біляньсів), на анкети — 1.357 днів, на інші орґанізаційні поїздки — 5.455 днів.

Коли ж взяти під увагу працю всіх орґанізаційних осередків (ОСК, КОК і т. п.), то в 1936 році на цю діяльність витрачено 17.576 днів, а саме: на люстрації (2.825), білянси (1.948), протиборгові і інші поїздки технічного характеру (1.669) — витрачено разом 12.123 дня. На кооперативні курси витрачено 642 днів. Протягом цього часу переведено 20 курсів для книговодів, 38 курсів для крамарів, 33 курси для контр. комісій і 6 загально-кооп. курсів. На переведення заг. зборів, анкет і іншого характеру орґанізаційну працю зужито разом 4.811 днів.

В 1936 році при ОСК було 12 пропагандисток і 35 аґрономів, з яких 10 було на етаті ОСК, а 25 — при філіях »Сільського Господаря«. В 1936 р. на кооп. пропаганду витрачено 1.408 днів, а на аґрономічні поїздки — 956 днів. На аґрономічну працю в 1936 р. ОСК виплатили 32.080.41 зол.

В 1936 р. на 1 люстратора в 26 ОСК припадало в пересічи 30 кооператив. При обрахованню пересічи, бралося під увагу не кількість членів, а кількість всіх кооператив для загального закупу і збуту в районі.

Коли взяти під увагу кількість кооператив (в пересічи) на 1 інструктора-люстратора в кожнім ОСК осібно, тоді дістанемо таку картину навантаження люстраторської роботи, а саме:

Табл. 16.

Пересіч кооператив на 1 інструктора в 1936 р.

15	ОСК	виказали	пересіч	кооператив	на	1	люстратора	від	20	до	30	кооп.
8	„	„	„	„	„	„	„	„	30	„	40	„
1	„	„	„	„	„	„	„	„	40	„	50	„
1	„	„	„	„	„	„	„	„	50	„	60	„
1	„	„	„	„	„	„	„	„	60	„	75	„

Як бачимо з наведеного зіставлення, навантаженість праці інструкторів в ОСК ще є дуже й дуже велика. Більшість ОСК конечно потребує зміцнення своїх орґанізаційних відділів новими силами.

Перевантажені технічною працею в районі інструктори не мають вільного часу на доповнення свого знання з одного боку, а з другого — не мають фізичної можливости виконати покладену на них роботу в районі, залишаючи, не зі своєї вини, без орґанізаційно-технічної обслуги часами досить велику скількість своїх кооператив. Так, в 1936 р. здебільшого з цієї причини не обсліджено 252 коо-ви для загального закупу і збуту і 51 кредитових кооператив. За збільшення складу орґанізаційних апаратів ОСК новими силами промовляє також і та обставина, що в районах праці Союзів ще є нескооперованих 585 громад (дані без районів Тернополя і Сянока), що чекають ще на орґанізаційні заходи з боку дотичних союзів.

Коли стати на тім становищу, що інструктор повинен обовязково бодай раз на рік зробити технічну провірку кооперативи, то і тоді праця орґанізацийних відділів ОСК в 1936 р., на загал, не дописала. А коли крім чисто-технічної обслуги кооператив, взяти на увагу ще й чисто орґанізацийну працю в районах, тоді праця орґанізаційних апаратів ОСК має ще дуже богато до побажання. З тої причини справа кооперативної свідомости на місцях, справа збутової акції, справа масового членства і протиборгова акція — орґанізацийними відділами ОСК у великій мірі була і є занедбана.

Як вислід цього занедбання, деякі союзи виказують понижче 50% скооперування своїх районів, а 725 кооператив[8]) товарові манка, які були виказані в 1936 р. на загальну суму зол. 109.888 і 187 кооператив — касові недостачі на зол. 7.603.

Кооперативні курси, що відбулися в краю протягом 1936 р., мали майже виключно спеціяльний характер (дошкіл книговодців, крамарів, членів контр. комісій). На довші загально-кооперативні курси ОСК в 1936 р. не звертали належної уваги.

В цій, культурно-освітній ділянці кооперативної праці ОСК на загал бракує систематичности та пляновости. Кооперативне ж освідомлення мас є єдино-правильною основою нашого дальшого кооперативного поступу, а тому пляновому ширенню кооперативної освіти на місцях в майбутніх річних плянах праці ОСК має бути присвячена спеціяльна увага та відведене належне місце.

П. Панченко.

[8]) Дані з 22 орґ. осередків.

До яких вислідів може довести „наукове“ орудування статистикою*)

Відповідь проф. Е. Ромерові.

На основі прилюдного листування у пресі поміж през. інж. Ю. Павликовським та проф. Ґломбінським про ролю української кооперації переслав проф. Ромер до редакції »Вєку Нового« (і мабуть до інших польських часописів) листа, що його помістив згаданий часопис у ч. 10761 з дати 7. квітня ц. р. під наголовком »Рускє кооперативи яко мобілізація і оподаткованє«. Вже сам наголовок статті вказує на те, що проф. Ромера не переконали вияснення през. Павликовського і він старається дальше »доказати«, що українські кооперативи таки не мають нічого спільного з господарським завданням, лише **служать як засіб політичної мобілізації й оподаткування.** Для обоснування цього свого твердження наводить він дані переважно з життя української молочарської кооперації і тому почуваюся на цьому місці до обовязку дати всесторонню і прилюдну відповідь, тимбільше, що проф. Ромер, як людина з фірмою науковця, оперує статистичними даними, які можуть у декого викликати вражіння непомильности.

Відповідь цю даю в дещо припізненому речинці, бо вимагала вона великого вкладу праці для основного розсліду статистичних даних, а з другого боку мав я на перешкоді навал біжучих праць, звязаних з Загальними Зборами Союзу та ревізією, переводженою Ревізійним Союзом Українських Кооператив і Кооперативною радою. Всеж таки відповідь ця не тратить через те ані трохи на актуальности, коли зважимо, що напасти на наш Союз ще й досі не вгавають.

Відповідатиму для вичерпання цілости справи не тільки на заміти, пороблені проф. Ромером у названій статті »Вєку Нового«, але теж у його брошурці, виданій у лютім ц. р. під н. »Польскі стан посяданя на полудньовим всходзє Ржечипосполітей«.

Проф. Ромер опирає всі свої заміти у відношенні до молочарської кооперації на публікації Головного Статистичного Уряду під наголовком »Статистика спулдзєльні звйонзкових 1928—1933« і звідси робить свої сакраментальні висновки. Очевидно, що свою відповідь даю на основі тих самих джерельних матеріялів.

Які ж то статистичні матеріяли послужили проф. Ромерові до твердження, що українська кооперація оподатковує свою суспільність?

А ось числа статистики. Число працівників в українській молочарській кооперації зросло з 264 осіб у 1929. р. аж на 1.572 особи в 1933. р. Видно, що проф. Ромера не переконують ще вияснення през. Павликовського в цій справі під адресою проф. Ґломбінського (які, до речі, були опубліковані ще перед появою статті у »Вєку Новім«), де виразно доказано на підставі тої самої статистики, що платні і винагороди в усій українській кооперації були в 1928. р. 2,743.000 зол., а в 1933. р. були мало що вищі, бо всього 2,813.000 зол.!

Не поміг тут теж нічого апель през. Павликовського до наукових дослідників, щоби вдумчиво застановилися на такою аномалією, як пятикратне збільшення числа працівників в українській кооперації за час 5 літ, при рівночаснім зрості суми збірних поборів на неповних 3%. Виходить, що такі аргументи не промовляють до переконання п. проф. Ромера, тому я постараюся навести ще додаткові докази на цю саму обставину, і то з тої самої публікації, з якої проф. Ромер черпав свої відомости.

У »вступних заувагах« до публікації Головного Статистичного Уряду пише п. Б. Москалік між іншим на стороні XXXI. отсе: "W celu uniknięcia błędów w rozumowaniu i zapobiegnięcia mylnych wniosków, tablice zamieszczone w publikacji wymagają równoczesnego posługiwania się uwagami wstępnymi".

Цього роду вимога внідноситься передовсім до тих людей, які під науковою фірмою беруться до розгляду статистичних даних. Лише п. проф. Ромера це мабуть не обовязує, бо він собі зовсім свідомо ігнорує такі уступи

*) Передрук з »Діла« чч. 127—130.

у вступних завагах, які кожній, навіть невченій людині вияснюють безспірно оцю аномалію пятикратного зросту числа працівників в українській кооперації при рівночасно майже незміненій висоті їх винагороди. У тих саме вступних увагах на стор. XXXI. пише п. Москалік дослівно таке:

„Dane liczbowe dotyczne pracowników należy traktować z dużą ostrożnością i wyłącznie jako orientacyjne. Przyczyną tego jest brak sprecyzowanego w ruchu spółdzielczym pojęcia pracownika“.

І зараз на цій самій стороні.

„W r. 1930 w porównaniu z rokiem poprzednim w spółdzielniach rolniczo-spożywczych występuje gwałtowny wzrost liczby pracowników najemnych. Wzrost ten jest wynikiem wyłącznie zmiany pojęcia pracownika najemnego w rocznikach statystycznych Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich we Lwowie. Wymieniony Związek traktuje obecnie jako pracowników najemnych wszystkich pracowników oraz członków zarządu spółdzielni, otrzymujących chociaż by minimalne wynagrodzenie“.

Sapienti sat! Так закінчив проф. Ромер свою статтю у »Вєку Новім« і мені приходиться тільки те саме повторити. Для людей доброї волі вистане ще згадати, що це »паперове« збільшення числа працівників у молочарській кооперації було ще виразніше, бо там переґруповано до числа працівників такі особи, як кружлівкарів і доставців молока та сметани, що виконують лише годинну або кількагодинну працю за мінімальною винагородою; тих людей до того часу не ведено в реєстрі працівників. Ось і розвязка цієї глибокої тайни політичної мобілізації.

З черги приступаю до опрокинення дальших замітів, що відмовляють українській молочарській кооперації її господарських завдань. Для обґрунтування цього свого твердження послуговується проф. Ромер перш за все таким »науковим« матеріялом, як:

1) **Порівнання пересічної білянсової суми в золотих на одного члена кооперативи** між »Унією Звйонзкуф Спулдзєльчих« (під назвою польська кооперація!) та Ревізійним Союзом Українських Кооператив (під назвою »руска« кооперація). На марґінесі цього порівнання треба звернути передовсім увагу на таку »дрібоньку« наукову несталість, як підтягання під назву польської кооперації лише кооператив »Унії Звйонзкуф Спулдзєльчих«, в якій гуртуються майже виключно кооперативи з Познанщини, з території б. німецької займанщини, матеріяльно найсильніші, та промовчування зовсім статистичних даних щодо польських кооператив »Зєдноченя Звйонзкуф Спулдзєльні Рольнічих«. Зате під спільною назвою »руских« кооператив помістив проф. Р. збірні висліди українських і русских кооператив, хоча є відомою річю, що ці останні є в занепаді й обнижують загальний господарський рівень у некористь українських кооператив. Такий підхід до справи п. проф. Ромера, видно, допускальний, коли йде про »доказ« політичного наставлення у відношенні до української кооперації.

Але залишім ці »дрібниці« і займімся тим матеріялом, що його подає сам проф. Ромер на 37. стор. своєї вище названої брошури. Там маємо такі порівнуючі статистичні **дані молочарської кооперації** про пересіч білянсової суми в золотих на одного члена в поодиноких роках:

	1928	1929	1930	1931	1932	1933
Унія	287	327	480	450	432	370
РСУК і РРСК	86	106	74	46	43	30

І ці саме цифри мають бути незбитим доказом на вищу господарську справність польських молочарських кооператив (у дійсности кооператив »Унії«) у відношенні до української кооперації?!

Не знаю, відки проф. Ромер витягнув цей »розторощуючий науковий критерій« до оцінки господарської справности кооператив на основі порівнання білянсових сум у відношенні на одного члена. Бо з таким критерієм не стрічався я досі ані в своїх студіях, ані ніде у практиці. Підхід цей піддаю такій критиці:

а) **Кооператива, яка має мало членів, малі власні фонди, а великі довги (зобовязання), має високу пересіч білянсових сум, що припадають на одного**

члена, але це ще не вказує, що вона є господарсько справна. Навпаки, **така кооператива може всеж таки працювати з високими дефіцитами, або й зовсім не вести статутової діяльности-** І той самий критерій дає проф. Ромерові підставу твердити про господарську справність, хочби така кооператива — теоретично беручи — була паперовим трупом!

б) Основним завданням кожної кооперативи є зріст власних фондів, які в міру припливу заступають у здорових кооперативах чужі фонди (довги), через те білянсові суми в нормальнинх умовинах не повинні зростати у перечисленні на одного члена. Ба, що більше, при нагальнім зрості числа членів, які вплачують свої уділові паї дрібними ратами, ця білянсова пересіч може за якийсь час навіть зменшуватись, як це саме було в нашій молочарській кооперації до переорганізації. Але це ще не є доказ ослаблення господарської справности.

в) Цей факт, що пересіч білянсових сум на одного члена в українській кооперації є така низька, може тільки послужити для вдумчивої і неупередженої людини як доказ, що наша кооперація є масовою орґанінзацією, яка обєднує незаможних, дуже часто не з власної вини, дрібних хліборобів, але нічого більше!

г) Крім цього кооперативи »Унії« підвищили свої білянсові суми, **ввівши від 1930 р. т. зв. редукційні фонди, себто резерви на уморення рухомостей і нерухомостей,** які в українській кооперації в білянсі зовсім не виказувались. В якій мірі вплинуло це на збільшення білянсових сум у пересічі на одного члена в кооперативах »Унії«, подаємо отсі дані: в 1930 р. — 10 зол., в 1931 р. — 25 зол., в 1932 р. — 33 зол., а в 1933 р. — 36 зол.

А накінець запитаю п. проф. Ромера, чому він при своїх дослідах не подав цього самого порівнання польських кооператив »Зєдноченя Звйонзкуф Спулдзельні Рольнічих« зі Союзом німецьких кооператив у Польщі?

Я його виручу і подам, з тої самої статистики, пересічі білянсових сум у золотих, що припадають на одного члена в цих двох Союзах:

	1928	1929	1930	1931	1932	1933
»Зєдноченє«	75	89	94	98	93	89
Німецькі кооп.	1150	1354	1432	1371	1437	1499

Чи по такому статистичному порівнанні не задумує п. проф. Ромер витягнути на підставі тих самих льоґічних преміс такого висновку, що польські кооперативи »Зєдноченя« переводять політичну мобілізацію, а господарська справність німецьких кооператив є аж 15 разів більша?!

*

На доказ господарської справности і живучости українських кооператив у порівнанні до інших наведу тут інші критерії які вже приняті в наковому світі:

а) Одним з них є оцінка, **кілько разів оберне якесь підприємство за рік своїм плинним майном.** До плинного майна зачислюємо такі позиції: готівка, належности від торговельних централь, льокати, ріжні довжники, запаси товарів і сирівців і т. зв. ріжні активи. Коли ці суми поділимо через торги, то дістанемо многократність оборотів плинним майном.

І ця саме статистика, якою послуговувався проф. Ромер, виказує, кілько разів обернули кооперативи поодиноких Союзів своїм плинним майном:

Кооперативи:	1930	1931	1932	1933
»Унії«	13	12	10	8
»Зєдноченя«	12	11	8	8
Українські кооп.	18	13	10	8
Німецькі кооп.	17	18	15	12

З цього зіставлення бачимо, що українські кооперативи перевищують під цим оглядом всі польські кооперативи, а лише у двох останніх роках є рівні з польськими.

б) При оцінці господарської справности, зокрема здорових основ кооператив, послуговуються фахівці порівнанням **відношення власних фондів до чужих.** Коли приймемо власні фонди за »1«, то чужі фонди були в молочарських кооперативах поодиноких Союзів у такій пропорції:

	1930	1931	1932	1933
»Унія«	2,90	2,63	2,41	1,79
»Зєдноченє«	1,04	0,92	0,76	0,71
Українські кооп.	1,22	0,90	0,73	0,49
Німецькі кооп.	1,50	1,43	0,99	0,70

З цього бачимо, що в українській кооперації відношення власних фондів до чужих було постійно найкорисніше, що означає здорові основи нашої кооперації, **опертої переважно на власні сили.** З другого боку »вилазить шило з мішка« про високі білянсові суми в перечисленні на одного члена кооператив **»Унії«, які працюють з поважними довгами (чужими капіталами).**

в) Ще досадніше бачимо це задовження, як безсумнівне мірило господарської справности на отсих статистичних порівнаннях:

»Унія«	**1931**	**1932**	**1933**
а) члени	23.723	24.332	27.276
б) уділи	1.610 тис. зол.	1.608 тис. зол.	1.616 тис. зол.
в) вірителі	5.841 тис. зол.	5.052 тис. зол.	4.993 тис. зол.
»Зєдноченє«:			
а) члени	205.023	199.071	210.879
б) уділи	5.275 тис. зол.	4.972 тис. зол.	4.483 тис. зол.
в) вірителі	6.920 тис. зол.	5.400 тис. зол.	5.024 тис. зол.
Українські кооп.:			
а) члени	35.399	42,771	61.173
б) уділи	357 тис. зол.	470 тис. зол.	552 тис. зол.
в) вірителі	655 тис. зол.	570 тис. зол.	396 тис. зол.
Німецькі кооп.:			
а) члени	5.847	5.808	5.962
б) уділи	815 тис. зол.	773 тис. зол.	768 тис. зол.
в) вірителі	4.310 тис. зол.	3.875 тис. зол.	3.561 тис. зол.

З цього зіставлення бачимо наглядно, що в українських молочарських кооперативах є найбільший і постійний зріст уділового капіталу при постійнім зменшуванні задовжування. Число членів за тих три роки зросло в українській молочарській кооперації на 73%, при рівночаснім зрості суми на уділах 54,62%. Тимчасом у кооперативах »Унії«, які собі бере за приклад проф. Ромер, зросло в тому самому часі число членів на **11**%, зате суми на уділах всього на **0,37**%.

г) А на закінчення цих виводів про господарську справність і висліди праці поодиноких кооператив нехай мені буде вільно ще навести матеріяльні висліди збірних білянсів окремих ґруп кооператив за рр. 1928—1933.

В нижче представленій табелі означуємо знаком »плюс« збірну білянсову надвишку, а знаком »мінус« вислідну білянсову втрату, все **в тисячах золотих:**

рр.:	1928	1929	1930	1931	1932	1933	за 6 літ:
»Зєдноченє«	+104	—145	—338	—604	—424	—189	—1596
»Унія«	+28	—54	—135	—290	—273	—125	—849
Українські кооперативи	+298	+129	—20	—50	—32	+10	**+335**
Німецькі кооперативи	+136	+96	—35	—67	—79	—64	—13

Отже наші молочарські кооперативи, по словам проф. Ромера негосподарні, виказали одинокі за 6 літ збірну білянсову надвишку в сумі 335.000 зол. в тому часі, коли кооперативи »Зєдноченя« мали білянсових страт на суму 1,596.000 зол.

Так отже, коли будемо підходити з безстороннього становища й без тенденції та оперувати справжніми науковими критеріями, то мусимо прийти до висновку, що наші молочарські кооперативи не тільки не є господарсько відсталі, але навпаки: вони проявляють велику живучість, опертy на свідомости й ідейности членів.

В дальшому приходиться мені розправитися зі замітом проф. Ромера про »опадаткування« членів в українській молочарській кооперації для вифантазованої політичної мобілізації, що у своїм висліді дає нібито гірші мате-

ріяльні користи для селян, ніж в інших кооперативних обєднаннях.

На »доказ« цього свого твердження кидає проф. Ромер у своєму рефераті виголошеним на »зебраню обивательскім« у Львові 21. лютого ц. р., голословний закид, що кошти (які?) в групі польських молочарських кооператив сягають 26—29 проц., а в українських 57 проц. (у відношенні до чого?). Усі мої зусилля не могли відкрити генези цих макабричних цифер, звідки вони походять та у відношенні до чого зродилися ці таємничі відсотки, тому не маю змоги на них відповісти. Припускаю, що ці цифри впали в порядку вічевих промов, які у декого не вимагають глибшого узасаднення, але зате роблять потрібне враження. На щастя, зафіксовано їх додатково друком у згаданій уже брошурці »Польські стан посяданя«... Мабуть, щоб цю свою »помилку« злагіднити і виступити вже з »доказовим матеріялом«, як це лицює в часописній статті, подає проф. Ромер на сторінках »Вєку Нового« з 7. квітня ц. р. вже статистичні дані.

На тому місці наводить він таке порівнання »коштів адміністрації кооперативного обороту молоком« (?!):

	1929	1930	1931	1932	1933
»Унія«	3.8	2.2	2.4	3	3
»Зєдноченє«	5.8	6.6	7.3	8	3
Українські кооперативи	6.2	20	20	**23.3**	**14.5**
Німецькі кооперативи	3.7	4.3	4.6	5.5	5.6

Справді переконливі цифри навіть для кожної необзнайомленої і незацікавленої людини! Кинувши їх на папір, уважає себе вже проф. Ромер вільним від усяких коментарів, але ми його не можемо від цього звільнити в імя відповідальности за зроблений закид. Читаєш, читаєш і з дива не можеш вийти! Звідки взялася така чудасія? Адже на основі цього виїмкового винаходу кошти адміністрації в польських молочарських кооперативах сягають 2—3 проц., найбільше 8 проц., в тому часі, коли ці кошти в українських кооперативах переступають у 1932 р. навіть 23 проц.! Щось тут таки мусить бути не в порядку, бо ще ніхто такого не чував, ані не видав, щоб якінебудь промислові підприємства у світі працювали при 2—3 проц. коштів адміністрації. Кожному хоч трохи втаємниченому в економічну працю відомо, що мало є таких навіть **торговельних** підприємств, в яких кошти адміністрації оберталисяб у межах від 2—3 проц., бо чейже самі податки зїдають половину з того! А щож говорити про дрібні хліборобські промислові підприємства, в яких є розмірно великий наклад праці людських рук та капіталу, заки той продукт піде до продажі як готовий!

Таким чином повстає загадка, що її не легко розвязати, бо п. проф. Ромер не був ласкав подати ані джерела, звідки він ті відомости черпає, ані теж дефініції, що він під коштами адміністрації розуміє та у відношенні до яких величин він дійшов до таких відсотків. І тому, що загадка ця варта таки труду, коли маємо до діла з цифрами людини з професорським титулом, то справді ми його не пожалували і тому вдалося нам відшифрувати цю тайну. Отже цифри ці походять знову зі статистики Головного Статистичного Уряду. Під поняття коштів адміністрації підтягає проф. Ромер **лиш винагороди членів управ та побори персоналу** і ці останні видатки обчислює процентово у відношенні до сум, виплачених за молоко (?!).

Так було вигідно п. проф. Ромерові, щоб осягнути згори намічену ціль, тому зпоміж одинадцяти ріжних позицій коштів виробництва вибирає собі тільки дві. При чому з тих самих причин обчислює своє відсоткове відношення до виплачених цін за молоко, а не у відношенні до торгів, як це загально принято.

Пригляньмося критично такому ставленню справи:

1) Перш за все не вільно замикати очей на цю обставину, що **в малих ручних молочарнях (якими є українські кооперативи) винагороди для членів управ, зокрема для великого числа робітників, є непомірно високі в порівнанні з механічними молочарнями (кооперативи Унії)**, де людську працю вписують в одному випадку на винагороди персоналу, в другому на кошти руху. Звідси **у нас персональні кошти вищі, зате кошти руху нижчі, за які то п. проф. Ромер при свому порівнанні »забув«.**

2) Не доглянув теж п. проф. Ромер тої ріжниці, що випливає з аґрарної структури нашого села, з убожества населення та лихих комунікаційних засобів у порівнанні з Познанщиною, які **примушують нас**, для зосередження потрібного сирівця на перерібки, **опановувати великий терен з численними сметанковими збіриями по селах. Це вимагає великого числа платних кружлівкарів та довозчиків сметани до центральної молочарні, чого зовсім не знають великі парові молочарні Познанщини, до яких довозять самі селяни молоко на власний кошт.** А по відомім уже зачисленні цих усіх помічних робітників до групи працівників мусять, річ очевидна, зрости цифри персональних поборів в українській молочарській кооперації.

3) По цих загальникових увагах пригляньмося вартости цієї статистики, коли брати з неї тільки відірвані позиції. Між усіми позиціями тої статистики, що нею користується проф. Ромер, находимо між т. зв. коштами »ведення« (викагороди управи, оплати персоналу, суспільні чинитьби, податки, датки на культ. цілі) ще дві позиції, а саме »інші видатки« та »без поділу«, які в інших союзах маркантно виріжняються своїми високими цифрами.

Для прикладу наведу порівнання, якими величинами падають оці незясовані »інші видатки« і »без поділу« на загальні кошти »ведення« в українських кооперативах і на кошти »Унії« в тисячах золотих:

	1928	1929	1930	1931	1932	1933
»Унія«, кошти ведення»	1814	3014	4075	4187	3484	2944
в цьому »інші« і »без поділу«	1356	1846	3325	3477	2889	2412
Укр. кооп., кошти »ведення«	1215	1132	985	1227	1136	1054
в цьому »інші« і »без поділу«	515	568	—	—	—	324

Кожний, хто тільки хоче трохи подумати, мусить прийти до висновку, що тут з тим поділом на окремі позиції щось знову не в порядку. Однак, щоб багато не розводитись, залишім слово за п. Б. Москаліком, який у свому вступі до статистики на стороні XXVIII. каже дослівно таке:

„W spółdzielniach posiadających zakłady wytwórcze większość kosztów prowadzenia tych zakłaów (poza robocizną) umieszcza się w „innych wydatkach". Do rubryki tej ponadto zaliczono czasami ogólne sumy kosztów prowadzenia tych spółdzielni, które nie podawały podzłatu kosztów prowadzenia. Pozycja „bez podziału" obejmuje sumy, dotyczące tych spółdzielni i związków, które nie podały zupełnie podziału prowadzenia".

Чи по такім авторитетнім виясненні можна ще сумніватися, що поодинокі позиції коштів ведення є нестисли, або неповні? Бо з браку докладного розподілу переливано все в два мішки: »інших видатків« і »без поділу«.

Щоби всеж таки звести користування статистикою на правильний шлях, подаю тут порівнання збірних коштів »ведення« в молочарнях »Унії« та українських кооперативах у відсотковому відношенні до торгів за набіл.

	1928	1929	1930	1931	1932	1933
»Унія«	12.21	14.82	17.50	19.26	21.73	22.45
Укр. кооп.	21.52	15.32	18.16	21	24.20	23.10

З цього порівнання відсотків треба зовсім виключити, як нереаальні цифри українських кооператив за 1928 р. бо тоді ще більшість українських молоч. кооператив була мішаного типу, отже визані там **всі** видатки »ведення«, разом з відділом споживчим а відсоткове відношення обчислено тільки до торгів за набіл.

Зате в дальших роках вже того яскравого »опадаткування«, якого дошукується проф. Ромер, не видно, бо ця ріжниця хитається заледви від 0.5 проц. до 2.47 проц. (у 1932 р.).

Всеж таки і ця ріжниця вимагає додаткових вияснень, чому то українські кооперативи виказують дещо вищий відсоток завідування:

1) Для цього наводжу **порівнання оплати податків у відсотках до торгів:**

	1928	1929	1930	1931	1932	1933
»Унія«	0.22	0.81	0.37	0.32	0.38	0.41
Укр. кооп.	2.01	1.05	1.08	1.21	1.10	1.15

Нема що казати, українська кооперація все таки солідний платник податків з усіми дальшими висновками. А додаймо ще до того всі додаткові спорядненні чинитьби, які поносить примусово передовсім українська кооперація, як кошти всяких комісій санітарних, будівельних, промислових і т. п. Тоді з певністю прийдемо до висновку, що ці дещо більші кошти завідування у нас вже всеціло виправлені.

2) Однак мене це не вдоволяє, я хочу доказати, що наші кооперативи працюють розмірно ще дешевше, ніж ставлені нам за взір проф. Ромером кооперативи »Унії«, коли відчислимо від наших видатків ті суми, що їх пожирає у нас додатково і примусово **ведення численних збірень сметани (сметанкарень).**

На підставі наших основних обчислень додаткові видатки в українських кооперативах, звязані з веденням сметанкових збірень, обтяжують нам виріб 1 кг. масла пересічно по 15 с. Це дає в українській кооперації у відношенні до торгів за набіл такі відсотки обтяження адміністраційних видатків у поодиноких роках:

1929	1930	1931	1932	1933
2.25	3.08	4.18	5.03	5.34

Відіймім ці відсотки від видатків в українських кооперативах (коли хочемо рівне з рівним зіставляти), то зараз побачимо, наскільки дешевше ми працюємо від молочарень »Унії«.

3) Щоб довше не мучити читача цифрами, прошу собі лиш подумати вищі відсотки в кооперативах »Унії« з більшого задовження та всякого роду страти, про які вже була передше мова, а які не входять до групи коштів »ведення«. Тоді будемо мати ще один причинок до того, де дешевші загальні кошти виробництва.

Правда, цього всього за мало. Доказати, що наші кошти завідування дуже мало ріжняться від інших молочарських кооператив, або виправдувати їх конечність непоборними перешкодами, не вичерпує ще всеціло порушеного питання. Проф. Ромер »приголомшує« нас другим аргументом: А глядіть, як то українська молочарська кооперація внаслідок своєї »політичної мобілізації разом з оподаткуванням« виплачує лихо доставцям за молоко! І тут-же до помочі прикликує собі таку статистику виплат за 1 літру молока в сотиках:

	1929	1931	1933
»У н і я«	23.7	14.7	9.6
»З є д н о ч е н є«	21.1	13.1	9.6
У к р. к о о п.	24.2	10.8	8.6
Н і м. к о о п.	24.3	14.6	9.5

Ніде правди діти, вже тут не така велика ріжниця, як у коштах адміністрації, поданих проф. Ромером (від 2 проц. в »Унії« аж до 23 проц. в українських кооперативах). Але всеж таки ріжниця і можна виправдати поставу проф. Ромера »в обороні бідного і використовуваного« українського хліборобa. Тільки, що тут усе заходить якесь »але« в цій нещасній статистиці, яке при совісним орудуванні треба постійно розшолопувати:

1. Проф. Ромер знову не звернув уваги на одну невеличку нестисліcть: що кооперативи »Унії« і німецькі кооперативи відбирають від доставців повне молоко і **платять справді за літру повного молока**, а українські кооперативи відбирають тільки товщ з молока і **платять лише за товщ з літри молока**, бо пісне молоко забирають собі доставці **безплатно** назад.

Коли до цін, виплачуваних українськими кооперативами, дочислимо на літрі по 3 сот. за пісне молоко, (так його в Польщі оцінюють), то побачимо, що **виплата за повне молоко в українських кооперативах є таки вища.**

2. Мало того. Коли вже хтось оперує статистичними даними, то повинен усі основно переглянути, щоб не витягати хибних висновків. Маю тут на увазі способи згрошевлення того молока в кооперативах поодиноких союзів. Загально відомою є річчю, що найвищу ціну дістають люди за молоко, коли його продають безпосередньо до консумції, дещо меншу за молоко перероблене на сири й інші продукти, як казеїна і т. п., а вже **найнижчу при перерібці на масло.** Для орієнтації згадаю, що за молоко в безпосередній продажі до консумції

дістають кооперативи від 4—8 сотиків на літрі більше, ніж за те молоко, що його зуживаємо на виріб масла.

Тому теж не від речі буде приглянутися цифрам статистики, яке є відсоткове відношення торгів за повне молоко, за масло, за сири і за інші продукти у відношенні до загальних торгів двох обговорюваних союзів:

»Унія«	1929	1930	1931	1932	1933
молоко	10.6	11.2	9.4	12.6	11.5
масло	79.1	71.7	54.7	52.7	55.8
сири	2.7	2.0	1.0	0.8	1.1
інші продукти	7.6	15.1	34.9	33.9	31.6
Українські кооп.					
молоко	1.03	0.3	0.6	0.7	6.3
масло	64.3	97.3	96.5	96.6	90.8
сири	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
інші продукти	34.3	2.3	2.8	2.6	2.8

З цього бачимо, що в українських кооперативах переробляється (за винятком 1929 р., коли і так виплата українських кооператив за 1 л. молока була найвища зпоміж усіх кооператив) **коло 97 проц. молока на масло,** а в кооперативах »Унії« переважно лише **коло 55 проц.** Отже величезна більшість нашого молока йшла на найдешевшу перерібку — на масло.

При цій нагоді може нам хтось зробити заміт, що це вже вина орґанізації, коли ми не зуміли згрошевити більшости нашого молока у найбільш рентовній формі. Але, щоб не прийшлось цієї справи ще раз вияснювати, мусимо з місця відповісти, що для збуту консумційного молока треба мати в сусідстві великі промислові чи торговельні осередки, привчену суспільність до зорґанізованих закупів молока і таку »непоказну« річ, як великі парові міські молочарні. Для перерібки молока на інші продукти, крім масла, потрібні фабручні уладження з машиновим устаткуванням. Там на заході було це все готове переважно ще перед війною. А у нас? Ще мабуть не всі забули, якто навіть безпосередньо по війні продавали у нас масло завинене в платочок, або в капустяний листок; а сьогодні масло від тих самих селян відходить у стандартовому опакуванні поза межі держави. Це все сталося за розмірно недовгий час, до того при відомих утрудненнях, за дрібненький гріш незаможного українського хлібороба і без якоїсь визначнішої матеріяльної помочі з державних банків. Чи в таких злиденних умовинах можна було подумати про якісь великі промислові підприємства? В останніх роках вже і в цьому напрямі виявляється у нас деякий поступ, але якуж то лють викликує у декого саме ця конструктивна робота, що підносить із занепаду господарський рівень нашого селянства і тимсамим приспорює матеріяльні надбання громадянам та державі!

3. Не можу теж тут поминути того факту про який була згадка передше при коштах завідування, що **виплата за молоко в наших кооперативах поменшується на ті збільшені кошти, що звязані з великим числом наших сметанкарень.** Та оплата на основі наших обчислень є пересічно на 15 сот. більша при виробі 1 кґ. масла, або 0.6 сот. у перечисленні на 1 літру молока. Не треба забувати, що хоча це є випливом нашого примусового положення, то всеж таки ці гроші для селян безповоротно не пропадають, але в більшості повертаються назад у формі винагороди до тих селян-членів кооперативи, які це молоко відкружлюють і довозять сметанку до центральної молочарні. Зате в познанських кооперативах селяни довозять своє молоко на власний кошт і їх дохід з молока фактично на стільки зменшується. Залишаючи на боці всі інші поправки у виплаті за молоко, приймають тут тільки ті основні ріжниці між ціною 1 літри повного молока та сметанкою з 1 літри молока по 3 сот. і ріжницю в коштах сметанкових збірень по 0.6 сотиків і з цими поправками дозволяю собі зреконструвати статистичні висліди, подані проф. Ромером. Щоб не попасти в нестисліcть, з розмислом пропускаю порівнання кооператив »Зєдноченєє«, бо про ті кооперативи не можу сказати, щоб вони всі виплачували теж лише за повне молоко і деякі з них не мали сметанкових збірень.

Тоді вислід виплати за 1 літру повного молока в тих самих роках, про які згадує проф. Ромер, буде такий:

	1929	1931	1933
»Унія«	23.7	14.7	9.6
Укр. коп.	27.8	14.4	12.2
Нім. кооп.	24.3	14.6	9.5

Чи по такому зіставленні можна ще мати якісь сумніви, котрі кооперативи дають більше користи своїм членам?

Маю враження, що п. проф. Ромер, ціляючи в українську кооперацію, робить медвежу прислугу своїй таки суспільности, відвертаючи її увагу від дійсного стану річей. Так як колись люди з відомого табору присипляли свою суспільність байками про большевицькі рублі та німецькі марки в українській молочарській кооперації і думали, що самими репресіями можна і треба ідейну та корисну працю зліквідувати, так теж і сьогодні не треба обманюватися, що страшаком про »політичну мобілізцію та оподаткування« можна буде спинити органічний гін до кращої долі українського селянина.

Український нарід пізнав уже, якими шляхами треба прямувати до власного добробуту і з цієї дороги ніколи не зійде. Він теж уміє вже сьогодні оцінити важку й жертвенну працю (дуже часто серед злиденних умовин та перепон) своїх рідних синів.

Інж. А. Палій, директор Маслосоюзу.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Кооперація в Югославії

І. До світової війни.

Розвиток кооперації на землях сьогоднішньої Югославії йшов ріжними шляхами з огляду на те, що частина югославянської території творила самостійний державний організм, а друга частина входила в склад давньої австро-угорської монархії. В самостійній Сербії кооперація мала своєрідний розвиток, мала поперття і фінансову допомогу держави; на землях, що належали до Австро-Угорщини кооперація стрічала труднощі.

Коли приходиться говорити про стан кооперації в Югославії, то треба взяти під увагу два періоди: перший буде обнимати час до 1919 р., а другий від 1920 р. до сьогодня. Обговорюючи розвиток кооперації до 1919 р. беремо під увагу Сербію з одної сторони, а інші землі з другої.

Предтечами кооперації в Сербії були »задруги«, яких початки сягають XIII. ст. Їх призначенням було: улегчити членам експльоатацію ріллі й боронити їх інтересів. Щойно 1894 р. основано першу кооперативу типу Райфайзена в селі Вляова. Після статуту цеї кредитової кооперативи можна було уділяти позички тільки членам і на час не довший як 2 літа. Ця кооператива занялася також закупом і розділом між членів насіння, машин і інших рільничих предметів за готівку або на кредит. Завдяки помочі зі сторони держави і інтелігенції, кооперація починає буйно розцвитати. Від 1904 до 1908 р. число членів зросло з 17.858 на 26.616, вони в 90% є рільниками. Число кооператив виносить 654.

Їх майно 2,400.000 динарів*), або 90 динарів на 1 члена. В 1908 р. повстає в Белграді Центральна каса, дотована державним скарбом, вона мала обслугувати кооперативи кредитом. В 1909 р. вона уділила кооперативам 1,000.000 динарів (в золоті) позичок, тоді, коли власний оборотовий капітал кредитових кооператив не виносив більше як 300.000 динарів. Починаючи з 1900 р., розпочинається ріжничкування кооператив. Повстають кооперативи для спеціяльних цілей. Перша кооператива для загального закупу і збуту повстає 1903 р., а в 1909 р. їх число виносить 42; молочарських кооператив було 12. Найсильніший розвиток виказали машинові кооперативи, що їх число виносило 153 в 1909 р.

Від 1909—1919 р. р., внаслідок балканських воєн і світової війни не має даних про стан кооперації в Сербії.

В Хорватії і Словенії початок кооперації датується від оснування Рільничого Хорватсько-словінського Товариства в Аграмі 1849 р. Подібно як в Сербії, так і тут повстають спершу кредитові кооперативи. Вже в 1909 р. Хорватія і Словенія мають разом 271 кредитових кооператив, які обєднюють около 55.000 членів; рівночасно 225 кооператив для загального закупу і збуту має 34.500 членів.

Поруч Хорватів-Словінців також і Серби основують на цих землях кооперативи. В 1909 р. було вже 297 сербських сільських кредитових кооператив, що обєднували 10.000 членів.

Беручи хорватські, словінські і сербські кооперативи на хорватсько-словінських землях разом, осягаємо поважне число (в 1909 р.), бо 877 з 110.000 членами. Це становить 4.4% скооперування цілого населення. В Босні й Герцеґовині предтечами кооперації були »пріпомочна заклади«, себто добродійні товариства, основані австро-угорським правительством в 1886 р., яких завданням було помагати матеріяльно бідному населенню. Щойно в 1904 (1905) р. Серби, а відтак і Хорвати починають основувати кооперативи. В 1914 р. було вже 128 сербських кооператив.

В Дальматії повстають перші кредитові кооперативи в 80-их роках XIX. ст. Вже 1906 р. число райфайзенок виносило 108.

Внаслідок світової війни кооперативний рух занепадає. Щойно по закінченні війни і обєднання всіх земель замешкалих Сербами, Хорватами і Словінцями в один державний організм відживає кооперативний рух і починає буйно розвиватися.

II. По війні.

Брак статистичних даних не дозволяє обхопити розвою кооперативного руху за час від 1920—1927 р. Ті скупі відомости, що маємо за цей час, вказують на постійний розвиток кооперації в Югославії. І так союз »Загальне обєднання сербських рільничих

*) 1 динар передвоєнний = 1 фр. швайц.

кооператив« числив 710 кооператив в 1911 р., 1.468 кооператив в 1920 р. і 2.021 з кінцем 1922 р.

»Центральний союз хорватських кооператив«, що в 1914 р. числив 286 кооператив з 39.381 членами, вже на початку 1919 р. обєднував 291 кооператив в Хорватії і Словенії та 64 кооперативи в Босні і Герцеґовині.

Для зображення розвитку кооперації в Югославії подаємо кілька чисельних даних за 1927, 1930, 1931, 1932, 1933 і 1934 р. р.

Типи Кооператив	31.XII. 1927	%	31.XII. 1930	%	31.XII. 1931	%
	число кооператив					
кредитові . . .	3.676	65·9	4.418	62·4	4 407	59·5
для загального закупу і збуту	976	17·1	1.172	16·6	1.211	16·4
молочарські. . .	105	2·0	126	1·8	181	2·4
машинові. . . .	40	0·6	59	0·8	60	0·8
будівельні-мешканеві	70	1·3	81	1·0	89	1·2
збіжеві. . . , .	—	—	28	0·4	114	1·5
інші	744	13·1	1.212	17·0	1.425	18·2
Разом всіх кооп.	5.611	100	7.096	100	7.487	100
Членів кооп. . .	579.000		834.000		856.000	

Типи Кооператив	31.XII. 1932	%	31.XII. 1933	%	31.XII. 1934	%
	число кооператив					
кредитові . . .	4.552	57·9	4.624	56·2	4.604	53·99
для загального закупу і збуту .	1.363	17·3	1.566	19·0	1.783	20·91
молочарські. . .	159	2·0	170	2·1	193	2·26
машинові. . . .	63	0·8	65	0·8	—	?
будівельно-мешканеві	91	1·2	88	1·1	92	1·09
збіжеві	117	1·5	124	1·5	122	1·43
інші.	1.524	18·2	1.643	19·3	1.732	20·32
Разом всіх кооп.	7.869	100	7·869	100	8.526	100
Членів кооп. . .	894.000		894.000		1,061.000	

З повищого зіставлення бачимо, що кредитові і для загального закупу і збуту кооперативи творять 74,9%. Коли взяти під

увагу членів, то майже 90% їх рекрутується зпоміж селянства. Приймаючи на одного члена родину зложену з 10 осіб, осягнемо 73,17% скооперування всего населення Югославії або 1 кооператива припадає на 1700 мешканців, а беручи під увагу рільні господарства — скооперування виносить 53%. Югославянська кооперація є сильно зцентралізована. Коли візьмемо під увагу 1932 р., то на 6.376 кооператив (не вчисляючи 1.493 спеціяльних кооператив рільничого кредиту), тоді тільки 92 кооперативи не належали до союзів. Як ми вже вище згадали, найбільшою кооперативною централею являється »Загальне Обєднання сербських кооператив«. Основане 1895 р. з кінцем 1932 р. обєднувало 2.501 кооператив, в чому 1.136 з необмеж. відповідальністю. Оборот тих кооператив в 1932 р. виносив 3 міліярди динарів*) (проти 1,8 міліярда в 1931 р.). Однак торги впали зі 180 міліонів динарів в 1931 р. до 107 міліонів у 1932 р. Другою централею є Словінський Союз кооператив. Оснований в 1899 р. в Любляні. З кінцем 1932 р. обєднував 663 кооператив з 151.700 членами, в чому було 336 кредитових кооператив. Оборот їх виносив в 1931 р. 1.219 міліонів динарів, а в 1932 р. зменшився на 592,3 міліонів динарів.

Крім того основано в 1927 р. в Любляні Союз словінських кооператив. Він обєднував в 1932 р. 338 кооператив з 80.856 членами. Їх оборот в тому році виносив 112,8 міліонів динарів на 232,4 міліонів в 1931 р.

Хорватські кооперативи обєднані в 3-ох союзах. Найбільший з них це Центральний союз хорватських рільничих кооператив. Оснований в Загребі в 1910 р. обєднував в 1932 р. 336 кооператив з 47.108 членами. Оборот їх зменшився з 450 міліонів в 1931 р. до 316,7 міліонів в 1932 р., однак самі торги збільшилися з 7,8 міліонів динарів в 1931 р. на 11,1 міліонів в 1932 р.

Другою централею хорватських кооператив є Кооперативний Сооюз, оснований в Загребі в 1920 р. Обєднував в 1932 р. 156 коп-в (в тому 2 союзи) з 32.783 членами. Найбільшу ґрупу в ньому творять кредитові кооперативи (102). Торги їх впали з 3,3 міліонів динарів в 1931 на 2,7 міліонів в 1932 р. Також зменьшилися ощадности 9,0 міліонів в 1931 р. на 1,0 міліонів в 1932 р. Третою централею є Хорватське Аґрономічне Товариство, після ліквідації в 1924 р. відновлене в 1928 р. в Загребі. В 1932 р. воно обєднувало 126 кооператив з 13.145 членами. Інші союзи обєднують малу скількість кооператив. Коли візьмемо загальний оборот цих 22 союзів, то з днем 31 грудня 1932 р. він виносив 7,447 міліонів динарів на 7,450 міліонів в 1931 р. Торги зменшилися з 309,5 міліонів динарів в 1932 р. до

*) 1 динар = 0,12 зл.

168,8 міліонів в 1932, але вже в 1933 р. торги збільшилися і виносили 189,7 міліонів.

Всі союзи гуртувалися в Головному Кооперативному Союзі в Білгороді.

Пригляньмося блище поодиноким видам кооперації. На перше місце вибивається кредитова кооперація, в нас — кооперація для загального закупу і збуту. На основі статистичних даних за 1932 р. 2.575 кооператив (1977 кооператив не обнято статистикою), вони мали 434.00 членів, власні фонди виносили 16,1 міліонів динарів зол.*), позички 154 міліони динарів зол., а позички 143 міліони динарів зол.

Порівнання цих даних з даними нашої кооперації на зах.-укр. землях за 1932 р., дає такий образ:

		Кредитові кооперативи	
		югославянські	українські
Кооператив		2.575	376
Членів разом		434.000	104.466
На 1 Кооперативу членів		169	277
Власні фонди	квота в зол.	27,692.000	4,447.000
	на 1 члена	63·81	42·60
Вкладки	квота в зол.	264,880.000	7,171.000
	на 1 члена	610·60	68·70
Позички	квота в зол.	245.960.000	11,051.000
	на 1 члена	567·60	105·80

З повищого зіставлення бачимо, що українська кредитова кооперація перевищує югословянську тільки щодо кількости членів (64%) за те не дорівнює ані щодо власних фондів (югославянська має їх більше на 50%), ані позичок (більше на 436%), а передусім вкладок ощадности (більше на 788%). Ця остання цифра вказує на сильне поширення ідеї ощадности серед населення та його велике довіря до кооперативних установ.

Кооперативи для загального закупу і збуту є на другому місці, коли в нас вони на першому; відворотно як з кредитовою кооперацією. Дані за 1932 р. про 1.105 кооператив (258 кооператив не обнято статистикою) виказують 216.000 членів. Власні фонди 6,1 міліонів динарів зол. а довжників на квоту 5,6 міліонів динарів зол. Крім того було ще 2,4 міліони дин. зол. вкладок.

*) 1 динар зол. = 1,72 зл.

Треба зазначити, що в Югославії кожний вид кооперації приймав вкладки до обороту. Вкладки принимано в першу чергу тому, щоби приспішити повставання нових кооператив.

Порівнаймо тепер з нашими кооперативами:

		Кооперативи для загального закупу і збуту	
		югославянські	українські
Кооператив		1.104	2.282
Членів	разом	216.000	223.845
	на 1 кооперативу. . . .	196	98
Власні фонди	разом зол.	10,492.000	7,818.000
	на 1 члена в зол. .	48·50	35 06
Довжники	разом в зол.	9,632.000	2,852.000
	на 1 члена в зол. . .	44·60	12·75

Коли наша кредитова кооперація стоїть далеко поза югославянською, то кооперація для заг. закупу і збуту в дечому краще представляється від югославянської, а саме, що до боргів, які в Югославії є на 250% вищі від боргів в нашій кооперації; власні фонди є більші на 38%, а членів є вдвоє більше в пересічи на 1 кооперативу, чим в нас.

Молочарські кооперативи. З кінцем 1932 р. було їх 159. З того обнято статистикою 111. Вони мали 12.694 членів, 497.000 дин. зол. власних фондів. Вартість рухомостей і нерухомостей виносила 808.000 дин. зол. В порівнанні з нашою кооперацією був такий стан:

		Кооперативи	
		югославянські	українські
Кооператив		111	108
Членів	разом	12.693	40.970
	на 1 кооперативу. . . .	114	379
Власні фонди	разом	854.840	927.507
	на 1 кооперативу .	77.01	85·88
Рухомости і нерухомости		1,389.760	1,007.437

Ще краще представляється наша молочарська кооперація в порівнанні до югославянської. В нас і більше членів (223%) і краще вивінована у власні капітали (8,5%), а вартість нерухо-

мостей й рухомостей не дуже ріжниться, при чому ще треба взяти під увагу уморення, а про це не маємо відповідних даних, щоби порівняти ці вартости.

Ми взяли під увагу тільки 3 найбільші види кооперації. Побіч них є ще богато інших видів кооперації, яких в нас зовсім немає, або є дуже мало; і так:

Кооперативи для збуту збіжжа. Було їх з кінцем 1934 р. 122. В 1932 р. було їх 49 з 6.400 членами. Їх уділи виносили 123.000 дин. зол., 150.000 дин. зол. нерухомости і рухомости і 181.000 дин. зол. на довжниках.

Кооперативи для годівлі і збуту живини, що їх було з кінцем 1934 р. 387. В тому році кооперативний збут живини виносив 23.402 штук безріг і 1.808 штук худоби.

Кооперативи для перерібки і збуту вина, яких було в 1932 р. — 98.

Помічна кооперація є сильно розбудована. Належать сюди кооперативи: машинові, рибацькі, елєктрифікаційні і здоровля.

Кооперативи машинові з кінцем 1932 р., яких було 51, мали 2.000 членів, їх власні фонди 70.000 динарів зол. (120.400 зл.), а вартість машин 105.000 дин. зол. (180.600 зл.).

Кооперативи рибацькі, яких було з кінцем 1934 — 48, мали 5.000 членів, 270.000 дин. зол. (464.450 зл.), а уряджения 295.000 дин. зол. (507.400 зл.). Ці кооперативи знаходяться передусім в Дальматії.

Кооперативи елєктрифікаційні. Маємо дані тільки за 1932 р. з 48 кооператив, що мали 5.051 членів, власні фонди 325.000 дин. зол. (559.000 зл.).

Кооперативи здоровля. З кінцем 1934 р. було їх 114, що мали 45.000 членів або в пересічю на 1 кооперативу 395 членів. Всі ці кооперативи належали до союзу кооператив здоровля в Београді (Савез здравствених задруґа).

Не зважаючи на крізу, що сильно відбилася на оборотах югославянської кооперації, мимо недостачі оборотових фондів і браку добре вишколеного персоналу (така сама болячка, що й в нас), кооперація виказує постійний розвиток. Беручи за підставу обчислення стан з 1927 р., бачимо, що кооперативний рух так зростав:

в 1930 р.	число	кооператив	збільшилося	на	26·5%	а членів	на	44·0%
„ 1931 „	„	„	„	„	33·4%	„ „	„	47·8%
„ 1032 „	„	„	„	„	40·2%	„ „	„	54·3%
„ 1933 „	„	„	„	„	47·6%	„ „	„	74·1%

Як бачимо з цего зіставлення, число кооператив на протязі 6 літ зросло до 2.669 або 47%, а число членів до 429.000 або 74,1%, а в 1934 р. число кооператив зросло знову на 246, а число членів на 53.000 або 5,26%. Дальше бачимо, що число членів

значно більше зростає, чим число кооператив, що вказує на поглиблення кооперативної ідеї серед широких верств населення.

Подав: **Іван Гурик.**

ДЖЕРЕЛА:

Місячне звідомлення Міжнароднього Рільничого Інституту в Римі за 1935/36 р. р.

Zygmunt Chmielewski: Spółdzielczość rolnicza w rozmaitych krajach. Warszawa 1937.

РСУК: Статистика кооператив за 1932 р.

З польської кооперації

Польські обходи Свята Кооперації. Польська кооперація обходила свій День Кооперації 13. червня ц. року. Як доносить польська кооперативна преса, перебіг святкування був цього року живіший, як минулими роками. Величавий був похід кооперативний в Лодзі, в якому взяло участь кільканацять тисяч осіб. Гарні були обходи в Домбровським Басейні і взагалі в робітничих осередках, де в святкуванню брали участь також професійні союзи й організації молоді.

»День Кооперації« в Ліскові був сполученний з приїздом президента держави й найвищих державних достойників. Цього ж дня там мало місце відкриття Вистави Праці і Культури Села.

Союз »Сполем« подає, що 90% його кооператив улаштувало обхід Дня Кооперації. Попередніми роками цей відсоток не перевищував 60%. В сільських обходах визначалися участю організації молоді.

Президент держави підчас свого побуту в Ліскові оглянув зокрема павільони рільничої кооперації й павільон власної продукції союзу Сполем та цікавився розвитком кооперативного промислу.

Міжсоюзна Комісія. 14 червня ц. року відбулося засідання комісій співпраці польського Союзу рільничих та зарібково-господарських кооператив та Сполем.

Предметом нарад було розмежування праці обидвох союзів на терені Полісся, Волині й Галичини. В справі кооператив здоровля рішено зголосити до Кооп. Ради внесок, щоби крім союзу »Сполем« також і рільничий союз опікувався такими кооперативами.

Що до сільських пекарень рішено їх оставити при Сполем, зважаючи на великі трудности їх ведення під правним та інструкторським оглядом.

Вакаційні кооперативні курси для студентів. Для пропаґанди кооперації серед студентства Секція Молодих при Т-ві Кооператорів у Варшаві орґанізує в днях 1—14 серпня 1937 курс-табор у Ворохті.

В програмі курсу передбачено загальні виклади з кооперації, як також справу орґанізації зїзду кооперативної молоді з цілої держави. Загальний кошт участи 50 зл.

З ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ.

Зміни в селянськім господарстві в часі кризи. Опубліковані в 21. числі »Польскі Ґосподарчей« зіставлення селянських бюджетів Пулавского Інституту за роки 1927—1935 обговорює в 23. числі цього журналу п. Б-іч. Він робить з тих чисел деякі інтересні висновки.

Передовсім впали готівкові видатки селянського господарства реально, не лише в цінах. Коли в р. 1929/30 на 1 селянське госпо-

дарство припадало 100 зл. видатку, то у роках 1930—1935, коли перечислити видатки на ціни з 1929/30 р. — видано всього 47, 3 зл. Значить, видатки зменшилися не лиш ціново, але реально більше ніж на половину.

Друга річ: які потреби потерпіли більше скорчення: на домашнє й приватнє господарство, чи на рільне господарство? Отже видатки на домашні потреби впали о 41,2%, а на рільне господарство — о 51,1%. Виходить, що видатки на рільне господарство зменшилися в більшій мірі, як видатки на консумції (ріжниця приблизно на 10%).

Найбільше потерпіли видатки на закуп погноїв і машин. Коли відняти їх цифру, то виходить, що видатки на продукційні ціли зменшилися всього на 5% більше, як на споживчі ціли. Відносно небагато зменшилися видатки на направу будинків і нові будови.

Автор каже: видатки селянина в Польщі на консумційні ціли й перед крізою були дуже скупі. Прямо трудно собі уявити, як їх можна було ще зменшити і то аж на 41%. Коли ж це сталося, то це свідчить про величезну натугу селянських господарств, в тім напрямі, щоб як мога менше редукувати в господарсько-продукційних видатках.

Що до того, як корчилися закупи промислових товарів, то числа дають такий образ: В часі кризи зменшилися видатки на закупно промислових виробів о 50,9%, а на закуп хліборобських продуктів о 39,1%. Ріжниця велика: 11,8% на некористь промислових виробів. Закуп соли впав найменше: 12,5%, мила і т. д. 25%, обуви 26,7%, світла 31,1 проц., білля — 40 проц., вугля 40,3 проц., одягу 43,4 проц.; інші впали більше.

Розвязання ще одного картеля-визискувача. Рішенням міністра торгівлі і промислу з 3. червня ц. р. розвязано картель продуцентів вугляного квасу, оснований в травні ц. р., в склад якого входило 10 фабрик, між ними дві зі Львова (К. Францель і Сини, Перша Галицька Фабрика Кв. В. с-ка з обм. відп.).

Картель цей повстав властиво вже у 1929 році як продовження давнішої змови з 1926 року. Перед його завязанням ціна вуглевого квасу була 5—6 зл. за бутлю 10-кілеву. По заснуванні картеля ціну піднесено відразу до суми 14 зл. для Шлеська—Варшави, зл. 15 для Королівства, зл. 16.— для львівської округи.

Досліди, що їх перевів Інститут Конюнктур і Цін показував, що власний кошт продукції виносив у 1931 році за 10 кґ.-бутлю всього зл. 5,71 вже з амортизацією, обезпеченням і консервацією.

Длятого у 1935 році Міністерство розвязало картель і зараз його ціна в наслідок вільної конкуренції впала до зл. 3.80 (місцями доходила до 6.- зл.). В травні ц. р. (1937) відновлено картель, який знову підніс ціни в деяких районах аж до 66%. Це було причиною поновного розвязання картеля.

Щойно при нагоді розвязання якогось картеля громадянство довідується щось ближчого про »добродійну« діяльність цих установ. Що би то було, якби інформовано про діяльність усіх картелів?

З ПРЕСИ і ЖИТТЯ

»Торговля і Промисл« в ч. 12. приносить статейку п. з. „Спільні крамниці«. У ній, покликуючись на ініціятиву Т-ва Польських Купців у Львові, пропаґує ведення торговельних підприємств у спільних льокалях. Як приклад подає таку спілку двох укр. кооператив у Львові: »Пласту« (спортове приладдя) з »Базаром« (ґалянтерія). Не маючи ще змоги удержати свій власний льокаль, ці дві кооперативи взяли до спілки порядніший льокаль і виходять на цьому добре, бо кошти домівки відразу зменшуються.

В цьому ж числі »Т. і Пр.« находимо допис з Глинян, з нарікання на ревізора РСУК за те, що він »атакував« приватників. Другий допис з Рівного п. з. »Хто такий Гаврилко« розповідає якісь спомини про інспектора РСУК п. А. Гаврилка — з перед 7 літ. — Думаємо, що обидва заатаковані ревізори РСУК самі заберуть слово у своїй справі; в кожнім разі, що до першого допису, з Глинян, — вже згори можна сказати, що він безосновний, бо право критики приватного купецтва є правом кожного кооператора, так як приватне купецтво не вагається критикувати кооперацію. Річева критика — річ здорова.

У замітці п. з. »Суть кооперації« реферується про зїзд познанського відділу »Звйонзку Спулдзєльні Рольнічих і Заробково-Ґосподарчих«. На зїзді був реферат проф. Е. Тайльора про суть кооперації. Референт висловив погляд, що кооперація, хоч вийшла з утопійного соціялізму, одначе не вміє і не має до того даних, щоби усунути дохід з капіталу і зиск підприємця та що не має вищости над індивідуальною господаркою. З цих причин кооператори мусіли, мовляв, зрезиґнувати з великих гасел переведення реформи суспільного устрою через кооперацію. Так передавши думку проф. Т., »Т. і Пр.« додає від себе:

»Ці слова визначного польського вченого виголошені перед кооперативною авдиторією, можуть не подобатись кандидатам на суспільних реформаторів, та проте вони дуже влучно передають суть кооперації«.

Насовується думка: якщо справді кооперація не здібна зреформувати капіталістичну господарку, то чому її лякатися й ширити до неї неохоту?

Яка шкода, що редакція »Торг. і Промислу« не читала прим. такого голосу, як кс. Ант. Залєвского (»Справозданє Спулдзєльні З'єдноченє в Бялимстоку« — зреферовано в »Спулдзєльчи Пшеґльонд Наукови« ч. 4 за 1937 р.) — де цей польський душпастир написав м. ін.:

»Через кооперацію капіталістичний устрій зреформується (»пшекшжталці сє«) не дорогою революції, але розумною й доцільною еволюцією«.

Як бачимо, о. Залєвскі теж »кандидат на суспільного реформатора«, по іронічній термінольогії »Т. і Пр.«. Та чи може ним не бути кожний, хто бачить лиха капіталістичного устрою?

Що ж торкається самих поглядів проф. Тайльора, то він не сказав нічого ориґінального, а повторив лише стару фразу кооператорів типу др-а Кріґера; в познанській кооперації ця напів кооперативна, навіть капіталістична ідеольогія завше домінувала. Її патрон кс. еп. Адамскі, як відомо, обстоював м. і. думку про плюральність голосів для членів, що мають більше, як один уділ, як рівнож подільність резервових фондів між членів. І одно і друге не дасться ніяк погодити з правдивим кооперативизмом. Тяжкі втрати, які понесла познанська кооперація в роках цієї кризи, були завинені до певної міри хибами ідеольогії (досить розвинений спекулятивний напрямок в госп. діяльности).

СЕРЕД КНИГ

St. Wojciechowski: Spółdzielnie Rolnicze, Poznań 1936. Zygmunt Chmielewski: Spółdzielczość rolnicza w rozmaitych krajach, Warszawa 1937.

Дві ці книжки присвячені кооперації рільників. Коли перша з них подає характеристику цеї кооперації закордоном а передусім в Данії і північній Америці, маючи на оці, як зазначує автор у передмові, викликання ревізії поглядів на завдання і форми кооперації рільників у Польщі, то другий автор подає більше інформаційний матеріял про кооперацію рільників ув Европі по поодиноким країнам видвигаючи на перше місце людину, його ціхи і стемління і під тим кутом характеризує кооперацію. В першій маємо

небогато цифрового матеріялу, зате подає докладний опис метод праці, друга праця має богато фактичних даних. Войцеховські аналізуючи головні ціхи кооперації рільників, обговорює по черзі організації заосмотрювання рільників в с. г. артикули і товари, як французькі рільничі синдикати, селянські ґілди в Бельгії, данські організації для закупу паші, насіння, навозів, цементу і вугілля та німецькі маґазинові кооперативи, переходить до організацій для продажі сіл.-госп. продуктів, а то збіжевих кооператив в Канаді і Злуч. Державах п. А., молочарської кооперації, кооператив для збуту живини, мясарень, кооператив для збуту яєць, ярин і овочів, вкінці обговорює дві взірцеві кооп. організації в З. Д. П. А., а саме кооперативу продуцентів бараболь і ярин у Вірджінії і кооп. обєднання продуцентів південних овочів у Каліфорнії. В цілій своїй праці автор подає коротку аналізу повстання даної галузі кооперації, її розвиток, устрій, підчеркуючи завше найзамітнішу ціху даної галузи.

Знову в другій праці автор подає коротку характеристику країни, її земельний устрій і переходить по черзі всі види рільничої кооперації, а саме кредитову, молочарську, для закупу і збуту та помічну, при чому старається підчеркнути характеристичну ціху кооперації даної країни.

Оба автори згідні що до підходу до справ рільничої кооперації, її завдань та шляхів розвитку. Коли перший автор торкається теж кооперації в Північній Америці, то другий обмежується тільки до европейських країн без СССР. Обі праці доповняють себе взаїмно і щойно разом дають повний і ясний образ сучасного стану кооперації рільників. **Іван Гурик.**

Нові пропаґандивні видання польської кооперації. Видавництво союзу польської споживчої кооперації »Сполем« випустило з датою 1937 року досі такі нові пропаґандивні публікації:

„O Jaśku, co się z Rokitą założył". фантастична пєска для дітей, авторства п. М. Ковнацкої.

Це живий і веселий образок в семи образах, переплітаний віршиками й співами (з нотами). Зміст його: заклад між сільським хлопцем а »Рокітою«, духом зі старої верби, який рішив хлопця переконати, що дерева при дорогах людям потрібні. Це йому вдається так добре, що весною Яcько з цілою школярською кооперативою беруться садити дерева.

„Ріґасі", Ч. Добровольскої, вірші Е. Шимановського. — Комедійка для молоді. Фантастичним Банановим Островом заволоділи пірати. Однак діти, згуртувавши спільно свої сили, проганяють грабіжників і самі беруть у свої руки господарку на ріднім острові. Основують кооперативу споживачів і кооперативу продуцентів та будують кооперативні кораблі, щоби надмір продукованих товарів обмінювати з заморськими кооперативами. — Цілість ілюстровано віршами й піснями; мельодії до них склала композиторка Л. Дреґе-Шільова. Сценарій та вказівки для танців М. Таньска-Єзєрска. (Ціна 0,50 зл.).

"Artykuł 124" Яна Довженка. Комедія в 3 діях. Стор. 64. ціна 0.60 зл. — Це сміховинка на тлі безконтрельної господарки в кооперативі »Щастя« в Дурниках. В моменті коли кооператива, з якої все майно розібрала на кредит управа з надзірною радою — є над берегом пропасти, приходить лист про скорий приїзд кооп. ревізора. Управа тратить голову і за ревізора приймає припадкового аґента з приватної фірми, що зайшов до кооперативи. Звідси виходять ріжні смішні ситуації. Частина членів рішає оздоровити кооперативу і скинути лихий провід. Приходять масово на загальні збори кооперативи.

„Idzie nowy czas". Збірка деклямацій та інсценізацій на кооперативні обходи. Кілька пісень має додані ноти для співу. Інсценізації опрацювала й режисерські поради дала Ґ. Яблонська. Книжочка невеличка, 32 сторінок.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC

Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland

ul. Technicka, 1.

Ч. 9.
ВЕРЕСЕНЬ
1937.
РІЧНИК X.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

НАШЕ СВЯТО КООПЕРАЦІЇ.

Місяць вересень призначений у нас на святкування дня кооперації. На цьогорічне свято РСУК крім загальної відозви, видав ще окремі метелики для пропаґанди кооп. думки між молоддю і гарну збірку віршів, що надаються для деклямації. В приготованні є видання кількох пісень з нотами.

Усі прихильники спілчанської справи повинні використати нагоду Свята Кооперації для розповсюднення її творчих кличів.

КУРС КООПЕРАТИВНИХ ІНСТРУКТОРІВ.

15. жовтня ц. р. почнеться в РСУК $3^1/_2$ місячний курс для підготови кооперативних інструкторів для кооп. осередків на місцях. На цей курс обовязані всі кооп. осередки виделєґувати всіх своїх працівників, які, хоч не мали фахового кооп. вишколу, досі з необхідности виконували функції кооп. інструкторів. Таким чином, курс носитиме характер теоретичного дошколу людей, які вже мають за собою вступну практику в кооп. інструкторській праці.

III. ВАКАЦІЙНИЙ КУРС РСУК.

Цьогорічний літній курс РСУК в Гребенові був третім з черги вакаційним товариським зїздом працівників та прихильників кооп. руху. Курс цей на довго залишиться в памяті його учасників — така була на ньому гармонія і товариське тепло. Такими товариськими зїздами кооперативний світ консолідується внутрішньо, виплекує свою власну духову культуру і побут. Стаємо направду кооперативною р о д и н о ю; слово б р а т е р с т в о набірає на таких курсах реального змісту.

УРЯДОВА АКЦІЯ ПОМОЧІ ХЛІБОРОБСТВУ.

Цьогорічна посуха, а відтак слота, нанесли поважні шкоди хліборобам. В деяких районах населення не має навіть на осінні засіви. Поміч, яку на ту ціль призначило міністерство хліборобства — пів міліона злотих, далеко не вистарчає. Уряд зосередив допомогову акцію головно на терені білостоцького воєвідства. Зерно у формі позички на 4% видають там „Державні Промислово-Збіжеві Заведення". Видається теж листя з державних лісів на підстілку по знижених цінах.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
ul. Technicka, 1.

Ч. 9.
ВЕРЕСЕНЬ
1937.
РІЧНИК X.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

НАШЕ СВЯТО КООПЕРАЦІЇ.

Місяць вересень призначений у нас на святкування дня кооперації. На цьогорічне свято РСУК крім загальної відозви, видав ще окремі метелики для пропаґанди кооп. думки між молоддю і гарну збірку віршів, що надаються для деклямації. В приготованні є видання кількох пісень з нотами.

Усі прихильники спілчанської справи повинні використати нагоду Свята Кооперації для розповсюднення її творчих кличів.

КУРС КООПЕРАТИВНИХ ІНСТРУКТОРІВ.

15. жовтня ц. р. почнеться в РСУК $3^1/_2$ місячний курс для підготови кооперативних інструкторів для кооп. осередків на місцях. На цей курс обовязані всі кооп. осередки виделєґувати всіх своїх працівників, які, хоч не мали фахового кооп. вишколу, досі з необхідности виконували функції кооп. інструкторів. Таким чином, курс носитиме характер теоретичного дошколу людей, які вже мають за собою вступну практику в кооп. інструкторській праці.

III. ВАКАЦІЙНИЙ КУРС РСУК.

Цьогорічний літній курс РСУК в Гребенові був третім з черги вакаційним товариським зїздом працівників та прихильників кооп. руху. Курс цей на довго залишиться в памяті його учасників — така була на ньому гармонія і товариське тепло. Такими товариськими зїздами кооперативний світ консолідується внутрішньо, виплекує свою власну духову культуру і побут. Стаємо направду кооперативною родиною; слово братерство набірає на таких курсах реального змісту.

УРЯДОВА АКЦІЯ ПОМОЧІ ХЛІБОРОБСТВУ.

Цьогорічна посуха, а відтак слота, нанесли поважні шкоди хліборобам. В деяких районах населення не має навіть на осінні засіви. Поміч, яку на ту ціль призначило міністерство хліборобства — пів міліона злотих, далеко не вистарчає. Уряд зосередив допомогову акцію головно на терені білостоцького воєвідства. Зерно у формі позички на 4% видають там „Державні Промислово-Збіжеві Заведення". Видається теж листя з державних лісів на підстілку по знижених цінах.

Тому, що в многих околицях хлібороби випродують худобу через брак паші і при тім обнижується штучно ціна живини, уряд інтервеніює в тому напрямі, щоби „Союз експортерів беконів і звіринних артикулів" в дотичних теренах занявся скупом живини по нормальних цінах.

Врешті Банк Рольни і працююча з ним Центральна Каса Рільничих Спілок дістали доручення прийти бажаючим хліборобам з видатнішою кредитовою допомогою. На ту ціль призначено 3 і пів міліона злотих, при 4% опроцентуванню.

Як бачимо, з тих форм допомоги українському селянинові ледви щось достанеться.

„ГОСПОДАРСЬКА РАДА СХ. МАЛОПОЛЬЩІ".

Як доносить польська преса, оснувався ініціятивний комітет для введення в життя „Господарської Ради Сх. Малопольщі". На другому засіданні Комітету були присутні: львівський воєвода, делєґати воєвідств в Тернополі і в Станиславові, делєґати палат торговельно-промислової, рільничої і ремісничої, презес союзу комунальних кас др. Ума і директор Торговельного Банку.

Зібрані ухвалили, що майбутня Госп. Рада має бути добровільним реґіональним згуртованням, в склад якого повинні увійти представники господарської і територіяльної самоуправи, а далі господарських товариств і кооперації. Мають теж запросити послів і сенаторів з трьох галицьких воєвідств. — Рада не малаби переводити ніяких конкретних робіт, бо для того існують апарати вище названих орґанізацій. Її завданням булоб:

1. „Репрезентація цілости інтересів усіх ділянок господарського життя Сх. Малопольщі та їх оборона".
2. „Будження ініціятиви господарської діяльности на цьому терені".
3. „Узгіднювання поглядів окремих тіл".
4. „Співпраця з урядом та його орґанами над піднесенням господарського рівня держави".

З того комунікату виходилоби, що „Госп. Рада" не має бути виключно польською орґанізацією.

Характеристичне є при тім всім те, що польські чинники на терені Галичини мимо того, що назвали цей терен „Малопольщею", злучуючи його з краківським воєвідством одною назвою, мимо всього мусять признати, що ця територія це окрема господарська одиниця, з окремим обличчям та інтересами.

СТАН НА ЗБІЖЕВОМУ РИНКУ.

Ціни жита і пшениці з нового збору держаться дещо вищого рівня, як ціни за старший товар. Це дає причину декому з хліборобських кругів сподіватися на дальший зріст цін збіжевих продуктів. Одначе, здається, це безпідставні сподівання, хоч, з другої сторони, нема ніяких причин сподіватися якоїсь обнижки цін, мимо

осінньої, як звичайно більшої подачі товару. Здається, що рівень цін, який усталився в останньому господарському році, удержить ся і в новому, а він на загал відповідає коштам продукції.

Уряд поробив деякі заходи для того, щоби паралізувати можливу знижку цін при збільшеній осінній подажі. З цих заходів найважніші це: 1. Здержання екзекуцій в літній порі; 2. Наказ війську купувати збіжжя прямо у продуцента; 3. Закупи зерна через ПЗПЗ (державні збіжеві заведення); 4. Допущення контрольованого експорту жита, пшениці і вівса; 5. Дозвіл на необмежений експорт ячменю та інших росл. продуктів.

Ціни в Польщі тепер вищі, як в інших державах, пересічно на 4 зл. від 100 кґ. жита.

„НА КРЕСИ!.."

Познанський кореспондент „Курєра Пор." пише 29. серпня ц. р. м. ін.:

„Поселенча акція на східних кресах, ведена з Познаня, розвивається постійно. Тепер приготовляється також до переселення ремесла. Досі ремесло, поза безпроцентовими касами, які щойно недавно розпочали свою діяльність, не діставало жадної фінансової допомоги. Тому, що без достаточної кредитової допомоги не може бути мови про належно реалізовану поселенську програму, отже переводиться саме тепер пертрактації на тему урухомленя кредитів для ремесла, що виїздить на Креси, подібно, як це зроблено з купецтвом. Урухомлення кредиту на ту ціль, у висоті 100.000 зл. є вже питанням днів.

В ціли госп. наближення Великопольщі й Волині, познанські підприємства заінтересувалися торгами в Рівному, які відбудуться у вересні. В цих торгах візьме участь багато великопольських промислових фірм. У вересні виїде туди прогулька купців та промисловців, орґанізована „Торг. Промисловою Палатою".

Коли є на Волині місце для господарської активности людям з далеких сторін, то чому не може там бути місця для рухливих одиниць з місцевого українського населення? Тільки не треба чекати з заложеними руками, а братися до ремесла і торгівлі, в будь якій формі.

ЦУКРОВАР „ПОДІЛЛЯ".

Будова цукроварні в Березовиці великій коло Тернополя є вже фактом. В половині вересня має бути пробне урухомлення фабрики, а від 15. жовтня ц. р. вона має розпочати свою першу нормальну кампанію.

Пригадуємо, що цукроварня в Березовиці вел. повстала на вимогу хліборобських кругів з території львівської Рільничої Палати і місцевих хліборобських орґанізацій Поділля, які від довшого часу підносили жалі з приводу того, що подільський район не має

змоги розвинути в себе культури цукрового буряка. Вдалося нарешті узискати у влади і цукровім картелю континґент продукції цукру, потрібний для того, щоби урухомити нову цукроварню. Гроші на будову цукроварні виасиґнував кредитово Державний Рільний Банк.

Само підприємство оформилося дня 28. листопада 1936 як „Акційна Спілка Рільничої Цукроварні Поділля" з акційним капіталом зл. 2,700.000. Певну частину акцій признано українському „Сільському Господареві", решту „Малопольському Госп. Товариству". Обидві ці орґанізації розведуть ці акції між доставців-продуцентів цукрового буряка, фінансуючи їх з належности за доставлений сирівець. Таким чином, поступно, по якомусь часі цукроварня стане власністю тих продуцентів буряка, які дістануть континґенти управи.

БОРОТЬБА З КРІЗОЮ У ФРАНЦІЇ.

Франція (побіч Швайцарії) належить до тих країн, куди господарська кріза замандрувала найпізніше, але теж і утримується найдовше. Під знаком активної боротьби з крізою прийшло у Франції до політичної зміни в 1936 році; те саме завдання ставить собі і нове, друге видання уряду центролівого бльоку у Франції („людового фронту"), під проводом премієра Шотана і міністра фінансів п. Боннета.

Міністрові Боннетові парлямент ухвалив в червні надзвичайні повновласти для господарських реформ, на протяг місяців липня і серпня. Очевидно, за такий короткий час чуда ніхто не годен вдіяти. Тому і новому урядові не вдалося побороти кризи. Його декрети, що появилися протягом літа, мали на меті передусім привернути довіря до французької валюти, а тим самим спричинити поворот тих французьких капіталів, які в останніх часах вимандрували за границі. Знесено 10% податок від державних паперів, введено полекші при заміні державних обліґацій на іменні титули при їх заставлюванні.

Другі зарядження мають на меті здешевлення кредиту для промислу (головно середніх і малих підприємств). Державний скарб жертвує 1 міліярд франків на скидку довжникам з заплачених відсотків. Промисловець має платити банкові найбільше 4%. Таку саму боніфікату відсотків признано теж позичкам, що затягнені на будівельні цілі.

НОВА ВНУТРІШНА ПОЗИЧКА В НІМЕЧЧИНІ.

Німецький уряд випустив чергову внутрішню позичку. Подібно як і попередні позички, нова, є опроцентована доволі високо, як на державний папір (4,5%). Речинець позички 15 літ, при чому початок викупу буде в 1947 р. Що року буде викуплена $^1/_6$ частина позички.

Сума випуску — 700 міліонів марок. З тої суми 100 міліонів підписали вже фінансові установи, решта буде віддана для підписки банковій ґрупі під проводом Державного Банку.

БОРОТЬБА ЗА ЦІНУ ЗБІЖА У ФРАНЦІЇ.

В парі з заведенням збіжевого монополю у Франції (урядом Блюма літом 1936 року) установлено також „Державний Збіжевий Уряд", який встановляє що року одностайну ціну за збіже. Аж до кінця літа ц. р. обовязувала ціна 160 франків за 100 кґ жита. При установлюванні ціни на новий господарський рік не дійшло до порозуміння в „Уряді": представники орґанізацій продуцентів жадали 200 фр., речники консументів (головно від спож. кооперації) годилися на 170 фр., признаючи, що загально всі ціни пішли в гору. Рішив справу представник влади, установлюючи ціну 180 франків.

При нагоді цих торгів преса прихильна купецтву атакувала цілу установу збіжевого монополю і державно реґульованої ціни, доказуючи, що так нормовані ціни унеможливлюють свобідну гру подачі й попиту.

ПРИМУС ВІДДАЧІ ЗБІЖА В НІМЕЧЧИНІ.

Німецька влада видала зарядження про обовязкову віддачу цілого збору збіжа (головно жита і пшениці) до рук державних орґанів; непослух підлягає тяжким карам. Не підлягає віддачі тільки така скількість зерна, яка конечна для особистого спожиття родини та на засів. Дотепер на ринок приходила приблизно половина збору (при житі прим. 3,4 міліонів тон на всіх 7,5 міліонів тон). Після нового розпорядку турботу за доставу паші для домашніх тварин перебирає міністер хліборобства, отже хлібороб сам не має права затримати зерна для паші. За пашу буде служити головно кукурудза і ячмінь. Тому збільшується імпорт кукурудзи.

(Як відомо, ціни збіжа є в Німеччині від 1933 року реґульовані одностайно державою).

Шарль Фуріє

(В століття смерти).

Шарль Фуріє (Charles Fourier) — який оспівав себе самого у поемі, щось як Пушкін себе, він, що про нього співав у одній поемі поет Беранже, як про божевільного, що хоче спасти світ — був направду незвичайною і ориґінальною людиною. Цей простий торговельний помічник посідав не тільки здібність конструювати у своїх книжках нові суспільні системи, але й вміння передбачувати майбутність; він був пророком нового розумного громадянства.

Чимало його передсказань стало вже дійсністю, а багато ще чекає на свою реалізацію. Він передсказав залізницю і телєфон, перекопання Суезького каналу, наводнення пустині Сагари загальне розповсюднення управи городовини і садів, які на його думку мають витискати управу збіж, відтак він передсказав ще поширення управи цвітів, рівноправність жінок та організацію кооперації. З його пророцтв покищо не здійснилися: заміна воєнних армій на армії праці для виконання публичних робіт що є в інтересі народів і міжнароднім, знесення мит та всіх політичних границь і встановлення Константинополя столицею світа. Згадаймо ще й те, що він передбачив можливість управи південних овочів на півночі, що нині потвердили спроби російського вченого Мічуріна з управою винограду на півночі. Остає ще його фантастичний здогад про переміну солоної морської води в питну воду.

Фуріє був взагалі великий фантаст і чудак. Між іншим, він ожидав щодня о 12. годині в полудне у своїм помешканню на капіталіста, який прийде і заоферує йому велику суму грошей на здійснення його плянів.

Фуріє не був приклонником господарської рівности, не був за комунізмом і революцією. Був великим противником етатизму, цебто вмішування держави в господарське життя. На його думку, торгівців і нинішню торгівлю — яких сильно критикував — повинна зліквідувати не держава, а повільна кооператизація.

На думку Фуріє праця у його спілках (асоціяціях) не повинна бути однотонною і скучною. Ці асоціяції (або фалянстери, як він їх часто зве) — дають своїм членам змогу протягом дня по пару разів зміняти заняття. Найважніше заняття це рільництво. Для того, щоби працю зробити ще більш притягаючою, її виконується в ґрупах; на чолі цих ґруп стоять жінки.

Фуріє виходив прямо з реальних потреб дрібних хліборобів і ремісників та радив основувати „громадські контори" або фаляньги. Тут мали би обєднуватися: хліборобство, промисл, торгівля. Громадська контора в уяві Фуріє — це ніщо інше, як комбінація територіяльної самоуправи з кооперацією. Завдання цієї установи на думку Фуріє такі:

1. зменшення на половину домашніх занять для незаможних родин;

2. постійне звільнювання від громадських податків;

3. кожний селянин, якого господарство дає якусь підставу кредитоздатности, має мати змогу дістати кредит на уміркований відсоток;

4. члени мають діставати по дешевих цінах ріжні товари і тим способом будуть винищені гандлярі та спекулянти;

5. для незаможних мається знайти постійну, корисну і змінну працю в хліборобстві або промислі.

Ріжноманітність і важливість виконаних робіт показує, що в громадській конторі єднаються всі ті виробництва, товарові та

кредитові операції та що ця контора є комбінацією кооперативи спотреби, продукційної і кредитової. Великі складові доми мають переховувати продукти хлібороба, за невеликою оплатою, потрібною для удержання самого складу. Дві-три фабрики, в яких найдуть заняття ті, що не працюватимуть у хліборобстві, будуть виробляти знаряддя і струменти для домашньої потреби та всякі інші потрібні предмети. Оборот товарами у формі купна-продажі або заміни буде теж організований громадами, через виборних відповідальних працівників. Їжа буде варитися в одній досконалій кухні для всіх, через те жіноцтво зискає багацько часу, а господарство топлива.

Розвиваючи далі цю думку, жадає Фуріє улаштування публичних пралень, пекарень, аптик, помешкань та спільного виховання дітей (у діточих садках).

Помимо своєї великої простоти і практичности, наведений тут проєкт вимагав далеко більш розвинених господарських відносин, як ті, що були за часів Фуріє. Громадська контора, про яку думав цей мрійник, є комбінацією, яку здійснить колись кооперація у співпраці з громадською самоуправою, якщо ця остання буде реальною дійсністю, кермованою розумом.

Плян цей, як цілість, носить на собі печать ґеніяльности його автора, який передбачив ролю кооперації у співпраці з територіяльною самоуправою. Заслуга цього відкриття належить йому одному.

В. Тотоміанц.

Доба ґарантизму

Відомий мислитель Ш. Фуріє в своїх творах дуже часто звертається до питання соціяльної еволюції. Ми не можемо тут викладати цілої його складної теорії; мусимо обмежитись тільки головнішим, що має відношення до сучасного господарства, а зокрема до сучасної кооперації.

Головною ознакою соціяльного поступу Фуріє вважає розвиток промисловости. Перші два періоди людського розвитку (примітивний та дикунський) зовсім не знають виробничої діяльности; далі йдуть три періоди промисловости розпорошеної, несистематичної, без загального пляну, а саме: патріярхат з дрібною, мало розвиненою промисловістю, варварство з промисловістю середнього ступня та сучасна цивілізація з добре розвиненою промисловістю. Фуріє писав свої книги в першій половині минулого століття, коли використання сили пари викликало надзвичайно швидкий розвиток промисловости. Добу цивілізації, себто пятий період розвитку людства, Фуріє ділить на чотири епохи, які прирівнює до дитинства, юнацтва, мужности та старости.

Перша епоха, дитинство, це — часи февдалізму; друга, себ-

то юнацтво — часи усамостійнення торгівлі й промислу а разом з тим часи привілеїв міст та початків парляментаризму. Епоха третя, себто мужність, це — друга половина вісімнацятого й перша половина девятнацятого століття, — часи буйного розвитку торгівлі й промислу, розвитку акційних спілок. Повна свобода приватної підприємчої діяльности вела до господарської анархії; разом з тим поширилася ідея організації народнього господарства, як цілости. Потім настає епоха четверта, себто епоха старости, підупаду сил; характеристичні ознаки цієї епохи, на думку Фуріє, це — поширення в містах ломбардів (заставничих закладів, занепад ремісництва), обмеження права займатися ремеслом (ремісничі концесії), промисловий февдалізм, що доходить аж до монополю (трести, картелі)); розвиток ідеї кооперації. Як бачимо Ш. Фуріє досить добре схарактеризував ту епоху, що прийшла аж після його смерти.

По занепаді періоду цивілізації (капіталістичної), себто по вичерпанні всіх творчих сил цього періоду, мала настати нова доба (шоста), яку Фуріє зве добою ґарантизму, добою непозної кооперації; після неї має прийти доба соціянтизму, себто кооперації простої, а та в свою чергу має привести до гармонізму, або кооперації складної.

Соціяльний і господарський розвиток вимагає, щоби в кожній епосі життя розвивалося, наближуючись до форм епохи вищої: як варварство вело до цивілізації, так цивілізація мала вести до ґарантизму, а цей до епох наступних.

Коли приглянемося до сучасного життя, побачимо, що ми вже вийшли з епохи занепаду цивілізації, що свобода господарської діяльности та вільна конкуренція вже виконали своє завдання і не вистарчають для сучасних відносин. Кольосальний промисловий поступ після війни привів до того, що маємо тепер занадто багато продукційних можливостей на таку малопоступову фазу, яку характеризує свобода підприємчої діяльности і звязана з нею господарська анархія; сучасні господарські можливости не відповідають соціяльним відносинам. Тому соціяльний лад довелося пристосувати до господарських можливостей, він мусів розвинутись до вищої фази, що обмежує де-які приватні права, напр. право вільної підприємчої діяльности, за те дає певні ґарантії суспільству та окремим його ґрупам. Так бачимо обмеження права експорту й імпорту, встановлення примусових (твердих мінімальних або максимальних) цін чи то шляхом державного нормування, чи то шляхом картелізації; обмеження права засновування нових підприємств і т. п.*

В кожній добі соціяльного розвитку можемо знаходити,

*) Обмеження свободи госп. діяльности, державне і картельне нормування цін і т. д. є на нашу думку ознакою занепаду капіталістичної форми господарки, себто явищем п е р е х о д о в и м, а не вищою формою суспільного устрою. **Редакція.**

в більшій чи меншій мірі, ознаки з періодів вищих або нижчих, бо суспільне життя розвивається повільно, до того ж в де-яких його галузях розвиток іде більш швидким темпом, ніж в инших. Зародки ґарантизму Фуріє знаходив уже в своїй добі, напр. за його часів в Німеччині ще не було заведено одноманітної системи мір і ваги, і це, на його думку, цілковито відповідає добі цивілізації, себто добі цілковитої свободи приватної підприємчої діяльности. В той же самий час у Франції вже було заведено одноманітну метричну систему, що до певної міри обмежувала свободу торгівлі, за те давала суспільству ґарантію торгівлі справедливої. Це — приклад ґарантії загальної, переведеної в життя державним авторитетом. Люде одначе шукають ріжних способів до створення ґарантій. Так шляхом приватного підприємства створено маєткову ґарантію у формі асекурації, що забезпечує маєток від пожежі, крадіжі, градобою і т. п. Де-які держави взяли на себе санацію банків, щоб ґарантувати інтереси вкладчиків. Недавно Чехословаччина мусіла допомогти скрахованій асекураційній спілці „Фенікс", аби тільки ґарантувати інтереси заасекурованих в ній чехословацьких громадян.

Свобода торгу й промисловости що-далі робиться вже тільки порожньою фразою. Коли приватні підприємці заявляють себе захистниками вільного торгу й вільної конкуренції (лібералізм), то це не що инше, як лицемірство, бо якраз вони шукають всяких засобів для обмеження конкуренції та забезпечення високих цін (картелі). Більше того, вони налягають на уряди, щоб помагали їм забезпечувати ціни обмеженням не тільки імпорту, а й національного виробництва, шляхом встановлення континґентів.

Таким чином навіть приватні підприємства, дбаючи не про що инше, як за власні інтереси, мусять творити для себе ґарантії шляхом орґанізованого кооперування.

З другого боку характеристичним для наших часів є розвиток робітничих професійних союзів, що в них обєднуються робітники для створення ґарантій умов праці (колєктивні договори), вимагаючи навіть інтервенції уряду та заведення законів про обовязковість колєктивних договорів. Ґарантію доходів ми можемо бачити в соціяльнім забезпеченні (каси хорих, пенсійні каси), в допомогах безробітним. Доба ґарантизму виявляється також в безплатнім шкільництві, в соціяльній чинности урядів самоуправи, в державній підтримці будівництва і т. п.

В межах цієї статті не можна вирахувати всіх проявів ґарантизму в сучасному суспільному житті. Але можна зазначити, що ґарантизм переводиться в життя через обєднання або примусові (держава, самоуправа), або добровільні (картелі, професійні союзи, товариства взаємопомочі і т. п.). Ці обєднання не є кооперативами. Попри них творяться вже й кооперативи, але ще не в такій кількости, щоби мати рішаючий вплив на господарське та суспільне життя. Кооперативний лад прийде після ґарантизму.

Придивляючись до суспільного життя, бачимо, що під технічним оглядом промисловий поступ досяг такого високого ступня, що ґарантизм, як суспільний лад, вже не задовольняє, бо не дає можливости використати всі виробничі сили, створені сучасною технікою. Через це повстає незадоволення, шукання нових доріг, творення нових господарських форм. Господарські форми, які Фуріє передбачав перед 100 роками, сьогодня панують в думках поступовіших людей, що намагаються перевести їх в життя. Тому вже в сьогоднішньому суспільному житті знаходимо де-які прояви, що належать, власне кажучи, до періоду наступного (за Фуріє — до семого), себто до періоду кооперації простої або соціянтизму. В де-яких державах окремі галузі кооперації досягли вже значного розвитку. Так в Анґлії споживчі товариства обєднують вже біля 60% родин. Діяльність споживчих товариств поширюється там на нові й нові галузі виробництва. Правда, обороти споживчих товариств ще й досі не перевищують 15% загальних оборотів анґлійської торгівлі, але анґлійський споживач, при бажанні, вже може задовольнити всі свої денні потреби через кооперативу. Більше того, він може їх задовольнити майже самими кооперативними виробами: їжа (навіть делікатеси), одяг (навіть дамські капелюхи), посуд, меблі, навіть біциклі й мотоциклі — все це виробляється вже в кооперативних підприємствах.

Ще якихсь тридцять літ назад теоретики висловлювали сумнів, щоб споживчі товариства могли постачати своїм членам такі речі, як молоко, мясо, городина, садовина, що так легко псуються, а нині добре орґанізовані кооперативи продають цього краму за рік сотні ваґонів. Багато споживчих кооператив мають власні молочарні, навіть молочні ферми та фільварки. Не дивлячись на невдалі спроби в минулому, споживчі товариства відчиняють власні ресторани, кавярні, аптики.

Споживча кооперація поширилась з Европи на инші частини світу.

Сільсько-господарська кооперація, а особливо кооперативний збут продуктів сільського господарства досяг такого великого розвитку, що в деяких країнах вже заволодів окремими господарськими галузями. Так в Данії не менше 90% масла виробляється в кооперативних молочарнях. В руках данських кооператив знаходиться вже на 70% експорт свинини і на 50% експорт яєць. Що до внутрішньої торгівлі Данії, то в кооперативних руках знаходиться лише біля 7% загального обороту, але в галузі харчевих продуктів кооперація вже охопила не менше 30% торгівлі.

У Фінляндії продукція масла й сира на 95% в руках кооператив, а виробництво сірників на 50%.

В Голяндії кооперативні молочарні виробляють більше 50% масла й сира; 70% врожаю цукрового буряка йде на кооперативні цукроварні.

В Американських Сполучених Державах скооперовано збіжеву торгівлю на 60%, продаж молочарських продуктів на 82%, садовини й городини на 40%, тютюну на 50%. Також і кооперативне постачання машин та сировини в де-яких місцях досягло значного розвитку. Так наприклад, в Італії закупочні кооперативи в окрузі Пяченца постачають своїм членам 55% предметів необхідних для сільського господарства.

В Естонії скооперовано імпорт штучного угноєння на 80%; соли й сільсько-господарських машин на 50%, цукру на 40%, тютюну, рижу на 30%.

Перехід від ґарантизму, чи то неповної кооперації, до кооперації простої вже заначується, людське суспільство наближається до кооперативного ладу. Коли він прийде — не знаємо, але проф. Ш. Жід ще в р. 1888 сказав, що його наближення залежить від нас. Сучасне виробництво вже досягло такого розвитку, який уможливлює орґанізацію народнього господарства кооперативним способом; державна форма — в більшости держав — демократична, не ставить тому перешкод; лише відсталість людської психольоґії перешкаджає опануванню народнього господарства кооперативною системою, або, вірніше — розподілу окремих галузів народнього господарства між кооперативами, державою та орґанами самоуправи, як це викладено в моїй праці: „Межі розвитку кооперації споживачів" (Подєбради, 1931).

Людська психольоґія досі ще перебуває під вражінням часів блискучого розвитку виробництва в умовах повної свободи підприємчої діяльности й вільної конкуренції. Ця психольоґія признає сильній одиниці не тільки перше місце в суспільстві, але й право використовувати і навіть гнобити слабших. Конкуренційна боротьба дозволяє які вгодно засоби; а громадянство плескає побідникові, хочби він знищив тисячі конкурентів. Величезні фабрики, найновіші машини-автомати, технічна раціоналізація викликують у всіх тільки подив, не дивлячись на те, що позбавляють праці ремісників і створюють сотні тисяч безробітних. Якщо сильна одиниця зуміє зручно використати й державну скарбницю, то їй і цього не береться за зле.

В наші часи, в добі ґарантизму, ця психольоґія в значній мірі втратила під собою ґрунт, і вже не вважається можливим залишати соціяльно-слабих на милість долі. Людство вже прийшло до переконання, що між ріжними верствами суспільства є якийсь звязок. Справді, коли якась хороба поширюється між соціяльно слабими, загрозу її відчувають і вищі верстви суспільства; коли зменшується закупочна сила одних, то від того зменшується у других можливість заробітку; справжній націоналіст шукає способів фізичного, матеріяльного й духового піднесення всіх верств нації, а не якоїсь однієї. Все більш поширюється переконання, що багатство народу творять не сильні одиниці, але сам народ, як цілість.

На жаль, це переконання не набуло загального поширення та послідовного признання.

Якраз через те, що соціяльна правда досі не набула загального признання, а ґарантизм не в стані забезпечити працю й заробіток кожному здоровому дорослому членові суспільства, — бачимо злидні при загальнім достатку.

Отже суспільство мусить прийти до вищої форми орґанізації народнього господарства, до заведення кооперативного ладу, а всі поступові члени суспільства, що вже прийшли до переконання про необхідність зміни господарського ладу, повинні навчати відсталих, пояснювати їм, що тільки кооперація може привести до рівноваги виробництво і споживання.

Кооперативного ладу не можна будувати на взаємнім поборюванні та антаґонізмі; його основою є співпраця та солідарність інтересів. В цім напрямку необхідно перевести зміну суспільної психольоґії, бо кооперативному ладові в народнім господарстві має відповідати „новий моральний світ" у суспільних відносинах, пропаґований Р. Оуеном тому 100 літ назад.

Спроба Р. Оуена примінити свої ідеали на практиці, як відомо, закінчилась невдачею; одною з її причин була психольоґічна непідготовленість тих, з ким Р. Оуенові довелось мати діло. Змінити людську психольоґію — річ не легка; зробити це за короткий час — неможливо. І тепер найбільшою перешкодою для розвитку кооперації є психольоґічна непідготовленість людства. Тому то свідомі кооператори надають таке велике значіння культурно-просвітній діяльності. Мало закладати нові кооперативи, мало дбати про добру їх орґанізацію, про правильне ведення торгівлі. Кооператива — не крамниця. Коли б кооператива була крамницею, то чи варто було б прикладати зусилля до того, щоби поруч із сотнею існуючих крамниць заснувати ще одну? Тим більше, що як цілком правильно зазначив проф. Ш. Жід, коли кооператива є тільки крамниця, то це здебільшого буває погана крамниця.

Кооператива є обєднанням людей. Чим міцніше буде це обєднання, чим свідоміші будуть його учасники, тим швидче й ліпше вона виконає завдання що до поліпшення добробуту учасників.

Крамниця це тільки з н а р я д д я для осягнення мети. В добрих руках знаряддя принесе користь, в руках людей несовісних чи нерозумних те саме знаряддя може принести велику шкоду. Тому треба, щоб учасники кооперативи бачили в своїй крамниці не тільки місце, де можна купити дешевше і де продавцем є своя людина; ні, вони повинні бути свідомі також і того, що ця крамниця чи молочарня, чи позичкова каса, чи який інший заклад, це зародок нового господарського ладу, до якого наближається суспільство, що його Фуріє назвав соціянтизмом, а проф. Ш. Жід солідаризмом, бо підставою його є спільність інтересів та товариська співпраця.

Б. Мартос.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРТСВО

Нафтове господарство на Сході Европи за влади СРСР

Коли порівняти обсяг, характер і швидкість нафтового верчення в СРСР з тою ж працею в Злуч. Державах Америки, то одержимо висліди далекі від задовольняючих. Так за 15 років (1919—1934) в ЗДА проверчено 324.590 місць і розпочато експлуатацію 900 нових нафтовищ, а в СРСР за той же час пророблено лише 8245 верчень і розпочато експуатувати тільки 20 нових нафтовищ, себто виконано працю в 40 разів меншу ніж в ЗДА. Між тим в 1934 р. в ЗДА одержано 109 міл. тон нафти, а в СРСР 25,2 міл., або кругло в 4 рази менше. Це свідчить про надзвичайну ще досі екстензивність нафтодобувної промисловости в СРСР у порівнянні з ЗДА. У першому вертять лише на нафтовищах, що ґарантують велику продукцію і де мале ризико. В ЗДА вертять масово і на мало певних нафтовищах. Для цього потрібні добрі дослідження розвідковими верченнями, а на це в СРСР не вистачає підготованих кадрів і фондів. Крім цього, очевидно, відграє ролю ще й те, що нафтові добра належать до окраїн, в яких СРСР веде кольоніяльну господарку.

Пересічні глибини в 1934 р. були: в Азербайджані — 860 м., в Грозному 1000—1100 м., а на 1935 плянувалися: по Азербайджану — 1185 м., по Грозному — 1130 м. і по Майкопу — 1020 м. Після заведення акордової праці під назвою так званого стахановського руху і в добуванні нафти, всіма способами збільшувано швидкість верчення. Ураховуючи досягнення стахановців і всі технічні можливості при існуючому устаткованні спеціяльна конференція нафтотрестів виробила норми верчення.

Норми ці є досить близькі до плянувань на 1936 рік.

Пересічно після введення акордової праці проверчують 1000 метрів за 8—10 днів. В ЗДА верчення в 2300 м. завглибшки тривають 13—21 день, а при глибині в 3000 м. тут уже в 1933 р. швидкість була 900 м. Таким чином що до швидкости верчення СРСР ще значно відстає від Америки. Ще гірше виглядає справа, коли розглянути всі праці, звязані з верченням. При акордовій праці на самому верченні допомічні цехи значно відстають. Дуже часто трапляється, що закінчивши одну роботу не можна зразу перейти до нової за відсутністю підготовленої для цього площадки, вежі, недостачею рур, тощо. Часто закінчують верчення у 10—15 днів, а на закінчення підготовних праць чекають 5—16 днів. Хронічно затримують верчення постійні аварії під час праці (одірветься, чи зламається свердло, зімнуться рури тощо). На заводі Орджонікідзе за І квартал 1936 р. трапилось 80 аварій) з них 55 через зломання рур), а у 1935 р. за такий же період було 24 аварії. На заводі Азізбекова в січні 1936 р. було 29 аварій, в лютому — 40, в березні — 35, в квітні — 50, в травні — 28, а за

20 днів червня — 14. Всі ці дефекти приводять до низького коефіцієнту використання часу на механічне верчення, а саме: в Азербайджані на саме механічне свердлення витрачається 25,4% всього часу, в Грозному — 22,6%, в Майкопі — 17,9%, в Східних районах — 24,4%, а в рекордових свердловинах доходить до 60%. У цей час в Румунії найглибші свердловини (більше 3000 м.) проходять з витратою на саме механічне свердлення 60%, а в ЗДА — 70%. Недостача вишколеного персоналу в СРСР помимо наймодерніших уряджень всеж приводить до значно нижчого ефекту в свердленні, ніж в інших країнах.

Динаміка добування нафти в СРСР по головних районах визначилася так (у тисячах тон і у %% до к. Росії, згідно СРСР):

	Азербайджан		Грозний		Майкоп		Емба-Урал		Схід. Росія (СРСР)		
Роки:	1000 т	%%	1000 т	%%	1000 т	%%	1000 т	%%	1000 т	%%	100 тони
1932	12631,9	56,8	8064,5	36,2	1012,9	4,6	249,0	1,1	289,4	1,3	22251,8
1935	28450,0	77,5	4000,0	13,2	1400,0	4,6	400,0	1,3	1260,	3,0	22741,4

За цими даними більше 95% нафти в СРСР добувається з кавказьких джерел і лише коло 5% з інших родовищ. Добича на П. Кавказі до 1932 р. швидким темпом зростала, а опісля почала раптово падати. Пояснюється це тим, що на початок революції на П. Кавказі підготовано до експлуатування нафтовища великої продуктивности, які влада СРСР почала відразу у хижацький спосіб (головно нафтометами) виужитковувати. При цьому випущено багато ґазу, а це не могло не викликати значного зменшення віддачі нафти нафтовищами. Східні райони підносять добичу, але абсолютна їх продуктивність покищо лишається позаду навіть найменшого Майкопу. Щодо світового нафтопостачання, то СРСР займає друге місце після ЗДА, даючи $^1/_5$ їх виробництва.

Розподіл добування нафти після метод ми простежимо за такими даними (у %%):[1])

	Роки:	Нафтомети	Закриті (модерні) способи	Вибірниці	Озерка й інші
Азербайджан	1933	33,8 %	81,3 %	0,6 %	1,1 %
Грозний . .	1913	6,8 „	коло 5,0 „	коло 91,0 „	—
	1928/29	76,4 „	74,5 „	—	—
	1933	17,9 „	—	0,0 „	7,4 „
Майкоп . .	1932	72,3 „	27,5 „	—	0,2 „
	1933	55,4 „	44,4 „	100,0 „	—
Емба-Урал .	1932	3,9 „	95,0 „	—	1,1 „
	1933	—	98,4 „	—	1,6 „
Схід	1932	10,6—66,3 „	75,6—32,9 „	13,2 - 0,0 „	0,2—0,8 „
	1933	0,0—93,2„	94,1 - 6,8 „	55,6—0,0 „	0,3—0,0 „

[1]) Социалист. строит. СССР. Статист. ежегодн., 1935, ст. 159; Петролеум, 1935, ч. 16. ст.

Ці дані свідчать, що добування нафти в СРСР ведеться нафтометами та закритими способами (глибокі помпи й компресори). За царату $^{9}/_{10}$ нафти добувалося примітивними способами — вирібницями. Перехід за влади СРСР до закритих способів добування вказує на певний поступ, але велика доля нафтометової нафти в добичі свідчить про хижацтво й екстенсивність. Нафтомети не тільки ослаблюють припливання нафти до свердловини, при них не лише пропадають ґази й найлегші й найцінніші дерівати, — вони ще й руйнують свердловини і часто викликають обводнення нафтовищ. Між тим наведені числа свідчать, що за СРСР зросла добича нафти нафтометами у 8—10 разів проти того, як було за капіталістичних відносин. Найбільше ж зловживалося нафтометами на П. Кавказі, де ними кілька років добувалося $^{3}/_{4}$ нафти. Таке „господарювання" уже значно зруйнувало нафтовища П. Кавказу (їхня продуктивність впала у двічі). Відновити нормальну продуктивність цих нафтовищ може й пощастить, але після великих праць і значної інвестиції капіталу.

Взагалі ж добування нафти відстає від верчення як і кількосному, так і в якісному відношенню. За 6 місяців 1936 р. у порівнанні з таким же періодом в 1935 р. добування виросло на 14,8%, а свердлення на 39,3%. Свердлення за 6 місяців 1936 р. тресту „Леніннафта" зросло на 17,8%, у порівнянні з 1935 р., тресту „Орджонікідзенафта" з на 48,6%, тресту „Майнафта" — на 88,6%. Добування ж по тим же трестам виявилося меншим ніж у 1935 р. Таке відставання радянські автори пояснюють виключно невідповідним засвоєнням збудованих свердловин. У цій справі промисловість СРСР відстає від американської не менше як на 5 років[2]). За 12 років глибоких помп конструктивно не тільки не удосконалювали, а вони ще й погіршилися, так, що замість за 90 днів праці вони почали руйнуватися за 20—50 діб. В ЗДА вживаються ріжні конструкції помп в пристосуванні до умов праці. Експлуатаційні рури для свердловин на 500 м. завглибшки вживають і при глибині на 1200—1800 м. Компресорове підношення нафти в СРСР ще досі робиться без контролі кількости повітря. Із 524 компресорів на бакинських промислах ганяються ялово не менше 160, а в цей час замість 150 м^3 повітря, потрібного для піднесення тони нафти, дається лише 90 м^3. Підводячі воздух рури не щільні й скрізь з них витрачається повітря. Великий % проверчених дір при цьому не експлуатується, хоч вони й дають певну кількість нафти. Так, із 6805 свердловин бакинського району 1. VI. 1936 р. працювало лише 4428, а більше $^{1}/_{3}$ не були урухомлені[3]). На промислі ім. Кагановича 1. V. 1936. із 340 свердловин було діяльних лише 149 (45%), а на промислі ім. Азізбекова тоді ж із 403 свердловин 129 не працювало. За 6 місяців 1936 р. в Азербайджані повинно перейти до експлуатації 761 свердловина, а почало працювати лише 448, себто плян

[2], [3], [4], [5], [6]) Плановое хозяйство, 1936, ч. 7, ст. 64, 65, 67, 69, 70.

виконано лише на 41,1% [4]). Отже експлуатація свердловин в СРСР є ще на дуже низькому рівні, значно відстаючи від вертільного відділу.

Ще гірше стоїть питання герметичного переховування добутої нафти та герметичного її добування. В дореволюційні часи найбільша частина нафти переховувалась в нещільно вкритих, або й цілком відкритих ямах у землі, так званих амбарах. При такій системі найлегші частини (бензинові) випарювали у воздух. Ця система у великій частині ще й досі зберігається в СРСР, де піднесли добичу, не набудувавши для неї закритих резервуарів. За радянськими підрахунками у 1935 р. через таке переховування в самому бакинському районі втрачено 500.000 тон бензини[5]). З калинської нафти, яка передавалася на переробку до Грозного, пропадала майже вся бензина. При виході зі свердловини нафта мала 5,78% бензини, а на дестилярню припливала з містотою лише 0,5% [6]).

В пеленках розвитку перебуває також використання природнього ґазу. Чисто ґазові родовища ледви починають досліджувати. Із свердловин ґаз також використовується не повно (без належної герметичности) і мало раціонально. Часто його вживають замість повітря для підношення нафти; нафту потім направляють до відкритих збірників, з яких він разом з легкими деріватами тікає у повітря. Це дає у одному Калининському втрату 100 тон ґазу за добу. При зуживанні на біжучі потреби в СРСР установлено норми в 20—30 разів більші ніж в ЗДА.

Перерібка нафти на Сході Европи теж має своєрідні влавластивости. До революції нафтопереробні центри ґеоґрафічно були розміщені поблизу добування та на зручних шляхах до внутрішнього російського ринку: в Баку, Грозному, Катеринодарі й Новоросійську. Влада СРСР трохи наблизила нафтопереробні центри до споживача, побудувавши нафтодестилярні в Батумі, Туапсе, Москві, Ленінграді, Саратові й інших, але ані одної нафтодестилярні не збудовано в УСРР.

Перероблювання ропи в к. Росії мало за ціль головним чином виріб нафти для освітлювання й мазуту для палива. Повнішого використання нафти, як сировини, для одержання бензини й інших легких деріватів майже не було. На одержання бензини кракуванням чи з природнього ґазу не було жадного урядження. Дуже мало зверталося уваги також на одержання парафіни, хоч відповідної сировини було досить як у Баку, так і Грозному. В цьому останньому парафінову нафту для виробу рідшого мазуту дестилювали залишаючи в ній велику частину світильної нафти (до половини). Після революції великий попит на бензину і на парафіну спонукав владу СРСР побудувати парафінові фабрики в Баку, Грозному й Туапсе, кракові урядження для бензини в Баку, Грозному, Туапсе, Саратові й інших; приступили теж до виробу бензини з природнього ґазу в Баку й Грозному. Але й після реконструкції та розбудови нафтової промисловости вона

лишається в 15 разів меншою ніж в ЗДА. (В 1928 р. вона переробила 8.900.000 т., а американська — 134.400.000 т.). При цьому в СРСР переробляється лише $^4/_5$ добутої нафти, а в ЗДА вся добича, а в деякі роки цієї добичі й не вистачає і доводиться вживати імпертованої сировини.

Загальний вислід праці в СРСР характеризують такі дані (в 1000-ах тон).[7]):

Вжито до перероблення:

Роки:	Сирої нафти	Півпродукту	Ґазу сир. й конд.	Церезини	Разом
1932	20214,5	60,1	306,5	1,1	20536,3
1933	18574,5	97,8	287,2	4,2	18910,0

Одержано:

Роки:	Готових прод.	Півпродукту	Разом	Страта
1932	19046,0	903,0	19949,0	637,3
1933	17693,8	473,3	18167,1	742,9

За цими даними переробна промисловість СРСР на 1933 р. піднеслася проти 1913 р. кругло втричі. Перероблення півпродуктів у цій промисловості складає ледве помітну величину. Страти ж виявляють тенденцію до збільшення з 3,1 на 3,9%.

По окремих районах перероблення нафти виглядало ось так (у 1000 т. і %%) [8]):

	Азербайджан та Аджаристан		Північний Кавказ		Московщина		Схід	
Роки:	1000 тонн	% %	1000 тонн	% %	1000 тонн	% %	1000 тонн	% %
1932	11493,9	58,4	8376,4	40,1	199,2	1,2	44,6	0,18
1933	12362,4	67,0	5815,8	31,7	195,7	1,0	42,1	0,17

Наведені числа свідчать, що 98% нафти переробляється в СРСР на Кавказі і лише 2% в Московщині та на Сході.

Що до виробу окремих продуктів по тих же районах, то ще й у 1933 році в СРСР головним продуктом виробництва лишається мазут. Він в Азербайджані складав 31,8% виробництва, а на П. Кавказі 34,1%. Виробництво бензини піднеслося з 2,7% в 1913 р. на 11,7% в 1933 р. Зокрема в Азербайджані піднеслося з 0,5 на 5,3%, а на П. Кавказі з 12,8 на 20,4%. Краковя бензина загалом по СРСР складала од його виробництва — 31,4%; в Азербайджані 21,2%, а на П. Кавказі — 37,1%. Треба зазначити, що головним продуцентом найлегших ясних продуктів (бензини й лігроїни) є П. Кавказ, а Азербайджан виробляє переважно світильну нафту („гас") та високої якости смаровила.

---

[7]) М. Н. Грачевський, Нефть в СССР, 1932, ст. 57; Социл. стр. СССР. Стат. ежег. 1935, ст. 15.

[8]) Социал, строит. СССР. Статист. ежегодн. 1935, ст. 155, 15.V; 156—158.

Порівнюючи нафтопереробну промисловість СРСР з американською мусимо зауважити, що в ЗДА уже в 1929 р. одержувалося 44% бензини (проти 12% в СРСР), з того половину кракової. Загалом же виробництво бензини в 1930 р. в СРСР складало $^1/_{147}$ частину виробництва ЗДА (361.000 т. проти 5.318.000 т.) [9]). В СРСР до виробу бензини з природнього ґазу приступлено тільки в 1924 р., а в ЗДА цей спосіб уже тоді розвинувся був у могутню галузь. Правда, в СРСР по окремих урядженнях в 1936 р. відбирання ясних продуктів піднесено до американських норм, а саме: Баджер і Фостер дають вихід ясних продуктів в 99%, тивної нафтопереробної промисловости в СРСР.

Експорт закордон до революції обмежувався сиа Пінч — 97% [10]). Але це покищо винятки серед назагал примірою нафтою, світильною нафтою і смаровилами і то перед війною значно зменшився. Війна звела цей експорт на нівець. По революції вивіз з Кавказу був зразу піднісся, дійшовши в 1932 р. до 6.002.000 тон. Далі експорт знову почав падати і зійшов у р. 1935 до половини зазначеної цифри (3.354.000 т.) [11]). Головним імпортером кавказької нафти є: Німеччина, Франція, й Англія, хоч участь останньої швидко зменшується.

Висновки.

1. Недостача належно вишколеного персоналу і нерівномірність праці між окремими відділами ще не дають в нафтовому промислі СРСР змоги користуватися модерними методами праці. Заведення акордової оплати праці (так звана стахановщина) інтензифікувало до деякої міри верчення, але всеж воно відстає від американського й румунського. Постійні аварії при верченні значно зменшують досягнення в ділянці самого верчення.

2. Верчення в СРСР ще досі провадиться переважно на нафтовищах з великою продукцією, а мало продуктивні, чи непевні дільниці обминаються.

3. Експлуатація свердловин в СРСР ще дуже відстає позаду верчення. Велика кількість свердловин лишаються недіяльними (часто складаючи більше 55% всіх свердловин району). Підношення нафти у великому розмірі робиться нафтометами. Останні ж, окрім всього іншого, приводять до втрати легких складових частин нафти. Глибокі помпи, що тут уживаються, мають застарілу конструкцію.

4. Добування нафти за часів СРСР піднеслося коло в 2,5 рази проти 1913 р. Ця продукція складає $^1/_5$ продукції Злучених Держав і не відповідає потенціяльним можливостям тутешніх ро-

[9]) Рефінер, 1930, березень, ст. 77, 92, 95; 1929, ст. 57.

[10]) Плановое хозяйство, 1936, ч. 5, ст. 15.

[11]) Обзор мировой советской нефтяной промышленности, 1936, ст. 19.

довищ. Головним продуцентом нафти є Кавказ, що постачає 95% нафти.

5. Переховується в СРСР нафта ще досі переважно у відкритих збірниках (амбарах), в яких страчується майже вся бензинова фракція. В 1935 р. в самому Азербайджані страчено 500.000 тон бензини.

6. Перероблялася нафта на Сході Европи, а в значній частині ще й тепер переробляється, екстензивними способами. Головним продуктом виробництва тут був (50% і більше) і лишився (32%) мазут. Центром перерібки був і лишився Кавказ (98% перерібки).

7. Техніка добування нафтових продуктів в СРСР стоїть досі на низькому у порівнянні з американською й европейською рівні. Мало кракових уряджень, ще менше застосовань для одержання бензини з природнього ґазу.

8. Вся нафтова промисловість СРСР взагалі є кількосно мала, а якісно примітивна, якщо порівняти її з цією галузю в ЗДА, чи коли зважати на потенціяльні можливості цієї країни.

В. Іванис.

З ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ.

З книжки комуніста про СССР.

Талановитий французький письменник Андре Жід (André Gide) був запрошений большевицькими літературними колами оглянути СССР. Андре Жід — комуніст з глибокого переконання, і таким залишився і вернувши з СССР. Це видко з цілої провідної нитки його, нині вже славної на ввесь світ книжки п. з. „Поворот з СССР". Одначе він не з тих комуністів, що їх безліч в Европі, які комуністичний світогляд ототожнюють з безкритичним захопленням усім тим, що робиться в СССР і для яких вихвалюванням Совітів вичерпується весь комунізм. Андре Жід — якийсь інакший комуніст, як ті всі, що виховалися виключно на трійливій поживі московського большевизму. Тому його болить, що у тім очікуванім раю, куди його запросили товариші з Москви — далеко не все є у згоді з тим ідеалом суспільного ладу, який собі вимріяв він, дитина Заходу, вихована в дусі свободи думки слова і орґанізації (хоч-би й у „буржуазній свободі" — як згірдливо, а невірно пишуть большевицькі автори).

Андре Жід у своїй книжці репортажів з СССР дає зпочатку кілька образків позитивних досягнень режіму СССР — головно з ділянки виховання молоді та з области мистецького життя; одначе цей тон захоплення слабне і переходить в низку різко критичних уваг, коли автор дає характеристику буденного життя маси населення та політичного режіму в державі. Критичні, а то й песимістичні думки Жіда тим цінні, що вийшли з під пера кому-

ніста. Ось кілька прикладових образків з першої, а відтак з другої частини книжки, у вільних виривках:

В діточому світі[1]).

„Серед робітничої людности, у варстатах, фабриках або у відпочинкових домах, в городах, у парках культури я зазнавав великої радости. Я чув, як серед тих нових товаришів братерство нагло вибухає і серце в мене билося радісно. Тому то на знимках з тих місць я є всміхнений, більше може, як мені це вдавалося у Франції. А кілько ж то разів мені ставали сльози ув очах з надміру радости, сльози зворушення й любови. Наприклад в домі відпочинку гірників у Донбасі коло Сочі. У тім всім не було нічого вдаваного, штучного. Я приїхав нечайно одного вечора, не заповідженний і вже по кількох хвилинах я чув до них повне довіря.

Або та неожидана візита в таборах для дітей біля Боржому, серед скромної, майже мізерної обстановки, де однак діти променіли щастям, здоровлям і наче б хотіли мені подарувати свою радість. Але що тут казати! Слова не здібні викресати того простого і глибокого зворушення... Чого ж би я мав говорити радше про це, а не про стільки інших річей? Серед поетів Грузії інтелєктуалістів, студентів, особливо серед робітників, я був глибоко перейнятий життям тих людей...

Тут найрадше показують гарні здобутки совітського часу. Це очевидно зовсім природне. Але траплялося нам нераз увійти несподівано до школи в місточку, до дитячого садка, до клюбу, яких нікому не снилося нам показувати і які певно не багато чим ріжнилися від інших совітських шкіл, садків і клюбів. І тому власне вони будили в мені найбільше захоплення, що не було тут нічого приготованого на показ.

Діти у всіх таборах піонірів (пластунів), які я бачив, є гарні, добре відживлювані (їдять пять разів на день), добре удержані, навіть пещені й радісні. Їх погляд ясний і повний довіря, їх сміх не має в собі злоби.

Той самий вигляд щастя, розцвившого щастя, ми часто стрічали у старшої молоді, так само бравої й гарної. Парки культури, де збираються люди по закінченій праці, це безсумнівне досягнення, особливо московський.

(Автор описує як виглядає московський „парк культури", щось в роді люна-парку, де забавляється молодь і старші.)

Люд у Москві.

Я брав участь у святі молоді в Москві, на Червоній Площі. Гидоту будинків проти Кремля закривали прапори й зелень. Усе було величне і навіть (говорю це відразу, бо не завжди матиму

[1]) Усі підзаголовки придумані нами. — **Редакція К. Р.**

змогу це сказати) — повне смаку. Це був попис прегарної молоді, яка зїхалася сюди з півночі і з півдня, зі сходу і заходу. Дефіляда тревала годину; я не сподівався чогось так гарного. Очевидно, ті досконалі істоти були витреновані, приготовлені і вибрані з посеред інших, — але як не захоплюватися країною і режімом, що був здібний їх видати?

Я бачив Червону Площу пару днів перед тим, в часі похоронів Ґоркого. Я бачив той самий люд, той самий, а як же однак відмінний — подібний мабуть радше до люду з царських часів — коли дефілював серед колюмн великої салі — перед труною письменника. Не був це вже люд гарний і сильний, не були це його представники напоєні совітською радістю, це був люд „відданий серцем", опечалений, серед якого пленталися жінки, багато дітий, іноді старці, а майже всі зле одіті, з вигляду нераз незвичайно нужденні...

В літніх місяцях усі майже ходять на біло[2]). Один подібний до всіх інших. Ніде так сильно, як на вулицях Москви не відчувається результатів суспільної нівеляції: суспільства без кляс, кожний член, якого, здається, має ті самі потреби. Трохи пересаджую, та не дуже. Незвичайна одноманітність панує тут в уборах, мабуть також в умах (якби можна було це бачити). Це мабуть позволяє кожному бути і держати веселий вигляд. (Так довго обходилися нічим, що тепер тішаться будь чим. Коли сусід не має більше, людина вдоволена тим, що має.)

„Хвости" перед склепами.

Що роблять ті люди, уставлені перед крамницею? Стоять у черзі, а черга тягнеться аж до сусідньої вулиці... Буде їх двістітриста осіб. Вони супокійні, терпеливі, чекають. Ще вчасно, крам зачинений. Проходжу туди по 3-ох чверть годинах; стоїть все та сама товпа. Дивуюся, чого в такім разі приходять так рано, що на цьому зискують?

— Як то, що зискуємо? — Лише ті, що перші прийдуть, дістануть...

Викладають мені далі, що ґазети подали вість про великий транспорт — не знаю вже чого (здається, того дня це були подушки). Може бути, що є там 400 або 500 штук, а зголоситься по це 800, 1000, може 1500 потребуючих. Ще добре перед вечером запас буде випроданий. Потреби такі великі, а попит такий великий, що єще довгі часи не можна буде його заспокоїти.

В пару годин потім входжу до маґазину. Величезний. Внутрі неймовірна глота. Але продавці не нервуються, бо не бачать у нікого ознак нетерплячки; кожний чекає своєї черги, сидячи або стоячи, нераз з дитиною на руці, без якогось порядкового числа, а однак без заколоту. Як буде треба, перебуде так цілий

[2]) Автор пише про Москву.

ранок, може цілий день, віддихаючи воздухом, який свіжо приходячому видається неможливим для віддиху, але потім якось так привикне, як привикає до всього. Чуть я ненаписав: піддасться. Але Росіянин вміє щось більше, як піддатися; він робить враження людини, яка знаходить приємність в чеканні. І легко каже другому чекати[3]).

Якість товарів.

Прорізуючи товпу, то знову ним попиханий я оглянув цей маґазин з гори до долу, здовж і вшир. Товарі, які я там найшов, були по найбільшій части огидні. Можна би навіть думати, що навмисне там фабрикується неприваблівi матеріяли й інші предмети, щоби їх купували тільки в нагальній потребі, але ніколи з уподобання. Я хотів привезти пару „памяток" другам — усе жахливе. Що правда, як мені казали, від кількох місяців робляться великі зусилля для піднесення якости товару; вдається великим накладом зусиль відкрити тут і там річи гарні, що заповідають поправу[4]). Але, щоби занятися якістю, треба вперед, щоби кількість була достаточна, а вона тепер ледви доганяє потреби. Зрештою совітські народи мабуть захоплюються всякою новістю, яку їм підсувають, хочби це були річи погані для нас, людей Заходу...

...Коли люди не мали того, що найконечніше, годі було турбуватися про люксус. Коли в Совітах так мало зроблено для піднебіння (поправи харчевих засобів), або радше, коли ніщо не зроблено для тієї справи, так це тому, що за багато було пустих жолудків.

Що діється, коли є монополь...

Зрештою смак виробляється лише тоді, як можна порівнювати, а тут не було вибору. Ніхто тут не скаже: „Одягайся тільки в Х—а". Хочеш, не хочеш — мусиш одягати те, що тобі дають. З ментом, коли держава є фабрикантом, купцем і продавцем, поступ якости зростає ураз з поступом культури[5]).

Моя одначе думка (мимо моїх антикапіталістичних поглядів) лине до тих всіх людий з наших країв, почавши з великого промисловця, а скінчивши на дрібних торговцях, які сушать собі голови над тим, що винайти, аби догодити уподобанням публики. З якою субтельною хитрістю кожний з них старається пронюхати,

[3]) Тут захована делікатна іронія активної людини з Заходу. А разом з тим — чи не хоче автор кинути світла на причину, чому нарід — безвольна товпа в СССР так довго терпить ненависний режім? — **Ред.**

[4]) Враження ці походять з 1936 р. Пригадуємо, що не від »кількох місяців«, а від десятка літ в СССР ведеться кампанія за »поправу якости продукції«, але, як бачимо, висліди компромітуючі. — **Редакції.**

[5]) То значить — нема поступу, (як видко з дальших слів самого автора). **Редакція.**

яким новим вирафінованим помислом мігби підставити ногу конкурентові. Про це все держава не має поняття, бо держава є без конкуренції. Якість? — „На віщо про це думати, коли нема конкуренції?" — так мені раз сказали. Тим пояснюється, надміру простолінійно, марний ґатунок усього, що є в Совітах, і недостачу смаку в публики. Якби його вона мала, держава не моглаби його заспокоїти.

Так, рішучо не шляхом конкуренції, але внаслідок вимог, які появляться в майбутньому, ростучи постепенно в культуру, тут осягнеться поступ. У Франції усе пішлоби швидше, на певно швидше, бо вимоги вже є[6]).

Стаханівський рух.

Вертаю до московського люду. На перший погляд ока нас вражає його незвичайна пасивність. Лінивство — це булоби за багато сказати... Стаханівський рух був ґеніяльним винаходом, що для зрушення цієї байдужности (давніше діяв кнут). Цього роду рух бувби зайвий в країні, де робітники працюють. Але тут, люди лишені собі, найчастіше розпускаються. Чудо правдиве, що мимо всього, якось там іде. Ціною яких зусиль з боку проводу, про це требаби багато говорити. Щоби оцінити величину тих зусиль, треба собі передовсім упритомнити малу, природню „видайність" російського люду.

В одній фабриці, яку оглядаємо і яка знаменито працює, представили мені стахановця, якого величезний портрет я вже передтим бачив на стіні. Кажуть мені, що цей чоловік дійшов до того, що за пять годин виконує працю, яку виконували 8 днів. Ризикую запит, чи не виходить воно на те, що з початку робив вісім днів те, що повинен був зробити за пять годин? Але моя увага не була принята зичливо і мені воліють не відповідати.

Оповідали мені, що ґрупа французьких гірників, подорожуючи по Совітах, відвідала одну з копалень і запронувала по товариськи змінити (злюзувати) совітських гірників, сейчас, без ніяких особливих зусиль, не знаючи очевидно про це, французи осягнули стаханівські рекорди...

Приходить до голови думка, щоби то совітський режім осягнув, якби мав робітників французького темпераменту, нашої трудячости, совісности і образування[7]).

---

[6]) Автор є очевидно в помилці, коли думає, що в Росії перед большевизмом публика не любила гарно й естетично одягнутися, та що »брак вимог« є причиною лихої продукції. Причина така в нічім иншім, а у відсутности конкуренції. — **Редакція.**

У колхозі.

В околиці Сухуму, оглядаємо взірцевий колхоз. Має вже 10 літ. По тяжких перших роках зробився нині одним з перших. Зовуть його „міліонером". Усе тут дихає щастям. Колхоз займає велику площу. Рослинність буйна, дякуючи підсонню. Кожний з деревляних дімків, уміщений на палях, які його відділюють від ґрунту, є прегарний і мальовничий. Довкола нього великий город повен овочевих дерев, ярин і квітів. Цей колхоз в останньому році дав величезні доходи, які дали змогу нагромадити великі запаси. Дякуючи їм, піднесено денну платню робітника до висоти 16 рублів 50 копійок... Це все булоби величнє, якби не було інших колхозів, бідних і не звязуючих кінців з кінцями. Бо о скільки я добре зрозумів, кожний колхоз це автономічна одиниця і немає мови про допомогу один одному.

Я оглянув не один дім у такому колхозі. Хотівби висловити те дивне і сумне вражіння, яке я виніс з оглядин „внутр". Це вражіння повної деперсоналізації. В кожному з тих домів ті самі погані меблі, той самий портрет Сталіна і абсолютно нічого більше; нема найдрібнішої памятки з якимсь індивідуальним характером. Усі мешкання подібні до себе, до тої міри, що жителі колхозів, теж ідеально до себе подібні, моглиби хіба мінятися мешканнями, навіть того не спостерігаючи... Але цей зачин особовости, до якого все наче змагає у Совітах, чи можна його вважати проявом поступу? Що до мене, я не можу в те повірити.

Совхоз.

Побіч є совхоз, який засновано для провіянтування готеля. Подивляю в ньому зразкову стайню, взірцеву обору, хліви, а особливо величезний і після найновіших вимог уряджений курник. Кожна курка має на лабі обручку з числом; зношені яйця реєструється точно. Для того має кожна окремий бокс, куди її замикають і випускають аж по знесенні яйця. Додаймо, що до тих апартаментів вільно входити тільки по хіднику, що насичений субстанцією, яка дезинфікує обуву.

Але вже переходячи річечку, яка є границею совхоза, входиться між купу рудер. Мешкає тут по чотири особи в кімнаті обєму два метри на два з половиною. Комірне виносить два рублі від особи місячно. Обід в ресторані совхозу коштує два рублі — люксус, на який не може собі позволити людина, що заробляє 75 рб. місячно. Мусять вдоволятися хлібом і сушеною рибою.

Я не протестую проти нерівности платень, погоджуюся з цим, що вона конечна, але є способи зарадження нерівности життя. Побоююся, що (в СССР) ті нерівности, замісць лагідніти, швидше загострюються. Боюся, що незадовго повстане новий рід буржуазії з робітників задоволених (і тому консервативних, так!) по вдачі дуже подібних до нашої дрібної буржуазії.

Новий клясовий поділ.

Скрізь бачу признаки того розвитку (до нерівности — Ред.). А праці не можемо, на жаль, сумніватися, що еґоїстичні, буржуазні інстинкти, жадні забави, байдужі на потреби інших людей, дрімають на дні сердець многих людей, незалежно від всякої революції (бо людини не годен переробити тільки зовнішними засобами). Тому дуже я неспокійний, бачучи як у Совітах посередньо потурається тим інстинктам. З відбудованням родини (як „суспільної клітини"), права спадщини, замилування до зисків, приватної власности, завмирає інстинкт товариськости, спільноти і збірного життя[8]). Не у всіх певно, але у многих. І ось бачимо, як творяться знова як не кляси, щось в роді аристократії. Не говорю тут про аристократію заслуги і особистої вартости, але про ту правовірну, в другому поколінню зробиться аристократією гроша.

Чи ж би мої побоювання були пересадні? Бажаю, щоби так було. Зрештою Совіти нам показали, що вони спосібні до наглих перескоків. Боюся одначе, що, аби розправитися з поступаючим буржуазним духом, котрий нині тішиться опікою і підпорою правлячих сфер, — для того буде незадовго потрібна насильна реакція, що може бути так само брутальна, як та, що поклала кінець НЕП-ові.

Як-же не завважити погорди, а принаймні байдужности тих всіх, що є, як чується „забезпеченими", до „нижчих" сфер: прислуги, ремісників, жінок і мущин, що працюють на днівку, — я хотів сказати, до бідних. В Совітах не має кляс, це правда, але є бідні, є їх аж за багато; а прецінь я мав надію, що їх там не побачу; я поїхав до Совітів саме по те, щоби не бачити бідних. Додаймо, що філянтропія тут зійшла зі сцени, зникло навіть просте милосердя. Держава перебрала цю чинність. Вона всім займається і очевидно їй не треба в тім помагати. Звідси якась сухість у відносинах, противна товариськости. Природно, я не говорю про відносини між рівними, але у відношенні до „нижче положених"...[9]).

Подав **К. К.**

---

[8]) Очевидно — автор і тут промовляє як наївний правовірний комуніст, і тим власне грубо помиляється в оцінці значіння родини і приватної власности; що в режімі пр. власности (очевидно обмеженої там, де вона моглаби вироджуватися у визиск других людей) не завмирає інстинкт солідарности й суспільної спільноти — про це свідчить саме буйний розвиток кооперації в Европі. Що навпаки — при режімі державного комунізму з а в м и р а є саме той інстинкт альтруїзму і громадськости, це сам А. Жід стверджує на кількох місцях своєї книжки. — **Редакція.**

[9]) На цьому вриваємо покищо виписки з книжки А. Жіда. Думаємо, що за те лиш, що ми тут передали, автор на завше втратив можливість ще раз поїхати до СССР. — Якщо буде змога, то в черговому числі К. Р. подамо ще пару фраґментів, що характеризують духове життя в СССР. — **Редакція К. Р.**

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

Орґанізаційні справи української кредитової кооперації

(Реферат на зїзді українбанків дня 17 травня 1937 р.).

На сьогоднішний день маємо всіх кредитових кооператив, що є членами РСУК — 625. Входять сюди українбанки числом 114, українські райфайзенки числом 500 і інші числом 11.

Матеріяльна сила усіх цих трьох ґруп кредитових кооператив — дуже неоднакова. Найсильнішою ґрупою є все таки українбанки, а з них головно ті, що мають осідок у більших наших містах. Але і між українбанками є великанські ріжниці щодо їх матеріяльної сили, бо, наприклад, такі народні банки, як Солотвина, Сянік, Куликів, Янів, Обертин, Підкамінь, Яблонів, Лопатин, Рудки, Залізці, а далі Ярослав, Надвірна, Сколе, Отинія, Миколаїв, Золотий Потік, Мединичі, Краковець, Жабє, Бурштин, Галич, Борщів, Монастириська, Скалат і ще декотрі інші стоять дуже далеко від таких банків, як Коломия, Перемишль, Тернопіль і Дрогобич. Середина українбанків є назагал далеко слабше вивінувана в оборотові капітли і працює меншою сумою позичок, аніж анальоґічна середина неукраїнських кредитових кооператив по наших містах.

Зле є, коли бувають надто великі ріжниці в матеріяльній силі українбанків, а особливо зле є, коли в кредитовій орґанізації міста є надто багато дуже малих кооператив, що ізза своєї матеріяльної слабости не можуть мати значіння та впливу на кредитові відносини в місті. Отже першим дуже важним завданням нашої кооперативної кредитової орґанізації буде довести до того, щоби найслабші українбанки, яких нараховуємо аж 35, зростали та збільшували свої оборотові фонди, поширювали позичкову діяльність і своєю силою та значінням наближувалися до середньої ґрупи українбанків, що їх позичкова сила перевищує суму 50.000 зол.

Братня поміч і опіка краще зорґанізованих українбанків для слабих і гірше зорґанізованих, мусить бути такою самою конечністю як і опіка українбанків над райфазенками. Говоримо про цю справу тому, що загально дається завважити недостаток порозуміння поміж сусідними українбанками, брак якоїнебудь підтримки слабшого українбанку з боку сильнішого, дуже часто видно повну відчуженість українбанків, які зі собою сусідують, і що найгірше замкненість у собі сильніших українбанків та брак у них журби за долю слабшихі менших своїх сусідів. Мусимо поборювати ізольованість в кооперативній кредитовій орґанізації і довести до того, щоби орґанізаційно і матеріяльно краще поставлені українбанки помагали підносити і скріплювати своїх слабших сусідів. Бо не буде сильної української кредитової кооперації тоді, коли на 114 українбанків аж 35 ледви можуть вести бідне існування.

Неправда, що орґанізація українбанків по містах на нашій території вже закінчена. Тільки нйважніші міста мають свої українбанки. Поза ними є ще цілий ряд міст чи місточок, що не мають українбанків і з тої причини мусять користати чи радше тільки послуговуватися чужим кредитовим апаратом. Це створює дуже значну прогалину в орґанізації українського кредиту. Ця прогалина тим дошкульніша, що звичайно не мають кредитових кооператив малі місточка, в яких українське орґанізоване життя проявляється дуже слабо, в яких діє багато ріжних причин та спокус, що ведуть до винародовлення Українців і в яких господарська позиція українського елєменту така слаба, що доконче потребує орґанізованої кредитової підтримки. Колиж цієї підтримки не дає своя кредитова кооперація, то не можна дивуватися, що її старається давати чужа кредитова кооперація. Після того як Жидачів основує в себе українбанк, то з повітових міст лишається ще тільки одно Ліско, що не має українбанку, хоча є осередком чисто українського повіту. Але зате є ще не мало міст і місточок, що можуть і повинні мати свої кредитові кооперативи. Чомуж їх не мають такі міста, як: Болшівці, Жуків, Княгиничі, Букачівці, Підкамінь (Рогатинщина), Березівці, Нижанковичі, Бірча, Хирів, Мости Великі, Янів (Тере-

бовля), Микулинці (Теребовля), Сінява, Радимно, Нараїв, Золотники, Вішнівчик, Завалів, Бориня, Ягольниця, Гусятин, Нароль, Маґерів, Конюхи, Рожнів, Пістинь, Кути (над Черемошем), Велдіж, Балигород, Лютовиська, Дубецьке, Мельниця, Королівка, Рожнітів, Перегінсько, Буківсько, Нове Село (Тернопіль), Підволочиська, Порохник, Сморже, Стара Сіль, Кристинопіль, Варяж, Тартаків, Витків, Гологори, Яричів, Свірже і ще може декотрі невичислені. Тут лежить другий важний обовязок кредитової кооперативної орґанізації — покликати до життя кредитові кооперативи у всіх тих місточках, які кредитових кооператив не мають. Нехай ніхто не каже, що цього не можна зробити, бо ці місточка не проявляють жадної ініціятиви в тій справі. Часто так буває, що ініціятиви є мало, але проте ми не завжди чекаємо, аж ініціятива місцевих чинників зорґанізує кооперативу, тільки вимагаємо від наших орґанізаторів кредитової кооперації, щоби вони були ініціятивні і понесли кредитову орґанізацію всюди там, де хоча ініціятиви на місці мало, але є поле до праці, є можливости розвою кредитової кооперативи і є конечна потреба її оснувати. Українбанки, що в їх районі діяльности чи в їх сусідстві є міста без кредитових кооператив — є безумовно — обовязані своїм впливом і заходами довести до того, щоби в таких містах почали працювати українські кредитові кооперативи. Будемо цю справу так довго підносити і цей обовязок так часто українбанкам пригадувати, аж щезнуть пустки в нашій кредитовій орґанізації і не останеться ані одно місто на наших землях, що не мало би українського орґанізованого кредиту. Під оглядом живости в ініціятиві і рухливости в орґанізаційній праці, українбанки виказують ще й досі значні недомагання, велику отяжілість, брак доброї волі занятися орґанізаційними справами а не рідко виказують дуже мало знання, як ці справи вести. Порожні місця по наших містах там, де повинні працювати добрі українбанки, будуть доказувати нашу орґанізаційну слабість доти, аж ми ці порожні місця орґанізаційно виповнимо. Маємо 500 кооператив райфайзенського типу. Це — вся наша сільська кредитова кооперація. Кооператив для загального закупу і збуту маємо по сьогодні 2155 і коли це число уважати достатсчним, кредитова кооперація щодо числа одиниць не охопила ще навіть четвертої частини українських сіл, де вже працює кооперативна орґанізація. Погоджуємось із тим, що не всюди там, де існує кооператива для загального закупу і збуту, може бути також кредитова кооператива, бо ця остання може потребує дещо більше терену діяльности, аніж ко-ва для загального закупу і збуту. Але також всі напевне погодимось, що мережа сільської кредитової кооперації ще дуже і дуже рідка, а тому й хліборобський кредит, щодо числа станиць — зорґанізований дуже слабо. В поодиноких повітах маємо осьтаку скількість кредитових кооператив усіх типів: українбанків, українських райфайзенок і інших:

Бережани	19	Камінка	9	Рудки	4
Броди	11	Коломия	18	Самбір	18
Бібрка	14	Копичинці	20	Скалат	7
Борщів	19	Косів	11	Снятин	12
Бучач	25	Ланьцут	1	Сокаль	21
Городенка	16	Львів - місто	23	Станиславів	20
Городок	9	Львів - повіт	15	Стрий	12
Добромиль	7	Лісько	2	Сянік	3
Долина	6	Любачів	5	Теребовля	13
Дрогобич	27	Мостиська	8	Тернопіль	23
Жовква	18	Надвірна	9	Товмач	20
Жидачів	5	Перемишль	23	Турка	3
Заліщики	6	Перемишляни	10	Чортків	19
Збараж	5	Підгайці	7	Яворів	13
Зборів	15	Рава Руська	20	Ярослав	9
Золочів	10	Радехів	8	Ряшів	1
Калуш	10	Рогатин	16	Разом	625

Поза Ряшевом і Ланьцутом, де годі вимагати значнішого числа кредитових кооператив — числа в ріжних повітах є дуже ріжні. Ці ріжниці найкраще показують, як неоднаково високе було і є в нас розуміння конечности коопе-

ративного кредиту, як дуже неоднакову вагу привязували наші кооперативні орґанізатори в ріжних повітах до орґанізації райфайзенок по селах, а вслід за тим, які дуже неоднакові висліди їх праці. Коли Дрогобиччина, Бучаччина, Перемищина, Тернопільщина, Сокальщина, Товмаччина, Станиславівщина, Копичинеччина і Равщина мють по 20 і більше кредитових кооператив, то такі повіти як Добромиль, Долина, Жидачів, Заліщики, Збараж, Камінка, Ліско, Любачів, Мостиска, Надвірна, Підгайці, Радехів, Рудки, Скалат, Сянік і Турка мають їх менше, як десять. Дуже шкода, що Заліщики мають тільки 6 кооператив, Долина також 6, Ліско тільки 2, Підгайці 7, Рудки тільки 4 при чому самостійний район Комарна не має ні одної української райфайзенки, а Турка і Сянік тільки по три.

Дуже мала інтензивність орґанізаційної праці таких повітів, як Заліщики, Збараж, Підгайці, Рудки (чи радше Комарно), Скалат, Надвірна, Долина, незвичайно турбує наш кооперативний світ, а то тимпаче, що згадані повіти мають потрібні дані на те, щоби орґанізацію кредитових кооператив повести у себе якслід. Нехай вільно буде піднести, що на людях, які працюють на провідних місцях у кооперації згаданих повітів, а зокрема на провідниках українбанків, лежить важкий, іще не сповнений обовязок заповнити свої повіти справно працюючими українськими райфайзенками і тяжить також відповідальність за теперішні незапевнені пустки в їх районах.

В орґанізаційній практиці РСУК тримається засади, що в кожному українському селі (з перевагою українського населення), яке має бодай 100 господарств можна оснувати українську райфайзенку.

З того виходить, що ніяких »районових райфайзенок« із ширшим терен ом діяльности — орґанізувати не хочемо. Це тому, що діяльність райфайзенки спирається на зорґанізованих масових ощадностях місцевости, в якій вона працює, а ледви чи в нашій дійсности булаби змога заохотити до орґанізації масової ощадности населення тих місцевостей, що не мають у себе райфайзенок. Кромі цього, розвиток райфайзенки залежить від людей, що взялися її вести, а цих людий не можна перенести у таку місцевість, що мала би бути осідком районової райфайзенки, а тому вона мусить бути основана там, де — побіч інших передумов для її розвитку — є здатні до її ведення люди.

Але з другого боку ясно, що не в кожному селі (через брак людей) може працювати райфайзенка і тому села, що не мають змоги мати свою райфайзенку, можна приділити найблищій сусідній райфайзенці, бо мусить безумовно бути збережена найголовніша засада, що ані одно село не сміє бути позбавлене кредитової обслуги.

Гадаємо, що наш апарат селянського кредиту можна збільшити в біжучому і двох слідуючих роках до одної тисячки райфайзенок. Це не буде неможливе, бо орґанізаційні осередки, що відповіли на обіжник РСУК ч. 4/37 в справі орґанізації райфайзенок, самі зазначили, що в їх райнах треба оснувати райфайзенки в 352 місцевостях. Ми підтягаємо це число ще на 150 з огляду на те, що не всі орґанізаційні осередки дали відповідь на обіжник і твердимо, що одна тисяча райфайзенок, це такий чисельний ступінь орґанізації селянського кредиту, який дає певність, що ми заповнили райфайзенками бодай найважніші наші села. Теперішним числом 500 райфайзенок ніяк не можна бути вдоволеним.

Поодинокі орґанізаційні осередки у відповіді на згаданий обіжник РСУК заявили, що в їх районах діяльности можна оснувати ще такі ось скількости райфайзенок:

Бережани	8	Калуш	26	Рудки	7
Броди	9	Коломия	13	Комарно	4
Ходорів	5	Копичинці	8	Самбір	6
Борщів	13	Заболотів	11	Скалат	2
Бучач	4	Винники	3	Сокаль	15
Городенка	23	Олешичі	14	Станиславів	45
Городок	4	Перемишль	7	Стрий	33
Дрогобич	7	Перемишляни	11	Теребовля	2
Жовква	9	Підгайці	12	Яворів	18
Журавно	6	Рава	3	Разом	352
Радехів	14	Рогатин	10		

Хоча і не всі орґанізаційні осередки обіцяли заснувати подану вище скількість райфайзенок, одначе їх заяву, що така скількість повинна бути заснована, беремо, як приречення, що вони також і зроблять те, що вважають у своєму районі не тільки можливим, але і конечним. Декотрі осередки поставили тільки дуже скромні числа в пляні своєї орґанізаційної праці, хоча в їх районах є дотепер не менше скромні скількости райфайзенок. Розуміємо, що з обіцянками треба бути обережними, бо вони раз дані — в я ж у т ь, але також не хочемо, щоби скромність в орґанізаційних цілях, які собі ставить осередок, була тільки простим виявом неохоти поставити орґанізацію райфайзенок відповідно широко й добре.

Коли не можна бути вдоволеним теперішним ч и с л о м українських райфайзенок, то ще менше можна бути вдоволеним їх матеріяльним станом. Це у значній більшості слабі, а нерідко аж дуже слабі твори, яким важко розгорнути відповідну позичкову діяльність ізза недостатку оборотових фондів. Це є причина слабости може більшости наших райфайзенок. Помимо наших старань всежтаки не увійшла ще у свідомість провідників наших райфайзенок єдино вірна правда, що українські райфайзенки мають бути орґанізаторами і збирачами дрібних народніх капіталиків, які мають бути підставою орґанізації селянського кредиту. Без цих дрібних народніх капіталиків н е м о ж л и в о у нас поставити райфайзенську кредитову орґанізацію і неможливо опанувати та кермувати кредитовими справами села. Райфайзенський рух у нас мусить бути передусім наставлений на збирання дрібних масових капіталиків, бо тільки тут є джерело оборотових фондів, що ними райфайзенка має вести кредитову діяльність. Вона із засади не може бути роздільним апаратом банкових кредитів, а мусить свою кредитову діяльність спирати на тих грошових засобах, що їх можна зібрати на селі. На це нема ніякої ради і тому всюди там, де нема змоги на місці зібрати потрібні райфайзенці капітали — нема також підстав для її існування і праці. Знаємо, що провідники українбанків, які орґанізують райфайзенки, ці справи прекрасно розуміють, одначе без вагання треба ці знані речі всетаки повторювати, бо більшість наших райфайзенок не вміє чи не може ці орґанізаційні засади застосувати з успіхом у своїй праці. Тому то і її вислід такий скромний. Вважаємо райфайзенку, що впродовж двох літ не назбирає двох тисячів суми позичок — початкуючою установою. Райфайзенку, що має суму позичок до десяти тисяч вважаємо слабою, від десяти до 30 тисяч доброю, а понад 30 тисяч сильною. Чим вище з тими тисячами до гори, тим менше у нас райфайзенок, що ці тисячі мають. Але всежтаки слід ствердити, що добрі і сильні райфайзенки у нас не така вже рідкість, як було колись.

В обіжнику ч. 4/37, що про нього була згадка вище, було питання чи орґанізаційні осередки вдоволені вислідами збірок дрібних ощадностей, що їх ведуть українські райфайзенки. 22 осередки відповіли, що незадоволені, 5 тільки частинно задоволені, а чотири вповні задоволені. Колиж на 31 відповідей аж 22 осередки висловили незадоволення зі збіркової акції дрібних ощадностей, то з цього видно, що ця дуже важна справа не стоїть добре. Колиж із неї незадоволені орґанізаційні осередки, то якжеж має бути вдоволений РСУК? А не можна забувати, що орґанізаційні осередки мають обовязок наладнати збірки масової ощадности в райфайзенках так, щоби вони стали підставою позичкової діяльности. Мало тото. Поважна частина зібраних народніх ощадностей повинна іти з низів до гори аж до кредитової централі »Центробанку« на скріплення його оборотових фондів, що їх дуже потрібно саме тепер, коли можна вести і ведеться господарські операції на більшу міру.

(Докінчення буде).

Інж. І. Ольховий.

З ЧУЖОЇ КООПЕРАЦІЇ

Кооперація в Чехословаччині в 1936 р. Щойно опублікована урядова статистика кооператив в ЧСР подає:

Всіх кооператив в державі було на конець 1936 р. **16.670** (проти 16.832 під конець 1935 р., і проти 15.949 в р. 1929).

З того було:

кредитових кооп-в	7505
некредитових кооп-в	9165

Між кредитовими було: 4374 райфайзенок (»кампелічок«), заг. людових банків (»обч. заложна«) 1479, тор. промисл. кас (»жівност. заложна«) 526, кредитівок на Словаччині і Закарпатті 1126.

Між некредитовими кооперативами було:

хліборобських	5364
торг. і промисл. (жівност.)	1504
споживчих	816
будівельних і мешканевих	1341
інших	140

Після областей було: в Чехах 9300 кооператив, на Мораві і Шлеську 4307, на Словаччині 2582, на Закарпатті 481.

Французька споживча кооперація. Обставина, що черговий конґрес Міжнароднього Кооп. Союзу відбувається у столиці Франції, заохочує поцікавитися, що уявляє собою сьогоднішня кооперативна Франція. На цей раз кинемо оком на найстаршу галузь орґанізованого кооп. руху — кооперативи споживачів. Про другу велику галузь — рільничу кооперацію, зреферуємо другим разом.

На духовому обличчі французької спож. кооперації вибитий слід духа великих мислителів: Ш. Фуріє, Е. Буав, а особливо Ш. Жіда. — Осередком руху є »Національна федерація споживчих кооператив«. В управі союзу є кооператори Ернст Поассон, Моріс Камен і Ґ. Праш. Союз гуртує 1150 кооператив з 1,6 міліоном членів. Їх обороти за останній рік винесли 2.670 міліонів франків (для порівнання: торги 2100 укр. закупочно-збутових кооператив 1. степеня в межах Польщі виносять пересічно 45 міліонів зл. в році, себто кругло 180 міл. франків).

Французька кооперація утворила в парляменті свою ґрупу, в склад якої входять посли і сенатори з ріжних політичних партій, що співчувають кооперації. В той спосіб кооперація запевнила собі вплив на законодавство.

Ця галузь фр. кооперації має гарно поставлену пресу. Це є передовсім великий тижневик для родин »Кооператор Франції«, з накладом 500.000 прим. Для управи і персоналу видається місячник »Кооперативна діяльність« („L' Action Coopérative") наклад 25.000 прим. Квартально у формі книжок виходить науковий орґан („Revue des Etudes Coopératives"). Для виховання дітвори в кооп. дусі виходить орґан „Copain-Cop" (наклад 13.000).

При зичливій співпраці учительства працює у Франції 8000 шкільських кооператив. Ці кооперативи мали в 1936 р. поверх 10 міліонів обороту.

Товаровою централею є паризький „Magasin de gros des Coopératives de France" (коротко MDG) Союз цей числив у 1907 р. всього 141 членів-кооператив, які зложили 47.000 франків на уділи. Персоналу було 10 осіб, оборотів на $3^1/_2$ міліона фр.

В 1915 р. було 420 членів, 131.000 фр. уділів, 9,8 міл. оборотів, 233 персоналу.

В 1925 р. — 1533 кооператив, 10,6 міл. фр. уділів, 351 міл. оборотів, 1059 персоналу.

В 1935 р. — 1238 членів, 15,8 міл. уділів, 761 міл. обороту, 1140 осіб персоналу.

Власне виробництво гуртівні обіймає обуву, одяг, масло, чеколяду, рибні та яринні консерви, мило, сіль. В 1915 році власне виробництво заспокоювало 14 прц. обороту гуртівні, в 1925 році — 5,77 прц., в 1935 р. — 6,33 прц. Обуву виробляють три власні фабрики. В 1935 р. виробили вони 270.000 пар в ціні 7,2 міл. франків. Гуртівня має 33 власних складниць, де продається обува.

СЕРЕД КНИГ

МІЖНАРОДНІЙ ЩОРІЧНИК КООПЕРАТИВНИХ ОРҐАНІЗАЦІЙ.

Міжнароднє Бюро Праці видавало кожних два-три роки справочну книгу міжнароднього характеру під заголовком: »Кооперативні організації«. У 1936 році воно також видало цю корисну книжку, обіцюючи зробити його щорічником. Ми вже давно висловлювали в друку це побажання та можемо під кожним оглядом вітати це рішення Міжнароднього Бюра Праці.

Книга заключує в собі відомості про 700 кооперативних орґанізацій національного характеру в 57 державах, а також характеру міжнароднього.

Як і раніш, книга поділяється на три частини. В першій — наведені відносно кожної орґанізації найсвіжіші дані: її назва (французькою, анґлійською та німецькою мовами, адреса, рік заснования, Управа, орґан друку, приналежність до національних та міжнародніх орґанізацій, кількість членів та де-які статистичні дані, що характеризують значіння її операцій. Друга частина представляє собою доповнюючі дані відносно діяльности центральних орґанізацій. Третя — заключує низку таблиць для кожної країни окремо, як і для кооперації цілого світу, що обіймають найважніші загальні підсумки, даної катеґорії кооперації.

Нове видання повніше, ніж попереднє; особливо це торкається третої його частини; воно дає також відомости за порівнюючи нещодавний період часу, а саме, на 1. січня 1935 року та навіть року 1936-го. Особливо повні дані торкаються кооперативних орґанізацій таких держав: Франції, Великої Брітанії, Зєдинених Держав Північної Америки, Швайцарії, Чехословаччини, Польщі та Югославії. Та особливо невистарчаючі дані наведені відносно Радянського Союзу: тут не має відомостей відносно кооперативних орґанізацій окремих республік: Російської (РСФСР), України (УССР); Білорусі (БССР), Кавказу то що. Наведені дані тільки по всьому Союзу.

До відємних сторінок видання загального характеру слід віднести невистарчаючу суворість при підведенню ріжних установ до кооперативних орґанізацій; подібною орґанізацією визнається, наприклад, Німецька Центральна Каса для кооператив (7), хоч і після свого статуту, і після значної частини своєї клієнтури ця Каса не може бути визнана кооперативою та повинна бути віднесена до організацій урядового характеру. Числити такі установи до складу кооперативних організацій тільки длятого, що установи ці добре ставляться до кооперації, було б неправильно: тоді й Дрезденський Банк повинно було б віднести до кооперативних організацій, тому що він довший час виконував ролю центральної каси для поважної групи німецьких кооперативних товариств Шульце-Деліча (нині об'єднаних в Німецькім Центральнім Кооперативнім Союзі).

Ще в більшій степені наведені уваги стосуються до Народнього Комісаріяту Землеробства Радянського Союзу, що об'єднує за даними розгляданої нами книги, 241.451 колгоспи (колєктивних господарств) то що (96). Говорити про те, що в Комісаріяті Землеробства об'єднуються всі виробничі сільські кооперативи — це значить визнавати, що кооперативні організації цього типу є обєднані та кермовані некооперативним центром. Автономність кооператив є одною з істотних ознак кооперації, та ті орґанізації, що цей прінціп нарушують, не повинні визнаватися за кооперативні.

Це не значить, що видання, подібне розгляданому, повинно обійти мовчанкою організації, що представляють інтерес для кооперативних кол, тільки тому, що ці організації не можуть бути визнані належними до кооперації. Їх треба згадати, але зі спеціяльною вказівкою на їх некооперативний характер. Таку вказівку потрібно було б зробити анальогічно тому, як в тій же книзі статистичні дані що до кооперації Радянського Союзу наве-

дені окремо від статистики кооперації инших народів.

Одначе, треба памятати, що рішення питання про те, які організації слід би уміщати в виданню зі спеціяльною вказівкою на їх некооперативність — справа дуже делікатна. А тому — було би корисно обміркувати це питання на Конференції Міжнароднього Інституту для вивчення кооперації, щоб думка Інституту була прийнята під увагу при новім виданню книги. Така конференція була б тим більше потрібна, що безсумніву знайдуться ще й инші питання, що звязані з обсягом розгляданого Щорічника, обміркування яких в колі фахівців-теоретиків кооперації було б в інтенціях користного діла, яким ми можемо щиро назвати нащодавно народжений Щорічник.

Проф. С. Бородаєвський.

ВСЯЧИНА

Нові методи нищення кави. В управі бразилійського міністерського департаменту для справ кави зайшла особова зміна. Директором департаменту став п. Фердинандо Коста, який рішив змінити дотеперішні способи підтримування цін кави. Коста вирахував, що за час кризи знищено 46 міліонів міхів кави по 60 кґ, отже 2,7 міліярда кільоґрамів. Коста хоче на будуче зменшити число самих кавових корчів, иншими словами нищити їх.

В Бразилії є понад 3 міліярди кавових деревець. З того числа малоби остати лише стільки, скілько може найти збут. За одно знищене деревце його власник має дістати відшкодування у висоті до 500 мільрайсів. — Вже давніше вийшла заборона насаджувати нові корчі, що правда, без особливого успіху, бо контроля виконання цього наказу дуже тяжка і коштовна. Є одначе побоювання, що власники одержану підмогу вживатимуть на меліорації, як це сталося м. і. в Злучених Державах. Меліораціями піднесеться плодючість оставших при житті деревець — отже в результаті подача товару може бути мимо всього значна.

Одним словом, талановитий міністер має клопіт з надміром божої благодати.

Розвиток продукції молочної вовни в Італії. Продукція вовни з казеіни розвивається в Італії (де зроблено цей винахід) дуже живо, підпирана державою. Є можливість, що незабаром мало буде фабрикам ляніталю краєвої казеіни, яку дістається, як відомо, з худого відтовщеного молока. Фірма Snia Viscosa робить контракти про доставу казеіни з Голяндії. Також данську продукцію казеіни втягається в круг заінтересованьіталійських фабрик ляніталю. Кілька данських фабрик конденсованого молока має намір переходити на продукцію казеіни з доставою для Італії, евентуально також для инших держав. Казеіна може стати предметом великої міжнародньої торгівлі. Патенти на продукцію вовни з казеіни набули вже такі держави: Франція, Німеччина, Польща, Голяндія, Англія і Канада. У Франції основано в квітні ц. р. акційну спілку для фабрикації штучної вовни з капіталом 12 міліонів франків (12.000 акцій по 1000 фр.). З цих акцій 2.000 одержала італійська фірма Сніа Віскоза, яка є власником патенту — як заплату за продаж патенту.

ДО ЧИТАЧІВ „КООПЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛИКИ".

Додаток до цього числа К. Р. обіймає виїмково не 8 а 16 сторін друку. Це тому, бо в додатку до попереднього числа (7—8) не узгляднено новішого розвитку керамічного виробництва; автор цей пропуск доповнив і треба було дотичний розділ видрукувати н а н о в о; таким чином тих 8 сторін тексту, що творили додаток до 7—8 числа К. Р. є зайвими, а на їх місце просимо вставити нинішний повний аркуш.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ
CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
ul. Technicka, 1.

Ч. 10.
ЖОВТЕНЬ
1937.
РІЧНИК X.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

МСК ПРОТИ ОБМЕЖУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТИ КООПЕРАЦІЇ.

Закінчений щойно паризький конґрес Міжнароднього Союзу, по вислуханні реферату свого президента Вайно Таннера (містопрезидента і міністра скарбу Фінляндії), ухвалив таку резолюцію в справі державного вмішування в справи кооперації.

„Конґрес ствердив, що кооперація, яко форма власної суспільної праці, є можлива і конечна у всякого роду господарських і політичних системах, хоч її роля і вага є ріжна і залежна передовсім від суспільного характеру тих ґруп, яким удалося захопити державну владу;

Що кооперативний рух у всіх господарських системах вимагає для себе можливо як найбільшої свободи діяння на основі своїх власних засад, та відкидає всякі намагання, що мають за ціль розвести політичну над ним контролю;

„що кооперативний рух скрізь, де заведено господарку в тій чи іншій формі реґляментовану, відкидає зарядження, що обмежують розвій його діяльности в національному чи інтернаціональному обсязі, так само, як у системі соціялістичної господарки він відкидає всякі намагання до зосередження усієї господарської діяльности в руках публичного апарату".

МАЛИЙ НАРІД — ВЕЛИКИЙ НАРІД...

Зі смертю Томи Масарика відійшла у вічність одна з найбільших постатей повоєнної Европи. Велике вражіння, яке ця смерть викликала по всіх закутках Европи й Америки було живим доказом, що може дух.

Бо в суті річи — це не було вражіння від смерти голови держави. Голов держав, і то більших держав, вмирало чимало, але їх відхід не викликав такого схвилювання умів, як Масариків. Відійшло щось більшого, як політик, офіціяльний представник держави. Це ми всі відчули: відійшов від нас найбільший моральний авторитет повоєнної Европи.

Без пересади приходиться ствердити, що не було в повоєнній Европі людини з більшим авторитетом, як він. Не даром колись Лєнін, у звичайній у нього їдкій злобі, назвав його „папою буржуазної демократії". (Інша річ, чи мав Лєнін рацію в оцінці Масарика, як ідеольоґа „буржуазії"; це привична у Лєніна демаґоґія, з якою він ніколи не розставався). Не даром до Масарика їздили

на розмови найвизначніші світові письменники, фільософи, мистці. Масарик, цього не вдасться перемінити, був сумлінням повоєнної Европи.

Разом з тим був суспільним архітектом і знаменитим будівничим держави. Доказав своїм життям, що помиляються ті, які твердять, що політика а засади — це дві ріжні речі, тим більше політика і мораль.

Особа Масарика популяризує в світі також і його нарід. На цьому прикладі переконуємося ще раз, що не число душ рішає про величину народу, а — його моральні виміри. Одна особа Масарика важить в свідомості Европи стільки, що дякуючи їй підноситься в світі й значіння невеликого числом чеського народу.

Не кількість — а якість рішає в питаннях духової оцінки. Нехай це мають на увазі ті, що нехтують моральний бік у суспільному вихованні!

ВСЯ УВАГА ВИШКОЛОВІ ПРОДАВЦІВ.

Надходящий зимовий сезон організаційно-виховної праці усіх наших кооперативних осередків треба використати передусім для вишколу і дошколу продавців для наших кооперативних крамниць. Цей стан, що існує у нас в цій ділянці вже десятки літ — мусить нарешті підлягти зміні. Оговтавшись дещо з найбільших клопотів, що їх принесла господарська скрута, мусимо закотити рукави для цієї, скажім собі отверто, велитенської праці. Ходить про це, щоби нарешті наші кооперативні крамниці дістали таких працівників, якіб і своєю ідейністю-совістю і фаховим вишколом хоч приблизно стояли на рівні вимог. Ходить також про те, щоби зробити перелім у традиції, що на крамаря можна брати першого з ряду, „аби знав щось трохи порахувати". Для того, щоби цей перелім міг прийти, треба передовсім подбати про те, аби в кожній місцевости було хоч по кілька осіб, які перейшли вишкіл на продавців і були тим резервуаром, з якого проводи кооператив малиби черпати потрібні їм робочі сили. Це потрібне ще з цього згляду, щоби ті вижидаючі кандидати були якби осторогою для працюючого продавця: пильнуйся, бо є другі, що можуть тебе заступити.

Ось з яких причин упав клич під цей сезон: вишкіл кооперативних продавців. Нехай кожний кооп. осередок улаштує солідний курс цього типу. Нехай також розведе пропаґанду за вписами на заочний курс РСУК (відділ для продавців). Кооп. Союз у Борщеві дав уже гарний приклад, надсилаючи зголошення крамарів з 14 сіл.

КУРС КООПЕРАТИВНОГО ІНСТРУКТОРСТВА.

15. жовтня ц. р. починається в РСУК курс підготовки кандидатів на кооперативних інструкторів. На курс цей вплинули зголошення від 115 кандидатів, що свідчить про велике у нас безробіття серед молодих людей. Правда, більше чим половина

з цих кандидатів не мала фахових кооперативних чи торговельних студій (переважно лише матуру) і не могла доказати посвідками з практики, що цікавилася кооперацією з внутрішніх спонук, ще перед оголошенням про нинішний курс. Одначе й помимо того, якби навіть не брати під увагу тих кандидатів, то число петентів було значно більше, як число місць на курсі. Ревізійному Союзові прийшлося вибрати з поміж них передовсім тих, що виказалися найдовшою практикою (і то починаючи від кооперативи 1. степеня) та найкращими шкільними свідоцтвами.

Кладучи натиск на попередню кооп. працю, РСУК мав на думці ріжні моменти. Хотів передовсім, як уже сказано, дати першенство людям, які з власної ініціятиви вже працювали в місцевих кооперативах, припускаючи, що хоч у більшости випадків гнала їх туди не лиш потреба заробітку, а й бажання служити кооперативній справі. А це, при доборі кооперативних робітників, повинен бути рішаючий момент — тим більше, коли ходить про добір кандидатів на провідників кооп. ідеї і вчителів кооп. діла. РСУК хоче мати на курсі кооперативних громадян, а не кандидатів на кооперативних бюрократів.

Не вдоволяє практика в самих союзах чи навіть централях, інструкторові потрібний передовсім досвід в праці місцевої кооперативи, тої одиниці, дорадником якої мавби колись бути кандидат. Тільки перейшовши усі щаблі кооп. праці, такий кандидат може бути добрим вчителем і помічником кооперативи.

Це все нехай розважать ті кандидати, що не були приняті на цей курс і нехай не знеохочуються. Нехай стараються набути як найбільше досвіду в праці місцевих кооператив та розбудовувати їх діяльність, щоби ділом доказали, що вони люблять село, не цураються його, що хочуть бути його помічниками у праці, а не лиш згори присланим „начальством".

НА КОГО ПОКЛАСТИ ТЯГАР ПРОПАҐАНДИ?

На 7. конференції голов окружних рад „Сполем" у Варшаві літом ц. р. було м. ін. піднесене домагання, щоби союз „Сполем" збільшив число своїх люстраторів (по нашому ревізорів), щоби тим чином скріпилася пропаґанда кооп. ідеї на місцях. Цікаве освітлення цієї проблєми дав член дирекції союзу, п. С. Діппель, референт ревізорзько-виховного виділу: Він говорив м. ін.:

„Якщо ходить про фахівців, інструкторів чи орґанізаторів, то без сумніву їх роля в нашому дусі велика, **але не треба їх переціновати.** Не треба бюрократизувати орґанізаційної і суспільно-виховної праці. Бюрократизування оставте централі, бороніть перед нею льокальні установи. Адже ж ходить про двигнення суспільної праці при допомозі суспільних чинників. Нову Польщу збудуємо тоді, коли в кожній громаді, в кожному селі повстане кооперативна орґанізація, сперта на виховній праці; для наставлення людини в напрямі не лиш перебудови господар-

ського устрою, але передовсім переміни людини і спертя його діяльности на самопомочі і співділання.

„Не можна прискорити темпа суспільної праці через урядовця. ...Отже точка тяготи нашої орґанізаційної праці має бути в сітці районових рад і делєґатів. Вони мають бути джерелом нашої експанзії, спертої на суспільній свідомости, кооперативній підготовці і вірі в кооперативні ідеали.

„Тому кладемо великий натиск на добір, а відтак вишкіл районових делєґатів. **З тих делєґатів хочемо мати кандидатів на люстраторів. Добрий люстратор повинен вийти з того ґрунту, якому має служити;** знати його добрі й лихі сторони і перейти через усі щаблі нашої орґанізаційної праці.

„Через орґанізаційну працю кооперативні працівники й діячі мають змогу підноситися щабель за щаблем до чимраз вищої ролі в кооп. руху.

„Не треба збочувати з цього шляху на стежки бюрократизму!"

Нам здається, що в цих думках є багато здорового, такого, що над ним треба би застановитися і нашій кооперації, зокрема коопер. союзам.

ПРОФ. КШИЖАНОВСКІ ЗНОВ ОСТЕРІГАЄ.

Сказати нині в Польщі, що держава тягне зі суспільства забагато грошей, що живе над стан — на те треба мати трохи цивільної відваги. Це так само, як сказати прилюдно, що Польща — низько культурна, спавперизована країна. Професор економії і ректор краківського університету др. Адам Кшижановскі мав відвагу сказати це друге тому кільканацять літ, а тепер теж отверто виступає проти перетяження громадянства податками.

Варшавська „Polityka" (давніше „Бунт Млодих") приносить розмову свого співробітника з професором. Ось деякі місця з відповіди заінтересованого:

„Поправа конюктури, мені здається не спірна. Вона, на мій погляд почалася від поправи ситуації села. Зріст цін рільних продуктів викликав збільшення доходів села, його закупочна сила піднеслася. Село купує більше одягу, чобіт, цементу, штучних погноїв тощо. Це поширює ринок збуту для виробі промислу. Промисл може заняти більше людей. Саме цей зріст затруднення вважаю найбільше характеристичною ознакою поправи конюнктури.

— Очевидно, так. На це складається пару причин. За останніх 10 літ нашого населення приросло близько 4 міліони. При незменшенім суспільнім доході, дохід на особу змалів. Далі участь публичних тіл в суспільному доході тепер значно більша, як в добі останньої конюнктури. Це впливає тим більше на зменшеня доходу приватних осіб. Врешті не треба забути, що кріза у нас була много глибша, як в многих інших краях.

— Питайте мене чим я пояснюю, що криза у нас прибрала такі різкі форми? Серед многих причин я бачу одну, мабуть найважнішу: в літах 1927—9 ми не визискали бюджетових надвишок для зменшення публичних тягарів. Отже ми вступили в добу кризи з надмірними податковими ставками. Коли, в наслідок кризи, скарбові впливи почали зменшуватися, ми пробували рятуватися, підвищуючи податкові ставки, зглядно накладаючи нові податки (характеристичне було піднесення ціни горівки на початку кризи). Потім, під ударами прикрого досвіду, тут і там прийшло до обниження тягарів. Але в загальній сумі маємо радше постійний зріст обтяжень. І так в 1933 р. створено Фонд Праці і наложено тягарі в його користь. В 1935 р. підвищено доходовий податок, і так уже високий. 1936 рік приніс складки на Ф. О. Н. у своїх господарських наслідках подібний до податків, а передовсім „зимову поміч", яка є родом нового податку. Ніщо не вказує на те, щоби в цьому році зимова поміч мала бути знесена або ограничена. **У податковому перетяженні я бачу головну причину господарської анемії Польщі,** в постійному підношенню тягарів — головну гальму більшої господарської поправи. Починаючи з інфляційного податку, який пожер нашу грошеву капіталізацію, я бачу у податковому перетяженні головну причину нашої капіталової анемії, а та у свою чергу є головною причиною нашої господарської відсталости.

— Який з цього висновок?

— Що треба передовсім уникнути підвищуваня ставок існуючих податків або творення нових. Існують проєкти підвищення доходового податку, також ухвалення комунального додатку до доходового податку. Я тим проєктам противлюся з цілою рішучістю. Уважаю, що кожне піднесення податків убиває конюнктуру і в результаті грозить зменшенням впливів скарбу.

В ході дальшої розмови проф. Кш-і доказував свою повищу тезу про податкове перетяження низкою конкретних прикладів.

Та чи цей твердий голос економіста найде послух там, куди він адресований?

СПРАВА ЧЛЕНСТВА СОВІТСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ В МТС.

Вересневий декрет 1935 р., яким силою державного „хочу", одним почерком пера зліквідовано всі споживчі кооперативи по містах на території цілого СССР, отворив нарешті очі, навіть найбільше сліпим, на дійсні відносини в СССР, що торкається положення кооперації. Секретар МКС, згаданий вже п. Г. Мей випрацював для президії МКС окремий рапорт-реферат про положеня кооперації в СССР по декреті. Цей реферат був відчитаний на засіданні Викон. Комітету МКС в Штрасбурзі зимою цього року. На засіданні був присутний делєґат московського Центросоюзу Зеленский. Зеленский дав свій контрреферат, але предсідник МКС (Таннер) заявив, що його вияснення не вдово-

ляють Союза та не є відповіддю на звідомлення ґенерального секретаря. І булоби може прийшло до того, що вже давно повинно мати місце — до вичеркнення т. зв. совітської кооперації зі списка членів МКС, якби не... гроші. А саме: ЦС вплачував дотепер з рації многоміліонового деклярованого членства своїх кооператив дуже поважні квоти до каси МКС титулом вкладки. Вправді тепер, по ліквідації всіх міських кооператив число членів впало приблизно на половину, одначе і ця зменшена квота мабуть представляє в бюджеті МКС таку поважну рубрику, що рішаючи чинники МКС ще не здецидувалися на родикальний крок супроти совітської кооперації. Це очевидно не може тягнутися вічно і треба надіятися, що МКС нарешті рішиться. Треба завважити, що совітські „кооператори" поводять себе тепер в МКС дуже тихо-мирно, не так бундючно, як бувало ще тому 6—8 літ, коли кожний їх виступ на МК Союзі був визовом всій кооперації поза СССР. Тепер їх менторських уваг по адресі позасовітської кооперації не чутно — бо сама совітська кооперація в аґонії і це кожний бачить.

З ДУМОК Т. МАСАРИКА.

Ми нарід працівників. Нарід, що хоче і вміє працювати, оборонить також плоди своєї праці проти кожного.

*
**

Служи республиці, служи її людові, служи людству!

*
**

Боротися за правду значить для правди працювати, працювати духом і правдою.

*
**

Нас спасе моральність і освіта.

*
**

Щоби любити свій нарід, для того не треба ненавидіти іншого народу. Любов, що кормиться ненавистю, не є благородна.

*
**

Ніяка сила цього світа, хочби злигалася з цілим пеклом, не втримає народу освіченого, шляхотного і статочного в ярмі невільництва.

*
**

Наш патріотизм мусить бути поступовістю, наша національність — людськістю.

*
**

Маймо шану для совісти, любов до правди, віру в поступ і замирення народів.

*
**

Мусимо перемагати зло добром. Але боронитися можемо, маємо і мусимо; та стережімся насильства.

*
**

Мусимо всюди дбати про рівність і братерство!

*
**

Зміст життя це не лиш те, що бачимо, але головно те, що робимо.

*
**

Тільки ощадна людина буде своїм паном і оборонить свою незалежність.

*
**

Життя вічне не спирається ані на престолі ані на золоті.

*
**

В Америці вчитель грається з хлопцями в копаний мяч і не боїться, що втратить повагу. Учитель-бюрократ не піде з дітьми санкуватися або на лід — має страх, що мігби упасти і втратити свою достойність. Між учителем і учнем буває така штучна далекість — чужість. Лише більше живости, більше сердечности і маєте правдиву демократію.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРТСВО

Текстильна промисловість в УССР та на Північному Кавказі

Під УСРР ми розуміємо всю територію під цією назвою з додачею натуральної частини України-Криму, виділеного владою СРСР в окрему автономну область — Кримську АСРР. Терміном Північного Кавказу охоплюють Азово-Чорноморський та Північно-Кавказький край.

Текстильна промисловість по своїй природі тяжить до густо заселених центрів, де можна мати багато й дешевих робочих рук. Транспорт сировини в цій галузі відограє меншу ролю. За цією ознакою постали світові текстильні центри Англії, а також меншого розміру й значіння текстильні осередки в імператорській Росії. В останній вони створилися в Московщині в самій Москві та навколо неї в Івано-Вознесенську, Коломні, Серпухові і інших. По мірі зростання населення на Україні теж заводилося ткацтво, частіше як допомічний дорібок до хліборобства. Перероблялися на Україні майже виключно лен, конопля й значно рідше вовна. До промислової перерібки імпортованої бавовни на Україні за царизму так і не дійшло, хоч уже до війни на Україні багато споживалося текстильних бавовняних виробів переважно з Московщини. В Московщині до революції перероблювали імпортовану бавовну зі ЗДПА і власної продукції з Туркестану й Закавказзя (Азербайджану).

Після революції імпорт бавовни із закордону до СРСР майже припинився і нова влада горячково почала шукати забезпечення текстильної промисловости власною сировиною. Так виникла ідея поширити культуру бавовняку на нові райони УСРР, П. Кавказ та інші. Це поширення лише культури бавовняку на територію УСРР радянська преса почала галасливо реклямувати

як створення тут текстильної промисловости. Слід зазначити, що уже перед війною по окремих районах України відчувалося аґрарне перенаселення, яке не викликало з боку центральної влади к. Росії особливої уваги. Через це трудоємкі культури й відповідні трудоємкі галузі промисловости, якою є й текстльна, на Україні за царизму не заводилися, а зайве населення переселялося стихійно до ширших просторів: Зеленого Клину, на Сибір взагалі, в Закавказзя, на Приволзькі степи, а в меншій частині й за океан.

Після революції розвиток культур волоконних ростин в УСРР і на П. Кавказі характеризують такі дані (у тис. га і %% до СРСР)[1]) у порівнанні з іншими головними районами СРСР:

	УСРР		Крим		П. Кавказ		СФСР		Схід		СРСР
Роки	Тис. га	%	Тис. га	%	Тис. га	%	Тис. га	%	Тис. га	%	Тис. га
				Б а в о в н я к							
1928	—	—	0,1	0,0	1,7	0,2	131,6	13,5	728 0	75,0	971,6
1930	20,3	1,3	27,3	1,3	114,8	7,3	160,11	10,1	1090,9	74,5	1582,3
1932	181,0	8,3	32,0	1,6	214,0	9,9	250,6	11,6	1261,2	56,7	2172,0
1933	158,0	7,7	—	—	187,3	9 1	235,8	11,5	1181,6	57,6	2051,6
1934	156,3	8,1	27,8	1,4	173,1	9,5	222,1	11,4	1126,2	57,5	1940,6
1935	156,7	8,1	30,0	1,5	178,4	9,6	217,0	11,4	1141,6	57,3	1953,5
				Л е н		Д о в г у н е ц ь					
1934	54,0	2,6	—	—	—	—	—	—	—	—	2109,8
1935	94,0	4.5	—	—	—	—	—	—	—	—	2106,7
1933	95,4	15.5	—	—	19,3	3,3	4,1	—	139 7	22,6	602,8
1935	107,2	17,6	—	—	24,5	3,9	2,8	—	114,2	18,7	604,9

За цими даними ясно, що з місцевої сировини для текстильної промисловости на Україні й П. Кавказі може служити лише бавовняк, сіяти який почали в УСРР лише з року 1930 (в 10 літ панування на цій території влади СРСР). Площі посіву в УСРР з Кримом і на П. Кавказі майже однакові. (186,7 і 178,4 тис. га), складаючи кожна в СРСР кругло 1/10 частину, коло 2/3 площі ЗСФРР та коло 1/6 площі на Сході (головно Туркестан).

Але, крім розміру посівної площі, важливе значіння має засвоєння цієї культури (її врожайність), що ми можемо простежити за такими даними (в сотнарах з 1 га)[2]):

Роки	УСРР	Крим	П. Кавказ	ЗСФСР	Схід	СРСР
1934*)	0,8	0,5	0,5—0,7	7,9	7,3	6,1
1935	2,7	2,1	2,1—3,0	7,7	10,3	8,8

З цих даних бачимо, що врожайність бавовняку в УСРР і на П. Кавказі ще й у р. 1934 в 9—11 разів менша, ніж в Закавказзі й на Сході. Очевидно, що такий „успіх" з плеканням бавов-

[1]) Социалистическое строительство СССР. Статистический ежегодник, 1914, ст. 216, 217, 139; 1936, ст. 317, 318.

[2]) Социалистическое строительство СССР. Статистический ежегодн., 1936, ст. 339.

*) попередні дані.

няку в УСРР та на П. Кавказі можна порівнювати хіба з плеканням помаранчів на бігуні! Зрозуміло, що при такій врожайности місцевий бавовняк служити базою для заснування потужньої текстильної промисловости не може.

Для використання бавовняку потрібно його насамперед очищати і трохи обробляти. З цією метою як в УСРР, так і на П. Кавказі побудовані підприємства для чищення бавовняку. Розмір цієї розбудови видно з таких даних і порівнання їх з іншими районами[3]):

	На 1/I 1933 р.		Середня кількість робітн. за 1932 р.			Ціла продукція по ціні 1926/27 р.		Виріб волокна в тис. тон	
	Заклад	Основн. капітал	% СРСР.	Абсол.	% в СРСР	Тис. крб.	% в СРСР	1931	1932
УСРР	5	3821	3,96	690	7,59	14428	3,00	1,9	11,4
Крим	1	459	0,48	96	1,06	1771	0,37	0,6	1,4
П. Кавказ	6	3239	3,35	413	4,55	11991	2,49	5,5	9,6
ЗСФРР	14	10267	10,63	1181	13,00	59090	12,29	27,0	47,7
СРСР	92	96582	100,00	9086	100,00	480372	100,00	377,7	389,8

Промисловість першої фази оброблення бавовняку цілої УСРР з Кримом лише незначно перевищує північно-кавказьку. Що ж до самої продукції, то ці країни разом становлять лише половину продукції теж релятивно малого Закавказзя. Ясно, що перша стадія обрібки бавовняку в УСРР і на П. Кавказі перебувають на світанку свого розвитку.

Коли ми зупинимося над реконструкцією й розбудовою підприємств текстильної промисловости ріжних ґатунків, що існували ще за імперії (переважно в напівдоморобному стані), то стан на початку першої пятирічки (р. 1927-28) в УСРР можемо собі уявити на основі таких даних[4]):

Діючих закладів		Основн. капіт. в тис. крб.	Робітників	Ціла продукц. в т. ч. крб.
Бавовняна	5	186,5	105	774,8
Вовняна	22	6382,2	3733	18720,5
Обр. конопель і інш. волок.	4	12706,6	8259	30665,9

За всіма цими покажчиками промисловість обрібки конопель і інших волокнин була у р. 1927-28 незначна, але всеж сильніша, ніж бавовняна, що ледве зароджувалася.

На П. Кавказі текстильна промисловість виявлялася півдоморобними закладами, на яких вироблялося грубе сукно („дачкове") на козачі черкески та на бурки, далі вовномийнями й виробами мотузів. На р. 1932 тут працювали 24 підприємства (більшість з дореволюційних часів), які дали продукцію на 39,7 млн. чер. крб. Головними продуцентами тут були вовномийні на ст. Невномиській (67,9% всієї продукції), в Ростові н. Доном (13,4%) та в Армавірі (9,2%)[5]). Однак потужність цих вовномиєнь не ви-

[3]) Ibidem.

[4]) Україна. Статистичний щорічник, 1929, ст. 204—208.

[5]) Народное хозяйство Северного Кавказа, 1932, ст. 13.

стачала для миття усієї вовни, що тут була, і частина її вивозилася цілком не митою. Для чищення бавовни тут уже по революції побудовано ф-ки в м. Моздоці, ст. Славянській, ст. Прикумській та в м. Темрюці — осередках бавовняної культури. Початкове оброблення кенафи переводять на ф-ках в Адигейському та Прикумському районах.

Продукція всієї текстильної промисловости на початок другої пятирічки і плянування на її кінець (1937 р.) представлялися так (в млн. метрів і у %% до СРСР)[6]):

Роки:	УСРР Млн. м. % %		П. КАВКАЗ Млн. м. % %		ЗСФРР Млн. м. % %		Р-ни Моск. Млн. м. % %		СХІД Млн. м. % %		СРСР Млн. м.
	Бавовняні тканини										
1932.	—	—	0,3	0,01	31,5	1,24	2442,9	96,40	13,2	0,53	2534,0
1937. (плян)	10,0	0,2	21,0	0,02	110,0	2,14	4220,9	93.01	175,0	4,61	4473,0
	Вовняні тканини										
1932.	6,2	6,7	31,3	1,39	1,5	1,60	733,56	69,09	2,5	2,70	91,3
1937. (плян)	22,0	10,0	14,8	6,73	2,7	1,23	132,20	60,10	25,0	11,30	220,0

Отже, коли б виконали на 100% всі плянування розбудови текстильної промисловости в УСРР і на П. Кавказі, то вони б у році 1937 постачили лише 1/4% бавовняного та коло 1/6 вовняного текстилю СРСР і склали б тільки коло 1/8 продукції бавовняного текстилю в самому Закавказзі.

Коли ж ми зупинимося на фактичному розвитку текстильної бавовняної промисловости в УСРР та на П. Кавказі і порівняємо з іншими районами СРСР, то одержимо такі дані (в млн. метрів)[7]):

	УСРР		П. Кавказ		ЗСФРР		Р-ни Московщини		Схід		СРСР	
	Тканини:											
Роки:	Сирі	Оброб.	Сирі	Оброб.	Сирі	Оброб.	Сирі	Оброб.	Сирі	Оброб.	Сирі	Оброб.
1932.	2,2	—	7,9	3,3	32,2	14,6	2628,9	2387,6	13,7	7,6	2689,7	2417,1
1933.	2,3	0,2	7,6	4,5	37,1	19,9	2637 0	2391,4	13,0	2,4	2701,3	2421,6
1934.	3,0	0,7	7,6	0,9	43,5	19,8	2518,3	2405,5	15,9	6,9	2672,7	2437,7

За цими даними УСРР з П. Кавказом ще в р. 1934 виробляли готових бавовняних виробів в 10 разів менше, ніж само Закавказзя і в 4 рази менше, ніж мало залюднений Схід. Кругло в УСРР з П. Кавказом у р. 1934 припадало на одного мешканця коло 4 цм. бавовняного текстилю (в самій УСРР ще менше) на рік. Це ж означає, що в УСРР за рік не виробляється ще й однієї носової хустки на одного мешканця. Це ті досягнення в розбудові текстильної промисловости, якими часто пишаються радянські економісти. Фактично в УСРР як не було, так і не існує текстильна промисловість.

[6]) Второй пятил. план развит. народн. хоз. СССР (1933—1937 г.г.), 1934, ст. 269, 270.

[7]) Социалист. строительство СССР. Статистич. ежегодн., 1936, ст. 196.

Щодо плянувань на майбутнє й сучасне, то плянувалося збудувати такі обєкти з цієї галузі в УСРР і на П. Кавказі. За другу пятирічку в УСРР плянувалося розпочати в р. 1934 в Харкові будову панчішної фабрики на річну продукцію 36 млн. пар панчіх; в Полтаві трикотажний комбінат на річну продукцію 14,4 тис. тон бавовняної пряжі, 5,5 тис. т. вовняної і 51 млн. п. панчох; в Харкові будова мусіла закінчитися в р. 1935, а в Полтаві в р. 1937; в Чернигові на протязі 1932—1934 рр. плянувалося збудувати бавовняну фабрику на річну продукцію 9 тис. т., а на протязі 1935-1936 рр. комбінат до чесаної вовни на 15 млн. м. річно; за рр. 1936—1937 бавовняний комбінат на 50 млн. м.; в Новгород-Сіверському комбінат кручених виробів на 15 тис. т. річно і бавовнопанчошну фабрику на 16,4 млн. пар панчіх; з р. 1937 мали почати будувати (без зазначення терміну закінчення) бавовняний комбінат на 30,5 млн. м., суконний комбінат на 10 тис. т. та фабрику верхнього трикотажу на 6 млн. штук верхнього трикотажу. На П. Кавказі плянувалося протягом 1935—1936 рр. збудувати суконний комбінат на продукцію 10 млн. м. річно сукна; з р. 1936 почати будувати комбінат чес. вовни на 15 млн. м. та трикотажний на 7,4 тис. т. бавовняної пряжі річно. Перший комбінат мав збудуватися в р. 1937, а для другого не визначено речинця[8]).

В якому стані всі ці плянування й будови з радянської літератури тим часом довідатися важко. Але, якщо б всі ці будови були зреалізовані, то кожний мешканець після р. 1937 в УСРР і на П. Кавказі змігби річно діставати коло 1 м. сукна, 2 м. бавовняної тканини і 1 пару панчіх. Такі кількости могли вистарчити хіба муринові з чорного континенту, а українці живуть в кліматичних умовах Европи та ще й Східньої!

Таким чином текстильна промисловість УСРР і П. Кавказу як за імперії, так і за влади СРСР тимчасом мусить базуватися на імпортованій бавовняній сировині. Культура власного бавовняку хоч і займає великі площі, але збір її ще дуже малий (0,5—0,8 сотн. з 1 га). Існуюча текстильна промисловість в обох країнах не в стані задовольнити й найменших потреб населення. Розбудова цієї промисловости намічена переважно на кінець другої пятирічки, коли недостає фондів. Якщо б ці плянування, наперекір всьому, здійснилися повністю, то і тоді власною текстильною промисловістю цих країн можна було б задовольнити не більше 10% найпекучіших потреб населення. Взагалі ж ця промисловість і після революції розвинулась більше в плянах та численних проєтах.

В. Іванис.

---

[8]) Втор. пятил. план разв. нар. хоз. СССР (1933—1937 г.г.), 1934, ст. 430, 431; 438—441; 520—533.

Деревна господарка Европи

I.

Головними чинниками деревної господарки в тій чи іншій країні є її природні дані. Це зумовлюється як тою обставиною, що ліс є продуктом землі й підсоння, так і самовистарчальністю лісового ґрунту. Хлібороб що 2—3 роки мусить вносити до ґрунту угноєння, але ліси на тих самих площах існують тисячоліттями, продукуючи без перерви деревно, — без того, щоб господар мусів доповнювати мінеральний склад ґрунту чи, навіть, обробляти ґрунт. Щоправда, невмілою експлоатацією можна виснажити й лісовий ґрунт, але при добрім господарюванні, навпаки, родючість ґрунту можна, навіть, збільшити, нічого до ґрунту не додаючи. В кожнім разі нині, загально беручи, не можемо уявити собі ще в перспективі тих майбутніх часів, коли лісове господарство вимагатиме угноєнь (за винятком випадків інтенсивного, але на дуже малих площах, використання ґрунтів — у розсадниках, шкілках, тощо). Проте, звичайно, це не значить, що для лісової продукції начеб то є байдужими властивости ґрунту: ріжні лісові породи вимагають ріжних ґрунтів, а ті самі породи на ріжних ґрунтах дають ріжну продукцію. Але незрівняно більше значіння для лісової продукції мають кліматичні чинники, зосібна теплота й довжина веґетаційного періоду та вогкість підсоння: ліс не росте ні в холодних підбігунових краях, ні в сухих степах, а коли росте в мало сприятливих кліматичних умовах, то його продукція значно падає.

Цілком зрозуміло після цього, що ліси північних країн вже з природи речі дають значно нижчу продукцію деревна, ніж ліси країн середньоєвропейських. Так, пересічний річний приріст в лісах Фінляндії й Швеції виносить коло 1,8 куб. м. на 1 га, а в лісах середньоєвропейських країн 3—4 куб. м. Ці ріжниці продукції стануть ще виразнішими, коли візьмемо найхолодніші европейські краї, наприклад, північ Фінляндії чи Швеції; тут річний приріст виносить лише 0,75—1,50 куб. м.

II.

До всіх зазначених обставин природного характеру долучаються ще відношення розподілу ґрунтів на лісові й нелісові землі. У більшості европейських країн ліси займають переважно т. зв. »абсолютні лісові« ґрунти, себто такі, що їх без значніших меліорацій не можна використати під с.-г. культури (гори, багна, піски, яри та ріжні інші ялові землі). Внаслідок указаних обставин та надій колонізаційного й народньогосподарського характеру кожна країна є забезпечена певними лісовими ґрунтами та лісами — тої чи іншої продукційности. Беручи загально, можна сказати, що в Европі найбільше забезпечені лісом північні країни, найменше — південні; природна лісопридатність країв та »абсолютна лісовість« ґрунтів північних країн є причинами того, що

ці країни займають перші місця з погляду лісових багатств. Середньоєвропейські країни є також цілком лісопридатними, але тепліше підсоння та великі можливості й потреби інших способів використання ґрунтів не сприяли затриманню тут природного характеру лісових країн. Лише багаті на гірські краєвиди Австрія, Чехія, деякі частини Німеччини, Швайцарія залишають ще за собою в більшій-меншій мірі славу лісових країн. Зрештою, що торкається південно-европейських країн, то їх мала лісопридатність (бо лежать в зоні зимових дощів) та знищення лісової рослинности випасами худоби та іншими користуваннями, у звязку з давньою і значною колонізацією цих країн, сильно обмежили їх заліснення; і тут знаходимо ліси, головно, там, де є гори.

Існує ще один чинник лісової продукції, — це ступінь лісової господарованости. Ще й нині існує відношення до лісу, як до »природного добра«, що його треба лише брати — так само, як добуваються в копальнях камяний вугіль, сіль, ріжні мінерали чи металі. Є країни з добрим місовим господарством, але не мало є й занедбаних лісів. Тому сама площа лісів ще не може характеризувати можливої за даних кліматичних і ґрунтових умов лісової продукційности; в значній мірі впливає на це й спосіб господарства. Найпродуктивніші лісові господарства в Европі належать до Данії й Німеччини, — вони дають пересічно 4,80 і 4,15 куб. м. щорічної продукції на га; за ними йдуть Чехословаччина (3,46), Литва (3,22), Австрія (3,03), Латвія (3,00). Найменшу продукційність мають: СССР (1,10), Болгарія (0,91), Англія (0,90), Еспанія (0,38), Греція (0,16).

Для цифрової характеристики нинішнього забезпечення лісом европ. країн подаємо дані для деяких з них та за цілу Европу[1]):

КРАЇНИ	Площі лісів в тис. га	% заліснення	На 1-го мешканця припадає га лісу
Австрія	3.138,2	37,4	0,46
Англія	1.228,9	5 4	0,03
Італія	5.808,1	18,7	0 14
Німеччина	12.947,9	27,5	0,20
Польща	8.351,8	21,5	0,25
Румунія	7.134,2	24,2	0,38
Фінляндія	25.263,5	73,5	6,72
Франція	10.559,0	19,2	0 25
Чехословаччина . .	4.642,6	33,0	0,31
Швеція	23. 86,2	56,5	3,72
Югославія . . .	7.641,7	30,6	0,52
СССР	228.521,0	38,3	1,81
УСРР	3.500,0	5,7	0,08
Европа			
а) вся лісова площа	367.715,0	36,5	0,76
б) заліснена . . .	267.000,0	26,7	0,55

[1]) Annuaire international de statistique forestière 1933—35. Rome, 1936.

Тому, що ці цифри не дають уявлення про фактичну продукційність лісів кожної країни, — отже вони не дають і повного образу забезпечення лісом кожної країни. До тогож, як видно з порівняння всієї та лише залісненої лісової площі Европи, наведені цифри вимагають ще для кожної країни й відповідних поправок — на площі, лісом невкриті. Зосібна це стосується до СССР, де в межах самої Европи мається 89,8 міл. га незалісненних лісових площ; у Фінляндії таких площ мається 5,1 міл., у Швеції 2,4 міл., у Польщі 1,2 міл., у Румунії 0,7 міл. і т. д. Загальна незаліснена площа лісових ґрунтів у Европі фактично є ще більша, ніж то вказано, бо для низки країн відповідних статистичних даних зовсім нема. Отже, неповнота і недосконалість лісової статистики не дає можливости подати належні дані про фактичну продукційність лісів Европи.

III.

Для сучасних економічних відносин можна прийняти приблизно, що ті країни, які мають коло 30% залісненої площі і коло 0,33 га лісу на одного мешканця, є самовистарчальними з погляду потреб у деревні; країни, більш забезпечені лісом, мали б належати до деревоекспортових, менше забезпечені — до деревоімпортових. З усіх наведених у табличці даних випливало б, що головними лісоекспортовими країнами Европи є СССР, Фінляндія і Швеція; до лісоекспортових не належать Австрія і Югославія, а також не показані у таблиці Латвія, Литва і Естонія; на межі лісоекспортових стоять Чехословаччина і Румунія. Польща й інші країни мають належати вже до країн чи самовистарчальних, чи лісоімпортових. Нижченаведені таблички показують фактичну участь деяких европейських країн в експорті й імпорті лісових матеріялів в тисячах метричних тон і у %%, за 1934 р.

Европейський деревний експорт 1934 р.

КРАЇНИ	Тисяч тон	%%
СССР	6.448	25,3
Фінляндія	5.207	20,4
Швеція	3.726	14,5
Польща	1.983	7,8
Чехословаччина	1.571	6,2
Австрія	1.238	4,8
Югославія	1.116	4,4
Румунія	882	3,5
Латвія	819	3,2
Португалія	537	2,1
Литва	340	1,3
Естонія	334	1,3
Інші	1.340	5,2
Разом	25.541	100,0

Европейський деревний імпорт 1934 р.

КРАЇНИ	Тисяч тон	%
Анґлія	9.331	36,7
Німеччина	5.751	22,6
Франція	1.607	6,4
Голяндія	1.743	6,8
Італія	1.515	6,1
Бельґія-Люксемб. . . .	1.274	5,1
Угорщина	858	3,4
Данія	581	2,3
Швайцарія	510	2,0
Інші	2.183	8,6
	25.353	100,0

Головними імпортерами дерева є Англія й Німеччина, що в 1934 р. закупили коло 60% всього европейського деревного ринку. Розмір деревного імпорту тільки частинно стоїть у звязку з недостатністю відсотка власного лісового забезпечення; в значній мірі цей імпорт залежить і від характеру та розвитку будівництва й промисловости кожної країни та від участи в них деревна як сировини для механічного й хемічного перероблення. Щодо розміру спотреби деревна, то в цьому відношенні серед імпортуючих країн Німеччина, а також Данія й Швайцарія займають перші місця — зі щорічним споживанням коло 1 куб. м. деревна на одного мешканця, в той час як інші імпортові країни: Англія, Франція, Голяндія, Бельгія й Угорщина споживають по 0,6—0,7 куб. м. деревна, а Італія лише 0,3 куб. м. на одного мешканця. Спотреба деревна в північних лісистих країнах є значно більша: Фінляндія 7,0, Швеція 5,4, Норвеґія 3,3 куб. м. на одного мешканця; для деяких інших країн відповідні числа будуть: Латвія 2,3, Чехословаччина 1,0, Румунія 0,8, Польща 0,4 і т. ін.

У звязку із загальними змінами економічної конюнктури, не міг не мінятися, очевидно, і стан деревної промисловости; це виразно відбивається на европ. деревній торгівлі. Деревний імпорт, досягши максимум в 1927—28 рр. (100), в р. 1932 упав найнижче (60), але, починаючи з цього року став підійматися, і то темпом значно швидчим, ніж це показує загальний імпорт в головніших країнах. В Англії індекс загального імпорту починає підійматися лише з 1934 р., У Франції, Німеччині, Італії й Польші він продовжує спадати ще до 1935 р. — до 26—39 [1]). Імпорт в 1933 р. досяг уже 74, а в 1934 аж 86, — рівнобіжно з поліпшенням загальної світової конюнктури в цих роках: 80 в 1933 і 87 в 1934. Це показує, що лісовий матеріял є предметом першої необхідности для промислової продукції і тому його імпорт не міг бути обмеженим в тій мірі, як закордонний довіз взагалі.

[1]) Mały rocznik statystyczny 1936. Warszawa.

Які ж роди дерева були головними предметами лісового імпорту? Це були (1934): пилене деревно 45,4%, паперове 16,1%, кругле 13,1% і копальняний матеріял, на решту припадало 14,7%. В останній час особливо збільшився імпорт паперового деревна; від 1925 до 1934 р. збільшення імпорту у Німеччині виносить 30%, у Франції аж 343%. Загалом же Німеччина є найбільшим імпортером паперового деревна: у 1930 р. вона взяла 66,9%, у 1934 вже 73,6% всього експорту.

IV.

Значну кількість лісових продуктів дають лісові господарства середнєевропейських країн, здебільшого з добрими лісокультурними традиціями: Франція, Німеччина, Австрія, Швайцарія, Чехословаччина, Польща та ін. Але, за деякими винятками, майже всім їм, як і більшості інших европ. країн, власного ліса не вистарчає і більшу чи меншу частину свого лісового споживання вони мусять покривати імпортом. Основними джерелами лісових матеріялів для европейського лісового ринку є північні ліси СССР, Фінляндії і Швеції. У цих трьох країнах ще й досі не використовується всіх запасів стиглого лісу і щорічний приріст деревна в них ще значно перевищує вируб. Ці країни ще на довший час лишаться деревоекспортовими, для всіх же інших країн експортові можливості все більше звужуватимуться. Свої основні потреби (коло 480 міль. куб. м.) Европа задовольняє нині з своїх власних лісів і її лісовий білянс є додатній: в 1930 р. експорт перевищував імпорт на 1.141, в 1931 на 751, в 1932 на 1018, в 1933 на 923, в 1934 на 188 тисяч тон. І в дальшому Европа відказана, головно, на власні ліси, бо головні лісові потреби задовольняють ліси північної півкулі[1]), а вільні лісові резерви в цій частині землі находяться ще лише в Канаді й Сибірі, від Европи віддалених та мало приступних. Тому перед Европою стоїть завдання поставити лісову господарку так, щоб вона і в майбутньому могла сама забезпечити всі свої потреби в дереві. Передумовами для цього є: 1) зробити приступними досі неприступні простори північних лісів, збудувати необхідні шляхи, на що, очевидно, потрібні і великі фонди і час; 2) для збільшення продукції лісів, що стоїть взагалі значно нижче меж можливої, застосувати всі необхідні культурно-господарські заходи; до них належать: охорона лісів, новозаліснення, заходи плекання лісу, зосібна й опікування головними лісовими породами та ін. Природні умови середньої і південної Европи дають можливості збільшення продукції багатьох лісів до 3 і, навіть, 4 куб. м. щорічного прирости на 1 га замість дотеперішніх 2—2,5 к. м.

Із збільшенням кількости населення та з промисловим розвитком країн зростатиме й загальна потреба в лісі, лісовий ма-

[1]) Тропічні й субтропічні ліси не дають будівельного дерева та взагалі сортиментів широкого вжитку.

теріял ставатиме відповідно дорожчим і тому лісові культури й меліорації стануть цілком виплатними і у відсталих з цього погляду країнах. Адже дерево є предметом першої необхідности, покищо тяжко замінним, бо поза його будівельною якістю в останній час зросла, і все більше зростаиме, і його роля сировини для хемічного оброблення.

Культури, новозаліснення й меліорації мусять усе більше входити до практики лісового господарства. То є основні засоби до збільшення лісового забезпечення Европи взагалі та й не одної з її країн зосібна. **Б. Іваницький.**

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

Місцеві кооперативи в ролі гуртівень*)

В торговельних звязках з ЦС, крім розглянених нами (гл. „К. Р". ч. 7—8) 26 Окружних Союзів, стояли ще 5 коопер-в 1. ступня, а саме: „Повітова Торговельна Спілка" в Яворові, „Повітова Торговля" в Буську, „Буг" в Камінці Струм., „Народний Дім" в Устриках доліш. і „Єдність" в Олешичах (стала гуртівнею і організаційним осередком в половині 1936 року).

Треба згадати, що в торговельнім звязку з ЦС ще були слідуючі кооперативи: „Єдність" Дунаїв, „Покутський Господар" Коломия, „Народний Дім" Глиняни, „Народна Справа" Комарно, „Сільсько-господарське Т-во Кооперативне" в Новім Почаїві, „Поступ" — Вишгородок, „Н. Д." — Віско, „Сила" — Долина, „Повітова Кооп-ва" — Судова Вишня і „Промінь" — Левандівка.

Торговельні звязки цих 10 кооператив з ЦС були незначні і тому в цім огляді ми їх не будемо розглядати.

Названі в горі 5 гуртівень мали в своїх районах праці 120 кооператив для загального закупу і збуту, в тім 117 членів (крім осіб фізичних). В 1935 році в числі їх членів було 107 кооператив, отже — в 1936 р. прибуло 10 нових кооператив.

Торговельні обороти згаданих 5 кооператив складалися з детайлічної продажі товарів фізичним членам і з гуртівної особам правним (кооперативам).

Торги гуртівень в 1934—1936 р.р.

Фірма:	1934 р.	1935 р.	1936 р.	Збільшення до 1935 р. в абс. цифр.	в %
1. Пов. Т. С-ка Яворів	274.671	308.170	370.246	62.076	20.1%
2. Єдність — Олешичі*)	—	—	213.219	—	—
3. »Буг« Камінка	101.964	112.596	173.696	61.100	54.3%
4. »Н. Д«. Устріки					
5. П. Т. Буськ	36.245	42.094	102.914	60.820	14.4%
	518.263	564.406	984.222	419.816	74.4%

*) Гл. »К. Р.« ч. 7.—8. за б. рік.

**) Стала гуртівнею з половини 1936 р.

Як показує табеля — торги всіх 5 гуртівень у звітовім році збільшилися о зол. 419.816, що дає 74.4% збільшення у порівнанні до 1936 р.

В порівнанню до 1934 р. збільшення виносить зол. 465.959, то є — 89.9%. Коли-ж відняти від загальної суми торгів 5 гуртівень 1936 р. — торги Олешич, які стали гуртівнею тільки з половини 1936 р., тоді загальна сума торгів 4-х гуртівень дасть зол. 771.003, що в порівнанню до торгів тих самих гуртівень в 1934 р. дасть збільшення о 252.740 зол., то є — 48.8%, а в порінанні до 1935 року дасть збільшення о зол. 206.597, тоє — 36.6%.

Яке місце в 1936 р. займали в загальних торгах гуртівень торги за продукти сільського господарства показує слідуюче зіставлення:

	Торги постачання	Торги збутові	Разом всі торги	% % відношення збут. торгів до суми всіх торгів
1. Яворів	341.683	28.563	370.246	7.7%
2. Олешичі	186.997	26.222	213.219	12.3%
3. Камінка	161.835	11.861	173.696	6.8%
4. Устріки	120.812	3.335	124.147	2.7%
5. Буськ	85..601	17.313	102.914	16.8%
Разом	896.928	87.294	984.222	8.9%

Як бачимо — збутові операції гуртівень ще як слід не розвинені, бо становлять лише 8.9% до загальної суми торгів.

Матеріяльний вислід показує збірний рахунок страт і зисків, який представляється слідуючо:

Збірний рахунок страт і зисків 5 гуртівень за 1936 рік.

Видатки:		**Прибутки:**	
Кошти завідування	51.856	з товарів	63.535
% і провізія	1.920	з виробництва (пекарня)	451
Амортизація	1.785	Інші	1.954
Страти на довжниках	4		
Інші страти	681		
Надвишка	9.694		
Разом	65.940	Разом	65.940

Всі виказані гуртівні замкнули свій діловий рік загальною надвишкою у висоті зол. 9.694, що дає 9.8% у відношенню до загальної суми всіх торгів, або 4.99% білянсової суми.

Загальний матеріяльний стан 5 гуртівень представляє слідуючий збірний білянс з днем 31. XII. 1936 р., складений на підставі ревізійних звідомлень, а саме:

Збірний білянс 5 гуртівень з 31. XII. 1936 р.

Актива			% 1936	% відношення 1935
1. **Ліквідність**				
Каса	3.485			
Льокації в банках	3.123			
Цінні папери	325			
Запас товарів і сирівців	109.697	116.630	60.1	45.9
2. **Ліквідність:**				
Довжники	33.891			
Переходові	27.942	61.833	31.8	31.0
3. **Ліквідність:**				
уділи-льокати	4.513			
рухомости	19.464			
нерухомости	19.601			
по потрученню	43.578			
редукц. фендів	—27.872	15.706	8.1	23.1
Білянсова сума		194.169	100.0	100.0
Пасива				
1. **Ліквідність:**				
вірительности:				
а) доставці	15.010			
б) банки	5.540			
в) векслі	36.911			
г) готівкові віритслі	40.922	98.383	50.7	42.3
2. **Ліквідність:**				
переходові		18.220	9.4	22.4
3. **Ліквідність:**				
власні фонди:				
а) уділи	7.703			
б) запасні фонди	40.428			
в) інші фонди спец. призначення	19.741	67.872	34.9	33.4
Білянсова надвишка		9.694	5..0	1.9
Білянсова сума		194.196	100.0	100.0

Коли порівнаємо найважніші позиції наведеного збірного білянсу гуртівень з анальоґічними позиціями збірних білянсів гуртівень за попередні два роки, то одержимо слідуюче:

Власні фонди гуртівень:

	1934 р.	%	1935 р.		1936 р.	%
Уділи	6.462	14.5	6.325	13.3	7.703	9.9
Запасні фонди і інші власні спец. фонди	37.314	83.6	38.596	81.4	60.169	77.6
Надвижка	859	1.9	2.516	5.3	9.694	12.5
Разом	44.635	100.0	47.437	100.0	77.566	100.0

Чужі фонди гуртівень:

	1934 р.	%	1935 р.	%	1936 р.	%
Доставці	16.331	19.9	16.552	19.0	15.010	12.9
Банки	1.660	2.0	6.765	7.8	5.540	4.8
Векслі	19.918	24.3	19.684	22.6	36.911	31.7
Готівк. кред. (вкл.)	30.997	37.8	29.999	34.5	40.922	35.0
Інші перех.	13.172	16.0	13.954	16.1	18.220	15.6
	82.078	100.0	86.954	100.0	116.603	100.O

Разом оборотові фонди:

	1934 р.	%	1935 р.	%	1936 р.	%
Власні фонди	44.635	35.2	47.437	35.3	77.566	39.9
Чужі фонди	82.078	64.8	86.954	64.7	116.603	60.1
	126.713	100.0	134.391	100.0	194.169	100.0

Наведені табелі виказують значне збільшення власного майна гуртівень, а саме: о зл. 30.129, що дає 63.5% збільшення в порівнанні до 1935 р. Слід підкреслити, що в де-якій мірі це збільшення власних фондів гуртівень спричинило вчислення до наведеного зіставлення нової гуртівні (Олешичі), якої власні фонди в 1936 р. становили суму зол. 2.072. Без Олешич — збільшення буде виносити зол. 28.057, що дає 59.1% збільшення в порівнанні до 1935 р.

Рівночасно зі збільшенням власних фондів гуртівень — збільшилися в 1936 році також і чужі фонди в оборотах останніх. Збільшення чужих фондів дає зол. 29.649, що становить 34.1% збільшення, в порівнанні до 1935 р. Це збільшення чужих фондів спричинила нова гуртівня в Олешичах, якої чужі фонди виносять зол. 34.776. Без того врахування Олешич — чужі фонди гуртівень виказали би зменшення чужих фондів о зол. 5.127, що дало би 5.9% зменшення, в порівнанні до 1935 року.

Порівнання головних білянсових позицій збірного білянсу гуртівень до білянсової суми за 1934 і 1935 роки представляє нам слідуюча табеля:

	1934 р.	% до біл. суми	1935 р.	% до біл. суми	1936 р.	% до біл. суми
Запас товарів	51.494	37.5	56.515	38.8	109.697	66.5
Довжники	40.542	29.5	37.119	25.5	33.891	17.5
Вірителі (без перех.)	6.906	50.2	56.902	39.0	98.383	50.7
Рухомости	21.250	15.5	19.539	13.4	19.464	10.0
Нерухомости	16.168	11.8	19.551	13.3	19.601	10.1

Як бачимо — запас товарів гуртавень в 1936 році збільшився о зол. 53. 182, що дає 94.1% збільшення, в порівнанні до 1935 р. Це збільшення в головній мірі спричинила нова гуртівня в Олешичах, якої білянсовий запас товарів з кінцем 1936 р. виказав зол.

30.157. По потрученні цієї суми — збільшення товарового запасу 4-х гуртівень (без Олешич) дасть суму зол. 23.025, що становить 40.7% збільшення, в порівнанні до 1935 р.

Загальна сума довжників з торгів постачання 5-х гуртівень в 1936 році зменшилася о золь 3.228, що дає 8.7% зменшення, в порівнанні до 1935 року. Без довжників гуртівні в Олешичах — в сумі 3.011 зол. — зменшення розборгованих товарів в позісталих 4-х гуртівнях дало би суму зменшення боргів о зол. 6.239, що становить 16.8% зменшення в порівнанні до 1935 року.

Вірительности 5-х гуртівень в 1936 році збільшилися о зол. 41.481, в тім вірительности Олешич дають суму зол. 34.340. Таким чином, по потрученні вірительностей гуртівні в Олешичах — загальне збільшення вірительностей позісталих 4-х гуртівень дасть суму зол. 7.041, що становить 12.4% збільшення, в порівнанні до 1935 року.

Під орґанізаційним оглядом згадані гуртівні обслуговували 120 кооператив для загального закупу і збуту. В 1936 році працю цю виконували 6 орґанізаторів, які протягом звітового року перевели 141 провірок, відбули 34 коопер. наради та 248 інших поїздок, на що зужили разом 608 днів.

Розглянені гуртівні є лише переходовим орґанізаційним ступнем до повстання правильних окружних союзів. Їх оборотові капітали, а також господарсько-орґанізаційні чинности є незначні й тому вони не виказують так значних розвоєвих тенденцій, як це слідно в ОСК.

П. Панченко.

Орґанізаційні справи української кредитової кооперації

Закінчення*).

В орґанізації райфайзенок мусить доконче бути плян. Орґанізаційний осередок мусить знати, де можна і де слід оснувати райфайзенку, а де цього зробити не можна. Осередок має підхоплювати та піддержувати ініціятиву місцевих людей, що бажають заснувати райфайзенку, але тільки тоді, коли уважає, що в даній місцевости є передумови для розвитку райфайзенки, а не підтримає місцевої ініціятиви тоді, коли таких передумов нема. Хочемо мати добрі райфайзенки і тому вимагаємо, щоби її заснування відповідно підготовити. Розуміємо, що розвиток райфайзенок має відбуватися впродовж років і свою здатність до життя вона має виказати відповідною орґанізацією масових народніх ощадностей, що безумовно вимагає часу, а тому й той мінімум оборотових фондів, що його від райфайзенки вимагає РСУК при приняттю в члени, треба вважати справді тільки початковим мінімумом, без якого годі райфайзенку реєструвати.

Роки 1937, 1938 і 1939 мусять проходити під гаслом орґанізації райфайзенок, що їх число мусить доконче дійти до одної тисячки.

Семий кооперативний зїзд поставив правило, що у к р а ї н б а н к и п е р е в о д я т ь о р ґ а н і з а ц і ю р а й ф а й з е н о к у с в о ї х о к р у ґ а х і п і к л у ю т ь с я ї х п р а в и л ь н и м д і л о в о д с т в о м — все те за порозумінням з РСУК і »Центробанком«. Цією постановою зїзд наложив на

*) Гл. »К. Р.« ч. IX. за вересень 1937 р.

українбанки обовязок бути орґанізаційними осередками для кредитової кооперативної орґанізації в їх районах діяльности. Інакше не могло бути, бо кредитові справи мусить брати в руки самаж кредитова кооперація. Орґанізаційну діяльність українбанків я старався розглянути в 9-му числі ГКЧ з 28 лютня ц. р. у статті »Орґанізаційна праця українбанків«. Мені тоді здавалось, що дехто із провідників українбанків, що ведуть орґанізаційну працю на місцях, постарається додати до моїх скромних думок на цю тему, свої завваги чи доповнення, або може навіть висловить в дечому відмінні погляди про те, як орґанізаційну працю українбанків урухомити, наладнати і провірювати. На жаль, ніхто моїх поглядів ані не поглибив, ані не поширив.

На цьому місці я їх тільки вкоротці повторю. Орґанізаційна праця українбанків має охоплювати три річи: орґанізацію райфайзенок там, де їх ще нема, інструування і наладнування діловодства в райфайзенках, що вже працюють, і орґанізацію масових народніх ощадностей Орґанізація українських райфайзенок була вже обговорена, а тут треба ще тільки додати, що ніяка сила не може звільнити українбанків від цего преважного обовязку, а РСУК буде з особливою увагою слідити за вислідами праці українбанків в цій области і буде особливо підмічувати ті українбанки, що цей обовязок занедбають, або як слід не виконають.

Наладнування діловодства і інструування райфайзенок, які вже працюють, вимагає від самого українбанку, щоби передусім в него самого ці справи були бездоганно наладнані, а друге, щоби це інструування і наладнування діловодства було завжди правильне, доклдне, дбайливе і щоби в нічому ніколи не відбігало від зразків, вказівок, інструкцій і доручень, які в цих справах видає РСУК. Люди, що інструюють, мусять самі мати точне і повне знання всіх тих справ, з якими райфайзенка має діло. До цієї інструкторської праці українбанку РСУК прикладає дуже велику вагу, бо від способу та глибини цієї праці залежить розвиток та добрий стан українського райфайзенського руху. Райфайзенка потребує постійного і пильного догляду, мусить втримувати сталий та тісний контакт зі своєю орґанізаційною централею, мусить в ній находити підтримку в кожній важній хвилі своєї праці — словом мусить мати орґанізаційне та ідейне опертя о свій орґанізаційний центр. Котрий українбанк дає ці річи райфайзенкам — той є орґанізаційним осередком, котрий цього не робить, той осередком не є. І третя справа — орґанізації масових, народніх ощадностей в цілому районі діяльности українбанку — належить до не менше важних його обовязків. Нехай українбанки не кажуть, що чують про цю справу аж надто часто, бо РСУК буде її так довго пригадувати, аж доки вони цієї справи не поставлять настільки добре, щоби вона нас всіх задовольняла. Українська кооперація так дуже потребує грошей на свою дальшу розбудову, що мусить кликати до українбанків і райфайзенок »збирайте дрібні гроші«, бо вони до цього покликані, бо це є обсяг вашої праці і якщо ви цієї проблєми »збірки дрібних грошей« не розвяжете своїми власними силами у власному народі, то позвольте вам згори сказати, що ви не розвяжете найважнішої проблєми і ваша фахова праця буде безплідна, а ціле наше орґанізоване економічне життя — бідне«.

РСУК вимгає, щоби українбанки перебирали на себе обовязки орґанізаційних осередків і вели працю в своїх районах так, щоби кредитова кооперація ставала чимраз численніша і засібніша. В засаді кожний українбнк, що має змогу стати осередком, повинен ним бути, бо праці багато, а орґанізаторів — робітників — мало.

Ось українбанки, що заявили перед РСУК охоту взяти на себе обовязки орґанізаційних осередків для райфайзенського руху в своїй праці.

Бережани, Бібрка, Броди, Бучач, Буськ, Винники, Городенка, Городок, Дрогобич, Журавно, Зборів, Золочів, Коломия, Копичинці, Перемишль, Перемишляни, Радехів, Рава Руська, Самбір, Сокаль, Станиславів, Теребовля, Тернопіль, Ходорів, Яворів, а у Львові: Краєве Т-во Кредитове і Повітове Т-во Кредитове. Разом **26.**

Українбанків маємо значно більше, але розуміємо, що не всі вони здатні брати та виконати ще й орґанізаційні завдання, коли не є здатні розбудувати самих себе так, щоби виглядати, як українбанк.

Зате не можемо зрозуміти, чому в ряді українбанків-орґанізаторів нема таких, як Збараж, Заліщики, Калуш, Рогатин, Стрий, Делятин, Болехів, Комарно, Снятин, Косів, Жовква, Мостиська, а далі може Угнів, Белз, Камінка, Чортків, Долина, Підгайці, Богородчани.

Маємо вісти, що в Калуші, в Стрию, в Болехові, в Рогатині і Комарні українбанки підготовляються до орґанізаційної праці, але ми вже чекаємо на її висліди! Скільки вже разів закликали ми Заліщики, щоби цей українбанк взявся за орґанізаційну працю однак все — даремно.

В районах, де орґанізаційної праці не виконують українбанки, мусять її вести — з конечности — Окружні Союзи кооператив. Це буде так довго, аж українбанки, що можуть вести орґанізаційні справи, наберуть творчих та орґанізаційних амбіцій, яких вони ще немають.

Орґанізаційна праця українбанків, яку вони з уповноваженння РСУК, мають вести, виглядає дуже неоднаково. Побіч таких українбанків, що добре працюють, як Бучач, Перемишль, Коломия, Сокаль, Станиславів, Рава, Сомбір, Тернопіль, Яворів, Городенка і останніми часами Теребовля, є також такі, що про їх працю нічого не чуємо, як Буськ, Бібрка, Городок, або зачуваємо, як Золочів, Винники, Журавно, Перемишляни.

Дрогобич уладився так, що передав орґанізаційну працю Союзові кооператив, а одночасно дає йому відповідну грошову допомогу на покриття орґанізаційних видатків. Годі назвати це поступовання правильним.

Працю українбанків оцінюємо на основні скількости зорґанізованих Райфайзенок, переведених люстрацій і інструкторських поїздок, що їх подають українбанки у своїх виказах до РСУК, на основі наших відомостей про стан дрібно-ощадностевої акції в районах українбанків і на основі особистих спостережень ревізорів РСУК, що переводять в українбанках ревізії. На основі таких даних можемо отверто заявити, що орґанізаційна праця декотрих українбанків сильно недомагає, хоча є і такі, що працюють справно. Тут є ще дуже великі ріжниці поміж поодинокими українбанками, залежно від того, як котрий українбанк свої обовязки розуміє. На жаль, нема ще добре виробленої методики праці для орґанізаторів українбанків, яка мусить виходити із набутого досвіду, а його ще так багато не назбиралося в українбанках. Тут можна користуватися методикою праці, що її устійнено для орґанізаторів Союзів кооператив, очевидно з деякими потрібними змінами.

Орґанізаційну працю в українбанках мають виконати люди. Не у всіх українбанках є такі працівники, що побіч своєї ділової праці, моглиби вести орґанізаційну роботу, бо українбанки це переважно старі установи, мають дуже часто старших людей, що орґанізаційної праці ніколи не робили а тому й тепер тільки тяжко можуть до неї надаватися. Ще добре, коли вони мають для такої праці відповідне зрозуміння, бо тоді легше вдається поставити в українбанку молодшу та добре вишколену людину, що займеться орґанізаційною працею. Одначе інтереси української кредитової кооперації доконче вимагають, щоби в складі управ українбанків найшлися люди, психічно наставлені на орґанізаційну працю, а при тім так вишколені і підготовлені, щоби її можна було вести та мати з неї добрі висліди.

На основі досвіду можемо запевнити, що орґанізація кредитових кооператив іде жвавіше все там, де у проводі українбанків є молоді і добре вишколені люди. Тому, де тільки є змога, треба доповняти управи українбанків молодими і вишколеними людьми. Фаховий вишкіл безумовно потрібний проводові нинішнього українбанку і без вишколеного проводу нема що говорити про те, щоби українбанк працював справно. Кандидати на провідників українбанків мусять, побіч індивідуальних високих якостей, мати також економічне — по змозі вище — образування і банковий теоретичний і практичний вишкіл. Але ці банковці м у с я т ь б у т и н е м е н ш е і о р ґ а н і з а т о р а м и. Без зміни Управ декотрих українбанків — мабуть не обійдеться.

З проблємою вишколу вяжеться справа банкових практикантів. Мало їх бачимо по українбанках. Спонукою іти до банкової практики не може бути тільки бездільність людини, але мусить тут бути охота працювати в кооперативній банковости, а передумовою практики мусить бути відповідне, не занизьке образування. Може незадовго вирине потреба призначити декотрі

кращі українбанки на місця практики для молодого приросту банкових робітників.

В 26. українбанках, що взяли на себе обовязок самостійно (за виїмком Дрогобича) вести орґанізаційну працю, є 28 людей, які можуть її виконувати. Подекуди є то дві особи, але є і такі українбанки-орґанізатори, що не мають відповідних осіб до орґанізаційної праці. В орґанізаційній праці треба стояти в тісному звязку з РСУК, який має у себе всі нитки, що вяжуть цілу нашу кооперацію в одну цілість, дає головні напрямні цілій орґанізаційній роботі, провірює її в центрах і на місцях. Цього звязку з РСУК — на жаль —ч часто за мало буває. Не від усіх осередків дістаємо докладні звідомлення з їх праці, дуже рідко бувають до нас запити в орґанізаційних справах, часто мусимо з центра викликати в осередках орґанізаційну ініціятиву, бо він її має за мало, а відповіді осередків в орґанізаційних справах приходять до РСУК нерідко з великим опізненням, або й зовсім не приходять.

Українбанки-осередки мають стояти в постійному звязку з даним Союзом Кооператив і все мають бути учасниками орґанізаційних колеґій при Союзах.

Роля Центробанку в орґанізації кредитової кооперації визначена його становищем централі кредитової кооперації. У всіх технічно-орґанізаційних справах мусить мати Центробанк в порозумінні з РСУК вирішний вплив. Центробанк своєю орґанізаційною працею в р. 1936 затіснював звязки кредитової кооперації зі собою, допомагав їх взаїмному зближуванні, наладнував їх розрахункові справи і вязав кредитову кооперацію з іншими видами кооператив. Цю працю він робитиме і далі, тільки що до цего йому буде потрібний окремий орґанізатор. Але не така то легка справа сьогодні дістати доброго, образованого, досвідченого і енерґічного орґанізатора, якого потребував би Центрбанк. На львівських українбанках лежить обовязок — орґанізувати кредитову кооперацію у львівському повіті, який під цим оглядом є доволі занедбаний, бо не має постійної і плянової опіки.

Львівський повіт має 15 кредитових кооператив, з того райфайзенок має 13. Дотепер львівський повіт був орґанізаційно поділений поміж кілька місцевих і позамісцевих українбанків, але досвід показує, що систематична обслуга і добра орґанізаційна праця можлива тільки тоді, коли її вестиме одна установа.

Особливу журбу справляють повіти, де нема жадних орґанізаційних осередків, бо кооперативних Союзів нема, а місцеві українбанки (якщо вони є) не в силі занятися орґанізацією кредитових кооператив. Сяніччина є без осередка, бо місцевий українбанк дуже слабий, Лісчина не має українбанку, а українбанк в Устріках не виявляє охоти допомогти ліському повітови, Турка має українбанк, що не всилі вести орґанізації райфайзенок, а так само не всилі це робити Любачів, Чесанів і Долина. На районовій нараді українбанків в Перемишлі, дня 28. квітня ц. р. українбанк »Віра« в Перемишлі виявив добру волю занятися Добромильщиною і Ярославщиною, доки українбанки в Добромилі і Ярославі не зможуть це робити самі.

Окремою, малою проблємою для себе є у нас подвійні українбанки в одному місті, є вони в таких містах: Тернопіль 2, Збараж 2, Борщів 2, Жовква 2, Перемишль 4. Це є орґанізаційна аномалія, бо ми за бідні, щоби дозволити собі на кілька українбанків в одному місті.

Старання РСУК довести подвійні українбанки до фузії — не довели до бажаної цілі, бо місцеві чинники з некооперативних спонук не погоджуються на фузію. Борщів, Збараж і Жовква абсолютно не потребують по дві кредитові установи одного типу, бо це місцевости за малі та за слабі.

Перемишль напевно не потребує аж чотирьох кредитових установ, але там ця справа має вже за собою історію. Тернопіль хоть би навіть орґанізаційну діяльність роздвоїти, до чого РСУК в жадному випадку не допустить. Подвійні українбанки непотрібні нам і завжди будемо старатися довести їх до фузії, бо це шкодить самим цим місцевостям та вводить нелад в наші орґанізаційні засади. Звичайно між такими українбанками нема жадного по-

розуміння в справі кредитування, з чого користають несовісні довжники, нерідко на шкоду обох установ.

РСУК буде далі змагати до того, щоби подвійні банки по наших містах зфузіонувати.

Центробанк зробив в Перемишлі спробу відбувати районові чи пак обласні наради українбанків. На цій нараді в Перемишлі були заступлені українбанки: Перемишля, Яворова, Ярослава, Добромиля і Мостиск. На думку учасників наради доцільно є робити обласні наради, бо при меншій скількості людей є повніша та глибша дискусія і лекше порозуміння. Центробанк буде і далі відбувати обласні наради, а обговорені на цих нарадах справи входитимуть, як предмети нарад, на Загальний Зїзд українбанків у Львові.

Часто приходять до РСУК запити, чи каси Стефчика, що є в українських селах і мають український провід, але належать не до РСУК — можна приєднати в його члени. У відповідь на обіжник ч. 4/37 про справи кредитової кооперації, 23 осередки подали нам, що в їх районі є 128 українських кас Стефчика. Очевидно це число треба збільшити тими районами, що не подали нам відповіди на обіжник, або де взагалі нема жадного осередку. На всякий випадок і це число, що маємо 128 показує, що немало кредитових кооператив, які є українські по складі своїх членів, належить не до нашого РСУК. В цій справі РСУК обовязує формальна льояльність у відношенні до інших ревізійних союзів, і РСУК ніколи не буде займатися якимнебудь так заним відбиранням кооператив від інших союзів, бо стоїть на становищі, що свобідна воля кожної кооперативи рішає до якого ревізійного союзу вона має належати. Щоправда принціп свобідної волі був не нами зламаний на північних наших землях, бо там шляхом примусу втягнено наші кооперативи в чужу орґанізацію, але РСУК помимо цього не буде робити жадних заходів, щоби українські каси Стефчика приєднувати до себе. Коли ж яканебудь українська каса Стефчика, як несоюзна, схоче приступити до РСУК, то він її напевно прийме, коли тільки вона відповідатиме вимогам приняття. Отже РСУК приймає в свої члени тільки ті кооперативи, що не є членами інших ревізійних союзів. Часто при ревізіях буває, що на запит, як працюють не українські кредитові кооперативи в даному місті, управи українбанків можуть відповісти дуже недокладно або і взагалі нічого не можуть відповісти. Нам дивно, що українбанк знає не багато або і нічого про кредитові установи свого міста, тоді коли вони чейже оголошують свої білянси і коли членами цих установ є немало українців. Адже ж є обовязком українбанку знати, що собою уявляє установа, яка працює на цьому самому терені і то ще під боком. Недостаток таких відомостей треба кваліфікувати як загальну нецікавість про кредитові відносини у своїй місцевості, що очевидно сильно обнижує фахову вартість проводу українбанку.

З усього, про що тут говорилося, виходить, що орґанізаційну працю українбанків треба помітно скріпити. РСУК буде цю працю провірювати й буде допомагати українбанкам поставити її на відповідній висоті, але також буде дуже неприхильно дивитися на провід такого українбанку, що цієї праці не поведе. Де тільки буде змога, там РСУК буде вимагати, щоби нездатний до праці провід українбанку — змінити. Отже — вимагаємо і чекаємо від українбанків — праці.

І. Ольховий.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Що нового в кооперативному світі

(Уривок з реферату на Вакац. Курсі в Гребенові.)

Секретар МКС п. Генрих Мей відбув довшу обїздку по Злучених Державах Америки, запрошений американським Кооп. Союзом.

Реферуючи свої враження з Нового Світу, він підкреслює всю оригінальність американської кооперації:

Передовсім констатує, що й на далі кооперація розвивається там найкраще в сфері фармерів-хліборобів, зате має твердий ґрунт в місті, і то навіть в тих середовищах, які з природи свого господарського і соціяльного положення повинні масово тяготіти до кооперації — серед фабричного робітництва (яке видало з себе в Европі Рочдельців). П. Мей пояснює ці малі успіхи споживчої кооперації в Америці ріжними причинами, з яких на перше місце виставляє традиційний індивідуалізм Американців, велике богацтво американської землі і народу та широку свободу громадянської активности, яка дає змогу буйно розвиватися приватній, індивідуальній господарській ініціятиві. Якщо нам вільно вступити у маленьку дискусію з авторитетом Ґенерального Секретаря МКС, то позволимо собі завважити, що американські хлібороби-фармери теж американські громадяни, отже мабуть не менші »індивідуалісти«, як робітники чи інтеліґенція. А мимо того кооперація серед них святкує великі тріюмфи, та з року на рік навіть поширює свою сферу засягу у найріжніших ділянках постачання, збуту і перерібки. Отже чи не треба відложити до архіву цей погляд про надмірний, мовляв, індивідуалізм Американців, так само, як відложили його ми Українці що до нашої національної вдачі. (Відомо, що від часів книжки Костомарова »Дві руські народности« товклася у нас десятками літ теорія про те, що основною рисою вдачі Українця є індивідуалізм, який, мовляв, відріжняє його від Москвина, що тягнеться до »міру«, земельних спільнот — общин і т. д. Буйний розвиток кооперації серед Українців по обидвох боках Збруча підкосив авторитет цієї тези, виявляючи, що селянське середовище на Україні так само склонне до ґуртування, як московське, німецьке, французьке — ну і американське, як взагалі кожне селянське середовище). Соціольоґічні досліди над життям села на обох боках земної кулі дали вже доволі матеріялу для ствердження факту, що сільське життя по своїй природі примушує людей більше зживатися з собою, як життя у місті. Можна жити у міліоновому місті роками — не наближаючись ні товариськи, ні навіть господарськи до нікого другого; в місті дуже трудно про т. зв. сусідські взаємовідносини між людьми. У Берліні, Льондоні чи Нью-Йорку ваш »сусід« з другого поверха, чи навіть з іншого номера того самого поверха зробивби великі очі, колиб йому хтось запропонував, покликуючись на сусідство, зробити збірку в окристь якогось мешканця того самого дому, якого, скажім, обікрали і складчиною відкупити йому умеблювання чи навіть »толокою«, як то є звичай на селі, побудувати йому домівку! Чим більше місто — тим більша пустиня! — це не є ніяка пересада, а реальна життєва дійсність.

Коли шукати за причинами слабого розвитку споживчо-закупочної кооперації в Злучених Державах, то, нам здається, найбільшу ролю тут грає саме цвитучий матеріяльний стан країни. Кооперація родиться як дитина злиднів — того факту не дасться ані заперечити, ані не треба його стидатися. Поки в бюджеті і зарібках американського робітника чи інтеліґента видатки на харч становлять пересічно яку четвертину приходів — а такий є фактичний стан (друга четвертина відходить на мешкання, обув, одяг, а майже половина на інші потреби, вигоду і капіталізацію) — то річ природна, що така невеличка ощадність на щоденних закупах, яку може дати членові споживча кооператива, не грає ще такої ролі, якаб заохочувала його думати про кооперацію. Просто недоцінюється цієї справи і легковажиться її.

З цією справою в Америці таке саме діло, як прим. зі суспільними обезпеченнями. Аж до реформ президента Рузвельта їх взагалі не було в Америці, як обовязкових, законно наказаних установ. І знова пояснили собі це фальшиво: за великим, мовляв, індивідуалізмом Американців, яким чужі інстинкти соціяльного опікування. Тимчасом велике потрясення умів, яке прийшло з кризою, де грозила прямо катастрофа цілої американської цивілізації, зробило перелім в психольоґії і Злучені Держави протягом кількох літ присвоїли собі всі важніші здобутки Европи в ділянці суспільних обезпечень. Отже знова — момент не так психольоґічної, як більше господарської натури привів Американців до думки, яка суперечить утертим поглядам про пересадний еґоїзм американського суспільства. Поки не було кризи, зарібки були такі

обильні, а язва безробіття майже не існувала, що кожна людина, крім покриття своїх біжучих видатків, мала якийсь призбираний капітал у готівці. Вона була забезпечена на випадок недуги, нещасного випадку, чи навіть якогось коротко тривалого безробіття. Отже при відсутности масової нужди не думалося й про способи суспільної боротьби з нею.

Ці наші розважання ведуть нас до висновку, що Америка не є країною, в якій не могливби розвинутися всі форми кооперативного гуртування. На певно не за горами є там розвиток і споживчої, і кредитової кооперації — хоч покищо їх завязки незначні.

П. Мей дає далі вислів свойому здивуванню з приводу того, що навіть у Союзі Спож. Кооп. в Злуч. Державах (»Кооп. Ліґа«) більшість кооператив займається головно закупном таких річей, як бензина і смари для автомобілів і тракторів — для потреб членів-хліборобів, або й для вільного торгу (деякі кооперативи мають при гостинцях свої бензинові стації, де продають бензину усякому проїзжому, не рівнячись від приватних підприємств). Інші союзні кооперативи ведуть млини і фабрики паші для потреб членів. Для гуртового закупна цих всіх матеріялів істнує кілька великих гуртівень (кооп. союзів). Найліпше розвиваються правдиві кооперативи серед недавніх імігрантів з Европи, на першім місці стоять Фінляндці, Шведи, відтак пришельці з Чехословаччини. Европейці взагалі привозять зі собою з Европи інстинкт до кооп. гуртування; матеріяльне їх положення звичайно дещо гірше як давних громадян Америки. Секретар Мей старається наклонити американських кооператорів, щоби у своїй діяльности не нехтували торгівлі предметом щоденної потреби. На загал він констатує скріплення розвоєвої тенденції кооперації в Злуч. Державах. (к. б.)

К. Коберський.

ЗЇЗД МКС В ПАРИЖІ.

На конґресі Міжнар. Кооп. Союзу що відбувся у Парижі в перших днях вересня ц. р. вибрано нову екзекутиву Союзу. Предсідником вибраний знов Вайне Таннер (Фінляндія), містопредсідниками Р. А. Пальмер (Анґлія) і Е. Пассон (Франція). Члени Д. Б. Ерґі (Швайцарія), Е. Люстіґ (ЧСР), А. Йоганзон (Швеція), М. Рапацкі (Польща), Кухтін (СССР), К. де Боер (Голяндія), Сер Ф. Гейвард (Анґлія), контролєром В. Купер (Анґлія).

Ухвалено резолюції: про відношення до держави в ріжних політичних системах, про рочдельські засади, в справі світового замирення і допомоги кооператорам Еспанії.

Ухвалено, що черговий зїзд МКС відбудеться 1940 року в Празі.

Складання кандидатських списків у »Сполем«. У »Сполем«, згідно з новим статутом цього союза, обовязує система територіяльного представництва. Членів надзірної ради союзу, (їх є 21) вибирають Заг. Збори зі списка тих кандидатів, яких предложили окружні зїзди союзних кооператив. (Терен діяльности »Сполем« є поділений на округи, в кожнім окрузі діє т. зв. окружна кооп. рада, щось в роді наших давніших кок-ів. Окружні зїзди відбуваються найменше раз у рік, перед загальним зїздом делеґатів у Варшаві і на тих річних зїздах установляють кандидатів до надз. ради союзу у Варшаві). Такою виборчою системою союз хоче запевнити цілій своїй території можливо справедливе і рівномірне заступництво у Раді Союзу. У 7—8 числі »Сполем« опублікований правильник вибору цих кандидатів:

1. Надзірна Рада Союзу »Сполем« устійнює перед річними окружними зїздами представників кооператив прізвища тих членів Ради, що уступають в даному році, а управа союзу оголошує їх, називаючи округ і кооперативу, відки уступаючий походив; так само подає окр. радам до відома прізвища остаючих в раді членів.

2. Річні окружні зїзди представників кооператив виставляють кандидатів на членів Над. Ради, при

чому кожний зїзд може виставити зі свого округа одного кандидата, а окрім того ще додатково одного на кожних зачатих 10.000 членів кооператив даної округи. Решту кандидатів можна видвигнути з інших округ, або з поміж уступаючих членів ради. Якщо уступають всі члени Над. Ради союзу, то число кандидатів пропонованих окружними зїздами може бути подвоєне.

3. Прізвища кандидатів, виставлених річними окружними зїздами представників кооператив, повинні бути подані листовно управі союзу найдалі на тиждень перед зїздом повновласників союзу. Якщо би зголошена управі союзу листа кандидатів обіймала більше прізвищ, як прислугує даній окрузі по думці приписів 2 точки цього правильника, тоді при устійнюванні управою союзу властивого числа кандидатів буде обовязувати черга їх поставлення.

4. На підставі кандидатур, поданих управі річними окружними зїздами, виборча комісія устійнює подрібний список кандидатів на членів Ради і заступників. В цьому спискові при прізвищі кожного кандидата повинен бути названий округ і кооператива, до яких ця особа належить. Бідбитки списка, устійненого виборчою комісією служать яко карти голосування делеґатів на зїзд повновласників з правом роблення в них індивідуальних змін.

5. Виборча комісія складається: з предсідників (або делеґатів) окружних рад і предсідників (або делеґатів) надзірних рад окружних союзів 10-ти найчисленніших округ, 5 предсідників решутуючих окружних рад, визначених шляхом льосування на весняному засіданні Надзірної Ради Союзу, як рівнож членів президії Надзірної Ради. До комісії входить також дирекція союзу з дорадчим голосом.

Виборча комісія радить під проводом вибраного собою предсідника. Для правосильности рішень потрібна приявність що найменше 12 членів комісії.

6. Числа членів в кооперативі на округах приймаються з останньої друкованої статистики союзних кооператив.

СЕРЕД КНИГ

Karol Hombold: Młodzież wiejska w ruchu spółdzielczym". Instrukcja dla pracy spółdzielczej w kole młodzieży, z przedmową Stanisława Thugutta. Warszawa, 1937. Towarzystwo Kooperatystów.

Поява цієї книжки присвяченої вихованню, чи точніше самовихованню кооперативного дорослу мимохіть викликає в українського читача думку: а як ця справа представляється у нас? Майже всі наші суспільні орґанізації, оперті на масовім членстві, як »Просвіта«, »Сільський Господар«, »Сокіл« та інші, вже прийшли до переконання про конечність виховувати дорастаючі покоління в дусі своїх ідей, виховувати їх так, щоб вони з часом дали цим орґанізаціям нові кадри свідомих членів. »Сільський Господар« поставив справу виховання свого дорослу в формі »Хліборобського Вишколу Молоді«, на рівні, який справді може імпонувати. Натомість українська кооперація в цьому відношенні лишилася поки-що позаду. А тимчасом життя висуває також і перед нею конечність виховання кооперативно свідомого дорослу. Байдужне, а часто й неґативне відношення більшости сучасної міської та інтеліґентської молоді безперечно є одною з поважних перешкод для розвитку української кооперації в містах. Також і по селах дуже часто приходиться стверджувати слабий, а часом і ніякий доплив нових членів з по-між молодших поколінь, що виховувалися підчас світової війни та в повоєнних часах. Ідейний рівень новопритягнених членів, їх наставлення до кооперації іноді бувають того рода, що в деяких сільських кооператорів виринають сумніви, чи доцільно вести акцію за масовим приєднуванням нових членів. Одначе таких явищ,

зокрема байдужого відношення молоді до кооперації, не помічається там, де кайшлася одна, або кілька одиниць з-по-між свідомих селян, чи кооперативно-ідейної сільської інтеліґенції, що доцінюють вагу кооперативного виховання молоді та ведуть серед неї виховну працю з ліпшим, або гіршим вислідом. Та все таки не можна вимагати добрих вислідів від праці, яка ведеться по-аматорському та ще й без ніяких фахових інструкцій. Нажаль, своїх підручників методики кооперативного виховання ми досі не маємо. Тому українським кооператорам, яких ця справа цікавить, слід би познайомитися зі змістом книжечки, що її назву подано вище.

Книжка містить вказівки, як вести кооперативно-виховну працю в кружках сільської молоді (kołach młodzieży wiejskiej). Кооператор Ст. Туґут у своїй передмові підчеркує, що книжечка не має завдання показати молоді, »як кооперативна праця ведеться технічно, т. т., як закладається й ведеться кооператива, лише з яким наставленням треба братися до цеї роботи«.

Автор ділить кооперативну працю молоді на три етапи. Першим етапом є кооперативна освіта в формі індивідуального та колєктивного читання кооперативних часописів і книжок, а головно в формі систематичної самоосвітньої праці в гуртку. Подекуди формою кооперативної освіти, а саме для фахового вишколу персоналу і членів провідних орґанів кооперативи є навчання в кооперативних школах і на кооперативних курсах. Другий етап — це практичне примінення кооперативних засад на терені гуртка молоді та на терені села, як напр. ведення рахунковости з гутку молоді, ощадностева акція серед членів гуртка, гуртки добровільної праці (zespołu pracy oświatowej) дкя виконання достойних молоді робіт для добра села: направа містка, засипання баюри, садження деревець і т. п. Третім етапом є співпраця молоді з кооперативою дорослого покоління (участь в загальних зборах, приєднування членів, кооперативна пропаґанда, участь в кооперативних святах і ін.).

Це тісне сполучення теоретичної самоосвіти з практичною кооперативною працею - цікава, а разом з тим цінна прикмета пропонованої автором методи кооперативного виховання. Така метода запобігає вихованню з молоді людей нераз подибуваного на селах типу кооперативного фразера, людини, що багато і гарно балакає про кооперацію, але до ніякої кооперативної праці не дасться притягнути, або ще й шкодить кооперативному ділу.

Зате пропонована автором метода занять у самоосвітнім гуртку, добра для гуртків середньошкільної молоді та для багатьох робітничих гуртків, для подавляючої більшости гуртків сільської молоді — непридатна. Ця метода, що опирає дискусію в гуртку на рефератах виготовлюваних учасниками самоосвітних гуртків на основі прочитаних ними книг, вимагає значного інтелєктуального вироблення, а сільських гуртків з таким освітним рівнем молоді не найдеться багато. Також і деякі з книжок, що їх подано в підручнику, яко джерела до виготовлення рефератів, або яко матеріял до індивідуального читання, — доступні лише для читача з відповідною освітньою підготовкою. Поміщені у виказі книжок всуміш з популярнішими книжками вони можуть попасти до рук недосвідченого сільського читача і назавсігди знеохотити його до читання кооперативних та економічних книжок.

Ці недомагання не позбавляють книжечку її вартости, і охоче поручаємо її українському читачеві.

А. Л.

Stanisław Thugutt: Spółdzielczość — zarys ideologji. Wyd. II. uzupełnione. Warszawa, 1937. Wyd. Spółdz. Instytutu Naukowego. str. 201. Cena 3·— zł.

Праця ред. Туґутта вийшла уже другим виданням протягом короткого часу (так само як і підручник). Цей один факт говорить в її користь більше, як довгі похвали. Вона й заслуговує на ту популярність під кождим оглядом. Це не сухий підручник, переладований іменами, датами і цифрами. Тут на першому пляні проблєми, питання до розвязання. Заслуга авто-

ра саме в тім, що навіть давно ніби вирішені справи викладається не доґматично, а більше у формі дискусії. Тому книжка ред. Туґута побудить інтелєкт, до думання. Притім навіяна свободолюбям і духом справжнього кооперативного демократизму.

Як у кожній самостійній праці, так і в книжці Туґутта є всякі твердження, з якими можна не погодитися. Алеж автор їх ніколи не подає у такій формі, якаб відпихала своєю аподиктичністю. У відділі »Кооперація і держава« автор виразніше, як у першому виданні, підкреслює суперечність між інтересами кооперації і претенсіями націоналістичної (потальної) держави на кермування всім господарським життям. Автор здає собі справу, що кооперація, як така, не має засобів до крашої боротьби з державою. »Це однак не значить, аби її кличем мало бути не противитися злу«. Виходить, хоч не сказано виразно, що кооператори (очевидно як приватні особи) повинні боротися за свобідні форми життя, себто за демократичний устрій в державі. **К.**

Zygmunt Chmielewski: Podręcznik Spółdzielczości. Wyd. II. uzupełnione nowymi danymi. Warszawa, 1937. Nakł. Spółdzielczego Instytutu Naukowego. Str. 175. Cena zł. 2·50.

Ця книжка також появляється другим виданям, і то в рік, після першого. Треба завидувати польській кооперативній літературі такого живого читатівського заінтересування...

Підручник п. Хмєлєвского і розміром і способом викладу пристосований, здається для шкіл середнього типу, також для вчителів кооперації. Містить в собі, крім нарису історичного розвитку кооп. руху, також виклад орґанізації і господарки кооператив ріжного типу та кооп. союзів. На кінці подані інформації про важніші досягнення кооперації в Польщі і поза нею. — Книжка багата змістом і цінна під кожним оглядом. За цю книжку будуть авторові вдячні польські учителі кооперації. **К.**

Кооперативне число »Станиславіських Вістей«. 22. число тижневика »Станиславівських Вістей« майже всі свої 8 сторінок присвятило кооперації. Хоч у такій формі станиславівська земля обійшла цього року своє свято кооперації — коли влада відмовила дозволу на окружне свято, яке було пляноване на конець вересня ц. р.

З цього числа Ст. В. довідуємося, що представники кооператив Станиславівщини, Товмаччини і Надвірнянщини, довідавшися про обмеження програми кооп. святкування, яке рівнялося його забороні, постановили: вплатити в найкоротшому часі по одному новому уділові від кооперативи (100.— зл.) до союзу, замісць цвяшка, який коо-ви мали би вбити в прапор Окружнього Союзу.

В другу чергу конференція ухвалила скріпити кооперативний збут продуктів сільського господарства.

Інж. І. Семянчук дає живо написану першу частину нарису розвитку Окр. Союзу Кооп. в Станиславові. Більша стаття про розвиток Народ. Торговлі, зокрема про її діяльність на терені Станиславівщини вводить читача в круг справ міської кооперації. Третя стаття цього типу, це начерк сучасного стану молочарської кооперації. Річева стаття п. Олени Швайцер говорить про завдання жіноцтва в кооп. русі, а п. Я. Ясеницький торкається завше живої теми — про ощадність. П. М. Швалюк інформує читача про стан торгової справи в кооперативах станиславівської округи (понад 100.000 розборгованого майна), закликаючи громадянство до направлення цього гріха. Зовсім на місці статейка про Тому Масарика, великого орґанізатора поневоленого, а відтак визволеного народу. Інж. Пиндус дає цікавий нарис стану яєчного експорту з району ОСК Станиславів.

Поважний зміст і річева форма робить це число Ст. В. добрим причинком до нашої кооперативної публіцистики.

З ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ

ШТУЧКИ ПРЯДІЛЬНОГО КАРТЕЛЯ.

Варшавський »Курєр Поранни« дня 28. вересня демаскує підступну діяльність лодзького картеля. прядільної бавовни, який хоче зиски з обнижки цін бавовни в значній мірі сховати сам для себе. В представленнях до влади і до комісії контролі цін картель переконує, що мовляв, не можна обнижувати цін бавовняної пряжі, бо тоді погіршаться вигляди на збут краєвої котоніни (льняної та проєктованого ляніталю, штучної вовни). Тимчасом на ділі навіть при високих цінах бавовни збут краєвих катанін був мінімальний і не грав поважнішої ролі. Картель прядільнь диктує ціни ніяк не співмірні зі світовими.

СТРАЙКОВИЙ РУХ НА СЕЛІ.

В р. 1933 було в Польщі 631 страйків, в 1934 році — 946, а в 1936 вже аж 2040. Особливо сильний був страйковий рух в текстильнім промислі. В хліборобстві число страйків було невелике. І так у 1933 р. на загальне число 343 тисяч страйкуючих припало на страйкуючих в рільництві 2 тисячі, в 1934 році на 2.356 тисяч страйкуючих, в рільництві страйкувало 3 тисячі, а в 1936 році на загальне число всіх страйкуючих 3.919 тисяч осіб припадало сільських страйкуючих 6 тисяч.

Це незначне число аґрарних страйків пояснюють головно тим, що умовини праці сільських робітників є нормовані **збірними умовами**, а крім того всякі спори на тлі відносин праці рішають повітові розємчі комісії, що працюють на зазив повітових інспекторів праці. ст. 201 ціна 3 зл.

ДОБРІ УРОЖАЇ ПШЕНИЦІ.

Міжнародній Інститут Хліборобств а вРимі підраховує, що цьогорічний світовий збір пшениці на північній півкулі дав 921 міліонів сотнарів. Це найвища цифра за останніх 6 літ. В році 1936 продукція виносила лише 831 міл. сотн., в 1935 р. 869 міл., а 1934. — 831 міл. сотн. В останніх 3-ох літах Злучені Держави Амегики довозили збіжжя з заграници. Великий збір в 1937 р. треба завдячити передовсім зростові засівної площі в Злучених Державах і великому зборі в Совітах ((якщо вірити урядовим звідомленням цієї держави). Жнива в Европі дали 421 міл. сотн. проти 403 міл. з 1936 р. Поважний зріст виказує Італія, також СССР задумує приступити до експорту пшениці і для того відновлює свою торговельну аґентуру в Ротердамі.

Канаду постиг неврожай і її експортові можлиости менші. Австралія буде експортувати (десь від січня) лише на Далекий Схід. В Аргентині заповідаються добрі жнива і є можливости великого експорту.

Все це разом каже припускати, що ціни збіжа в жадному разі не підуть у гору та що якась частина цьогорічного збору то в тій то в іншій державі не буде продана.

В Польщі відбувається легкознижкова тенденція на збіжевих ринках. Впливає на це також ця обставина, що в наслідок браку паші хлібороби визбулися частини інвентаря і є менший попит на корми.

Зріст коштів пропиття в цілому світі. Французький статистичний уряд ( ) опублікував дослід над рухом цін в головних державах світу в останньому році. В цілому світі зазначився звижковий напрям цін і то без ріжниці, чи держава ця зміняла валюту чи осталa при старій.

Коли приняти стан цін в р. 1914 за 100, то образ буде такий:

У Франції був індекс коштів прожиття на початок 1936 року 400, в серпни 1936 — 430, а в листопаді 1936, по девалюації — 495. У лютні 1937 він стояв на 529, а в травні на 540. Найбільше піднеслися ціни хліба, мяса і одягу.

У Злучених Державах, коли за 100 приняти стан цін з року 1929 то на початку 1936 р. індекс стояв на 84, а на кінці цього року на 85. У 1937 році піднісся до 88.

У Вел. Британії (1929 = 100) стояв індекс в першій половині 1936 р. на 144 і 146, відтак піднісся на 152, а в червні досяг 155.

В Німеччині звишковий рух відносно не такий сильний. В 1932

р. стояв індекс на 120, в 1936 р. на 124, а в липні 1937 на 126.

В Італії індекс цін в р. 1934 був 76, в 1936 р. — 87, а в 1937 91.

В Данії був індекс в 1936 р. 112, а в 1937 році 116; в Норвегії піднявся зі 155 в 1936 р. на 166 в 1937 р.; у Швеції зі 158 з кінця 1936 піднявся до 162 в році 1937.

В Австрії і Чехословаччині ціни не піднеслися так сильно, як у інших державах, але все-таки зросли поважно.

В тих країнах, що девалювали трохи пізніше і в яких примінено державні засоби для того, щоби здержати звишку цін по девалюації ціни зростали повільніше. У Швайцарії індекс, який на початку 1936 року стояв на 130 а по девалюації на 132, піднісся на 137. В Голяндії, де індекс перед девалюацією був 131 а опісля на 133, тепер стоїть на 138. В Бельгії індекс був в березні 1935 на 163, а по девалюації, в липні і серпні піднісся до 175, в грудні до 185, в жовтні 1936 на 190, в червні 1937 р. досяг 200, а в липні 205.

Японія у війні. Обтяження фінансів війною. Японська влада завела нові суворі обмеження імпорту заграничних товарів, щоби стримати відплив золота з краю. Конфлікт з Китаєм спричинив в самім початку видатки в сумі округло 100 міліонів єнів; вслід за тим прийшла нова звишка цін. Воєнні видатки вимагають збільшення випуску банкнотів. Непокрита сума банкнотів в обігу виносить вже тепер 1 мілярд єн. Випуск банкнотів понад цю суму, згідно зі статутом державного банку, потягає за собою оподаткування випущених квот. Запас золота в банку був в лютні ц. р. 556 міліонів, в липні вже 448 міліонів, тоді як стан випущених банкнотів у тих-же місяцях був 1.461 міліонів і 1.536 міліонів єн. Говорять, що уряд хоче направити стан державних фінансів девалюацією, при якій запас золота підскочив би у вартості і банк найшов би формальне покритя на випущені ноти.

На цій валютарній операції банк зискав би 774 міліони єн. Цього зиску мають вжити частинно на покриття довгу держави в банку, а частинно на закупно золота для банку. Це золото мало би служити яко резервовий фонд на забезпечення валют.

Обмеження споживання. Звуження довозу заграничних товарів має м. і. на меті теж ограничити краєву консумцію. Ці самі наслідки буде мати також зріст цін, який є в ході. Союз промисловців ухвалив розпочати пропаґанду за зменшенням спотреби товарів цивільним населенням. Один великий концерн, що обєднує фабрики »менше потрібних« товарів має зменшення оборотів на 70 проц. Ці явища є такі загальні, що економічний часопис »Хуґай« вважає потрібним піднести голос остороги. Він пише „Рахується на зменшення спотреби в цілім краю, але разом з тим державні потреби зростають надзвичайно, рівнобіжно з розвитком воєнного конфлікту. Якщо влада примушує нарід менше видавати, то це викличе невдоволення населення, а господарське життя буде корчитися«.

Армія вимагає контролі господарства. Військові круги вимагають від держави нагляду над усім краєвим господарством. (Взагалі — ціла воєнна імпреза була, як відомо, зроблена під натиском цих кругів). Передовсім уряд рішив дістати під свою контролю заграничну торговлю. Не є виключене, що буде заведений монополь загр. торговлі. Крім того видав заклики і зарядження що до контролі цін, щоби перешкодити їх ростові. Населення жалується однак, що покищо цю контролю відчувають купці-детайлісти, зате велика гуртова торговля і промисл тішаться привілєями.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
ul. Technicka, 1.

Ч. 11.
ЛИСТОПАД
1937.
РІЧНИК X.

НАРОДНА ЧИТАЛЬНЯ
20. XI. 1937
ЛЬВІВ.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

НА СПОМИН ДРУГОВІ — МИХАЙЛОВІ КОРЧИНСЬКОМУ.

Дня 7. жовтня ц. р. покинув наш гурт один з найідейніших кооператорів, Михайло Корчинський, начальник правного виділу РСУК, активний працівник многих кооперативних установ, дорогий співробітник нашого журналу.

Те, що треба було сказати про заслуги Покійного для українського народу і українського спілчанського руху — вже сказано і ми не будемо повторюватися. Доповнимо тільки одну прогалину з його некрольогу — згадкою про заслуги М. Корчинського як пропаґатора їдеї райфайзенських спілок. Досі була про це згадка тільки у надгробній промові дир. О. Луцького.

Михайло Корчинський, простудіювавши відомі „Соціяльні основи кооперації" Тугана-Барановського, зокрема розділ про селянський кредит, прийшов до переконання, що винахід Фридріха Райфайзена, — носить на собі печать ґеніяльности, не дивлячись на всі його зовнішні ціхи простоти (Його власні слова). Коли ви слухали, з яким жаром Корчинський говорив про райфайзенки, „банки селянина", про глибінь дослідів Тугана-Барановського, який перший зумів як слід оцінити велич винаходу Райфайзена — ви не могли опертися суґґестії того ентузіязму. Запрошений виложити свої думки на сторінках „Кооперативної Республики", зробив це радо (1928 року) і своїм виступом започаткував живу дискусію на тему нашого сільського кредиту. З дискусії тої, як відомо вийшло діло: — IV. Краєвий Кооперативний Зїзд, який кинув у край клич: не лиш скріплювати існуючі міські банки, а й по селах творити місцеві щадничо-позичкові каси.

Сьогодні, хоч ще не здійснилося сподівання М. Корчинського, що сітка райфайзенок буде у нас така сама густа, як є мережа закупочно-збутових кооператив, все ж таки зроблено вже чимале діло, коли прямо з нічого, без сотика допомоги „згори", або „з боку" — поставлено сітку поверх 500 місцевих українських райфайзенок. Кожна з них, це вислід жертвенної дрібної біганини десятків людей за дрібними сотиковими ощадностями. Кожний сотик в капіталі кожної з тих наших станиць обліплений потом людей доброї волі, яким присвічувала висока ідея взаїмної допомоги через самопоміч.

р. стояв індекс на 120, в 1936 р. на 124, а в липні 1937 на 126.

В Італії індекс цін в р. 1934 був 76, в 1936 р. — 87, а в 1937 91.

В Данії був індекс в 1936 р. 112, а в 1937 році 116; в Норвеґії піднявся зі 155 в 1936 р. на 166 в 1937 р.; у Швеції зі 158 з кінця 1936 піднявся до 162 в році 1937.

В Австрії і Чехословаччині ціни не піднеслися так сильно, як у інших державах, але все-таки зросли поважно.

В тих країнах, що девалювали трохи пізніше і в яких примінено державні засоби для того, щоби здержати звишку цін по девалюації ціни зростали повільніше. У Швайцарії індекс, який на початку 1936 року стояв на 130 а по девалюації на 132, піднісся на 137. В Голяндії, де індекс перед девалюацією був 131 а опісля на 133, тепер стоїть на 138. В Бельґії індекс був в березні 1935 на 163, а по девалюації, в липні і серпні піднісся до 175, в грудні до 185, в жовтні 1936 на 190, в червні 1937 р. досяг 200, а в липні 205.

Японія у війні. Обтяження фінансів війною. Японська влада завела нові суворі обмеження імпорту заграничних товарів, щоби стримати відплив золота з краю. Конфлікт з Китаєм спричинив в самім початку видатки в сумі округло 100 міліонів єнів; вслід за тим прийшла нова звишка цін. Воєнні видатки вимагають збільшення випуску банкнотів. Непокрита сума банкнотів в обігу виносить вже тепер 1 мілярд єн. Випуск банкнотів понад цю суму, згідно зі статутом державного банку, потягає за собою оподаткування випущених квот. Запас золота в банку був в лютні ц. р. 556 міліонів, в липні вже 448 міліонів, тоді як стан випущених банкнотів у тих-же місяцях був 1.461 міліонів і 1.536 міліонів єн. Говорять, що уряд хоче направити стан державних фінансів девалюацією, при якій запас золота підскочив би у вартості і банк найшов би формальне покрита на випущені ноти.

На цій валютарній операції банк зискав би 774 міліони єн. Цього зиску мають вжити частинно на покриття довгу держави в банку, а частинно на закупно золота для банку. Це золото мало би служити яко резервовий фонд на забезпечення валют.

Обмеження спожиття. Звуження довозу заграничних товарів має м. і. на меті теж ограничити краєву консумцію. Ці самі наслідки буде мати також зріст цін, який є в ході. Союз промисловців ухвалив розпочати пропаґанду за зменшенням спотреби товарів цивільним населенням. Один великий концерн, що обєдунує фабрики »менше потрібних« товарів має зменшення оборотів на 70 проц. Ці явища є такі загальні, що економічний часопис »Хуґай« вважає потрібним піднести голос остороги. Він пише „Рахується на зменшення спотреби в цілім краю, але разом з тим державні потреби зростають надзвичайно, рівнобіжно з розвитком воєнного конфлікту. Якщо влада примушує нарід менше видавати, то це викличе невдоволення населення, а господарське життя буде корчитися«.

Армія вимагає контролі господарства. Військові круги вимагають від держави нагляду над усім краєвим господарством. (Взагалі — ціла воєнна імпреза була, як відомо, зроблена під натиском цих кругів). Передовсім уряд рішив дістати під свою контролю заграничну торговлю. Не є виключене, що буде заведений монополь загр. торговлі. Крім того видав заклики і зарядження що до контролі цін, щоби перешкодити їх ростові. Населення жалується однак, що покищо цю контролю відчувають купці-детайлісти, зате велика гуртова торговля і промисл тішаться привілеями.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
ul. Technicka, 1.

Ч. 11.
ЛИСТОПАД
1937.
РІЧНИК X.

НАРОДНА ТОВАРОВА
20. XI. 1937
ЛЬВІВ.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

НА СПОМИН ДРУГОВІ — МИХАЙЛОВІ КОРЧИНСЬКОМУ.

Дня 7. жовтня ц. р. покинув наш гурт один з найідейніших кооператорів, Михайло Корчинський, начальник правного виділу РСУК, активний працівник многих кооперативних установ, дорогий співробітник нашого журналу.

Те, що треба було сказати про заслуги Покійного для українського народу і українського спілчанського руху — вже сказано і ми не будемо повторюватися. Доповнимо тільки одну прогалину з його некрольоґу — згадкою про заслуги М. Корчинського як пропаґатора їдеї райфайзенських спілок. Досі була про це згадка тільки у надгробній промові дир. О. Луцького.

Михайло Корчинський, простудіювавши відомі „Соціяльні основи кооперації" Тугана-Барановського, зокрема розділ про селянський кредит, прийшов до переконання, що винахід Фридріха Райфайзена, — носить на собі печать ґеніяльности, не дивлячись на всі його зовнішні ціхи простоти (Його власні слова). Коли ви слухали, з яким жаром Корчинський говорив про райфайзенки, „банки селянина", про глибінь дослідів Тугана-Барановського, який перший зумів як слід оцінити велич винаходу Райфайзена — ви не могли опертися суґґестії того ентузіязму. Запрошений виложити свої думки на сторінках „Кооперативної Республики", зробив це радо (1928 року) і своїм виступом започаткував живу дискусію на тему нашого сільського кредиту. З дискусії тої, як відомо вийшло діло: — IV. Краєвий Кооперативний Зїзд, який кинув у край клич: не лиш скріплювати існуючі міські банки, а й по селах творити місцеві щадничо-позичкові каси.

Сьогодні, хоч ще не здійснилося сподівання М. Корчинського, що сітка райфайзенок буде у нас така сама густа, як є мережа закупочно-збутових кооператив, все ж таки зроблено вже чимале діло, коли прямо з нічого, без сотика допомоги „згори", або „з боку" — поставлено сітку поверх 500 місцевих українських райфайзенок. Кожна з них, це вислід жертвенної дрібної біганини десятків людей за дрібними сотиковими ощадностями. Кожний сотик в капіталі кожної з тих наших станиць обліплений потом людей доброї волі, яким присвічувала висока ідея взаїмної допомоги через самопоміч.

Є вже ціла низька вправлених робітників райфайзенського руху, які діло це напевно поведуть вперед. Коли за якийсь час матимемо в райфайзенському секторі поважну ділянку нашого кооперативного руху, то чималу заслугу за це діло слід буде признати Покійному.

У 20-ЛІТТЯ СМЕРТИ Е. ОЛЕСНИЦЬКОГО.

26. жовтня ц. р. припала 20-та річниця смерти др. Евгена Олесницького, високо заслуженого сина українського народу. Евген Олесницький — це був один з найбільш освічених, а притім найбільш енерґійних діячів довоєнного українського руху в Галичині. Його заслуги, як політика, не менші, як його праця біля господарського двигнення українського села. Олесницький виріс з тої ґенерації галицької інтеліґенції, яка під впливом суспільних ідей Волод. Навроцького та Ів. Франка і тов. вирішила поглибити зміст українства, роблячи його з чисто культурницького руху — ще й рухом політичним, соціяльним та господарським. Найбільша його заслуга, як економічного діяча — це орґанізація т-ва „Сільський Господар", як аґрономічно-виховного осередка, відтак Краєвого Союзу Госп. Торговельних Спілок, Кр. Союзу для хову і збуту худоби і його співучасть у орґанізації Кр. Молочарського Союзу — як економічних централь майбутнього кооперативного руху українського села. Олесницький завжди ставив ясно інтерес селянина в основу своєї роботи, будучи сам суспільно доволі радикальним.

Памяти Е. Олесницького був присвячений з ініціятиви Т-ва „Сільський Господар" святочний вечер дня 26. жовтня ц. р. Реферат про Покійного виголосив д-р І. Витанович.

НЕНАВИСТЬ ЗАСЛІПЛЮЄ.

Львів був свідком протиукраїнської демонстрації. Демонстрували і вели провід ті самі елєменти, що вславилися антисемітськими авантюрами, ті, що намагаються зробити справу т. зв. національних меншин центральною точкою всього публичного життя. Як звичайно в таких випадках жертвою націоналістичного засліплення впали... виставові шкла „Маслосоюзу" та інших, між ними й дуже бідненьких культурних українських установ. Проходячі вулицями молоді люди вигукували „геть Русинів!", „проч з гайдамаками!", хоч може неодин з демонструючих прийшов до нас як ґість із Заходу...

Думаємо, що, якщо ті елєменти вважають, що роблять добро, цькуючи безпідставно проти ретельного господарського і культурного будівництва українського народу — то вони дуже помиляються. На ділі вони роблять найгіршу прислугу своїому власному народові.

Творча, конструктивна економічна й культурна праця зав-

жди себе оправдає. Неповажні виступи проти неї — її не захитають. Не відженуть ані одного клієнта від склепів „Маслосоюзу" — як довго ці склепи будуть взірцем солідности, чистоти і ретельної обслуги покупця.

Ось чому демонстрації і цим разом не викликали ніякого відруху солідарности на львівській вулиці. Пройшли як щось штучне і „натягане", а нині вже о них навіть забули...

Не туди дорога, молоді панове! Працею змагайтеся, тоді і ми вас інакше оцінимо.

СЕРЦЕ КООПЕРАТОРКИ.

Серед протиукраїнського гамору деяких націоналістично наставлених гуртків польського суспільства, і то в часі, коли в обороні українства не анґажується ніхто, навіть з офіційних поступовців, демократів і соціялістів — дуже відрадно занотувати виступ п. Марії Домбровської, про який була недавно звістка у щоденній пресі.

Марія Домбровська — визначна польська письменниця, поступово-демократичного світогляду. Як авторка многих белєтристичних і кількох публіцистичних творів та писем, здобула собі заслужено одно з чолових місць в сучасній польській літературі. За трильоґію „Ночі і дні" одержала державну нагороду. До того ще й кооперація з вдячністю згадує про неї, як про авторку кількох кооперативно наставлених публікацій. Бо для Марії Домбровської, як видно з усього, кооперативний світогляд це не „празднична одежина", а бере вона ці засади буквально.

Як особа, що співчуває з визискуваними і гнобленими, М. Домбровська осмілилася у своїому викладі в Варшаві дня 10. жовтня б. р. передаючи свої враження з побуту на нашому Поділлі — виступати проти тих, які нехтують українство, які хотіли-би звести українську справу до ролі реґіонального питання. Прелєґентка отверто дала вислів своїй симпатії до змагань українського народу за збереження своєї самобутности та до розбудови власними силами свого власного життя.

Серед українських кооператорів виступ п. Домбровської викликав гарне враження. Він скріпив серед них віру в силу кооперативної ідеї.

RES PORRO TRACTATUR...

Тому два роки назад, коли була більша біда і коли в центрі польської держави вагалися, на яку ступити дорогу — уряд встановив окрему комісію для розслідування питання етатизму... Здавалося, що петля державної реґляментації, що стискала чимраз тісніше господарське життя, що путала свободу приватної ініціятиви громадян — буде хоч трохи попущена. Деякі люди робили собі вже надії на поворот до ліберальніших часів, в уяві

повставали вже нові підприємства, вільні від примусу концесійної системи, звуження терену діяльности публичних монополів, тощо.

На жаль — так не є. Противно, замісць посилення лібералізму — щоденна дійсність приносить щораз нові прояви затіснювання петлі етатизму і державної реґлямента́ції господарського життя.

До таких проявів треба зачислити і ті урядові законопроєкти, вістку про які принесла преса останніх тижнів. Перший — це проєкт поширення концесійного примусу в ремеслі, другий — законопроєкт про т. зв. дипльомованих книговодів. Перший, так як його зреферувала щоденна преса, має поширити примус концесії навіть на такі ремісничі звання як будівництво, мулярство, ба, навіть теслярство, на елєктричне інсталяторство і т. д., другий мавби виконування звання книговода, навіть по приватних підприємствах, узалежнити від одержання дипльому від державної іспитової комісії (яка, таким чином, контролювалаби свідоцтва, видавані торговельними школами).

Як бачимо, гін до тоталізму, до всевлади держави над всім життям громадян в Польщі не тільки не слабне, а навіть скріплюється.

(Найгірше те, що й між Українцями є такі люди, що не розуміють тої загрози, яка йде для вільного розвитку життя від тоталістичних тенденцій).

БОРОТЬБА З КРЕДИТАМИ.

Також в польській кооперації боротьба з продажжю товарів на борг не встелена рожами. Між іншим Надзірна Рада союзу „Сполем" опубліковує в цій справі таку постанову: „Надзірна Рада, ознайомившися зі станом акції, що змагає до ліквідації продажі на кредит, стверджує, що акція ця не є ведена з вистарчаючою енерґією.

„Рада стверджує, що заборона продажі на кредит є одною з підставових засад нашої кооперативної ідеольоґії. Передана нам Ройдельськими Піонірами, засада ця була закріплена практикою добре ведених кооператив цілого світу.

Рада звертає увагу кооперативам, що занедбують цю справу, що гостре зірвання з погубним налогом кредитування не може нанести кооперації шкоди; приклад многих здорових і сильних кооператив, які це зробили з користю для себе, заперечує цю думку в цілій ширині. Зате є правдою, що кредит дезорґанізує життя кооператив, а в неменшій мірі також домашню господарку членів.

Це не є ніяким оправданням для кооператив, що кредиту уділюють в Польщі з небувалою легкодушністю всі, а особливо купці і фабриканти. Нашим завданням не є наслідувати ті лихі взори, але викорінювати їх. Ми повинні підняти рішучу і гостру

боротьбу з цим хабаззям, показуючи людям, як дуже це життя на кредит підриває нашу суспільну господарку, деправує нас як нарід, і гальмує наш розвиток.

Надзірна Рада взиває всіх кооперативних діячів до негайної боротьби на своєму терені з уділюванням кредиту, а рівночасно взиває дирекцію союзу до примінення гострих мір, особливо відносно управ кооператив, які особисто користають з кредиту, чим дають лихий приклад членам кооператив".

КОНСЕКВЕНТНО.

По ґрандіознім погромі, що його урядила сталінська диктатура в 1935 році міській споживчій кооперації на терені цілого СССР, коли одним почерком пера зліквідовано всі її підприємства — прийшов черговий удар. В подібний спосіб зліквідовано тепер, по двох роках, всі мешкальні кооперативи на терені держави. Як відомо, від 1918 року велика частина мешкальних домів у СССР була в посіданні кооператив, складених з тих осіб, що замешкували даний будинок. Які вони там не були — ці кооперативи, але все таки не було це зовсім те саме, що управління держави або міста. Від тепер всі доми перейшли в заряд або самої держави, або т. зв. міської самоуправи (в дійсности ріжниця тут мала).

Сірий громадянин СССР, який мав досі ще хоч сяку-таку можливість забирати слово у справах свого помешкання, втратив це своє право і на цьому відтинку.

В СССР йде незатримним ходом закріпощення всього суспільства. Державно-партійна машина стає потворою, яка своїм важким тягарем привалює всіх нещасних жителів цієї країни.

З великого колись надбання кооперації на терені цілого СССР при житті остали ще тільки споживчі кооперативи по селах (якщо можна називати кооперативами ці мертві бюрократичні твори без самодіяльности членів, навіть без правильно скликуваних зборів членів). Досі ще держава не має на селі свого торговельного апарату, отже толєрує останки кооператив. Але життя і цих кооператив мабуть уже не довге.

ЩО ДІЄТЬСЯ ЗІ СОВІТСЬКОЮ СТАТИСТИКОЮ!

Загальну увагу звертає на себе факт, що вже від ряду літ совітська влада не опубліковує урядових статистик з ріжних ділянок життя, нераз навіть підставової ваги. Щоби не сягати дуже далеко взад, треба згадати, що поважніші браки в совіт. статистичних публікаціях датуються від переломових літ 1929 і 1930. В тих роках, як відомо, почалася перша пятилітка, а в звязку з нею кровава колєктивізація селянських господарств; вона не тільки що зменшила число населення СССР о кілька міліонів селян, вимордованих на місці, або на далекому північному засланні, але й винищила

живий інвентар, корови, безроги та домашню птицю. Ці катастрофічні зміни в цифрових позиціях державної статистики треба було очевидно якось тушувати. Не вмів чи не хотів тої операції перевести доволі радикально тодішній начальник Головн. Статистичного Управління СССР; в кожному разі Володимир Громан, а разом з ним його найближчі співробітники всі пропали без сліду, так що до нині ніхто не знає, що з ними сталося. Недовго після того розвязано цілий статистичний уряд в тій формі, як існував до того часу. Його місце заступило „Центральне Управління Народно-Хозяйственного Учота" — очевидно з новими людьми. Але і до цього нового уряду не було, здається, достаточного довіря, чи він справлятиметься, як слід, з трудним завданням, особливо в ділянці хліборобської статистики — отже з під його компетенції вилучено статистику засівів і зборів збіж. Для цієї преважної і дуже делікатної статистики, якої завданням є в СССР не ствердити те, що є, а те, що оправдує великанські щорічні реквізиції збіжа зі села — встановлено окремий уряд „Постійну Комісію для встановлення врожаїв і зборів збіж". Сталося це теж у 1933 р., підчас голоду на переднівку. Очевидно, як інформує Ст. Ґляс, добрий знавець совітської економіки, комісія ця робила, що могла, висилюючись, щоби що сезону подавати як найбільш оптимістичні звідомлення про стан засівів і зборів хліба в державі (щоби було оправдання для реквізицій) — але і вона не догодила. 26. березня 1937 р. її розвязано. Інформації про стан урожаїв має тепер подавати місцева адміністрація сама — стан, який був до 1933 року. (А між тим — в році 1933, мотивуючи створення Комісії, влада обвинувачувала орґани місцевої адміністрації в тім, що вони подають центрові брехливі інформації про стан на місцях).

Жертвами розгрому совітської статистики впали також два найвизначніші економісти СССР — Осинський і Струмілін. Факт, що Сталін визбувається найсильніших теоретичних голов, на яких досі спирався совітський режим, свідчить, як здається, про те, що уряд тратить голову від того страшного хаосу в хліборобстві і промислі, який прийшов в наслідок обидвох пятирічок. Уряд хоче ратувати себе тим, що приводить до мовчанки людей, які ще щось бачать і розуміють та моглиби бути небажаними критиками його потягнень.

З ДУМОК М. КОРЧИНСЬКОГО.

„Складаючись переважно з селянсько-хліборобського населення, ми, говорячи про ощадність, разом з тим мусимо говорити про селянську кредитову кооперацію. Кредитова кооператива на селі, є передумовою правильної масової ощадности, а масова ощадність — передумовою розвитку кредитової кооперативи й кооперації".

„Привчивши маси до напростішого виду ощадности, базуючись на моменті наочної користи, нам легко буде переконати і виховати маси у свідомости, що справа всебічної ощадности, то також справа національної гідности. Нація зрозуміє, що стид і ганьба, щоб ми провадили господарку з часів десь Володимира Святого, а набуті новітні потреби наші заспокоювали не ми своїми силами, а працею інших народів. Тоді зрозуміємо, що недалеко ми втікли від африканських племен, потреби яких у фабрикатах також вдоволняють народи-творці, народи вирібники, народи заощадженого капіталу".

(„Кооп. Республика" 1928. ст. 451).

Становище і завдання інструктора в українському кооперативнім русі

Інавґурація курсу інструкторів РСУК 17. X. 1937.

Сучасний український кооперативний рух, це рух не тільки господарський, не тільки рух творення матеріяльних надбань...

Сучасний український кооперативний рух попри це — це рух виховування мас, виховування, що веде не шляхом затирання особовости людини, а навпаки шляхом плекання її серед своїх членів, однак з метою впрягання людий сильних характером і здисциплінованих на службу нації для загального добра.

Такі прикмети і методи нашої праці відповідають природі кооперації, яка у системі економічно-громадських змагань спирається твердо і надійно на виховні моменти.

Кожня справдішня кооперація попри економічні послуги нації, служить їй в ділянці громадській, суспільній.

Кооперація виховує людину-громадянина, людину характеру, людину, яка гідно, без приниження чи чванькуватого вивищування, без затрати власного „я", але й без розчавлювання „я" свого співгромадянина стає двигуном і носієм та співучасником справдішньої демократії в господарськім і духовім житті народу.

***

Виховні завдання кооперації ставляють її перед проблємою організації вишколювання людини у бажанім кооперацією напрямі.

Зміст вишколу лежить у площі трикутника, підставою якого є загальна освіта, одним з боків — виховання людини-громадянина на кооператора, другим боком — спеціяльний вишкіл техніка кооператианої праці, чи то буде праця кооператора-економіста, кооператора-пропаґандиста, чи теж кооператора-контрольора, ревізора, орґанізатора чи інструктора-дорадника.

***

Курс наш є курсом кандидатів на інструкторів отже для людий, які мають спеціяльне завдання у нашім кооперативмі. Вони

до нас прийшли зі скарбом загального знання, з підставовими відомостями з ділянки кооперації. Відомості ці ми тут на курсі з ними поглибимо, щоби на основі заокругленого знання засад і метод кооперативної праці, серед якої вони почасти вже практично вишколювались, дати їм підставове знання, необхідне доброму інструкторові-орґанізаторові кооп. життя і праці.

Інструкторська контроля, це догляд за повним здоровлям кооперативи, це улегшування союзної співпраці кооперації, це улегшування контролі Р. С. У. К. Контроля кооп. підприємства в основах своїх подібна до контролі приватного підприємства, одначе кооперативна контроля є, чи пак повинна бути, глибша і всестороннійша. Все буде вона контролею більше відповідальною, бо торкається не тільки індивідуального капіталістичного підприємства, чи анонімового капіталу, а спілчанського господарства, з долею якого звязана є не тільки матеріяльна доля співучасників, але й доля громадських вартостей, доля живих людий, які, не зрікаючись власних користей, всежтаки спільними силами творять громадське добро, нові суспільні цінности. Замало є в кооперативі стояти тільки на сторожі матеріяльних дібр. Потреба глядіти, чи кооператива сповняє своє громадське післанництво, чи — сама здорова морально — є джерелом морального відродження і гартування свого середовища.

Не високий зиск леґітимує кооперативу в громадськім житті, а методи і дороги, якими кооператива до цього зиску приходить і способи орудування зиском в користь членів і національного капіталу, як засобу ступневого розвитку громадських надбань в селі, повіті, краю!

Інструктор-люстратор, це найблищий природний звязковий між орґанами кооперативної гієрархії в кооп. установі з одного боку, а надбудовами — фаховими і ідейними — з другого. Рівночасно це і найбільш обізнаний і критичний звязковий між управою кооперативи а кооперативними працівниками, які з доручення управи ведуть поодинокі відділи чи аґенди кооперативної установи, а дальше найблищий звязковий між членами а кооперативою.

Інструктор стає лучником між управою кооперативи, що безпосередно веде кооп, підприємство, а Надзірною Радою, що надає напрями праці кооператив, а дальше — лучником цих орґанів з загалом членів (збори — наради і т. п.).

Інструктор-люстратор це посторонній — а всетаки свій — чинник, якого спостереження і зичливі уваги дають змогу управі відповідно наладнувати працю працівників кооперативи.

В союзнім нашім устрою інструктор, це помічна рука орґанізаційного і торговельного осередку, повітового чи краєвого, це помічна рука і око ідейного центру нашої кооперації — Р. С. У. К.

Орґанізаційні і технічно-торговельні та виробничі вказівки союзних надбудов стають підставою технічної праці інструктора-люстратора in concreto. Праця та в основі мусить відповідати засадам нашої ідеольоґії, в тім і нашої кооперативної етики.

З такого поставлення праці кооперативного інструктора-люстратора родяться окремі вимоги, які ставимо до нього.

Кооперативного інструктора мусять ціхувати:

1. Основне знання ідеї кооперації та метод праці кооператизму, як реалізатора цієїж ідеї.

2. Річевість, що її набувають люди на основі повної фахової підготовки, часто спеціяльної.

3. Меткість і солідність.

4. Послідовність у відношенню до зовнішного світу, оперта на знанню душі людини і змагань середовища та на знанню діла, яке провірює.

5. Особиста характерність, ця підстава кожного авторітету.

6. А поза цим усім разом: глибока віра у кооперативну справу.

Вимоги знання середовища (людий і діл, потреб їх і змагань), кажуть нам жадати від інструктора, щоби всеціло віддався свому завданню, а від управ, щоби вони давали інструкторові змогу довше перебувати у повіреному йому районі без зайвого перекидання з місця на місце.

В Р. С. У. К. розглядаємо вже справу вилучення навіть орґ.-пропаґандивних аґенд з обовязків інструктора-люстратора, задумуємо звузити предмет його праці, з користю для питомих йому завдань.

Якіж це ті питомі і безпосередні завдання інструктора? Ось вони:

1. Контроля книговедення (загальна або спеціяльна);

2. Контроля касової господарки;

3. Контроля цін;

4. Контроля якости товарів і джерел їх закупу та збуту (кооп. вірність);

5. Контроля переховування товарів;

6. Контроля чистоти у льокалю і порядку у діловодстві (ґиґієна і естетика кооп. установ та справність праці);

7. Пропаґанда кооп. виробництва і рідного промислу (постійна і періодична на товарових показах);

8. Провірка конкуреційности цін кооперативи у закупі і збуті та виробництві (ціни, побирані від клієнтелі, і ціни, плачені продуцентам);

9. Знання торговельних звичаїв і вимог клієнтелі-членів.

10. Дорадництво правне, адміністраційне і податкове;

11. Вплив на виховання і вишкіл персоналу;

12. Вплив через надбудови на правильний склад орґанів кооперативи і на обсаду технічного персоналу.

Попри ці основні вимоги інструктори-спеціялісти мусять відповідати спеціяльним вимогам, у залежності від виду кооперації, у якім працюють (молочарство, кредит, спеціяльні кооперативи і т. д.).

Всі інструктори мусять становити живий звязок між орґанами кооперативи і орґанами та членами кооперативи, звязок між фаховими і ідейними надбудовами кооперації в повіті і краю. Тільки тоді праця їх буде суцільна — а тим самим створені будуть умови її пляномірности і методичности. (Культура праці).

Всіх інструкторів мусить ціхувати не тільки пильність і ревність, але вирозумілість. Вирозумілість не належить ставляти нарівні з поблажливістю на хиби. Вирозумілість це властиво терпеливість, але не мягкість. Навпаки. Інструктори мусять бути замилувані в порядку і дисципліні, бути завзяті у проведені раз поручених справ. А поручати можуть тільки справи, які ведуть до добра і краси кооп. руху. Тим самим інструктори мусять бистро орієнтуватися в кооперативній ідеольоґії і практиці.

*
**

Кінчучи, не можу з усім натиском не підкреслити:

Не контроля — як ціль сама в собі, а як засіб до наладнання справности праці у кооперативі і справности співпраці з її надбудовами, отже контроля, як основа доброзичливого фахового дорадництва — є прикметною ціхою доброго інструктора-люстратора.

Добрий інструктор-люстратор мусить — самозрозуміло — стояти на сторожі маєткових складників кооперативного господарства, мусить охороняти кооперативу перед стратами і шкодами, але ж рівночасно мусить він дбати, щоби кооперативна клітина, як складова частина ідейного, господарського, суспільного руху, яким є кооперативний рух, сповняла належито свої обовязки супроти свого середовища і супроти кооперативних надбудов, щоби досконалила себе і своїх членів та причинялася до орґанічного зросту сили кооперації, зросту, що його забезпечує розвиткова співзалежність з кооперативними надбудовами повітового і краєвого характеру.

Ось основні завдання кооперативного інструктора-орґанізатора.

Якщо інструктор завдання ці сповняє, ніхто не сміє зробити йому закиду, що він „живе на кооперативнім організмі", бо ж тоді стає він сам необхідною частиною цьогож орґанізму, співтворцем моральних і матеріяльних цінностей, які пливуть з ідейного кооперативного руху.

*
**

Щоби методично зясувати місце кооп. інструктора у нашому кооперативізмі, а також окреслити його завдання, мусимо вийти з характеристики природи спілчанського господарства.

Спілчанське господарство, чи пак кооперативне підприємство — це, як вже сама назва каже, господарство, спільно ведене.

Така природа спілчанського господарства вимагає в самій кооперації точного розподілу і точного сповнювання функцій членів і правлячих та контрольних орґанів згідно з гієрархією, обовязуючою в кооперації (законні вимоги, які входять, як орґанізаційні приписи, до статута).

Щоби не затрачувалася відповідальність, навіть справно працююча кооператива підпадати мусить не тільки внутрішній, але й зовнішній контролі.

Знаємо, що сам закон ставляє зовнішну контролю кооператив як необхідність (Ревізійні Союзи і Кооперативна Рада).

Не про законну контролю буду говорити, а про зовнішню власну, що її проводимо у союзнім нашім устрою фахових обєднань, про контролю, якої головною ціллю є дорадництво у всіх ділянках кооперативної орґанізації і праці, про контролю, яка є основою фахової праці орґанізатора-інструктора.

***

Згадав я вже, що внутрішня і зовнішня контроля у кооперації є необхідна.

Чому? Бо кооперація у технічнім наладнанню праці, це більше або менше, однородне або многогранне — скомпліковане підприємство торговельне, продукційне, банкове у ріжних в додатку комбінаціях, ведене виборними та іменованими людьми, осіле в одному місці або у більше місцях, в одній місцевости або розкидане в краю. Вартости кооп. підприємства — на рівні з вартостями приватного підприємства — можуть впасти жертвою ушкоди або й затрати.

Головні причини страт і шкід в підприємстві походять:

1. Від людий — недбалих, легкодушних, або й зловживників.
2. Від природи самого товару і способу його перехованння.
3. Від метод розпреділювання і заготовки товару, від метод орудування повіреними в кооперативі вартостями, в тім і грішми (політика кредитова).

Охоронити кооп. підприємство від страт і шкід, обнизити їх до оправданого мінімума (товарові манка, загроза продажі уділюваних грошевих і товарових кредитів та лядових споживчих боргів) усправнювати працю кооперативи, як такої, і кооперативи, як члена кооперативізму (союзна праця і співпраця) — ось завдання додаткової зовнішньої контролі кооп. підприємства, у першу чергу інструкторської конторлі, блищої до людей і території праці кооперативи, чим зовнішня законна контроля Р. С. У . К.

Юліян Павликоський.

Дослід над селом як передумова кооперативного будівництва

Українське село в своїх історичних початках, у ранній добі нашого державного будівництва створило тверді підстави громадської самоуправи й самодіяльности. Міцна теж була держава, коли розумно вихісновувала цю льокальну самоорганізацію громадян для загально-державного будівництва. Довго відтак почерез лихоліття зберігало українське село моральні цінності й фізичні рами власної самоуправи, хоч неволя сильно щербила їх та спиняла в природнім розвитку.

І до найновіших часів наше село зберегло традицію прадавного громадського духа — воно є не лише припадковим, територіяльним обєднанням родин, що займаються хліборобством, але й духовою спільнотою, посереднім звеном між родиною й нацією, що зберігає й постійно творить трівкі цінности загально-національного значіння. В відріжненні від міста суспільне життя села взагалі є більше суцільне, обєднання людських одиниць органічне не механічне, тимбільше в нас, бо міста наші не є зовсім природним завершенням громадської організації краю, як це було в давнині у нас тай у інших національно-однородних народів сьогодні, де міста органічно більше звязані зі селами.

Природна експанзивність сіл, що виповнюють, підсилюють суспільно, економічно й духово рідні міста у нас дуже прислаблена історично-політичними умовинами. Та всетаки тямити мусимо, що шлях природоної, здорової експанзії є зі села до міста, а не на оборот — почерез відродження й посилення українського села йде шлях до відродження українського міста. І сили для цього відродження, для власного скріплення мусить найти українське село само в собі — воно їх ще має, хоч дуже вже прислаблені, хоч закриті за власною несвідомістю, прибиті історично-політичними й сучасно-капіталістичними ворожими силами. Ці несприятливі нам чинники довго дезорганізували органічну тугість українського села; ми є свідками, як по війні на наших очах підривається громадська солідарність, відтак рветься органічна звязь родинних і громадських взаємин, що без їх здорової підбудови не може бути ширшої громадської й національної солідарности.

Та в тих важких часах з чужинного досвіду й рідної традиції прибитої здобувається самооборонний засіб, що в модерних суспільних і господарських обставинах показується найуспішнішим у відпорі неприхильних чинників, які руйнують моральні й матеріяльні сили українського села. Кооперація зявляється в нас якби відрухово й росте щораз у свідомий чин та плянову організацію господарської самопомочі.

В щоденній кооперативній роботі й нелегких змаганнях із супротивностями прислонюються часто ширші завдання нашого

кооперативного руху, що за свою остаточну мету має гармонійну синтезу: матеріяльне визволення й духове відродження українського народу. На твердих реальних підставах господарської самодіяльности й самодопомоги, що вимагають впертої й конкретної праці та послідовности будуть відроджуватися теж притаєні й розбиті моральні сили громадської солідарности й усіх інших чеснот, — від яких залежить сила нації.

Сказано, що кооперативний рух починався в нас наче відрухово та й досі звичайно розбудовується він у нас й плянується навмання без докладніше прослідженого ґрунту праці й тих природних розвоєвих напрямних, що з нього виростають; без належного вихіснування усіх тих притаєних, закритих матеріяльних і моральних сил, що в землі й духові народу нашого прагнуть визволення.

Кооперація, це суспільний рух, що має м. і. двигнути село на шлях поступу; всі вже нині з тим згідні, що кооперативний рух найспосібніший до того, щоби внести людську цивілізацію до села, не позбавляючи його рівночасно тих суспільних цінностей, що його собі село віками надбало.

Цивілізація має й свої суспільні лиха-хвороби, так як сільський консерватизм має теж багато своїх суспільних недостач. Щоб їх успішно оминати в кооперативнім будівництві, треба їх добре пізнати.

Всяка суспільна праця отже й кооперативна є дуже складна, тому то в парі з організацією суспільного руху мусить іти все праця думки, докладний розслід усіх складних суспільних зявищ, що тісно з собою сполучені й разом діють; щоб не брати, як це звичайно буває, за причину якогось одного факту, що нам занадто в око впав, хоч він може мати лише дальшерядне значіння.

Ділянка суспільної праці все дуже многородна, бо на ній зустрінемо моральні, духові, культурні, господарські й інші суспільні зявища людського життя, в тісному сполученні; його хиби, що будуть відноситися до здоровля й життя людини, її господарського існування, станово-клясових відносин і змагань, дуже складних, морально-духових інтересів і т. д.

Нігде не можна оминути хиб, доки не знаємо докладно їх джерел і причин розвитку, — так в організмі індивідуальнім, як і в збірноті людській — суспільнім організмі.

Тому розвиток організації суспільно-господарської й культурної праці на селі мусить іти в парі з розвитком дослідів суттєвих прикмет, досягнень, хиб і недостач суспільного життя села; праця для села мусить рівнобіжно розвиватися з основним пізнанням села.

Питання суспільного здоровля села, як підстави здоровля й сили нації не лише актуальне в нас, воно нині дуже актуальне

всюди[1]); повстав теж цілий ряд установ, що науково досліджують суспільне життя села. При університетах і академіях існують уже нині в багатьох краях катедри соціольоґії села, дослідчі студії села повстають при добровільних і примусових хліборобських організаціях, при міністерствах хліборобств і суспільної опіки та в багатьох випадках дали почин і ведуть досі перед у дослідах над селом кооперативні виховні установи от як прим., Американський Кооперативний Інститут в Уошинґтоні, вищі кооперативні школи, інститути, чи окремі катедри кооперації при університетах та політехніках.

Так само ближче нас, у Польщі[2]), в тому напрямі розвиває свою не лише виховну, але й науково-дослідну працю над селом Науковий Кооперативний Інститут, Польське Товариство Кооператорів, якого члени стоять у тісній співпраці передовсім з трьома установами, що служать науковому дослідженні села, а які повстали, можна сказати, з ініціятиви суспільних діячів, дуже близьких до кооперативного руху. Перша така установа, що має й загальне значіння, це Інститут Суспільного Господарства в Варшаві, що має м. і. секцію дрібних хліборобських господарств і секцію дослідів над домашніми бюджетами.

Другим важним осередком, де ведеться уже жива дослідна праця над селом, це Головна Школа Сільського Господарства, при якій недавно (в 1936 р.) повстав окремий Інститут Соціольоґії Села, що його веде найкращий, побіч проф. Буяка у Львові, вчений дослідник села проф. Влад. Ґрабський.

Та найбільшими успіхами може похвалитися Виділ Економіки Дрібних Господарств при Державному Науковому Інституті Сільського Господарства в Пулавах (засн. 1926 р.), що досі випустив уже цілу низку наукових творів, вислід кількандцятьлітнього методичного й плянового дослідження села.

Для прикладу вкажу на працю Пулавського Інституту. В загальному Інститут має за завдання науково досліджувати суспільні проблєми дрібних селянських господарств та суспільну працю, її справність та доцільність, що дбає за поступ тих дрібних господарств. Зокрема мав Інститут прослідити напрямні реорганізації дрібних господарств, що їх відтак мали розпропагувати хліборобські організації, інструктори, школи; дальше мав Інститут розслідити також справу надміру робучих рук в тих господарствах. Та на тих лише питаннях не спинилися досліди Інституту; вони обняли ширші питання суспільного й господарського життя села, обняли вони теж м. і. питання кооперації в сільському житті, яка її роля та як примінити її до умовин, звичаїв і потреб сільської людности; про це вийшла окрема праця д-ра

[1]) Гл. мою статтю у великодному числі »ГКЧ.« за 1937 р.

[2]) Пор. Dr. Stefan Surzycki. Organizacja pracy społecznej rolniczej. Warszawa, 1931.

Клапковського. Відтак у програму дослідів Інституту ввійшли досліди над спадщинними звичаями села (і в цих працях найбільше узгляднено села нашої національної території), велику вагу присвячено дослідам над психольогією селянина, бо незнайомість цієї психольогії доводить часто прим. до невідповідних засобів заохоти селян до обєднань, переміни способу господарювання, тощо.

Найбільше праці посвятив Інститут встановленню методи дослідів над дохідністю сільських господарств і оголошує цікаві висліди рентовности типових сільських господартв, важні теж і для нашої нац. території. Досліджуючи питання ролі кооперації на селі, старався д-р Совінський прослідити вплив кооперативної молочарні на господарський розвиток села, порівнюючи два сусідні села, одно з молочарнею, друге без (Рибно і Кашуф); досліджувано, який вплив на розвиток села має комасація, виховне значіння ведення господарських рахунків і т. д.

Як несамостійну, то допомічну дослідну працю над сільськими відносинами ведуть теж окремі установи при Мін. Хліборобства й при Хліборобських Палатах, де бувають причасні теж представники української кооперації й „Сільського Господаря".

В останніх часах відбулося багато нарад в справі культури села з ініціятиви Міністерства Хліборобства й Суспільної Опіки (конференція 28. і 29. травня 1936 р.) на яких прочитано багато цікавих рефератів найкращих суспільних діячів і вчених та намічено в резолюціях чимало засобів для розбудови культури села[3]).

У висліді того руху останніх років повстав теж Державний Інститут Культури Села, що має за завдання досліджувати поодинокі проблєми сільської культури, розробляти методи праці над піднесенням її та бути осередком поради в справах метод праці над культурою села.

Згадати теж треба про дуже живу працю в дослідах над селом і то на укр. нац. території соціольогічних семінарів варшавського і познанського університету, Т-ва „Przyjaciół Huculszczyzny" та ін. Досліджують вони м. і. суспільно-господарську структуру сіл, заробітні платні сільських робітників, халупників, ціни землі, питання еміґрації й реемігрції, шкільництва, питання демографічні, розвиток укр. кооперації, умовини кооперативного будівництва на селі взагалі, домашній народній промисл, питання мішаних подруж, суспільної підготови молоді, злочинности й проступків і т. д.

Прикладною може для нас бути теж діяльність німецької установи: Die Zentralstelle für Volkswohlfahrt, ріжних т. зв. соціяльних музеїв та архівів і їх видавництв, а передовсім такої установи, як Deutscher. Verein für ländliche Wohlfahrts und Heimatspflege в Берліні, що займається

[3]) Гл. хроніку в „Rocznik socjologji wsi" т. I, Warszawa, 1936.

спеціяльно питанням організації суспільної праці на німецькому селі. Органом того Т-ва було видавництво „Land" в Берліні.

Найзвичайніша метода досліду сільських відносин є така, що до якогось вибраного питання збирається цифрові дані в одному селі, чи розвивається цей дослід на якусь ширшу околицю та цілий край, відтак поширюється не лише простірно, але й старається збагнути еволюцію в часі, додається порівнюючий матеріял з чужих сторін, порядкується зібраний матеріял хронольогічно, річево й після величини. Прим. слідкуючи за цінами землі[5]) в одному селі, околиці й цілого краю за останні 40—50 літ, чи досліджуючи сучасні кредитові відносини зах. укр. села[6]) ми дістанемо лише цифри, що стверджуватимуть фактичний стан чи теж і динаміку, розвиток вибраного суспільного чи господарського зявища.

Значіння такого досліду важне й багато-мовне.

Зібрані цифри з ширшого простору й за довший протяг часу викажуть певні, здорові чи нездорові розвоєві тенденції та факти, що за практичною, щоденною роботою нам невидні. Вони теж дають деяку підставу для плянування дальшого будівництва чи осторогу в випадку нездорового поступу, але таке саме стверджування фактів і їх розвитку не все нас вдоволяє, як не вдоволяє лікаря сама діяґноза; звичайно ми радіб пізнати всі діючі або бодай головні причини, від яких залежить досліджуване явище, і евентуальні протидіючі засоби в випадку хвороби. Тому при такій методі досліду одного вибраного зявища шукаємо звязку в рівнобіжній еволюції іншого якогось суспільного зявища й з тієї рівнобіжної співзалежности висновуємо причини й наслідки. Прим. досліджуючи злочинність, шукаємо її причин в рівнобіжнім зявищу кооперації, алькоголю, релігійних спорів і т. д., досліджуючи знову прим. еволюцію цін землі, трудно нам часто пояснити собі їх ріжнородність, або чому прим. на Покутті земля в одному часі платилася багато дороще, як під Львовом, у Збаражчині була дешевша, як на Волині і т. д. Щоби вияснити ці факти, треба підшукати паралєльні явища, що від їх еволюції залежала подача землі — в останньому випадку важний дослід відносин еміґрації й рееміґрації, переміни в комунікації, господарській культурі, пляновій парцеляції й кольонізації і т. д.

Та щоби зібрати цифровий матеріял з якогось рільничого простору та за довший протяг часу, треба звичайно ширше зорганізованої праці й сили; засоби одної, до того приватної людини не вистарчають. Говориться теж звичайно, навіщо, мовляв, займатися дослідом тих питань окремо, коли відомости про них зби-

[4]) Таку працю для нашої національної території виготовив др. Е. Храпливий і реферував її на Комісії національної економіки, соціольоґії й статистики в НТШ. в 1936 р.

[5]) Над цим питанням працює вже др. К. Коберський.

рають з уряду й порядкує та оголошує їх державна статистична установа, а нам вистарчить лише з оголошеного матеріялу вибрати те, що цікаве для інтересованого питання чи для нашої території. Спитаємо, чи легко це вчинити, чи легко зі шабльонових, часто зведених ґльобальних сум вилучити це, що нас цікавить, чого часто нам потрібно для організації в практичній суспільній роботі на якійсь вужчій території, що її суспільність жиє далеко складнішим життям, як про це говорить однобічна, чи хочби й многобічна ілюстрація офіційних цифр, не беручи навіть на увагу їх змислу, тенденційність, чи досить часту недокладність і помилковість, що виникає з конечности обіймати справу загальніше, в ширину.

Але й не обезцінюючи офіціяльної статистики й методи досліду одного якогось суспільного явища на ширшому просторі, в практичній суспільній роботі, отже й у кооперативному будівництві потрібні часто більше зосереджені досліди й індивідуальна обсервація зявищ не лише трівалих, а й проминаючих; не все їх можна лише памяттю обхопити, часто треба й їх глибше проаналізувати, чи зберегти на довше, або й передати дальше. Кождий практичний суспільний робітник знає, яке велике значіння має й для загалу добре заобсервоване льокальне явище й перекладене на мову цифр та передане в час куди слід. Або візьмім найзвичайніший приклад з кооперативного будівництва: скільки непотрібних невдач та змарнованих благородних замірів мало свою причину в тому, що перед реалізацією засновин кооперативи чи її розбудови докладно не перевірено власного ґрунту діяльности.

Дослід місцевих відносин, звернений до обсервації на вужчому терені, дасть не лише більшу докладність, схопить більше для практичної роботи корисних відомостей, але й матиме також велику виховну вартість та послужить засобом в освідомленні одиниць про їх спільні загальні справи, що вони за них в індивідуальній праці не знають, чи забувають.

Скільки прим. переконуючої сили дадуть наперед зібрані цифри про господарські й суспільні відносини території, що на ній хочемо засновувати чи розбудовувати кооперативу для зібраних на анкету, чи ініціятивні збори членів, коли ті цифри будуть конкретно вязатися з їх власним господарським інтересом, чи потвердять їх суспільні почування. Докладно прослїджена закупочна поємність чи збутова сила села, повіту, округи, фактичний стан і розвоєві можливости з додатком прикладного матеріялу з іншого терену, встережуть нераз перед невдачами експериментів навмання. Скільки прим. переконуючої сили й практичних висновків дають бодай приблизне обчислення торговельного білянсу села за якийсь, хочби не довгий протяг часу.

Або спробуватиб схопити й виявити мовою цифр торговельний оборот села в один ярмарковий день та на йго основі пред-

ставити господарські взаємини села з містом, чи прим. порівняти два сусідні села з однаковими природними й господарськими умовинами та не з однаковими вислідами їх суспільного господарства. Стрінемо напевно часто такі села, що мають однакові умовини розвитку та одно менше, друге більше обдовжене, в одному менше, в другому більше випадків злочинности, чи моральних прогріхів і т. д. Такий цифровий вивід перед очі загального стану, розбуджує суспільні амбіції, доводить до застанови провід і загал, родить здорові почини оперті на конкретному пізнанні, від якого багато залежить і успіх діла. (К. б.)

І. Витанович.

З книжки комуніста про СССР

З книжки французького письменника Андре Жіда п. н. »Поворот з СССР« подаємо кілька уступів, які характеризують духове життя на терені большевицької імперії.

Одноформність в поглядах.

Культура є загрожена з хвилиною, коли не вільно управляти свобідної критики.

В СССР кожний, хочби найгарніший твір, якщо не знаходиться на лінії, підпадає погорді. Краса вважається буржуазним поняттям. Мистець, хочби найбільш ґеніяльний, якщо його праця находиться »на лінії«, перестає на себе звертати увагу, а радше від нього відвертають увагу; від мистця, від письменника, вимагається одного: щоби був правовірний — решта йому приложиться...

Я бачив в Тифлісі виставку сучасного малярства, промовчання якої було би може актом милосердя. Ці мистці осягли може й ту ціль, якою є будування, переконування і пропаґування (ілюстрації представляли епізоди з життя Сталіна). На жаль, одначе, це не були малярі. Вони мені пригадали, що Аполльон, будучи на службі у царя Адмета, мусів згасити свій блеск — і від тої хвилини не вчинив нічого направду важного, а принайменше нічого такого, що би нас могло чим небудь обійти. Тому однак, що Росія, як перед революцією, так і після неї, ніколи не блестіла пластичними мистецтвами, говорім краще про літературу.

— За моїх молодих літ — каже у розмові зі мною совітський громадянин, нам поручали одні книжки, інші відраджували; очевидно, ми інтересувалися тими другими. Отож нинішні часи тим ріжняться від давних, що тепер молодь читає тільки те, що їй поручають, а навіть не хоче читати нічого иншого.

Так напр. Достоєвський вже не має читачів і годі сказати, чи то молодь від нього відвернулася, чи її відвернули від письменника — так мозки докладно вимуштровані.

Людський дух, коли вже має стосуватися до гасла, мігби принайменше відчувати, що не є вільний. Колиж він так уформований, що навіть не чуючи гасла, йде за ним, то це значить, що він утратив вже навіть свідомість свого власного рабства. Я думаю, що багацько совітських молодців булоби здивуваних і гарячо проти того протестувалиб, якби почули, що вони затратили свободу думки.

А тому, що завжди здаємо собі справу з утрачення певних дібр аж по їх утраті, то вистане побути в Совітах (або в Німеччині, проста річ), щоби направду оцінити свободу думки, якою ми втішаємося у Франції і якої нераз надуживаємо[1]).

Неволя духа.

У тій рафінерії нафти в околиці Сухуму, де все нам видається знамените: їдальня, мешкання робітників, їх клюб (на фабриці самій не розуміюся) — зближаємося до »стінної ґазети«, розплякатованої, як звичайно, в одній з клюбових саль. Не маємо часу на читання усіх статтей, але в рубриці Червона Поміч, де вміщуються вістки з закордону, не бачимо, на наше диво, ніякої згадки про Еспанію, звідки до нас від кількох днів доходять тривожні вісти. Не скриваємо нашого здивування. Вони (місцеві комуністи) трохи збентежені. Зрештою дякують нам за увагу: напевно будуть про це тямити.

Того самого вечора був бенкет. Як звичайно, численні тоасти. Коли почали пити за здоровля усіх і кожного з приявних, товариш Джеф Лест встає і пропонує (по російськи) випити за успіх людового фронту в Еспанії. Пропозиція стрічається з оплесками, хоч і тут відчувалося якусь непевність; зараз після того, наче у відповідь, внесено тоаст на честь Сталіна. З черги встаю я і підношу чашу на честь політичних вязнів у Німеччині, Югославії та на Угорщині... Цим разом оплески повні ентузіязму і щирі, тручаємося, пємо. І потім знов зараз тоаст в честь Сталіна. Це пояснюється тим, що вже знали, яку позицію заняти в справі жертв фашизму в Німеччині та в інших країнах. Щож торкається заколотів і усобиць в Еспанії, загальна і окремих людей опінія ще чекала, що на це скаже Правда (московський центральний орґан партії), а вона тоді ще не заняла до тих справ становища. Боялися ризикувати, не знаючи, що треба думати про ці справи. І щойно в кілька день потім змінилися настрої.

У фабричній конторі звертах нашу увагу великий образ символічного змісту. По середині стоїть промовляючий Сталін, по його лівій і правій стороні бачимо оплескуючих його членів уряду.

Образи Сталіна стрічається скрізь, його імя на всіх устах,

---

[1]) Зважмо, що це говорить комуніст і про країну, яку вульґарний комуністичний жарґон вважав завжди бастіоном буржуазности! — Редакція.

його хвалиться в кожній буквально промові. Особливо в Грузії не вдалося мені знайти ані одної замешканої комнати, хочби найбіднішої і найнужденнішої, де би не було портрету Сталіна на стіні, певно в тім місци, де колись висіла ікона. Обожання, любов, чи може страх — не вмію сказати; досить, що Сталіна бачиться скрізь і завжди.

По дорозі з Тифлісу до Батуму переїздимо через Ґорі, родинне місточко Сталіна. Я собі подумав, що годилосяб післати йому звідтам депешу, у відповідь на приняття, якого ми дізнали в Совітах, де нас оплескували, частували, виріжняли. Годі за кращу оказію. Я казав самоходові задержатися перед поштою, подаю у віконце текст депеші. Він був приблизно такий: »Переїздячи через Ґорі підчас нашої чудової подорожі, відчуваю сердечну потребу звернутися до Вас...«. Але в цьому місци перекладач затримується: так говорити не вільно. »Вас« не вистарчає, коли тою особою є Сталін. Це булоби невідповідне, треба щось додати. Коли я заявляю своє счудування, починають нараджуватися. Врешті пропонують: »до Вас, вожда робітників«, або »володаря народів«, або... вже не знаю що. Кажу, що це нісенітниця; що Сталін вищий від таких плитких підлещувань. Змагаюся, даремно, ніщо не помагає. Приймуть мою депешу тільки з цими додатками. Тому, що ходить про переклад, якого я і так не вмію сконтролювати, отже, втомлений піддаюся, відкидаючи однак всяку відповідальність і думаючи зі смутком, що все це копає між Сталіном і людом жахливу пропасть. А тому, що я вже бачив подібні ретуші і поправлювання текстів в перекладах ріжних промов, які я виголошував у Совітах, я заявив, що не визнаю за свій ані один текст, який покажеться в часі мого побуту в Совітах і що це скажу, вернувши до Франції. Отже й роблю це.

Ох, не хочу бачити в тих дрібних перекрученнях, найчастіше мимовільних, ніякої злосливости, швидше охоту допомогти комусь, хто не знає тутешніх звичаїв.

Зневіра.

В установленні першого і другого пятилітного пляну Сталін дає докази такої мудрости, такої гнучкости ума в ступневих модифікаціях, які узнав за конечне ввести, що задаємо собі питання, чи можна було задержати більше сталости; чи поступне відхилення від лінії, від ленінізму не було конечне; чи більший опір не бувби рівнозначний з вимогою надлюдського зусилля?[1]) — Так, чи не так, розчарування є загальне. Коли не Сталін завів, то завела людина, людська істота. Чиж це все, до чого спокушалися, що було предметом бажань, що вважалося,

[1]) Очевидно, від автора — літерата і мистця не вимагаємо, щоб він визнавався в економічних питаннях краще, як много фахових економістів і публіцистів. Повищий погляд про сталінські пятилітки свідчить про малу його компетентність в економічних осудах. — Редакція »К. Р.«.

вже таким близьким, по таких боях, злучених з жертвою крови і сліз — показалося чимсь »понад людські сили«? Чи треба ще чекати, чи зрезиґнувати, чи може пересунути надії в дальшу будуччину? Ось питання, що його завдають собі в Совітах повні неспокою. Саме його сформулювання — який від нього бє жах!

По стільки місяцях, по стільки літах зусиль ми мали право поспитати: чи той люд могтиме нарешті піднести дещо голову? — Але голови ніколи не були більше понурені.

***

Що відступлено від первісного ідеалу, це не підлягає сумніву. Але чи разом з цим треба сумніватися в безпосередній викональності перших задумів? Чи маємо тут діло з банкроцтвом, чи може з тактичним достосуванням до непередбачених труднощів?

Чи цей перехід від »містики« до »політики« потягає за собою деґрадацію? Бо тут вже не йде про теорію, ми вже є в области практики; треба числитися з тим, що є „людське, архилюдське" — но і числитися з противником.

Численні декрети Сталіна — в останніх часах майже всі — були видані у звязку з Німеччиною, їх подиктував страх перед Німцями. Ступнева відбудова родини, приватної власности, спадщинного права, — це все можна оправдати: це має значіння, щоби радянський громадянин мав почуття, що має до оборони якесь особисте добро. Але в цей спосіб слабне і гине перший імпульс, перша спонука, а зір вже не вибігає наперед. Скажуть мені, що це конечне і пильне, бо атака з флянки грозить руїною цілої системи. Але в цей спосіб, йдучи від уступки до уступки, наражується на розвал саму систему.

Інша знова журба, це »троцкізм« і те, що нині в Совітах називають духом контрреволюції. Бо дехто не годиться з цим, що компроміси є конечні; усі ті відступлення вважають поразкою. Відхилення від первісних директив находять оправдання і зрозуміння. Може бути, що так мусіло бути, але для них важне тільки те, що відхилення мало місце. Одначе нині жадається від совітського громадянина лише підлеглости і правовірности. Усі, що не будуть задоволені, будуть оголошені »троцкістами«. Чоловік завдає собі питання, що би то було, якби Лєнін вернув на землю?

Нищення опозиції вбиває культуру.

Коли Сталін має завжди рацію, — то це значить, що Сталін має рацію у всьому.

Обіцяли диктатуру пролєтаріяту. Ми далекі від тої мети. Диктатура — так, але диктатура одиниці, а не обєднаних совітських пролєтарів. Нема що себе дурити, треба це сказати виразно: не того хотілося. Це крок далі — і скажемо навіть: теперішній стан це докладно те, чого не хотілося.

Знищити опозицію в якійсь державі, або тільки замкнути їй уста і унеможливити виступати — це потягнення надміру поважне: перший крок до террору. Якби всі громадяни держави думали однаково, то це без сумніву булоби дуже вигідне для уряду. Але в атмосфері такого зубожіння думки, хтож мавби сміливість говорити про »культуру«? Не стрічаючи противваги, чиж людська думка не завмерлаби? Думаю, що це велика мудрість вислухувати голос опозиції, а навіть підпирати її в разі потреби; поборювати її, щоби не шкодила, так, але не нищити. Знищити опозицію... Це направду велике щастя, що Сталінові так трудно з нею впоратися.

Людство не є просте і треба увійти в його положення; кожна спроба упрощення, уодностайнення і опанування з внутрі буде завжди огидним, погубним і понурим блазенством. Бо нещастям Аталі є Еліяцин, що їй висмикується з рук, а нещастям Ірода — втікаюча з під його власти »Свята Родина«. — Так писав я в році 1910 (Nouvaux Prétextes", стор. 189).

Від Редакції. Повищих кілька фраґментів з книжки Андре Жіда свідчать про глибоку духову кризу, яку переживає тепер на терені СССР вже не тільки само населення, а й провідна верства цієї держави — комуністична партія. Хто уважно слідкував за розвитком подій в большевицькому царстві від початку першої пятирічки і насильної »колєктивізації«, той очікував цієї кризи, як льоґічної необхідности. Недавно добрий польський знавець совітських справ Ст. Ґлясс у одній зі своїх статтей вивів початок сучасної ворохобні в комуніст. партії саме від пятирічки і колєктивізації. Страшне господарське спустошення, спричинене тими непритомними актами є властивим підложжам теперішніх непорозумінь в партії. Критиці тих двох актів наш журнал присвятив у свій час основні студії (в рр. 1929—32).

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Що нового в кооперативному світі

(Закінчення)*).

Між тим кооп. думка все таки робить в Злуч. Державах дальші поступи і то якраз в тій ділянці, в якій в Европі робиться як найменше. Ось у парляменті стейту Міннесота ухвалено закон яким мається завести навчання кооперації (спож. і збутової) в усіх школах. Ухвалено також кредит на цю справу. Якщо ця ухвала набере дійсно сили закона, то також на всіх державних університетах, учит. семинарах і вищих школах буде заведене навчання кооперації, а вчителі економічно-суспільних наук будуть мусіли виказатися знанням цього предмету. Це вже другий стейт Америки, який заводить у школах навчання кооперації (перший був стейт Вісконсін у 1935 р.) — з тою ріжницею, що закон Міннесота предбачує відразу виготовлення потрібних підручників та іншого навчального матеріялу.

*) Початок гл. в ч. 10. »К. Р.« за жовтень б. р., ст. 305.

У Вісконсін приготовляється вже новий закон, який має підпирати основування кооператив здоровля. Вашінґтонський сенат окремим законом облекшує фармерським кооперативам набування товарів. Цим законом знесено істнуючу дотепер заборону виплачувати при закупні вугля членам звороти від закупів.

У місті Норд-Кансас Сіті основано новий рід кооперації. Є це вирібня олив для смарування. Вона буде обслуговувати ріжні закупочні кооперативи і три кооп. гуртівні.

Заходами пяти реґіональних гуртівень основано централю для закупна хліборобських машин. (Плуги, трактори та інші хліб. машини.) Гуртівня має осідок в місті Мічіґен.

Відомо може, що в минулому році през. Рузвельт вислав до Европи спеціяльну делеґацію для познайомлення з кооп. рухом. Комісія вернувши зложила свої звідомлення у двотомовому рапорті. Звідомлення на загал потверджує, що кооп. це корисна річ, але американські окуляри членів комісії таки не встерегли їх від виявлення сумніву, чи европейські взірці можуть мати вартість для Америки. Сам провідник комісії п. Бейкер ствердує тільки, що »нема підстав думати, що кооп. рух в Америці в найблищих роках не зробить поступу«. Інший член комісії висловлюється прямо, що в ділянці с.-г. кооперацію ствердує, що кооп-ція, це корисна річ, але американ. окуляри членів комісії п. Ольдс зрозумів глибший характер европейського кооп. руху, висловлюючися: »Кооперація, це є нова госп. система; вона вимагає нових метод в соціяльному питанні про забезпечення потреб людей. Це є нова система заспокоювання матеріяльних і духових потреб людства«.

*
**

Для анґлійської кооперації виростають деякі труднощі у звязку з державними заходами біля піднесення краєвої с.-г. продукції. Як може відомо, зараз в перших роках госп. кризи, анґлійський уряд видав кілька заряджень, яких метою було піднесення цін хліборобських продуктів в Анґлії, зокрема молока і беконів. В тій ціли зареєстровано всіх продуцентів молока і свиней у спеціяльних орґанізаціях продуцентів в дечім подібних до кооп-в і ці орґанізації (вкупі з представництвом консументів і держави) дістали право установляти обовязуючі мінімальні ціни молока і беконів.

Наслідок цеї реформи був такий, що ціни молока і беконів пішли дійсно в гору, навіть, як пише п. Вольворт в орґані МКС, надмірно, так, що на ринку появився надмір молока через зменшення консумції і треба було знову знижувати ціни. Для споживчої кооперації вийшла ця невигода, що уряд в ціли підпирання краєвої продукції зменшив континґент на довіз молочних і мясних продуктів, отже кооперація мусіла зменшити свої заграничні замовлення попадаючи у більшу, як досі, залежність від приватних беконярських орґанізацій. Місцеві споживчі кооперативи закуповують більше товару безпосередно від приватних різників, а не через свою гуртівню в Менчестері. Наступає отже деяка децентралізація торг. діяльности, з якої провід анґлійської кооперації не є вдоволений.

Інший рід публичної реґляментації заведено в торгівлі пшеницею. Окрема пшенична комісія установляє на цілий рік пересічну ціну за пшеницю. Хто продав краєву пшеницю по звичайній ринковій ціні, яка є нижчою, одержує доплату у відповідній висоті, ця оплата дається з окремого мита, накладаного при перемолі пшениці на муку. Це дуже цікавий спосіб, не усуваючи вільної торгівлі і конкуренції, всеж таки субвенціонувати краєву продукцію.

Споживча кооперація не протестує проти цих субвенцій для краєвої продукції, ствердує однак, що вони всетаки ще не запевнили краєвій продукції пшениці поплатности.

У висліді цих всіх міркувань хліборобський дорадник анґл. кооп. союзу п. Волвортс приходить до висновку, який є для нього самого несподіванкою, а до якого ми, українські кооператори в Польщі, вже давно прийшли, а саме, що кооп. рух в інтересі свого власного розвитку мусить підпирати радше систему вільної конкуренції, як систему держ. реґулювання.

Він пише: »Кооперація може поширюватися тільки коштом своїх антагоністів, а торгівля якоїсь країни набирає кооп. характеру лише остільки, оскільки вона у вільно-конкуренційному змаганні перемагає своїх конкурентів. Державна реґляментація, яка спираючись на існуючий апарат капіталістичної торгівлі, акцептує цей апарат, спинює цим самим розвиток кооперації і то в рівній мірі у краєвій, як і міжнародній торгівлі. З другої сторони, якби лишити кооперації повну свободу розвитку, то з цього би вийшла більша користь, як для продуцентів, так і для консументів, ніж з державного реґульовання. При вільній торгівлі було би поле для цінних між кооперативних торговельних зносин, а вони є фактично виключені при державному реґульованні«.

***

Справа товарових зворотів дискутується живо в пресі західно-европ. кооперації, особливо у звязку з новими методами деяких картелів. У спокійних передвоєнних часах, коли зарібки і ціни були приблизно сталі, виплата при найвищих товарових зворотах (при збереженні ліквідности і рівноваги самих кооператив) — вважалася доказом найкращої господарської політики. Одначе від світової війни, а особливо від останньої великої господ. кризи, прийшли хитання цін, низькі і непевні зарібки членів, корчення ринків, загострення конкуренції, розможення трестів і картелів. В наслідок тих змін пішла тенденція до знижування цін, очевидно, це мусіло відбитися на висоті надвишок кооператив, а тим самим на висоті товарових зворотів. Деякі круги почали навіть теоретично доказувати, що завданням кооперації є передовсім реґулювати ціни (= знижувати) і то не тільки в інтересі власних членів, а в суспільному інтересі взагалі. Товаровий зворот мусить відійти на друге місце. (Перших — можна би назвати »матеріялістами«, других — суспільними »ідеалістами«.)

В Анґлії вийшла (грудень 1936 р.) книжка п. Гауа (Hough) п. н. „Dividend on Coop. Purchases" (дивіденда*) від кооп. закупів). В цій книжці автор зібрав дуже багато фактичного матеріялу про те, як в дійсности виглядає в анґл. кооперації політика товарових зворотів. Показується, що в цій справі нема якоїсь одностайности. На таку політику впливають в однаковій мірі внутрішні чинники. Автор констатує, що ці кооперативи, які виплачують великі товарові як і зовнішні чинники. Автор констатує, що ці кооперативи, які виплачують великі товарові звороти, є в гіршому положенні що до політики цін, як приватні підприємства. Автор доакзує (на основі зіставлення білянсів 72 коп-в), що виплата товарових зворотів не мала безпосереднього впливу на розвиток кооперацій до ревізії поглядів на доцільність товарових зворотів. Це однак ще не значить, що погляд автора є вповні правильний і доцільний.

К. Коберський.

СЕРЕД КНИГ

З ЗА КУЛІС ГОСПОДАРКИ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ.

В червні ц. р. появилася на книгарських полицях чергова книжка др. Тадея Бернадзікевича п. н. »Мала реформа етатизму«[1]) присвячена санації невідрадних відносин, які запанували від довшого часу на всіх ланках господарської діяльности польської держави. Тому, що справа ця є під сучасну пору предметом великого зацікавлення в кругах визначних польських економістів, пекучим питанням дня офіціяльної господарської державної політики — уважаємо за вказане познакомити читаючу громаду з деякими цікавими думками вище названої праці.

*) В Анґлії дивідендою називають також товаровий зворот.

[1]) Dr. Tadeusz Bernadzikiewicz: Mała reforma etatyzmu. Warszawa, Tow. młodych prawników i ekonomistów, 1937, 8⁰ str 143.

Проти надмірної інґеренції держави в господарське життя.

В сучаснім господарськім устрою, побудованім на інституції приватної власности державні підприємства є знаряддям економічної політики держави. Вони попри заспокоєння конечних потреб господарського життя виконують функцію контрольорів чи пак реґуляторів продукції і виміни. В цей спосіб етатизм знаходить до певної міри теоретичне обоснование.

Здається, нікому нині не вдалося би опрокинути твердження про значно меншу поплатність державних підприємств в порівнянні з приватними. Маючи на увазі ролю державних підприємств в економічній політиці з рівночасною їхньою нерентовністю, треба на думку автора приняти, яко раціональні, слідуючі передпосилки: а) обсяг діяльности держави-підприємця повинен бути обмежений; б) однакові умовини праці для державних і приватних підприємств; в) мусить бути здійснена засада явности в господарці державних підприємств.

Ад 1. Тому, що державні підприємства по більшій части є дефіцитові, інґеренція держави-підприємця знаходить оправдання тільки тоді, коли ходить о здійснювання конечних, нераз позагосподарських завдань. Ад 2. Якщо державні підприємства мають бути знаряддям економічної політики уряду, мусять вони знайтися по можности в тих самих умовинах, в яких працює приватня господарка. На перший плян слід видвигнути упривілейоване становище державних підприємств, котре допроваджує часто-густо до дезорґанізації ринку шляхом продажі виробів по низших, як ринкові цінах і т. д.*). Ба, що більше — привілеї утруднюють обчислення справжніх страт та зисків державної господарки і через це справа рентовности підприємств ще більше комплікується в очах публичної опінії. Ад 3. В економічній літературі багато говорилося про те, що в останній фазі ризико державної господарки поносить кожний платник податків. Якщо він стається немов би »уділовцем« державного підприємства, тоді має право домагатися правдивих даних о стані і вислідах праці — такого підприємства.

Ухвала ради міністрів з 17. січня 1936 р. покликала до житя спеціяльну »Комісію для прослідження рентовности господарки державних підприємств«. Діяльність комісії малаб охопити всі ґрупи державних заведень господарського характеру, як ліси, підприємства гірничо-гутничі, хемічні, друкарні, аґенції, державні видавництва і ін. До завдань комісії належить: а) прослідити державні підприємства під кутом їхньої господарки і впливу на бюджет держави; б) провірити вплив держ. підприємства на приватну господарку; в) опрацювати проєкти в ціли зрівнання умовин праці державних і приватних підприємств.

Це був перший крок на шляху до т зв. »малої реформи етатизму«.

Автор заступає погляд, що етатизм не повстав в Польщі відразу, навпаки, є він продуктом історичного еволюційного процесу. Не тільки природа, але і господарське життя не терпить наглих революційних скоків. Подібно мається справа з »переростами етатизму«.

В сьогоднішній ситуації не можна говорити про підпорядкування великих державних підприємств приватний господарці хочби з огляду на рівновагу бюджету, на сторожі котрої стоїть кожночасний уряд. Такий стан річи не свідчить о передвчаснім видвиганні на денне світло проблеми боротьби з переростом етатизму. Лише остерігається перед фразеольоґіним голошенням скрайних кличів великої реформи етатизму. Було би найбільшою тактичною похибкою, якщо б ціла акція ограничування і параліжування розгонових сил етатизму відбулася по думці перенимання поиват ною ініціятивою великих господарських обєктів держави.

Тому не наспіла ще догідна пора для великих змін на відтинку діяльности держави-підприємця, але ви-

*) Це дуже рідкі випадки — **Ред.**

била мабуть година для практичного здійснення ідеї »малої реформи« етатизму. Працю в тім напрямі слід повести під кличем цілковитої ліквідації привілеїв, з яких користають виключно державні підприємства. Ліквідація привілеїв, зрівняння умовин праці публичної і приватної господарки, опертої на засаді явної й всім доступної публікації додатніх, будь відємних осягів кожнього підприємства — ось три головні елєменти »малої реформи«.

Водночас треба опрацювати такі норми правні, котрі унеможливлювали би дальший розріст етатизму, памятаючи, що процес в тім напрямі відбувався дотепер автоматично, дуже часто проти волі уряду. Правдивість міркувань автора можуть ствердити хочби такі випадки:

У звіті друкарської комісії покликаної урядом в 1931 р. читаємо, що поодинокі державні друкарні повстали без відома центральних осередків, а навіть в деяких випадках проти бажань обіжника ради міністрів. В 1931 р. було державних друкарень — 51, в грудні 1935 р. — 58, а під сучасну хвилю в обличчі праць »протиетатистичної« комісії — аж 66.

Не бракує також дивоглядів, що діяльність державного підприємства суперечить програмі офіціяльної господарської політики уряду. Свідчить про це пр. діяльність »Польміну« в 1928 і дальших роках, спрямована на знижку бруттової ропи, незгідна з тодішною політикою уряду, якої ціллю було підсилювання нафтових верчень при помочі високих цін на ропу.

На манівцях безпляновости.

Державна копальня вугля »Бжещ« в часі, коли добування вугля виказувало систематичний спад (в рр. 1929—1936 з 46,1 мільйонів тон зменшилась продукція до 29,7 міл. тон, це є близько 36 проц.), побудувала новий шиб в Явшиновицях, коштом 14,5 міл. зл. маючи на думці практичне побільшення дотеперішньої продукції. В тім самім часі з конечности наступила ліквідація цілого ряду приватних копалень з огляду на брак ринку збуту на вуголь. Будову шибу в Явшиновицях покінчено в 1934 р., одначе постановою Вуглевої конвенції і урядового арбітра не дозволено на побільшення продукції вугля в »Бжещі«. Супроти цього, аж до 1937 р. шибу не урухомлено.

Державні ліси довший час продукували залізничі пороги, не звертаючи уваги на запотребування одинокого конкурента того рода матеріялу — »Державних Залізниць«. Рік річно запаси зростали, нищилися спричиняючи досить значні страти для державного скарбу.

В 1928 р. Анкетна комісія ствердила існування в Польщі надто великої кількости тартаків, непропорціональної відносно тих запасів дерева, котрі підлягають обрібці. Мимо того Державні Ліси побудували кілька нових тартачних пірприємств, що причинилося до негайного унерухомлення деяких приватних тартаків.

На тлі вище наведених прикладів не краще мається справа в ділянці сільної господарки.

Польський Сільний Монополь охоплює продукцію соли в Галичині і продіж сол ні області цілої держави. П. С. М. заряджує восьми солянками, з яких Величка і Бохня продукують сіль камінну (сіру), Знова новроцлав, Величка і пять солянок в Східній Галичині (Болехів, Долина, Косів і Ляцке) т. зв. варенку. Крім цього працює ще одна приватна копальня у Вапні, видобуваючи сіль камінну, котра якостево є много лучша від інших ґатунків продукованих у Польщі. З огляду на більше догідні умовини експльоатації у Вапні, кошти видобування соли є багато менші, як в інших державних солянках.

Сіль з Вапна купує »П. М. С.« по таких цінах: а) сіль мелена — 25 зл. за тону Іосо без жадних доплат; б) сіль крихка — 22.40 зл. за тону на подібних услівях. Крім цього солянка в Вапні обовязана достарчити річно 8.000 тон соли меленої камінної на експорт, по ціні 10 зл. за тону. Сіль та може бути спродана також на внутрішнім ринку. Беручи під увагу континґент закупу, принятий

в умові на р. бюдж. 1936-7 в висоті 54.000 тон, ціна камінної соли виносить у Вапні около 23 зл. за тону. Під сучасну пору власні кошта копальні у Вапні є вищі від цін плачених монополем. В 1932 р. монополь платив за вапняну сіль 31.20 зл. і 28.40 зл. — при власних коштах солянки 28 зл. за тону соли меленої і 25 зл. за тону крихкої. Після обчислень автора власний кошт 1 тони камінної соли для копальні у Вапні в 1936 р. виносив 27 зл.

В яких гряницях вагається кошт продукції 1 тони соли в державних солянках, ілюструє нам слідуюча табличка:

	1933/34	1934/35	1935/36
		в золотих	
Величка	51.87	43.08	32.12
Бохня	62.68	47.19	31.73
Іноврoцлав	70.22	53.76	36.32
Болхів	97.09	83.14	71.95
Долина	105.42	84.27	74.83
Дрогобич	84.44	68.61	53.60
Косів	126.14	109.24	96.27
Ляцке	131.17	106.28	88.12

Як бачимо ці числа вказують на знижкову тенденцію відносно кошту продукції в державних солянках, та мимо цього в порівнянні з власними коштами копальні у Вапні замітна ріжниця впадає в очі корисно. На думку автора при піднесенні продукції соли в Вапні до 250.000 тон можна обнизити власні кошти до 16—17 зл. за тону.

В книжці Бернадзікевича є поміщена одна табличка, яка в ярких красках прдставляє жалюгідний стан сільної господарки державних солянок. Ось вона:

НАЗВА КОПАЛЬНІ І РІД СОЛИ	Рік 1935/36		
	Власний кошт 1 тони	Ціна плачена монополем за 1 тону	Ціна побирана монополем за 1 тону
	в злотих		
Вапно (біла мелена)	ок. 27,00	ок. 23,00	320
Іноврoцлав (варенка)	36,32	„	320
Солянки в Сх. Гал.	74,03	„	320
Величка (камінна сіра)	31,63	„	200
Бохня (камінна сіра)	31,73	„	200

Під кінець своєї праці автор снує такі рефлєксії: »Це ж факт, що ціни білої соли (з 8 Вапна) є сьогодні близько 12 разів вищі від коштів продукції. Річ знана, що високі оплати за сіль, які побирає державний монополь, причинюються до зменшення споживання соли в громадянстві. Така політика є незгідна з елєментарним обовязком держави супроти суспільства і народнього господарства, коли воно шляхом високих монополевих оплат утруднює набування того рода артикулу першої потреби найширшим масам населення«.

Подав **Е. Капшій.**

ЛИСТОПАД — МІСЯЦЬ УКРАЇНСЬКИХ ІНВАЛІДІВ!

Ділом вшануйте память тих, що своїм зусиллям та терпінням поставили нас у ряд націй.

Дайте доказ, що памятаєте про інвалідів УГА!

В Листопаді — місяці українських інвалідів зберіть жертви від знакомих та вишліть їх на адресу: УКТОДІ, Львів, Потоцького 48.

З ПОЛЬСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

Що вариться в польській кооперації!

Недавно обігла всю пресу вістка про »добродійство«, яке має впасти на рільничу кооперацію в Польщі у звязку з реорґанізацією люблинських П. З. П. З. (»Паньствових Закладуф Пшемислово-Збожових«). А саме: економічний комітет ради міністрів ухвалив перемінити ПЗПЗ на »кооперативу«, (в якій одначе держава мала би рішаючий голос). Кожному кооператорові мусіло відразу прийти на думку, що це доволі незвичайний спосіб будування кооперації, тому й не дивно, що з кругів польської рільничої кооперації почали доходити голоси спротиву проти такого накидання кооперації згори певних підприємств (сумнівної, як відомо, рентовности) і пвних орґанізаційних форм..

У Варшаві відбулися Надзв. заг. Збори »Централі Рільничих Кооператив«, на яких розглядали справу про своє відношення до ПЗПЗ, чи як це підприємство тепер мало би зватися — »Господарського Союзу Рільничо-Торговельних Кооператив«. Як доносить »Курєр Поранни« з 29. X. ц. р. »делеґати однодушно потвердили те становище, яке вони заняли вже 21. грудня мин. року, яким вони віднеслися неґативно до »Господарського Союзу«. Причина ця, що статут »Госп. Союзу« (§ 25) цілковито позбавляє кооперативи впливу на вибір орґанів союзу, а тим самим на цілу діяльність установи, — що суперечить ідеольоґічним засадам кооперації. Надз. Збори ухвалили:

1. Не годяться, щоби торговельний і суспільний дорібок кооператив у постаті добре проспероуючої Централі Рільничих Кооп-тив у Варшаві був перекреслений та щоби був заступлений штучним і бюрократичним твором, який не має опертя в ширших масах рільників та який не віщує хліборобству господарсиьких успіхів;

2. не приступати до »Господарського Союзу Рільничо-Торговельних Кооператив«;

3. орґанізаційно оставати при Централі Рільничих Кооператив у Варшаві та всіми силами підпирати її розбудову.

Відгомоном тих ферментів треба, здається, вважати також димісію нач. директора »Звйонзку Спулдзєльні Рольнічих і Заробково-Ґосподарчих«, ревізійного осередка всіх польських рільничо-зарібкових кооператив. Є фактом, що дня 22. жовтня рада цього союзу уділила димісії п. Кєжковському, а як причину подає »Курєр Поранни« те, що п. К. причинився до створення централі для 9 центральних і східних воєвідств. Знова ж орґан союзу »Пшеводнік Ґосподарскі« представляє справу так, що п. К-ого провалила давня »Унія«, себто, познанська кооперація, з др. Зайдліцом на чолі. Реферуючи про це, Курєр Поранни називає більшість ради з др. Зайдліцом на чолі — »поміщицько-ендецькою« більшістю.

Коли ті інформації правдиві, то виходило би з них, що а) внутрі силою в один союз зігнаної польської »рільничо-зарібкової кооперації« ведеться зажерта боротьба і то трохи на територіяльному, а трохи на ідеольоґічному підложжі; б) що кооператори Конґресівки приняли прихильно ідею участи в заряді ПЗПЗ, а кооператори з бувшої Унії, як рівнож з Централі Рільничих Кооператив« поставилися до тої думки ворожо.

На всякий випадок це новий приклад на стару тезу, що кооперації не будується згори, наказами і готовими подачами, тим більше з приказу держави, мусить вона виростати знизу, добровільним ґуртуванням самого населення згл. місцевих кооператив.

Складниця »Сполем« у Кремянці.

Орґан союзу »Сполем« доносить, що в грудні 1935 відкрито складницю цього союзу в Кремянці. У цій складниці побирало споживчі товари 35 кооператив, під цю пору вже 42. (Треба думати, що значна більшість цих кооператив, це українські сільські госп. споживчі кооперативи, колись члени Р. С. У. К.). За 9 місяців 1936 року складниця мала обороту 204 тис. злотих, за 9 місяців ц. р. вже 346.000 зл. Очевидно, складниця о скільки може продає вироби »Сполем«, поки відборці, українські кооперативи не жадатимуть українських виробів. Окрім достави товарів для кооператив, складниця скуповувала збіжжа для своєї варшавської централі, а також скупили кілька ваґонів овочів.

Подаючи ці інформації »Спульнота« мовчить про те, чи кооперативи, що стоять у торговельних зносинах зі складницею, є членами союзу »Сполем«. Насовується думка, що коли вони не є членами, то торговля складниці носить чисто капіталістичний, зовсім не кооперативний характер.

Якби українські кооперативи на Волині й Поліссі бажали вступити в члени »Сполем«, ради гуртового закупу у складницях цього союзу, то повинні рішучо вимагати від нього пошанування своїх прав на своє внутрішнє урядування і діловедення в українській мові.

З ПРЕСИ і ЖИТТЯ

Г. Чіпка присвятив Пок. Кооператорові Михойлові Корчинському ось таку щиру й теплу згадку (»Діло« з 10. жовтня):

В рідну землю глибоко...

(Памяти Михайла Корчинського).

Ой, на Чорному Морі
Та на білому камені
Там сивий сокіл плаче-
проквиляє,
Що на Чорному Морі су-
противная хвиля встає...

Встала зла, супротивна хвиля, висока і грізна, розкотилася широко по рідних просторах і з грюкотом ударила на фльотилю козацьких чайок. Ударила і розігнала їх на всі сторони світа.

Одних у землю агарянську прибило, других в гирлі Дунаю потопило, третіх світами погнало. Тільки деякі чайки в Дністер заплили, горі рікою пішли і до Землі Галицької причалили.

Причалила тут і чайка козака не рядового, а отамана курінного — Михайла Корчинського.

Вийшов отаман на беріг, бачить — такий самий край і люди, чує — така сама мова і пісні, як у його рідній стороні. А ще бачить, що люди як мурашки, зарослі буряном поля покрили і в поті чола працюють, щоб очистити рідні ниви.

— Гей, родимці мої! Позвольте станути поруч із вами до роботи!

І станув і працював від першого дня. Віддав тій праці себе цілого, свій великий ум і своє золоте серце.

— Я не еміґрант — казв, — я тільки в іншім куті рідного краю працюю. Не треба, щоб народ, а ще великий і на великих просторах, був зовсім однородний. А треба, щоб він одного бажав і до одного йшов.

Радів кожним успіхом цього кутка землі, журився кожною невдачею, плакав серцем над кожним його нещастям. Не жалів себе в ніякім випадку, кровавим потом умивався, працював, працював, працював і других до праці взивав.

Аж у квітні цього року пристанув. Застромив свій роботящий заступ у землю і сказав:

— Гей, родимці мої- Позвольте відпочати.

І ось 7. X. 1937. спочив на віки.

Галицька Земля, в якої ґрунт Михайло Корчинський так глибоко вріс, приняла його до себе. Приняла зі щирим жалем, що так швидко минувся їй добрий робітник, що не так легко заповнить вона прогалину по ньому. Бо хтонебудь не двигне тяжкого заступа, не зробить роботи Михайла Корчинського.

Вірить Галицька Земля, що завтрішній і позавтрішній день народить чимраз більше Корчинських, хоч не з його умом і серцем, та з його переконанням: не однородність, а однодушність потрібна нації.

Поховала Галицька Земля в особі Михайла Корчинського великого соборника.

І тому, коли неслися жалібні дзвони, коли гомоніли похоронні співи — »О нем вся Україна постона«...

Галактіон Чіпка.

Образок із Закарпаття. Ужгородська »Наша Школа« (ч. 7) приносить ось такий симпатичний допис з практики кооп. виховання у школі:

»Наше дружество«. На початку шкільного року дізнався я від

дітей, що вони ненавидять числення, »бо воно тяжке«. Це признання учнів примусило мене до думання, яким способом міг би я зробити для них числення милим та легким, що таке важне й необхідне в щоденному житті.

Відповідь я найшов простеньку: зацікавити дітей до числення при помочі кооперативи.

По першій моїй »агітаційній промові« захопило дітей таке надхнення, що вони хотіли би видіти перед собою дружество вже готове, засноване.

Навіть твердили, що як тільки вийдуть із школи, заснують собі велике дружество.

По цьому я приняв від декотрих перші основні вклади в висоті Кч 1.—, 2.— і виставив їм пай.

Були вибрані: голова, касир, книговод і контрольна комісія.

Управою була назначена вся класа.

Через кілька днів зібралося до Кч 110.— основних вкладів; були написані статути й перше закупно товарів сталося дня 18. XII. 1936.

Було закуплено:

24	линійки	за Кч	7.20
100	зшитків	„ „	14.—
12	олівців	„ „	2.20
12	„	„ „	3.—
5	ручок (пера)	„ „	4.50
80	стирачів	„ „	9.—
2	гроси перцят	„ „	17.—
200	рис. листів	„ „	15.—
і 1	л. чорнила	„ „	10.—
	Разом	за Кч	81.90

Ніколи не забуду тих радісних облич дітей, що я видів у класі одного понеділка рано, коли я розкрив веький пакунок товарів, закуплених »Нашим дружеством«. Дораз ми приступили до обчислення купної й продажньої ціни кожної товарової одиниці, до обчислення будучого зиску і т. п. Тому що в тих часах ми перебирали »правило трьох« і приведення на одиницю«, були вживані ці способи.

Пізніше нетяжко було нам найти примірів на обчислення „Б-тта, Т-и, Н-тта, на обчислення зиску, страти чи пожду в торговельних підприємствах«, бо ми мали все конкретні случаї у милім »Нашім дружестві«.

Можу сказати, що від існування Нашого дружества діти з радістю чекають кожну годину числення, бо вони вже самі твердять, що „числення для них необхідне в житті".

Це ґенеральне зацікавлення дітей численням тягло їх до інтенсивнішої науки і в інших предметах. Вони зачали учитися не тому, щоб їх „учитель не бив", але тому, що вони забажали знати все більше й більше.

Привдення дітей до цього переконання були тяжкою працею, але осягнений успіх є тепер блаженним почуттям.

На доказ цього мого твердження наведу невеличку поезію, що написав на днях один мій учень і передав мені на памятку:

„Вставай, вставай, хліборобе,
Вставай ти раненько!
Бери книжку до рук своїх
І читай тихенько!

Бери книжку просвіщатись,
Русине миленький!
Щоб не казав другий народ,
Що ти є темненький".

(Він приспособив цей вірш до мельодії: „Через балку летить...")

Хочете бачити в короткому часі нову, працюючу молодь? Поширюйте ідею кооперації й побачите!

Ф. Ковач.

Тіні над центральною округою промислу. Під таким заголовком приніс „Роботнік" в ч. 284 більший фейлєтон. В нім М. П. пише м. і. ось що: В міру як наближатися до осередка будучого промислу сандомирські шляхом, звертає увагу незвичайно великий рух, особливо пішший... Рушився й Гуцул зі Східних Карпат і маломовний Поліщук і реемігрант-гірник з Франції, з хлібом і лопатою, йдуть Вильняни, йдуть Мазури — йдуть на Сандомир, праці шукати... А як з противної сторони побачать вертаючі ґрупи людей, тоді жах вкрадається в серця піхотинців.

— Шкода, що тут ідете. Праці там нема...

Зачинають наради: вертатися, чи ні.

— А до чогож я вернуся? Праці не маю, хати не маю, то всьо мені

одно, де голову на ніч зложу...

Громадка знов рушила, вже трохи менша ніж передтим, бо сей і той вернувся. Инші волічуться дальше, щоб на місци переконатися, як стоять справи. По дорозі жиють тим, що людська ласка їм жертвує...

Приходять і довідуються, як осілим від століть тутешнім селянам наказали одного ранка до кількох днів опустити хати. За морґ землі заплатили їм всего по 700 зл. Плач і ридання розляглися по селах.

— Коби хоч на перепровадження дали, за що перенесемо свій дорібок? жалувалися селяни.

Ті, що мали коні і віз, могли собі ще дати раду, але убогі, без грошей на фірманки до далеко вакуплених ґрунтів, мусіли за безцінь продавати весь свій рухомий інвентар. Є там і такі селяни, що досі цілими днями сидять на терені будови і дивляться, як ростуть великі будівлі, що для них мусілося збурити їх низькі хати... Друга кривда то страшний визиск занятих при будові робітників, голодних і готових продати свої сили за що будь. За 12 годин праці платять по 2 зл., зовсім не рахуються з законодавством праці, затруднюють людей і в неділі та свята, без одного дня відпочинку... Коли якийсь відважний осмілиться протестувати, викидають його без пардону... А дорожнеча підноситься щораз більша — і в результаті вибух страйк. Дорожнечу викликає спекуляція (1 кґ. солонини 2.50 зл., 1 кґ. масла 3.80), а власти не займаються її проявами. По кількох днях страйку дякуючи рішучій поставі робітників узгляднено майже всі їх домагання. Сегодня кваліфікований робітник заробляє там 1.50 зл. за годину, а й некваліфікованим піднесено платню около 50%.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

НАЙБЛИЩІ ЦІЛІ ПРЕЗ. РУЗВЕЛТА.

Президнт З. Д. А. в промові в Міннесота дня 6. жовтня ц. р. заявив, що бажав би собі, аби конґрес З. Д. ухвалив на найблищій сесії два великі проєкти законів: контролю надвишок рільної продукції та устійнення мінімальних робітничих платень.

Дякуючи ухваленню тих законів — доказував Рузвелт — кошти помочі безробітним повинні зменшитися. Фінансові проблєми, в обличчі яких стоять місцеві самоуправи, уряди стейтів і центральна влада, треба розвязати при помочі існуючих податків, а не через наложення нових, додаткових тягарів.

Президент Рузвелт ствердив, що буде змагати до зрівноваження державного бюджету без наложення нових тягарів на суспільство.

Що до хліборобства, то президент має такі задуми: удержати на теперішньому рівні ціни хліборобських продуктів через ліквідацію величезних запасів непроданих продуктів. Притім муситься подбати про замаґазинування достаточних засобів поживи на випадок нової посухи.

На подібну тему говорив през. Рузвелт також в стейті Дакота. Там заявив, що відповідні закони треба ухвалити на конґресі ще поєед жнивами 1938 року. Ці закони будуть передбачувати добровільне порозуміння фармерів з властями, а не формальні контракти з урядами, бо такі умови Найвищий Суд визнав за суперечні з конституцією.

»МАЛА КРІЗА« В ЗЛУЧ. ДЕРЖАВАХ.

Легко-знижкова тенденція цін і курсів, що була помітна на американських ринках і біржах від приблизно пів року, дізнала загострення в жовтні ц. р., приводячи до кількократних »малих крахів« на біржах. Обнизилися курси акцій та ціни головних сирівців. Паризький »Лє Тан« пояснює цю депресію ось в який спосіб:

Під кінець 1936 і на початку 1937 року ми були свідками звишки цін сирівців. Це сталося наслідком воєєної кон'юнктури і приспішених зброєнь. Нагла звишка викликала стан нерівноваги: продукція сирівців, заохочена ви-

глядами на добрі ціни і зростаючі замовлення, зросла надмірно в порівнанні з дійсною консумцією. Ціни сирівців пішли в гору порівнюючи більше, як ціни інших продуктів.

Цей брак достосування був »крізою росту« і вимагав передишки. Велика, правдива криза буває наслідком надмірних інвестицій в підприємствах під впливом спекуляційних спонук і внаслідок надпродукції й нагромадження запасів. Тих ознак, які так сильно виступали підчас останньої кризи, тепер не має.

Вправді нових інвестицій тепер пороблено ще небагато, але перед великою крізою апарат продукції збільшився кольосально. Збут на заграничних ринках дуже обмежений з причини експортових перепон а також збіднінням многих країн. Врешті й те грає ролю, що поправа, яка прийшла була в останніх роках, була в значній мірі наслідком штучних заходів (девалюація доляра, обмеження продукції, тощо) — отже заходів, що діють на коротку мету.

ТРОХИ ПРАВДИ.

Економічний референт »Курєра Поранного«, п. А. Плютинські в числі з 8. жовтня ц. р. ставить питання: »Звідки прийшла поправа конюнктури в Польщі?« Хоч, що правда, по прочитанні цілої статті читач таки не знатиме, звідки прийшла поправа в Польщі, то у виводах автора проскакує тут і там правдива обсервація. Ось деякі такі фраґменти:

»Вказники Головного Статистичного Уряду непомірно перебільшують розмір господарської поправи. Вони були би точні у Франції, якої населення є постійне числом, але в Польщі, де що року прибуває біля 400.000 голов — вони є фальшиві. В перечисленні на тисячу душ вказник продукції, або затруднення випаде гірше, як вичислено.

»Не йдемо ще вгору. Ми тільки затрималися в спаді вниз. Хвиля рішаюча. Якщо не зберемо енергії, щоби пнятися в гору, то будемо далі скочуватися в безодню небуття«.

(Виходить, що автор сумнівається взагалі, чи в Польщі наступила яка поправа).

»Візьмім у руки »Малий статистичний річник« і дивлячись на 3 стор. запитаймо, для чого в першому році конюнктури 1936 Японія виказала вказник промислової продукції 169, Англія 123, а Франція 78, Польща знову 72, а коли взяти під увагу приріст населення, то тільки 64 проц. чисел з 1918 р.«.

»Японія і Англія, Німеччина й Італія в добі поправи конюнктури збирають нагороду за чинну боротьбу з крізою, за боротьбу, яку ті держави, кожня на свій лад, провадили. Польща з постійною валютою і Франція, що грає на звижці, або знижці свого франка, обидві були задивлені у гріш, а не в людину і його варстат праці, Франція порадила собі на безробіття тим, що викинула польських робітників. Польща оподаткувала трьох працюючих, щоби кормили четвертого безробітного. В однім і другім випадку це не були методи боротьби з крізою, тільки методи її закріплення на довший час«.

»Змагання до обниження суми доходів держави не має сенсу. Це було би утриваленням низької життєвої стопи. Зате пекучою справою є обниження ставок несправедливих податків, так, щоби в сумі дістати зріст скарбових доходів (?)«.

»Якщо не можна з дня на день піднести життєвого рівня споживання суспільства, то заняття йому мусять дати публичні інвестиції, рентовні торговельно і господарсько, підносячі дохід одиниць і цілости«.

НЕЗЛІ ЧАСИ.

Є кілька галузів промислу в Польщі, які, дякуючи або картельній орґанізації, або надмірно високим митам, або і одному і другому — тішаться непохитною рентовністю. До них належать, як загально відомо, залізо, вугіль, цукор, цемент, врешті штучний шовк. Оголошені недавно дані про маєтковий стан одної акційної спілки для виробу штучного шовку виказали 13 міліонів чистого зиску, при 22 міліонах зл. річного обороту!

Це означає рентовність понад 50% від обороту — річ прямо ревеляційна в нормальних часах, не в часах »кризи«. Цю свою рентовність завдячує промисл штучного шовку дуже високим митним ставкам від привозу заграничних виробів.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
ul. Technicka, 1.

Ч. 12.
ГРУДЕНЬ
1937.
РІЧНИК X.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

ЩО НА ЦЕ ПОЛЬСЬКІ КООПЕРАТОРИ?

На Волині зайшли нові факти нарушення самоуправи українських кооператив. Що правда, від славного „дубенського права", особливо по примусовім відлученню волинсько-поліських кооператив від Ревізійного Союзу Українських Кооператив у Львові, не вгавала акція проти українських кооперативних установ. Факти натиску з боку поліції і старостів на українські кооперативи, щоби вибирали Поляків до своїх завідуючих орґанів, щоби фузіонувалися з польськими кооперативами, заводили польське урядування і т. д. були на денному порядку і їх без ліку наводила щоденна і тижнева українська преса. Одначе тепер адміністрація хапається ще радикальнішого засобу: починається просто розвязування українських кооператив з чисто національно-політичних мотивів. „Господарсько-Кооперативний Часопис" в числах 45 і 46 реєструє цілий ряд фактів походу адміністраційних орґанів проти тих волинських молочарських кооператив, які доставляють масло до Маслосоюзу у Львові.

Районова Молочарня у Княгинінку луцького повіту зістала зліквідована розпорядком староства в Луцьку після того, як не хотіла виконати бажання старости що до зірвання торговельних зносин з Маслосоюзом. При нагоді інтервенції в старостві почули представники молочарні від віцестарости, що все наладнається, коли Районова Молочарня даватиме масло до польського „Звйонзку Спулдзєльні Млєчарскіх" у Варшаві. Ревідент Союзу Рільничих і Зарібково-господарських кооператив п. Душиньскі не скривав, що співчуває вимозі староства. Той-же самий Союз відмовив молочарні затвердження плянів на будову молочарського дому, бо, мовляв, „думка Районової Молочарні є суперечна з думками і плянами Звйонзку". Молочарня в Княгинінку існує від 1933 року, з року на рік виказує швидкий зріст продукції і платила своїм членам за молоко найвищі ціни в околиці — власне дякуючи звязкам з Маслосоюзом.

Так померла многонадійна самопомічна установа, створена і ведена місцевим селянством, при мовчазній згоді Кооперативного Союзу, який піднявся був бути патроном відлу-

чених від РСУК українських кооператив на Волині.

Ціла низка доручень з погрозами ліквідації сметанчарень посипалася також на сильну і дуже здорову райнову молочарню у Воротневі на Луччині — установу, що обєднує 1596 господарств і за короткий протяг часу зібрала понад 33.000 власного капіталу. Місцева влада не бачить величезних користей, які ця орґанізація самого селянства несе місцевим хліборобам. Все це, як також свою популярність серед населення, вона жертвує на вівтарі (утопійної!) політичної думки про — відсепарування волинського українського життя від галицького! Видає прикази і заборони так, якби адміністрація мала право приписувати громадянам держави, з ким вони мають, а з ким не мають торгувати!

На прикладі Районової Молочарні в Рожицях, теж луцького повіту, показалося знову, як не по громадянськи поводять себе працівники „Звйонзку Спулдзєльні Рольнічих і Зар. Ґосподарчих" по відношенні до приставших до них, (з конечности, не по добрій волі!), українських кооператив. Це такий чудовишний і неймовірний факт, що ми передаємо відповідне місце з допису в ГКЧ в ориґіналі:

»Коли представники Р. М. у Рожицях звернулися з проханням до »Резізійного Звйонзку« (Спулдзєльні Рольнічих і Заробково-Ґосподарчих) щоб інтервенював перед адміністраційною владою та Хліборобською Палатою у справі затвердження проєкту уладження молочарні та її зареєстрування у Хлібороб. Палаті, то референт молочарського відділу Рев. Звйонзку в Луцьку ревід. Душинский заявив ось що:

»Ми не є ваші адвокати і нічого у вашій справі не будемо робити, тимбільше, що адміністраційна влада має закрити вашу молочарню враз зі збірнями. На відкриття нових збірень Рев. Звйонзек та адміністраційна влада не дозволять (?!). **Також не дозволяємо купувати, ні будувати новий будинок під молочарню, хіба під збірню. Виступіть з »Маслосоюзу« і висилайте масло до Молочарського Звйонзку у Варшаві, бо М. С. не є нашою торговельною централею, ні не погодився вступати в імени нашого Рев. Звйонзку«.**

Здається, не треба ніяких коментарів до такого поведення „патрона" кооператив, який отверто заявляє, що він не є тут на те, щоби бути оборонцем союзних кооператив, (а тільки, треба думати, тим, що має їх довести до ліквідації!).

Запитуємо цілий польський кооперативний світ, як він дивиться на таке поведення підвладних робітників „Звйонзку Спулдзєльні Рольнічих і Заробково-Ґосподарчих"? Зокрема треба би знати:

1. Яку ролю виконують на Волині і Поліссі представники центральних польських кооперативних Союзів?

2. Яке відношення цих представників до тамошніх орґанів адміністрації?

3. Чи польські кооператори похваляють факт позбавлення українських кооператив на Волині і Поліссі їх господарської автономії?

Брак відповіді на ці запити ми мусіли б приняти за мовчазну апробату того стану, який, адміністрація заводить на землях Волині, Полісся й Холмщини — в інтересі штучного поширення впливів польських кооперативних союзів.

Може би забрало в цій справі слово також варшавське „Товариство Кооператистів", яке повинно стояти на стороні правдиво кооперативних метод праці польської кооперації?

ПРОТИУКРАЇНСЬКА АҐІТАЦІЯ.

До сумних фактів переслідування українських кооператив на Волині треба додати ще не менше болючу кривду, яку зазнало волинське українське населення: розвязання луцької філії Товариства „Сільський Господар". Ця орґанізація українських хліборобів була взірцевою у своїм роді і активністю перевищувала усі філії Сільського Господаря в Галичині. Без ніяких сторонніх допомог, виключно з добровільних членських складок це господарське товариство удержувало 3 аґрономів, вело господарський вишкіл селянської молоді, уряджувало досвідні поля, часто видавало навіть свій періодичний аґрокультурний орґан. Треба просто подивляти енерґію цієї самопомічної селянської орґанізації. Товариство розвязано під покришкою,що воно веде протистатутову діяльність, хоч не вказано, в чому ця діяльність мала проявлятися.

Протиукраїнське наставлення орґанів адміністрації починає яркіше проявлятися також на терені Галичини. Нема вже сумніву, що орґани адміністрації в останньому часі починають піддаватися під вплив аґітації націоналістичної частини польського суспільства (спеціяльно т. зв. вшехпольської). Доказом цього є факт, що в ріжних зїздах і нарадах, що відбулися протягом останніх часів, яких предметом було „скріплення польського стану посідання на кресах", ніби то загроженого з українського боку, були — представники воєвідств, староств, поліції і навіть війська, отже чинників, які повинні стояти вище таких акцій і держатися строгої невтральности.

Участь офіційних чинників в цього рода акції перечить дотеперішній традиції помаєвого режіму, який старався відріжняти інтерес держави від вузько націоналістичного інтересу. Ця участь — це „novum" в укладі польсько-українських відносин. Вона мусить загострити національне питання на території заселеній нашим народом, замість його злаґіднювати.

В резолюціях і вимогах тих зїздів і нарад неостаннє місце займають теж господарські справи. У радикальніших з них виступає прямо вимога репресій на наше економічне життя. (Так на-

чебто штучне давлення наших орґанізацій могло чим небудь скріпити польські суспільні орґанізації!). В практиці вже трапляються тут і там, що орґани адміністрації піддаються тим настроям і починають ставити перепони праці наших господарських установ. (Стверджуємо, що поки що це тільки спорадичні випадки). Очевидно, що з добрим розумінням державного інтересу Польщі такі потягнення не мають нічого спільного. Бо сила кожної держави у праворядности і рівнорядним трактуванню усіх громадян.

10 ЛІТ „КООПЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛИКИ".

Цим випуском закінчуємо 10-ий рік видавання нашого журналу.

Треба сказати щиро, що почин видавання, в наших умовинах, економічно-кооперативного журналу, хочби й ненайбільшого обємом, був доволі сміливий, як з погляду на можливість найдення потрібного континґенту читачів і передплатників, так теж, до певної міри, з огляду на потрібний кадр співробітників часопису. Що мимо цих труднощів експеримент удався, є заслугою і нашого читаючого громадянства і проводу РСУК, видавця журналу і врешті — тих Авторів, прихильників „Кооперативної Республики" — які, почасти зовсім безінтересовно, по части за надзвичайно скромною винагородою за свій труд — засилювали редакційну теку „К. Р." статтями, розвідками, рецензіями, хронікальними доповідями і т. д.

Дякуючи дійсно прихильному відношенню усіх названих чинників „Кооперативна Республика" змогла видержати цілих 10 літ на важній стійці — одинокого теоретично-наукового суспільно-економічного українського місячника по цей бік Збруча. У списку її співробітників находимо майже всіх діячів нашого економічного життя. Ледви чи найдеться український економіст чи економічний публіцист, розуміється поза межами СССР, який не бувби, як не постійним, то хоч принагідним, співробітником нашого журналу. Не було, здається, за цих десять літ — від 1-го січня 1928. до 31. грудня 1937. — ані одної важнішої справи в ділянці національного господарства, яка не булаби предметом обговорення на сторінках „Кооперативної Республики".

Поява „Кооперативної Республики" дала також змогу випустити друком цілу низку книжкових і брошурових публікацій, відбитками з „К. Р.", які хоч частинно виповнювали прогалини в нашій економічно-суспільній літературі. (Хронольоґічний реєстр 17-ти книжкових відбиток з „К. Р." поданий в кінці цього числа. Там теж є список співробітників „Кооп. Республики" за 10 літ існування.)

Усім своїм Прихильникам з рядів своїх поважаних Співробітників та Читачів видавництво журналу складає при цій нагоді щиру подяку.

45 ЛІТ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПРАЦІ.

6. листопада ц. р. святкував наш жіночий світ скромним обходом ювілей 45-ліття громадянської праці Константини Малицької.

Та К. Малицька це не лиш жіноча діячка. К. Малицька (Віра Лебедова) це та скромна особа, що на її літературних писаннях та педаґоґічних статтях виховувалися два покоління нашої молоді: молодь останнього десятиліття перед світовою війною і повоєнна. Скільки то гарних, глибоколюдських почувань виплекали в молодих душах її пісні для молоді і руханкових товариств, її „„Казка наших днів", або пізніші „Школярки пяти частин світа"! Складані нею пісні співали колись на січових та сокільських здвигах, її вірші деклямують залюбки по діточих садках і на кооперативних святах. Яким вогнем горіли наші очі тоді, як ми, дякуючи Вірі Лебедовій, замість безглуздого „сам бандуров став", могли затягти:

»Взяяби я бандуру, настроїв заграв,
Щоби голос пісні до небес лунав!
Линулаби пісня мов той цвіт вишень,
Солодка як мрія, палка як вогень!
До борби кріпилаб за добро-красу,
За бездольний нарід, за справу святу!«.

В писаннях Константини Малицької відчувається тепле серце, правдиво демократичне розуміння національних обовязків і щира любов до людини, як такої.

Константина Малицька це правдива суспільничка і цей її суспільницький нерв мусів з неї зробити також кооператорку. Ми бачимо її, як одну з найперших піонірів кооперативного виховання у наших школах, як провідницю одної з найліпше ведених шкільних кооператив (у дівочій школі ім. Шевченка у Львові), як орґанізаторку прегарних кооперативних свят шкільної молоді, для яких сама укладає програми і компонує пісні. (Одну з її кооперативних пісень п. з. „Пісня молодих кооператорів", враз з нотами до неї, вмістив недавно „Господарсько-кооперативний Часопис").

Як зачуваємо, п. К. Малицька, відійшовши від безпосередньо-вчительської праці, задумує працювати над складенням підручника кооперації для народніх шкіл і взагалі над збогаченням нашої, майже неіснуючої кооперативної літератури для молоді. Бажаємо Їй від серця успіхів у цій так потрібній праці!

ЧОМУ БЕЗРОБІТТЯ В ПОЛЬЩІ НЕ МЕНШАЄ.

Вже другу зиму орґанізують власти акцію „Зимової Допомоги". Це стоїть у звязку з тим, що число зареєстрованих безробітних, мимо т. зв. поправи конюнктури, не тільки не меншає, а навіть збільшується з року на рік.

Це явище, на перший погляд незрозуміле, вимагає свого вияснення. Єдину, сяк-так міродайну відповідь може нам дати статистика осіб, занятих у промислі з одної сторони, а статистика приросту населення з другої.

Отож „Малий Статистичний Річник" за 1937 р. подає до нашого відома, що в 1929 році було в польському промислі занятих 851.000 осіб. Це був рік найвищого підйому продукції в промислі. За цим роком прийшли худі роки кризи, коли то, як прим. у 1934 році число занятих робітників упало було до 586 тисяч. Потім — ступнева поправа, але навіть в цьому, 1937-ому році, пересічне число занятих досягло ледви 762.000 осіб. Отже ще 100.000 осіб менше, як у 1929 році.

А в міжчасі приростало свіже населення — за весь час разом 3 з половиною мільона душ. Кожного року нових парусот тисяч молодих людей збільшували число шукаючих праці, хоч більшість з них, як діти села, оставала в ньому і не попадала в реєстри безробітних.

Держава, при допомозі спеціяльних податків, як Фонд Праці та мобілізації інших грошевих сум, веде щоправда публичні роботи і дає на них в останньому часі заняття пересічно 100.000 особам — головно тим з поміж офіціяльно реєстрованих. Проти 25.000 осіб, які були заняті на публичних роботах в році 1929 — це значний поступ, але в порівнанні до фактичних потреб ринку праці, це надзвичайно мало. Коли тих 100.000 дочислити до 762.000, офіційно занятих у промислі, то дістанемо те число, що мало працю в промислі перед вибухом кризи.

Таким чином цілий природний приріст працездібного населення за час від 1929 року — остає без заняття.

Які грізні перспективи на будуче! Як розвязати питання цього безробіття (якого вже не можна буде оправдувати кризою, бо вона вже кінчиться)?

ПРО БИТТЯ ЖИДІВСЬКИХ ШИБ.

„Торговля і промисл" (ч. 22) реферуючи голос варшавського „Час"-у проти биття шиб Жидам та інших „антисемітських гец", додає від себе:

„З цих слушних думок і нам, Українцям, може дещо придатись. У нас також є „націоналісти", які радикальними засобами хотілиби зменшити розміри жидівської торговлі на нашій національній території, прочищуючи в той спосіб шлях нашій рідній торговлі. Та осягнення цього останнього вимагає мирної праці над вихованням громадянства (консументів), вимагає стараннього плекання в ньому господарського патріотизму. „Від нас самих за-

лежить, кому позволимо обслуговуватись і на цьому збогачуватись" — як каже „Час".

„Українське купецтво повинно докладати всіх зусиль, щоб піднести громадянство на вищий рівень господарського патріотизму, причиняючись до того також і своєю солідністю, фаховістю і справною обслугою. Думки, що їх дехто визнає, або їм сприяє, немовби то нагальні антисемітські відрухи (биття шиб, то-що) могли прочистити шлях побідному вїздові нашого купця до якоїсь місцевости, є не тільки неповажні, але також шкідливі (підкр. Ред. „Кооп. Респ."). Високий рівень українського купця і господарський патріотизм українського консумента — ось що запевнить щораз буйніший розвиток нашої рідної торгівлі."

Як бачимо — чад антисемітських настроїв, який ще недавно був такий густий і задушкивий — розвівається. Треба привітати голос орґану нашого купецтва, який підтверджує думки, що їх завше заступала наша кооперативна преса.

Небезпека зматеріялізования кооперативного руху.

Старинна приповідка каже: „in corpore sano mens sana". що значить: в здоровому тілі здоровий (зрівноважений) дух. І це є принайменше норма, правило. Ця норма може бути — та й у дійсности часто буває — порушувана. Аджеж в здоровому й дужому тілі може перебувати дурний і огидний дух, як і навпаки, міцну й солідну голову може нести на своїх плечах погане тіло. Може бути також, що тіло розвинеться скорше на шкоду духа, що цей останній цілковито буде опанований тілом, тоді як, по законом розвитку, командна булава мала би належати до голови, до волі.

Так само буває з громадським життям, з суспільною орґанізацією, з кооперативним рухом. Якщо його тіло розростеться на шкоду духа, тоді дух цей можна уважати хорим або зхибленим, чи на шляху до схиблення.

І так в дійсности є, (або може статися) з кооперативною орґанізацією. В моїм „Міжнароднім Кооперативнім Словнику" один зі старих провідників німецької кооперації п. Р. Шлєссер, обговорюючи питання матеріялізму в кооперації, слушно говорить про комерційні нахили, які починають переважати в кооперації; це ми назвемо „матеріялізацією" кооперативного руху, це б то перевагою в ньому комерційної частини над ідейною: ця, будучи цілею, стає засобом.

Очевидно, — треба зорґанізувати економічну базу перед розгорненням діла пропаґанди й виховання. Але ми маємо на увазі випадок, коли ці останні бувають цілком пожертвувані для комерційних інтересів.

Ражучий приклад цього підпорядкування подають нам Сідней і Беатріче Вебби, коли пишуть: „Це насміх долі, коли члени дирекції й службовики кооперативного союзу, не зважаючи на їх важливу ролю — бож вони репрезентують ціль, ідею, рацію існування орґанізації, котрої інші учасники є лише ремісниками й виконавцями — одержують н и ж ч у винагороду від винагороди начальників торговельних чи виробничих відділів не лише в гуртівнях, але й у великих споживчих кооперативах".

На погляд Шлєссера, цей стан річей має скорше капіталістичні, ніж кооперативні прикмети; і це — річ певна — зовсім не є в інтересі кооп. руху. Він пише: „Ми є сторонниками хрестоносного походу на підбій світа, хочемо заступити капіталістичний лад іншим, — але ми падемо, ми губимо себе у прибою тих же капіталістичних хвиль".

Богато разів, як ми предкладали повище питання керівникам кооперативного руху, нам відповідали: це є так тому, що торговельна праця „дохідна", тоді як праця редакторів, пропаґандистів і вихователів не може дорівнювати їй ні відомістю, ні рахунковими вислідами. Вони не наважуються сказати, що вона не поплачує. Тільки їх працю уважається радше певного роду необхідним додатком, дещо подібним до ділу інсератів у великій торговельній фірмі. Ця недотепна й менше практична відповідь добре характеризує фонд думок дуже багатьох наших колеґ-„кооператорів". Це є цілком „капіталістичний" спосіб бачення.

Велика самопожертва кооперативної преси.

П. Р. Шлєссер у цитованій вище статті не згадує про літературне співробітництво в кооперативній пресі. Тоді як редактори майже завше плачені — і це конечна річ, оскільки вони цілком посвячуються своїому завданню, — то співробітники часто працюють „для слави". Навіть така богата кооперативна преса, як великобританійська, не оцінює, як слід, літературної праці. Тільки незначна кількість анґлійської кооперативної преси справедливо оплачує ту працю. З цього наслідок, що велико-британійська кооперативна преса диспонує, наприклад, дуже малим числом вартісних письменників. Здібніші журналісти йдуть в табор буржуазної преси, котра краще цінить їх працю і їх талан. В північній Америці, обмивачі возів краще плачені від журналістичної праці, або від праці мало знаних письменників. Щодо американської кооперативної преси, то вона цілком не платить, бо вона бідна; а преса, що не оплачує своїх співробітників, не може не бути нужденною що до якости своїх статтей. І противно, преса, що добре платить, — має право вимагати.

Був час, коли творці, вдохновителі, пропагандисти кооперативного руху працювали безкорисно, як ті старовинні будівничі величавих храмів, що дуже часто вдоволялися скромною винагородою, кладучи над усе реліґійний запал і титул доброї слави. Але нині так не є. Люди типу Шарля Жіда, що уважав за злу

майже річ приймати винагороду за деякі писемні праці, подибуються тепер вже надто рідко.

Матеріяльна ситуація теперішніх журналістів не позваляє їм на люксус відкидати винагороду за свою працю. Під цим оглядом капіталістична преса є у вигіднішому положенні; добрими гонорарами вона вміє притягнути до себе талановитих письменників і журналістів; тоді як ми, кооператори, ще не дійшли до того, щоби спонукати великих романописців до написання доброго кооперативного роману, за винятком Еміля Золі, який написав свій великий „Труд", інспірований йому одним зі старих фурієристів Нуаром. Не зважаючи на кілька спроб у цьому напрямі в кооперативній пресі, саме красного письменства бракує кооперативній літературі.

Ігнорантам годі визволитися.

П. Шлєссер ужив інших прикладів з життя нашого руху, щоби вказати на інтелєктуальну апатію, яка панує потрохи всюди, навіть, на жаль, між багатьма адміністраторами і борцями кооп. руху, що — певно — душаться під навалом модерних потреб, але яких погорда до читання і до кооперативної теорії не має собі рівної, хіба що нагадуючи захоплення новітньої молоді спортом і відому загально її нехіть до всього, що торкається громадського та державного життя.

З одного боку кооп. керівники нарікають на членів за те, що вони не знають і не хотять знати матеріяльних користей, які дає їм кооперація, особливо ж товарових зворотів, але з другого боку самі вони, поза комерційними справами, не знають ніяких інших інтересів, цебто по вуха погрузли в матеріялізмі.

Далі, ті, що поводяться як звичайні торгівці — і то погані торгівці, бо не вміють використати для добра кооперативних справ укритих спружин вірности кооперативним засадам, що автоматично визначають кооперативні чини — ті самі кепські духові провідники нарікають на цілковиту нездатність споживачів зрозуміти свій власний матеріяльний і духовий інтерес, звязаний з простеруванням кооператив, що їх вони провадять, — але який не може, хіба, здійснитися інакше, як тільки тоді, коли загал членів стане, через відповідне виховання, правдивими кооператорами, точніше — кооператистами.

Скільки разів рекомендовано, наприклад, місцевим кооперативам, закладати бібліотеки. Але ті, що це роблять, нарікають, що ніхто не читає, згл. не жадає до читання книжок про кооперацію. Натомість залюбки вчащають до кіна та слухають радіо.

Коли ж ті, що перші покликані є поширювати кооперативну ідею в місцевих кооперативах, тоб-то місцеві борці за неї, не інтересуються читанням, то як отже не дивуватися, що матеріялізм робить такий поступ? Річ це непокоюча для майбутности, бо в міру того, як матеріяльні інтереси беруть гору теж у керівників руху, ми, замість наближатися до цілі, віддалюємося від неї.

Матеріялізація кооперативного руху мала, в деяких країнах, за наслідок легковаження духової праці — і то з дуже великою шкодою для свого й міжнароднього кооперативного руху.

Шарль Жід, найбільший ідеольоґ французької кооперації, добре думав, коли казав, що кооперація не повинна бути лише наукою, але теж зіркою, та коли твердив, що добре би було, якби наші кооперативи не були лише більш-менш добре обставленими крамничками, подібними до крамниць приватників. Він справді, розумів конечність здійснення кооперативного ідеалу шляхом систематичного виховання кооператорів.

Матеріялізація кооперативного руху ще більше поступила наперед від тоді, коли на міжнародньому конґресі у Відні 1930 року виключили почесних членів Міжнароднього Кооперативного Союзу, щоби приподобатися російським комуністам. Це був гучний провал умової праці, що, як ми бачили, мало неаби яке значіння для кооперативного руху.

Метою кооперативної орґанізації є здійснити як найбильше справедливости в господарському житті, увільнивши працівників з оков матерії і капіталу, та скріпити суспільні відносини на моральних основах. Але ми якраз дійшли до противної мети.

Замість панування духа і збільшення нашої влади над матерією — ми, навпаки, улягаємо їй.

Нашому рухові, що пішов, у початках, на увільнення особи людини від рабства капіталу, дуже часто бракує тепер цього післаництва (місії). Танець довкола золотого тельця ми починаємо в новій формі. Позвольте ж нам направити це схиблення.

Ми бємо на алярм не для самого матеріялізму, але з уваги на його наслідки.

За кооперативний спосіб думання.

Можна сказати, що в останньому часі кооперативні орґанізації деяких великих країн стратили, або все більше й більше тратять первісний ентузіязм; що економізм все більш й більш заступає священний вогонь піонірів. Фактом є, що в деяких великих і роскішних кооперативних палатах нашого часу, з їх численними урядовцями, ми не чуємося завше так добре, свобідно і просто, як у скромних колись місцевих кооперативах.

Це пояснюється у великій мірі фактом, що в минулому було більше піонірів, які керувалися ідеєю, чи пак кооперативним ідеалом, — ніж тепер, коли багато пошукує посад задля матеріяльних вигід, що їх вони дають.

Цей сам факт сконстатував теж п. Й. Геслем в біоґрафії, присвяченій одному з анґлійських піонірів Т. Кілену (Killon). І справді в „Cooperative News" з 22. серпня 1931 р. п. Й. Геслем пише: „Смерть забрала від нас в п. Кілені одного з останніх представників старої кооперативної школи, що дуже ріжниться від нашого покоління своїм способом думання, характером і побутом. П. Кілен і його співробітники виросли в часі, коли першу ролю відоґравала не винагорода, а служення самій справі". Далі — і це

є правда, — п. Геслем признає, що кооперативний рух є тепер масовим рухом, що, як такий, мусить бути відповідно кермований. Тому також він має нахил втрачати, зовсім природно, свій первісний родинний характер і атмосферу братерської співпраці, щоби ставати щораз більше „адміністраційним". І дійсно, що більше кооп. рух росте в ширину, то йому стає тяжче йти слідами ідей і засад перших піонірів.

Очевидно, кооперативна орґанізація, обстрілювана, як є, з одного боку контролею та демократичною й капіталістичною (не завсіди в добрих намірах) критикою, а з другого — конкуренцією „великих капіталістів" — не може, як капіталізм „задохнутися від свого власного перетовщення". Але зате вона переходить тепер небезпеку застрягнення в піску матеріялізму; вона терпить теж іноді на апатію поважного числа членів, що її підтримують лиш так довго, поки бачуть у ній безпосередній, матеріяльний інтерес.

На цю апатію членів, байдужих до загальних зборів, нарікав, перед кількома роками, у тім самім анґлійськім кооперативнім часописі п. Генрі Бровн, в статті під заголовком: „Апатія в нашому русі". Як засіб проти абсентеїзму на загальних зборах, він пропонував кари для відсутніх , зглядно нагороди для учасників.

Ми нічого не маємо завважити проти подібних мір. Але це не є суттєве.

Головна річ у тому, що не тільки провідники руху, але також члени мусіли б бути перейняті кооперативною ідеєю. Кооперативна діяльність мусить охопити людину в цілости. Не мусіло би дійти до того, як це сталося при останніх виборах до парляменту у Великобританії, що значна частина кооператорів, купуючих в кооперативах, голосували проти кооперативних кандидатів. Задля уникнення подібних несподіванок, кооперація повинна заволодіти цілою душею членів.

Щодо цього, то я завважу тільки, що італійський кооператор Ґ. Лєонарді в одній зі статтей італійського кооперативного орґану дійшов до того самого висновку. Стаття затитулована: „Кооперація як душевний стан", і зачинається ось яким ствердженням: „В критичних заввагах під адресою споживчої кооперації п. Лябадесса нарікає на брак ентузіязму в кооперативних масах, які керівництво справами кооперації полишають в руках техніків від тих чи інших справ".

П. Лябадесса говорить далі про к о н е ч н і с т ь в е р б у в а т и к е р і в н и к і в з п о с е р е д п р а в д и в и х к о о п е р а т о р і в. Якщо провідникам й начальникам ділів бракує кооперативного духа, або коли вони є кооператорами лише на кінчику свого язика, то-ж як вони можуть перелити кооп. віру в членів!

Навівши згадані слова д-ра Лябадесси, Лєонарді сам доходить до такого висновку, що „д л я т о г о, щ о б и с т в о р и т и а т м о с ф е р у в і р и й в і д д а н о с т и, т р е б а п е р е д о в с і м с а м о м у м а т и к о о п е р а т и в н у в і р у. Треба самому стати прикладом завзяття й благородства. Кооперація це душевний

стан, який з дня на день треба практично примінювати, щоби посилювати".

При цій нагоді годиться навести слова Раблє, котрий сказав, що „наука без свідомости — це руїна для душі." Можна перефразувати ці слова Раблє, кажучи, що „наука чи практика без кооперативної свідомости це руїна для кооперації". Додамо ще, що Жід висловив ту саму думку, кажучи: „Коли кооперація це лише торгівля, то це є кепська торгівля".

Містика кооперації.

Віра, що її ми бажали би знайти в усіх наших кооператорах, це саме і є їх віра в самих себе, віра у висліди їх особистої праці. Їх постава не може бути чисто контемплятивною. Щоби бути справжньою, віра мусить бути діяльною.

Чи з того слідує, що кооператори мали би втручатися у працю їх кооп. товариств? Річ ясна — ні! Треба провести формальну ріжницю між орієнтацією й ціллю кооперативного руху з одного боку, а з другого — веденням комерційних справ, що є лише точкою опертя для кооперативного руху.

Що до цієї останньої точки, то здається зайвим є дорадживати членам кооператив стриманність. У них не має ніякого бажання просуватися в керівництво кооператив: боротьба за посади є у них незнана. Бракує радше кандидатів.

Та, на жаль, така сама байдужість проявляється і в ідеольогічній ділянці. Одначе: „найделікатніші концепції мають лише настільки підстави й правди в собі, наскільки ми завдяки ним стаємо здібні збагатити нашу волю й наше мислення".

Може бути, це є наслідок того, що концепція діла, яке ми маємо виконати, все була аж надто неточна; що вона була часто змінювана; що в кооперації хочеться бачити лише нагоду для заспокоювання матеріяльних інтересів, ми б сказали — еґоїзмів, під маскою солідарности.

Нашою цілею є перетворення господарського світа. Це проголошує наша засаднича деклярація; але вона полишає витичений ідеал у неготовому, лиш нашкицованому та ще не оформленому стані. Сьогодня треба ще закінчувати його моделювання й виявлення його прикмет.

Загально кажучи, розходиться про підпорядкування засадам справедливости; а нині це — ніщо інше, як улягання законові випадку. Загосподарення, розподіл праці, функціонування виробничого апарату, зглядна вартість виробів — все це в стані сталих змін.

Проблєми, що насуваються, треба трактувати науково, цеб то на основі досвіду. Кооперативні підприємства — це лябораторії, де відбуваються наші досвіди; добродійства, що їх вони дають, мусять покрити видатки, яких вони вимагають.

Не після користей, які вона дає, треба оцінювати кооперацію, але після поучень, що їх вона нам достарчає, після її виховних вартостей.

Воля до суспільних перемін зближує людей до себе, тоді як погоня за зиском родить між ними противенства. Тільки в міру того, як ця воля переважатиме, кооперативний досвід матиме деякі вигляди стати тривкою інституцією.

Кооперативна віра.

Під таким самим заголовком: „Містика кооперації", п-ні Аліса Жуен пише в „Coopérateur de France": „Один з моїх друзів, визначний кооператор, жартував собі з думок Ернеста Пуассона, щодо містики кооперації. Коли в мені збудилася увага до цеї особливої ідеї, ось що я йому відповіла: »Містика, у випадку, який нас інтересує, уявляється мені в формі громадного руху, що пливе рівночасно з духа й серця та спочиває на непереможній вірі, яка надає йому певного роду чудової авреолі. Чудовість її полягає в безмежному досвіді чудодійних інституцій, здійснюючихся в лоні кооперації. Краса кооперативної містики — в тому, що вона, в протилежність до стародавніх мітів, дбає про тісний контакт з реальним життям, в заплату за це полишаючи нам свідомість, що вона є виявом найвищої культури, та все відкликується до критичного змислу. В цьому отже аспекті це є цілком модерна містика; але одночасно вона є й посестрою стародавніх містик; бо ж ми жадаємо, щоби вона опиралася рівночасно на уяві і на інтеліґенції. З певним вістрям іронії ви питаєте мене, чи, кооперація є здібна створити такий могучий міт зі сполуки віри з дійсністю, і чи є можливе розвинути його лиш задля опанування комерційної техніки та техніки того, що ми називаємо суспільною працею. Щодо цього, то моя відповідь є тверджучою, але під певними умовами. Насамперед треба, щоби ця містика родилася в молодих душах, перейнятих ідеалом, а далі — треба піддержувати її образово й за посередництвом символів, що вражатимуть уяву молоді та жінок, більш доступних мові серця, як розуму. Кожна містика, яка б вона не була, жиє своєю вірою в образи й символи. В цьому — річ ясна — є своя небезпека, як рівнож і своя сила; але в такому позитивному русі, як кооперативний, небезпека та не є того роду, щоби її боятися«.

— „Але — перервав мене мій друг — міти мають своїх богів і героїв"...

— „Та чи ми не маємо своїх? Чи ж є краща історія від історії рочдельських піонірів, що надається до оповідань для молоді? А яке це красне чудо, що новітній кооперативний рух вийшов зі скромного почину! А благородні постаті Роберта Оуена, Фуріє та постаті тих безіменних основників кооператив, що при бракові красних будівель, все ж таки виплекали кооперативну ростинку, яка родилася часто-густо в ліпянках, або в темних закутках, освітлених тільки сяйвом кооперативної віри! Або та шляхотна постать Шарля Жіда, що створив з кооперації гуманну й суспільну синтезу, і для якого ми шукаємо новітнього Плютарха, здібного й гідного описати його життя!"

„Наша містика — закінчує п. Аліса Жуен — вища від містики Орфея й Діонізія, бо вона скерована не до малого числа визнавців, але звертає свій поклик до всіх, що бажають, аби запанувало царство справедливости і мир у нашому бідному світі".

На зустріч кооперативному ідеалізмові.

У тім самім часописі другий кооператор в тому самому сенсі висловлює про кооперативну містику: „Коли Лярус подає ось яке означення слова містик: »той, що віддається духовим практикам рафінованого девотизму«, то з тою самою відданістю борці кооперативного руху послідували за першими кроками піонірів й розвивають ними започатне діло. Вони, таким чином, віддали свій ум і свою працю на службу віри й людства, -- службу, безсумніву містичну, а крім того доступну тільки активній меншости".

І той самий кооператор закінчує: „Нашу молодь ми будемо вчити, що ні Вірґілій ні Гомер не оспівали в своїх безсмертних творах таких взнеслих і пожиточних для людства річей, як три духові і моральні підстави, на яких спочивають фундаменти кооперації: єднання, справедливість і мир".

„Єднання людей для великого діла і для майбутности, що їх вони творять у щоденних взаєминах їх чину і волі".

„Справедливість — що осягається при справедливіжому розподілі багатств і ступневому вилученню приватного зиску, а це позволяє всім людям на ведення всіх справ".

„Мир — завдяки гармонії й рівновазі, що їх створює кооперація, нищучи суспільні антаґонізми між людьми, щоби зробити місце для загальної співпраці, з чого цілу користь віднесе людство".

„Ось ті три основи нашої кооперативної містики. Вона існує. Треба її пізнати. Треба її полюбити. Треба їй служити".

Додамо до цього, що не лише у Франції, Анґлії, в Італії, але також і в інших країнах відчувається потреба містики, або вживаючи слова, яке нікого не застрашує — ідеалізму, щоби уникнути розпущення кооперативного руху в полумиску меркантилізму.

Щасливі краї — такі є, й чи не є ними Швеція й Швайцарія, — де не лише провідники, але теж кооперативні маси пройняті сильним, практичним і творчим ідеалізмом.

Ми цим не хочемо ще сказати, що той ідеалізм зник у Франції, Анґлії, Італії й деїнде, лише що ці краї відчувають нині потребу посилити той чуттєвий, довший час надто погорджуваний чинник кожної плідної суспільної діяльности.

В. Тотоміанц.
(З франц. пер. Віт. Л.)

Провідні думки нашої кредитової політики в минулому і сучасному*).

Почини неорґанізованих кредитових установ.

Вже за давних часів абсолютизму в Австрії, коли перші познаки свободи народів стали наближуватись, піднималась на галицькій землі думка із заходу, що громадянам треба подбати про господарський живчик: у виді кредитових установ.

На основі цісарського привілею повстає у Львові 1843 року: Галицька Каса Ощадности у Львові для міщанства та за нею: Галицьке Товариство Кредитове земське у Львові — для більшої земської посілости. Галицька Каса Ощадности у Львові, набула право побирати вкладки ощадности з пупілярним обезпеченням і давати дешеві кредити. Галицьке Товариство Кредитове Земське у Львові набуло права: давати кредити в заставних листах, розложені на довші роки і забезпечені на гіпотеці, з привілеєм стягати свої вірительности адміністраційною екзекуцією.

Обі отсі установи є досі діяльні, значить вони перетривали час близько сто літ і вдержалися.

Для меншої посілости все те наступило значно пізніше, бо аж по знесенні панщини і впровадженні конституції в Австрії, в 1867. році.

Цісарсько-королівський упривілеєний галицький Заклад кредитовий селянський, званий Банком рустикальним, засновано на підставі найвищої постанови з 15. грудня 1867, ч. 50.497/1143, — з правом видавати довжні листи і комунальні облігації; давати завдатки на збіже і на закупно господарських приладів, як також купувати і продавати нерухомости, щоб їх згрошевити через парцеляцію.

Основниками Банку рустикального були: о. др. Спиридіон Литвинович, гр. кат. митрополит, Кароль князь Яблоновський, Николай барон Ромашкан, Август барон Ромашкан, Юліян Лавровський, радник апеляційного суду у Львові та член Виділу краєвого і др. Іван Фрід.

Діяльність цього банку зазначилася тяжкими втратами наших селян рільників, бо високопроцентові гіпотечні позички зі ще вищими відсотками проволоки, роздавані без розбору, довели тисячі наших несвідомих хліборобів до занепаду і до останної рації: ліцитації селянських ґрунтів, що відтак перейшли в чужі руки.

А легкодушна спекуляція управи банку довела цю установу у 1883 р. до ліквідації, котру закінчив Банк Краєвий у Львові.

Та на цьому не скінчилось, бо у міжчасі сама наша староруська партія приступила до заснування також упривілеєної кредитової установи під фірмою: Общоє рольничо-кредитноє Заведеніє для Галиції і Буковини, затверджене концесією міністерства внутрішних справ у Відні з 9. березня 1873

*) Реферат на III. Вакаційному Курсі РСУК в 1937 р.

ч. 20503, та відтак зареєстроване, як кооператива з необмеженою порукою, на підставі постанови Суду краєвого як торговельного у Львові з 23. березня 1878 ч. 12960.

Метою цього банку, званого „крилошанським" бо ним інтересувалися наші львівські і перемиські каноніки, було: давати своїм членам гроші на піднесення господарства, торговлі і промислу, з правом видавання „заложних" листів на гіпотечні позички і уділювання „зачетів" у готівці.

„Заведеніє" пішло шляхом Банку рустікального і з кінцем вісімдесятих років минулого століття попало також в ліквідацію. На рятування Заведенія приходили у міліонах підмоги від царської Росії, — але й ці не помогли до вирятування банку.

Банкроцтво Банку рустикального і Заведенія відбилося тяжкими наслідками на нашому національному орґанізмі та викликало в українському громадянстві зневіру до своїх господарських установ. І тому на руїнах тих обох банків незвичайно тяжко було ставити нові основи нашої господарської орґанізації... А до того наш нарід був національно ще неосвідомлений і не мав своєї господарської орґанізації.

З перших наших кредитових кооператив того часу перебули первісне лихоліття задаткові каси: в Глинянах, заходами Андрія Балтаровича, в Щирці — учителя Малицького і в Яворові заходами тамошних міщан.

З отсим піднявся Василь Нагірний разом з о. Евгеном Дудкевичем з Рудна ставити нову господарську орґанізацію, зачинаючи від торговлі, і звідсі повстала у 1883. році Народна Торговля у Львові.

Первісний вид нашої зорґанізованої кредитової кооперації.
(Перед світовою війною).

Отсей період зачався реформою Товариства „Просвіта" у Львові, зміною її статуту у березні 1891. р., що перемінив „Просвіту" з просвітного товариства на товариство просвітно-економічне. З „Просвітою" злучено Читальні „Просвіти", що на підставі нового статуту мали також закладати шпихлірі зі збіжем при Читальні спільними силами членів, як також старатися заложити власну позичкову касу і касу ощадности і т. і.

Звідси вийшла підготовна пропаґанда за потребою своїх кредитових установ, здвигнених власними силами народу і для його господарських потреб, щоб він став заможний і незалежний.

Цим шляхом дійшли ми до того, що перша кредитова кооператива взаїмного кредиту „Віра" в Перемишлі — повстала в році 1894, на підставі статуту, уложеного дром Теофілем Кормошем, що опісля видав підручник для задаткових товариств, основаних на підставі австрійського закону з 9. квітня 1873. р.

Відтак у 1895. р. основується при асекураційному товаристві „Дністер" у Львові: товариство взаїмного кредиту „Дністер", щоби подавати своїм членам, особливо тим, що займаються рільництвом і ремеслом, матеріяльну поміч шляхом нагромаджування ощадностей і уділювання позичок при помочі спеціяльного кредиту.

А в дні 2. липня 1898. р. до ч. фірм. 834, зареєстровано в Окружному Суді у Львові краєву кредитово-орґанізаційну установу: Краєвий Союз Кредитовий, стоваришення зареєстроване з обмеженою порукою у Львові, — заходами Комітету основників, до котрого увійшли др. Ярослав Кулачковський, др. Кость Левицький і др. Стефан Федак.

Статутові завдання цього Союзу у первісній редакції статуту ось так начеркували головні предмети його ділання: о р ґ а н і з у в а т и стоваришення (кооперативи), як також старатися п р о к р е д и т для тих стоваришень, що приступлять в його члени, та к о н т р о л ю в а т и діяльність тихже стоваришень.

Таким чином наш Краєвий Союз Кредитовий у Львові став першим осередком орґанізації всіх видів кооператив українського народу галицької землі; та щоби як слід вести це діло, він поклав своїм завданням також переводити контролю їх діяльности і уділювати їм дешевого й приступного кредиту.

Для вияснення цеї справи годиться згадати, що основники краєвого Союзу Кредитового не були згідні між собою. Одні були тої думки, щоби негайно заснувати і впровадити в життя Краєвий Союз Кредитовий, як центральну орґанізаційну установу для всіх видів наших кооператив з обовязком нагляду їх діяльности і уділювання їм кредитів, щоби вдержати їх разом і в зорґанізованому ладі; — а другі заступали таку думкку, щоби на разі не засновувати Краєвого Союзу Кредитового, а підождати, доки буде у нас значніша кількість кооператив, і тоді вони самі приступлять до заснування своєї орґанізаційної, кредитової і контрольної централі. Я заступав першу думку і мені вдалося переконати моїх товаришів, що нам доцільне є мати від разу свою орґанізаційну установу з засобами контролі і кредиту, бо інакше розлетиться ціла розпочата розбудова нашої кооперації.

І таким способом сталося, що Краєвий Союз Кредитовий ми поклали на трьох засновах, так що ця установа взяла у свої руки: підготовляти і орґанізувати нові союзні кооперативи, давати основаним кооперативам вказані поучення при нагоді їх ревізій, та дбати про уділювання їм потрібних кредитів.

До 1903. року зорґанізовано у нас 82 кооперативи (переважно кредитові), а перші ревізії в союзних кооперативах переводив Кость Паньківський, директор Краєвого Союзу Кредитового.

В цьому році, 1903, вийшов в Австрії закон з 10. червня 1903, В. з. д. 133, яким впроваджено обовязкову ревізію кооператив, при чому державні адміністраційні власти мали надавати

управнення: установлювати ревізорів для кооператив — намісництва на свої краї, а міністерство на більше країв. Наслідком того закону вніс Краєвий Союз Кредитовий в дні 20. жовтня 1903. р. просьбу до міністерства внутрішних справ у Відні, про надання йому управнення до установлювання ревізорів для своїх союзних кооператив, — маючи на увазі обняти своїми ревізорами не тільки союзні кооперативи в Галичині, але також на Буковині.

Та опісля міністерство внутрішних справ у Відні рескриптом з 12. січня 1904 ч. 52.379, згодилося признати Краєвому Союзові Кредитовому управнення установлювати ревізорів для своїх союзних кооператив, але з вимогою, що наш Союз статутово обмежить свою діяльність до самих кооператив.

Дізнавшися наперед про таке становище міністерства, що не підходило нашій напрямній, щоби не допускати фізичних осіб в члени Краєвого Союзу Кредитового, підніс я думку, що буде ліпше не вичікувати на міністерське вирішення, а приступити до заснування самостійного ревізійного товариства і виєднати для нього уповажнення львівського намісництва, бо таке товариство не буде звязане діловими кредитовими справами, а буде зовсім незалежно і обєктивно вести справи ревізії і орґанізації наших кооператив всіх видів.

Тому на день 4. грудня 1903. р. скликала дирекція Краєвого Союзу Кредитового нараду в справі оснування товариства: Краєвий Союз Ревізійний і видавництва часопису „Економіст", на котру запросила відпоручників наших установ: товариства взаїмного кредиту „Дністер", „Народної Торговлі", спілки „Труд", товариства урядників і священиків, „Сільського Господаря", „Защити Землі", „Спілки видавничої" і товариства для розвою руської штуки. Це були тоді наші економічні централі.

Отся нарада одобрила мій плян та я уложив статут товариства „Краєвий Союз Ревізійний" у Львові, вкладаючи, як ціль цего товариства: ревізію кооператив, означених в § 1. закону з 10. червня 1903, В. з. д. 133, що мають свій осідок в королівстві Галичини і Володимирії з великим князівством краківським, — а далі: збирати і оголошувати їх статистику та видавати кооперативний часопис. Цей статут переглянули: др. Ярослав Кулачковський і др. Стефан Федак, та вже в дні 24. грудня 1903. р. увійшло до намісництва у Львові подання: Др. Кость Левицький і товариші просять приняти до урядової відомости основання товариства „Краєвий Союз Ревізійний" у Львові.

Відтак рескриптом з 18. січня 1904, ч. 180.070, приняло намісництво у Львові до урядової відомости заснування товариства „Краєвий Союз Ревізійний" у Львові.

Опісля це товариство уконституовалося і виєднало, що рескриптом намісництва у Львові з 10. червня 1904 ч. 67.150, узнано „Краєвий Союз Ревізійний" у Львові установою, управненою до установлювання ревізорів для кооператив, що належуть до цего союза...

В тому періоді наступило доповнення нашої орґанізаційної кредитової мережі заснованням в 1905. році „Руської Щадниці в Перемишлі, хоч її осідком мав бути Львів, (але до цього не допустив намісник граф Андрей Потоцький), як також в 1909. році Земельного Банку Гіпотечного, акційної спілки у Львові, на разі з першим міліоном австрійських корон акційного капіталу та з правом уділювання гіпотечних позичок, покритих пупілярними заставними листами, до висоти 15. міліонів австрійських корон.

Основний акційний капітал Земельного Банку гіпотечного зложило наше громадянство, у першому ряді наша українська кооперація, за кілька тижнів, у висоті одного міліона австрійських корон, без аґітації, чим дало воно прилюдний доказ здорово відчутої національної самосвідомости та великої солідарности і довіря у власні сили супроти невідрадних часів, що їх мусіли переживати у своїх починах такі установи, як „Народна Торговля" і „Дністер". І це коштувало нас часу 24 років, заки ми відробили собі довіря в народі...

А стан нашої зорґанізованої кооперації в Галичині з кінцем 1908. року виносив вже 227. кооператив, з того: 168 кредитових, 21 торговельних, 10 промислових, рільничо-господарських 10, молочарських 9 і інших 9. Та цей кооперативний доробок вже тоді вдержав своє передове місце у добуванні господарської незалежности нашого народу...

Напрямна кредитової політики наших кредитових установ ішла тоді до мети передусім рятувати рільника в його господарстві, щоб увільнити його від лихварських довгів і дати йому свій дешевий кредит на піднесення господарства, як також поширити його варстат праці шляхом парцеляції більшої посілости для малих рільників; а купецтво і промисл стояли ще на дальшому пляні і зачинали наближуватися до своєї мети. Тут стояли тоді вже: „Народна Торговля" у Львові зі своїми філіями в краю, Спілка для господарства і торговлі в Перемишлі — заходами дра Теофіля Кормоша і професора Дениса Коренця, та Краєвий Союз господарсько-молочарський в Стрию, — заходами дра Евгена Олесницького...

У дальших роках, до 1913. р. вже зорґанізував був Краєвий Союз Кредитовий разом з Ревізійним Союзом: 427 кооператив, та мав на членських уділах: 1,053.363 австрійських корон, а на вкладках ощадности: 1,706.199 австрійських корон, — як також уділив позичок на 4,264.405 австрійських корон, та це при помочі дешевих банкових кредитів: Банку краєвого у Львові і австро-угорського Банку у Відні. Ось так було до світової війни.

Повоєнна кредитова політика.

Вона визначилась від разу ширшим розмахом в орґанізованні дальших видів нашої кооперації.

Орґанізаційні потягнення призначили Краєвому Союзові Кредитовому начальне місце центральної каси всіх видів нашої

кооперації — у виді: Центрального Кооперативного Банку у Львові, — відсилаючи кредити для фізичних осіб на інші місця. А як його підбудови, станули: українбанки в повітових осередках і райфайзенки на долах (по місцях).

Відтак „Народна Торговля" у Львові, стає краєвим мійсько-споживчим союзом, а Центросоюз у Львові, централею повітових союзів і сільських кооператив для загального закупу і збуту; Маслосоюз в Стрию Молочарським Союзом у Львові з підбудовою районових молочарень, а також розбудовується промислова кооперація, — хоч досі ще не має свого фахового осередка (центра).

Супроти цього, загальний напрям нашої повоєнної кредитової політики станув перед метою: упромисловлення села і міста.

А теперішня кредитова політика по думці резолюцій загальних зборів Р. С. У. К. з 25. червня 1937. р. ось як намічується:

1. Центробанк, як кредитова централя, поведе свою кредитову політику так, щоби при відповідному кредитуванні усіх видів кооперації звертати особлившу увагу на кредитові потреби кооперації для загального закупу і збуту (рільничих продуктів).

2. Українбанки, як мійські осередки, мають дбати про піддержання економічно-творчих сил міста: ремесла, торговлі і промислу, як також збутової акції хліборобства.

3 Райфайзенки: мають заспокоювати здорові і оправдані кредитові потреби хліборобів на своїх місцях.

Звідсіль ідуть провідні думки нашої кредитової політики.

Наші кредитові кооперативи на чолі з Центробанком мають дбати, щоби заспокоїти здорові кредитові потреби наших союзних кооператив всіх видів.

Головним завданням теперішніх кооперативних кредитів є: упромисловити село і місто.

Теперішній кредит має бути у живому господарському обороті і на короткі речинці — добре забезпечений.

При цьому не вільно нам поминати національно-господарського обовязку: рятувати рідну землю в руках українського рільника.

А щоби наша кредитова кооперація була спроможна разом з Центробанком виконати отсі суспільно-господарські завдання, то має українська зорганізована кооперація всіх видів, як також все свідоме українське громадянство так вивінувати її, щоб вона вистарчала на весь витворчий кредит, якого потребує наш нарід, бо свій кредит є одиноко безпечний і доцільний.

Та природним засобом до здобуття свого кредиту є масова і поголовна ощадність всего українського народу у своїх кредитових установах, передовсім кооперативних. Масова ощадність своїх і для своїх це клич і гасло не тільки хлопа-селянина, але також для міщанина, служ-

бовика, робітника і всіх вільних звань — для всіх громадян українських, якби вони звались, бо без цего вони всі не гідні зватись нацією!

Про розподіл тої праці дбає Ревізійний Союз Українських Кооператив з Центробанком:

1. Пропаґанду масової ощадности провадить Т-во „Ощадність" у Львові.

2. Збирання масових ощадностей переводиться в наших кредитових установах, передовсім кооперативних.

3. Чинно попирає ці змагання все українське громадянство.

26. VII. 1937.

Др. Кость Левицький.

Дослід над селом як передумова кооперативного будівництва

(Закінчення*).

Та щоби глибше пізнати природу й потреби села не вистарчає метода досліду його партикулярних господарських чи інших суспільних зявищ. Обсервацію складного суспільного життя не вистарчає концентрувати лише на найвужчому відтинку; самий такий підхід не запевнює нам якнайбільшу докладність. Докладність вимагає методи, якоюб можна схопити цілість стремлінь суспільного життя села, а не лише його складові прояви.

Тому хочу тут згадати про іншу методу, яка старається за аналізу якнайповнішої цілости суспільного життя й яка з матеріяльного боку лекша, щоби її примінювати в дослідах села, лише вимагає вона від дослідника-обсерватора не лише інтеліґенції, а й великої любови до такої роботи та совісности в праці. Метода ця дає кожному суспільному інтеліґентному робітникові на селі нагоду до високовартної наукової праці на місці, без ніяких коштів, вона достарчить незвичайно цікаву інтелектуальну розвагу, якої так нераз треба інтелігентній людині на селі за чорною, щоденною працею.

Хочу тут ширше згадати, про методу, що її широко розповсюднив французький соціольоґ — інжинір Лє Плєй (1806—1882), а його учні в Франції й прихильники в ріжних краях світу (між ними були теж учені — українці) видосконалили й поширили. Основою його досліду є м о н о г р а ф і ї р о д и н, бо, на його думку суспільний тип родини, її життя надає характер цілому громадянству, відзеркалює в собі всі ці ціхи структури й розвитку даного громадянства. Головною частю в монографіях родин є р о д и н н и й б у д ж е т, бо він передає в перекладі на цифри цілорічне життя родини. Та щоби мати багату підставу до всебічних суспільних висновків не вистарчить лише цифрова

*) Початок гл. в 11. ч. »Кооп. Респ«. За листопад б. р., ст. 324.

мова буджету. Попереджувати його повинна історія родини й її господарства, докладний інвентар оціненого рухомого майна, не пропускаючи й найменчої дрібниці.

Самий буджет мусить бути як найдокладніший і давати порівнання видатків та прибутків так готівкових як і натуральних, обіймати підсумки зарібкові й споживчі господарства та всякі додаткові рахунки, як особисті видатки голови господарства, рахунки, що виявляють культурні, духові потреби господарства, добродійні пожертви і т. д. Закінчувати таку родинну моноґрафію повинні завваги дослідника про інші складові чинники суспільної структури родини. Важний тут буде й світогляд голови та членів родини, їх пляни, заміри й навіть мрії*).

Великі є труднощі в тому, як скласти цілорічний родинний буджет, щоби він як найповніше й правдиво передавав цілорічне життя й працю родини. Одні дослідники складають його так, що самі обсервують і відвідують досліджувану родину й спільно з дорослими її членами складають такий ідеальний буджет, опираючися на подаваних інформаціях і приблизних обчисленнях. Вираховують, що требаб на збір матеріялу до такого буджету яких 6 відвідин по 3—4 годин денно найменше.

Такий спосіб зустрічають закиди, що він надто поверховний, і що докладніше треба скласти такий родинний буджет на підставі правильного ведення рахунків сільського, родинного господарства впродовж цілого року. Та нелегко довести до того, щоби селянин вміло й докладно записував весь час конкретні видатки й прибутки свойого господарства й домашнього та суспільного життя.

Певно, що такий спосіб дає більшу докладність, але до такої цілі треба дуже довго виховувати селян. Не поможуть самі подавані взори сільсько-господарського книговедення, нераз дуже складного й тяжко зрозумілого не лише селянам, а й як я знаю, не можуть собі часто з ним раду дати навіть освічені аґрономи. Рахункові книги й аркуші для сільських господарств мусять бути, найпростіші і то не можна дати їх вести селянам без як найчастішої поуки й контролі самого дослідника[3]).

---

*) Поручити можу як зразковий і найлекше в нас доступний приклад такої родинної монографії „Budzet chłopa", проф. Буяка, надрукований вперше 1903 р. в »Ekonomist-i«, перевиданий в 1924 р. в збірці »Z odległej i bliskiej przeszłości« і наслідуваний відтак його учнями — порівн. № 3 і 4 Bibliotek-и Puławsk-oї.

[3]) В 1927 р. такий взір випустив був »Сільський Господар«, в польській мові є багато, з найважніших вкажу на найновіші: Inż. Roln. Jan Curzytek: Książka do prowadzenia rachunkowości rolniczel, wyd. VIII. P. I. N. G. W. Wydz. Ekonomiki Rolnej Drobnych Gospodarstw Wiejskich, Warszawa 1937 —

Toro самого: Uproszczona książka do prowadzenia rachunkowości rolniczej. Warsz. 1934.

Cezary Jankiewicz: Kasa drobnego rolnika. Toruń, Wyd. Wydziału Rachunkowości Gospodarczej Pomorskiej Izby Rolniczej.

Головна причина невдач, що трудно селянинові витрівати в веденні рахунків і труднощі орієнтуватися йому в складних рахункових позиціях і замкненнях, перечисленнях натуральних прибутків і видатків на гроші і т. д. походять, на мою думку, від того, що вимагається від селян забагато нараз.

Виховувати селянина в тому напрямі треба постепенно. На початок треба вчити його довше вести лише готівкові прибутки й видатки, відтак показати йому, чи й навіть поручити другому спосібному членові родини вести дневник праці членів родини в господарстві з оцінкою її, окремо вести приходи й видатки з годівлі, видатки на споживання, вкінці як найпростіше пояснити питання амортизації і т. д. так, що така наука, щоби дала позитивні висліди може тривати й кілька років.

Союз швайцарських хлопів від 1900 р. дає премії за найкраще ведені рахунки й оголошує щорічно висліди рахункових замкнень яких 400—500 хлопських господарств, які дають дуже багатий і цікавий матеріял для наукових студій і практичних висновків для господарської політики краю й суспільної праці.

Ведення господарських рахунків має велике виховне значіння для самих селян; вчаться вони при тому не лише „з рахунком" жити й господарити, але й звикають більше конкретно й відповідально сприймати громадські й національні справи, чого так потрібно нашим людям, не лише селянам. Але зводити дохід сільських господарств до самих рахункових замкнень також не можна. Бо навіть й у господарському житті бувають зявища, що їх правдивої дійсности не всилі схопити самими цифрами, тому ж і статистика с.-г. буджетів не може заступити повного моноґрафічного опису селянського господарства.

Типові родинні моноґрафії й буджети, що з них сміло можна й узагальнювати висновки не лише теоретичні, а й для практичної суспільної праці, є дуже цікавим і важним матеріялом для пізнання села, його потреб і стремлінь. Вважаю, що можуть вони бути дуже теж деколи важною й цікавою мірою нашого кооперативного будівництва, якщо позиції й розділи їх виявлятимуть тісний звязок нашого сільського родинного господарства з кооперативним життям і стремлінням рідного села й народу.

Всебічно обхоплюють життя села, як живого й трівкого суспільного творива, окремі м о н о ґ р а ф і ї с і л. Вимагають вони вже більшого досвіду від дослідника, довшого часу праці, а також і співпраці з дослідником інших інтеліґентних людей у селі — священика, вчителя, чинників гром. самоуправи і ін.

D-r Inż. M. Sowiński: Rachunkowość preliminowana dla gospodarstw włościańskich. P. I. N. G. W. Wydział Ekon. Drobnych Gosp. Wiejskich. Warsz. 1935.

Cezary Jankiewicz: Rachunki gospodarskie. Wyd. Wydziału Rachunkowości Gospodarskiej Pomorskiey Izby Rolniczej. Toruń.

На польську мову перекладений є теж підручник проф. Е. Лявра: Landwirtschaftliche Buchführung für bäuerliche Verhältnisse.

З сучасних українських добрим спеціялістом у тому ділі, що працював теж і в чужих, є інж. Олекса Охрим, рев. Р. С. У. К.

В останніх часах і в нас між громадянством стають популярні територіяльні моноґрафії повітів і знатніших місцевостей. В деяких околицях краю, розбуджене в своїому місцевому патріотизмі громадянство, бажаючи пізнати ролю своєї власної місцевости в загальній історії національного життя, збирає фонди підшукує дослідника, щоби таку моноґрафію мати, але цікавиться більше історією. Добре оцей настрій використати й звернути увагу зацікавлених історією рідної місцевости, що докладне представлення сучасности після історії допоможе краще пізнати розвиток і його напрямні їх вужчої й довговічної батьківщини та може теж мати й практичні наслідки в майбутньому розвиткові.

Моноґрафічні описи села важні зокрема для кооперативного будівництва, бо підкреслюють спільні справи мешканців, чітко вияснюють, що від їх суспільно-господарської солідарности залежить їх добробут, виявляють спільні підстави й сили розвитку, додані порівнуючі цифрові ілюстрації з інших сіл і з чужини, повчатимуть мешканців і поживлювати їх суспільні амбіції.

Досі ще й у світовій науці немає багато таких моноґрафій сіл, що їх можна б подати за взір[4]).

Спробую описати тут ширшу схему моноґрафії села не так на те, щоби дати взір для дослідника, радше для самого тільки перегляду тих усіх питань, що в ній повинні вміщатися, й на які годиться хоч би й поодиноко звертати увагу кожній інтеліґентній людині на селі, навіть тоді, як не буде мати заміру списувати цілої моноґрафії.

Загальний с в о б і д н и й в с т у п повинен схарактеризувати село, описати його форму, підкреслити його характеристичні прикмети, оцінити його як тип, чим подібне воно, а чим різниться від інших у своїй суспільно-господарській, культурній і етнічній будові, кинути світло на його розвоєві напрямні й вкінці згадати всі інші загальні справи, щоби відтак не згадувати про них, відбігаючи, в дальших спеціяльних розділах.

---

[4]) Кращі моноґрафії сіл вичислені в згадуваних вже „Rocznik-ax Socjologii wsi". Кілька добрих моноґрафій, складених здебільша за взором довоєнних моноґрафій проф. Буяка, вийшло в серії Пулавської Бібліотеки; З того видавництва вийшла теж добра методично моноґрафія українського села Уніжу, городенського повіту та кілька з північно-української території. В українській науці зразкові такі територіяльні моноґрафії полишив проф. Олександер Русів.

Найлекше доступні нам тут моноґрафії проф. Буяка й його наслідування головну увагу посвячують передовсім господарським справам села. На зміст їх складаються такі розділи:

Загальний вступ про досліджування села, відтак слідують: 1. ґеоґрафічний опис села, 2. історія села, 3. рух людности, 4. земля та її поділ, 5. спадщинні переноси, 6. управа землі, 7. годівля худоби, 8. зарібкові відносини, 9. торговля й промисл, 10. кредитові відносини, 11. культура, 12. політичні справи, 13. освіта й церква, 14. загальна характеристика мешканців, 15. додаткові завваги.

І. розділ повине представити природне положення села, опис площини почви, води, лісів, підсоння, комунікаційних відносин: віддалення від битих і залізних доріг, більших міст, торгових, промислових осередків, спосіб комунікації й взаємини зі сусідами, переміни в тих відносинах, що вплинули на життя села за останнє пів, а що найменше чверть століття.

ІІ. розділ повинен обіймати історію села від найдавніших часів, починаючи археольоґічними нахідками й останками на його території, чи в сусідстві, переказами, що живуть в устах мешканців, про минуле села, його назву та інші топоґрафічні назви: полос поля, лісу, кутів, вулиць села, урочищ, що їх запис може бути нераз цікавим свідком минулого.

Важні не лише документи, а й спомини й устні передання про княжі, татарські часи, про добу підданства й його упадок, про боротьбу за ліси й пасовиська (сервітути), про важні події з доби національного відродження, про головних його сподвижників, як і коли будували церкву, читальню, школу, закладали кооперативи, важніші події зі світової й визвольної війни, спис поляглих, важніші моменти з повоєнної відбудови суспільно-національного й господарського життя.

ІІІ. розділ — людність села, має зібрати цифри: про загальну кількість населення села і окремо про кількість родин; про рух населення за останнє півстоліття та характеристику й подрібні дані про психо-фізичну структуру, расово-племінні й культурні прикмети мешканців взагалі.

Має цей розділ представити природний і штучний приріст населення; плідність, смертність, довговічність, фізичну відпорність на голод, холод, хвороби, натугу народин і зміни в ній у час війни, по війні; погляди на питання потомства й відношення до цієї справи колись та нині.

Окремо треба розглянути кількість душ у типових родинах, як довго господарять і живуть діти з батьками; описати приклади спільного життя й праці в неділених родинних господарствах; чи часті бувають вінчання з чужосторонніми, з чужовірними й чужонаціональними[5]); кількість нац. мішаних подруж; питання міжнаціональної згоди й незгоди в національно мішаних подружжах; приклади віроісповідної, національної асиміляції шляхом подруж.

Поділ мешканців після освіти. Еміґрація й іміґрація повинна теж бути представлена за останніх 25—30 літ; куди й відки виходили й приходили, що сталося з еміґрантами, скільки повернуло, який вплив моральний і матеріяльний мають на село поворотці, яка причина й висліди еміґрації.

В цьому розділі можна теж згадати про здібність мешканців до війська, та який вплив на них має військова служба.

На цьому кінчалабися перша частина моноґрафії, що обіймає розділи про історію й природу села та його мешканців.

---

[5]) Сюди треба вставити: поділ населення по віроісповіданнях.

Розділ IV посвячений проблємі власности в селі й маєткових відносин взагалі.

Наперед описує земельну структуру: розподіл землі на поодинокі категорії господарств — до 2 га, 2—5, 5—15, 15—50, понад 50 га. Як дійшло до сучасного поділу земельної власности, добре булоб представити її еволюцію від упадку підданства. Причини роздробу землі; реґуляція сервітутів; парцеляція, оренди; як нарід старається побільшити свій варстат праці; прояви причини й способи дорібків та убожіння. Приклади надбання — (чесним і нечесним способом).

Спадщинні норми й звичаї. Як родичі дбають за майбутність дітей і забезпечують їх в селі, якщо виходять зі села, слабосилих. Як виглядають поділи й сплати. Ціни землі; податки; приклади родинних спільнот; як загосподарені громадські й ін. спільні вжитки. Фільварок. Нехліборобська власність у селі; відки вона пішла, її розміри й значіння для села.

Який вплив на маєткові відносини села мала війна, сучасна скрута; які панують у селі погляди на власність; відношення до питання соціялізації та націоналізації землі.

V. розділ посвячений проблємі праці: господарювання й заробітків: Способи господарювання в поодиноких типах господарств; рівень хліборобської культури; техніка; видатність поодиноких типів господарств; джерела й чинники господарського поступу; наємна праця й норми винагороди за неї; збірні умови, страйки. Джерела заробітків без- і малоземельних;

В яких господарських занятях працюють найрадше еміґранти зі села; сезонова еміґрація.

Способи ощадностей і хіснування ними. Кредитові відносини. Яка відпорність господарів і мешканців узагалі на елєментарні нещастя; як виявилася вона в часі війни й у сучасній скруті.

Поділ мешканців на таких, що працюють в хліборобстві, живуть з хліборобства, з інших занять: промислові робітники, ремісники, купці, посередники, урядовці, емерити, інваліди, убогі. Відки взялася нехліборобська людність у селі; її вплив і значіння, взаїмні відношення, хто має моральну й суспільну перевагу в селі.

В VI. розділі має бути представлений всебічно образ культури села: доповняючі прикмети матеріяльної культури мешканців, незгадувані в попередньому розділі, культура особиста й передовсім духова.

Житло; одяг; харчування; дбання за здоровля; способи лікування — сучасний стан і поступ. Реліґійне життя, участь у реліґійних практиках, реліґ. виховання дітей, постава до протиреліґ. виступів, харитативність, пожертви на реліґ. цілі, храми, прощі і ін. Стан загальної й фахової освіти, яка до них постава людности; джерела освіти: традиція, дім, школа, позашкільна освіта, самоосвіта; преса; образування дітей в середніх фахових і вищих школах; мистецькі нахили мешканців. Сільські розваги, зокрема

— молоді, в селі й поза селом, як проводяться святочні дні — колись і сьогодні.

Сюди теж треба вмістити статистику злочинностей і моральних звихнень; які дійсні чи здогадні причини — забійств, бійок, крадіжей, підпалів, нешлюбних народин і под. Які погляди про них загалу; які зміни видні за останні роки, відки йде лихо, а відки поправа.

VII. розділ посвячений суспільним відносинам.

В першій мірі важний опис родинної спільноти, роду, посвоячень, їх солідарних виступів, виявів любови, привязання, авторітету й взагалі ціпкости обєднань на кровних основах.

Сусідські взаємини, кумування; товаришування молоді; прояви суспільної солідарности бідніших і багатших. Обєднання на ґрунті станово-клясовому. Прояви солідарних виступів села; участь у самоуправі; суспільні орґанізації села: реліґійні, культурно-освітні, господарські.

Тут можна вставити окремий уступ про ролю кооперації в селі, якщо не підкреслюємо взагалі її впливу на сусп. життя села в попередних розділах, де говоримо про власність, працю, заробітки й культуру села. Починати цей уступ треба історією сільських кооператив, з поглядом на ріст членства, еволюцію білянсових сум, запасних фондів, обороту закупів, збуту, перерібки; опис найважніших досягнень матеріяльних і моральних, опис кооперативних будинків, стану й розвитку підприємств, сильветки заслужених для села кооп. піонірів, провідників, заміри дальшого будівництва, впливу на околицю і т. д.

Окремо в цьому розділі годиться схарактеризувати національну свідомість села й її прояви та зріст, участь у політичному житті, відношення до політичних партій; відношення до держави й її представників; шукання справедливости; процеси.

В закінченні теж свобіднім, як і вступ, добре ще раз підкреслити головні розвоєві культурні й господарські тенденції села, вказати на труднощі й перешкоди й взагалі обговорити все прикметне для села, що не вмістилося в розділах заложеної схеми, яка зрештою не мусить бути ніколи буквально наслідувана. На кінець можна теж при кінці вмістити сильветки тих, що вийшли зі села й вибилися в світі своєю спосібністю, працею, суспільною діяльністю.

На кінець хочу згадати ще один засіб пізнання села, що має теж велику виховну вартість, а який лучиться з попередньо обговорюваними дослідами села.

Дуже популярні тепер публікації споминів селян, автобіоґрафії й біоґрафії селян, інтеліґентів, що вийшли зі села, еміґрантів і суспільних сільських діячів.

(Недавно на конкурс життєпису сільського, суспільного діяча, що його оголосив Інститут економічної політики й соціольоґії села при Головній Школі Сільського Господарства в Варшаві, наспіло 404 життєписи, з яких лише 10% відпало, як безвартісні).

Насувається ще теж таке практично-методичне питання, кому найкраще вести такі місцеві досліди, чи автохтонові-уроженцеві, чи сторонньому-захожому. — Справа дійсно проблєматична. Факт, що місцевий так звикає до свойого окруження й зживається з ним, що від того звичайно й прислаблена його індивідуальна свідомість і спостережливість, через те й рідко бувають люде „пророками в своїй батьківщині", натомість посторонньому звичайно скорше впадають в око найсуттєвіші справи й він приймає до них активну поставу, а якщо вміє підперти її практичним авторітетом, то й скоро зєднає він собі загальне довіря й признання.

Накінець запитання, чи для справи кооперативного будівництва важне таке всебічне обслідування села й його життя. — Якщо кооперація хоче бути його реґулятором, збережником здорових надбань села й чинником його культури та поступу то відповідь ясна.

Дальше, хто має орґанізувати в нас таку дослідну роботу. Досі час од часу статистичний відділ Р. С. У . К. і т-во „Сільський Господар" для своїх практичних цілей, відповідно до вимог реалізації якогось орґанізаційного задуму переводять ad hoc досліди, анкети, вивіди і т. д. Вони теж можуть причинитися до систематичних і плянових дослідів над селом, маючи на оці свої конкретні користи, помічні теж дуже вони можуть бути своїм орґанізаційним апаратом.

Самим же плянуванням тих дослідів, обрібкою зібраних матеріялів, публікаціями, звязками з чужинними науковими осередками мусять занятися дві інші установи: маю на думці Т-во українських кооператорів, при якому на мою думку повинен повстати методично-інформаційний осередок для дослідників на місцях; а дискусію над прикладаними методами, готовими працями, їх розповсюднення в науковому світі, популяризацію їх вислідів, критику, науковий звязок, повинна взяти в свої руки комісія нац. економіки, соціольоґії і статистики при Н. Т. Ш. Зрештою для тієї цілі потрібна солідарна співпраця усіх 4-ох згаданих установ.

Село, це такий собі маленький світ, в якому мають відбитку всі події й великого світа, часом находять вони там навіть свою просту, але правдиву оцінку.

Це на увазі мусить мати й наш кооперативний рух та бачно слідкувати, яку відбитку мають його загальні події в тих малих світах, що є його підставою і реальним ґрунтом дії.

Багатьом здається, що в селі нічого не діється, тимчасом воно жиє, творить, бореться з труднощами, марнує свої сили, потрібує рятунку.

На поміч йому треба праці, серця й розуму*).

І. Витанович.

---

*) Реферат цей був виголошений на III. Вакаційному Кооп. Курсі для провідників і прихильників кооп. руху в Гребенові, в липні 1937.

СЕРЕД КНИГ

T. Poźniak i H. Dobrowolska: Sterdyń, spółdzielcze miasteczho na Podlasiu, wyd. „Społem", Warszawa 1937.

Маємо тут опис кооперативного життя в одному з малих місточок на Підляшші недалеко Косова. В Стердині знаходиться кілька кооперативних установ, а саме: Кооператива споживча, молочарня, пекарня і Каса Стефчика. Споживча кооператива має 400 членів і 100 тис. торгів. Окрім споживчих товарів провадить ще відділи кухонного начиння, заліза, порцеляни, скла, цементу, штучних навозів, шкільних приборів і книжок, пекарню, вимінну збіжжа за хліб, скуп безріг і льну. Запас товарів на 10.000 зл. Запасний фонд виносить 14.000 зл. а уділи 8.000 зл. (один уділ 25 зл.). На протязі 10 літ осягнула кооператива 26.000 зл. чистих надвишок, з чого 8.000 зл. виплачено товарових зворотів. Боргів не має, за виїмком доставців молока. Пекарня випікає денно 500 кґ. печива, з чого 300 кґ разового хліба. Звичайно більшістю печиво збувається в дорозі вимінки за жито (за 100 кґ жита — 90 кґ хліба). Печиво вибирає собі член на протязі часу, доки не вибере повного контингенту. Дохід за 1936 р. виносив 3.600 зл. який осягнено передусім з випіку з власної муки. Кооператива скуповує безроги, які збуває в робітничій Кооперативі в Жирардові. Молочарня має понад 1000 членів, в 1936 р. переробила 2 міліони літрів молока. Місячна виплата около 18.000 зл. Крім того молочарня провадить скуп яєць, висилаючи в сезоні до Варшави около 100 кіп тижнево. Каса Стефчика відновлена в 1925 р. має 470 членів з 12.500 зл. на уділах, вклавкладок 40.000 зл. а позичок 60.000 зл. Дрібну ощадність помагає стягати молочарня, стягаючи кожному членові при кождорозовій виплаті 1 зл. на ощадність. В цей спосіб стягнено вже 12.500 зл.

Кооперація вплинула додатно на приватне життя мешканців. Мешкання є більше охайні, гигієнічні, життєва стопа населення значно піднеслася. Кооперативні установи співпрацюють всі разом і не має між ними ніяких непорозумінь. Книжочка написана дуже приступно. Український читач найде чимало річей йому відомих (прим.: про рахунковість, видачу товару на конто молока). Подав **Іван Гурик.**

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

КОНЬЮНКТУРА В ПОЛЬЩІ.

Польський інститут для досліду коньюнктури й цін оголошує звідомлення про стан коньюнктури в Польщі в III. чвертьріччу 1937 року.

Продукція (промислова) ішла в цьому році далі вгору, досягаючи в половині року рівня приблизно такого, в якому вона була на початку 1927 року, або в початку 1930 року. В порівнанні з 1928 роком вона досягла при кінці 3-го чвертьрічча б. р. 86,4%. (В тім самім часі 1936 року рівень був менший на 18%). Варто поглянути, які роди продукції двигаються передовсім у гору, чи ті, що продукують консумційні добра, чи швидше може ті, що добувають промислові сирівці ((гути і под.) та виробляють машини і взагалі т. зв. засоби продукції. Отож показується, що в гору йшли більше ті промисли, що дають продукційні засоби, як ті, що продукують добра, потрібні для консумції. Це значить, що закупочна сила самого населення не йде вгору так, як зріст потреб держави й самого промислу (на розбудову залізниць, збройного промислу і под.). Подібно отже як у Німеччині, звишка коньюнктури в Польщі не є природним проявом поправи доходів населення і його добробуту, а є викликана передовсім збільшеними збройеннями і т. зв. публичними інвестиціями. В Польщі відіграли ролю в останньому часі роботи Фонду Праці і особливо роботи в Центральній Промисловій

Окрузі. Тому промисл продукційних засобів збільшив свою продукцію до 90,2% стану з 1928 року, тоді, як виріб консумційних дібр піднявся до 82,6%. Закупно машин для потреб промислу, проти 1936 року зросло на 31%, закупна машин для хліборобства піднялося о 45% в порівнанні з 1936 роком. Одначе, коли порівнати закуп машин взагалі зі станом з 1928 року, то він представляється все ще дуже й дуже марно — 56%.

Ціни збіж, що в червні ц. р. досягли були 62,3% рівня 1928 р., вже в липні знизилися до 56%, а в осінних місяцях обнижка пішла ще троха далі. Ціни тварин легко піднялися (на 10%), ціни набілу також. Назагал отже рівень цін продуктів сіл. господарства піднявся на 4%.

В наслідок того піднялися пересічні кошти прожиття умовних працівників на 1%. Рівень заробітних платень іде легко в гору у звязку з акцією робітничих організацій. Індекс коштів прожиття робітничої родини в пор. з 1928 роком є 65,6, умовних працівників 68,7.

Спожиття в сферах: робітничій, умовних працівників та урядництва майже не змінилося. Зате піднеслося знова дещо у сільського населення. Тому, що для грошевих приходів селянина в Польщі мають більше значіння ціни звіринних як ростинних продуктів, а ті перші зросли на 10%, отже в наслідку того піднеслося й спожиття селом продуктів промислу.

Капіталізація, себто вклади капіталів у банках та інших кредитових установах продовжується, хоч приріст вкладів не був такий, як в попередньому чвертьріччі. За 2. чвертьрічча 1937 р. приріст вкладів у банках був 95 міліон. зл., в 3. чвертьріччу приросло 52 міліони. Інститут пояснює цей спад тим, що великий приріст в початку року в значній частині походив з льокат державних грошей, зокрема з французької позички. Ці гроші держава згодом вибирала (на роботи) і вони вже до банків не вернули. — В приватних банках позначився легкий спад вкладів на біжучих рахунках, зате піднеслися вклади на означений речинець. Приватні банки поширювали дисконт векслів, зате звужували кредит на отвертий рахунок. В загальній сумі зріст уділених кредитів був невеликий. З державних банків тільки Рільний Банк вів жвавішу дисконтову діяльність, побільшуючи також отвертий кредит (мабуть у звязку з парцеляцією й кольонізацією). Емісійний Банк — Польський Банк підніс дещо суму уділених кредитів; в звязку з тим піднісся обіг банкнотів і швидкоплатних паперів банку на 80 міліонів зл.

Курси цінних паперів, саме опроцентованих, піднеслися на початку звітового періоду, але від вересня, під впливом заломання курсів на заграничних біржах — почали обнижуватися. Акції промислових підприємств піднеслися на цілих 20%, під впливом оживлення продукції в деяких ділянках промислу. Пересічний курс нотованих на біржі промислових акцій є тепер 32% стану з 1928 року, осягаючи рівень з березня 1931 року. Порівнюючи з березнем 1936 року є це зріст на 14%.

Державна скарбниця виявляє в цьому кварталі зріст доходів на 8 міліонів злотих, видатків на 6 міліонів. В результаті надвишка доходів 2 міліони зл. Проти 3. кварталу минулого року є зріст як доходів так видатків на 8%. Між приходовими позиціями перше місце займає зріст доходів з посередніх податків (19%); друге місце займають доходи з монополів (передовсім з продажі спірту). Між посередніми податками перше місце займає зріст податку від цукру і пива, не зросли приходи з дріжджевого податку. Доходи з мит були двічі більші, як в тім самім часі минулого року. Це наслідок зростаючого імпорту заграничних товарів (головно у звязку з розбудовою промислових установ т. зв. інвестиційної чотиролітки). Зате обнизилися впливи зі штемплевих оплат та з адміністрац. оплат. Підприємства держави вплатили в цім році більше, а саме управа залізниць (10 міліонів проти 2 міліонів мин. року).

За десять літ

(До замітки »На окраях днів«).

ПОАЗБУЧНИЙ СПИС АВТОРІВ, ЯКІ МІСТИЛИ СВОЇ ПИСАННЯ В „КООПЕРАТИВНІЙ РЕСПУБЛИЦІ" ЗА ЧАС ВІД 1. І. 1928. ДО 31. XII. 1937.

Андрійків, Ю.

Бардеґа М.
Банах Д.
Блажкевич Іванна.
Бобяк Гр.
Боровський М., інж.
Бородаєвський Сергій, проф.
Бочковський О. І., проф.

Вербенець Олександер.
Вербицька Евгенія.
Верес Роман, мр.
Витанович Ілля, др.

Галущинський Іван, проф.
Гаврилів Іван.
Галайчук Богдан, мр.
Галяревич Юліян.
Герасимович Сильвестер.
Горбовий Михайло.
Г. О.
Г. М.
Гурик Іван.

Ґардецька Цецилія.
Ґловінський Евген, інж.
Ґольдельман Соломон, проф.
Ґижа Іван, др.

Димінський Роман, інж.
Добриловський Микола, проф.
Доманицький Віктор, доц.
Домбчевська Ірина.
Дяків Олекса, інж.

Зєлик Володимир.
Зубик Роман, др.

Животко Аркадій.
Жук Андрій, ред.
Ж. Ю.

Іваницький Борис, проф.
Іванис Василь, проф.
Іванець Іван, др.

Капуста Микола, дир.
Капшій Е.
Кігічак Ю.
Кіцера Омелян, інж.
Коберський Карло, др.
Ковалишин Гр.
Колодницький О., інж.
Ксмищук Мик.
Кононенко Харитя, др.
Коренець Денис, др.
Корчинський Михайло, мец.
Коцюба Павло, інж.
Кочержук І.
Крохмальний Михайло
Кузьма І.
Кузич Іван.
Кущинський Антін, інж.

Лапчук Іван, інж.
Левицький Кость, др.
Левинський Володимир.
Левицький Виталь, др.
Лисий Володимир, др.
Луцький Остап, дир.
Лучишин Іван, інж.

Маренін Ярослав, рев.
Мартос Борис, проф.
Мартюк Іван, дир.
Мацієвич Кость, проф.
Мацьків О.
Миськів Семен.
Мицюк Олександер, проф.
Мигович Петро, дир.
Міляних Атанас, інж.
М. О.

Няньчур Гордій, др.

Ольховий Василь, інсп.
Ольховий Ілярій, інж.
Ораченко.
Отава-Погребенко Ол.
Охрим Олександер, інж.

Павликовський Юліян, інж.
Палій Андрій, інж.
Панченко Петро, др.
Пашкевич Іван, дир.
Піснячевський Д., др.
Прокопів Іван, інж.

Раковський Йосиф, о.
Раковський Роман, інж.
Росткович Михайло, проф.
Роїк Ю.
Р. Й.
Рижевський О.

Саніцький Віктор, інж.
Салевич Григорій.
Січинський Володимир, др., проф.

Скидан Михайло, інж.
Степанів Олена, др.
Стернюк Іван, інсп.
Студинський Юрій, др.
Ступницький Іван
Творидло Микола, дир.
Тимошенко Володимир, проф.
Томашівський Евген, др.
Тотоміанц Ваган, проф. др.
Третяк М.
Храневич Кость, проф.
Храпко Микола, інж.
Храпливий Евген, інж. др.
Федів Ігор, др.
Федак Іван, інсп.
Филипович Іван, дир.
Чапля Василь, інж.
Чернецький Антін
Чепига Іван
Шепарович Юліян, дир.
Щербина Хведір, проф. акад.

СПИС КНИЖКОВИХ ВІДБИТОК З »КООПЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛИКИ« ЗА ЧАС 1928—1937.

За 10 літ видавання »Кооперативної Республики«, як відбитки з неї і додатки до неї, появилися у формі книжок і брошур ось такі праці:

1. Мицюк Олександер: Селянство і економіка большевизму, 1928.
2. Рессель Джордж, (пер А. С.): До великих діл!, 1928.
3. Павликовський Юліян: Микола Левитський, 1928.
4. Мицюк Ол.: Наукова діяльність М. Ів. Туґана-Барановського, 1929.
5. Коберський Карло: Пляни і програми кооп. курсів, 1929.
6. Росткович М.: Нові завдання на освітньо-шкільному полі (про навчання кооперації в школах), 1929.
7. Мицюк Олександер: Укр. громадівець Сергій Подолинський, 1932.
8. Коберський-Левицький: Ідеольоґія кооперації (вибір з кооп. літератури), 1933.
9. Жід Шарль, (пер. Ю. Студинський): Програма кооператизму, 1933.
10. Павликовський Юліян: Природа, мета і світогляд укр. кооперативного руху, 1934.
11. Левинський Волод.: Як боролися Поляки за своє існування під Прусією, 1934.
12. Бобяк Гр.: Історія одної міської споживчої кооперативи, 1935.
13. Гаврилів-Галяревич: Місто і кооперація, 1935.
14. Витанович Ілля: Володимир Навроцький, 1935.
15. Нагірний Василь, (ред. І. Витанович): З моїх споминів, 1935.
16. Туган-Барановський Миахйло: Кооперація, її природа і мета, 1936.
17. Січинський Володимир: Нариси з історії укр. промисловости, 1937.

Примітка: Коштом Р. С. У. К. появилися відбитки під чч. 2, 3, 5, 8—17. Відбитка ч. 13 вийшла коштом »Народ. Торговлі«; всі-ж решта коштом їх авторів.

НАШИМ П. Т. ПЕРЕДПЛАТНИКАМ ДО ВІДОМА!

З цим числом закінчуємо в „додатку" друк тексту праці проф. В. Січинського п. з. „Нариси з історії української промисловости". В січневому числі „Кооп. Респ-ки" в додатку буде видрукований ще кінцевий матеріял (подрібний зміст книжки, річевий покажчик до тексту, як також дуже цінний історичний спис майстрів ріжних ремесел на українських землях). Щойно з цим додатком буде друк праці закінчений вповні.

Від лютня 1938 р. починаємо в додатку друк праці проф. Шарля Жіда п. н. „СОЛІДАРНІСТЬ" (Переклав Ю. Студинський).

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ Ж-1532 П

1532
3,30

РЕСПУБЛИКА

КООПЕРАТИВНА

1937

III
Же-14850
1937-1-12